BIBLIOTHECA MANUSCRIPTA

AD

S. MARCI VENETIARUM

DIGESSIT ET COMMENTARIUM ADDIDIT

JOSEPH VALENTINELLI PRAEFECTUS

CODICES MSS. LATINI
TOM. III.

VENETIIS
EX TYPOGRAPHIA COMMERCII
MDCCCLXX.

CLASSIS IX.

IUS CIVILE.

Cod. I membr., saec. XIV, a. 443, l. 292 [Z. L. CC]. B.

Digestum vetus, seu libri I-XXIV *Pandectarum*, cum apparatu marginali plerumque Accursii, raro Azonis. Textus cum glossis pluries editus est.

De codicibus *corpus iuris* comprehendentibus acturus, ordinem teneo quem Accursius in eius glossis instruendis. Id non ab *Institutis* sed a *Pandectis* vel *Digestis* sumit initium. Digesti trifariam divisi pars prima *Digestum vetus* nominatur, altera *Infortiatum*, tertia *Digestum novum*. Pandectas excipiunt *Codex*, *Institutiones* cum tribus posterioribus libris Codicis, *Authentica*, duo *Feudorum* libri.

Adduntur *postillae* iurisconsultorum vel aevi eiusdem, vel sequioris, non una tantum manu marginibus inscriptae. Nomina recito auctorum *Iacobi de Porta ravennate*, *Roffredi*, *Odofredi*, *Guidonis de Suzaria*, *Thomae* seu *Tomasini de Pipetata*, *Francisci filii Accursii*, *Dyni de Mugello*, *Petri de Baiveria*, *Petri Heliae*, *Andreae de Pisis*, *Odonis*, *Iacobi de Arena*, *Oldradi*, *Iacobi de Bellovisu* alibique *de Belviso*, *Iacobi de Butrigariis*, *Bartholomaei de Saxoferrato*, *Guillelmi de Cuyno*, aliorumque.

Folio extremo *recto* finem textus excipit adnotatio: « Notum sit omnibus quod ego Dominicus Eximini ingressus fui » glossam, prima die augusti, anno Domini M CCC LXX secundo, ob reverenciam Domini altissimi Iesu Christi et eius » matris ».

Codex foliorum 376, duabus columnis pro textu, totidem pro apparatu, ita lectionis scatet mendis ut sensum exerere quan-

doque nequeas. Litterae centenae initiales, elegantioribus pro tempore picturis auratis, referunt figuras, folia, aulaea, cauliculos.

Cod. 2 chart., saec. XV, a. 440, l. 284 [Z. L. CCI]. B.

Bartoli de Saxoferrato, *lectura in Digestum vetus*. Partes duae. Prima explicit, fol. 210 *recto*, ubi haec notavit amanuensis: « Explicit prima pars lecture domini Bartoli. Scripta per me An» tonium de Salutiis de pergula, finita anno domini MCCCCXXI, » indictione XIII, die XV aprilis, in palatio residentie potestatis, » nunc vicepotestatis bononie, in camera iudicis Aquile: tempore » domini Andree de Alferiis de Cortonio ». Idem folio 1 *recto* inscripserat: « Incipit MCCCCXVIIII, die XVII iulii in palatio po» testatis bononie ». Pars altera folio extremo *recto* finit: « Ex» plicit secunda pars lecture domini bar. super ff.^{to} veteri scripta » per manus Conradi de bavaria ». Utraque edita.

Codex foliorum 369, duplici columna, habet litteras initiales rubro et caeruleo colore pictas, primam folio primo *recto*, cum ornamentis auropictis et in margine.

Cod. 3 chart., saec. XV, a. 2[illegible], l. 216 [L. V, XIII].

1. Eiusdem fragmenta glossarum in *Digestum vetus*, f. 11-20.

2. Pauli de Castro, *recollectae super Pandectis*, maxime vero super Digesto veteri, nullo adhibito rerum pertractatarum ordine, f. 29-79, 81, 83, 87-110, 116-206, 211-214, 228-331.

Interseruntur disputationes iuris variae, nempe:

a. Resolutio thematis ab *adolescentulo* Zelemia de Brozolo in archigymn. patav. oblati super testamentaria quaestione, f. 1-8.

b. Dubium super testamento quo pater filios duos haeredes instituit ac invicem substituit per fidei commissum, f. 21-22.

c. Explanatio legis 18.^{ae} libri tertii *Codicis*, de re empta a patre et filio tradita, quando videatur donata, f. 23-26.

d. Quidam constitutus in praesentia Antonii Zeni, canonici papiensis et vicarii generalis patavini, ac Matthaei de Corbinet de Florentia, rectoris iuristarum, recitat *puncta legalia sibi assi-*

gnata, die 20 decembris, a. 1439, ac ingreditur collegium doctorum in archigymn. patav., potestate Marco Lippomano et Vitali Miano capitaneo, f. 27-28.

e. *Puncta* Henrici et Michaelis de Alamannia tentamini in iure canonico anno 1441 subiectorum, f. 80.

f. Raphaelis Cumani, *repetitio legis si certis annis,* titulo *de pactis,* ad secundum librum *Codicis,* f. 84-86.

g. Disputatio habita die 9 novembris, a. 1272, de venditione quam *A.* fecit *B.* unius *peciae terrae,* iure emphyteutico in favorem ecclesiae narbonensis, f. 219.

h. Disputatio, quomodo sint dubia solvenda ex eo quod Laelius, habens quatuor sorores, haeres universalis a patre institutus, ea conditione ne bona haereditaria alienet donec annos triginta attingat, ante hanc aetatem vendiderit, f. 220-226.

Cod. 4 chart., saec. XVII, a. 310, l. 212 [L. V, XXIX].

Marci Antonii Peregrini et Casparis Leonici, *additiones ad Bartoli commentarium in primam Digesti veteris partem.* Opus edendum paraverat, credo, Leonicus, qui titulum praefecit: « Bar- » toli a Saxoferrato, iuris lucernae ac iurisconsultorum omnium » monarchae, omnia quae extant opera nova omniumque com- » pleta compilatio, cum praeclarissimis additionibus quamplu- » rium excellentissimorum iuris interpretum in aliis impressio- » nibus editis, quibus nunc adiectae sunt doctissimae, profundis- » simae ac propemodum infinitae aliae additiones et declarationes » eminentissimi i. u. d. Marci Antonii Peregrini, equitis, serenis- » simae venetae reipublicae consultoris, ac in omnium celeberrimo » patavino gymnasio iuris primarii professoris, per quas sic eius- » dem Bartoli doctrina illustratur, ut nil facilius utiliusque ex- » cogitari possit, ad penetranda eius profundissimae sapientiae » arcana. Accessere pariter nonnullae aliae appostillae Gasparis » Leonyci, estensis doctoris ac in eodem patavino gymnasio pro- » fessoris, cuius cura ac industria ad hanc optimam frugem re- » dacta sunt singula Bartoli opera ». Ceterum antecessoris utriusque additiones tantum exstant ad Bartolum, quas ineditas puto, etsi Tomasinus praelo commissas asserat. Qui titulus pro

nova Bartoli operum editione paràtas additiones fuisse declarat, et ex Peregrini voluntate (1).

Codex habet folia exscripta 274.

Cod. 5 chart., saec. XV, a. 304, l. 218 [Z. L. DXIII].

Raphaelis Fulgosii et Marci de Zasis, *glossae in partes librorum primi usque quartum et sexti Digestorum*, additis postillis paucioribus Bartoli de Saxoferrato et Iacobi de Butrigariis.

Raphael Fulgosius placentinus ius viginti annos Patavii in archigymnasio docuit, quousque anno 1427 ibi peste occubuit [V. cod. 20, pag. 15]. Marcus de Zacchis [male in codice *de Zasis* appellatus] pisanus, in archigymnasio patavino erat anno 1424 interpres, eo ipso anno quo codex exaratus.

Ex pluribus annotatis liquet amanuensem cuidam monasterio, qua fratrem addictum, et archigymnasii patavini auditorem, ut fol. 101 : « Isto instanti Arcangelus Baldus domini Raphaelis » Fulgosii fecit collectam (2) suam matutinam, die 17 decembris » 1423, et erat dies veneris » — fol. 104 : « Anno Domini 1423 » die lune, vigesimo mensis decembris, fecimus variationes has » in lectione ordinaria de mane, legente domino Raphaele Ful- » gosio » — f. 151 : « Isto instanti Baptista Baldus noster ge- » neralis fecit collectam suam et fuit die veneris quinto madii » 1424, et nuntiavit die sequenti festum sancti Ioannis *ante por-* » *tam latinam* » — f. 156 : « Isto instanti Arcangelus Baldus » domini Raphaelis fecit collectam suam, et fuit die 16 madii » 1424 » — f. 230 : « Isto instanti nuntiate fuerunt vacationes » festorum pascalium, die sabati, 15 mensis aprilis 1424 » — f. 239 : « Isto instanti nuntiata fuerunt festa Pentecostes per Ba- » ptistam Baldum generalem in hoc die sabati, decimo iunii

(1) « Imprimis severe prohibuit [Peregrinus] ne quidquam ex ipsius » scriptis citra eius voluntatem typis traderetur, praeter ipsius notas ad » Bartoli textum ascriptas, quas bono publico et haeredum suorum commo- » do emitti posse professus est ». Tomasinus. *M. A. Peregrini vita.* Patavii, 1630, p. 30.

(2) Collatio monasterialis pro consultatione et lectura spirituali, maxime post caenam.

» 1424 ». Animum citius futuri anxium quam extremo cuiusvis fato paratum revelant ad fastidium millenis locis repetita : *Mors mea — Mors pulchra — Mors parva — Mors florida — Mors pulchra licet parva — Mors pulchra licet absens — Mors pulchra licet longinqua — Mors preciosa et pulchra, placibilis et honesta.*

Codex foliorum 277, characteribus tenuioribus et per frequentiora compendia intellectu difficilioribus exscriptus est.

Cod. 6 membr., saec. XIV, a. 463, l. 299 [L. V; XI] Ma.

Iustiniani *Infortiati* pars utraque, scilicet *Digestorum* libri a vigesimo quarto ad trigesimum octavum, cum glossis Accursii et aliorum, Lugduni primum, anno 1523, cum prima Digesti parte editi. Serius annotationes accesserunt ex Dyno ac praesertim ex Raynerio de Arsendis, commentaria per *Pritellium de Pritellis* faventinum : in fine siquidem libri, charactere eodem quo annotationes, haec lego adscripta ad ea quae de Arsendo hactenus vulgata sunt, supplenda opportuna.

« Ivi in officium Senis, civitatem amenam, anno Domini » millesimo trecentesimo XXVI, et de mense ianuarii officium » inchoavi cum nobili viro Cechino de Manfredis de Faventia, » honorabili potestate civitatis iam dicte, et habui centum flore- » nos de salario, et illo officio functo veni in officium Florentie » pro collaterali vicarii domini ducis Kalabrie, et recipiebam pro » salario similiter centum florenos ; verum fui electus ad legen- » dum *Infortiatum* in civitate Bononie unde discesseram, dum » *Digestum* novum anno precedenti legebam, et lectionem *In-* » *fortiati* acceptavi, et officio Florentie renunciavi et de Flo- » rentia discessi in fine augusti, et Bononiam intravi prima die » septembris proxime sequentis. Ego Raynerius de Arsendis » de Forlivio, doctor legum. Deo gratias amen. Ego Pritellus » de Pritellis de Faventia hiis omnibus interfui et in civitate » Vulterrarum in officio remansus predicta propria manu scripsi » amen ».

Raynerii vitam Patavii anno 1358 demortui praeter alios Franciscus Maria Colle dedit in *Storia scientifico-letteraria dello studio di Padova*. Padova, 1824, II, p. 111-117.

Foliis 252-253 adduntur mutilum compendium vitarum pontificum usque ad Innocent. III; syllabus sedium episc. Italiae, Dalmatiae, Hungariae, Poloniae; arbor consanguinit. et affinit.

Codex, foliorum 253, habet secundo et extremo nomina eorum qui *quadernos* vel *quinternos* librorum de iure pro Pritellino de Pritellis exscripserunt; quorum syllabum repeto: Agapitus de Columna, Andreas de Perusio, Barlinus de Ianua, Bernardinus de Verona, Dominicus de Parma, Hugo de Firmo, Iacobus de Esculo, Iacobus de Lanprulio, Iacobus de Pisis, Ioannes de Asti, Ioannes Fantinus, Lapus de Prato, Luchas de Castello, Nicola de Fulgineo, Nicolaus de Sacilo, Petrus de Laude, Petrus de Treglorectis, Prior de Florentia, Ranucius de Florentia, Riccardus, Thomas de Mossa, Vincentius. Manus coaeva fol. 4, eodem charactere ac codice seq. 20 inscripsit: 1327 *die XV octobris. Filippus subscripsit;* serior autem fol. 2: « Facta fuit pax et concordia » inter ducale dominium Venetiarum et ducem Mediolani, per de- » cem annos, de 1421, de mense februarii ».

Cod. 7 membr., saec. XV, a. 411, l. 260 [Z. L. CCII]. B.

Infortiati libri duo, cum glossis Accursii. Accedunt glossae ex Andraea de Pisis, Oberto de Cremona, Iacobo de Arena, Iacobo de Butrigariis, Bartolo de Saxoferrato, plerumque vero Dyno, per plures aevo sequiori, adscriptae.

Codex foliorum 208, primo inscripsit sua manu Ioannes Carvaial, cardinalis hispanus, titulo s. Angeli, nomen *Carvajal;* extremo vero: *Card. Sancti Angeli. Ducat. XX*. 1441, *die XXIV ianuarii.* Idem possederat codices insequentes, num. 10, 11, 13.

Cod. 8 chart., saec. XV, a. 432, l. 284 [Z. L. CCIII]. B.

Bartoli de Saxoferrato, *in secundum librum Infortiati lectura,* nempe a libro trigesimo ad tricesimum octavum Digestorum. Utraque Infortiati pars Mediolani, anno 1479, edita.

Codicem foliorum 305, cum pictura aurata in titulo inscripsit amanuensis fol. 300: « Scriptum per me Mathiam de West- » falia ». Quid vero pro eo scribendo et pingendo erogatum sit,

innuunt haec primo folio annotata: « Ser. Bar. super II Infor-
» tiati ducata 44, v.a — Item pro pictura armorum cum pilleo
» holl. 3. — Ista non fuit empta ad petias, sed in summa cum
» alia prima parte. est autem ista petiarum 70. costant miniatura
» et ligatura ducata 3, et sic remanet petia pro s. 8 ».

Cod. 9 chart., saec. XV, a. 432, l. 280 [Z. L. CCIV]. E.

Ioannis de Imola, *doctoris excellentissimi, commentarium in secundam partem Infortiati* non absolutam, nempe a libro trigesimo Digestorum ad finem tituli primi libri trigesimi sexti. Prooemium incip.: « Super isto rubricario. Possem instari circa di-
» visionem et circa notabilia, et an rubrica sit de textu, ita quod
» promittens scribere librum teneatur illum scribere super quo
» est glossa . . . ».

Codex, loco dato litteris initialibus pingendis, habet folia 285.

Cod. 10 membr., saec. XIV, a. 474. l. 276 [Z. L. CCV]. B.

Digesti novi pars utraque, cum commentariis [editis], Accursii praecipue. Fuerunt qui serius addiderunt charactere tenuissimo glossas Henrici de Baila, Alberici, Henrici Boicii, Azonis, Odofredi, Dyni, Guidonis et Iacobi de Baysio, Iacobi de Ravenna vel Ravanis, Ricardi de Malumbra, Oldradi, Iacobi de Arena, Iacobi de Bellovisu, Guillelmi de Cuyno, ec.

Partem primam librorum XXXIX-XLIV, fol. 2-143, excipit altera librorum XLV-L, fol. 144-297. Folio 298 adduntur indices aevi sequioris.

Folio 298 *verso* exstat vaticinium, de Italia per Fridericum II imperatorem evertenda; Gaufrido de Vinosalvo fortasse tribuendum. Ubi auctor in rhythmo qui incipit:

« Regis vexilla timens fugiet velamine brixa
» Brixia stans fortis secundo certamine regis ».

de fatis Brixiae, Mediolani, Novariae, Laudis Pompeiae, Papiae, Placentiae, Cremonae, Bergomi, Parmae, Mantuae, Mutinae, Ferrariae, Venetiae, Paduae, Faventiae, Bononiae, Florentiae, vaticinatus est, haec de Roma et mundo ventura praenuntiat:

« Roma diu titubans longisque erroribus acta
» Corruet et mundi desinet esse caput.
» Facta manent stelleque docent, aviumque volatus,
» Quod Fridericus malleus orbis erit.
» Facta silent stelleque tacent, aviumque volatus,
» Quod Petri navis desinit esse caput.
» . . . .
» Infra millenos ducentos sexque decenos
» Erunt sectata immensa pondera mundi.
» . . . .
» Aut ars nostra fallit, aut labitur memoria mundi
» Qui video mundum post hec facta rui ».

Sequitur epitaphium:

« Heu quia facta parant lacrymosos pandere casus
» Marchisiam gentem fratres abolere potentes
» Viderit Axanum, concludent castra Zenonis.
» Si probitas, sensus, si mores, denique census,
» Nobilitas orti possent resistere morti,
» Non foret extinctus Federicus qui iacet intus.
» Sufficit huic tumulus, cui non sufficerat orbis.
» Res tenus est ampla cui res ampla fuit ».

Eodem folio legitur nomen, puto, amanuensis: *Ego Mattheus de Mattassellariis de Bononia, die X augusti* 1394.

Codex, longo usu contritus, habet pictas, litteris cuiusque libri initialibus, figuras cum argumento congruentes, non quidem castigato linearum ductu, eo tamen modo quo saeculi dimidii deciquinti ars prodeat. Volumen, quod sub fine Thomas notarius subscripsit, antequam in Bessarionis manus deveniret, pertinuit ad *d. Bartholomaeum Forteguerra de Lucha,* cuius nomen folio secundo notatum, ac exinde Ioannem Carvaial, cum nomen eius gentis folio primo legatur; paesertim vero quod sub fine primae partis haec inscripta sint: « Ego Leonardus de Cadinellis » recepi isto die IIII iunii 1455 ducatos triginta auri largos » ab Antonio Bonafide, solvente nomine rever. dom. cardinalis » Sanctiangeli, ex commissione d. Francisci Copini, thesaurarii » bononiensis, pro pretio presentis libri ff. novi, empti et tra- » diti in manibus dom. Antonii, cum isto pacto, quod si elapso

» uno anno postea sequentes duos menses continuos, nomine
» prefati rever. dom. cardinalis, vel etiam domini thesaurarii
» restituatur mihi dictus liber, eo casu sim obligatus absque ulla
» exceptione restituere dictum pretium, quod ita inter nos bona
» fide conventum est et permissum, in presentia prefati Antonii
» Bonafide et Marchi dom. Batiste de Santo Petro, et d. Meti de
» Prato scholaris. Et in fidem horum ego Leonardus scripsi ma-
» nu propria, die suprascripta, in bancho dom. Antonii in civi-
» tate Bononie ».

Cod. 11 chart., saec. XV, a. 433, l. 290 [Z. L. CCVI]. B.

Angeli de Perusio, *in primam et secundam partem Digesti novi.* Deest fere totus liber quinquagesimus. Angelus de Perillis, aut Periglis iurisconsultus perusinus, aliquandiu in patria, anno 1430 Patavii conductus ius civile professus est. Inde anno 1435 Perusium reversus, obiit ibi a. 1446.

Codex, foliorum 438, cum littera initiali prima auropicta, ceteris rubro et caeruleo colore, vice alterna, spectabat Ioanni Carvaial, serius Bessarioni.

Cod. 12 chart., saec. XVIII, a. 196, l. 137 [L. V, CXII]. D.

De iure civili, ex Pandectis, tractatio ab auctore anonymo in usum auditorum, incip.: « Ius civile in Pandectarum et Codi-
» cis voluminibus continetur ». Exstant autem: ex libro primo Pandectarum titulus primus *de iustitia et iure;* ac tractatus tres *de iurisdictione, de in ius vocando et edendo, de satisdationibus.* Sub fine, fol. 200-206, alia manus exscripsit *introductionem in Institutiones imperat. Iustiniani,* quae incip.: « Quemadmodum
» vasa angusti orificii liquorem non capiunt . . . . ».

Cod. 13 membr., ann. 1297-1310, a. 440, l. 284 [Z. L. CCVII]. B.

Codicis Iustinianaei libri novem, cum apparatu Accursii. Accedunt glossae Andreae de Barulo, Raymundi de Sava [Sebunda, Sebonde, Sabunde, Sebeide, Sant-Sebeide, Sebon], Bertrandi

de Deucio, Petri de Bella pertica [de castro *Belle perche*]; Oldradi de Laude [etiam *de Ponte*, laudens. dioeces.], Iacobi de Butrigariis, Bartoli de Perusia, Rigaldi [Rigaudi et Riginaldi], Guillelmi de Cumo seu Cuneo, Doctorum [hoc nomine] aliorumque, per varios diversis temporibus additae.

Codicis textus duplici columna, litteris crassioribus ac vividiori atramento, foliis 379, exscriptus est anno 1297, *XV die in exitu mensis marcii,* per quendam Hugonem, uti apparet ex scriptura pene deleta. Glossae vero Accursii serius adpositae sic finiunt: « Explicit liber IX apparatus Codicis inceptus per Hu» gonem Moymet Brito. et completus per Petrum de Boshalco, » VI die introitus februarii, anno Domini M.CCC decimo ». Item folio extremo inscriptum: « Iste codex est Dominici Brami, dioe» cesis caesaraugustanae, villae de Alcanys ». Nota a principio codicem ad Ioannem Carvaial spectasse nuntiat.

Cod. 14 membr., saec. XIV, a. 450, l. 288 [L. V, CXIII]. D.

Cyni de Sigisbaldis de Pistorio, *lecture seu commentaria super novem Codicis Iustiniani libros.* Partes duae. Inc.: « Quia » omnia nova placent, potissime que sunt utilitate decora, bellis» sime visum est michi Cyno Pistoriensi propter novitates mo» dernorum doctorum super Codice breviter utilia scribere, multis » superfluis resecatis . . . ».

Sub operis fine eodem charactere [non tamen Cyni puto, ob corruptissimam lectionem qua codex scatet universus], haec leguntur: « Hic est finis non solum huius libri, sed et totius ope» ris lecture huius libri, quod ego Cynus de Sigisbaldis de Py» storio posterus forte illius Sigisbaldi consularis viri de quo . . . » . . . . . . faciendum cum auxilio Dei adsumpsi, et quasi continue » prosequendo infra biennium terminavi, currentibus a nativitate » Domini nostri Iesu Christi ann. 1314, die undecimo mensis » ianuarii . . . . . . Sic ego ne putarer in vacuum totiens lustrasse » Bononiam, ubi bona sunt omnia, post revoluta scripta multo» rum, doctrinam meam predicavi, hoc est coram et ante faciem » omnium posui laboris mei fructum . . . ».

Auctor, ius civile *sub doctore meo Lambertino Ramponis de*

Bononia professus, decessit a. 1336. Opus totum excusum est saeculis XV-XVI.

Serius additae glossae Azonis, Roffredi, Petri de Alba, Dyni, Petri de bella pertica, Iacobi de Butrigariis, Ioann. Andreae, Bartoli de Saxoferrato, Arsendi, Baldi; praecipue vero Matthaei Crispani de Neapoli, legum doctoris, qui nomen suum folio primo inscripsit.

Codex, foliorum 324, primo *recto* inscriptus est: 1398, *die 28 octobris presentatus Bononie. Gerardus notarius subscripsit — Franciscus subscripsit — Dominus Marcutius,* quae ad volumen ratum ducendum se referunt. Folio extremo inscriptum epigramma in laudem Rainerii Arsendi foroliviensis, a Salomonio. *Inscr. urbis patav.*, p. 394, relatum.

Cod. 15 membr., saec. XV, a. 414, l. 295 [Z. L. CCVIII]. B.

Baldi [de Ubaldis] de Perusio, *lectura* [edita in operibus] *super quinto Codicis libro, scripta manu egregii viri fratris Laurentii de Callio,* f. 2-83. Sub fine haec amanuensis:

« In scriptura longus moranti tedia prebet.
» Postmodum expleto vivit opere mente iocundus.
» Nunc vigilasse iuvat, dulce est meminisse laborum ».

Auctor, n. 1324 ius docuit Bononiae a. 1344, Pisis 1357, Perusiae 1359, Patavii 1378, Ticini 1391, ubi decessit anno 1400.

Praeit fol. 1. Consilium Ioannis de Perusio super dubiis inter Nicolam et Angelum qui pluribus annis in communi viventes, demum ad divisionem devenerunt. Fol. 83 *verso* sunt duo Consilia Nicolai de Rocha et Baldi de Perusio. Fol. 84-86 exstat *summula super notorio fame et inditiis compilata per dominum Tomassinum de Piperata . . . . ad instantiam prudentis viri domini Guillelmi iurisperiti, civis alexandrini.* Incip.: « Quo» niam circa famam, inditium, argumentum et presumptionem » multas dubietates in iudiciis oriri contigit ». Auctor Storlictorum gente Bononiae ortus, dimidio saeculo XIII inclinante iurisprudentiae laude florens, mortuus est anno 1282. *Summula de fama* pluries edita est. Fol. 86-87 est Dini Consilium de pecunia Lambertatiorum et Gebellinorum, Bononia expulsorum per commune, ab eorum debitoribus exacta.

Codex duabus columnis belle exscriptus habet litteram initialem cuiusque rubricae affabre auropictam, ceteras coloribus rubro et caeruleo alterna vice expressas.

Cod. 16 chart., saec. XV, a. 432, l. 291 [L. V, III]. Ma.

1. Bartoli de Saxoferrato, *in tres posteriores* [X-XII] *Codicis libros commentaria*, f. 1-56.

Auctor in edito prooemio, quo caret codex, operis huius absoluti occasionem sibi datam exponit: « Cum diu fuerim gra- » vi corporis infirmitate gravatus, cognovi quod in me vires » corporis non poterant restaurari, nisi aliqualiter efficeretur ani- » mus meus gaudens. Hoc autem consideravi facile esse posse, » si auditoribus meis, quibus propter infirmitatem servire non » valui, aliquid utilitatis afferre possem, legendo id quod eis es- » set acceptum, mihique et eis novum et per consequens delecta- » bile. Ideo tres libros Codicis legere destinavi, ubi multa sunt » incognita et per antiquos doctores neglecta, secundum usum » tamen frequentia ». Folio 56 *verso* legitur: *Expliciunt commentaria per manus Ioannis de Confluentia, ad honorem Dei*, ec.

2. Baldi de Perusio, *super usibus feudorum lectura* [pluries edita], f. 57-190. In fine: « Explicit subtilis ac perutilis lectura » super usibus feudorum domini Baldi de Perusio, utriusque iuris » doctoris excellentissimi in inclita civitate Papie publicata anno » Domini millesimo CCC nonagesimo tertio sub . . . . » domino dom. Io. Galeat., comite Virtutum, in cuius honorem et » laudem compilavit hoc opus. Scripta per me Iohannem Grego- » rii de Polonia vurateslamgensis [vratislaviensis] dyocesis ».

3. —— *commentum in constitutionem de pace Constanciae*, anno 1181 ab Henrico V patre et Henrico VI filio, imperatoribus conventa, f. 190-200. Editum leges Mediolani, per Iohannem Antonium de Honate, a. 1482.

4. Consilia et quaestiones disputatae variorum iuris utriusque interpretum, f. 201-214.

a. De iure civili, *Zibioli de Cavitellis* cremonensis Consilia duo; *Bartholomaei Paradisii de Capitibus Vaccae* patavini Consilium unum; *Ubertini de Lampugnano* unum; *Angeli Francisci*

de Perusio unum; *Conte Domini Sochi* de Perusio unum; *Nicolai Alexandri* unum; *Francisci Tygrini* de Pisis unum; *Bartoli de Saxoferrato* consilia undecim, et quaestiones tres, quarum una de testamentis, a. 1354 Perusiae disputata; *Iacobi de Belviso* Consilium unum; *Ioannis Calderini* unum; *Iacobi de Butrigariis* unum; *Baldi de Perusio Paduae regentis ordinarii iura civilia* quaestio super accusato de vi ac turbatione, disputata Patavii a. 1378, de mense aprili, de qua respondit *Antonius Tisii* de Sancto Angelo.

b. De iure autem canonico exstat *Bartoli* quaestio de donatione facta monacho; *Bartholomaei de Saliceto* Consilium unum, itidemque unum *Pauli Neroli* plebani sanctae Mariae de Cariti de Perusio, interpretis *Decreti* in gymnasio perusino.

Cod. 17 chart., saec. XVIII, a. 274, l. 193 [L. V, LXXXVI]. N.

Inscriptiones et subscriptiones Iustinianaei Codicis a typographorum incuriis vindicatae a Candido Adiniva Granatesio N. S.

Operis universi impressi sine ulla nota [Neapoli, 1715, 4.°] librum tantum primum auctor Didacus Vincentius de Vidania, mentito nomine, editum refert in dedicationis littera: « Primum » librum illustribus et clarissimis neapolitanae celeberrimae aca- » demiae professoribus examinandum offero: et quidem ex animo » et voto: ut, si utile iudicaverint opusculum, maiori statim ala- » critate castigationes in universos duodecim libros, nempe bis » mille fere et quingentum, publici iuris faciam ». In codice ceteroquin additiones et emendationes libri primi, ut et reliqui undecim dati sunt, auctoris manu, f. 1-276. Haec excipiunt **a.** epistola autographa Ioannis Vignoli [Romae, 1 sept., 1714], quaedam in opere improbantis, f. 289-290; **b.** responsum hispanice auctoris [Neapoli, 14 sept., 1714], f. 291-295.

Hoc certe opus innuit Franciscus Blanchinus haec scribens ad Magliabecchium (1), Romae, 19 iulii, 1702: « In Napoli ho » trovato similmente vegeto e applicato mons. de Vidania, cap- » pellano maggiore, il quale ha per le mani un' opera insigne

(1) *Clarorum venetor. epist. ad Magliabecchium.* Florent., 1745, I, p. 320.

» legale, per cui illustra, con medaglie consolari ed altri monu- » menti, qualche legge della repubblica romana ». Ceterum quid ac quantum auctor, archigymnasii neapolitani ornamentum, ac regis a consiliis praestiterit, luculenter Ioannes Baptista Vicus testatur (1) ubi in nota illius epistolae sibi Barcinone, VI kal. maii, 1709, datae scribit: « Huic honorificentissimae epistolae » illustr. praefecti, multis et magnis nominibus de rep. litteraria » optime meriti...... tunc in praesentiarum respondi....... » Vir omnis divinae et humanae eruditionis, rerum romanarum, » romanique iuris ad miraculum usque doctissimus..... ».

Cod. 18 chart., saec. XVIII, a. 236, l. 174 [L. V, CXI]. D.

In Iustiniani Institutionum libros quatuor commentaria.

Sunt praelectiones scholasticae anonymae, uti ab exordio: « Cum illud maiores nostri institutum semper tenuerint ut si ali- » quid ad iuvenum disciplinam aggrederentur, nonnulla ad faci- » liorem intelligentiam veluti prooemialia praemitterent; inde » explicationi quatuor Institutionum librorum, ex quibus per mo- » dum universalis doctrinae totius iuris cognitio desumitur, ope- » ram daturus, vobis, ornatissimi scholares, de iuris civilis ori- » gine illiusque processu pauca quaedam praeponere congruum » duxi », f. 1-175.

Quae sequuntur: **a.** *de nuptiis*, f. 176-183; **b.** *de feudis*, f. 184-191; stylo eodem ac charactere, auctorem ac rei finem nuntiant eundem: siquidem quaestio prima *de feudis* incipit: « Iucundam, egregii nobilesque iuvenes, ac vobis in primis » utilem de feudis compendiosam tractationem aggredimur, » qua in exaranda, si quid deerit claritatis, explicando com- » plebimus ».

Cod. 19 membr., saec. XIV, a. 433, l. 285 [L. V, CXIV]. D.

Iustiniani *Institutionum* libri quatuor, cum glossis, ut in editis. Adduntur manu recentiori glossae Dyni, Iacobi de Raven-

(1) *De constantia iurisprudentis.* Neapoli, 1721, p. 245.

na, Iacobi de Arena, Petri de bella pertica, ac praesertim Ioannis Fabri burdegalensis, cuius opus *super Institutionibus* prodiit Venetiis, a. 1488.

Codicem foliorum 57 in Gallia exaratum interna argumenta evincunt: frequentiores Ioannis Fabri glossae quibus itali codices carent; litterarum tractus aliquando producti; tum notae variorum, ut fol. 56: « Iste liber est . . . . quidem constitit sibi unum francum in Monte pessulano, anno Domini 1393, » ante festum nativitatis Domini »; et 4: « Iste liber est mei » Anthonii et Iohannis Margalhani de Mericio in Delphinatu ». Folio vero extremo legitur: « Sequuntur civitates in quibus ego » Anthonius Margalhani utrinsque monasteriorum steti, fui atque » transivi. Et primo in civitate Die — item Carpenctorati — » item Avenionis, Sistarici, Arpus, Vapinci, Gratianopolis, Va- » lentiae, Usum seu Useb, Nemausi, Ebreduni, Thaurini, Papie, » Laude, Cremone, Ferrarie, Ravene, Thusie, in Venenis, in civit. » Bononiae ». Verosimile est Margalhanum volumen secum in Italiam detulisse.

Cod. 20 membr., saec. XIV, a. 393, l. 252 [L. V, XVIII]. Ma.

1. Iustiniani *Institutionum* libri quatuor, cum glossis plerumque Accursii, ut in editis, f. 3-63. Accedunt glossae variae serius appositae.

2. —— *Novellarum seu Authenticarum,* cum glossis, plerumque Accursii, ut in editis, inc.: « Occupatis nobis circa totius » reipublice curas . . . . . »; finit: « tranquillitas per omnia cu- » stodiri provideat », f. 64-164.

3. —— Codicis a libro IX ad duodecimum absolutum, seu finem, cum glossis. Incip.: « Si priusquam fisci rationibus pater » obligaretur . . . . », finit: « triginta librarum auri vexatione » quatietur », f. 165-235, cum indice, f. 238.

4. *Acta pacis Constantie,* anni 1183. Inc.: « Ego iuro omni- » bus civitatibus societatis Lombardie, Marchie et Romanie ». Finit documentum: « Acta sunt hoc anno dominice incarnacionis » 1183, indictione prima . . . . . », f. 236-237. Textus tantum iuramenti, cum subscriptionibus, nullo apparatu.

5. *De feudis* (1) cum notis Accursii et Iacobi Columbi, f. 240-266.

Codex folio primo *recto* inscriptus: 1327, *die* 15 *octobris Filippus subscripsit*, serius autem fol. secundo *recto*: « Nota quod » de 1427, tempore pestis Padue regnantis, extincta fuere duo » luminaria mundi, videlicet summus iuris utriusque monarcha » Raphael Fulgosius de Placentia, qui Padue ex peste obiit, su- » prascripto millesimo de mense septembris die XII. Eiusdem » infirmatus quoque fuit die sexto eiusdem mensis, sepultusque » in ecclesia sancti Antonii confessoris de Padua. Item ille subti- » lissimus et preclarissimus iuris utriusque interpres Raphael » Raymundus de Cumis qui ex fluxu obiit Vincentie, suprascri- » pto millesimo de mense octobris die vigesimo eiusdem, infirma- » tus quoque fuit ex fluxu die secundo eiusdem, sepultusque Pa- » duein ecclesia santé Iustine; quo etiam anno et mense ex peste » obiit artium et medicine doctor famosissimus magister Galeatius » de Sanctasophia de Padua, una cum uxore sua, omnibus filiis » suis, excepto maiore natu magistro Nicolao de Sanctasophia ».

Illud nostra magni interest ut quae folio centesimo sexagegesimo quarto, saeculo decimo vel undecimo exscripta sunt, animadvertamus. Paginularum quatuor unaquaeque habet lineas exscriptas duodecim, cum interpositis singulis rubris pro notis musicis. Mitto textum ex introitu et praefatione missae, nec non ex antiph. s. Laurentii; do pagellam cum hymno b. Mar. virg.

. . . .

cornibus imple — In quem mea nocte lumen metiri supremo — Digna potestatis cursu tempora nosti — Qui diversa novam formasti in corpora terre — Sanguinis infusum depellis ab ungue venenum — Contenosque sonus humanu Kyrie eleyson — Alme virginis iubiletis — Petrus anhelat amen — Dici precelsa — Quam clare monstra te genuisse Deum — Procedens thalamo ventre beata tuo — Xpe eleyson — Virgineo alvo nullumque passa dolorem — Ex utero clauso virgo beata parens — Per carnem verbi mater veneranda refulget — Quem tua virginitas edidit alma Deum.

(1) Vide quae annotata sunt codice proxime insequenti.

Fol. 240 legitur: *D. Iacobi de Florentia. Franciscus subscripsit* XVIII ian.

Cod. 21 membr., saec. XIV, a. 432, l. 272 [L. V, CXVIII].

1. Iustiniani *Institutionum* libri quatuor, cum glossis plerumque Accursii, quae gallicam scribentis manum revelant, f. 1-66. Adduntur glossae aevo sequiori per plures ex Azone, Dyno, Raymundo, Odone, Baldo Perusino exscriptae.

2. *De feudis*. Incip.: « Quia de feudis tractaturi sumus, videamus primum . . . », finit vero: « imperiali animadversione » nichilominus puniendus. amen, amen », f. 67-82.

Materies haec, quam amanuensis *Consuetudines feudorum* inscripsit, eadem est cum iisdem Accursii plerumque glossis, quae typis data est duobus libris dimidio saeculo decimoquinto, in calce Iustiniani *Institutionum*. Si vero rem penitius introspicias, nihil aliud est nisi vetus congeries quorundam tractatuum de feudis, quos, libris quinque cum notis egregie digestos, edidit Iac. Cuiaccius, Coloniae Agrippinae a. 1588. Primus liber est Gerardi Nigri, secundus et tertius Oberti de Orto, iurisconsultorum mediolanensium; quartus ex incertis auctoribus; quintus complectitur constitutiones imperatorum, quae ad feuda pertinent. Foliis 67-78 insunt libri quatuor, titulis aliquot deficientibus, quibusdam datis per saltum. Quarti praesertim tituli 27 usque 86 libro quinto interseruntur. Constitutiones quaedam de feudis ab imperatoribus Henrico V, Lothario II, Friderico I prolatae respondent quibusdam tantum a Cuiaccio editis.

Codex, folior. 87, corruptae prorsus lectionis, habet litteram textus primam pictam cum figuris; ceteras coloribus rubro et caeruleo alternis vicibus, veterem autem compagem tabulis ligneis corio vitulino signato obductis.

Cod. 22 membr., saec. XIV, a. 448, l. 275 [Z. L. DXII].

Iustiniani *Institutionum*, sive elementorum iuris civilis libri quatuor, cum glossis, plerumque Accursii. Inc.: « Imperatorium » maiestatem »; explicit: « Deo propitio adventum est ».

Codex folior. 77, extremo habet librorum elenchum anno 1464 exscriptum. Litterae capitulorum initiales omnes auropictae sunt; initiales cuiusque libri, qua elegantius depictas, manus impia abscidit.

Cod. 23 membr., saec. XV, a. 418, l. 290 [Z. L. CCIX]. B.

Angeli de Perusio, ***super authenticis seu novellis constitutionibus,*** f. 2-69. Haec sub fine: « Angeli de Perusio iurisconsulti » celeberrimi lectura super autenticis feliciter explicit, scripta » per Iacobum Pergulitanum, rever. patri et domino d. p. sancte » crucis Fontis avellane abbati benemerenti, in civitate Fani, an- » no domini 1443 die sabbati 7.ª decembris ». Editum opus Ticini a. 1508.

Praeit fol. 1 Consilium Bartoli de Saxoferrato, manu Francisci [Reda] de Eugubio; ut et quaestio eiusdem Bartoli fol. 70-71 sic subscripta: « Disputata per dominum Bartolum de Sa- » xoferrato legum doctorem in civitate Perusii, M.CCCXLIII, die » XXI mensis decembris. F. de Eugubio scripsit ». De amanuensi vide annotata II, p. 253, 265.

Spatia in codice litteris initialibus pingendis relicta sunt.

Cod. 24 membr., saec. XIV, a. 290, l. 213 [L. V, XV]. Ma.

Incipit summa commemorialis utilium iuris super titulis Digestorum; deinde super titulis Codicis qui non sunt in Digestis; deinde super titulis Institutionum qui non sunt in Digestis nec in Codice; reducta et compilata in hiis scriptis per me Geremiam de Montagnone, civem paduanum, ex hiis que maxime occurrerant mihi providenda in advocationibus et consiliis. Incip.: « Rubrica » de iusticia et iure. Iura sanguinis nullo iuri civili . . . ».

Farrago est quaestionum de rebus potissimum forensibus, in quibus enucleandis magnam iuris atque interpretum peritiam auctor ostendit. Opus ineditum [non tamen hoc in codice ipsa auctoris manu exaratum], Pignorius, in schedis autographis apud Amadeum Svaierum, et testimonio Morellii, olim asservatis, ex allata inscriptione coniiciebat. Contra Pignorium

facit inter cetera additamentum quoddam *Nicolai de Superba,* civis patavini, ad rubricam *de dilationibus* scriptum, cuius initium: « Auctor iste dominus Ieremias non respondet ad hanc » quaestionem, nec eam determinat . . . . ». Quibusdam rubricis [earum titulus minio exscriptus] desunt Hieremiae animadversiones, quibus inserendis locus relictus est.

Auctor Patavii natus, ubi advocatus et iudex, dictus quoque Hieremias iudex, Hieremias paduanus, Hieremias Montagnonus, anno 1300 defunctus est. Qui de eo scripserunt hanc *summam* omnino ignorant. Nicolaum de Superba anno 1350 praetori Belluni vicariam operam praestitisse Pilumnius tradit in prolegomenis ad historiam illius civitatis.

Codicem foliorum 174 dono dedit monasterio s. Ioannis in Viridario B. de Lignamine, episcopus Concordiae, anno 1455.

Cod. 25 membr., saec. XIV, a. 393, l. 244 [Z. L. DXVI]. Ya.

Incipit libellus de ordine iudiciorum compositus a Rofredo beneventano iuris civilis professore, in quo opere continetur qualiter concipiatur libellus et fiant confessiones, et de iudicio cuiuslibet actionis poterunt studentes invenire. Prooemium incip.: « Si » considerarem ingenium et sane scientie proprie facultatem, non » essem ausus tam grande opus assumere . . . . Ideo ego » Rofredus Pius Beneventanus ad preces et instantiam sociorum » nobilium de partibus Tuscie, cum essem in civitate curialissima » nobili Arentia [Aretio] . . . . ». Praeit foliis duobus syllabus decem tractatuum.

Auctor, gente *Epiphanii,* vel *de Epiphanie,* vel *Epiphanide,* nobili genere ortus, studiis a prima aetate incubuit Bononiae, quam anno 1215 cum Aretio commutavit; anno vero 1220 in comitatu Friderici II Romam accedentis, aliquot annis apud hunc immoratur, dein apud pontificem, quousque rude donatus fere octogenarius in patria occubuit. Opus pluries editum est.

Cod. 26 membr., saec. XIV, a. 300, l. 224 [L. V, LXI]. Me.

Rolandini Passagerii, *summa artis notarie*, inc.: « Antiquis » temporibus super contractuum et instrumentorum formas... ».

Opus iam pluries editum, capitulis decem in rubricas distributis, appellatur quoque *Diadema*, *Rolandina* et *Orlandina*. Id ceteris eiusdem auctoris substratum adhibuit Durantes in suo *Speculo*. Rubrica extrema incipit: « Ego Rolandinus minimus notariorum » tractatum circa tabellionatus officium a principio huius operis » in mente concepi ...... ». Rubrica absoluta legitur: « Iesu » Nazarene vere fac nos tibi placere ».

—— *incipit tractatus notularum*, incip.: « Tractaturi de » arte notarie, primo videamus quid sit notaria ..... »; finit: « De ultimis vero voluntatibus et iudiciis nichil plus quam di» ctum est in summa requirimus »; f. 46-53. Opella, non una vice edita, lectorem in septem libros de contractibus *summae* praecedentis inducit.

Codex, duabus columnis, cum imagine auctoris in littera initiali fol. 1 picta, habet fol. 52-53 haec: « Ista summa est Ge» remie de Feltro, quam emit precio ducatorum...... et dimidii ». — « Ista summa est mei Iohannis notariis de Vendramello, » quam emi ducatis duobus a Geremia de Sancto Advocato [San» foca in districtu portusnaonensi] ». — « Millesimo quadrin» gentesimo quarto, indictione duodecima, die lune sextodecimo » mensis iunii. Hora fere quinta vel sexta Veneti habuerunt ci» vitatem Feltri de communi consensu civium predicte civitatis, » sine ullo maiestatis rigore, sed tantum de plano et sine strepi» tu et figura belli, cuius civitatis Feltri tenutam accepit qui» dam dominus Bartholomeus [Nani], nomine ducalis dominii » Venetiarum preses, cum magna peditum et equestrium comi» tiva ». — « Millesimo quadringentessimo quinto, indictione » XIII, die Veneris, vigesimo sexto mensis iunii post nonas, ho» ra diei decima octava, tempore serenissimo, me existente in ca» mera mea et scribente, ortus fuit tantus terremotus quod pa» rietes tinniebantur non tantum, quassabantur ipso terremotu, » et timui ne domus rueret. Qui quidem terremotus a quamplu-

» ribus in civitate Feltri sensus et auditus fuit per totam civita-
» tem, et de summitate ecclesie santi Stefani corruit quidam ma-
» gnus lapis. Ego Iohannes notarius de Vendramello de Feltrio
» scripsi et presens fui et audivi ».

Cod. 27 membr., saec. XIV, a. 320, l. 216 [Z. L. DXIV]. Ya.

1. Rolandini Passagerii, *aurora*, incip.: « Solet aromatum » esse natura, ut longe magis contrita redoleant . . . ».

Commentarium *Summe artis notarie* ab eodem capitulis decem exaratae, non tamen absolutum est quod dimidio capitulo quinto, f. 52 *verso* intermittatur disticho addito, lectu inferius. Operis oeconomiam ita passim in praefatione auctor excutit: « Licet mihi Rolandino Florecte [eius matris], utriusque operis » [*summe* et *aurore*] inventio secundum opinionem publicam » adscribatur, ego tamen extiti simpliciter eius solius, qui fa- » bricatus est auroram et solem, fabri et artificis instrumentum » . . . . primo textum conscripsi . . . . deinde post » multorum annorum curricula, presentem superaddidi appara- » tum . . . . Demum quoniam rebus consequentia nomina » esse debent, merito hic liber propter actoris effectum nuncupa- » tur *aurora*, eo quod notarie huius artis ignorancie tenebras » fugat ».

2. —— *flos ultimarum voluntatum*. Incip.: « Quamvis in » cuiuslibet humani operis artificio requiratur rationis specula- » tio . . . . . », f. 52-67.

Opellam sic nuncupatam in prooemio *patribus et dominis meis quibusdam ex fratribus divini ordinis Predicatorum . . . . ego fidelis operarius vester Rolandinus, Bononie notarius, hunc super extremis deficiencium arbitriis amenissimum florem de pratis excellentissimorum iuris romani phylosophorum et principum dominorum, videlicet Azonis, Accursii et Odofredi vobis fideliter carpere studui et offerre*; excipiunt versus:

« Hunc avide florem spirantem thuris odorem
» Si carpis dextra, flagrabis intus et extra ».

Auctor notarius Bononiae, defunctus a. 1300, in opere fusius pertractat capitulum *Summe* octavum, ac *Notulas* complet.

Cod. 28 membr., saec. XV, a. 223, l. 163 [L. V, CI]. MI.

Eiusdem, *summa de testamentis*, etiam *flos ultimarum voluntatum*, ut codice praecedenti.

Praeit Ioannis Andreae *lectura super arbore affinitatis* quae inc.: « Ad arborem affinitatis et eius materiam... »; finit: « quid igitur impediret hos collaterales contrahere in Deo », f. 1-7. Hoc est fragmentum eius *summe de sponsalibus et matrimoniis* seu *summe super quarto libro Decretalium*, frequentius editae.

Codex folior. 48, duplici columna, cum *arbore affinitatis* circulis a principio expressa.

Cod. 29 membr., saec. XIV, a. 342, l. 230 [L. V, LXXXIX]. N.

Rolandini bononiensis, *summa artis notarie*.

Volumen mutilum in principio et fine incipit a dimidia primi capituli parte usque ad nonum fere absolutum.

Codex folior. 34, quibusdam partim resectis, eleganter exscriptus est, cum titulis et litteris initialibus rubro ac caeruleo colore conspicuis.

Cod. 30 chart., saec. XV, a. 211, l. 148 [L. V, LXXXV]. N.

1. *Flores seu note in Rolandini Passagerii artem*. Incip.: « Cum humane fragilitati plures incumbant defectus et eidem » divina favente gratia plura subsint remedia . . . »; finit: « Et » hec quantum ad nonum capitulum spectant dicta sufficiant ».

2. Salatini de Saono, *regule artis notarie*. Incip.: « Scien- » dum est, quod ars notarie dividitur in tres principales partes, » scilicet in contractus, ultimas voluntates defunctorum et iudi- » ciorum acta . . . . »; finit: « et hoc de tractatu quantum ad » presens dicta sufficiant », f. 50-73. A tractatu Salatielis bononiensis (1), differt toto caelo, etsi pauca quaedam conveniant. An-

(1) Emman. Bollati dedit specimen in opere: *Savigny*, *Storia del diritto romano nel medio evo*. Torino, 1857. III, pag. 479-480.

ctorem nostrum, cuius ceterum nomen et patriam amanuensis ipse descripsit, alium crediderim, praesertim quod operis partitio non sit eadem.

Fol. 74-78 adduntur quaedam turbate de honoris appellationibus primoribus tribuendis; de Venetiarum primordiis cum *figura celi in edificazione urbis Rivoalti;* de italis quibusdam urbibus ad signa zodiaci et planetarum relatis.

Fol. extremum inscriptum: *Orlandina mei Andree de Ugucio notarii et civis Bassani — liber iste est Alexandri Campesani de Bassano* — 1544. *Presens liber tetigit in partem michi Iohanni de Gallio, notario Bassani, ex hereditate* . . . . . .

Cod. 31 membr., saec. XIV, a. 177, l. 128 [L. V, CXX].

Summa artis notarie incip.: « Quoniam inter cetera que » introducta sunt ad utilitatem omnium personarum . . . . . . » artem notarie reputo utiliorem ac honorabiliorem; idcirco ego » qualis qualis scriba non confidens de mei modica scientia, si » scientia dici potest . . . . duxi quodam breve opusculum ad utilitatem rudium sociorum de scolis venientium . . . ».

Summam absolvunt non artis notariae exercendae normae, sed casuistica [sit venia verbo], dum nomina occurrunt plurium ex Belluno vel finitimis locis, quorum syllabum do. Hi sunt: Albertus sacri palatii notarius — Albertus filius Pasqualini ac uxor Berta.— Alexander de Foro, episc. Belluni [1243-1245] — Andreas de Tisono — Amadasius — Antonius de Mugno, iudex et assessor — Antonius prior ecclesiae s. Crucis de Campistrino, eiusque fratres Io. Al. Pe. ac sorores Berta, Maria, Andreota — Antonius Zovenonius, et Ioannes filius Martini cerdonis — Bartholomaeus de Castello — Beneventurata vidua Broche et filius Eccelinus pupillus — Bernardinus de Ceto — Bonifacinus de Manchadendo — Bruno de Tixono et eius filius — Brutolinus — Calaonus — Cornulus filius Peregrini de Carmegno — Fuscus et Ioannes de Glamosa — Gabrucius commissarius Beneventurate — Hengelfridus, mericus de Salcis — Henrigetus de Basta — Henrigetus texator et Ticianus eius filius — Iacobus de Servano et uxor Maria — Iacobus de Supercroda —

Ioannes Bonus q. Vizardi — Ioannes pater Mariae, uxoris Petri de Bolzano — Ioannes de Musono — Ioannes de Servano et eius frater Iacobus cerdo — Liazarus de Castello et uxor Richa, filia Raynaldi de Castigliono — Macedus de Cavaçano — Marquardus de Bolzano — Martinus de Salcis — Montanerus q. Henrici de Pillone — Natalis de Molino — Niataxius de Rudo — Odoricus Checus, mercator Belluni — Petrus de Atilio — Petrus de Bolzano et uxor Maria filia Ioannis — Petrus de Miliario — Raynaldus de Castigliono — Tasina de Muxono — Thomas vel Thomaxius de Cavaça, potestas Belluni [1214, 1246] — Ticianus cerdo, Crepada et Ioannes Bonus fratres, filii q. Henrici texatoris — Ysabet uxor Antonii Zovenonii. Nominantur villae Vezani, Miliani, Bosagi; Bellunum quandoque Cividatum appellatur: singularis est dicendi modus: *ad usum vilanaticum Belluni*.

Auctorem anonymum puto fuisse notarium Belluni, fortassis Bartholomaeum de Colle, si ea attendo quae Franciscus Maria Colle [*Storia scientifico-letteraria dello studio di Padova*, IV, p. 104-105], de codice quem domi asservaverat scripsit, ex quibus hunc nostrum eundem esse putaverim. Amanuensis sub fine notavit: *Qui scripsit hunc librum locetur in paradisum*.

Codicem, folior. 32, quo aliquod documentum ex anno 1299 inscriptum, et scriptura et crassior membrana et voluminis forma quadratae proxima saeculo decimoquarto exscriptum asserunt.

Cod. 32 membr., saec. XIV, a. 425, l. 260 [Z. L. CCXIV]. B.

Magistri Guillelmi Durantis, episcopi mimatensis, *speculum iudiciale*, quatuor libris distributum, quorum primus inc.: « De » trono Dei procedunt fulgura, voces atque tonitrua . . . ».

Auctor *domini pape subdiaconus et cappellanus, inter decretorum professores minimus*, cardin. Octobono [Fieschi, serius Hadriano pp. V] dicat opus pluries editum, quo praxim iuris tum civilis tum ecclesiastici, fusius quam ceteri ante eum iurisconsulti, tractavit. Materiem sic Durantes in prooemio distribuit: « In parte » prima de personis in iudicio intervenientibus disseretur; in » secunda totus ordo iudiciarius in causis civilibus perstringetur;

» in tertia iudicia criminalia disponentur; in quarta vero diver-
» sae libellorum formae ». Quaeque pars in particulas, particula quaeque in rubricas distribuitur. Ulterius in eodem prooemio notat praedecessores, qua operi occasionem: « Animadvertens
» ego sollicite, quod circa iuris practicam . . . . sit diversi-
» mode laboratum, videlicet a Pileo, Bagaroto, Tancredo, Roffre-
» do Beneventano, Uberto de Bobio, Uberto de Bonacurso, Ioan-
» ne de Deo, Gratia et Bonaguida Aretinis, Ioanne de Blanosco,
» Aegidio Bononiensi et aliis plurimis . . . . ».

Codex, foliorum 230, habet primo et extremo nomina notariorum, libri fortasse praestantiam testantium: 1441, *die* 22 *septembris. Ioannes — Thomas notarius subscripsit.* Tituli in marginibus picti littera initialis offert auctoris, vesta professoria induti et librum apertum tenentis, imaginem.

Cod. 33 membr., saec. XIV, a. 385, l. 239 [Z. L. CCXVI].

Eiusdem *speculum iuris.*

Codex, folior. 428, habet litteras initiales ac obelos rubro et caeruleo colore conspicuos, titulos vero rubro tantum. Serius notata leguntur in calce: *Henrici Wyllesthorp expositi in cista de Celton in ffon sancti Valentini presbyteri a. D.* 1419 — *Domini magistri Walteri Hexton et Oweyny ffloide expositi in cista Wyntonensi, vigasimatertia die aprilis anno* 1449 . . . .

Codd. 34-35 mem., s. XV, a. 446, l. 274 [Z. L. CCXV, CCXVII]. B.

Eiusdem, *speculum iuris, cum additionibus Ioannis Andreae.* Convenit cum editionibus antiquioribus; recentiores habent additiones Baldi et aliorum, nec non summaria rubricarum. Desunt *arbores consanguinitatis et affinitatis,* quibus spatium relictum.

Codicem utrumque [primus foliorum 359 habet libros primum et alterum, secundus foliorum 253 tertium et extremum] scripsit Ioannes de Castronovo. In calce vero folii primi codicis utriusque legitur: 1424, *die* 21 *ianuarii, Ioannes scripsit.*

Cod. 36 membr., saec. XIII, a. 186, l. 130 [Z. L. DXV]. Ya.

Ordo iudiciorum per dominum Egidium doctorem decretorum editus. Incip.: « Ego Egidius de Foscariis, civis bononiensis, do- » ctor decretorum licet indignus, ad instantiam quorundam meo- » rum scolarium ».

Auctor, proprie *Fuscararius* appellatus, iuris canonici in patrio archigymnasio professor, defunctus a. 1289, anno 1260 conscripsit opus, et in aliis codicibus notum titulis *de ordine iudiciario ; de moribus sive exordiis advocatorum secundum Egidium ; ordo iudiciarius advocatorum et notariorum secundum usum romane curie,* de quo Diplovatacius : « Composuit [Ægi- » dius] pulchram summam, qualiter causa tam civilis quam spi- » ritualis, ac etiam criminalis tractari et finiri debeat, et ponit » formam libellorum, et inchoat a presentatione rescriptorum, et » dividitur in quinque partes ». Summa edita est Bononiae, a. 1574.

Codex foliorum 82 finit : « Expliciunt libelli magistri Egi- » dii doctoris decretorum, qui in his chartis scripti sunt sub anno » MCCLXXXI, indictione VIIII, tempore do. Martini pape IIII, » die VIII exeunte mense iulii ».

Cod. 37 chart., ann. 1473, 1474, a. 380, l. 281 [Z. L. DXIX]. Ya.

1. Ioannis Petri de Ferrariis, papiensis, *practica legum,* ex patria auctoris etiam *Practica papiensis* appellata, f. 1-279.

Auctor de se in prooemio : « Ego Ioannes de Ferrariis inter » legum doctores minimus, egregii doctoris do. Augustini huius » inclite civitatis Papie . . . . . . In mei aliqualem memoriam ac » Manfredi filii mei, nec non procuratorum et notariorum dicte » civitatis Papie doctrinam, presens opusculum moderne iudicialis » practice aggregare sub breviori et clariori compendio, quam fieri » mihi possibile fuit curavi, ut eo mediante facilior via sit singula- » laris capere in biennio, ad quod quaerendum antea difficile per- » venire fuerat in decennio. Itaque fratres et filioli predicti alacri » studio presens opusculum sub memorabili nova etate inchoa-

» tum, anno nunc currente MCCCC. quo anno, mense septembris
» natus est predictus Manfredus filiolus meus . . . . ».
Folio vero 63 *verso* hoc idem textum intercipit: « Anno cur-
» so M.CCCC. Isto anno die XVI mensis septembris natus est
» predictus Manfredus filius meus in civitate Papie, anno vero
» curso MCCCLXXXXII, mense octobris, natus est illustris d.
» Philippus Maria, ad presens dux Mediolani et comes Papie, qui
» anno presenti nunc currente MCCCCXII mense iunii obtinuit
» dominium civitatis Mediolani, interfecto tunc proditorie a cer-
» tis civibus Mediolani olim eius fratre duce Mediolani ». Sub fine
legitur: « Et sic est finis huius *Practice papiensis*. Deo gratias.
» Anno MCCCC.LXXIII. die IIII decembris in arce Vallegii ».
Opus *ab erroribus innumerabilibus* [qui reapse plures in codice
occurrunt] *vindicatum* Leonardus a Lege iurisconsultus mantua-
nus publici iuris fecit, cum annotationibus, Venetiis, a. 1572, 4.°

Haec codicis pars, situs udore, praesertim in principio, cor-
rupta est.

2. *Commissio ducis Andreae Contareni viro nobili dom. Andreae Gradonico, baiulo Constantinopolis* data, die quintodecimo februarii, anni 1374, fol. 281-296. Plura notatu digna occurrunt quae venetam in exteris regionibus historiam nova affundunt luce, de muneribus a baiulo recipiendis; de hospitiis ab imperatore sibi et mercatoribus venetis commodandis; de navibus Constantinopolim accedentibus vel recedentibus; de mercationum oneribus; de Saracenis et Mamaluchis; de Venetis prohibitis *in Alexandriam vel ad alias terras Soldani* ire; de ecclesiis sanctae Mariae et sancti Marci *libris et aliis necessariis ad cultum divinum muniendis; de reverentia imperatori fienda:* « Committimus tibi
» quod quando ibis coram eo, accipere debeas pellem de collo et
» berictum sive caputeum de capite, et flectere genua in terram ».

Cod. 38 chart., saec. XV, a. 338, l. 246 [L. V, CXVII].

1. Repertorium iuris civilis et canonici, ex *gemma legali* [edita] *ad omnia Bartoli opera,* ut puto, in compendium ab anonymo redactum. Incip.: « Abbates qualiter fiant de iure civili,
» dicitur per canonicos omnes meliores . . . . », f. 1-32.

2. *Questiones disputate et legum Consilia data* a legum doctoribus Iacobo de Butrigariis bononiensi, Rainerio [Arsendio] de Forolivio, Oldrado de Laude, Richardo de Saliceto bononiensi, Ioanne de Lignano, f. 35-56.

3. *Repertorium super Innocentium compositum a domino Ribaldo de Perusio.* Incip.: Abbas potest licentiare monachum ut » transeat ad arctius monasterium . . . », f. 57-144. Idem habet codex Vaticanus 1637, f. 53-109.

Est Baldi de Ubaldis repertorium, pluries editum, verborum ex apparatu Innocentii papae IV in tres primos decretalium libros. Prima uniuscuiusque litterae principis **a, b, c,** ec., in vocum ordine, picturis auro illitis pereleganter ornata est. Sub fine legitur: *Scriptum per me Francischinum de Amadeis de Forlivio.*

4. *Consilia* Raynerii de Forolivio, Richardi Malombra, Cyni de Pistorio, Iacobi de Arena, Guidonis de Suzzara, Alberti Papiensis, Philippi doctoris iuris canonici, f. 147-151. De extremo nihil habet Savigny in *Storia del diritto romano nel medio evo;* de Alberto vero Papiensi unum tantum *Consilium habendorum tractatum,* cui nostrum addo, f. 150.

5. *De publico inditio tractatus notabilis,* incip.: « Quot mo» dis dicatur publicum inditium . . . », f. 151-152.

6. Bartholomaei de Saxoferrato, *quaestiones disputatae, et Consilia,* f. 153-170.

Cod. 39 membr., saec. XIV, a. 388, l. 243 [Z. L. DXVIII]. Ya.

Incipit tertia pars huius libri, compilati per nobilem et egregium militem dominum Segnorolum de Homodeis de Mediolano, legum doctorem atque comitem palatinum, de multis arduis questionibus et obscuris passibus determinatis et declaratis per eundem. Quaestiones septuaginta quibus deest, foliorum defectu, vigesimaquinta ad dimidiam vigesimamseptimam.

Auctor docuit Vercellis, Bononiae, Patavii, Parmae, Ticini, Taurini, saeculo dimidio decimoquarto: eius quaestiones decima et sexagesimatertia anno 1347 datae sunt.

Codex, foliorum 64, in fine mutilus, habet duo folia extrema quaestionibus *de venditione* ex Digestis, saeculo deciomsecundo

inscripta. Zanettus in *latina et italica d. Marci bibliotheca*, p. 209, Petrarchae possessori codicem tribuit, nescio quo iure.

Cod. 40 membr., saec. XIV, a. 140, l. 91 [L. V, XLV]. F.

Venturae, notarii veronensis, *cartularius* seu *formule notariorum*. Incip.: « Presentes contractus tam ex meis quam aliorum » dictis, sociorum utilitati, ego Ventura, notarius veronensis, duxi » fideliter conferendos, ut eorum que necessario expediuntur of- » ficio Notarie facilius memorentur ».

Formulis quae saeculi decimiquinti instrumentorum, praecipue contractorum intelligentiae ut plurimum faciunt, praeeunt notitiae breviores de tabellionatu.

Codiculus, foliorum 65, habet rubro colore conspicuos titulos et litteras initiales.

Cod. 41 membr., saec. XI, a. 262, l. 160 [L. V, LXXXI]. N.

Liber legis Langobardorum, seu *leges Langobardorum*, seu *lex lombarda*. Initium: « Incipit edictum quod Romani cum » primatibus iudicibus meis ego in Dei nomine rotharis . . . ».

Ordo legum langobardicarum chronologico-legalis, a ticinensibus iurisconsultis digestus [quem non sincerum appellabunt qui, severioris critices lumine admoto, perscrutari velint], praeter edictum Rotharis, leges Grimoaldi et Liutprandi continet.

Codex, fol. 44, cuius quaterno alteri desunt folia duo, totidem quarto, in fine mutilus, desinit lege vigesimanona libri sexti regis Luitprandi. Absunt glossae et formulae, si notas binas nullius momenti, folio primo, saeculis XII-XIII inscriptas excipias. Textus est bonae notae, etsi lectio quandoque, scriptoris vitio, corrupta occurrat; *excepto plagas aut feritas*, pro *exceptis plagis aut feritis* — *thongare* pro *thingare* — *actochild* pro *actogild* — *wadia* pro *vadimonia* — *sculdais* pro *sculdasius*.

Opus, pluries editum, dedit quoque Taurini a. 1846 Carolus Baudius a Vesme, non uno verbo de codicibus nostris prolato. Qui de iis ac de re legum langobardicarum universa egregie tractarunt fuerunt Pertz, Blume, Bethmann in *Archiv der Gesell-*

» utilitatis sit allaturus, cognoscant qui proprietates verborum
» diligentius exquirunt ».

2. Eiusdem, *dialogus veritatis et Philaletis, ad Eustachium fratrem*. Dedicatio inc.: « Cum repeterem nuper animo, Eustachi » frater, id quod sepius soleo . . . . », opella vero : « Philaletes. » Quenam es mortalium qui per vasta hec montium inecessa» que aliis vagaris loca . . . », f. 128-135. Prodiit, non una vice, cum aliis eius operibus, in *maxima* quoque *biblioth. veter. patrum lugdunensi*, XXVI, p. 754-759, ubi colloquens *Alithia* loco *Veritas* adducitur.

Codex belle exscriptus habet titulum picturis elegantioribus auro illitis conspicuum.

Cod. 45 chart., saec. XVI, a. 220, l. 162 [L. V, CXV].

Formularum liber acta civilia spectantium, quas, ut ex actorum subscriptionibus et nota operculo addita coniicio, Caspar Villanus, notarius Paduae, annis 1535-1547 sibi collegit.

Quaedam de archigymn. patav., annis 1543-1547 [f. 1-10], excipiunt acta de *tutela dativa, legitima, testamentaria*, exemplo roborata Pauli de Castro, nullo condito testamento, demortui, f. 13-25, Marsilii et Antonii fratrum de Sanctasophia, f. 25-28. Sequuntur formulae de *deposito, renuntia liti et instantiae, productione instrumenti confessionis debiti, ratificatione sententiae arbitrariae, appellatione, aliisque variis*, f. 29-50. Adduntur epistolae **a.** Petri Lando ducis Venetiarum Marco Antonio Fuscareno potestati, et Hieronymo Zane capitaneo Paduae [1545] ; **b.** Hermetis Ferrerii pedemontani, rectoris iuris in gymn. patav. rectori gymnasii bononiensis [1544] ; **c.** datae potestatibus Lendinariae, Athestis, Plebis [Piove], Cittadellae, Montagnanae, Campi sancti Petri ; vicariis Mirani, Arquatae, Tituli [Teolo]. Item exempla creationis tabellionis imperialis, bachalaureatus in theologia, chirurgi, pignorum foeneratorum ad banchum Hebraeorum.

Codicis, foliorum 106, operculo superiori legitur : *Gasparis Villani hic liber fuit, nunc est mei Antonii de Varientibus haeredis consanguinei dicti nobilis Villani.*

Cod. 46 chart., saec. XVI, a. 430, l. 282 [Z. L. CCXXIII]. K.

Expositio totius rationis argumentandi, deducendi, ratiocinandi ac demonstrandi, a communibus locis utriusque iuris in quingentas regulas distincta, exemplis, auctoritatibus, ampliationibusque col. locupletata: simul ac suis exceptionibus particulatim limitata, in modum institutionis et doctrinae magistralis, Ioanne Baptista Liliano, utriusque iuris doctore de Sancto Daniele foroiuliensi, et canonico Civitatis Austriae auctore. Prooemium inc.: « Qualis quantaeve sit utilitatis locorum legalium cognitio . . . ». Praeit *index locorum legalium,* f. 1-5.

Auctor, vicarius cardin. aquil., obiit anno 1550. Tranquillus Lilianus, auctoris nepos, volumen charactere tenuiori a se exscriptum, Ioanni Grimano patr. aquil., paulo post patrui mortem, nuncupavit phaleucio, quod hinc edidit Lirutus in *Notizie dei letterati del Friuli,* IV, p. 74-75.

« Iuleae patriae paterque et archa,
» Antistes venerande et excolende,
» Quantam qui fuerint diebus actis,
» Vel post saecula multa sint futuri,
» Deditissimus ille Lilianus
» Qui te, dum superas videbat auras,
» Longe plus oculis suis amavit,
» Me valde emoriens rogavit, has ut
» Libris rite duobus explicatas
» Quingentas tibi regulas dicarem.
» Æternas fore quas putavit ille,
» Si tuo auspicio exeant in auras.
» Hos ergo tibi consacro labores,
» Quos iam verius ille dedicarat.
» Adsis et tibi munus hoc sacratum
» Laeta suscipe fronte candidaque.
» Sit nec pessima lingua, dens nec atrox,
» Nec Momus queat inquinare morsu.
» Quin hoc vivet opus laboriosum,
» Dum sol compita permeabit orbis ».

Codicum foliorum 440, duplici columna, eundem puto quem in Casparis Leonici bibliotheca deprehendit Tomasinus (1) nomine: *Liliani canonici foroiuliensis loca argumentorum,* seriusque illius legato Marcia assequuta est.

Cod. 47 chart., saecc. XVI-XVII, a. 318, l. 210 [L. V, XX]. K.

M. Antonii Peregrini, *quaestiones de testamentis, de fideicommissis, de statutis municipalibus, et de dotibus:* eiusdem *Consilia, Decisiones, Responsa.*

Manu auctoris vicetini, equitis, *fisci patavini patroni,* ac in eo archigymnasio iuris antecessoris, fere omnia eius opuscula scripta sunt, quae in hoc et sequentibus codicibus exstant: *Consilia* autem maiori ex parte impressa vel inter *Consilia* [primum Francofurti, demum Venetiis, 1600-1620, apud Paulum Meiettum, VI, f.°], vel inter *Decisiones patavinas* [Patavii, 1661, f.°]. Intermixta sunt Consilium ternum Petri Pauli Parisii, *Paduae ius civile ordinarie legentis,* ac unum Tiberii Deciani, aeque in archigymnasio patavino antecessoris, characteribus autographis firmata. Nomina occurrunt pleraque autographa virorum vel Consilia approbantium vel iisdem subscribentium, Io. Angeli Papii iuriscons. in archigymn. bononiensi, Francisci Mariae Fini mirandulensis, Io. Ronchigalli Gioldi iurisc. [1565], Francisci Marzarii vicetini, Stephani Pagannucii Politiani, Antonii Donati corrigiensis, Matthaei Mariae Marexani mutinensis, Iosephi Gualdi iurisc. vicetini, Guidi Panciroli, in archigymn. bonon. iuriscons., Uberti Verlati nob. vicetini, vicarii Ioannis Mocenico praetoris Paduae.

Etsi folio primo codicis, foliorum 236, auctor scripserit: *anno* 1555, *mense augusti,* tamen acta excurrunt ad annum 1567. Puto ego *Consilia* huius ut et codicum proxime insequentium singulatim primum servata, quod ex chartarum plicaturis facile infero; dein in volumina distributa fuisse. Ceterum librariam hanc supellectilem ex Casparis Leonici [Lonigo] athestini, supremi Venetiis in re feudali consultoris legato, in Marciam bibliothecam, dimidio saeculo decimoctavo, invectam suadent: 1. Leonici cum

(1) *Biblioth. ven. ms. publ. e priv.* Utini, 1650, p. 111.

auctore, cuius fuerat auditor, familiaritas; 2. additiones ad Bartoli commentarium in Digestum vetus, [pag. 3], ab utroque, aere conlato, oblatas; 3. Peregrini *Consiliorum* sive *Responsorum* volumen sextum posthumum a Leonico, theol. et utriusque iuris in patav. gymnasio professore, Venetiis, anno 1620, editum; 4. eiusdem Peregrini, *tractatus de fideicommissis*, post nonam editionem, novis Leonici curis Venetiis, anno 1644, datus; confirmat vero luculentum Tomasini testimonium (1).

Auctor patavinum se iactat, anno 1611 vicentinum, quandoque se subscribit *de Peregrinis*.

Cod. 48 chart., saec. XVII, a. 310, l. 210 [L. V, XXI]. K.

Eiusdem, *Consilia* seu *Responsa* et *Decisiones*. Insertum est, f. 20-37, consilium Victoris Durantii. Facta adducuntur a. 1596.

Codex folior. 213.

Cod. 49 chart., saecc. XVI-XVII, a. 317, l. 203 [L. V, XXII]. K.

Eiusdem, *Consilia* seu *Responsa* et *Decisiones*. Insertum est, f. 47-48, Casparis Fabiani, iuriscons. patav. et iuris pontificii in archigymn. professoris [a. 1560 ad 1582, quo obiit], *Consilium*.

Codex, folia habet 119, quorum quarto legitur manu auctoris: *Hieronymus Torniellius doctor clar., olim praeceptor meus — Tiberius Decianus qui similiter fuit praeceptor meus.*

Cod. 50 chart., saecc. XVI-XVII, a. 313, l. 218 [L. V, XXIII]. K.

Eiusdem, *Consilia* seu *Responsa* et *Decisiones*. In iis memorantur tanquam praesentes iurisconsulti Ioannes Cephalù ferrar., in archigymn. patav. profess. [ob. a. 1581], Antonius Medallus, vicarius Casparis Rainerii potestatis Paduae [1573, 1593], Caspar

(1) « *Consiliorum* porro tomi duodecim, et *repetitionum iuris civilis* tomus unus, itemque alter *repetitionum iuris canonici* apud laudatum virum d. Gasparem Leonycum asservantur: ubi etiam liber *de feudis* Peregrini manu scriptus reperitur ». *Vita M. A. Peregrini*. Patav., 1636, p. 49.

Fabianus [1561], Iulius Vigoncia [1562], Paulus de Desideratis et Matthaeus de Vitalianis nobiles padoani [1569].

Quod in codice, foliorum 71, maxime praestat est epistola autographa Iosephi Santagnolo, Vicetiae die 29 martii, a. 1611 data, qua Peregrino munus a Vicetinis oblatum praenuntiat: « Son stato forse tardo a dar conto a v. s. illustr. di quanto è » piaciuto fare alla magn. nostra città sì del dichiararla cittadino » suo, col presentarlo di un catino con la brocha d'argento, come » anco del collegio de' Dottori per quanto si dice, è stato stabi- » lito al primo collegio di nominarlo per suo, la qual cosa per » non essersi effettuata è stata cagione che ho deferito a questa » hora, che non mi pareva conveniente il scrivere senza fonda- » mento come ho voluto anco chiarirmi del presente, il quale ho » veduto et havuto nelle mani, essendo giunto se non heri da Ve- » netia, di onze cento e due, nè resta a farsi altro se non l' arma » della magn. città. Di quanto seguirà in collegio ne darò subito » conto a v. s. illustr. Mi spiace che in quest' occasioni la non si » degni valersi di noi et della casa nostra, dovendo ella esser » certa che vive in noi ardentissimo desiderio di servirla al pari » di qualsivoglia altro. Ne habbiamo sentito contento et allegrez- » za infinita, se ben stimiamo pocho questo al suo molto merito, » e giudichiamo con molti altri che più riceve la città da lei di » quanto li è parso di darle con honorarla e presentarla; che per » fine mio fratello et io riverenti baciamo le mani a v. s. ill. et » eccell. ». Tomasinus dat epistolas deputatorum Vicetiae ac Peregrini gratias agentis (1), qui paulo antea *Consiliorum* sive *Responsorum* volumen quintum, *perillustr. decurionibus ill. civitatis Vicentiae* nuncupaverat, in cuius dedicationis littera, auctor se primo *vicentinum* appellat ac in Vicetinorum laudes effusus, sui historiam interserit.

Cod. 51 chart., saecc. XVI-XVII, a. 320, l. 213 [L. V, XXIV]. K.

Eiusdem, *Consilia* seu *Responsa* et *Decisiones*. Insunt Consilia duo, unum Ioannis Cephalù, cum subscriptione autographa,

(1) *Peregrini vita*, p. 41-42.

f. 74-92; alterum, f. 158-165, Ludovici de Tolentino patavini, aeque in eo archigymn. antecessoris [a. 1557].

Codex foliorum 205.

Cod. 52 chart., saecc. XVI-XVII, a. 320, l. 212 [L. V, XXV]. K.

1. *Allegationes circa admissionem capitulorum ill. dom. comitum de Gazoldo,* factae per ill. dom. Io. Iac. Beccariam ticinensem, ducalem senatorem in civitate Mantuae, inc.: « Videtur mihi ad» versae partis causidicus ill. et ecc. dom. mei oratoris... », f. 1-20.

2. *Allegationi del sig. Domenico della Torre* [iurisconsulti veronensis] *circa l' admissione delli capitoli reprobatori nella città di Gazoldo.* Incip.: « Perlectae mihi fuerunt per Franciscum » solemnes allegationes . . . . », f. 22-100.

3. M. Antonii Peregrini, *Consilia* seu *Responsa* et *Decisiones,* f. 102-220.

Cod. 53 chart., saec. XVII, a. 315, l. 210 [L. V, XXVI]. K.

M. Ant. Peregrini, *Consilia* seu *Responsa* et *Decisiones.*

Consilium in causa fratrum de Papafabis contra comitem Leonellum de Leone, f. 23-35, approbant, eique manu propria subscribunt iurisconsulti patavini, Ioannes Bapt. Pavanellus, iuriscons. patav., ac Transalgardus Caputlistae. Foliis 102-104, 108-110, 116-121, Consilium triplex occurrit Alexandri Fabiani iuriscons., folio vero 125-130 unum Casparis Fabiani iuriscons. patav. et in patav. archigymn. professoris.

Codex foliorum 131.

Cod. 54 chart., saec. XVII, a. 320, l. 208 [L. V, XXVII]. K.

Eiusdem, *Consilia* seu *Responsa* et *Decisiones.*

Praemissa est fol. 1-3 eiusdem auctoris scriptiuncula: *De libertate reipubl. ven. a iugo et superioritate romanorum imperatorum, Italiaeque regum.* Opella addenda pluribus de re eadem, annis 1616-1650 editis.

Foliis 235-276 exstant typis saeculo decimoseptimo excussa

acta [ann. 1599-1613] *Pauli de Raude* et *Alexandri de Raude iurisconsulti, pro Alexandro patre, contra Carolum de Raude, in puncto dotis controversae inter eos.*

Cod. 55 chart., saecc. XVI-XVII, a. 318, l. 210 [L. V, XXVIII]. K.

Eiusdem, *Consilia* seu *Responsa* et *Decisiones*. Interposita sunt quae sequuntur :

1. Io. Baptistae Roselli, *Consilium de successione nobilis adolescentis Francisci de Ianua, sine testamento demortui,* cum subscriptione autographa. Accedit sententia Petri de Soncino, iuris civilis doctoris, f. 1-4.

2. Ioannis Mohedani, *Decisiones in Rota romana,* ab anno 1538 ad 1544, f. 5-48. Auctoris hispani Decisiones in Rota editae typis vulgatae sunt. V. Nicol. Antonii, *bibl. hispana nova.*

3. Iosephi Verona, iur. utr. doct., *allegationes iuris in causa matrimoniali* inter Nicolaum Moratto et Franciscbinam q. Petri de Carlinis, cum subscriptione autographa, f. 49-63.

4. Benedicti Bariselli [de Montagnana], *Consilium et allegationes in causa prioratus Nogariae, dioeceseos veron.,* f. 71-80, 176-183.

5. Iacobi Simancae, episcopi pacensis, *quaestio de patre haeretico,* f, 82-94. Edita in fine *theoriae et praxis haereseos,* eiusdem auctoris, Venetiis, 1573.

6. Scriptum in concilio tridentino exhibitum, quo residentia episcoporum iure divino praecepta asseritur, et abusus quidam ex ecclesia tollendi explicantur. Inc. : « Cum nuper in conventu » patrum, de episcoporum officio deliberantes rationem iniremus » . . . . », f. 117-129. Desideratur in *Monumentorum ad historiam concilii tridentini* ec. *amplissima collectio,* auctore Iudoco le Plat.

Codex habet folia 192.

Cod. 56 chart., saecc. XVI-XVII, a. 320, l. 210 [L. V, XXX]. K.

M. Ant. Peregrini varia legalia, et quidem :

1. Discursus de materia leg. final. C. *de pactis,* cum allega-

tione reddita in causa illorum de Bertapaleis. Incip.: « Domina » Sapientia de anno 1548 die 22 mensis maji, suum condidit » testamentum . . . », f. 2-10.

2. Discursus cum declaratione circa materiam rubricae C. *Qui admitti*, f. 11-27.

3. Repetitio libri I Digest. de verbo *obligat*, §. *Qui praesens* — §. *Si quis ita*, f. 28-41.

4. Repetitiones variae iuris civilis, sine auctoris nomine, una excepta *de opere non nunciato*, adscripta Hieronymo Torniello ticinensi, Peregrini praeceptori, f. 105-125; ut proinde aliae aliis eius praeceptoribus tribuendae fortasse sint, cum praesertim ad annum 1555, duosque proximos, quibus Peregrinus nondum docere Patavii coeperat, se referant.

Codex habet folia 332.

Cod. 57 chart., saec. XV, a. 317, l. 212 [L. V, II]. Ye.

Consilia iurisconsultorum, Patavii data saeculis XIV ac XV; pleraque annis 1435-1465. Cum magna auctorum pars vel *in felici studio paduano* legerit, vel Patavii ius utrumque professa sit, ideoque archigymnasii et urbis historiam luce quadam affundat, ideo opportunum censeo singulorum nomina alphabetico ordine digesta repetere, iis asterisco notatis qui in eo archigymnasio legerunt.

Adalgerius de la Turre, iudex de collegio iudicum Tarvisii.
Albertus Papiensis.
* Alexander de Doctoribus, ferrariensis.
* —— — Naevo, vicetinus.
* Alvarotus de Alvarotis, fil. Iacobi, patavinus.
* Angelus q. Alexandri, q. Angeli de Ubaldis, perusini.
—— Aretinus, de Gambilionibus.
* —— de Castro, fil. Pauli [ann. 1447-1463].
—— magistri Francisci, perusinus [a. 1375].
* —— de Periglis, perusinus.
* —— — Ubaldis, perusinus [ann. 1373-1388].
Antonius de Rocha de Esculo.
—— — Rosellis, fil. Antonii.

* Arzentinus [de Arisendis] Raynerius, foroliviensis.
* Baldus de Perusio.
Baptista de Sancto Blasio.
—— — Stulpis, patavinus.
* Bartholomaeus Caepolla, veronensis [ann. 1460-1466].
* —— Paradisius de Capitibusvaccae, patavinus.
* —— de Saliceto.
* —— — Saxoferrato, etiam Bartolus.
Benedictus de Doctoribus, patavinus.
—— — Plumbino.
* —— — Sala, patavinus [a. 1465].
Caspar de Calderinis.
* Christophorus de Albericis, papiensis.
—— — Castigliono.
—— — Malec.
* Cosmus Contarenus, venetus.
Daniel de Sala, patavinus.
Dinus de Mugello.
Fabricius notarius [a. 1459].
Florianus de Sanctopetro, bononiensis.
* Franciscus de Alvarotis, patavinus.
—— — Capitibuslistae, patavinus.
—— — Chizolis, vicarius Belluni [ann. 1462-1464].
* —— Contarenus, fil. Nicolai, venetus.
—— Mascharellus.
* —— de Porcelinis, patavinus.
* —— — Ramponibus, bononiensis.
—— Tigrini, pisanus [ann. 1333-1355].
Fridericus de Capitibuslistae, patavinus [1452-1464].
—— — Senis.
Gregorius de Spineda.
Gualterius de Zasiis.
* Guido de Suzzara, regiensis [ann. 1264-1266].
* Guillelmus de Collalto [a. 1437].
* Hendricus de Alano.
* Iacobus de Alvarotis, patavinus [a. 1447].
* —— — Belviso.

Iacobus de Isolanis.
* —— — Zocchis, ferrariensis [a. 1457].
* Iacopinus de Mussatis, patavinus [a. 1447].
* Ioannes de Imola.
—— — Lignano [ann. 1375-1384].
* —— — Portis, vicetinus [a. 1456].
* —— — Prato, veronensis.
—— — Sala.
* —— — Verzelensibus.
—— Antonius de Capitibuslistae, patavinus.
—— Augustin. Barzizius, pergam., vicar. Vicetiae.
* —— Baptista de Rosellis, q. Roselli [a. 1465].
* —— Franciscus de Capitibuslistae, patavinus.
* —— Iacobus Canis, patavinus.
* —— Ludovicus de Lambertaciis, patavinus [a. 1397].
—— Petrus de Prato, tarvisinus.
* Laurus de Palazzolis, patavinus [a. 1456].
* Leo de Lazara, patavinus.
Ludovicus a Tovaleis [a. 1444].
Matthaeus de Mataselanis.
Michael de Marostica.
* Modestus Polentonus, fil. Sicconis, patavinus [ann. 1453-1464].
* Nicolaus de Maris de Bassano.
* Paganinus de Sala, patavinus.
* Paulus de Aretio [ann. 1437-1443].
* —— — Castro [ann. 1434-1439].
* —— — Doctis, catrofrancanus [a. 1435].
—— — Ungarellis, patavinus [ann. 1462-1464].
Petrus q. Albrici, de Pisis.
* —— de Ancarano [a. 1397].
* —— — Barbobus, patavinus.
* —— — Zacchis, patavinus.
* Prosdocimus de Comitibus, patavinus.
Rainerius de Forlivio [a. 1352].
* Raphael Fulgosius.
* —— Raymundus, vel de Raymundis, cumanus.
—— de Parleonibus, ariminensis.

* Riccardus de Saliceto [a. 1375].
Salvus de Merano.
* Signorinus vel Signorellus de Omodeis seu Homodeis, mediol.
Simon de Besana, mediolanensis.
* Thaddaeus de Vicemercato de Mediolano.
* Ubertinus de Campagna.
* —— -- Lampugnano.
Zacharias Trivisanus, venet. Patavii praefectus [a. 1397].

Codex, foliorum 388, una manu post annum 1466 exscriptus est.

Cod. 58 chart., saec. XV, a. 435, l. 297 [L. V, XVI]. Ma.

Ioannis de Lignano, *opera varia*, et quidem :

1. *Tractatus de iuribus ecclesiae romanae in civitatem Bononiae ac patrimonium s. Petri,* f. 1-37.

Nullum titulum fert opus, cuius conspectum auctor ipse initio sic affert : « Invaluit ut in climate italico, maxime in tempo- » rali patrimonio sacrosanctae romanae ecclesiae subiecto, ut po- » puli et terrae eidem ecclesiae subiecti ab eiusdem ditione et » imperio se subtraherent, in populari gubernaculo, conclaman- » tes: *Vivat populus et libertas,* se reponentes. Ne silentio et taci- » turnitate illa conclamatio, quae ex sonitu verborum delectabilis » apparet, et iuri naturali consona, in futurum populos erronee » ducat ad interitum, cum detestabilis sit et horrenda et omni iuri » dissona; idcirco super hoc concepi singularem explicare tracta- » tum, in quo procedam hoc ordine. Nam primo discutiam qua- » liter illae terrae et populi, et praecipue civitas Bononiae, ubi » paucis intrantibus, cuncto bono populo fletibus lacrymosis de- » plorante, hoc evenit, sint subiecti ecclesiae principatui. Secun- » do qualiter illa subtractio horrenda est et detestanda et omni » iuri dissona. Tertio qualiter illa conclamatio : *Vivat populus et* » *libertas,* ut sic, contradictionem implicat, quoniam illud guber- » naculum non libertatis sed servilis conditionis est, non spiritus » vitalis, sed temporalis et perpetuae morti damnati. Quarto qua- » liter in plaga italica nullum est populare gubernaculum ace- » phalum. Quinto qualiter politico regimine est populare guber-

» naculum absolutum libertate decoratum. Sexto quale regimen » inter politica regimina est praeeligendum. Septimo unde hoc » tempore, an videlicet divinali iudicio an celesti siderum consi- » lio, an utrorumque suffragio, ecclesiasticum gubernaculum sit » patenter et momentanee concussum ».

Quae quarto, quinto et septimo loco designata sunt codex non habet: auctorisne an librarii culpa incompertum. Plura tamen insunt quae auctorem, historiae, philosophiae ac disciplinae etiam militaris peritum, ut ferebant tempora, ostendunt. Porro Ioanni de Lignano mediolanensi [ob. a. 1383] tractatum hunc adiudicandum esse, codice tacente, ex eo deprehendo, quod auctor opera tria alia a se conscripta affert; inscripta nimirum *De adventu Christi, Somnium, De bello,* quae a Ioanne de Lignano prodiisse ex allatis a cl. Elephantutio satis liquet (1). Est vero opus hucusque ineditum, Gregorio XI pontifice, conscriptum, quo tempore Bononienses eius dominatum exuere nitebantur, ac Ioannis quoque de Lignano opera sub eo mansere, quemadmodum Elephantutius tradit, qui ex uno hoc ipso codice, Morellio antecessore meo commonefaciente, cognovit.

2. *Tractatus de virtutibus moralibus generatim, ac peculiariter de sapientia et prudentia.* Incip.: « Circa circulos virtutum, » scilicet sapientiae, intellectus, scientiae, artis et prudentiae... », f. 37-62. Titulus nullus adest, opus tamen ipsum auctorem satis prodit.

3. ——— *de prudentia* incip.: « Postquam visum est de vir- » tutibus moralibus quae existunt in appetitu tam sensitivo quam » voluntario . . . », f. 63-74.

4. ——— *de continentia* incip.: « Nunc transeundum est ad » circulum continentiae . . . », f. 74-89.

5. ——— *de amicitia, domini Ioannis de Lignano, iuris utriusque ac omnium scientiarum profundissimi explicatoris, et primo an amicitia sit virtus moralis.* Incip.: « Nunc transeun- » dum est, licet non ex ordine circulorum in arbore, ad circulum » amicitiae . . . », f. 89-105. Prodiit Bononiae per Hugonem de Rugeriis, a. 1492. Pars quaedam eiusdem tractatus, cuius ini-

1) *Memorie degli scrittori bolognesi*, V, p. 39 e seg.

tium : « Circa circulum amicitiae discutiendum . . . », edita est inter *Tractatus iuris*. Venet., 1584, XII, 227.

6. *Tractatus oeconomicae, utilis, pulcherrimus et delectabilis*. Incip. : « Nunc transeundum ad circulum oeconomicae . . . », f. 105-117.

7. —— *politicorum* incip.: « Nunc transeundum ex ordine » ad circulum politicorum . . . », f. 117-130.

Est commentarium in duos primos libros ac initium tertii politicorum Aristotelis. Neque de superiore neque de hoc inter Ioannis de Lignano opera mentio fieri solet: utrumque tamen ad opus maius eiusdem auctoris *de virtutibus* spectat, quemadmodum fere omnes tractatus in codice hoc exarati.

8. —— *nuncupatus :* VIGILIA MAIESTATIS DIVINAE, *compositus per magnum scientiarum omnium monarcham, et iuris utriusque praecipuum ac profundissimum doctorem, dominum Io. de Lignano, utriusque iuris*. Incip.: « Primo tractabitur de Deo » patre, ostendendo quid senserunt . . . », f. 131-138. Opus, ab Elephantutio relatum sub titulo tractatus tertii, nonnisi ex parte in codice exstat.

Cod. 59 chart., saec. XV, a. 212, l. 146 [L. XIV, CXIX]. Mr.

I. Onosandri, ad Q. Veranum, *de optimo imperatore eiusque officiis, per Nicolaum Sagundinum e greco in latinum traducti*. Incip. : « Equitandi aut venandi, piscandi denique vel agros co- » lendi . . . », f. 1-49.

Auctor, philosophus platonicus antiquus, in capitula quadraginta duo, prooemio praeeunte, distribuit universum opus, et *Strategicus, De strategicis, Tactica* appellatum, quod pluries [quater cum Sagundini versione] editum est.

II. Quaedam, sine nomine, de re historica militari antiqua, f. 49-50.

III. D. Hieronymi sententiae in Biblia, f. 51-53.

IV. Anonymi christiani, *de cognitione sui*. Inc. : « Quoniam » dictum est mihi ut me ipsum cognoscam . . . », f. 59-77.

V. *Epigrammata* [inscriptiones] *inventa apud Polam*, f. 78-79.

Cod. 60 membr., saec. XIV, a. 250, l. 183 [L. VI, XII]. Ma.

Liber de regimine regum et principum, compositus per fratrem Egidium de urbe. Littera dedicationis Phylippo progenito et haeredi preclariss. viri domini Phylippi, Dei gratia, illustriss. regis Francorum, incip.: « Clamat politicorum sententia omnes » principatus non esse aequaliter diuturnos . . . . », opus vero: « Oportet ut latitudo sermonis in unaquaque re sit secundum » exigentiam . . . ».

Auctor, Ægidius Columna, romanus, ordinis fratrum eremitarum s. Augustini, archiepiscopus bituricensis, exaravit, ante annum 1285, rogante Philippo Pulchro, opus trifariam divisum. Liber primus *de regimine sui,* habet partes quatuor *de summo bono, principum virtutibus, passionibus, moribus;* alter *de regimine domus,* partes tres *de uxore, filiis, domo et servis;* extremus partes aeque tres *de dictis philosophorum,* ac *regimine civitatis, tempore pacis et belli.* Operis pluries editi, gallice quoque et italice, partem tertiam libri tertii tantum publici fecit iuris Hahnius in *Collect. monumentorum,* Brunsvigae, 1724, I, p. 1-69, nomine: *Libellus de re militari veterum ad mores praesertim medii aevi.*

Codicem, fol. 150, primo inscriptum: *Iste liber est mei presbyteri Nicolay de Podio,* dono dedit coenobio s. Ioannis de Viridario Paduae, B. de Lignamine episc. concord. a. 1450.

Cod. 61 chart., saec. XV, a. 305, l. 218 [L. VI, XIII]. E.

I. Fratris G., ordinis Praedicatorum, *liber de virtutibus quae ad vitam vere militie requiruntur.* Incip.: « Nobilis et honorabi» lis milicie gradus per principes christianae fidei professores... », fol. 7-27.

Auctor, verosimilius Guido Virmanus de Avinio (1), opus, sub fine mutilum, distinctionibus sexdecim dialectica methodo excussis, dicat *nobilibus et magnificis viris dominis de Malatesta:* agitur autem de beatitudine, virtutibus in genere, fortitudine,

(1) Echard. *Scriptores ordinis Praedicatorum,* I, p. 726.

temperantia, liberalitate, magnificentia, affabilitate, veritate, verecundia, iustitia et aequitate, prudentia, continentia, amicitia, benevolentia, concordia, delectatione, ac vitiis contrariis.

II. *Abbreviatio libri fratris Egidii de regimine principum*, f. 28-56.

Iacobinus qui opus utrumque scripsit *Clugiae, mense martii, a.* 1403, haec habet in fine: « Explicit liber de regimine principum fratris Egidii in nullo decterioratus, sed exemplari lucidior » et brevior. Sunt hic capitula et omnes rationes, paleis abiectis » non paucis ». Idem dat causam foliorum non exscriptorum: « Cartas sequentes nudas addidi, ut addam rethoricam suprascripti fratris Guidonis ex ea que Aristotelis sumpta sententialiter . . . . ».

Praeeunt quaestiones variae philosophicae, sine ordine.

Cod. 62 membr., saec. XIV., a. 365, l. 270 [L. XIV, CCIV]. Yc.

Dantis Aligherii, *de monarchia libri tres*. Incip.: « In nomine Domini nostri dulcissimi Iesu Christi, qui est lux, doctrina » et vita nostra, amen. Verum a quocumque dicatur a Spiritu » sancto est. Incipit liber monarchie Dantis alicherii florentini. » Incipit prologus. Omnium hominum . . . » ; desinit: « Explicit » monarchia Dantis Alicherii de Florentia . . . ».

Codex, foliorum 12, linearum 57-62 pro unaquaque columna, una manu exscriptus, habet integrum textum, castigatiori certe lectione ac in exemplis huc usque prolatis, si editionem excipias Petri Fraticelli, quam optimam appellare ausim. Tituli librorum, litterae initiales, finis indicatio rubro et caeruleo colore adpinguntur.

Cur autem volumen in consilii decemvirum scrimniis usque ad annum 1787, quo nostrae bibliothecae accessit, delituerit, causa est in promptu. Vetuit enim respublica opus, rei politicae gratia, in vulgus efferri, quod advertit Apostolus Zeno, ubi frater Petro Catharino, Vindobona, 4 decembris, 1723, de editione vulpina operum Dantis scribit: « Per renderne l' edizione più compiuta converrebbe ottener licenza, ma lo stimo difficile, di ri» stampare il raro libro *de monarchia* di esso Dante, di cui mi

» son note quattro edizioni, tutte di quà dai monti fatte nel pas-» sato secolo . . . » (1). Eo factum ut Ioannes Baptista Pasquali idem opus Venetiis a. 1740, ementito nomine Coloniae Allobrogum, publici iuris faceret.

Quo vero pretio codex semper habitus sit, ex eo infero quod, inter pretiosora facilis victoriae spolia, Lutetiam Parisiorum delatus sit, inde redux verbis impressis : *Bibliothéque nationale.*

Cod. 63 chart., saec. XV, a. 305, l. 216 [L. X, LXX]. Mk.

I. Lucii Fenestellae, *de Romanorum magistratibus.* Incip.: « Omnium deorum quos vetus Romanorum religio excoluit . . . », f. 1-20.

Quod opus auctor Andreas Floccus, secretarius apostolicus et canonicus florentinus, ante annum 1443, cardinali Branda Castillionaeo nuncupaverat, agit de magistratibus religiosis et civilibus : propterea libris duobus in editionibus plurimis digestum. Primo sunt luperci, potitii vel pinarii, fratres arvales, augures, flamines dyales, vestales, salii, pontifices, fetiales, pater patratus, rex sacrorum, galli, decemviri sacrorum, septemviri epulonum. Altero senatores, tribuni equitum celerum, quaestores, rex, duumviri, praefectus urbis, consules, dictator, magistri equitum, tribuni plebis, proconsules, aediles, decemviri, praefectus annonae, tribuni militum, censores, triumviri deducendae coloniae, praetor urbanus, quinqueviri mensarii, duumviri navales, triumviri nocturni, triumviri reipublicae constituendae, praefecti praetorii, decemviri iuris dicundi, quatuorviri viarum, triumviri monetales, praefectus vigilum, procurator Caesaris.

Quomodo opella, quam ante annum 1561 auctori suo restituit Ægidius Vitsius, ementito Fenestellae veteris historici nomine prodierit, pluribus discutit Apost. Zeno in *Dissertaz. Vossiane,* I, p. 166-169.

II. *Liber scintillarum et genealogiae falsorum deorum.*

a. Liber scintillarum qui inc.: « Fuit vir in Ægypto ditissi-» mus, nomine Syrophanes : hic habuit filium unigenitum . . . »

(1) Zeno. *Lettere.* Ven., 1785, III, p. 412.

continet tractatus septemdecim de Saturno ac eius uxore et filiis, Iunone, Neptuno, Platone, Proserpina, Apolline, Mercurio, Pallade, Venere, Marte, Bacho, Hercule, auguriis et veneficiis, quos excipiunt tractatus tres speciales: duodecim signa secundum Isidorum, sibillarum descriptio, nomina stellarum. Tractatus hi nomen *scintillarum* sortiuntur, f. 21-73.

b. *Genealogia falsorum deorum* inc.: « Demogaron, summus deorum genitor genuit Orionem . . . », f. 73-78.

Auctor quisque fuerit qui, in id potissimum incumbens *ut aliquas ignorantiae nebulas flagello auctoritatis aliquatenus dimoveat,* plura a Remigio, monacho coenobii s. Germani antissiodorensis [a. 882], quem citat frequenter, mutuatus est, eius *in Martianum Cappellam, Donatum et Priscianum* ineditis *commentariis,* puto, excussis. Sub fine: *Explicit liber scintillarum et genealogiae falsorum deorum,* 1466, *die* 9 *ianuarii.* Manu altera sequitur: *Simeonis Gaumo, quod opus nemini volo et iubeo mutuo tradendum, ut iusiurandum mihi traditum servare valeam.*

Quod singulare est id aestimo, opus *de Romanorum magistratibus* in editione saeculi decimiquinti, sine ulla nota, concludi libello Albrici philosophi, *de imaginibus deorum,* inter auctores mythographos latinos legendo.

Primo codicis folio legitur: *Liber d. Grimani, cardinalis s. Marci.*

Cod. 64 membr., saec. XV, a. 243, l. 160 [L. VI, CVII]. F.

Leonis Baptistae Alberti, *momus, sive de principe,* libri quatuor. Prooemium incip.: Principem opificemque rerum optimum » et maximum Deum, cum pleraque omnia admiratione dignissima . . . », liber vero primus: « Mirabar si quando apud nos » humiles mortales in vita degenda pugnantem aliquam . . . ».

Auctor sub Iovis persona principem pessimis consiliariorum et assentatorum artibus circumventum, inter vitia et virtutes nutantem sistit; ideo opus, anno 1451 Romae exaratum, *Momum* appellavit quod huic prae aliis colloquenti stilum attribuat mordaciorem. Iacobus Mazochius, qui primus edidit Romae, a. 1520, rite de eo: « Est profecto hoc opus cum plenum praeceptorum

» ad bene beateque vivendum, tum omnem humanae vitae ratio-
» nem quasi in claro speculo videtur repraesentare. Accedit quod
» omnia tot salibus, tot dicteriis sunt aspersa, ut nihil urbanius
» hac aetate fuisse compositum contenderim. Videtur voluisse
» noster hic scriptor priscum illum philosophandi ritum revoca-
» re, ut per fabulas et iocos veritas, quae per se interdum insua-
» vis et amara est, in animas hominum facilius illaberetur ».

Codicis, folior. 126, quidam, quo iure nescio, initio scripsit: « Sotto il nome di Momo s' asconde Bartolameo Fazio, che fiorì » nel secolo XV, e morì circa l' anno 1457 ».

Cod. 65 chart., saec. XVII, a. 290, l. 203 [L. V, XLIX].

Claudii Mainoti, *de examine principis* libri duo. Inc.: « Di- » cturus de principe ponendum esse censeo primo gradu quod » ethimologice princeps . . . ».

Auctor saepius Marcum Antonium Peregrinum, saeculo decimoseptimo inchoato demortuum provocat, et veneti principatus privilegia commendat, ut, exempli gratia, sub fine primae partis, fol. 64: « Unde merito vivunt Veneti lege sua, non legibus im- » perialibus . . . . . . Et cum hac reipublicae venetae exemptione » finem huic meae primae operis parti imponam . . . . . ». Unde liquet Mainetum agmini eorum, qui summum sui arbitrium reipublicae venetae hoc eodem saeculo asseruerunt, nomen dedisse.

Codex quem ex lituris et additionibus autographum censeo, habet folia 266.

Cod. 66 chart., saec. XV, a. 214, l. 150 [L. V, LXXXII]. N.

Alexandri Magii, bassanensis, ordinis iurisconsultorum collegii patavini, *ad Christophorum Ferrum Campi Sanctipetri praetorem, de obeundo magistratu commentariolum* incipit: « Etsi ti- » bi plurimum, cum adessem, coram gratulatus fui.... », f. 4-23.

Auctor opellam nuncupat *splendidissimo equestris ordinis tiro ac iurisconsulto philosophoque clarissimo Bernardo Bembo Ravennae praesidi,* f. 1-3.

Ex codice hoc autographo, hucusque unico, edidit Andreas

Tattara, una cum versione itala Leonardi Stecchini (1); compendium vero itale Petrus Suman (2). Missis ceteris qui de auctore disseruerunt, locum ex Scardeonio (3) repeto: « Doctus et elegans » Alexander Magius . . . . : iureconsultus egregius et insigni fa- » cundia praeditus, qui multas et elegantes in omni causarum » genere orationes habuit. Scripsit opus elegantissimum de prae- » toris officio, quod perlegi studiosissime et avidissime lectum » summopere probavi, censuique editione dignissimum, licet is » eidem extremam fortasse manum haudquaquam addiderit, ut » ipsemet id opus imperfectum, minusque excultum, se reliquis- » se testatus est. Atqui sane copiosum, ornatum, grave et eru- » ditum, utpote ab eo compositum qui in multis civitatibus sae- » pissime praetoris assessor fuerat, et de eadem re longa expe- » rientia vehementer edoctus . . . . . . Obiit Ravennae [non ultra » annum 1485] assessor Bernardi Bembi patricii veneti ».

Cod. 67 chart., saec. XVI, a. 210, l. 143 [L. X, XXXII]. F.

Casparis Contareni, cardinalis, *de magistratibus et republica Venetorum*. Incip.: « Saepenumero animadverti complures adve- » nas prudentes homines . . . ».

Quaedam sub fine adduntur statuta de veneti ducis electione, quae incip.: « Defuncto principe ac iustis de more peractis, co- » mitia agunto... ». Folio 1 legitur: *Gasparis Bembi et amicorum*.

Codex, folior. 110, cum editionibus pluries datis concordat.

Cod. 68 membr., saec. XVI, a. 360, l. 240 [L. XIV, LXXIV]. Yc.

Tractatus de venetae urbis libertate et eiusdem imperii dignitate et privilegiis, et an de iure dominium Venetorum habeat superiorem in temporalibus, compositus per me Thomam Diplovatatium Melinghi patritium constantinopolitanum. Prooemium inc.:

(1) *Del modo di condursi nelle magistrature*. Operetta di Alessandro Magio bassanese, ora per la prima volta pubblicata e recata in italiano col testo latino a fronte. Bassano, 1807, p. XVI, 124, 4.°

(2) *Memorie intorno la vita di Alessandro Magio*. Bassano, 1836, p. 12-17.

(3) *De antiquitate urbis Patavii*. Basileae, 1560, p. 241-242.

« Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato . . . », tractatus vero fol. 6 : « Scripturas igitur de venetae urbis libertate et » eiusdem imperii dignitate . . . ».

Cum sibi auctor demonstrandum proponat *illustrissimum dominium Venet. cognoscere imperatorem in superiorem, seu saltem de facto cognovisse tempore Iustiniani imperatoris et Pipini regis Francorum, non item imperium romanum,* in id *ponit quindecim fundamenta et auctoritates doctorum,* quibusdam praepositis *de primordiis Venetiarum.* Potissima operis parte Venetorum privilegia, numero biscentum viginti novem celebrantur, qua occasione diplomata plura tum pontificum, tum imperatorum allata sunt. Foliis 293-210 addita est tractatio *de civitatibus et locis illustrissimo dominio subiectis,* appendix operi: *de civitate Venetiarum deque locis ei* aliquando *subiectis,* quae codice huius classis 71 leguntur.

Opus *de republica veneta* solo fere titulo hactenus innotuit; pauca siquidem fide digna de eo unus Marcus Fuscarenus protulit, exemplo a se Romae inspecto usus (1). Totus vero Diplovatatius in hoc opere est, ut omnia summae potestatis iura reipublicae venetae singillatim asserat. At argumento, quod cum veritate omnino stat, et egregie tractari poterat, se imparem ipse re ostendit, qui nimirum inopportuna, infirma et commentitia multa affert, ac iis perperam nititur. Diplomata, quae ipse privilegia vocat, bene multa ad Venetos quocumque modo spectantia, sibi e reipublicae tabulariis magna ex parte communicata, repraesentat quidem, sed tertio quoque verbo corrupta: neque iis ad rem utitur. Nihilo tamen minus ob haec ad litteram inserta, opus magni facere par est. Caveat attamen qui legit, ne lectionem pro genuina indiscriminatim accipiat.

Auctor Corcyrae natus anno circiter 1468, civis pisaurensis, iuris peritia praestans, reipublicae venetae carus, dicat opus *sereniss. Venetiar. principi d. Andreae Griti excellentissimoque consilio decem,* quam oblationem, senatus venetus large rependit (2),

(1) *Della letteratura veneziana.* Venezia, 1854, libro III.

(2) « Cognosciuto. . . . . . che la opera [Thomae Diplovatatii] sia della » qualità chel dice, li sia concesso per uno suo fiolo in vita sua uno officio » primo vacante in questa nostra città de valuta de ducati centocinquanta

eodem Diplovatatio testante (1). Serius, anno videlicet 1581, eum censum decemvirum consilium, auctoris filio demortuo, Valerio nepoti tribuit.

Codex, foliorum 321, in titulo egregia arte pictus, refert ornamenta floribus et frondibus intexta, ac duos tritones stemma gentis Grittiae regentes.

Cod. 69 chart., saec. XVI, a. 430, l. 290 [L. XIV, LXXVII].

Thomae Diplovatatii idem opus autographum, cum lituris et additamentis, quae proprio ubique loco in exemplo anteriori occurrunt, non tamen omnia, cum plura expuncta ibi sint: plura insunt e converso quibus illud caret.

Foliis 136-144 alia manu exscripta leguntur brevia pontificum Benedicti VIII et Ioannis XIX [ann. 1012-1033] ut et Othonis II imperat. [a. 974] quae in codice anteriori occurrunt. Deest appendix *de civitatibus et locis illustrissimo dominio subiectis*.

Codex, folior. 164, vetustate et situ exesus, habet indicem fol. 152-160. Eundem credo quem Ioannes Matthaeus Pigna in

» vel circa al anno per sustentatione sua et de dicta famiglia ». Ex tabul. veneto. Registro 45 Misti. Consiglio di dieci, 1522, 27 sept., c. 90. — « Attente le cose ora lette et narrate a questo consejo [decemvirum], sia concesso a d. Thomaso Deplovatacio doctor constantinopolitano sopra le cancellerie dei rezimenti de Montagnana, de Este et de Seravalle dapoi che » saranno libere et expedite, ducato uno et mezo al mese per cadauna de esse » cancellerie, sicchè siano ducati cinquanta quattro all'anno da esser pagati » a dicto d. Thomaso per i cancellieri che anderano in quelle cancellerie, » ultra la taxa pecuniaria de cadauna de quelle che se paga ai Governadori » nostri de le intrade, le qual sia pagate integramente senza diminutione ec. » Ibi. Registro 46, 1523, 15 apr., c. 15. — « Che attente le cause hora adducte, sia per autorità de questo conseio de presenti dati in dono ducati cinquanta a d. Thomaso ec., azochè in questo mezo la opera per lui facta se » possi ben veder et intender, et lui senti alcun fructo delle fatiche sue . . . ». Ibi, 1523, 16 apr., c. 19.

(1) « Scripsi plene in meo tractatu de venetae urbis libertate . . . . » quem dono dedi ser. princ. d. Andreae Griti et excell. consilio X, a quibus » Alexander filius meus dono habuit officium notariatus supra consulum in » vita sua ». Bartoli, *Tyberiadis*. Bononiae, ap. Io. Roscium, 1576. p. 53.

vita Diplovatatii ms. asserit consilio decemvirum a Valerio auctoris nepote ante annum 1581 oblatum.

Cod. 70 chart., saec. XVI, a. 312, l. 215 [L. XIV, LXXVI]. E.

Tabula sive summarium contentorum in libro: de venetae urbis libertate et eiusdem imperii dignitate et privilegiis, edito per Thomam Diplovatatium, i. u. d., patritium constantinopolitanum Melich.

Index idem est ac in codicibus superioribus; passim interseruntur fragmenta, quae ad rem faciunt, ac diplomata ex Andrea Dandulo; foliis vero 26-38, *Historia Alexandri III extracta ab Andrea Dandulo ad maiorem dilucidationem sequentis indicis.* Folia 39-114 vacua sunt.

Cod. 71 chart., saec. XVI, a. 405, l. 263 [L. XIV, LXXV].

Thomae Diplovatatii, *tractatus de urbe Venetiarum, et de civitatibus, insulis et locis illustrissimo dominio* aliquandiu *subiectis.* Incip.: « De potentissima Venetiarum urbe . . . ».

Auctor haec vel similia identidem habet, *ut in libro de venetae urbis et eiusdem imperii libertate privigilegiisque scripsimus;* ex quibus opus quoque hoc, hactenus ignotum, a Diplovatatio prodiisse constat; est quippe sine ulla inscriptione, anno 1524 compositum et in hoc ipso codice, auctoris manu emendatum. Primo insularum venetarum situm et antiquitates; deinde quae iura Venetorum fuerint in civitates et oppida, ab iis quovis tempore possessa, Diplovatatius explicat, Danduli aliorumque chronicis ac monumentis, e tabulariis reipublicae sumptis innixus. Animadvertendum censeo auctorem minime *de urbe Venetiarum . . . . . . et de insulis* casu dixisse, dum in additionibus *Tyberiadi* Bartoli (1) haec habet: « An autem civitas Venetiarum dicatur » insula, dic quod non, quia non habet sphaeram terrae, sed est » fundata in alueo maris, et nullus alueus appellatur insula ».

Civitates et insulas refero quo ordine descriptae sunt: *Vene-*

(1) Ibi, p. 53.

tiae, Torcellus, Mayorbium, Amorianum [Muranum], *Constantiacum, Amianum, Castellum, Mathemaucum, Clugia, Lauretum, Caputageris, Gradus, Heraclea, Dalmatia, Pola, Iadera, Iustinopolis, Auserum, Arbes, Veglia, Spalatum, Tragurium, Tergestum, Sybinicum, Rubinum* [it. *Rovigno*], *Cruciola* [it. *Curzola*], *Nona, Pagum, Cafisole* [in insula *Veglia*], *Scardona, Brachiani* [it. *Brazza*] et *Pali, Belgradum, Catharus, Dulcignum, Constantinopolis, Sclavonia et comitatus Possega, Creta, Corcyra, Rhodus, Modonum, Coronum, Argos* et *Neapolis, Nigroponte, Chyum, Malvasia, Cephalenia, Cyprus, Ierusalem, Tyrus,* f. 1-80. Quae de Constantinopoli et Creta, f. 36-58, fusius pertractata sunt, auctor fulcit documentis, pleraque a Tafelio et Thomas, in *Urkunden zur älteren Handels-und Staatsgeschichte der Republik Venedig.* Wien, 1856-1857, III, 8.º edita.

Accendit appendix *de civitatibus et Italiae locis illustr. dominio subditis,* f. 80-92, quae legenda quoque fol. 80-91 codicis superioris 68, agit de *Vicetia, Padua, Verona, Tarvisio, Brixia, Bergamo, Ravenna, Cervia, Cypro.*

Fol. 97-102 fragmenta Decretalium Innocentii pp. III occurrunt.

Codici, fol. 106, praeit foliis octodecim, manu aliena, *tabula contentorum in libro de venetae urbis libertate* eiusdem Diplovatatii, codicibus antecedentibus congrua.

Cod. 72 chart., saec. XVII, a. 273, l. 193 [L. V, XLVIII]. Yc.

De libertate, maiestate, iuribus ac praerogativis venetae reipublicae, libri quinque, auctore Gaspare Leoniceno, philosophiae et sacrae theologiae doctore, canonico athestino. Liber primus incip. : « Stulta mortalium curiositas, populorum quidem singu- » lorum . . . . », desinit vero epigrammate Sanazzarii : *Viderat adriacis* ec.

Auctor, qui additamenta et emendationes sua manu adiecit, unus est ex pluribus [Graswinckelio, Matteaccio, Pacio, Pellegrini, Floravanto, Sarpio, Henrico della Turre, Roiter, Portenari, Ulmo, Leoni, Crasso, Doglioni] qui reipublicae venetae, ab eius historiae narratione, libertatem insumpserunt vindicandam, con-

tra opus sat famosum: *Squittinio della libertà veneta, nel quale si adducono anche le ragioni dell' impero romano sopra la città et signoria di Venetia.* Stampato in Mirandola, appresso Giovanni Benincasa, 1612, 4.°

Codex habet folia 378.

Cod. 73 chart., saec. XVII, a. 280, l. 210 [L. V, LVII]. O.

. Marci Antonii Peregrini, *tractatus compendiosus de iuribus seren. reipubl. ven. in gulpho maris adriatici, in littoribus maris, in portibus maris, in piscationibus maris, in fluminibus publicis, in alveis, in alluvionibus, et de inundationibus aquarum; in quo etiam discutitur de asserta capitulatione Iulii II,* 1510. Incip.: « Cum in Mazorno, iussu ill. dd. sapientum diverterem, apud » Aloysium . . . ».

Iurisdictionem in mare adriaticum Peregrinus reipublicae venetae iisdem argumentis asserit, quae a iurisconsultis ac historicis petita, in pluribus ea de re editis libris patent: qua stabilita, Venetorum iura quae sint in ceteris ad mare pertinentibus expendit. De pacto a republica cum Iulio papa II an. 1510 hac de re inito, non satis constare affirmat: quod si quidem ictum fuisset, non eo teneri Venetos probat. Libellum hunc nunquam editum, a Tomasino, omnium qui uberrime de Peregrino disseruit, in globo, uti dicunt, commemoratum (1) clarissimus auctor scripsit, hortante Aloysio Mocenigo, viro patritio, cui a consiliis est datus, quum idem an. 1597 ad Alphonsum Atestium Ferrariae ducem missus est, pro dissidiis, quae cum eo Veneti habebant, componendis (2).

Codex habet folia 30.

(1) « Illud minime silendum in archiviis supremi consilii ser. reip. ven. custodiri volumen ingens calamo scriptum, quod *Princeps* inscribitur, ea continens quae ipse pro iurisdictione ser. reip. diversis temporibus protulisset, et longo studio et opere observasset ». Tomasinus. *Vita M. A. Peregrini*, p. 49.

(2) Ibi, p. 10.

Cod. 74 chart., saec. XVIII, a. 225, l. 185 [L. X, CCXXV]. N.

Ioannis Calderiae, physici, *de praestantia venetae politiae,* libri quinque. Incip.: « Post monasticam atque domesticam in- » quisitionem quas superioribus libris clare definivimus, Antoni » Vinavera, dilectissime fili . . . ».

Titulo eodem exstat inter alia eius opera, in codice olim Petri Georgii, modo *Landiano* bibliothecae Bodleianae, num. 177 (1), manu auctoris, qui sub fine scribit: *Perfeci XIII calend. novembris MCCCCLXXIII.* Autographum Venetiis Oxonium iampridem migrasse constat, quod Hamphredus Hodius regius Oxonii professor (2) quaedam excerpserit. Ex Hodio laudant Fuscarenus (3) ac Degli Agostini (4) in auctoris vita, titulo ampliori: *De praestantia venetae politiae et artibus in eadem excultis, tam mechanicis quam liberalibus; et de virtutibus quae maxime reipublicae venetae debentur:* libentius nuncio quod operis quasi anatomen offerat.

Auctor medicus sui temporis celeberrimus, in archigymn. patavino antecessor, plura habet edita et inedita, quorum pars in codice nostro [L. XI, CII].

Ex unico exemplari oxoniensi inedito codicem nostrum fol. 131, ante finem saeculi proxime exacti Oxonii exscriptum puto, ex chartae et scripturae indole.

Cod. 75 membr., saec. XV, a. 195, l. 133 [L. X, LXXVI]. F.

I. Pauli Mauroceni, *defensio Venetorum, ad Europae principes, contra obtrectatores.* Dedicatio cardinali Marco Barbo utpote qui, Romae cum esset, partibus Venetorum apud viros principes favere poterat, incip.: « Cum improperantes plurimos, et in Ve- » netos, alienis a veritate incusationibus, immerito invehentes... ».

(1) *Catalogi codic. mss. bibl. Bodleianae.* Oxonii, 1858, part sec. fasc. I. col. 510.

(2) *De graecis illustribus.* Londini, 1742.

(3) *Della letteratura veneziana,* lib. III.

(4) *Scrittori veneziani,* II, p. 418.

textus vero: « Succensurum mihi neminem iure censeo, beatiss. » pater, clementiss. caesar . . . . », f. 1-24.

Quae ad id potissimum in medium afferuntur sunt ordinis patritii primaeva nobilitas; gesta Italiae universae ac ecclesiae utilia; prudentia ac modi adhibiti in reipublicae regimine; religio qua in Turcas vel romanorum pontificum negotiis tuendis sumpta sunt arma; commercii vis et industria.

Non infrequentes scribendi errores manus saeculi decimiseptimi in marginibus emendavit, ut et quaedam rebus illustrandis addidit, tum in hoc tum in proxime insequenti opusculo. Manus diversa, amanuensi coaeva, haec adiecit fol. 8 iis quae de Venetis 1122 ac sequentibus prolata sunt: « Huius rei exstat » adhuc insigne documentum (1) datum apud Achum M.C.XXV, » indictione tertia, VI non. maji, subscriptum manu propria Var- » mundi Ierusalem patriarchae, et manu propria Ebramundi cae- » sareensis archiepiscopi et Bernardi Nazareni archiepiscopi, et » manu propria trium episcoporum, et aliorum decem et septem » principum Terrae sanctae. Quod idem scriptum reliquerunt in » commentariis historiae christianae protonotarius Porcius et ar- » chidiaconus ravennas ». Opella legenda quoque in codice L. X, CXLV, f. 49-78.

II. Eiusdem, *de rebus ac forma reipublicae venetae Gregorio Heymburg, Germanorum doctori praeclarissimo.* Inc.: « Saepenu- » mero equidem poscere visus es, humanissime pater . . . . . », f. 25-46.

Gregorio de Heymburg, syndico norimbergensi deprecante, opellam exaravit Maurocenus, qui originem et praestantiora rei publicae facta, regiminis formam, consilia varia ac magistratus exponit. Quae de re maritima et commerciali egregie fol. 45-46 scribit, Iacobus Morellius vulgavit pag. 17-20 operis *Biblioteca manoscritta Farsetti,* Venezia, 1780, part. II. Idem opusculum, aeque ac primum ineditum, habet quoque codex L. X, CXLV, fol. 31-48.

(1) Ad annum 1123 relatum leges libro 12, cap. 25 *Historiae ierosolimitanae,* Willelmi Tyri.

De auctore, cognomento *il savio*, plura scire desiderantem ad Fuscarenum (1) et Ioannem degli Agostini (2) remitto.

Cod. 76 chart., saec. XVI, a. 311, l. 230 [L. X, CXLII]. Z.

Dominici Mauroceni, *de bene instituta republica*. Inc.: « In » bene instituta republica deligendi sunt senatores ad decus qui- » dem et spem senatus, sed etiam ad reipublicae utilitatem . . . ». Textus, nulla capitulorum partitione, finit: « Quoniam quan- » tum adepti fuerint gratiae ex populari sententia, tantum vitu- » perationis consequi formidabunt ex perniciosa et falsa per- » suasione ».

Codicem proprium vix attingit Apostolus Zeno in *Dissertazioni Vassiane*, II, p. 159; penitius vero Fuscarenus qui de eo scribit: « Ampio trattato steso in latino dal procurator Do- » menico Morosini: chè sebbene egli vi parli in generale degli » stati liberi e degli antichi legislatori, sostiene però i proprj as- sunti con prove tratte dagli ordini, o dalle consuetudini di que- » sta città. Anzi . . . . suggerisce l' introduzione di » certe pratiche atte, secondo lui, ad invigorire le antiche » (3).

Codicis folio extremo 108 haec lego: « Ego Laurentius Mau- » roceno quondam clarissimi domini Dominici procuratoris di- » gnissimi s. Marci, hoc opus mea propria manu scripsi atque ro- » boravi: qui extraxi ab illa opera istud exemplum, quod magni- » ficus pater meus in ultimo suae aetatis anno composuit et manu » sua scripsit: et incaepit post annos suae aetatis octuaginta, » et post annos nonaginta duos diem suum obiit M.CCCC.VIII, » die 22 martii; et si aliquis error apparuerit, mea, non illius » causa fuit: 1512, adi 4 luio perfeci ».

Cod. 77 membr., saec. XVI, a. 260, l. 158 [L. VI, VI]. N.

P. Francisci Nigri, *ad serenissimum principem Leonardum*

(1) *Letteratura veneziana*, Venezia, 1854, p. 225, 310, 315, 363, 364.
(2) *Degli scrittori veneziani*, II, p. 179-188.
(3) *Letteratura veneziana*, lib. III.

Lauretanum, venetae aristocratiae ducem illustr., eiusque sanctissimum senatum, peri archon. Dedicatio inc.: « Atticum est insti» tutum, Leonarde ...... non solum a maioribus nostris mira » quadam observantia constitutum », f. 1-8; exordium vero: « Excrescente in dies mortalium numero, sive illi a primaeva » rerum origine . . . », f. 8-12.

Auctor, opus *peri archon,* seu proprie *de aristocratia veneta* in duos libros partitur, quorum primo agit, capitulis duodecim, *de principibus aristocratiae bellicae,* fol. 12-85; altero *de eorundem aristocratia pacis tempore moderanda,* capitulis decem, f. 85-155. Perorationem, f. 155-157, qua de causis se ad scribendum impellentibus, deque persona propria Niger disserit, excipit f. 158-159 eius in laudem Lauretani elegia, quae incipit:

« Salve fauste ducum princeps, splendorque senatus,
» Et patriae columen, vita salusque tuae ».

Tractationem, historiae graecae et romanae, venetae praecipue, exemplis ornatam, non ineditam tantum sed prorsus ignoratam (1) eo magis dolemus, quod eam et res graviter excussa, et sententiarum praestantia, et lucidus ordo et elegans styli forma valde commendent. Ceteris missis, quaedam tantum de nobilium puerorum institutione refero: ex capitulis septimo et octavo partis alterius: « Nec minus quidem ista filiis vestris in incessu » etiam et gestibus servanda modestia .... Verba sint ita » moderanda ut ante quam proferantur, meminerit homo non si» ne causa duplex a natura et oris et dentium vallum linguae » nostrae oppositum fuisse .... Assuescant igitur pueri a » tenellis annis, pacatis uti, sanctis pudicisque verbis, ut quum » ad robustiorem aetatem pervenerint, naturali quodam habitu » ad bona verba proclives, in scelestos nec audeant, nec sciant » sermones erumpere .... Sint ludi patricio et libero iu» vene digni, non fritillis aut alveolis exercitati, non talo, non » tessara, non dolosis chartarum imaginibus dehonestati ...... » Puerorum vestrorum concessi ludi aut in palestra, vel cursu, » aut in folle paganica vel trigonali, sive in gravi et perspicaci

(1) Ea effugit diligentiam Ioannis degli Agostini de Francisco Nigro disserentis in *Notizie degli scrittori veneziani,* II, p. 473-487.

» latrunculorum certamine . . . . . . ubi tamen omnis absit pecu-
» niae vel lucri cupiditas ».

Auctor venetus, sacerdos, protonotarius apostolicus, doctor, *iurisprudentiam per sex et viginti annos professus,* laudat passim viros illustres Benedictum Brognolum, M. Antonium Sabellum, Georgium Vallensem, Gentilem Bellinum maiorem natu, Sinibaldum, Stephanum Tegliatium patraeum archiepisc., discipulum suum Marinum Georgium, Bernardum Iustinianum, Dominicum Maurocenum, Sebastianum Baduarium, Hieronymum Bernardum, Antonium Cornelium, Hermolaum Barbarum, Dominicum Grimanum. Ex iis quae in Lauretanum praeconia congesta sunt facile evinco opus anno 1510 vel 1512 ei nuncupatum.

Codicem, f. 159, exornat titulus mira arte pictus, quo auctor genuflexus sistit opus duci, inter duos consiliarios stantes sedenti : accedunt stemma duplex familiae Lauretanae et leo auratus sinistrorsum gradiens. Infra, manu seriori inscriptum *M. patriarchae aquileiensis*. Folio autem antecedenti legitur, maioribus litteris, coloribus varie expressis, epigramma :

« Tempore, materia, paribus Galeotus egoque
» Scripsimus, imparibus sed tamen auspiciis.
» Morte dedit poenas Galeotus, namque latinum
» Lemmate barbarico commaculavit opus.
» Ast ego principibus venetis mea scripta dicavi ;
» Hinc dulcibus vivam gratior hesperiis ».

Galeotti Martii narnensis, saeculo decimosexto incipiente, viri litteris clari *opus materia et tempore par* ignoro prorsus : item quo barbarico lemmate id commaculaverit ac exinde piaculum morte dederit. Rei fortasse declarandae lumen admovent quae de eo in *Elogiis* narrat Iovius. Cum enim in scriptis ab orthodoxa fide in quibusdam declinarit, « in foro veneto ad geminas colu-
» mnas ad tribunal perductus est, ut impetrata venia, se falsa
» scripsisse fateretur. Sed accidit ut id iudicium exortus in turba
» risus everteret, falso ac repentino dicterio excitatus. Nam cum
» forte non ignobilis Venetus, e turba proximus, strigosa proce-
» ritate et impudicae uxoris probro insignis, traductum ludibrio
» praepinguem porcum appellasset ; extemplo Galeotus, reniden-
» tique ore : pinguis, ait, porcus quam macer hircus esse malo ».

Cum eum arvina suffocatum Montagnanae constet; verosimile est paulo ante eius mortem illud accidisse.

Cod. 78 chart., saec. XIX, a. 250, l. 201 [L. V, CXXII].

Iacobi Bertaldi, *splendor Venetorum et consuetudinum civitatis*. Inc.: « Quoniam omne bonum a summo bono, i. e. a Deo » procedit, sine quo . . . ». Partes duae, quarum prima in undecim, altera in capitula viginti duo distributa est.

Auctor, cum *animadvertens* vidisset *quam plurimos vagantes per palacium ducale et plateam venetam ac rivaltinam, graviter errare in via morum rivaltinorum . . . ., ad id cognoscendum aestimat in primis esse videndum quid sit consuetudo veneta sive rivaltina et in quo differt a more vel usu, et inde sumpsit originem, et ad quid valeat vel operetur et prosit ad bonum: item qualiter de ipsa constare debet et probari in iudicio: item qui tenentur ipsam observare et astringuntur*. Hinc patet Apostol. Zenum errasse cum asseruerit inter codices vindobonenses « *il più singo-* » *lare* essere uno in carta pecora, concernente gli *statuti antichi* » della repubblica, compilato da Iacopo Bertaldo (1) ».

Codicem, fol. 107, exscripsit a. 1847 Iosephus Müller, modo linguae graecae in archigymn. taurinensi antecessor, ex membraneo bibl. caesar. vindobonensis, quem Lambecius (2), a recentiori libri nota deceptus, et qui post eum fere omnes, falso anno 1245 tribuerant. Cum enim ea inscriptione episcopus veglensis dicatur, constat opus non antea a. 1314 exaratum, quo ad eam dignitatem assumptus est, eoque vel proxime insequenti Venetiis decessit. Eius gesta illustrant degli Agostini (3) et Mazzuchelli (4).

Codd. 79-84 chart., saec. XVIII, a. 210, l. 142 [L. X, CXCIX-CCIV]. N.

Iohannis Brunatii, apographa diplomatum, instrumento-

(1) *Lettere*, III, p. 36.
(2) *Biblioth. vindobonensis*, lib. II, cap. VIII.
(3) *Scrittori veneziani*, I, p. 515-520.
(4) *Gli scrittori d' Italia*. Brescia, 1760.

rum, chartarum generis varii, ex tabulariis pluribus, maxime vero ex patavinis; nec non ex operibus typis impressis, eius manu descripta. Volumina sex, quorum

primum,	fol. 379,	continet	documenta	annorum	1168 — 1180.
alterum,	— 350,	—	—	—	1181 — 1188.
tertium,	— 366,	—	—	—	1189 — 1194.
quartum,	— 306,	—	—	—	1195 — 1200.
quintum,	— 225,	—	—	—	1201 — 1394.

Extremum, fol. 114, complectitur loca varia auctorum veterum classicorum, medii aevi, recentiorum, ad historiam Patavii se referentia.

Cod. 85 chart., saecc. XVII-XVIII, a. 340, l. 230 [R. LXXXIII]. N.

I. *Regesta codicis diplomatici veneti, a septimo usque saeculo ad principium saeculi decimiquinti*, f. 1-39.

Documenta numero nonaginta amanuensis testatur *sumpta ex archiviis ac tabulariis ipsius republicae, per illustrem virum harum antiquitatum indagatorem ac collectorem*, circa annum 1650. Qui regesta haec dedit praemisit: « Nos itaque, de more, » catalogum instrumentorum istorum dabimus, summam ipsorum » ob oculos lectorum ponentes, adnotantesque singulas ad instru» menta quaeque animadversiones collectoris, in fronte et in cal» ce ad marginem adpositas, ut scopus, usus, integritas an defe» ctus, editio an anecdosis, ac cetera huiusmodi appareant, atque » ob oculos prostet huius, non codicis, sed quasi integri tabularii » pretium ac raritas, unde verae gentium historiae eruuntur ».

II. Descriptio codicis 1217 bibliothecae sine nomine, cui inest *collectio instrumentorum seu documentorum vel privilegiorum ab imperatoribus, regibus, pontificibus, aliisque monasterio sancti archangeli Michaelis et s. Trinitatis, vulgo dicto a Brondulo, concessorum vel intra eos contractorum*. Septuaginta octo numerantur, scilicet a 919 usque ad 997. Titulum excipiunt scriptoris verba: « Nos itaque, ut ex codice utilitatem eruamus » suam, animadvertemus piaculum immane esse, quod hic non » sint et alia monasterii privilegia 918 praecedentia, quae for» tasse duobus in tomis praecedentibus continebantur ». Imma-

nius vere piaculum, summarii auctorem primi tantum privilegii regesta exhibuisse, f. 40-43.

III. *Gesta magnifici Francisci de Carraria eiusque familiae,* itale. Incip.: « Voiando descrivere i magnifichi et laudevoli fatti » del magnifico et excelso signore . . . . », f. 1-69.

Opus plurimi habendum, praesertim documentorum copia.

Ioannes Hotter moguntinus exscripsit mensibus martio, aprili et majo anni 1749, a marchionis Ubertini Papafava codice membranaceo, de quo Tomasinus in *Biblioth. patav.*, p. 117, contulit vero Ioannes Brunaccius.

Cod. 86 chart., saec. XVIII, a. 350, l. 250 [L. X, CLXXXI].

Codex diplomaticus venetus sacer et prophanus, ab anno 686 *usque* 1512, *ex antiquo exemplari quod Bernardus Trivisanus olim possidebat.*

Documenta sunt numero biscentum quinquaginta, ad urbes et provincias Venetiarum spectantia: inest *series litterarum, privilegiorum et pactorum pontificum, imperatorum et aliorum principum ad Venetorum ducatum.* Horum cuilibet in margine additae sunt notae vel auctorum argumenta, vel temporis adiudicationem, vel loca parallela, vel libros editos quibus insunt referentes.

Nemo qui res venetas e limine salutaverit, ignorat Bernardum Trevisanum (1) saeculo XV inter caemelia propriae bibliothecae codicem chartaceum asservasse, quo eiusmodi documenta occurrunt ex tabulariis reipublicae venetae, voluminibus 237 excussis: ex eo in posterum plura exempla sumpta sunt, quibus documentorum numerus varius, vel quod ex antiquis quaedam amanuenses praetermiserint vel nova addiderint. Certe codex Bernardi Trivisani, cuius regesta in codice Morelliano [R. LXXXI, fol. 34-58], itale vero dedit Ap.·Zeno, codic. [L. XIV, CLXXVII; I. II, XCVII] publici vero iuris fecit Franciscus Maria Pellegrini (2), dat documenta 279 ab anno 630 ad 1394.

(1) Natus Venet. die 26 febr. 1652, philosophiae lector in patria ac operum de eadem disciplina auctor, decessit a. 1720.

(2) *Giornale dell' ital. letterat.* Padova, 1807, XVII, pag. 5-32, 113-144; XVIII, pag. 49-80, 193-224.

Cod. 87 chart., saec. XVIII, a. 300, l. 212 [L. X, CCCX]. O.

Idem opus.

Codex, pagin. 844, continet documenta numero quadraginta sex. Hunc propria manu descripsit Michael Giaxich, venetus iuris consultor, huius vero nepos Paulus Giaxich vendidit, die 9 febr. 1832, Ioanni Rossi.

Codd. 88-92 chart., saec. XVIII, a. 305, l. 212 [L. XIV, XXXVII-XLI]. X.

Monumenta, acta, decreta veneta quinque voluminibus distributa, quorum index itale uniuscuiusque initio occurrit.

Primo insunt documenta octoginta tria ab anno 1090 ad 1431 : alteri centumviginti tria, ab anno 1420 ad 1470 : tertio centum tredecim, annis 945-1690 : quarto octoginta duo, annis 1226-1363 : extremo centum sexaginta duo, annis 1172-1629.

Folia voluminibus digerendis iam plicata, ex venetae familiae Molin scrimniis eruta videntur, quod in regestis parti documentorum hesternae appositis mentio frequens ingesta sit virorum ex ea familia Aloysii, Andreae, Angeli, Bellini, Benedicti, Bertuccii, Bonifacii, Dominici, Francisci, Francischini, Henrici, Iacobi, Ioannis, Ioannini, Leonis, Leonardi, Ludovici, Marci, Marini, Michaelis, Michaeletti, Nicolai, Pancratii, Petri, Philippi, Prophetae, Stephani; qui quomodocumque in documento vel qua actores vel qua testes citati sunt.

His codicibus usi sunt passim Fr. I. Mone in *Der süddeutsche Handel mit Venedig,* in *Carlsruher-Zeitung,* 1845 ; Tafel et Thomas in *Urkunden zur älteren Handels-und Staatsgeschichte der Republik Venedig.* Wien, 1856-1857 ; Sam. Romanin in *Storia di Venezia.* Venezia, 1853-1864 ; Ios. Valentinelli in *Regesta germanica ex biblioth. ad d. Marci Venetiarum.* Monachii, 1865-1866.

Codd. 93-94 membr., saeec. XI-XVII, a. 474, l. 312 [L. V, LVIII-LIX]. X.

Diplomata, instrumenta, acta de rebus venetis et exteris, quae inter plura ad abbatiam Modii [*Moggio* in Foroiulii] spectantia.

Cum documenta haec, numero quinque supra quinquaginta, authentica fere omnia, rei historicae, praesertim ecclesiasticae, maxime intersint, puto operae pretium a quo et quo anno ea singillatim prolata referre. — Occurrunt siquidem pontificum bullae Caelestini III, a. 1197; Gregorii X, a. 1272; Sixti IV, a. 1482; tres Innocentii VIII, ann. 1485, 1487; novem Alexandri VI, ann. 1497-1499; Iulii III, a. 1553; Gregorii XIII [1575]; Sixti V [1588]; Benedicti XIV [1748]. Insunt diplomata imperatorum Henrici II [1019]; Conradi III [1149], Friderici II [1227]; Sigismundi [privilegia Ioanni Francisco du Capitibuslistae, ann. 1434-1435, conferentis]; Caroli V [1533]; Rodulphi II [1595]; Leopoldi I [1699]. Horum primi et extremi dedit regesta Pertz, opere *Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde,* V, p. 624. Unum exstat Henrici III, Galliarum regis, a. 1588. Habentur insuper acta patriarcharum aquileiensium Peregrini, a. 1136; Nicolai, a. 1354; Ludovici, a. 1360; Marquardi, a. 1366; Antonii [1396], 1403; patriarchae gradensis Petri, a. 1399; cardinalis Antonii Carafa [1590]. Nec desunt privilegia abbatum s. Georgii majoris Venetiarum [1564, 1599, 1628]; s. Benedicti de Laeno [1397]; Modii [1072, 1263]; prioris ss. Io. et Pauli Venetiar. [1612]. Adde **a.** litteras ducum venetorum Christophori Mauri [1462]; Hieronymi Prioli [1560], Francisci Mauroceni [1690], Silvestri Valerii [1699]; **b.** arbitrium Ioanni Cornelio datum in controversiis Ioannis Pisani procuratoris et Francisci Mauroceni, a. 1534; **c.** schema genealogicum Clementinae Walkinshaw, gallice; **d.** testamenta Marci Polo senioris [1280], Maphaei Polo [1300], Marci Polo iunioris [1320], Francisci Prioli [1490], Cornelii della Vecchia [1622].

Omnium dedi regesta in ephemeridibus *Notizenblatt* ann. 1854-1855, passim; in *catalogo codicum mss. de rebus foroiu-*

liensibus (1); in *regestis documentorum Germaniae historiam illustrantium* (2).

Cod. 95 chart., saec. XV, a. 320. l. 220 (L. XIV CCXC). K.

Acta veneta varia sub tecto palatii ducalis Venetiarum, anno 1851, *detecta*.

I. *Querelae Bartholomaei de Marchisiis de Ponte, Francisci Viviani de Sancto Piligrino, Bartolomini de Zorio bergomensis, coram syndicatoribus Bergomi*, ann. 1429-1430, folia 5.

II. *Processus agitatus inter quondam ser Franciscum Sperono nomine suo et nomine d. Iacobi de Alvarotis et inter omnes partes in ipso descriptas, atque eorum procuratores*, ann. 1438-1439, folia 33.

III. —— *et acta potestatum et capitaneorum Patavii contra usuras Hebraeorum*, ab anno 1448 ad 1450, folia 102.

IV. —— *dominorum comitum de Sancto Bonifacio cum domino Io. de Musto*, ex libris criminalium d. Hieronymi de Garzonibus potestatis Este, a die 14 iunii 1481 ad 4 ianuarii 1482. Cum parte externa notetur processum in publica acta relatum die 11 ianuarii, a. 1481, liquet annos et more veneto et communi supputatos, folia 22.

V. —— *criminalis pro blasphemia, contra Gratiosam uxorem Ioannis hospitis de Verona, institutus a Marco Antonio Georgio potestate Pirani*, a. 1530, folia 10.

VI. *Iura praediorum familiam Barisonorum de Vigoncia spectantia*, a. 1461, folia 6.

VII. *Fragmentum statutorum Sibenici*, ex saeculo XVI.

Folia undecim ita tineis et situs udore exesa ut vix legi queant. Insunt index librorum sex statutorum, non item reformationum, ac capitulum primum usque inceptum decimumseptimum libri primi.

(1) *Archiv für Kunde oesterreich. Geschichtsquellen*, XVIII, *passim*.
(2) Monachii, 1864-1865, *passim*.

Cod. 96 membr., saecc. XII-XV, a. 625, l. 430 [L. XIV, LXXI]. Ya.

Acta quaedam veneta, numero quadraginta septem, ex parte autographa, ab anno 1123 *ad annum* 1439, quibus insunt quoque vetustate exesa, a tabulario procuratorum ecclesiae d. Marci in Marciam translata anno 1786. Praeit, ut et in proxime subsequenti, index manu Iacobi Morellii, qui uberiorem dedit codice [R. LXXXI]. Quae in eis, quando, et a quibus documenta edita sint, annotavi. Utriusque praeterea codicis regesta obtuli ego in ephemeridibus academiae vindobonensis scientiarum: *Notizenblatt* passim, annis 1854-1857. Ea paucis refero: *Pacta inter Barones regni hierosolymitani et ducem Venetiarum* [1123], *confirmata* [1192]. — *Ea inter Venetos et imperatorem* [1154], *patriarcham aquileiensem et communitatem Utini* [1389]. — *Iuramenta hominum Castri Ficardi, Auximi, Recineti, Humanae, de servandis pactis deditionis dominio Venetiarum* [1228]. — *Iuramentum Clugiensium, eorumque promissio duci Venet. de non vendendo sale* [1181, 1183]. — *Donatio ducis Venet. ecclesiae s. Marci* [1164, 1175]. — *Inventarium rerum Gratiani Gradonici a Pisanis venditarum* [1177]. — *Assignatio reddituum pro solvendis denariis datis Venetis* [1207]. — *Statuta de navigatione in Syriam* [1226]. — *Expensae decretae Venetiis pro triremibus in Romaniam mittendis* [1262]. — *Mandatum procurae a Venetis factae legatis ad imperat. constantinopolitanum* [1362]. — *Transactio inter dominium venetum et domum militiae templi, ex combustione Seniae* [1248]. — *Institutio archiepiscopatus jadertini* [1154] — *Chartae de denariis a Venetis datis pro expeditione Iaderae* [1187, 1188]. — *Pacta deditionis Iaderae dominio Venetiarum* [1247, 1313]. — *Capitularia comitum Iaderae* [1278] *et Arbe* [1313]. — *Commissio Stephano Bragadeno, consiliario Cretae* [1350], *et Nicolao Loredano, comiti Nonae* [1356]. — *Petitiones Venetorum bano Dalmatiae et Croatiae* [1359]. — *Litterae Barthol. Ursi, notarii ven., et Nicolai de Zech, bani Dalmatiae et Croatiae ad dominium Venet.* [1351]. — *Litterae ducales Guidoni de Polenta, vicario Ravennae* [1359]. — *Item praetori et praefecto Paduae* [1406]. — *Ratificatio foederis*

inter Venetos, marchionem Estensem, Florentinos, dominum Paduae, Bononienses, marchionem Mantuae ; eius beneficio ctoulato Obizoni de Polenta vicario Ravennae, reipublicae lucensi, Pino de Ordelaphis, vicario foroliviensi et Nicolao de Robertis tripolitano [1399]. — *Litterae concilii basileensis armigeris dioeces. aquileiensis* [1439]. — *Diploma doctoratus, in artibus et medicina, Abrahami Nicolai, olim judaei* [1401].

Cod. 97 membr., saec. XII-XV, a. 310, l. 220 [L. XIV, LXXII]. Ya.

Acta veneta, numero tria supra viginti, maxima ex parte autographa, ab anno 1110 *ad a.* 1431, eiusdem ac proxime anteced. originis. Breviter perstricta ea sunt: *Chartae duae securitatis a duce Venet. facta Philippo de Aiboles de Matamauco* [1160], *ac a Matthaeo de Gaeta duci Venetiarum.* — *Promissiones ducum venetorum Henrici Danduli* [1192] *et Petri Ziani* [1205]. — *Pacta commercii inter Venetos et Veronenses* [1175]. — *Tregua inter Venetos et Ioannem Palaeologum* [1358]. — *Iussa ducis Venetiarum pro expeditione in Terram sanctam* [1188]. — *Caelestini pp. III litterae duci Venetiarum de ea recuperanda* [1192]. — *Commissio Aurii Mastropetri ducis Venet. Philippo de Aiboles.* — *Vitalis Faledro donat dominio Venetiarum casale in Tyro* [1206]. — *Protestatio Andreae Vitalis in controversia cum archiep. tyrensi* [1214]. — *Commissio Aurii Mastropetri ducis Venet. Philippo de Aiboles.* — *Commissiones Dominico Michaeli, et Marino Caravello, capitaneis gulphi Venet.* [1359, 1363, 1402]. — *Commissio Maphaeo Contareno et Nicolao Iustiniano, ambasciatoribus ad fratres Della Scala, dominos Veronae* [1362]. — *Iussum reipubl. genuensis ne sibi subditi Cretensibus rebellibus contra Venetos opitulentur* [1563]. — *Litterae ducales provisoribus Cretae* [1367]. — *Commissio Marino Caravello et Zachariae Trivisano oratoribus ad Gregorium pp. XII et Benedictum III antipapam* [1407]. — *Commissio data Andreae Barbaro, Iacobo Michaeli, Ioanni Aymo et Lucae Trono, provisoribus et syndicis ad partes Corcyrae, Mothoni, Coroni, Neapolis Romaniae, et Nigropontis.* — *Litterae concilii basileensis commendatitiae pro Iacobo Donato, ad concilium accedente.*

Cod. 98 membr., saec. XIII, a. 215, l. 132 [L. X, CCXXVIII]. N.

Pacta inter Venetos exterosque principes, in captione Constantinopoleos.

a. *Pactum inter Henricum Dandulum et Bonifacium marchionem Montisferrati, anno* 1204, f. 1-4. Edider. praeter alios, Tafel et Thomas in *Urkunden zur älteren Handels-und Staatsgeschichte der Republik Venedig*, I, p. 449-452.

b. *Refutatio Cretae et de centum millibus yperperorum et feudo et Thessalica civitate, et nonnullis possessionibus, facta per Bonifacium Montisferrati* ec., 12 augusti, 1204, f. 9-10. Edita ibi, I, p. 513-515.

c. *Pactum constitutum a domino Henrico imperatore* [fratre imperatoris constantinopol.] *et Marino Zeno,* potestas Romaniae, mense octobri 1205, f. 4-6. Est confirmatio partitionis imperii edita ibi, I, p. 571-574.

d. —— *adrianopolitanum quo Marinus Zeno, concedit Adrianopolitanis pertinentiam Adrianopoli,* a. 1206, f. 8-9. Editum ibi, p. 18-19.

e. *Forma iustitiae inter Venetos et Francigenas, constituta ab Henrico imperatore et Marino Zeno,* martio, 1207, f. 11-12. Edita ibi, p. 49-52.

f. *Confirmatio partitionis imperii, factae a Petro imperatore constantinopol.,* 11 aprilis, 1217, f. 8. Edita ibi, p. 194-190.

g. —— *partitionis in Romania, facta a Roberto imperatore Marino Michaeli, potestati Venetorum, Constantinopoli,* martio, 1221, f. 6-8. Edita ibi, p. 227-230.

h. *Conventio inter Robertum imperatorem et Marinum Storlatum, potestatem Venetorum in Constantinopoli, de bonis et iuribus,* 13 apr., 1223, f. 12. Edita ibi, p. 253-254.

i. *Tractatus concordiae inter Ioannem, electum imperatorem Constantin. et Iacobum Theupulum, ducem Venetiarum,* 7 apr., 1231, f. 13-18. Editus ibi, p. 281-290.

k. *Appendix ad tractatum Concordiae,* die septima exeuntis mensis aprilis, 1231, f. 17-18. Edita ibi, p. 289-290.

l. *Iuramentum Ioannis, regis ierosolimitani, in imperatorem*

constantinopolitanum electi, factum Symoni Bono et Andreae Michaeli, ducis Venetiarum legatis, pro societate, conventionibus et pactis hactenus tractatis et habitis, die tertia exeunt. madii, 1231, f. 18-21. Editum ibi, p. 290-297.

m. *Appendix ad iuramentum Ioannis ierosolimitani,* die tertia exeunte mense madio, 1231, f. 21-22. Edita ibi, I, p. 298-299.

Cod. 99 chart., saec. XIV, a. 214, l. 129 [L. X, CCXXX]. N.

1. *Pacta Venetorum, annis* 1217-1238.

a. *Pactum quod fecit dominus Petrus Ziani, dux Venetie, cum fratra Willelmo de Vulterbio* [Viterbio] *legato potestatis et communis Ianue,* ann. 1217-1219, f. 8-13. Ediderunt Tafel et Thomas in *Urkunden zur älteren Handels-und Staatsgeschichte* ec., II, p. 197-205.

b. —— *quod dominus Dominicus Delphino duca Crete fecit cum Constantino Sebasto et Theodoro Melissino et aliis Graecis,* 1219, f. 26-28. Edider. Muratori in *Script. rer. ital.,* XII, p. 341; Tafel et Thomas, ibi, p. 210-213.

c. —— *quod fecit dominus Petrus Delphinus, legatus dominii Venetorum, cum Mordinis* [i. e. Moradinis seu Mohadinis] *per totum regnum Barbariae et inter Christianos veneticos,* 1231, f. 15-18. Edider. iidem ibi, p. 303-307.

d. —— *quod fecerunt Pisani cum rege affricano Saracenorum,* 1231, f. 21-23. Editum ibi, p. 300-303.

e. —— *quod fecit dominus Iacobus Teupolo, duca Crete, cum dominus Marcus Sanutus exiret de insula Cretae,* 1231, f. 23-26. Edider. Cornelius in *Creta sacra,* II, p. 145; Tafel et Thomas ibi, p. 159-164.

f. —— *Friderici II imperatoris cum Iacobo Teupolo duce Venet.,* mense martio, 1232, Venetiis, f. 6-8. Habet codex Trivisaneus.

g. —— *quod fecit Marsilius Georgius, legatus domini ducis veneti, cum Leone Gavalla, domino Rode et Cicladum insularum,* augusto 1234, f. 13-15. Edider. Tafel et Thomas ibi, p. 319-322.

h. —— *quod fecerunt domini Stephanus Yustinianus et*

Marinus Morecinus, legati, ambasiatores et sindici domini Iacobi Teupoli ducis veneti cum ambasiatoribus Ianuae, 1238, f. 18-21. Editam ibi, p 342-345.

1. *Augmentatio militiarum Crete, per domiuum Petrum Ziani, ducem Venecie, et eius successores, concessa et facta tam viris equitibus quam peditibus insule supradicte,* iunio 1222, f. 28-36. Edider. Cornelius in *Creta sacra,* II, p. 251 ; Tafel et Thomas ibi, p. 234-249..

2. *Premessa fatta per lo illustr. messer Thomao Mocenigo doxe de Venecia per dar risposta alli ambassadori de' Fiorentini,* ianuario, 1420, f. 41-57. Agitur de causis belli Florentinorum cum duce Mediolani.

Cod. 100 chart., saec. XV, a. 320, l. 215 [L. X, CLXXII].

Pacta Venetorum et Ferrariensium, a saeculo XI ad XV.

1. *Carta Concordiae facta inter Venetos et Ferrarienses tempore Caelestini papae III et Henrici imperatoris, die VI exeuntis oct.,* 1191. Incip.: « Quoniam decet universos civitatum rectores » dilectionem et amicitiam . . . ». Rubricae 23, fol. 7-11. Praeit, fol. 1-7, *confirmatio pactorum facta per dominum papam Clementem V Venetis castellanae dioecesis,* a. 1313, paciscendi facultate data Heliae abbati saeculari albatarensis petragoricensis dioeceseos, Honufrio de Trebis decano meldensi, magistro Gallacardo de Cassia canonico constantiensi.

2. *Pacta facta inter Venetos et Ferrarienses tempore domini Salinguerre potestatis Ferrariae, tempore Gregorii IX et Friderici II imperatoris, die* 13 *exeunt. aug.* 1230, *Venetiis in palatio ducis,* eodem principio. Rubricae 15, quarum extrema Guido de Montelongo, legatus papalis, pacta observari praecipit Ferrariensibus, 13 exeunt. iunii, 1240, f. 11-14.

3. *Pactum factum tempore Rainerii Zeno, ducis Venetiarum, de cassando novitates et imposita Venetis,* 12 ianuarii, 1258. Rubricae 14, f. 17-18.

4. —— *novum Venetorum, factum tempore Laurentii Theupulo, olim inclyti ducis Venetiarum,* 3 nov., 1273. Rubricae 10, f. 18-20.

5. *Concordia seu compositio salis portandi per Ferrariam et districtum in Lombardiam,* 1273. Rubricae 4, f. 20.

6. —— *concessa et innovata per summum pontificem* [Clementem V] *in Ferraria et districtu Venetis, in* 1313, *ind.* 11, *die* 16 *febr.* Rubricae 20, fol. 14-16.

7. Acta inter Venetos et Ferrarienses, super controversiis commercii, praesertim panis, vini, salis, cannabis; datiis; Pado flumine, solutionibus macinae et bucatici, annis 1390-1466. Exstant litterae ducales Michaelis Steno, et Francisci Foscari; postulata Benedicti de Luca, oratoris ducis Mutinae, Venetis facta. ac responsa; peracta a vicedominis Ferrariae Ludovico Iustiniano, Andrea Marcello, Georgio Viaro, Andrea Gussoni, Zacharia Sagredo, Benedicto Trivisano, f. 21-30.

8. *Pacta facta atque correcta tempore ser. princ. Francisci Fuscari, Venet. ducis, et illustris Borsii ducis Mutine, Ferrariaeque marchionis,* 26 martii, 1455. Rubricae 24, f. 31-34.

9. Foliis 35-36 occurrunt supplementa pactis, ann. 1437, 1441, 1466.

Edita sunt fere omnia. Vide *Frizzi. Memorie per la storia di Ferrara.* Ferrara, 1847-1848, V, 8.° passim.

Cod. 101 chart., saec. XIV, a. 310, l. 213 [L. XI, XIV]. Ya.

Dominici Michaelis, capitanei generalis terrestris exercitus, *adversus Tergestinos litterae ad dominium Venet., ann.* 1368-1369.

Auctor, Nicolai filius, a. 1355 Albaniae provisor, 1364 capitaneus gulphi, praefuit Tergesti obsidioni, quam litteris duabus supra nonaginta describit. Codice Marcio [L. XIV, LXXII] exstat duplex ad eum commissio ducalis data annis 1359, 1363; qua gulphi capitaneus renuntiatur. Ex Sabellico autem, Sanuto, Vianoli, Cappellari, Cicogna constat eum anno 1380, classis provisorem in Genuenses electum.

Codicem, folior. 36, ex tabulario procuratorum ecclesiae s. Marci in bibliothecam nostram translatum anno 1786, viderat 1634 Fortunatus Olmo qui sua manu inscripsit: *Registro delle lettere di Domenico Michele, Generale Capitano in tempo delle guerre di Trieste.*

Cod. 102 chart., saec. XIV, a. 290, l. 220 [L. XI, LV]. Ya.

Litterae Petri Cornelii, procuratoris d. Marci, legati ad Galeatium Vicecomitem, Mediolani dominum, ad dominium Venetiarum, aliosque scriptae annis 1379-1380, *de rebus ad bellum cum Genuensibus spectantibus.*

Insunt litterae Galeatii Vicecomitis, comitis Virtutum, ut et Cornelii huic; Bernabovi patri; Friderico Cornelio fratri, ambaxiatori ad marchionem Ferrariae; Marco Rubeo, notario, nuntio Venetor. apud regem Aragonum; provisoribus bladi Venet.; daciariis Mantuae; Bartholomaeo de Placentinis, legum doctori; Gerardo de Castello; Manino Scarpazo. Quod praecipue notandum reperio, id est legatum pluries Mediolano Venetias misisse quantitatem armorum, scilicet *arma de testa, bacinetos fulcitos scufiis, bacinetos a goltella, curatias, veretonos, salnitrum optimum.* Dolemus diligentissimum ceterum Romanin hunc codicem ignorasse, historiae anni 1380 penitus illustrandae.

Codex autographus, fol. 78, cum lituris, ex tabulario procuratorum ecclesiae s. Marci in bibliothecam nostram translatus est anno 1786. Fortunatus Ulmus sua manu inscripsit: *Registro di più lettere di Pietro Cornaro, di avvisi da Milano, in tempo della guerra co' Genovesi.*

Cod. 103 chart., saecc. XIV-XV, a. 270, l. 210 [L. X, CCXCIX]. D.

I. *Registrum litterarum dominorum Zachariae Contareni et Iacobi de Priolis, ambasiatorum dominii Venetiarum ad Ludovicum regem Hungariae, missarum pro factis ambasiatae eis commissae ann. MCCCLXXIX,* f. 1-10.

Sunt litterae tredecim a die 25 maii ad diem 2 iulii datae Tarvisio, Spilimbergo, Villaco, Sacilo, Buda, Oresvar, Vindobona, quarum octo dominio Venetiarum, ceterae *Benedicto olim bano,* capitaneo Hungarorum in partibus Italiae; Iacobo Hispano comiti; magistro Ludovico Donato generali ordinis Minorum; magistro Urbano. Inter eas senae commixtae sunt quae ad sequens registrum pertinent.

II. *Registrum litterarum dominorum Nicolai Mauroceni, decretorum doctoris, Zachariae Contareni, Iacobi de Priolis, Ioan. Gradonici et Michaelis Mauroceni, ambasiatorum dominii Venetiarum ad dominum Carolum de Durachio, ad pacem tractandam missorum, pro factis ambasiatae eis commissae a. MCCCLXXIX,* f. 10-64.

Insunt epistolae sex supra quinquaginta, fere omnes dominio Venetiarum datae Sacilo, Tarvisio, Mestre, a die septima augusti ad decimam novembris, quibus de eadem pace, facultate a rege Hungariae data, cum Carolo Durachii quae acta sint ennarrant. Liquet res infectas, ob iniquas regis conditiones.

His registris egregie usus est Samuel Romanin ad historiam anni 1399 adornandam in *Storia di Venezia,* III, p. 270-273.

III. *Exemplo de letere* [*Bonacorsi Grimani*] *in le qual se contien la sconficta de Basayto turco da Tamberlan,* f. 65-67.

IV. —— *de alguni capitoli inserti in lettere de ser Zuan Corner, sopracomito de una galea de Candia, date in Constantinopoli adi* 4 *septembrio,* 1402, f. 67-68. Habet Sanudo in *Vite dei Dogi,* col. 794.

V. —— *de letere manda Tamberlan a lo imperador de Constantinopoli,* f. 68. Edid. Sanudo, ibi, col. 797.

VI. —— *de letera mandada a misser lo ducha per ser Marco Grimani, sopracomito, data a Chyo adi* 9 *di auosto,* f. 68. Ed. Sanudo, ibi, col. 798.

VII. —— *de letere mandade a ser Zuan Venier in Candia per el nobel homo ser Pasqualin Venier, castelan de le isole de Michone e de Thine,* f. 68. Ed. Sanudo, ibi, col. 798.

VIII. —— *de una letera mandata a ser Piero Corner per ser Toma da Molin,* da Scio, 1402, f. 69. Ed. Sanudo, ibi, col. 799.

IX. *Relation de ser Girardo Sagredo, che vien de Turchia e de Constantinopoli,* adi 12 octobre 1402, f. 69-70. Ed. Sanudo, ibi, col. 957.

X. *Exemplo de una letera mandada alo rezimento de Candia per ser Bernardo Morosini baylo de Cipro, data in Nicosia, li* 21 *auosto. Risposta ad* 19 *septembrio,* 1403, f. 70-72. Ed. Sanudo, ibi, col. 800.

XI. *Prophetiae variae*, latine-itale, *Methodii martyris, fratris Pauli de Albona, s. Severi archiep. ravennatis, s. Birgittae, aliorumque sine nomine*, f. 72-74, 83-92.

XII. *Exemplo de una letera drizata al papa per la venuta di Ussan Cassan contra el Turcho, scripta per un habita a Syo, adi* 24 *octobre*, 1472, *a nome maistro Seguranza medego ed astrologo*, f. 74-77.

XIII. —— *de una letera scrive el gran Diodar, capitanio del hoste del Signor Soldan al magnifico capitanio general, translatada de rabicho in latin, a risposta de una li fo scripta per el baylo de Cipri, in nome del dicto capitanio*, f. 77.

Iexbech, dux armorum soldani Ægypti, Turcis foedere iuncti, respondet Petro Mauroceno, provisori generali Venetorum.

XIV. *Exemplo de una letera scripta per el Signor de Caramania a misser Iosaphat Barbaro, ambassator al Signor Ussan Cassan; data a Salefica in campo, adi* 27 *aprile*, 1473, f. 77-78.

XV. *Copia de una letera dell' ill. signor Assambech directiva al signor re Ferdinando et he dada al primo de marzo*, 1473, f. 78-79.

XVI. —— *de una letera scripta per ser Marco Malipiero in Tripoli adi april* 1473, *a ser Piero Malipiero so fratello a Famagosta*, f. 78-79.

XVII. —— *de la relation dada a messer Iosaphat Barbaro del suo messo mandado al signor Ussan Cassan in Arzingan adi* 14 *luio*, 1473, *recevuda a Salefica, terra del signor Caraman*, f. 79.

XVIII. *Lettere tre di Ussan Cassan alla signoria di Venezia, agli ambasciatori del papa, e del re Ferdinando di Sicilia, e a Iosafat Barbaro, scritte da Carpeto, adi* 14 *agosto*, 1473, f. 79-80.

XIX. *Copia de una letera del signor Piremet gran Charaman all' ill. signoria de Venexia, data ut supra nell' esercito del signor Ussan Cassan*, f. 80.

XX. —— *de una letera de Chassambech fradel del gran Charaman alla ill. signoria de Venexia, scripta alì XVI de la luna presente, adi* 14 *luio*, 1473, f. 80.

XXI. *Lettera di Catterino Zeno, ambasciatore della repub-*

blica di Venezia presso Ussan Cassan re di Persia, alla repubblica stessa, scritta dalla campagna di Arzingan, adi 27 *luglio,* 1473, f. 80-83.

XXII. *Lettera di Ussan Cassan re di Persia alla repubblica di Venezia, scritta adi* 24 *agosto,* 1473, f. 84.

Harum litterarum collectioni illustrandae prosunt litterae Iosaphat Barbaro, quas e codice vindobonensi caesareo edidit Henricus Cornet Vindobonae, a. 1852.

Cod. 104 membr., saecc. XV-XVI, a. 330, [L. X, CCCIV]. D.

I. *Litterae ducales decem authenticae Augustini Barbadici, principis Venetiarum ad Zachariam Contarenum et Hieronymum Leonem, reipubl. Venetae oratores apud Maximilianum Romanorum regem,* a die 5 novembris 1493 ad 11 februarii 1494.

His habentur commissio eorum quae apud imperatorem, reginam brevi nupturam, cardinalem gurcensem legatum apostolicum, primoresque quos in via repererint, agenda sunt; litterae commendationis, responsa. Instat dux denegent castra Mochoy et Castrinovi a Maximiliano inique repetita: laudat oratores quod egregie gesserint in dissidiis cum comitibus Tergesti et Goriciae declinandis: mandat recedant a legatione per Oenipontum Venetias profecturi. Ea occasione rex Contareno indulsit, aquilam proprio stemmati adiungeret.

II. —— *undecim authenticae eiusdem ducis ad Zachariam Contarenum et Benedictum Trevisanum, oratores ad Maximilianum regem,* a die 10 maii ad 23 novembris, 1495.

Federe inito Venetorum cum regibus Romanorum et Castellae, pontifice, duce Mediolani; senatus venetus oratores extraordinarios ad Maximilianum data opera mittit ut id respondeant quod Mediolani oratores, Maximiliano eadem eis proponenti ac Mediolani duci. Litteris autem instat sollicitent adventum Maximiliani in Italiam, qui copias interea contra Gallos pontificae dignitati minitantes praemittat. Nuntiat hostes Novariam, loca quaedam s. sedis et Apuliae occupasse; Mediolani ducem et Hispaniae regem nihil omisisse ut pontifici subvenirent: hunc Urbemveterem recessisse: classem venetam Apuliam applicuisse,

ad Gallos exterminandos. Addit, Maximiliano centum millia ducatorum petenti satisfieri non posse.

III. *Litterae sexdecim authenticae Aug. Barbadici et Leonardi Lauredani ducum ad Zachariam Contarenum oratorem,* a die 27 aug. ad 11 decembris, 1501.

Praeit commissio oratori, se conferat ad Maximilianum pro diaeta nurembergensi de rebus Turcarum. In id notitiae identidem ei praemittuntur de Turcis Durachium occupantibus, maria infestantibus; de successu classium gallicae, lusitanicae, venetae, regi praelegendae. Orator instet enixe, Maximilianus stet prommissis factis praedecessoribus Contareni, Antonio Lauredano et Hieron. Donato; det salvosconductus Georgio et Sebastiano Zusto a rege Hungariae oratoribus recedentibus, nec non Io. Baduario accedenti. Ea communicantur quae ad Michaelem Wulchsteiner dominum Castri in confinibus Marcesinae; ad dissidia cum comite Goriciae; ad oratores regis Petrum Woltsch et Antonium de Moris; ad proximam diaetam francofurdiensem; ad cardinalem gurcensem et eius a secretis Raimundum de Soncino referuntur.

Codd. 105-106 membr.-chart., saecc. XIV-XVI, a. 458, l. 360 [L. XIV, CI-CII]. Yc.

Codex diplomaticus aquileiensis.

Documenta membranea aquileiensia, numero sexcenta, ubi varia de rebus privatis et publicis foroiuliensibus praecipue continentur, ab anno 1393 ad varios sequentes, antiquioribus chartis adiectis: ea Iustus Fontaninius, alacri et assiduo studio, hac illac in Foroiulii collegit, atque, dum Clementi papae XI a cubiculo *honorarius* Romae esset anno 1713, in duo volumina, nullo historico ordine digesta, pelle suina bene compingi curavit, titulo superaddito typis impresso.

Acta haec, quorum regesta dedi in ephemeridibus imperialis scientiarum academiae vindobonensis: *Notizenblatt:* 1854, n. 3, 4, 22; 1855, n. 8, 10, 12, 19, quaeque descripsi in *Catalogo codicc. mss. de rebus foroiuliensibus* ec. [Wien, *Archiv für Kunde* ec. XVIII, 345-348], quantum historiae foroiuliensis apparatui intersint, asseret qui sciat iis inesse pacta; placita; conventus; inve-

stituras feudorum; diplomata et privilegia (1); litteras procuratorias; emancipationes; manumissiones; instrumenta emptionis, venditionis, locationis, donationis, confessionis debitorum, matrimonii contrahendi; testamenta. Tamen quod eorum pretium maxime auget sunt epistolae imperatorum Ludovici I, Henrici IV, Friderici I, Caroli IV, Sigismundi; regis Poloniae Sigismundi; Alberti III ducis Austriae; Francisci de Carraria iunioris, Paduae ducis; patriarcharum aquileiensium Philippi de Alençonio, Ioannis de Moravia, Antonii de Portugruario, Ludovici de Teck; vicariorum generalium aut substitutorum aut gubernatorum aquileiensium; Michaelis de Rabatha, Martini archiepisc. corfiensis, Beraldini de Nordis, Antonii Fileti, Andreae episcopi ferentini, P. episcopi balneoregensis, Bucii de Palmulis, Marci de Maphaeis canonici cenetensis, Danielis de Rubeis, Ioannis Angeli de Sancto Severino, Bertrandi Runduli, Guarnerji de Arthenea, Philippi de Capellinis; ducum venetorum Andreae Danduli, Antonii Venerii, Michaelis Steno, Francisci Foscari, Augustini Barbadici; locumtenentium venetorum Ioannis Contareni, Fantini Viaro, Zachariae Trivisani, Ludovici Fuscareni, Hieronymi Vendramini, Francisci Foscari, Aloysii Gradonici, Lazari Mocenici, Antonii Bon, Ioannis Antonii Venerii; caesareorum Friderici Westerstein, Ioann. Neunausser, Scipionis Horaboni; virorum denique Ioannis Auersperg; Friderici de Budrigo; Lucae de Canale; Odorici Candidi; Ludovici de Capitaneis; Casparis de monarchia Styriae; Rizzardi et Odorici de Castello; Francisci Checo; Christophori Rauber, episcopi labacensis; Virgilii de Cividato; Simeonis, Odorici et Ioannis de Coloreto; Henrici et Francisci de Cormons; Christophori de Cucanea, marchionis Austriae; Leonardi de Dorimbergo; Francisci de Dotis; Hugonis de Duyno, capitanei; Rodulphi de Fagagna; Francisci de Florentia; Christophori de Frangepanibus; Georgii de Freinsperg, Aloysii de Gaspardis, Pauli de Gumbertini; Bernardi Henf, bani; Hugonis de Hervorst, decani concordiensis; Iacobi de Isolanis; Ioannis Lapensmaul; Lucae da Lion;

(1) Tum quae ex imperatoribus tum quae ex privatis viris Alemanniae dedit in regestis Pertz, pag. 621-622, vol. V, operis *Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde.*

Guillelmi Lupoldi; Guarnerii de Manzano; Petri Mauroceni, provisoris; Ioannis Meinardi; Ioannis et Nicolai de Melso; Ioannis Moysis de Utino; Augustini Mula de Papia; Bartholomaei de Mosto, vicelocumtenentis Bartholomaei Nani; Natalis Panciera de Zoppola; Pangracii, burgravii de Lincz; Nicolai de Pers; Andreae et Nicolai Pithiani; Nicolai de Portis; Guillelmini, Henrici, Ioannis, Nicolusii, Zanini de Prata; de Predolano; Iacobutii de Purziliis; Antonii, Ludovici, Nicolai, Petri, canonici patavini, de Rabatha; Hectoris et Nicolai de Ravanis, regiensium; Candidi de Regonea; Colucii Pierii de Salutatis; Antonini, Francisci, Federici, Ioannis de Savorgnano; Brunori de la Scala; Omnisboni de Scola, paduani; Thomae et consortium de Spegnimbergo; Simeonis Squarani; Carlovarii et Phaebi a Turre; Bartholomaei de Valentis; Iacobi, Ioannis, Nicolai, Odorici de Valvasone; Candidi de Varmo; Ioannis Zorzi veronensis. Nec minus rei foroiuliensis historicae pergratum puto, si fere biscentum notariorum nomina adducam qui instrumenta ea rogaverunt:

Adamus dictus Astulfus, civitatensis,
Agricola Leonardus,
Alexius de Atems, civitatensis,
Andreas de Grisolara, polensis,
—— q. Leonis,
—— Bernardi, bergomas,
Antonius de Brugnara, civitatensis,
—— — Fragoneriis de Montealbano,
—— — Francischinis, glemonensis,
—— Michael de Marinariis,
—— q. Nicolai, q. Guarnerii,
—— —— de Sanctovito,
Artuicus, polensis,
Augustinus, speciarius de Sanctodaniele,
Baldis Thomas de Venetiis,
Baptista de Venzono,
Bartholomaeus de Sanctodaniele,
—— Nicolai paduani,
—— q. Thomasii de Sacilo,
—— Varienti de Sacilo,

Beccariis [de] Hieronymus,
Benvenutus q. Bonaventurae, utinensis,
Bernardinus de Suardis, vicentinus,
Bernardus q. Rizzardi de Brazzano,
Bertholdus q. Christiani, gradensis,
Bocamacinis [de] Antonius, polensis,
Bocchiis [de] Matthaeus, polensis,
Bon Ioannes,
Burcissius Leonardus, utinensis,
Busettus Paulus, utinensis,
Cafus, polensis,
Calvis [de] Zulius de Montagnana,
Cantius Franciscus, utinensis,
Carodonus Nicolaus, patavinus,
Cendrate Ludovicus de Clavica Veronae,
Clemens, polensis,
Colonna Franciscus,
Conradus, utinensis,
Crociis [de] Antonius,
—— Bernardus,
Christophorus de Tarsia, iustinopolitanus,
Daniel, polensis,
Deregno Antonius,
Dominicus de Utino,
Dosse Averardus de Marano,
Fabris [a] Antonius, utinensis,
Floravantes q. Ricoboni, paduanus,
Fornareus Nicolaus, utinensis,
Franciscus, glemonensis,
—— de Franciscis,
—— q. Henrici, polensis,
—— Pirola de Utino,
—— scriba abbatis de Sexto,
Frascolini Iacobus, portusnaonensis,
Fridericus q. Georgii de Montefalcone,
—— de Marquardi Sanctidanielis,
—— Michaelis de Sanctodaniele,

Fridericus Nicolai de Tulmino,
—— de Sanctovito trans Tulmetium,
Gabriel q. Bartholetti de Utino,
Georgius q. Francisci de Paluza,
—— q. Iacobi de Maniaco,
Gislandus, polensis,
Gregorius, utinensis,
Guillelminus q. Thomasini de Vicentia,
Gumbertinus de Novate,
Hector de Ravanis,
Hermacora de Prata,
Hieronymus de Attymis, goriciensis,
Iacobus Antonii de Tricesimo,
—— q. mag. Albertini, bergomensis,
—— de Octobonis, polensis,
—— — Quirini de Utino,
Indalprettus Nicolusii de Meduno,
Ioannes Antonius Martini de Sanctodaniele,
—— Franciscus de Philetinis, utinensis,
—— q. Guillelmi, civitatensis,
—— Gumbertini de Novate,
—— Iacobi de Utino,
—— Laurentii de Treppomagno,
—— mag. Machoris, varotarii,
—— Nicolusii de Utino,
—— Petri de Pola,
—— de Grisolara, polensis,
—— — Iustinopoli,
—— — pictoribus, civitatensis,
—— — Placentia,
—— — Serravallo,
—— — Tulmetio,
—— — Villanova, polensis,
Laudunus, civitatensis,
Laurentius de Treppomagno,
Laurinus Seraphim, utinensis,
Lelli Bertrandus de Colnago, mediolanensis,

Lemariensis Bernardinus, utinensis,
Leonardus de Candolfinis, tarvisinus,
Locatelli Iacobus Petri,
Luchinus Tomasii de Placentia,
Marcus de Radiis,
Margaritus, polensis,
Matthaeus de Fara, mediolanensis,
—— q. Iacobi pelliparii, utinensis,
—— q. Nicolai de Moti,
Mathias de Goricia,
Matthiussi Antonius,
Megliaze Nicolaus,
Meinardus, glemonensis,
—— polensis,
Melchior q. Balthassaris de Valvasono,
Mellonis Marcus Antonius de Venetiis,
Merlati Yoachimus de Grado,
Merula Iacobus,
Messe Thomasinus q. Nicolai,
Michael, polensis,
—— de Vanto, iustinopolitanus,
Michelinus q. Zanini, polensis.
Mirianus Antonius,
Missias Matthaeus de s. Maria de Solaunrich,
Nicolaus q. Conradi de Utino,
—— de Philetinis, utinensis,
—— Manini de Florentia,
—— de colle Prampergi,
—— Thomasii, goriciensis,
—— Thomasini de Meduno,
—— de Veronella,
—— Zanini de Florentia,
Nicolusius f. Zane de Utino,
Odolricus q. Andreae de Utino,
Odoricus Franciscus,
—— Michael de Sanctodaniele,
—— q. Iacobi de Sacilo,

Odoricus q. Martini de Spegnembergo,
—— de Pilosis, q. Michaelis,
Omnebonum plebanus de s. Ioanne de Rivoalto,
Papo, polensis,
Parisinus de Utino,
Pasinus q. Andreae de Ferraria,
Paulinus q. Odorici,
Petrus a Varis, utinensis,
—— iustinopolitanus,
—— vicentinus,
—— q. Michaelis de Utino,
Philermus Antonius, prateus,
Philippus,
—— q. Alberghetti de Bononia,
—— q. Bolognini de Vandolis,
Pileus de Pileo, paduanus,
Pithianus Andreas de Sanctodaniele,
—— Baptista ——
—— Gabriel ——
—— Iacobus ——
—— Leonardus ——
—— Nicolaus ——
Paccinus Mathias,
Puccinus Nicolai, glemonensis,
Raphael de Torellis, veronensis,
Rampalinus Henricus, glemonensis,
Raymundus, polensis,
Rici Nicolaus, glemonensis,
Rigi Stephanus, portusnaonensis,
Rodulphinus de Asterio,
Rodulphus dictus Hermannus,
Rylandus, polensis,
Sbrojadoni Bartholomaeus, polensis,
Simeon de Spina, spoletanus,
Spegl Franciscus,
Sporenus Ioseph, scodrensis,
Syra Iacobus,

Tayncredus, polensis,
Thomadus q. Mareni de Medea,
Thomas q. Iacobi de Utino,
Thomasius de Paluçia,
Tintus Andreas, patavinus,
Ugo,
Varachinus dictus Petrinus de Voltabio,
Venerius Bartholomaeus,
—— Iacobus, utinensis.

Cod. 107 chart., saec. XVIII, a. 300, l. 210 [L. XIV, CL]. R.

Bernardi Mariae de Rubeis, *annotationes et excerpta chartarum foroiuliensium, aliarumque italicarum.*

Quae ex pluribus memoratu digniora occurrunt sunt exempla diplomatum imperialium, brevium pontificum Innocentii III et Gregorii XII, chartharum abbatiae Sexti et sumaquensis, monasterii s. Petri de Sylva in dioecesi parentina; manumissiones; antiqua calendaria; documenta patriarcharum aquileiensium, episcopum tergestinorum et veronensium; acta ducis Meraniae, comitum goriciensium et andacensium; iura imperii in patriarchatum asserta, epistolae Iosephi Binii et Sigismundi comitis de Attems; notitiae Castri Soffembergi, capituli civitatensis ec. Haec omnia manu sua paraverat Bernardus M. de Rubeis, historiae foroiuliensi universae illustrandae.

Cod. 108 chart., saec. XIV, a. 220, l. 146 [L. XIV, XCV]. Yc.

Regesta Ioannis notarii et plebani Tricesimi, filii Anzuti de Agaro Sanctidanielis, dioeceseos aquileiensis, ab anno 1366 ad 1382.

Qui codicem, paginarum 218, vetustate exesum scrimniis suis asservabat Iustus Fontaninius, eidemque sua manu folio primo et titulum et anni notam 1730 indiderat, haec ex ipsius voluminis locis variis, historiae adornandae gratia, sub fine excerpsit: *Io plebanus Sanctidanielis,* pag. 62, 77, 215 — *Marquardi patriarchae aquileiensis litterae Gothofredo a Turre, habitanti in*

Tricesimo, pag. 90 — *Ioannis quond. Luti, sive Anzuti de Sanctodaniele supplicatio summo pontifici pro plebe Tricesimi*, 1387, pag. 92 — Pontifici Urbano VI Io. Anzuti supplicationem dandam curaverat, quum Innocentius pp. VI plebanum Guidonem de Regio ad decanatum civitatensem transtulisset — *Cassius et Artichus filii eiusdem Anzuti*, pag. 174.

Cod. 109 chart., saec. XIV, a. 220, l. 150 [L. X, XCIV]. Yc.

1. *Regesta Indalpretti de Meduno, notarii in Sanctodaniele dioecesis aquileiensis*, p. 17-170.

Etsi acta annorum 1369, 1374, 1375, 1379, 1380 per saltum exhibita sint, sub eorum tamen unoquoque cetera ordine mensium et dierum digeruntur, verbis: *eisdem millesimo et indictione.*

2. —— *Antonii q. domini Warnerini* seu *Guarnerini de Sosimbergo, notarii in Sanctodaniele*, p. 171-274.

Haec regesta fere omnia ad ann. 1389 se referunt. Utriusque nomina occurrunt pagin. 52 et 201.

Fontaninius codicem proprium inscripsit: 1730. *Iusti Fontanini archiep. ancyrani.*

Codd. 110-120 chart., saec. XVI, a. 320, l. 106 [L. XIV, LXXXII-XCII]. Yc.

Pithiani Ioannis Baptistae, *spolia autographa ex regestis notariorum ducatus Foriiulii*, saeculorum XIII-XV.

Undecim voluminibus sic praefatus est Iustus Fontaninius: « Ioann. Bapt. Pithianus municeps Sancti Danielis, in patriarchatu aquileiensi perantiquo genere ortus, natale solum et reliquum Foriiulii ducatum sibi demeruit. Quaecumque enim veteres actuarii et tabelliones ad rem privatam et publicam pertinentia in tabulas codicesque coniecerant, ipse manu sua diligentissime excerpsit et non raro tota descripsit, patriae historiae hoc pacto vir laboriosissimus pro virili sua consulturus. Antonium Bellonum, scribam utinensem supparem suum in talibus peregregium quodammodo aemulari visus est. Certum eius scrimnia interdum compilare non renuit ».

« Haec Pithiani scripta sive adversaria, incompacta illa » quidem et evanescentia, quae aliorum cladi bono fato supere- » rant, Philippus Phitianus ex Carpaci comitibus, Ioanni Baptis- » tae gentilis, liberaliter mihi concessit. Ea spoliorum nomine in » tomos XI digessi, temporum serie utcumque servata. Vir iuris » pontificii et caesarei consultissimus, multa etiam consilia de » suo lucubravit et aliena corrasit, quae volumen in forma folii » conficiunt. Leges provinciales notis ex iure et praxi deductis » illustravit, quarum lacinias habemus ». Quae sequuntur ad vitam et gesta Io. Bapt. Pithiani se referunt. Finit: « Haec scripsi » Romae, die 24 aprilis, a. d. 1723, Iustus Fontaninus, abbas » sextensis, postea archiepiscopus ancyranus m. p. ».

Dolendum ceterum breviora tantum regesta offeri, et in iis quae permagni lectorem pluries intersunt.

Cod. 121 chart., saecc. XIII-XIV, a. 230, l. 140 [L. XIV, LXXX]. Yc.

1. *Regesta autographa Ioannis Lupico, cancellarii Gregorii de Montelongo, patriarchae aquileiensis,* ab anno 1267 ad 1273, p. 1-90.

Domumenta potiora sunt: Investitura medietatis castri Valvesoni — Eadem dominorum de Varmo — Gratia 1000 anforarum vini in Istria — Gastaldia Flumeselli et decima ronchorum — Monasterium extra Cividatum — Restitutio tenute domorum cum broilo, prope ecclesiam santi Felicis — Muta Sclusae — Electio episcopi veronensis facta per capitulum et confirmata a dom. patriarcha — Pro illis de Villalta.

1. —— *Antonii, filii Warnerini praedicti,* ab anno 1373 ad annum 1387, p. 91-361.

Primus codicis vetustate exesi possessor scripsit sua manu: 1730. *Iusti Fontanini archiep. ancyrani,* titulum et notas in fine, sic: pag. 30. *Ioannes Philippus plebanus leobacensis* — pag. 33. *Antonius nepos Alberti, episcopi Concordiae et vicedomini patriarchae Gregorii* — pag. 189. *Io. plebanus Sanctidanielis anno* 1382 — pag. 283. *Presbyter Dominicus de Utino, vicarius in Sanctodaniele. Ioannes quond. Tocii de Sanctodaniele, gastaldio, a.* 1383.

Cod. 122 chart., saec. XVIII, a. 280, l. 192 [L. V, XVII]. X.

Codex diplomaticus brixiensis, ab anno Christi 847 *ad annum Ch.* 1312, *a Ioanne Ludovico Luchi brixiensi, monacho congregationis casinensis collectus.* Sunt paginae 392.

Collectionis huius, impressioni iam paratae, nullus est in praesentiarum usus, cum clarissimus Fridericus eques Odorici, ex proprio exemplo nec non ex autographo iam apud Vincentium Peroni, postmodum apud Labusium Brixiae asservato, diplomata protulerit (1), quin etiam plura ex aliis fontibus addiderit. Ideo praetereo quae professor Bluhme ex codice nostro in *Iter italicum* congessit (2).

Collector, Brixiae a. 1788 demortuus, partem documentorum potiorem ex tabulario s. Petri Olivetanorum Brixiae dedit.

Cod. 123 chart., saecc. XV-XVI, a. 211, l. 142 [L. XI, LXXXIII]. O.

I. Florentinorum, Senensium, Lucensium, Ferdinandi Siciliae regis, Pii pp. II, Sixti pp. IV, Friderici III imper., Herculis Ferrar. ducis, Bononiensium, Galeatii ac Blancae Mariae Mediolani ducum, collegii cardinalium, Mahumeti II Turcarum imperatoris, Bartholomaei Scalae, Nicolai Burghesii, Iacobi Ammanati *cardinalis papiensis* dicti, *epistolae,* f. 1-136, 145-172, 174-194, 198-222, 237-240.

Praeit rudimentum indicis rerum, f. I-XX. Quadringentae circiter epistolae sunt, ab anno 1403 ad 1482 conscriptae, quas sigillatim referre haud operae pretium est, vel quia levibus de negotiis, vel quia de rebus Italiae notis tractant. Ad senensem rempublicam praecipue spectant, cuius nomine multae ab *Augustino Dato* et *Petro Fundio,* qui patriae ab epistolis fuere, scriptae sunt: nonnullae cum Dati operibus a. 1503, Senis editae: aliae etiam passim in horum codicum descriptione relatae. Altera ex epistolis ineditis, Senenses de bulla a Sixto pp. IV circa sacra

(1) *Storie bresciane.* Brescia, 1853-1861, X, 8.°

(2) Pertz. *Arch. der Gesellschaft für ältere Geschichtskunde,* V, p. 613-615.

sanctae Catharinae senensis stigmata a. 1472 edita plurimum solliciti, Franciscum Piccolominaeum, archiepiscopum senensem consulunt, quo sanctae Catharinae honorem, eo favente, servarent. Insunt epistolae Senensium Carlo V ac huius Senensibus, a. 1528.

II. *De laudibus matrimonii*. Incip.: « Inter omnia eius vitae » opera quam activam . . . », f. 136-137..

III. *Florentinorum oratio ad congratulandum Nicolao pp. V, in creatione sua,* habita Romae [1447]. Incip.: « Si nobis coram » sanctitate tua beatissima . ... », f. 137-144.

Luculentam orationem, quae populi florentini in romanam ecclesiam merita, et novi pontificis laudes praesertim, exhibet, a Iannotio Manetio viro longe doctissimo habitam, et ex codice nostro constat et ex Naldio, qui in oratoris vita [Muratori. *Scriptt. rer. ital.,* XX, p. 55] multis eam celebrat. Adnumerari solet inter Manetii opera inedita.

IV. Augustini Dati senensis, *oratio habita apud magistratum, clerum et populum senensem, die coronationis summi pontificis Pii II,* inter missarum solemnia in campo, III nonas septembris [3 sept. 1458]. Incip.: « Exultet hodie catholica et christia- » na religio . . . », f. 172-173.

Est inter Dati opera editionis senensis [pag. 85], cum praefatione de festis pro adepto a Pio pontificatu Senis actis, quae in codice quoque legitur. De Dato scripsit Ioannes Nicolaus Bandiera libros duos a. 1732, Romae typis editos.

V. *Oratio habita per dom. Franciscum Patricium in matrimonio contracto inter inclitam filiam ducis Mediolani et filium regis Neapolis, die* 1 *mensis iunii* 1465. Incip.: « Quintus Caeci- » lius Metellus, gravis et discretus orator . . . », f. 194-197.

Elegantem orationem Patricius dixit coram Francisco Sfortia, Mediolani duce, matrimonii, sponsi utriusque, Alphonsi scilicet Arragonii Calabriae ducis et Hippolytae Sfortiae, eorumque parentum laudes complexus. Addenda ea ineditis Patricii operibus.

VI. Pii II pontif. senensis *oratio, quam habuit apud pontem Milvium, in occursu capitis b. Andreae apost., in suggestu ad id praeparato die* 2 *aprilis,* 1472 [error est in supputatione, cum Pius II a 1464 obierit], *adstante senatu cardinalium magna co-*

rma. Inc.: « Advenisti tandem, o sacratissimum.... », f. 197-198. Cum Pii pontif. orationibus a Mansio edita est.

VII. *Oratio habita per dominum Lopum lusitanum, iudicem rotae, in creatione capitanei populi, et extractione magnificorum dominorum urbis Senarum* [a. 1526]. Incip.: « Magna et dicendi » facundia et disciplinarum multarum . . . », f. 228-235.

Multa de optima reipublicae administratione, pauca de rebus populi senensis lusitanus habet orator.

VIII. Eiusdem *oratio habita in doctoratu*. Inc.: « Solonem » illum sapientissimum . . . », f. 235-237.

Lopus acceptis in gymn. ulyssiponensi iurisprudentiae rudimentis, uberioris doctrinae comparandae causa, Senas adiit, ibique iuris utriusque laurea donatus est; pro qua iurisconsultis senensibus hac oratione gratias agit. Neutra oratio edita mihi visa est.

IX. *Oratio quam facere debebam ego Nicolaus Martinus in principio lectionum in Sapientia post disputationem, electus ad legendum* INSTITUTA *in loco domini Marcelli de Biringuccis, quando fuit assumptus de magnificis dominis*. Incip.: « Consuevere » doctores toto terrarum orbe . . . », f. 273-275.

Orationem hanc in gymnasio patrio habitam Martinius Senensis nostro in codice scripsit, aliaque pauca latinis et vulgaribus litteris de rebus senensibus adiunxit, quae haud interest hoc loco referre. Ea inter vulgarem orationem posuit, qua anno 1592 in republica duodecim virorum magistratu se abdicavit; item aliam qua anno 1550 plebis tribunatui renunciavit.

Codd. 124-128 chart., saecc. XV-XVI, a. 300, l. 210 [L. X, CLXXIV-CLXXVIII]. Yc.

Epistolae, pleraque latine, pontificum; principum; virorum religione, litteris, artibus illustrium. Nomina scribentium pro unoquoque volumine exhibeo, litteris maioribus eorum cognomina adnotans, qui epistolas manu propria exararunt.

Volumen I continet epistolas 189 pontificibus Sixto IV, Innocentio VIII, Alexandro V et VI, Iulio II, Leoni X, Paulo III, aliisque, ABSTEMII Laurentii; ALEXANDRI pp. VI; Alphonsi Calabriae ducis; DE ALVIANO Bartholomaei; AMMANATI Ia-

cobi, cardinalis; ARGIROPULI Ioannis; Arrivabene Io. Petri, episc. urbin.; Averoldi Barthol., archiep. spalatensis; D' Aubusson Petri, magistri fratrum ordinis Rhodi; Baduarii Sebastiani; BANDINII Francisci; Barbi Marci, cardinalis; Bentivoglio Ioannis; BESSARIONIS, cardinalis; Borgia Beatricis et Roderici; BRANDOLINI Philippi; CARAFFA Oliverii, cardin.; Caroli VIII, Francorum regis; CASA Ioannis; Catonis Supinatis Angeli; Cattanei Marci; CHALCHI Bartholomaei; Contareni Petri, episcopi paphensis; Cybo Io. Bapt., cardin melphit.; Dionysii, episcopi zianensis et firmiensis; Diphnici Georgii, episc. nonensis; Donnini Nicolai, episc. lucensis; Ducchi Ioannis, episc. coronensis; Estensis Hippolyti, cardinalis; Estensis Nicolai, episc. adriensis; Farnesii Alexandri, cardinalis; Farnesii Pauli Petri; De Ferris Dominici; Friderici III, imperat.; De Fuxo Petri, cardin.; Casparis Papiensis; Grati Christophori; Grimani Dominici, card.; Hadriani, card.; Henrici VII, Angliae regis; Innocentii pp. VIII; Ioannis III, Moscoviae imper.; Landi Hieronymi, patriarchae constantin.; Ludovici XII, Gallorum regis; Luppari [de] Iacobi; Macarii, abbatis montis Sinai; Mauroceni Nicolai, episc. castellani; Medici [de] Laurentii et Petri; Mentii Petri, episc. caesenatis; Montagna Francisci; Morani Bartholomaei, episc. castellani; Nigri Francisci Pescenii; Palaeologi Theodori, cardinalis Montisferrati; Paphnutii Cyprii, monachi; PAULA [de] s. Francisci; Pauli pp. II; Pazzis [de] Cosmi, episc. aretini; Pechinolii Angeli, episcopi hortani; PEROTTI Nicolai, episcopi sipontini; PICOLOMINEI Francisci, cardin.; Pilli Nicolai; Pistorio [de] Ioannis; PII Ioann. Bapt.; Portii Camilli; Prochori, archiep. achridensis; Richardi, presbyteri oxoniensis; Ruvere [della] Friderici; Sabadini de Arientis; Sancta Cruce Georgii; Sandei Felini; Sfortia Ludovici, ducis Mediolani; Sixti pp. IV; Sulpitii Ioannis Verulamii; Superantii Victoris, capitanei generalis trirem.; THOMAEI Nicolai Leonici; Tolentino [da] Ioann. Francisci; Torelli Guidi; TRIVULTII Ioann. Iacobi; Vesputii [de] Cypriani, fulginatis; Ursini Nicolai, comitis Pitiliani; Ursi Marci, patriarchae gradensis; Ussum Caxani, regis Persarum; Vulteriis [de] Iacobi; Wirtemberg [de] Everardi; Zanettini Ioannis, episc. tarvisini; ZENI Baptistae, cardinalis.

Volumen alterum habet epistolas Alphonsi, ducis Calabriae; A....., episc. nitriensis; Guilelmi et Bonifacii, marchionum Montisferrati; Beatricis, reginae Hungariae; Donnini Nicolai, episc. lucensis; Eduardi V, Angliae regis; Friderici, ducis Urbini; Gerardini Angeli, episcopi suessani; Guilelmi, marchionis Montisferrati; Iacobi IV, Scotorum regis; Orchanberg, principis turcae; Lusignani Iacobi, regis cyprii; Pechinolii Angeli, episc. hortani; Ruvere [a] Iuliani, card.; Stephani, vaivodae Moldaviae.

Tertio insunt epistolae Annae, ducissae Britanniae; Borgia Friderici, cardin.; Catherinae, reginae Navariae; Estensis Herculis, ducis Ferrariae; Ferdinandi II, Siciliae regis; Flores Antonii, episc. Castellamaris [quarum pars maxima]; Francisci, ducis Britanniae; Gundisalvi de Mendoza Petri, cardin.; Ioannis, regis Navariae; Renati, ducis Lotharingiae.

Quartum complectitur acta 156 fere omnia autographa vel in textu, vel in subscriptione, scilicet brevia pontificum Innocentii VIII et Alexandri VI; litteras regis et reginae Navariae comitum Fuxi; Renati regis Aragoniae; ducum Venetiarum, Lotharingiae, Urbini; principis Bisiniani; episcoporum arbensis, ariminensis, castellamarensis, foroliviensis, mossani, mutinensis, tiburtini, viterbiensis; urbium Anconae, Aquilae, Arimini, Asculi, Bononiae, Burgi Sanctisepulchri, Caesenae, Civitatis Castellanae, Fani, Firmi, Florentiae, Fulginei, Interamne, Lucae, Narniae, Nursiae, Paduae, Perusiae, Senarum, Tuderti, Tyburis, Viterbii; virorum Ioann. Francisci de Balneo; Ioannis Balve, card.; Ioannis Augustini de Campofregoso; Guillermi Raymundi de Centellis; Ioannis Gatti; F. de Gonzaga, cardinalis; Ioannis ..., cardin. andegavensis; Galeotto Pandulphi; Ramberti de Malatestis; Persei Malvitii; Petri Philippi de Pandol; Ludovici Podacathari; Ioannis Sabelli; Ioannis VII de Sacchis, archiepiscopi racusini; Evangelistae Salviati, equitis senensis; Lucae de Sernano; Iordani Ursini; Iulii Caesaris de Varano; Iacobi de Vulterris.

Extremo concluduntur acta fere omnia autographa, centumsexdecim, pleraque latine et gallice, de rebus extra Italiam, quibus insunt instructiones pontificum propriis oratoribus in Germania et Hungaria, memorialia, promissiones, conventa. Occurrunt autem epistolae Friderici III et Maximiliani I, imperatorum;

Caroli VIII et Ludovici XII, Francorum regum; Casimiri, regis Poloniae; Beatricis, reginae Hungariae et Bohemiae; ducis et ducissae aurelianensis, mediolanensis et de Valois; Ladislai de Egerwara, Rasciae despoti; Ioannis, ducis Borbonii et Alverniae; Ioannis II, ducis clivensis et comitis; urbium Avenionis, Auxis, Basileae, Lucernae, Pragae, Tuderti, Valenciae [in Hispania], Vindobonae, Wissemburgii; domus equitum Rhodi; archiepiscoporum burdegallensis, coronensis, crainensis, ragusini, remensis, strigoniensis; episcoporum abulensis, agriensis, arbensis, bambergensis, bosnensis, castellani, eystettensis, foroliviensis, imolensis, osnabrugensis, quinquecclesiensis, sirmiensis, theanensis, traguriensis, transylvani, tridentini, vesprimiensis, waradiniensis, zagabriensis,; oratorum apostolicorum Antonii de Grassis, L. de Agnellis, Raymundi Peraudi; Ioannis de Giglis, collectoris in Anglia; Balthassaris de Piscia, Ludovici Podacathari, Persei Malvitii, Willelmi de Bibra, militis.

Hanc epistolarum congeriem, una cum longe ampliori tabularii veneti generalis, Romae collegerat Ludovicus Podocatharus, cyprius, cardinalis caputaquensis, rerum agendarum dexteritate apud pontifices Sixtum IV, Innocentium VIII, Alexandrum VI, Pium III, Iulium II peritissimus, qui ibi moriens anno 1506, Livium nepotem, haeredem ex asse instituit. Hoc Venetiis defuncto a. 1555, puto consilium decemvirum universum eorum manuscriptorum cumulum, politicae prudentiae ergo, fisco addixisse, ex quo demum venetis biblioth. et tabulario, saec. proxime exacto, cessit.

Cedd. 129-131 chart., saec. XV, a. 310, l. 220 [L. XIV, XCVI-XCVIII]. Yc.

Leonelli Chieregati et Antonii Flores, legatorum apostolicorum ad Carolum VIII regem Galliae, *epistolae Innocentio pp. VIII datae, annis* 1488-1491.

Eas codicibus tribus conclusas, fere semper manu propria, raro aliena, exararunt referendarii domestici pontificis, L. Clericatus vicetinus, episcopus traguriensis, postmodum concordiensis, ac A. Flores, protonotarius apostolicus. Notae arcanae infrequenter inseruntur.

Volumen primum habet epistolas sexaginta quatuor ab oratoribus datas, anno 1488, Parisiis, Magduno super Ligerim, Turone, Andegavia, Claromonte, Bauge, Castro lidi. Litteris subscribit quoque ad diem martii extremam Ioannes Orioli, puto, a secretis legationis. Acta varia insunt: **a.** *nota eorum qui venerunt obviam oratoribus s. d. n. Parisiis;* **b.** scriptura de *concordia ecclesiarum et petragoriciensis, gallice;* **c.** expositio brevis pontifici quo enumerantur *excessus emendandi in hoc inclito regno, quemadmodum a multis fidedignis personis, ipsaque rerum experientia s. d. n. accepit;* **d.** *memoriale seu, ut vocant, advisamentum, quo fratres quatuor ordinum s. Francisci* petunt privilegia sibi concedi; **e.** nota primorum exercitus gallici oppidum Fulgeriarum [Fougeres] oppugnantis sub fine iulii; **f.** *informatio summaria pro impetratione revocationis seu adnullationis censurarum in favorem Romanorum regis extortarum;* **g.** *epistola I. Candida.*

Alterum habet epistolas sexaginta eorundem, ann. 1488-1489 datas Andegavia, Parisiis, Magduno super Ligerim, Turone, Chainono, Ambasia, Lugduno, Aureliano. Insunt duplex epistola G. de Rupeforti; *obligatio oratorum,* nomine pontificis, auxilium contra Turcas, praestandi dummodo Zizimus, *frater immanissimi Turcarum tyranni, tute et secure ex Francia ad terras sanctae romanae ecclesiae per mare transvehatur; exemplum modi relatationis* aliquot *praelatorum.*

Epistolae eorundem sexaginta quatuor datae ann. 1490-1491, Aureliani, Molinis, Ambasiae, Salmuri, Turonis, Lugduni, Gratianopolis, Bituris, Nanetis, Florentiae, insunt volumini tertio. Accedunt **a.** *pactum pacis perpetuae inter reges Franciae et Angliae, mediantibus oratoribus pontificis, conclusum* 5 *iunii,* 1490, *in conventu fratrum minorum de Ambasia;* **b.** *nomina deputatorum regis Franciae ad dietam boloniensem sive calisiensem;* **c.** *annotata quae oratores s. d. n. qui sunt in Gallia intellexerunt contineri in capitulis homagii dominii genuensis.* Reditum a legatione nuntiant pontifici Florentia die 2 nov. 1491, addens de se Clericatus: « Dum autem ego concordiensis [episcopus] in Galliam sum » profectus, coegerunt me parentes, qui sunt octuagenarii, ut, » quod tunc nequivi in reversione eos visitarem. Ad quod cum » satis superesse temporis vidissem . . . . diverti Vicentiam,

tridentino, frisingensi; magistro ordinis teutonici; marchioni Estensi; comiti Cunii; dominis Veronae, Mantuae, Bononiae, Ravennae, Arimini, Fani, Camerini, Imolae, Lucae; capitaneis, potestatibus, vicariis, dominii paduani; oratoribus; commissariis exercitus; viris cuiusque ordinis. Sub fine occurrunt tres epistolae Francisci de Gonzaga ducis Mantuae et una Catherinae de Carraria ducissae Mediolani ad eum.

Ex iis vigintiquatuor duci Venetiarum editae sunt Patavii an. 1859 ob nuptias Papafava-Cittadella; quadragintaquinque Austriae principibus et episcopo tridentino, Vindobonae a. 1861, vol. XXVI, operis: *Archiv. für Kunde österr. Geschichtsquellen*, p. 355-378; viginti et una Henrico de Galliis et Lucae de Leone, nunciis Francisci *Novello*, occasione nuptiarum Giusti-Cittadella, Patavii, 1863.

Codicem, fol. 147, consilium decemvirum Venetiarum, post excidium familiae carrariensis, Patavio, cum aliis, transferendum in proprium tabularium curavit, pauloque postea comburi iussit senatusconsulto 20 octobris, 1406: « Quia in scripturis nuper » portatis de Padua, facta diligenti inquisitione, non est reper- » tum aliquid per quod sit necesse vel possit esse proficuum fa- » cere aliquam aliam inquisicionem, processum vel provisionem; » vadit pars quod omnes scripturae, quae nunc fuerunt portatae » de Padua per nobiles viros, ser Marcum Iustiniano et ser Ioan- » nem Lauredano inquisitorem consilii de decem, quae sunt in » camera armorum, comburantur, ita quod nunquam appareant » in mundo, et comburantur in illo honesto et habili loco qui or- » dinabitur per dominum et capita de decem » (1). Quomodo autem codex, ab anno 1787 bibliothecae nostrae dono datus, exitio surreptus sit, sum nescius.

Cod. 135 chart., saec. XVI, a. 233, l. 171 [L. V, CXVI].

Acta venetarum aliquot familiarum, quae ad contractus praediorum, investituras emphyteuticas, testamenta se referunt,

(1) Ex tabulario generali Venetiarum.

actore plerumque vel instrumenta rogante Ioanne Maria Celega notario veneto, annis 1558, 1560-1562, 1565-1567, f. 1-11.

Occurrunt subsignationes plerumque autographae notariorum venetorum Hieronymi Parthi, Petri Contareni, Nicolai Licinii, Ægidii Ravagnani, Matthaei Soliani, Ioannis Baptistae Monte, Ioannis Facii, Antonii de Consentis, Vincentii Terlati, Aloysii Leoncini, Francisci Rhenii, Marci Antonii de Cavaneis.

Accedit exemplum, manu Iacobi Morelli, huius biblioth. praefecti, actorum ex quibusdam foliis saeculi XIV existentibus in tabulario ecclesiae abbatialis et parochialis s. Gregorii Venetiarum, f. 12-15, scilicet: **a.** indulgentiarum datarum ecclesiae s. Ioannis de Baledello, dioecesis castellanae, quod edidit Cornelius in *Ecclesiae ven.*, XII, Supplem., p. 401, nomine errato *Galedello;* **b.** licentiae datae per episcopum castellanum episcopo Civitatis novae, eundi ad consecrandum eam ecclesiam; **c.** consecrationis factae per episcopum Civitatis novae de eadem ecclesia; **d.** electionis Bartholomaei Paruta in archiepisc. Philadelphiae. Documentum extremum a. 1494, cetera a. 1306 data sunt.

Cod. 136 chart., saec. XVI, a. 310, l. 215 [L. X, CCXCI]. D.

I. *Partes* seu decreta ac litterae ducales ex tabulariorun venetorum libris exemplatae, quibus plerique viri illustres, nonnullaeque indigenarum et exterorum familiae civitate ac nobilitate donantur, annis 1301-1512, opera Marini Sanuti Leonardi filii, f. 1-49.

Documenta haec, numero 235, manu propria idem Sanutus sumpsit ex libris *Novella, Leona, Ursa, Stella, Deda, Commemorialium, Gratiarum, Rogatorum, Privilegiorum.*

II. Chronica itale familiarium nobilium ab origine Venetiarum ad annum 1537, tum earum quae defecerunt, tum quae adhuc existunt, summatim numero 573, ordine alphabetico, f. 51-110.

III. *Casate de' nobili veneti dove sono discese,* numero 118, die 7 augusti, 1577, f. 111-112.

IV. *Famegie tratte d'una cronicha, qualle edificò molte chiese in Venetia et di fôra,* 28 decembre, 1576, f. 113-114.

Codd. 137-138 membr., saecc. XI-XVII, a. 540, l. 360 [L. X, CCLXXVIII-CCLXXIX].

Collectio membranarum numero 146, ad venetam patritiam familiam Nani spectantium, quas Lucretia Lombardo-Nani, anno 1747, duobus voluminibus distribui iussit.

Documenta donationis, emptionis, venditionis, securitatis, pactorum dotalium, obligationis; testamenta, annor. 1073-1605. Repeto nomina notariorum saeculor. XII-XIII: Petrus presbyter, Ægidius presbyter, Warinbertus Venerius diaconus, Iacobus Valero diaconus, Zacharias Belli subdiaconus, Salvator q. Iacobi Agolant, Homo s. Ioannis, Ioannes Bello acolitus, Iacobus Buscla clericus, Risanus Grasso diaconus, Iacobus Tendi presbyter, Bartholom. fil. Ildebrandini de Vulterris, Iacobus fil. Martini de Ghez, Emanuel de Ysolanis.

Cod. 139 membr., saec. XVII, a. 348, l. 252 [l. VII, XCIII]. X.

Instrumenta, diplomata, privilegia familiae Padavinae venetae.

Praeit testimonium Francisci Erizzi et Petri Peracii, cancellariorum; Fabritii Beaciani et Andreae de Erculis, notariorum; qui asserunt *publicum hoc authenticum transumptum,* eorum opera, factum *ex instrumentis sanis, integris, non vitiatis,* sibi praesentatis ab Ioanne Baptista Padavino, magno cancellario Venetiarum, 17 novembris, 1633. Documenta numero quindecim, fol. 1-18: primo Gregorius pp. VII Othono Padavino, veneto ostiario et feudatario suo nec non gubernatori in civitatibus Cusentiae et aliis, has terras ab eo rectas, *propter servitia in praesens sibi praestita,* dat in feudum illi ac eius haeredibus, 10 iunii, 1077 : ceteris reges Siciliae] serius Neapolis], Rogerus II, Willelmus I, Henricus VI imper., Fridericus I, Manfredus, Carolus I, II et III, Robertus, Iohanna I et II, Ladislaus, Ferdinandus I, familiae Padavinae privilegia plura annis 1131-1458 contulerunt. Adduntur foliis 19-21 litterae ducales pari modo ob vetustatem innovatae, familiae Padavinae gesta referentes, quarum prima Leonardus

Lauredanus, die 24 febr. 1503, confert castellanariam Nimosiensis arcis insulae Cypri Nicolao Padavino; altera idem, die 2 apr. 1512, concedit cancellariam Arti Ioanni Baptistae Padavino ad eius vitam (1). Omnium index occurrit, fol. 25-27.

Codici serius inserta sunt exempla documentorum tredecim, latine-itale, de eadem familia, annorum 1270, 1503, 1511-1513, 1521.

Cod. 140 membr., saec. XIV, a. 400, l. 285 [L. X, CLXXIX].

Ægidius episcopus sabinensis, apostolicae sedis legatus ac terrarum et provinciarum romanae ecclesiae in Italia, citra regnum Siciliae consistentium, vicarius generalis, infeudat Bernardinum de Polenta eiusque natum Guidonem, milites ravennates, de civitatibus Ravennae, Cerviae, earumque comitatu et districtu, ac aliis castris, villis et iuribus in provincia Romandiolae, ad romanam ecclesiam spectantibus, nomine Innocentii papae VI.

Pontifex Avenione, VI kal. maii, 1355, legato mandat ut milites de Polenta iis locis quae illicite detinebant, dein vero poenitentes ecclesiae restituerunt, ab omnibus et singulis excommunicationibus absolutos, ritu feudali investiat. Iuramenta et promissiones utriusque feuda recipientis solemniter renuntiantur. Documentum datum Anconae, III idus decembris, 1355.

Exemplum coaevum, sine subscriptionibus, foliorum 8.

Cod. 141 chart., saec. XVI, a. 372, l. 260 [I. VII, MDCXLIII]. Q.

1. *Exemplum diplomatis, quo Carolus V imperat. Franciscum Cornelium, venetum sibi oratorem, comitem palatinum renuntiat.* Incip.: Cum imperatoriae maiestatis micantissima dignitas ab omnipotenti Deo .... Vormatiae, die 20 ianuarii, 1521 », f. 1-3.

Caesar praeclarae familiae Corneliae merita singulatim repetens, non tantum oratorem [quem iam in Hispania militari ordine et cingulo donatum, Aquisgranis post coronationem, ictu ensis, equitem constituerat], sed et eius filios tam natos quam na-

(1) Documentum hoc excutit Cicogna in *Iscrizioni*, VI, 682.

scituros; nec non plures ex eadem familia eligit comites imperiales palatinos, facultatibus tributis **a.** creandi notarios; **b.** spurios legitimandi; **c.** equites nominandi; **d.** promovendi doctores in iure caesareo et pontificio, in artibus et medicina, ac poetas laureatos; **e.** concedendi cuivis potestatem filios adoptandi; **f.** servos manumittendi; **g.** infames in honorem pristinum restituendi; **h.** comites palatinos creandi. Tandem insignia familiae, aquilae bicipitis imperialis adiectione a Friderico III illustrata, confirmat et, quatenus opus erit, de novo concedit; seriora familiae insignia aquilam retinent.

Cornelium anno 1518 oratorem renuntiatum puto quod exstet in diplomate: « Recolentes tuam, Francisce, maturitatem, » ingenium, dexteritatem, consilium quo ultra triennium apud » nos in rebus omnibus usus es ». Eum maio a. 1521 aula discedentem Caspar Contarenus excepit, electus die 24 sept., 1520.

2. *Exemplum diplomatis, quo Sigismundus imper. comitem palatinum Andream Donatum renuntiat.* Incip.: « Etsi de ple» nitudine imperialis largitatis, de nostraque liberalitate et mu» nificentia . . . . . Basileae, 5 febr., 1534 », f. 4-6.

Cum A. Donati oratoris ven. opera [sic in diplomate], impedimenta coronationis Sigismundi sublata essent, caesar eundem Romae militem et consiliarium et familiarem suum fecit, aureis sexcentis annuis assignatis. Dissidiis inter concilium basileense et pontificem declinandis, eodem anno [1433] Sigismundus Basileam petit, Donato comite, eumque citato cursu paulo post Romam mittit, pontifici decreta concilii delaturum. Eapropter anno insequenti, Donatum ac eius familiam, filiosque legitimos comites palatinos elegit, privilegiis datis [ut supra], praesertim vero creandi quatuor milites et octo scutiferos, quibus extremis *divisam nostram, serpentem videlicet cum cruce et litteris insculptis: O quam misericors* ec. *dare possis.* Insuper universae eius familiae libertatibus, immunitatibus ec. omnibus assertis, indulget ut *armis propriis leonem aureum rampantem cum corona, et aquilam bicipitem in campo aureo* addat, nec non Andreas et successores *praesentet azzam vel speltam seu clavam varnitam, pretii ducatorum triginta,* quoties caesar Venetias accedet; et gerat tanquam comes imperialis usquequo Venetiis morabitur.

Scutum reformatum cum leone et aquila a fronte diplomatis depictum est: idem in insignibus familiae Donati conspicuum.

3. *Bulla Sixti pp. IV qua Zachariam Barbarum, venetum sibi oratorem, comitem palatinum renuntiat.* Incip.: « Sincerae » devotionis affectus quem erga nos et sanctam romanam ecclesiam ..... Romae, 25 maii, 1480 ».

Pontifex, praeter privilegia ab imperatoribus F. Cornelio et A. Donato collata, concedit ut orator eiusque descendentes *arma et insignia nostrae, ex qua secundum carnem originem traximus, familiae de Ruvere, videlicet arborem viridem in campo caelesti cum foliis viridibus et glandibus aureis, seu croceis ..... gestare possint ac valeant.* Desunt nova insignia quibus spatium paratum, ut et in clypeis familiae posterioribus desiderantur.

4. *Fridericus imperator Petrum Cocco ex Venetis, comitem palatinum declarat.* Incip.: « Sceptrigera caesareae dignitatis su» blimitas ...... Civitatis novae, 24 novembris, 1484 ».

Caesar ceteris privilegiis adiungit **a.** *arma defensibilia et offensibilia* ubique deferendi; **b.** veniam aetatis minoribus concedendi. P. Cocco universaeque familiae privilegiis assertis, eosdem nobiles et cives cuiuscumque civitatis confirmat, ac antiqua familiae insignia concedit, scilicet in superiori parte stemmatis *iugum transversum in campo flavo,* superius vero *pedem rubeum aquilae cum coxe plumis longioribus vestitae, qui annulum aureum nobilissimo adamante ornatum aduncis unguibus transversum teneat,* adagio addito: *Difficilia calco.* Veneto familiae stemmati desunt haec.

Cod. 142 membr., saec. XVI, a. 223, l. 150 [L. V, VII].

Exemplum litterarum Caroli V imperatoris, quibus, intercedente comite Guidone Rangonio suo capitaneo, *animo deliberato et sano accedente principum consilio,* Valerium Negronum comitis palatini tituli insignit, facultate data creandi publicos notarios et iudices ordinarios, nec non *ex illicito et damnato coitu procreatos* legitimandi. Incip.: « Imperatoria maiestas tum vero laudis » splendorem sibi comparat quum dignis hominibus virtuteque » praeditis ...... Bononiae, 28 decembris, 1533 ».

Exemplum ratum habent notarii tres, Carolus Blancus, Ioannes Laurentius Georgius, Ioannes Mundo, coram Iacobo Fasolo, plebano s. Iacobi de Rivoaldo [sic] Venetiarum, iudice ordinario. Error irrepsit in temporis supputatione, dum notarii diem septimam iunii 1533 signant.

Codicillus habet folia duodecim.

Cod. 143 membr., saec. XVI, a. 438, l. 298 [L. X, CXI]. O.

Philippi II, Hispaniarum regis, diploma Cosmo Medicaeo Florentiae duci. Inc.: « Philippus, Dei gratia, rex Castellae . . . . » Recognoscimus et notum facimus universis, quod cum nulla » res . . . . . Datum Bruxellis, die 25 novembris, 1558 ».

Ei, qua vicario sacri romani imperii a se constituto, rex civitatem senensem eiusque territorium in feudum nobile, francum, ligium et honorificum concedit, et de hoc legitimam investituram facit. Inserta sunt Caroli V imperatoris diplomata tria Bruxellis data: quorum primo die 30 maii, 1554, Philippo filio dominium in civitatem senensem attribuit; altero, die 16 ianuarii, 1556, idem ei confirmat; tertio, die 17 aprilis, 1556, dominium illud in alios transferendi facultatem eidem facit. Charta authentica est, ex autographo immediate sumpta, et Francisci Vinthae, volaterranni, Cosmo duci et reformatoribus florentinis a secretis manu firmato, die octava decembris anni 1559.

Codex habet folia decem.

Cod. 144 membr., saec. XVI, a. 222, l. 156 [L. V, XII]. X.

Diploma authenticum doctoratus in theologia, quod Petrus Matthaeus Corvinus, vicarius generalis Friderici Cornelii episcopi patavini, in archigymnasio patavino, fratri Paulo Sarpio veneto, ordinis Servorum, confert, praesenti eius promotore, magistro Hieron. Quaino patav., eiusdem ordinis, die 15 maii, 1578.

Codicillus habet folia sex.

Cod. 145 chart., saec. XVIII, a. 306, l. 217 [l. VII, MDCLXXIII]. O.

Exempla documentorum quae ad feudum familiae de Colle alto comitum s. Salvatoris, in Valle Sugana se referunt, anno 1786 collecta, iussu Iacobi Maximiliani I, comitis et domini feudatarii iurisdictionum Collalti, s. Salvatoris, Raj, Credatii, Collis s. Martini, Musestris, Teusophi in Vale Sugana, a parte imperii.

Praeit fol. 7-14 summarium plurium documentorum in tabulario Collis alti occurrentium, annorum 1317-1745. Sunt vero in textu actus episcoporum feltrensium et bellunensium, quibus comites de Collalto investiunt, praesertim de advocaria episcopatuum feltrensium et bellunensium; sententiae potestatum et capitaneorum Belluni comitibus de Collalto ius advocariae in eosdem episcopatus asserentes; litterae ducales Venetiarum id confirmantes.

Codex, folior. 108, asservabatur in bibliotheca eiusdem Iacobi Maximiliani I, ut in schedula typis data lego.

Cod. 146 membr., saec. XVII, a. 302, l. 250 [L. XIV, CCVIII]. X.

Diploma quo comes Ioannes Henricus a Tournon ac haeredes, nobiles regni Hungariae creantur.

Leopoldus I, Romanorum imperator, *ratione habita celeberrimae ac vetustissimae familiae a Tournon, a binis iam et ultra saeculis cardinalitiae et comitum dignitatis viris conspicuae,* Ioannem Henricum a Tournon, *ipsiusque haeredes ac posteritates utriusque sexus,* in numerum *verorum antiquorum et indubitatorum regni Hungariae et partium eidem annexarum indigenarum ducit recipiendum,* die 3 aug., 1696, *iuramento* seu *homagio* assumpto.

Documentum authenticum membranaceum, fol. 5, litteris polichromis, magna ex parte auratis, insigne.

Codd. 147-148 chart., saec. XVIII, a. 278, l. 194 [L. V, VIII-IX]. X.

1. *Codex publicorum civitatis Venetiarum,* capitibus 130.

Operis contextus et historia sic habet a principio: « 1282,

» 7 iulii. Incipit liber sive memoriale communis Venetiae, in quo » scriptae sunt ad memoriam omnes sententiae latae per nobiles » viros dominos Marcum de Canale, Philippum Gili et Nicolaum » Falerio, ad officium provisoris communis, a Grado usque ad » Caput aggeris, deputatos de mandato illustr. domini Ioannis » Dandulo, Venetiae inclyti ducis, et ipsius communis Venetiae, » de universis publicis, videlicet aquis, terris, paludibus et cane» tis, positis infra dicta confinia ad ipsum commune spectanti» bus, secundum formam sui capitularis inferius comprehensi, » iuxta tenorem reformae maioris Consilii . . . . ».

Praeit fol. 13 non numer. index : *rubricae sententiarum de libro magno Venetiarum de aquis* . . . . . . Titulo subest *tenor et forma capitularis et reformae Consilii maioris,* scilicet iuramentum trium officialium constitutorum *ad inquirendum, inveniendum et recuperandum omnia ac universa publica* . . . . Sententiae a prima usque ad centesimam vigesimam nonam, annis 1282-1336 datae sunt. Caput extremum inscriptum : *Exemplum quarundam scripturarum dominae Marucciae, uxoris nobilis viri domini Ungarelli Natalis, de confinio sancti Gervasii, quod deest in codice publicorum,* continet documenta octo annorum 1328-1332, fol. 946-963.

2. *Notae memoriales de re eadem,* ann. 982-1290, occurrunt fol. 965-973 ; ut et annor. 1327-1328, fol. 974-984.

3. *Appendix ex archivio cathedralis Torcelli.* Ea duplex : prima continet eius generis documenta viginti, ann. 1034-1378, fol. 990-1049 ; altera de iuribus episcopi equillensis in quaedam praedia, retinendis et cedendis ; de piscationibus ; de nemoribus Tarvisii *affictandis ;* de venditione gastaldiae Crucis, ann. 1306-1490, fol. 1050-1108.

Bini codices dant unam folior. 1112 seriem.

Codd. 149-150 chart., saec. XVIII, a. 303, l. 220 [L. V, CIV-CV]. D.

Codex idem, capitulis 114.

Collectio cum superiori usque ad capitulum centesimum octavum congruit : capit. 109-113 quaedam tantum referunt antecedentis, cuius centesimo trigesimo respondet centesimum decimum

quartum. Hic occurrit ex reliquis una *appendix ex archivio cathedralis Torcelli.*

Codices, qui serie singulari numerant folia 712, Thomas Temanza exscribi curavit [uti a principio assertum] ex sylloge casu anno 1746 reperta in scrimniis magistratus *ab aquis,* quam huius decreto a. 1753, Flaminio Cornelio obtulit.

Cod. 151 chart., saec. XVI, a. 148, l. 103 [L. V, XC]. N.

Summarium sumptum ex capitularibus officii dominorum publicorum, primo februarii, 1588.

Capitularia fol. 1-13 ab anno 1254 ad 1479 producuntur: cetera saeculi decimisexti ad annum 1573.

Codicillus folia exscripta numerat 43.

Cod. 152 chart., saec. XVI, a. 412, l. 271 [Z. L. CCXX[d]]. E.

Decreta criminalia civiliaque Consiliorum venetae reipublicae, patrocinantibus triumviris publici patrocinii Venetorum, pluribus voluminibus latius descripta ab anno Domini 51 *super* 400 *et* 1000, *usque ad annum partus virginis* 500 *inclusum super* 1000, *iubentibus clarissimis senatoribus Francisco Pisauro seniore, Nicolao Salomono et Laurentio Bragadeno, triumviris tutelae publicae veneti imperii, Bartholomaeus Zambertus venetus, eorum magistratus cancellarius ad posteritatis memoriam hoc volumine compendiose complexus est,* f. 28-134.

Praeit, alphabetico ordine digestus, *index elementarius eorum quae B. Z., venetus, magnificorum dominorum advocatorum communis cancellarius, hoc volumine ad posteritatis documentum ex multis libris sumpta concise complexus est,* f. 1-26.

Cod. 153 chart., saec. XVI, a. 419, l. 270 [Z. L. CCXX[e]]. E.

Praestantissimorum et excellentissimorum Consiliorum quadragintaviralium decreta, agentibus triumviris publicis patrocinii venetae reipublicae: Bartholomaeus Zambertus notarius hoc volumen compendiose, ab anno 1501 *exordiens, complexus est.*

Regesta sententiarum civilium et criminalium Consiliorum a quadraginta nominatorum, ab anno 1501 inclusive ad 1545, manu Zamberti, f. 53-281. Praeit index elementaris titulorum, alphabetico ordine digestus, f. 7-47 : nomina vero advocatorum communis, numero ultra biscentum ab anno 1501 ad 1547, occurrunt fol. 50-52, 54, 164.

Quaedam sparsim Zambertus adiecit quae ad rem minime faciunt.

Fol. 1. *Bernardi Georgii patritii veneti hexasticum in antiquitates Francisci Valerii, decemvirali decreto, vita functi die* 25 *septembris,* 1542.

« Quae passim fuerant magnum distenta per orbem
» Aspicis in parvo signa redacta loco.
» Praestitit hoc vigens Francisci impensa Valeri
» Excoluit priscos qui sine fine viros.
» Quisquis in hanc igitur spectator veneris aulam
» Manibus auctoris plaude faveque libens ».

ut et epitaphia ducum Francisci Danduli et Antonii Venerii.

Fol. 2, 163. *Nota repetita de consecratione ecclesiae aquileiensis,* a. 1031.

Fol. 5-6. *Nota depraedationis urbis Romae,* a. 1525, lemmate a Zamberto praeposito : *O bona posteritas quam post mea fata relinquam, lege praesentem scripturam fide dignam, et Deum time.*

Fol. 160-161. **a.** *Epitaphium Bononiae descriptum in aede divi Dominici,* ann. 1272-1290 ; **b.** Epigramma itale Iacobi Fazini, doctoris feltrensis, Iacobo Sansovino, *del sito, stato et qualità de Zoldo.*

Fol. 278. *Iunctorium quid sit,* seu pars anni 1273 qua decretum : *traiectus* [traghetto] *s. Lucae* [Venetiis] *si devastetur, impensis dominii solum instaurari debet.*

Fol. 283. Notitia pacis Venetorum cum pontifice, imperatore, regibus Galliae et Angliae, duce Mediolani, Comacli die 22 maii a. 1526 compositae, ac Venetiis in foro maximo solemniter promulgatae, die 8 iulii eiusdem anni.

Cod. 154 membr., saec. XVI, a. 199, l. 138 [L. V, XLI]. X.

Statuta et leges Venetorum, quae composita, reformata et disgregata, in unum reducta et de novo edita fuerunt, tempore ill. dom. Iacobi Teupoli, incliti ducis Venetorum, currente anno Domini 1242 . . . . Incipit prooem. : « Deo auctore, ducatum no- » strum beati Marci suffragiis gubernante . . . ».

Deest sub fine *promissio de maleficiis puniendis,* duce eodem volgata anno 1232. Ceterum codex cum statutis impressis omnino conveniunt.

Adduntur, manu seriori, notae et partes statutorum Laurentii Teupoli, Petri Gradonici, Francisci et Andreae Dandulo, ann. 1268-1343.

Codicem, folior. 97, dimidio saeculo decimoquarto exscriptum, possedit ann. 1438-1439, qui eius temporis memorias indidit.

Cod. 155 chart.., saec. XVII, a. 184, l. 140 [L. X, CCCXXXIV]. Q.

Summarium ordinum diversorum circa maius Consilium Venetiarum et probas ipsius, ann. 1253-1607.

Opus ex libris *Rubeus* et *Speculum* non, ea certe diligentia et amplitudine, respondet indici Zamberti. Ordines digesti sunt per titulos : *Qui sunt et esse debeant maioris Consilii — Collegia et quae in iis debent determinari — Legitima et sponsalitia — Contractus — Dotes — Ortus — Ætas — Sancta Barbara — Nobiles peregrini — Nobiles Creta habitantes — Notarii primarii — Plebani et curati.*

Codex habet folia 58.

Cod. 156 membr., saec. XVI, a. 208, l. 148 [L. V, LXXXVII]. N.

Bartholomaei Zamberti, *index idem,* pariter autographus.

Codicem, foliorum 451, commendat membranae pulchritudo.

Codd. 157-158 membr., saec. XVI, a. 144, l. 97 [L. V, LXX-LXXI]. Z.

Index elementarius legum et iudiciorum ill. et excell. maioris Consilii sereniss. ducalis dominii Venetorum, quo, servato elementorum ordine, quicunque legum et ordinum ipsius Consilii peritiam sibi vindicare cupiunt, facillime id assequi poterunt, quod infra nominata novem et decem volumina complectuntur, scilicet :

1.	*Fractus,*	1232-1282.
2.	*Commune primum,*	1232-1335.
3.	*Socius,*	1233-1295.
4.	*Commune secundum,*	1233-1306.
5.	*Luna,*	1282-1285.
6.	*Zaneta,*	1285-1290.
7.	*Pilosus,*	1290-1299.
8.	*Magnus,*	1299-1306.
9.	*Capricornus,*	1306-1308.
10.	*Presbiter,*	1308-1315.
11.	*Clericus civicus,*	1315-1318.
12.	*Phronesis,*	1318-1325.
13.	*Spiritus,*	1325-1349.
14.	*Novella,*	1350-1384.
15.	*Leona,*	1384-1415.
16.	*Ursa,*	1415-1454.
17.	*Regina,*	1455-1479.
18.	*Stella,*	1480-1502.
19.	*Deda,*	1503-1522.

Opus summi habendum exaravit Bartholom. Zambertus, a secretis reip. venetae ut et notarius, qui apprime eruditus, diligentia singulari antiqua legum volumina excussit, ac regesta obtulit tum iis, tum codicibus sequentibus, de quibus fuse Marcus Foscarini in *Della letteratura veneziana*. Venezia, 1854, pag. 31-32.

Codex primus, fol. 1-244, habet alphabeti ordine litteras A-G, reliquas alter, fol. 245-500.

Cod. 159 chart., saec. XVIII, a. 232, l. 83 [L. V, CIX]. Q.

Indices librorum legum qui in officio ill. advocatorum Venetiarum asservantur.

Sunt autem :

a.	*Statutum venetum.*		
b.	*Promissio ducis.*		
c.	*Capitulare consiliariorum.*		
d.	*Capitulare advocatorum.*		
e.	*Bifrons*	ann.	1232-1282.
f.	*Cerberus*	—	1282-1399.
g.	*Magnus*	—	1299-1312.
h.	*Neptunus*	—	1312-1324.
i.	*Brutus*	—	1324-1334.
k.	*Philippicus*	—	1334-1348.
l.	*Saturnus*	—	1349-1378.
m.	*Liber A*	—	1400-1415.
n.	— *B*	—	1416-1542.
o.	— *C*	—	1442-1464.
p.	— *D*	—	1464-1496.
q.	— *E*	—	1496.
r.	— *P*	—	1327.

Cod. 160 chart., saec. XVI, a. 168, l. 114 [L. V, LXXIV]. X.

Index legum librorum *viridis, roani* et *aurei,* collectore Bartholomaeo Zamberto.

Principio exstant indices uniuscuiusque libri per titulos. *Viridis Collegii,* rubricis 33 habet leges ann. 1259-1551 ; *Roanus Rogatorum,* rubricis 35 habet annorum 1259-1551 ; *Aureus maioris Consilii,* rubricis 12, annorum 1257-1549.

Codex habet folia 98.

Cod. 161 chart., saec. XVIII, a. 320, l. 218 [L. V, XXXIV]. X.

Statuta navium et navigantium Venetiar., capitulis 129, sic

inscribuntur: *Haec sunt statuta et ordinamenta super navibus et lignis aliis, quae de mandato dom. Raynerii Zeno . . . . . ducis Veneciarum, cum suo Consilio emendata et composita fuerunt per viros nobiles Nicolaum Quirinum, Petrum Baduarium et Marinum Dandulum, per ipsum dominum ducem et suum Consilium maius et minus et quadraginta laudata, et in concione publica approbata, et voce veneti populi confirmata . . . . anno* 1255, *indict. prima, die* 6 *intrante augusto, in ecclesia b. Marci.*

Fr. Paulus Cancianus codicem, sua manu descripsit eb exemplari membranaceo saeculi XIV, in aedibus Quirinianis ad d. Mariae Formosae asservato, quod nomine *Capitulare nauticum pro emporio veneto,* praelo anno 1792 commisit Venetiis in *Barbarorum leges antiquae* [V, p, 340-366]. Idem de opere, ab uno Andrea Dandulo in *Chronico,* l. X, c. VIII memorato, sic in prooemio: « Claritas, brevitas, simplicitas, exactitudo, quibus leges » descriptae sunt, probant Venetos et peritos nautas et egregios » fuisse philosophos ». Ex Canciano protulit cum notis I. M. Pardessus, pag. 20-59, vol. V, operis: *Collection de lois maritimes anterieures au XVIII siècle* [Paris, 1839]. Recens publici iuris fecerunt Tafel et Thomas in *Urkunden zur älteren Handels-und Staatsgeschichte der Republik Venedig,* III, p. 403-447. Praeit in codice fol. 31, epistola autogr. eiusdem Canciani.

Antiquum exemplum *additionum et correctionum super statutis navium et navigantium,* anni 1347, Andrea Dandulo duce, habet codex Marcius [I. VII, CCCLXIX].

Cod. 162 chart., saec. XVI, a. 305, l. 212 [L. V, LXVII]. Z.

Capitulare auditorum novor. Venetiar., capitibus ultra centum.

Includuntur eius magistratus officia iuramento firmata, ac *partes* captae in *Rogatis, Consiliis maiori, decemvirum, de quadraginta* tum civilibus tum criminalibus, annis 1410-1553, et quae ante magistratum conditum eius generis officiis datae sunt, ann. 1260-1409. Potioribus adiudico *capitulare et sindacatum auditorum per curias, capitulare collegii civilis, additionem et ordinem collegii bladorum et Catavere,* leges *Alvarotam, Pisanam, Marcellam, Lauredanam.*

Triumviratus *auditorum novorum* ideo an. 1410 institutus est (1), ut sententias rectorum terrae firmae, ac serius Istriae, Consiliis a quadraginta tum civilibus, tum criminalibus, appellationis titulo deferret.

Codice, folior. 248, quaedam initio repetita sunt.

Cod. 163 chart., saec. XVI, a. 625, l. 282 [Z. L. CCXX[b]]. E.

Repertorium alphabeticum legum contentarum in libris per terram, excellent. Consilii Rogatorum, quo omnes leges et privilegia per ipsum Consilium institutas et indulta ab anno Domini 1440, *die prima octobris, usque ad haec tempora, studio et labore Bartholomaei Zamberti, veneti consulum mercatorum notarii, commodissime ac sine labore comperies.*

Praeit : *Incipiunt servitutes librorum excell. Consilii Rogatorum per terram, ex quibus facilime percipies quibus, et qualibus annis unusquisque praedictorum librorum serviat, ut huiusmodi repertorio leges in ipsis libris contentas commodius invenias.* Libri viginti numerantur: unicuique sexdecim priorum respondent rubricarum tituli, alphabeti ordine distributi, ab an. 1440 ad 1510.

Cum codice, folior. 180, congruit notatus num. 167, p. 113.

Cod. 164 chart., saec. XVI, a. 346, l. 244 [Z, L. CCXX[a]]. E.

Incipiunt decretales terrestres venetae reipublicae, quas ex documentis cancellariae Venetorum collectas, huiusmodique fideli digestione descriptas Bartholomaeus Zambertas venetus, legum ordinumque venetorum curiosissimus scrutator, ad posteritatis documentum, hoc volumine complexus est.

Bini indices praeeunt, **a.** *substantialis et elementarius contentorum in praesenti volumine,* f. 1-14 ; **b.** *accidentalis et substantialis elementarius eorum omnium* ec., f. 19-51. Decretales,

(1) « Vadit pars quod creari et fieri debeat de novo unum alterum officium trium *Auditorum sententiarum*, qui eligantur per illum modum, et cum illo salario, conditionibus, poenis, utilitatibus, in iis quae sibi commissa fuerint, cum quibus sunt Auditores praesentes . . . . ». Captum in maiori Consilio, 11 octobris, 1410.

capitulis ultra tercenta, anno millesimo quingentesimo, principatus Augustini Barbadici quartodecimo, datae sunt manu Zamberti, f. 57-210. Sub fine legitur: *Decretalium sive rescriptorum terrestrium sive continentis venetae reipublicae, anni* 1500 *finis.* Decretalibus his quaedam annis eiusdem, alia manu, addita sunt, f. 236-243.

Foliis 221-235 inseruntur litterae quaedam ducales Francisci Foscari, anni 1523. Annoto insuper memoriam passim ingestam virorum anno 1500 Patavii degentium: L. Camerti, vulgo *Cretici,* fulminati; Ioannis Dominici Spazzarini cancellarii; Ioannis ab Aquila et Gabrielis Zerbi medicinam legentium; Sigismundi de Gerardinis de Lendinaria, rectoris artistarum; Alberti de Colletis, veneti, collegii artistarum. Folio demum 129 lego: « Teucri invadunt Forumiulii anno 1499, mense septemb., » imperatore exercitus Schanderio Bassa, multosque captivos in » ripis Tiliaventi maioris cruci dant, compluraque loca ignibus » dissiparunt: factaque excursione cum magno impetu et terrore » usque ad Anaxum flumen, incolumes, nostrorum negligentia » et ignavia, ad propria reversi sunt; et Bartholomaeus Zambertus operis huius auctor, qui interfuit et haec vidit, hoc ad » posteritatis documentum scripsit elogium ».

Cod. 165 chart., saec. XVII, a. 244, l. 165 [L. V, LXXXIV]. N.

Rubricae, seu rectius *index alphabeticus decretorum Consilii decemvirum Venetiar.*, quae voluminibus eius tabularii asservantur.

Voluminibus septuagintaquinque, quorum numero crux superposita, adduntur octo *Secretorum* et singula *Magnus, Rubeus, Criminalium.*

Codex, foliorum 116, principium saeculi XVII attingit, fol. enim 46 occurrit rubrica: *Interdicti fratres, qui tempore interdicti* [1606] *paruerunt dominio, non expelluntur.*

Cod. 166 chart., saec. XVI, a. 148, l. 150 [L. V, CX]. Q.

Summarium legum venetarum, interius reipublicae regimen spectantium, ab anno 1276 ad annum 1588. Sunt *partes,* uti di-

cunt, per compendium, Rogatorum, Consilii maioris, decemvirum, quadraginta: quae ad maius Consilium decreta pertinent, ea sumpta ex libris *Capricornus, Civi* . . . ., *Deda, Dia* . . . ., *Doc* . . . . . ., *Fractus, L* . . . ., *N* . . . ., *Leona, Luna, Magnus, Novella, Phronesis, Pilosus, Presbyter, Regina, Rosa, Socius, Spiritus, Stella, Ursa, Zaneta.*

Codex, fol. 152, habet initio indicem satis promissum, foliis non numer. triginta. Io. Rossi ex libris Amadei Svajer sibi coemit.

Codd. 167-168 membr., saec. XVI, a. 143, l. 97 [L. V, LXXII-LXXIII]. X, Z.

Leges, ordines, iudicata criminalia, civiliaque negotia, insuper maritima atque terrestria, ad inclitam rempublicam venetam pertinentia, deliberata per excell. Consilium Rogatorum illustr. et potentiss. ducalis dominii Venetiarum, ceterorumque ab an. 1293 *usque ad annum* 1440, *sexaginta voluminibus descripta, ut quam breviter cognosci possint et absque labore inveniri, Bartholomaeus Zambertus venetus, universali documento consulens hoc volumine, ordine elementario concise complexus est.* Prooemium inc.: « Cau» sae, sicut docent philosophi, sunt quatuor, agens scilicet, ma» teria, forma et finis . . . ».

Haec insunt ordine alphabetico digesta codici primo folior. 190, quem Amadeus Svajer dono dedit Dominico Mariae Pellegrini, a bibliotheca *dei Gesuati,* ut alteri ex Apost. Zeno sociaret.

Codex secundus, fol. 156, continet indicem librorum Consilii Rogatorum, ab anno 1440 usque 1510.

Cod. 169 chart.-membr, saec. XVI, a. 220, l. 165 [L. V, XLVII]. Yc.

I. a. Ioannis Claudii Vecchianici, *ordo successionum iuxta leges reipublicae venetae,* f. 1-27.

Observata, ex decretis maioris Consilii de statutorum venetorum rubricis, de testamentis, legatis, fideicommissis, cum versione itala ab eo data qui f. 37 scripsit: *Leggi et statuti di Venetia, ridutti nel proprio trattato, secondo l' ordine della latina compositione del Claudio.*

b. *Antiquae leges successionum ab intestato civitatis Venetiarum, diversis temporibus separatim promulgatae, modo quo Ioannes Claudius, non mutato pristino sensu fideliter, redigebat in ordinem, anno XX postquam discesserat Theate quartae regionis Italiae, quod Abrutium dicitur,* 1526, pariter cum itala versione. f. 28-94.

c. Eiusdem, quaestionis sibi a Marco Antonio Amulio, equite aurato, propositae: *an appellatione filii, tam iure communi quam municipali comprehendatur nepos ex filio,* f. 95-96.

d. —— prooemium in opus [cui inserendo folia vacua 98-109 relicta sunt] *de emendanda et corrigenda confusione iuris municipalis,* senatoribus ac correctoribus et moderatoribus legum venetarum, f. 97.

e. Eidem adscribo operis pariter desiderati: *de duobus fundamentis libertatis defensionum et provocationum liberae civitatis et reipublicae, quae perniciose aliquando restringuntur ad paucos urbis cives,* prooemium, f. 111.

De auctore nihil mihi obvium.

II. *Della architettura delle fortezze.* Libri tres, f. 114-162.

Prooemium inc.: « La parte della guerra, ch'è chiamata de» fensiva, quantunque contenga in se diversi modi . . . . ».

Liber primus *dell' architettura dalle fortezze* in genere habet capitula octodecim, f. 116-141; dececim alter *dell'arte del bombardier,* f. 142-157; tertius *delli secreti* capitulis tribus, f. 158-162.

III. *Partes* quinque [itale] captae in Rogatis ann. 1528-1549, de agminibus militaribus [ordinanze] constituendis, et copiarum lustrationibus [mostre] in variis terrae firmae provinciis habendis, indice praeeunte, f. 173-184. Extrema haec codicis pars membranacea.

Cod. 170 chart., saec. XVII, a. 300, l. 210 [L. V, X]. F.

Decreta serenissimi maioris Consilii Venetiarum, ab anno 1384 usque ad annum 1415.

Ex publicis libris, quorum quidam frequenter allegantur, ea congesta sunt, non tamen omnia quae ad id tempus se referunt.

Codex habet folia exscripta 175.

Cod. 171 chart., saec. XV, a. 288, l. 212 [L. V, CIII]. D.

Bulla aurea Caroli quarti imperatoris. Inc.: « Aurea bulla. » In nomine . . . . Carolus . . . . Omne regnum in se divi- » sum . . . . ».

Bullam, legem imperii germanici potissimam, et *sanctionem pragmaticam* appellatam, quae uniuscuiusque iura decernit in electione et coronatione imperatoris, Carolus IV vulgavit, statibus assentientibus, in diaetis norimbergensi et metensi, a. 1356: propterea duplex eius constitutio: quae Norimbergae ianuario a. 1356 data est, procedit ad capitulum vigesimum secundum; ad extremum quae Metis decembri eius anni. Constat eius exemplaria membranacea cum bulla aurea [unde nomen] servata in tabulariis francofurtensi ad Maenum, mogutiensi, trevirensi, coloniensi, pragensi, palatino. Nurembergae edita est, a. 1474, per Fridericum Creusner; 1477 per Koberger: hanc extremam exscripsit Marinus Sanudo in codice nostro [L. XIV, CCLIII].

Cod. 172 membr., saec. XVII, a. 197, l. 145 [L. V, XLVI]. X.

Statuta Torcelli, Maiurbii et Burani de mare, quae Catarinus de Mario potestas, *de voluntate et consilio iudicum nominatorum,* iuranda proponit *in maiori ecclesia s. Mariae de Torcello, die* 11 *febr.,* 1315. Inc.: « Quoniam in praeceptis, ex propheta- » rum dictis . . . . . ». Praeeunt nomina eorum qui ad Consilium *Maiurbi et contractarum* [Torcelli et Burani de mare], ann. 1392-1477 electi sunt, potestatibus Galeoto Raverdano, Ioanne Faletro, Marco Diedo, Antonio Fuscareno, Nicolao Zane, Luca Memmo, fol. 1-5.

Pars prima statutorum habet formulas iuramentorum, quae praestare tenentur socii potestatis, iudices, massarii, procuratores ecclesiarum, tabernarii, pancogoli [caupones], macellatores, praecones Maiurbii, f. 7-15. Quae succedunt, fol. 16-21, fere omnia se referunt ad partes tabernariorum item Maiurbii. Statuta *tribus contractis* communia, annis 1342-1480 confirmant potestates Franciscus Polani, Barbonus Barbaro, Albertus Nicoletti, Iaco-

bellus Barbaro, Franciscus Maripetrus, Franciscus Fusculus, Polus Zulianus, Ioannes Superantius, Arsenius Duodo, Franciscus Gradonico, Marcus de Pisauro, Georgius Maurus, Aloysius Pisani, Marcus Valerio, Georgius Barbaro, Ioannes Superantius, Carolus Donatus, Franciscus Marcello, Franciscus Contarini, Nicolaus Zantani, Philippus Maripetro. Sub fine, fol. 59-67, quaedam interseruntur annorum 1528-1751.

Quae statuta itale in Marcia asservantur [I. II, CLXV] fusius ab anno 1327 ad 1748 attingunt.

Cod. 173 chart., saec. XV, a. 172, l. 120 [L. V, LXIX]. Z.

1. *Statutorum et legum Clugiae* libri quinque.

Ioannes Michael potestas Clugiae, de mandato Iacobi Teupoli ducis Venetiarum, decernit *in aperto erigere candelabrum statutorum super quo candela scriptae iustitiae iudicibus accendatur,* ideoque *compilationem eorum legalem* a consilio oblatam confirmat anno 1246. Prooemium incip.: « Quoniam facile a norma » iusticiae deviatur in sententia proferenda . . . . », f. 7-80. Hic animadvertendum occurrit, *aestuarii,* uti appellant, incolis, etsi statutis venetis obnoxiis, licuisse novas rubricas exarare aut immutare: hinc prooemio eodem: *Ex libro statutorum civitatis Venetiarum debeant* viri in id deputati *ea statuta seu leges deligere quae noscerent Clugiae civibus utiliter expedire, conformantes ea, si qua fuerint, quibus primitus utebantur, nova insuper opportuna fieri componendo.*

2. *Libellus correctionum, addicionum, mutacionum, et declaracionum ac aliquorum statutorum et legum Clugiae, editorum de novo* a Benedicto de Molino, Consilio maiori et minori accedente, ducante Francisco Dandulo, annis 1331-1332. Prologus incip.: « Cum aliquae correctiones, addiciones, mutaciones... », f. 80-87.

3. *Statuta Clugiae edita tempore Nicolai Leono, eius potestatis,* de mandato Andreae Danduli Venetiarum, ac consilio virorum illustrium accedente, a. 1347. Prooem. incip,: « Quoniam » quivis rector circa conservationem reipublicae . . . », f. 89-94.

4. *Capitula quarundam correctionum factarum super statutis Clugiae per nobiles viros et dominos potestates Clugiae, qui infe-*

rius notabuntur manifeste. Ea se referunt ad rubricas cuiusque libri tum statutorum, tum correctionum, opera potestatum Ioannis Zeno, a. 1288; Petri Zane, a. 1358; Laurentii Danduli, a. 1359; Nicolai Faletro; Petri Barbadici; Marci Barbo; Petri Quirini; Zachariae Contareni, a 1383; Maphaei Aimi [Emo], ann. 1392-1393, f. 94-116.

5. *Correctiones et additiones super statutis et legibus civitatis Clugiae, tempore Zachariae Contareni*, a. 1383, f. 116-131.

6. *Promissio maleficior.*, iisdem potestate et anno, f. 131-137. Subest operi: *Anno Dom.* 1407, 2 *iulii, explicui ego Girardus de la Sola de Clugia, notarius imperialis.*

7. Fol. 138-143 adduntur *novem statuta Petri Emo potestatis Clugiae*, ann. 1392-1393.

Alia manu, charactere tenuiori, additum est f. 1-6 vetus calendarium, praeeuntibus unicuique mensi rhythmis, quos ideo exscribo, quod ab oblatis tomo I [pag. 202-203, 277-278, 281, 303-304], omnino differant.

Ianuarius. Est Ianus in nona et quarta scorpius hora.
Principium tropicum sancit capricornus.
Iani prima dies et septima fine timetur.
Prima dies mensis et septima truncat ut ensis.

Februarius. Inficit octavam Februi lupus et lea denam.
Mense nunc in medio sol intrat sydus aquarum.
Ast Februi quarta est, praecedit tertia finem.
Quarta subit mortem, prosternit tercia fortem.

Marcius. Mars habet infestam dubius primam atque secundam.
Procedunt duplices in marcia tempora pisces.
Martis prima necat, cuius in cuspide quarta est.
Prunus madentem disrupit quarta bibentem.

Aprilis. Est acus aprilis in primis atque novenis.
Respicis aprilis aries frixee kalendas.
Aprilis decimo est, undeno a fine minatur.
Denus et undenus fit mortis vulnere plenus.

Maius. Maius habet sextam, decimam quoque febre perustam.
Maius Agenorei miratur cornua tauri.
Tercius in maio lupus est et septimus anguis.
Tercius occidit et septimus ora relidit.

Iunius. Est iunii quinta serpens et quarta sagitta.
Iunius aequatos celo vidit ire laconas.
Iunius in decimo est; quindeno a fine minatur.
Denus pallescit, quindenus federa nescit.
Iulius. Iulius undecimam, nonam simul igne perurit.
Solstitio ardentis cancri fert iulius astrum.
Terdecimus iulii, decimo imminuit ante kalendas.
Terdecimus mactat iulii, denus labefactat.
Augustus. Augusti serpens prima est et septima vulpis.
Augustus mensem leo fervidus igne perurit.
Augusti nepa prima fugat, de fine secunda.
Prima necat fortem, perditque secunda cohortem.
September. Tercia septembris vulpis ferit a pede dena.
Sidere virgo tuo Bachum septembris opinas.
Tercia septembris vulpis ferit a pede dena.
Tercia septembris, et denus fert mala membris.
October. Octobris quintam, nonam simul aspis oberrat.
Æquat et octubris sementis tempore libra.
Tercius octubris gladius decimo ordine nectit.
Tercius et denus sicut mors est alienus.
November. Languet in octava et quarta sub peste novembris.
Scorpius hybernum praeceps iubet ire novembrem.
Quinta novembris acus. vix tercia mansit in urna.
Scorpius est quintus, et tercius est nece tinctus.
December. Condempnat primam et sextam quoque clade perustam.
Terminat architenens medio sua signa december.
Dat duodena cohors septem denum decemque decembris.

Authenticus codex membranaceus exstat in tabulario municipali Clodiae fossae; alter, duobus voluminibus, apud dominum Calcagno ibidem.

Cod. 174 chart., saec. XVIII, a. 281, l. 198 [L. V, XXXIII]. X.

Statuta Clugiae. Eadem prorsus ac in codice praecedenti, fol. 1-232. Quae sequuntur, fol. 232-262, sunt acta plerumque posteriora, annorum 1431-1631, sub potestatibus Ambrosio Badurio, a. 1431; Nicolao Lombardo, a. 1437; Georgio Laureda-

no, a. 1438; Dominico Contareno, a. 1503; Sancte Mauro, a. 1525; Andrea Valaresso; Petro Lippomano, a. 1609; Paulo Belegno, a. 1631. Plura quoque exstant de *officio Iudicum proprii* ac ceteris magistratibus civitatis Clugiae.

Cod. 175 chart., saec. XVIII, a. 270, l. 195 [L. V, V]. X.

Capitulare salinariorum Clugiae, ab anno 1270 ad 1653.

Praeit iuramentum singulorum salinariorum, eorum scilicet qui munere aliquo in re salinaria Clugiae funguntur, f. 1-26. Insunt autem statuta pro confectione et venditione salis; vectigalibus, aliisque praesertim quae ad exteras personas se referunt; item litterae ducum Venetiarum; decreta provisorum salis; ordinationes potestatum, ex quibus recitantur nomina Ioannis Zeno [a. 1288]; Fantini Dandulo [a. 1318]; Balduini Delphini [a. 1321]; Marci Gradenigo [a. 1324]; Zachariae Contareni [a. 1381]; Io. Miani [a. 1387]; Ioannis Barbadici [a. 1389]; Petri Emo [ann. 1392-1393]; Philippi Corrario [a. 1399]; Petri Venerii [a. 1401]; Francisci Cornelio [a. 1404].

Codex habet folia 114.

Cod. 176 chart., saec. XVII, a. 201, l. 141 [L. V, LXXXIII]. N.

Statuta communis terrae Capitis Aggeris.

Blasius Magno potestas Capitis Aggeris, animadvertens *omnia statuta a nobis et praedecessoribus nostris edita, tanta confusione* versari, ut iudices in iudiciis dandis vacillent, eligit die 3 octobris, a. 1401, *discretos et sapientes viros* eius terrae, qui *statutum* reforment, quod reapse, rubricis 121 distributum, *Consilio veteri et novo convocato,* approbatum est die 24 februarii, a 1402, f. 1-42.

Fol. 43 addita rubrica 4 iunii, 1402, *super solutionibus notariorum communis;* foliis vero 48-55 exstant *Ordini sindacali della presente terra di Cavarzere,* die 7 martii, 1620, octodecim rubricis dati.

Supervacaneam puto horum statutorum analysim, quam ceterum perite instituit Carolus doctor Bullo, pag. 73-83, operis:

Cavarzere e il suo territorio. Chioggia, 1864, 8.° Idem domi servat exemplum; alterum bibliotheca nostra ex hoc codice sumptum [I. VII, MCDLXXXVIII].

Cod. 177 chart., saec. XVII, a. 307, l. 208 [L. V, XCIII]. T.

Statuta, ordines et provisiones civitatis Adriae.

Praeit fol. 1-10 repertorium alphabeticum statutorum, quae a Nicolae marchione Estensi antea visa, Leonellus marchio Estensis approbat die 4 ianuarii, 1442. Tractatus decem, f. 11-68, de **a.** *gubernatione terrae Adriae,* **b.** *ordinatione et decisione causarum civilium,* **c.** *maleficiis,* **d.** *adulteriis,* **e.** *molendinariis,* **f.** *extraordinariis criminalibus,* **g.** *damnis datis,* **h.** *aggeribus,* **i.** *vallibus et ad valles pertinentibus,* **k.** *rebus extraordinariis,* habent summatim rubricas tercentas quinque, a Francisco de Cimantibus die 30 martii, a. 1669 exscriptas. Additiones annorum 1446-1631, continent litteras [latine-itale] Leonelli marchionis Estensis, Borsii et Herculis I ducum Ferrariae, Leonorae de Aragonia ducissae Ferrariae, ann. 1446-1480; statuta Ferrariae, communitati Adriae aptanda; litteras ducales Venetorum ann. 1517-1531; nomina potestatum Adriae a Petro Bembo a. 1512 ad Laurentium Pisani a. 1681: serius additus est syllabus posteriorum Marini Grimani, a. 1682 ad Antonium Balbi, a. 1717.

Qui ceterum de codice nostro aliisque similibus, ac statutorum adriensium historia erudiri penitius desiderat, adeat Antonii Valsecchi opus (1) cuius continuatio in desiderio est.

Codex, foliorum centum, convenit ex integro cum versione itala codicis Marcii [I. II, CXVII], et statutis semel tantum editis (2), nisi quod his absolvendis ac innumeris quoque typographi erratis corrigendis optime deservit. Anno 1703 possederat Hyacinthus Bucca [Bocchi] i. u. d. et advocatus phiscalis adriensis.

(1) *Bibliogr. analitica degli statuti italiani* ec. Padova, 1862, p. 1-34, 8.°

(2) *Ius municipale Adriae, ex S. C. nunc primum editum, auspicante ill. et excell. d. d. Petro Foscari, sumptibus Ioannis archipresbyteri, Antonii fratris et Francisci nepotis Giulianati, civium adriensium.* Venetiis, apud Iacobum Valvasensem, 1707, p. 164, 4.°

Cod. 178 chart., saec. XV, a. 318, l. 210 [Z. L. CCXXII]. E.

Statuta Policinii Rhodigii, tractatibus septem, quibus extremus fere ex integro deest.

Praeit fol. 1, 8, duplex epistola Nicolai marchionis Estensis, *Ferrariae, Mutine, Rhodigii, ac totius Policinii Rhodigii domini generalis* [Ferrariae, 18 iunii, 1440], qua vetera statuta novis completa, renovata, emendata, opere Ludovici de Sardis, legum doct. ferrariensis et Rhodigii vicecomitis, comprobat, inviolabiliter servanda mandat, eaque in membranis redigi. Foliis 2-7 occurrit index capitulorum 354 ; 8-75 textus ; cui accedit fol. 75-76, manu seriori, decretum duplex maioris Consilii Venetiarum, ann. 1547, 1553. Edita ea sunt die Iovis, 7 iulii, 1440, Nicolao Stroza bonon., capitaneo generali totius Policinii Rhodigii; transcripta vero in usum marchionis eiusdem, mense aug., a. 1440.

Si codicem ms. cum statutis editis (1) confero, in his plura desiderari comperio : desunt quoque epistolae marchionis Estensis ; formulae ab Estensi dominatu ad venetum aptatae sunt. Secundae tamen editionis plus congruit codex, cum prima, libris distributa, varius occurrat capitulorum ordo. Hanc ignorasse editores alterius suspicor, cum litterae dedicationis haec insint: « Cum . . . . municipalia vetustissima iura inedita adhuc, » manuque scripta circumferrentur . . . . ».

Cod. 179 chart., saec. XV, a. 335, l. 234 [L. V, XL]. X.

Statutorum Tarvisii libri secundus et tertius. Iidem prorsus ac editi (2) nisi quod sub fine tractatus undecimi libri tertii, loco

(1) *Statuta peninsulae Rhodigii, sub tutela d. Bellini, sanctissimi ipsius peninsulae tutelaris, ex publico decreto edita.* Patavii, apud Laurentium Pasquatum, 1591, p. 252, 4.° — *Statuta Rhodigii, Lendinariae, et Abbatiae, ex decreto publico totius Policinii nuper reformata.* Venetiis, 1648, ex typographia ducali Pinelliana, p. 192, 4.°

(2) *Statuta provisionesque ducales civitatis Tarvisii, cum additione tertii voluminis constitutionum et litterarum ducalium.* Venetiis, 1544, p. 129-202. — Ibidem, 1768, p 226-409.

edictorum Mastini et Alberti de la Scala, anni 1331, in malefactores et bannitos, occurrunt *Constitutiones Friderici II imperatoris et Clementis papae IV* [1265] *contra haereticos*, f. 174-185.

Codicem, foliorum 196, cum rubricarum numero et titulis, ac initialibus litteris coccineo colore expressis, possederat Hieronymus Delphinus.

Cod. 180 chart., saec. XIV, a. 305, l. 224 [L. V, XXXVIII]. Va.

Statuta quaedam tarvisina, reform. ann. 1342-1368.

1. *Provisiones et partes consultae in Consiliis minori, Rogatorum et quadraginta negotiis tangentibus regimen civitatis Tarvisii*, quas Andreas Dandulus, dux Venetiarum, tradit Nicolao de Priolis potestati et capitaneo Tarvisii, 15 febr., a. 1342, f. 4-11, cum additamentis, f. 12.

2. —— *seu partes captae* ec., *super reformatione statutorum de testamentis, civilibus, advocatis, possessionibus, civitatis Tarvisii*, quas mandat observandas Marcus Cornelius dux Leonardo Dandulo, potestati Tarvisii, 5 octobris, 1367, f. 16-35.

3. —— *correctiones et declarationes* ec. potestati eidem ab Andrea Contareno duce communicatae, 23 martii, 1368, f. 35-36.

Statuta haec, utpote quae a Venetis sub initio eorum dominatus Tarvisio data, maxime habenda, augent eorum syllabum, quem bibliotheca municipalis Tarvisii asservat (1).

Cod. 181 membr.-chart., saec. XV, a. 293, l. 206 [Z. I. XXX].

1. *Liber provisionum ducalium Tarvisii*, Marco Zeno potestate, f. 4-43.

Typis datus est sub fine statutorum (2). Prooemio praeest summarium tractatuum sic: *Primus testatur — Civilium est qui secundus — Masario tertius pignora dat — Quartus appellat — Quintus advocatus regulam et proemia praebet — Sextus vendendis disponit et registrandis — Septimus est rectus notariis ordo*

(1) *Bibliografia degli statuti della provincia di Treviso, dell' avv. dott. Francesco Ferro*. Treviso, 1858, pag. 49.

(2) Edit. 1.a, p. 249-296 — 2.a, p. 425-511.

decretus — *Octavus monet satellites atque precones* — *Nonus delicta cernit et crimina purgat* — *Regiminis denus diversos continet actus*. Sub fine, duplex littera ducalis Antonii Venerii, de provisionibus ducalibus sarta tecta custodiendis, anni 1391, desideratur in impressis. Fol. 43-49 occurrit index rubricarum. Manu posteriori exscripta, f. 1-3, 49, decreta maioris Consilii Venetiarum de matrimoniis occultis vitandis, testamentis, sententiis auditorum veterum, advocatoribus communis, causis maiori Consilio Venetiarum deferendis, iudicibus palatii, praediorum venditionibus, ann. 1302-1462.

2. *Publica cartula de promission,* data nomine *Liber promissionis maleficiorum,* a duce Venetiarum, die 7 iulii, anno 1232, itale, capitulis triginta. Prooem. incip.: » Cumcosiache del rigore » de la iustixia li excessi emendare . . . . », f. 50-53.

Versio haec, ut et reliquae ad finem, editae pluries cum textu latino, omnino differunt ab impressis et a codice nostro [Z. I. XXXI] quod praecipuo annoto, ut peculiaris loquendi ratio lectorem non effugiat.

3. *Statuto sovra peticion e querimonie che de esser fatte avanti li tre savj,* eodem duce, 16 martii, 1244. Prooemium incip.: « Cumciosiacosache a nuy sia circha lo nostro officio a nuy in» giunto, lo puol [populus] de Venetia . . . », f. 53-54.

4. *Libro deli statuti e dele leçe de li Veneçiani, de lo ilustre miser Iacomo Tiepulo, inclito doxe de Venexia* [1242]. Inc.: « Deo » autore lo ducha nostro de lo biado Marcho alle besogno gover» nando . . . », f. 55-93. Libri quinque itale, saepius editi: capitula tamen a 44.° libri tertii ad extremum quinti latine dati, respondent ad unguem impressis statutis.

5. *Statuti e publiche fermacion componide e affermade de novo in publico rengo, syando doxe misser Francescho Dandolo . . .,* 14 aug., 1331, f. 93-99. Statuta haec, *liber* quoque *correctionum et additionum* appellata, qua statutorum sextus, impressa sunt. Continent autem correctiones et additiones libris quinque, item itale, ducibus Francisco et Andrea Dandulo, quae cum editis collatae, usque ad capitulum quadragesimum nonum pertingunt.

6. *Statuti de nouo fatti et componudi sovra li statuti dele naue e deli naueganti,* f. 99-103. Capitula octo a principio respon-

dent 68-69, 71-76 libri sexti; decem quae supersunt in impressis desiderantur.

Manu posteriori adduntur, fol. 103-105, partes Consilii maioris et quadraginta, ann. 1352, 1359, 1400.

Codicem possederat Franciscus Batioro.

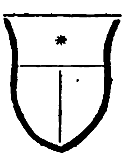
Cod. 182 chart., saec. XVI, a. 309, l. 213 [L. V, XXXIX]. X.

Liber ducalium provisionum pro Tarvisio, quas *Marcus Zeno venetus, potestas et capitaneus Tarvisii, mandavit recolligi ac in uno libro, cognominado Zena, compaginatas et a veneta dominatione approbatas publicari iussit Tarvisii, die* 15 *martii,* 1390. Prooemium inc.: « Ordinem quidem affectant populi, utique re» ctum ... ». Provisionibus editis adduntur legum summaria, ac *additiones tractatui sexto et declarationes,* f. 73-79, quae in impressis desiderantur.

Codex, folior. 99, habet a principio, opere Ioannis Andreae Punisii, summarium, quod a praecedenti differt.

« Primus tractatus testatur provisionum,
» Civiles causas ordinat inde sequens.
» Pignora trinus habens, appellat quartus ab actis,
» Procuratorum singula quintus habet.
» Sextus vendit opes et profert, iura registrat,
» Et dotes servat, pluraque facta tenet.
» Solvit notariis limitatos septimus actus,
» Octavus vafros satellitesque mouet.
» Crimina nonus habet, decimus complectitur, acta
» Tarvisii tantum sic liber iste docet ».

Opercula corio vitulino signato obducta exornant insignia familiae, quam tarvisinam putarim,

cum epigraphe PROVISION DVCAL DE TREVISO, additoque lemmate: *Moderata durant — Immoderata ruunt.*

Cod. 183 chart., saec. XVIII, a. 300, l. 209 [L. V, CVI]. Q.

Statuta municipalia castrorum Collalti et sancti Salvatoris. Incip.: « Statuimus et ordinamus quod habitantes in castro Col- » lalti et habitantes in villa Collalti teneantur et obligati sint » tenere in concio omnes vias et pontes . . . ». Libri duo, quorum primus habet rubricas 37, alter 33, f. 1-41, exhibent statuta usque ad annum 1583: haec tantum habet exemplum Marcianum itale versum [I. II, CXXI]. Accedunt f. 42-44 additiones annor. 1567-1614. Fol vero 50-52 occurrunt acta inter potestatem Coneglani ann. 1500, 1505, 1550, et subditos Collalti de horum *exemptione a dacio mutae;* item fol. 56-59 declaratio consortium Ferrantis, Io. Antonii, Horatii, Octaviani, Antonii, Vinciguerra comitum de Collalto; qua acta *delle nostre giurisdizioni,* ad avertendam legum violationem, subsint ex integro vicario eius terrae, 10 iulii, 1673.

Ex rubricis singulis noto potiores: Michael Steno, dux Venetiar., inducit Schinellam comitem Collalti, die 9 iunii, 1405, ut sal Tarvisii coemat; Antonius et Nicolaus comites de Collalto declarant datia solvenda, a 1460; cautelae diligentiores adhibendae pro *tortura danda vel non danda.* Iussum ceterum pro criminibus, manus amputandas, oculos eruendos; sontes in carcerem protrudantur, *suspendantur per gulam ita quod moriantur,* capite puniantur, cadavera comburantur; foeminae fustigentur, arbitrio vicarii puniantur. Poenae pecuniariae decretae in libris et solidis, vel *nostrae curiae applicandae,* vel *inter curiam* et accusatorem dividendae.

Codicem, foliorum 76, belle exscripsit ex statutis municipalibus cancelleriae Collalti Iacobus Micheletti, anno 1726, quod assertum quoque anno 1733 ab Antonio Concini notario. In castro eodem Collalti asservantur *Statuta Collalti, iussu ill. et ex. d. d. Iacobi comitis de Collalto, avitae iustitiae ex asse haeredis, anno* 1748 *exarata,* quorum exemplum penes Franc. Scip. Fapanni, Venetiis. In editione (1) a Francisco Ferro tarvisino cura-

(1) *Statuta Collalti.* Tarvisii, 1849, p. 80, 4.°

ta, acta quaedam posteriora adduntur, omissa indicatione *Additiones*.

Cod. 184 chart., saec. XVI, a. 246, l. 209 [L. V, CVIII]. Q.

Allegationes iuris pro Antonio quond. Rambaldi de Collalto, haerede feudorum familiae, in Olimpiam q. marchionis Bes de Massarano, viduam Alphonsi fratris Antonii, atque mariti legatariam, anno circiter 1580.

Codex folia numerat 174.

Cod. 185 membr., saec. XVI, a. 260, l. 180 [L. V, C]. MI.

Acta numero duo supra nonaginta de gastaldia Sancti Donati de Anasso flumine [*San Donà di Piave*], vel vendenda, vel ad perpetuum livellum concedenda, vel plus per incantum offerenti danda, annis 1468-1506. Pars potior documentorum [latine-itale] se refert ad Franciscum Marcello et Angelum Trivisano ann. 1480-1481, quibus data est gastaldia ad livellum perpetuum, conditionibus in codice pactis, praesertim quoad datia minime solvenda. In rem plures ducum Venetiarum litterae occurrunt.

Codici, foliorum 34, serior manus addidit documenta anni 1531, ut et duplex annorum 1537, 1626.

Quaedam in argumentum referunt codices Marciae [I. VII, MCCCCXXXVI, MCCCCXL], ut et opella : *San Donà di Piave. Memorie storico-statistiche con illustraz.* Venezia, 1869, p. 22, 8.°

Cod. 186 chart., saec. XVI, a. 200 l. 153 [I. VII, MDCXXXI]. Q.

Acta eadem, latine-itale. Codici praecedenti respondent ex ungue, fol. 1-42. Quae sequuntur fol. 42-101 et plura in eo missa ex saeculo decimoquinto, et alia de eadem re usque ad annum 1544 respiciunt.

Cod. 187 chart., saec. XVI, a. 310, l. 215 [L. V, XLIII]. X.

1. *Statuta castri et comitatus Zumellarum,* f. 1-26.

Cum editis (1) ad unguem conveniunt. Quaedam tamen habet codex quae in editione desiderantur. Ea sunt **a.** Litterae ducales Thomae Mocenici [7 apr. 1422], quibus Georgio Georgio veneto concedit *castrum locum et vicariatum Zumellarum;* **b.** decreta comitis Zumellarum, eius vicarii, aliorumque, de causis criminalibus, maleficiis, contractibus illicitis, pignoribus, annis 1489, 1554-1571; **c.** iussum Andreae Georgii comitis Zumellarum, *de reformandis salariis et mercedibus ministrorum ipsius comitatus,* datum ex Marano, 12 octobr., 1559. Statuta edita exhibent tantum compendium, itale.

2 *Statuta, provisiones, litterae, mandata, pacta et conventiones communitatis Rochae de Pectoris, cum magnifica communitate et magnifico Consilio civitatis Belluni, per Antonium Lippum notarium, exemplatum ad requisitionem Bartholomaei de Sopera et Iacobi Gaspardi de Subaguda, nuntiorum Rochae de Pectoris, ex suis originalibus, sub die Veneris ultimo augusti,* 1571, f. 29-35.

Ea, numero 67, *composita et compilata sunt* sub regimine eius, consilio Belluni, vicarii et rectoris Cosmae de Grotis de Aretio, anno 1417, quo Bellunum regi Hungariae Sigismundo suberat. Foliis 32-35 occurrunt additamenta saeculorum decimiquinti et decimisexti, nempe iterata aliquot statutorum comprobatio, decreta Consilii maioris et minoris Belluni, eiusque capitanei. Etsi publici iuris nunquam facta sint, tamen in editione altera statutorum bellunensium (2), p. 521-543, plura ad Rocham Pectoris spectantia leguntur, titulo: *De iurisdictione magnificae civitatis Belluni super Rocham Pectoris, privilegia, partes, ducales ac terminationes,* ann. 1392, 1395, 1637, 1643, 1647, 1650, 1659, 1697.

(1) *Statuta castri et comitatus Zumellarum* [cum versione itala e regione]. Venetiis, 1661, ex typogr. ducali Pinell., p. 103, 4.°

(2) *Statutorum magnificae civitatis Belluni libri quatuor.* Venetiis, apud Leonardum Tivanum, 1747, p. 572, 4.°

Statutorum versionem italam continet codex Marcius [I. VII. MDVI], de quo, ut et de latino, plura retulit Petrus Mugna in *Cronaca d'Ignazio Cantù*. Milano, 1857, dispensa XVII, p. 117; XVIII, p. 182-186.

Cod. 188 chart., saec. XIV, a. 304, l. 230 [L. V, CXXIII].

Statuta patriae Foriiulii, rubricis octoginta quatuor.

Codex tabularii municipii utinensis, quocum suum, hodie nostrum, contulit Ioseph Bonturini, continet statuta patriarchae aquil. Marquardi de Randech a. 1366 evulgata, de quibus legitur in prooemio: « Consuetudines incertas, obscuras et indeterminatas, nullatenus aliqua scriptura declaratas, statuimus, in uno et praesenti compendio diligentius reducere ». Prooemium hoc in codice nostro desideratur, cuius ceterum textus ab utinensi discrepat, quod saepius occurrant indicationes *additio, additio nova, constitutio nova,* quandoque *tollimus et cassamus;* liturae et correctiones ac postillae coevae non sint infrequentes.

Rubricae fere omnes ad ius civile, raro ad criminale se referunt. Hoc speciale adnoto, mulctas applicandas curiae, dominio, hospitali s. Mariae Magdalenae, parti probanti, referendario; definiri per frisacenses, marchas [quarum decem constituunt totidem frisacenses, quandoque duodecim, quandoque quindecim], libras sclavonicas [quarum triginta dant octo frisacenses], libras, libras solidorum veronensium parvorum, solidos, denarios. His patriarchalibus, quasi substructioni cuidam, posteriora statuta, Venetorum auctoritate firmata et pluries edita, insistunt.

Codex habet folia 93.

Cod. 189 membr., saec. XV, a. 85, l. 211 [L. V, CII].

Statuta castri Aviani, rubricis una supra septuaginta. Praeit approbatio Antonii II, patr. aquil. data *ambassiatoribus, et nunciis gastaldionis, favolerii, consilii et universitatis Aviani,* 15 sept., 1403.

De accusatione et inquisitione normis allatis, poenae statuuntur in blasphemos, interfectores, laedentes corpus et famam,

latrones, falsarios, incendiarios, fornicatores, incantatores, vastatores domorum et camporum, instruentes viam per fundum alterius, absentes et contumaces. Non omittendum censeo quod mandetur: rem inventam appendendam funi campanae vel *favolerio* praesentandam; poenas decerni contra levantes aliis caputeum, in eos qui incitant canem contra aliquem, in *marengones* [fabros lignarios], pelliparios, cerdones non perficientes opus intra terminum promissum. Sub fine, de matrimonio minorum, gastaldione, consiliariis, procuratoribus, probatione plena, privilegiis civium contra forenses, ludo, condemnatione et bannis. Poenae decretae in libris et solidis parvorum; ustione; strassinatione ad furcas; resecatione capitis, manuum, pedum, aurium, nasi [praesertim in foeminis], linguae, testiculorum; fustigatione; bullatione; damni emendatione [seu pretio soluto, seu talionis iure exercito]; carcere temporario seu perpetuo; poene corporales non omnes pretio redimuntur.

Verba obsoleta *guayta* [excubiae], *pallata* [species sepis in aquis], *pelerbae* [sepes ex herbis vel lignis], *falcaseus* et *spaltus* [armorum genus, illud forsan ex *falce*], *cepa* [strues lignorum], *favolerii* [ministri communitatis] in Ducangii glossario mediae et infimae latinitatis desiderantur, ut et significationes verborum *trucinatio* [definitio causae], *excorrigiare* [fustigare].

Hoc statutorum exemplar, folior. 12, authentico par, uti ex notis praesentationis annorum 1559-1561, 1563-1564, 1568, 1574. Antonius Valsecchi possidet chartaceum, quod cum nostro contulit, ac protulit quae ambobus illustrandis plurimam affundunt lucem.

Cod. 190 chart., 1740, a. 310, l. 212 [L. V, LXIV]. MI.

Statuta communitatis Buiae, exarata die lunae 8 decembr., a. 1371, a consilio Buiae, praesente capitaneo Glemonae, qua vicario generali patriarchae aquil., rubricis sexaginta novem. Iis approbatis subscribit Nicolaus dictus Eulonus, q. Thomadi Rayneroti, notarius.

Noto voces in Ducangio desideratas: *altivolum* [species foeni]; *bagarzii, baiarzii* [nemus vel aliquid simile]; *buscare* et *buschare*

loco *boscare* et *boschare* [caedere ligna in nemore]; *busia* [mensura vini]; *caciamenta* [venationes]; *incrozare* loco *incroxare* [decussatim ponere]; *medina* et *mezina* loco *medimna* [mensura segetis]; *pisinale* [medietas vasis vini]; *spangare* [cancellare] ab alemann. *Spange,* fibula.

Poenae semper irrogantur marchis denariorum aquileiensium, denariis et solidis aquileiensibus.

Marcus Antonius Bertoli, notarius, codicem folior. 10 asserit exscriptum *ex statutis authenticis in charta haedina apud gastaldiam Buiae existentibus,* anno 1740. Adduntur fol. 11-17, documenta a. 1741.

Cod. 191 chart., saec. XVII, a. 310, l. 216 [L. V, XCVIII].

Statuta communitatis Glemonae, ab anno 1381.

Leonardus de Pers, vicecapitaneus pro Albertino de Spilimbergo capitaneo Glemonae, Fabianus massarius, provisores, consilium et commune advertentes statuta Glemonae varia esse, discordantia, pluribus voluminibus et membranis inclusa, dictant nova, per Glemonae cancellarium Philippum Formentini notarium, anno 1381, causa *guerrae* inter regem Hungariae, ecclesiam aquileiensem, Genuenses, dominium Paduae et Venetos. Statuta tribus supra biscentum capitulis exarata excipit triplex confirmatio [itale] eorundem, ex parte veneti senatus, anno deditionis 1420 et succedentibus 1586, 1615, cui accedit enumeratio onerum communitatis, quibus sublevandis pecunia ex datiis erogetur.

Eius societatis conditiones indigitant ordinamenta et poenae: nota est iniuriae foeminam vocare *medicinariam, pueruli strangulatricem:* nemo debeat rumpere banchas communis ad comburendum; furari uvas cum furia; ludere pro pecunia cum taxillis vel alio instrumento, exceptis tabulis et schachis. Poenae speciales carcer, bannus, detruncatio manus dexterae, alligatio ad catenam in platea triduo diu noctuque, pro mulieribus vero delatio lapidis ab una porta ad aliam de muro veteri; pecuniariae autem constitutae per marchas, libras denariorum parvorum, veronensium; solidos grossos; denarios, denarios aquileien-

ses; parvulos, parvulos venetos et veronenses; phirpula. Loci commercium revelant voces teutonicae *niederlach* [depositum, a *Niederlage*], *cromarius* [mercator, a *Krämer*], ut et caseus teutonicus, vinum rubiollum de Istria et Tergesto; merces Cretae, Marchiae, Romaniae; confectio pannorum *de pegers, de luoxe, de sugis, Barchamina, Peltremuli,* Bacharani vel Vilgessii.

Voces barbarae adnotandae sunt *barbanus* [patruus], *beccaria* [macellum], *dova* [dolii asser, it. *doga*], *falzonus* [lancea, a *falx*], *ficatura* [iecur], *seglaria* [emissaria], *spata* [ensis, ab it. *spada*]. Desunt glossario mediae et infimae latinitatis Ducangii *balcea* [ligna], *citussus* [vas vinarium], *phirpulum* [moneta quaedam], *piistata* [everrenda a domibus], *noveta* [emissaria], *ruppus* [fascis], *sebeccare* [interrumpere], *sgorbignare* [in aliquem invehere manibus, pedibus, dentibus], *terranum* [eiusdem terrae], *voialia* [viae]. Sensu diverso adhibet Ducangius voces *per exforsium* [vi], *maiolus* [vas vinarium]. Voces dialectus occurrunt latina inflexione: *botti* [horae], *buttia* [vas vini], *cultrae* [stragula], *gatta* [feles], *lavadurae* [lavationes], *scarnare* [excoriare], *sclavinae* [centones], *scovatiae* [everrenda].

Codicem, cui fol. 44-49 posteriora in rem documenta, annorum nempe 1420, 1587, 1615 addita sunt; Utini editum, anno 1869, pro occasione nuptiarum, curis professoris Wolf, dono dedit Marciae Iacobus Coletus.

Cod. 192 chart., saec. XVII, a. 313, l. 216 [L. V, XCIX]. MI.

Eadem.

Codex, pagin. 100, ut et proxime antecedens, recens exemplum.

Cod. 193 chart., saec. XVIII, a. 300, l. 217 [L. V, CXXI].

Statuta terrae Sanctidanielis.

Rubricis numero centum triginta septem deest quadragesima prima, titulo: *De vicinis non valentibus acceptare procuratorem pro forensibus contra vicinos.* Hanc, cuius in indicibus codicum mss. mentio tantum occurrit, ut et nonagesimam nonam *de*

ludo et poena ludi, patriarcha aquileiensis a. 1489 *iussit penitus aboleri et pro abolitis haberi mandavit.* Statuta haec approbat Thomas Mocenigo dux Venetiarum, qua die 16 iulii 1420, communitatem Sanctidanielis acceptat *sub protectione et gubernatione dominii nostri, confirmantes communitati praedictae statuta, iura et consuetudines suas, volentes quod se gubernent et regant sub nostro dominio, cum modis et conditionibus cum quibus fecerunt per elapsum.* Ea denuo rata habent duces Franciscus Foscari, a. 1449; Nicolaus Marcello, a. 1473; Marcus Anton. Memmo, a. 1613.

Edita sunt (1) ex codice membranaceo saec. XV tabularii sanctidanielensis, quo tempore sculptor egregius Aloisius Minisini Victoriam Menchini duxit uxorem. Ceteris praestat codex musaei Corrarii Venetiis, quod statuta antiquiora annorum 1355-1368 comprehendat. Paucula tantum ex statutis exstant latine et itale, in nostro codice [I. VII, MDV], fol. 109-123.

Codex foliorum 36 belle exscriptus est.

Cod. 194 chart., saec. XVI, a. 216, l. 155 [L. V, XCV].

Statuta et ordinationes communis Pulcinici, nec non et capitula nova et vetera.

Trifariam distributa, continent **a.** quae data sunt *per universos dominos de Pulcinico, sub potestate domini Simonis,* a. 1301, scripta et exemplata a Francisco q. Antonii de Midisinis de Bagnacavallo, notario *ex licentia sibi concessa per universitatem dominorum de Pulcinico,* 5 sept., a. 1459, f. 1-15.

b. Capitula vetera enata ex concordio, coram Hectore Pasqualigo, Utini locumtenente, anno 1461 celebrato inter comites Pulcinici et subditos, scilicet 1. de nil derogando iuribus episcopi bellunensis in re de investituris; 2. de piscatione; 3-5. de pascuis, confinibus et aquis; 6. de reparationibus murorum, fovearum, domuum castri et burgi Pulcinici; 7. de solvendis per subditos Christophoro et Antonio comitibus de Pulcinico ducatis mille pro expensis litis, f. 16-22.

c. Capitula nova reformantur die 8 nov., 1475 in domo Co-

(1) *Statuta terrae Sanctidanielis.* Sandaniele. 1859, tip. Biasutti, p. 88, 8°

iussii pelliparii, suadente Stephano Valmarino, vicario Vitalis Lando, locumtenentis foriiuliensis, 1. de excludendis potestate et nobilibus Pulcinici a certis condemnationibus; 2-4. de pignoribus; 5-7. de mercede cancellarii; 8. de piscatione. Reformationi subscribit Marcus Antonius de Brixia q. Francisci, notarius et cancellarius locumten. foriiuliensis, f. 23-27.

Poenae datae combustio, suspensio, decapitatio, fustigatio, excoriatio seu bullatio, proiectio de ponte in aquam, resectio membrorum, nasi vero pro foeminis, carcer; pecuniariae in libris parvorum ac frisacensibus novis.

Voces insuetae *panchogolus idem ac pistor* [quam Ducangius interpretatus est *tabernarium*], *pignolatum, scuffones* species vestium.

Codicem, folior. 33, Marciae dono obtulit Petrus Oliva del Turco, a. 1824.

Cod. 195 membr., saec. XIV, a. 406, l. 287 [L. V, XXXVII].

Statuta patavina in quinque libros distributa, libri in rubricas.

Amplissimam hanc collectionem anno 1362 publico mandato descriptam fuisse ex his verbis sub fine, fol. 305, positis innotescit: « Potestate nobili milite domino Simone de Lupis de » Parma, nec non eius vicario sapienti viro domino Ioanne Sal- » gardo de Feltro, legum doctore eximio, millesimo trecentesimo » sexagesimo secundo, indictione quinta. Ad honorem omnipo- » tentis Dei et dulcissimae virginis Mariae et Domini nostri Iesu » Christi genetricis, et communem utilitatem civitatis et populi » paduani, reducta sunt statuta praesentia communis Paduae in » hoc volumine, de mandato magnifici et excelsi domini domini » Francisci de Carraria Paduae domini generalis ec., et scri- » pta manu Antonii, filii quondam domini Viviani de Benaliis » de Leucho, civis paduani, ex decreto praefati magnif. dom. » nostri ec. ».

Alia deinceps condita statuta, cum ab eodem librario, tum ab aliis exarata, per totum volumen, ac potissimum in fine accedunt, f. 306-310, haud ultra tamen saeculum XIV. Praeter ea

quae Patavini pro bono gymnasii regimine statuere, quaeque *rubrica de conditionibus scholarium et facto studii paduani,* sub ann 1261, fol. 223-225 includuntur, haec animadversione digna codex habet.

1. Nicolai pp. IV *bulla qua statuta patavina, eidem inserta de clericorum conditione et immunitate, confirmantur,* f. 115-117. Ad annum 1290 referenda est, quod vir clar. Iosephus Gennari declarat pag. 114 operis inscripti : *Dell' antico corso di fiumi in Padova,* ubi de tota controversia inter pontificem et Patavinos accurate disserit. Bullam universam retulit Federici in *Istoria de' cavalieri gaudenti.* Venezia, 1787, II, p. 224-231.

2. *Tenor et forma societatis et cittadinantiae domini* [Bertoldi] *patriarchae aquileiensis,* f. 289. Charta est anni 1221, edita a Muratorio in *Antiquitatibus Italiae medii aevi,* IV, p. 180.

3. *Tenor et forma cittadinantiae et societatis domini* [Algerii] *episcopi feltrensis,* f. 289-290. Hanc anni 1260 chartam Muratorius itidem attulit eodem libro, p. 181, posteaquam Hieronymus Bertondellus ediderat in *Historia della città di Feltre.* Venetia, 1673, p. 68-69.

4. *Tenor et forma societatis et concessionis aquae, sive privilegii sanctae Iustinae, anno* 1230, f. 290-291. Edidit Gennari opere superius allato, p. 132.

5. Alexandri pp. IV, *constitutio contra haereticos, cum constitutionibus Friderici II imper., Paduae datis contra haereticos omnes, deinde contra Catharos, Patarenos* ec., f. 292-294. Pontificis constitutio ad annum 1260 spectat, ac omnino respondet constitutioni Innocentii pp. IV, anni 1243, quae imperiales quoque constitutiones continet, ut in *bullario romano* iam patet.

6. Clementis pp. V, *constitutio qua statuta contra haereticos ab Innocentio pp. IV iam edita confirmantur a.* 1265, f. 294. Eadem quae in *bullario romano,* sub num. IX.

Ceterum quantum historiae eius temporis investigandae statuta haec conferant, maxime quod in editionibus certe recentioribus, desit cuiuslibet statuti origo, tempus scilicet quo exaratum, et potestas cui tribuendum, nemo est qui apprime non videat. Adde quod in impressionibus nonnisi compendia aut recentiora statuta occurrunt ; libri vero tertius et quartus qui nomina varia

confinium, *stratarum*, pontium, villarum universae provinciae recitant, fere ex integro desiderantur.

Rubricarum index, fol. I-V, finit: *Liber iste statutorum est nobilium virorum* dominorum . . . . . . de Padua cognomine. Nomen consulto erasum puto fuisse *de Carraria*. Haec interiori operculo inscripta ad codicis spectant historiam: *Praesens statutum mihi Petro Floreno, i. u. d., hodierna die 7 mensis martii,* 1623 *mihi dono datum fuit a sp. et docto viro d. Petro Putheo, notario Paduae, compatre meo et mihi summa familiaritate coniuncto. — Die sabbati* 17 *mensis iunii huius anni* 1623, *hora tertia noctis subsequentis diei raptus Putheus, cuius anima requiescat in pace. — Die sabbati,* 9 *mensis septembris,* 1561. *Vetus hoc statutum multis quidem nominibus preciosum emptum fuit a me Georgio a Turre patavino, botanicae professore, horti publici praefecto, a d. Filiberto Floreno, i. u. d., q. suprascr. d. Petri filio, pretio ducatorum decem aureorum. — Emptum a me Stephano Varese ex codicibus olim excell. Georgii a Turre, publ. profess., pretio ducatorum duodecim aureorum.*

Codicem exornant litterae initiales auropictae rubricarum primae et secundae libri alterius, f. 51, 56, primae rubricae libri tertii, f. 148; quarti, f. 211.

Cod. 196 membr., saec. XV, a. 250, l. 177 [L. V, XXXVI].

Statutorum communis Paduae libri secundus et tertius.

Fere omnia concordant cum editione vicetina anni 1482, nisi quod plura desunt codici sub fine utriusque libri. Pars statutorum serior annum 1420, sub potestate Marco Dandulo, attingit. Insunt tamen litterae ducales Thomae Mocenici [a. 1414] ac Francisci Foscari [ann. 1435-1436, 1442, 1445], quarum quae annis 1442, 1445 cum post exscriptum volumen additae sint, satis innuunt ante dimidium saeculum decimumquintum exemplar factum.

Codex, scripturae erroribus scatens, numerat folia 141.

Cod. 197 chart., saec. XV, a. 284, l. 213 [L. V, XXXV]. F.

Ecloga rubricarum statuti patavini. Eae sunt ex libro primo 2.ª et 11.ª; secundo 28.ª; tertio 22.ª, 24.ª usque 27.am, 29.ª usque 32.am, 34.ª, 35.ª, 39.ª usque 44.am; ex quarto 1.ª, 5.ª usque 7.am; ex quinto 1.ª et 2.ª, f. 1-70. Statuta vetera, quae ante annum 1236 condita referunt, ac millesimum quadringentesimum minime excedunt, raro congruunt cum editis, quibus plura desunt in codice relata.

Exstant voces in Lexico Ducange desideratae *Casealinus* [*Casalino, Casolino* hodiedum quoque in ore populi] *venditor casei*, et *brondum* loco *bronzum* [aes].

Foliis 71-88 plura adduntur, variorum manibus exscripta, quae ad rem faciunt: litterae ducum venetorum Thomae Mocenigo, Francisci Foscari, Pasqualis Maripetro, Ioannis Mocenigo, Andreae Gritti [1416-1528]; potestatum Patavii; statuta nova vel praetermissa; partes Consilii decem, advocatorum communis; subscriptiones authenticae notariorum Gulielmi de Ferrariis, Io. Pontebrentae, Petri Malgarisii, Ludovici Cendrate, Iacobi Saxo, Francisci Polentoni, Vincentii a Lignamine, Camilli Fortuna [1423-1533]. Commercii historiae maxime intersunt *chalamerium panis bene cocti et saxonati* [1534] ac pistorum [1619].

Codicem emit quidam a Bolz., pretio quatuor ducatorum a l. 6, 4 [lire sei, quattro], die 23 iunii, 1633.

Cod. 198 chart., saec. XV, a. 293, l. 216 [L. V, LXII]. Me.

Leges municipales reipublicae vicentine, quae cum summa aequabilitate iuris constitutae sunt [28 maii, 1425], *feliciter completae fuerunt anno* 1426 *pridie nonas ianuarias, tempore* ..... *Francisci Foscari ducis Venetiarum, et praesidentibus* .... *Francisco Barbaro potestate et Nicolao Contareno, capitaneo Vicentiae*. Libri quatuor in rubricas distributi. Inc.: « Divina saepius opera contemplanti mihi hominis ipsius venit in mentem .... ».

Statuta, sine additione partium ac decretorum reipubl. ven.

eadem sunt quae nomine *Leges municipales civitatis Vicentiae — Statuta Vicentiae* seu *vicentina — Ius civile vicentinum — Ius municipale vicentinum,* pluries prodierunt: ideo de iis disserendum minime censeo.

Codicem, folior. 154, possederat saec. XVI incipiente Manfredus filius Francisci de Bruxaminis, civis vicentinus, notarius.

Cod. 199 chart., saec. XVII, a. 210, l. 152 [L. V, CXXIV].

Notariorum terrae Marosticae privilegium, et ordines, annis quasi consumpti, denuo in unum compilati, Andrea de Merzariis, Io. Baptista de Merzariis, ambobus iu. u. doctoribus et gastaldionibus existentibus, 1596, *cl. Carolo Boldù, praetore meritissimo existente.*

Praeit littera ducalis Pasqualis Maripetro [20 sept., 1459] qua decretum notariis Marosticae ea privilegia restituenda esse, quibus fruebantur *tempore dominorum de la Scala et domini ducis Mediolani.* Statuta quatuordecim, a duce Christophoro Mauro, die 14 aug., 1465 approbata, excipiunt correctiones et reformationes annor. 1469-1596, quibus amanuensis addidit quae annis 1597-1654 prolata fuerunt.

Codicem, folior. 96, possederat Paulus Antonius Scarattus.

Cod. 200 chart., saecc. XVII-XVIII, a. 209, l. 150 [L. V, CXXV].

Eadem notariorum privilegia, non tamen omnia quae in codice superiori occurrunt. Addita sunt acta ad annum 1760.

Codex habet folia 56.

Cod. 201 chart., saec. XV, a. 300, l. 220 [L. V, LXIII]. Me.

Statuta communis Mantuae, in honorem . . . . . . Francisci de Gonzaga, capitanei et domini principalis communis, populi et civitatis Mantuae . . . . et aliorum plurimorum locorum vicarii generalis. Incip.: « Quoniam humana conditio ad malum » prona de facili labitur ad delicta . . . ».

Libri tres, quorum rubricae, paucis exceptis, notis annorum

et potestatum nominibus carent, referunt statuta Francisci I de Gonzaga et Ioannis Francisci marchionis I. Etsi in illis plura sint quae commemorari merentur, tamen quaedam tantum, brevitatis gratia, notabo, quae temporum indolem nuntiant. In statuto de armis prohibitis enumerantur quae offensionis: ***aza, azonus, spata, spontonus***, sive ***stocus, manarexius, bechazenerus, ronchonus, cultellus***; quae defensionis: ***panceria, guarnatia, cassetus, coracia, gamberiae, rodella, daiganoli, colarium, scutum, guanti ferrei***. Poenae pecuniariae in libris et solidis; innumerae corporeae statuuntur: sontes ***stent super berlina, die dominico***; coniiciantur in carcerem; exilio mulctentur; torturae subiiciantur; puniantur usque ad mortem; submergantur ***in lacu cum corbella***; laqueo suspendantur; iis amputentur manus et pedes; eruantur oculi; lingua resecanda torculari prematur [***si ponga in giova***]; bona fisco addicantur. Quid quod et foemine fustigentur, tondant sibi crines, igne crementur.

Horum statutorum, quorum exemplaria duo membranacea in publicis tabulario et bibliotheca Mantuae servantur, historiam excussurus, adeat opera Caroli d' Arco: ***Della economia politica del municipio di Mantova, dal tempo in cui si reggeva a repubblica fino all' estinzione del governo dei Gonzaga*** [Mantova, 1842], ac ***Nuovi studj intorno all' economia politica del municipio di Mantova*** [Mantova, 1847].

Codex habet folia 218.

Cod. 202 chart., saec. XV, a. 339, l. 237 [L. V, LXV]. Z.

Exemptiones, immunitates et privilegia hominum et personarum privilegiatarum, seu habentium privilegia et immunitates a magnifico et excelso populo [florentino].

Privilegia concessa sunt, annis 1220, 1293, 1330, 1348, 1367, 1370, 1403, 1406, 1423, 1430-1432, 1434-1437, 1439-1453, 1456, populo civitatis florentinae et quibusdam communibus, in collectione nominatis.

Codicem, folior. 105, credo apographum in tabulario aliquo florentino iam asservatum.

Cod. 203 membr., saecc. XIV-XV, a. 300, l. 220 [L. V, LXIX]. Z.

Sententiae civiles et criminales, ab aliquibus potestatibus Florentiae datae. Prima incip.: « In nomine Domini amen. Haec » est quaedam absolutio pecuniae et sententia absolutionis . . . ».

Documenta, sine certo ordine, in codice regesta, puto in tabulario florentino olim fuisse asservata, quod ex lituris et annotatione non infrequenti: *Scripta et non lecta* deprehendo. Ea autem se referunt ad annos 1372 [f. 226-227], 1379 [f. 170-223], 1387 [f. 84-105], 1400 [f. 106-150], 1402 [f. 78-83, 309-314], 1403 [f. 1-40, 151-169, 315-321], 1420 [f. 229-247], 1450 [f. 248-306], 1460 [f. 42-75].

Cod. 204 chart., 1504, a. 286, l. 210 [L. V, LI]. O.

1. *Statutorum communis Florentiae* liber primus. Prooemium incip.: « Cum humana natura declinis habeatur ad delicta, pro» naque et facilis ad dissentiendum . . . », f. 1-58.

Ex praefatione, in qua *ius antiquum florentinum per sexaginta annos ferme confusum,* auxilio doctorum, qui Florentiae leges publice interpretabantur, restitutum dicitur. *nunc vero omni labe purgatum, in quinque libros divisum,* eam esse coniicio statutorum collectionem, quam anno 1416 prodiisse Ammiratus ait: « In » questo tempo [1416] trovandosi in Firenze capitano del popolo » Onofrio de' Virili da Fuligno, incominciò la repubblica a far » praticare e mettere in uso i suoi statuti, alla cura et compila» tione de' quali avea per alcun tempo addietro impiegata l' ope» ra di cinque suoi concittadini, Bartolommeo Corbinelli, Giovan» ni Caccini, Berardo Berardi, Lodovico della Badessa, Antonio » degli Albizi, e con esso loro accompagnata la dottrina et scien» za di due sommi giureconsulti, di Bartolommeo de' Volpi da » Soncino, et di Paolo di Castro, i quali leggevano nello studio di » Firenze, la qual compilazione, insin de' tredici di dicembre del» l' anno avanti, da consigli opportuni della città approvata, fu » dato ordine che non prima che passato il mese di giugno del

» presente anno s' incominciasse ad osservare (1). Sub fine legitur: « Explicit liber primus voluminis statutorum communis » Florentiae, scriptus et completus per me Gorum Antonii Ghori » Ioannis de Manuctis ».

2. *Tractatus ordinamentorum iustitiae* incip.: « Ad laudem » et reverentiam omnipotentis Dei et gloriosae virginis Mariae, » et beatorum Ioannis Baptistae, Zenobii, Victorii, Barnabae, et » sanctae Reparatae, protectorum communis et populi florentini, » et ad honerem et exaltationem et triumphum captolicae, san- » ctissimae et incommutabilis totius partis guelfae seu Guelfo- » rum civitatis Florentiae, totiusque eius territorii, et augmen- » tum status popularis Guelforum eiusdem civitatis. — De pote- » state executoris ec. cap. 1. — Omnia et singula statuta . . . », f. 59-135.

Has primum leges populus florentinus condidit, anno 1293, quo, Ioanne della Bella duce, adversus optimates insurrexit, ac reipublicae administrationem sibi vindicavit; de quo Ioannes Villanius [*Ist.*, libr. VIII, c. 1], aliique rerum florentinarum scriptores. In aliam deinde formam anno 1343 reductae sunt, quo, ex eorundem scriptorum traditione, populus Gualterium Athenarum ducem dominatu deiecit, ac auctoritatem summam resumpsit. Quae autem in codice hoc exstant, ad annum 1392, iuxta Florentinos, ni quidem fallor, spectant: nam capite LXXVII in haec verba lata lex est: « Provisum et ordinatum est quod si » casus accideret [quod Deus avertat] quod aliquis de magistra- » tibus civitatis, comitatus vel districtus Florentiae offenderet, » vel offendi faceret aliquem ex prioribus, seu executorem iusti- » tiae civitatis florentinae, vel eorum notarios, qui nunc sunt vel » fuerint a kalendis ianuarii proxime praeteriti citra sub anno » Domini 1392, indictione VI ec. ». His decretis ii enumerantur quos populus anno 1381 inter optimates habendos censuit; eosque nec inutile nec iniucundum cognoscere est. Ceterum quae universis his sancita sunt, in summates cives utique gravissima, anonymus praecipue Samminias duabus epistolis, inter nuntia litteraria anni 1757 [p. 81, 213] a Lamio evulgatis, expli-

1) *Istorie fiorentine*. Firenze, 1647, p. I, t. II, p. 976.

cavit. Ordinamenta haec Vincentius Fineschi (1), cuius opus cum mihi prae manibus haud sit, nescio num textus cum codice nostro conveniat. Non congruunt certe nec quae rubricis duabus supra viginti dedit Bonaini (2) nec quae ex codice membranaceo bibliothecae Magliabecchianae, antiqua versione tabularii generalis florentini [*Archivio delle riformagioni*] Paulus Emiliani Giudici (3). Idem amanuensis qui fol. 58, scripsit 132: *Explicit tractatus ordinamentorum iustitiae scriptus et completus per me Gorum ec., de anno Domini ab eius salutifera incarnatione millesimo quingentesimo quarto et die prima mensis maii.*

Cod. 205 cart., an. 1521, a. 280, l. 210 [L. V, LII]. O.

Statutorum communis Florentiae liber secundus inc.: « De » modo procedendi in civilibus. Rubr. I. Statuimus quod tem- » pora causarum civilium et mixtarum . . . . . », f. 1-58. Haec, folio extremo, ex codice Nicolai Altovitii se anno 1521 sumpsisse ascripsit Ioannes Baptista Iordanius, Laurentii filius. Adduntur:

1. *Lex prima consilii iustitiae,* qua magistratus vulgo *la ruota* est institutus, anno 1502. Propositio incip.: « Considerando » . . . . . nessuna cosa essere maggiore ornamento delle bene isti- » tuite repubbliche . . . . », f. 59-67.

2. *Lex secunda consilii iustitiae,* qua anno 1505 alia est ei forma data. Propositio incip.: « Considerando . . . . . la conser- » vatione delle bene istituite repubbliche consistere principal- » mente . . . . », f. 68-75.

3. *Lex circa iurisdictionem mercantiae,* seu decretum quo anno 1502 lites de mercatura proprio magistratui subiectae sunt. Incip.: « Inteso come per la provisione sotto di 14 del mese di » giugno, 1477 . . . », f. 76-77.

4. *Lex Anastasina,* qua anno 1481 de vectigalium solutione pro contractibus cautum est, una cum limitatione et correctione

(1) *Memoria degli uomini illustri di s. Maria Novella*, I, pag. 186-253.

(2) *Archivio storico italiano*. Firenze, 1855, nuova ser., I, pag. 37-71.

(3) *Appendice alla storia politica de' municipj italiani*. Firenze, 1851, pag. 301-426.

eius, a. 1482. Incip.: « Examinato che riformatori del monte et » gabelle del comune di Firenze ragunati . . . », f. 77-82.

Amanuensis qui supra, haec quoque ex libro Antonii de Porticibus se exscripsisse testatur.

Cod. 206 chart., saec. XV, a. 429, l. 290 [L. V, LXVI]. F.

Thomae Salvecti pistoriensis, *glossa super statuti florentini libro secundo*. Incip.: « Rubr. De modo procedendi in civilibus. » Sint et esse intelligantur. *Instantiae causarum LX dierum...* ». Uniuscuiusque rubricae membris disiectis adduntur commentariorum capitula plura, ut 129 in prima; 178 in quadragesima tertia; 67 in centesima vigesima octava; 80 in centesima trigesima. Salvectus multas praetorum ac magistratuum reipublicae florentinae sententias a semetipso in tabulariis civitatis inspectas affert, ut et consilia Guglielmini Tanagliae, Leonis de Prato, Benedicti quond. Michaelis de Accoltis de Aretio, Andreae de Angelettis de Bononia, Raphaelis Fulgosii, Torelli de Prato, Dyonisii de Bongiannis de Parixio, Pauli de Castro, Laurentii de Ridolfis, Bartholomaei de Vulpis, Bartholomaei de Popoleschis, Baldi de Perusio, Lapi abbatis de sancto Miniate, Ioannis de Lignano.

Auctorem, Raphaelis Fulgosii et Ioannis Nicoletii forocorneliensis auditorem, civem et advocatum florentinum magni nominis, qui floruit dimidio saeculo decimoquinto, Florentini reipublicae regendae a consiliis vocarunt: Cosimus vero de Medicis, confalonerius iustitiae, an. 1445, cum aliis septem, reformationibus statutorum emendandis praefecit. Eum, veterum iurisperitorum exemplo, et humanas litteras calluisse addam, quod Iulianum Beninium equitem hierosolymitanum in funere laudaverit (1) et Gomezii ulyssiponensis, Camaldulensium antistitis, vitam descripserit (2).

Codicem, folior. 260, post annum. 1469, ut ex contextu liquet, exaratum, deficientibus commentarii quae ad duas extremas rubricas se referunt, possederunt qui in libri fronte scripserunt:

1) Hier. Aliot. *Epist.*, I, p. 316.
2) Mehus. *Vita Ambr. Camaldul.*, p. 101.

Ser Ioannis de Macchatis de sancto Miniate, causidici florentini. — Hodie domini Horatii sui filii i. u. d.

Cod. 207 chart., saec. XVI, a. 338, l. 230 [L. V, LIII]. O.

Statutorum et ordinamentorum communis Florentiae, liber tertius. Incip.: « Domini potestas, capitaneus et exequutor civi- » tatis Florentiae, et quilibet eorum . . . . ». Praeit tabula rubricarum centum nonaginta octo, quibus sub fine desunt a centesima sexagesima secunda ad extremam.

Secundum ac tertium legum harum volumen ad collectionem anno 1416 factam spectare, satis innotescit.

Codex eleganter scriptus habet folia 60.

Cod. 208 chart., saec. XVI, a. 350, l. 244 [L. V, LIV]. O.

Quaestiones, declarationes et practicae super libro tertio statutorum florentinorum, in materia maleficiorum, in his scriptis redactae per dominum Thomam Salvectum florentinum, ubi et inseruntur de verbo ad verbum scripta domini Alexandri Salvi de Bencivennis super eodem. Incip.: « Rubr. I. De arbitrio Domini » potestatis capitanei et executoris. De potestate statutum lo- » quens videtur habere . . . ».

Ea se referunt ad rubricas numero sexagintanovem, per quaestiones distributas, dum libro tertio centum nonaginta octo numerantur. Etsi huius libri titulus differat a *commentariorum in librum alterum,* tamen operis prosecutionem autumo.

Auctor fol. 2 scribens: « . . . . in anno 1452 de mense au- » gusti fuit edita reformatio opere meo dum tunc essem de duo- » decim qui de commissis de nocte cum armis et sanguinis effu- » sione habeant arbitrium . . . . », consilia duo de cicatricibus ad rem inserit, alterum *optimi et antiqui practici magistri Christophori Georgii florentini avi cognatae meae, scilicet uxoris ser Ioannis germani mei, qui fuit honoratissimus civis et tempore meo vexillifer iustitiae,* alterum *Magistri Antonii de Scarperia,* qui Florentiae, Perusii, ac Patavii medicam artem tradidit et concilio constantiensi interfuit.

Codex, non una manu, post a. 1461 foliis 135 exscriptus, pertinuerat dom. Matthaeo Carlinio, iuriscons. et advoc. florentino.

Cod. 209 chart., saec. XVI, a. 338, l. 240 [L. V, LVI]. O.

Statuta communitatis Prati. Partes septem in rubricas distributae. Prima incip.: « Quamvis terra Prati statuta et ordina» menta habeat pervetusta . . . . ». Praeit index, f. 1-11.

Reformata haec sunt anno 1504 per *Ioannem Franciscum de Nesis florentinum, potestatem Prati ; iuris utr. doctores Iulianum Francisci de Guizzelmis, Thomam Bandini ser Pauli de Rochis, Iacobum ser Michaelis de Modestis ; notarios Raphaelem Stephani de Celmis et Laurentium Iuliani de Ianis ; Carolum Andreae de Girardaciis, mercatorem*. Partes quinque, f. 15-145, rogatas per Quiricum Ioannis Quirici de Baldinuccis de Prato, notarium reformationum et cancellarium communis Prati, priores et vexillifer iustitiae populi florentini confirmant et approbant, die 29 ianuarii, 1505. Accedunt *leges, declarationes, limitationes, additiones, correctiones et novae ordinationes*, partibus sexta et septima contentae, f. 146-174, quas Pratenses annis 1538, 1557, 1566 fecere et florentini duces confirmarunt. Postremo loco exstant aliquot decreta florentina et pratensia, quae ad saeculi XVII initium pertinent. Foliis 194-206 occurrit *tabula rubricarum statutorum terrae Prati, ad commodiorem usum, per ordinem alphabeticum collectarum et dispositarum*.

De hisce statutis erudiri cupidus adeat opellam Germani Fossi: *Studio, ordinamento e lavori da fare sugli statuti pratesi*, quam legit Florentiae in academia *degli Infecondi*, ann. 1839-1840.

Cod. 210 membr., saec. XV, a. 358, l. 240 [L. V, LV]. O.

Eadem statuta, capitulorum sommariis et postillis marginibus per plures adiectis.

Codex, folior. 80, haec habet in fine: *Ludovicus Magii, canonicus et ecclesiae sancti Michaelis rector et prior, hoc opus fecit et explevit*. Anno 1752 volumen possederat *Antonius Cocchius Mucellanus*, qui nomen sua manu inscripsit.

Cod. 211 chart., saec. XV, a. 263, l. 203 [L. V, XLII]. F.

Statuta civitatis Volaterranae, rubricis seu capitibus centum quinquaginta et uno, nulla librorum partitione. Inc.: « Potestas » civitatis Volaterrarum antequam suum potestariae officium ad» ministrare incipiat . . . », f. 1-157.

Serior manus addidit statuta aliquot annor. 1533-1586. Etsi passim postillae addantur, nullibi tamen eorum statutorum historiam excussam legimus, quae, hucusque inedita, illustravit Laurent. Aulus Cecina in *Notizie istoriche della città di Volterra* [Pisa, 1758, 4.°], p. 116-120, 126, 172-175, 209, quibus locis evincit Volaterranos a. 1411 ius proprium instaurasse. Cel. Giacchi, ex quo scimus quindecim codices membranaceos mss. eorum statutorum, in publico Volaterrarum tabul. asservari, quasdam ex antiquioribus rubricis publici fecit iuris (1), quod praestitit quoque Maccioni (2).

Cod. 212 chart., saec. XVIII, a. 301, l. 218 [L. V, XCIV]. T.

Statuta et ordinamenta communitatis et hominum civitatis Spalati, facta, edita et condita per nob. et sup. virum, dom. Percevalum Ioannis de nobili et honorabili civitate firmana . . . . potestatem civitatis Spalati, a. 1312. Exordium, quod inc.: « Di» vina sapientia cuncta prospiciens ab aeterno humanam condi» dit creaturam . . . . », statutorum historiam complectitur, definiens quid unusquisque liber comprehendat. Rubricis, summatim 465, quaedam annorum 1314, 1319, 1325, inseruntur, p. 1-466. Paginis vero 467-480 occurrunt statuta peculiaria comitum Spalati, Pantaleonis Iustiniani, a. 1305; Iacobi Gradonici, a 1333; Maphaei Emo, ann. 1350-1352, 1367; ut et passim regum Ungariae Caroli an. 1319, Ludovici ann. 1350, 1365. *Correctiones* pag. 481-488, 503-513, excipiunt *Reformationes* num. 87, ann. 1332-1384 datae, p. 515-603.

(1) *Saggio di ricerche sopra lo statuto antico e moderno di Volterra.* Firenze e Siena, 1786-1798, III, p, 7-19, 87-91, 96.

(2) *Difesa del dominio dei conti della Gherardesca*, II, p. 63-64.

Annoto statuta singularia, quippe quae temporum indolem revelent: duplicetur poena committentis maleficium in festo s. Domnii, vel post tertium sonum campanae — malvendulae non filent in foro (1) — piscatores vendant pisces *stando* in pedibus — asini non inducantur in ecclesias — nullus osculetur mortuum — de porcis non tenendis — de finestris super coemeterium — de legato drudae vel concubinae — de concubinis monachorum. Poenae irrogatae, saepius potestatis arbitrio; pecuniariae in libris venetorum parvulorum, solidis et denariis parvorum; detentio personae, carcer, bona fisco addicta, damni emendatio; abscissio membrorum, manus praesertim dexterae; decretum sontes expellantur de civitate Spalati, fustigentur per civitatem; bullentur in maxillis de tribus bullis; suspendantur, *itaque penitus moriantur;* comburantur si, artes magicales vel herbarias exercuerint.

Cod. 213 membr., saec. XIV, a. 240, l. 162 [L. V, LXXX].

Statuta Scardonae, a principio mutila, incipiunt verbis extremis capituli secundi: « modo omnes praecipuas festivitates, » quas ecclesia solempni veneratione celebrandas denunciat, vo- » lumus similiter operum vacatione vereri et coli, et qui contra » fecerit solvat bannum ad arbitrium curiae ».

Rubricae numero 143. Occurrunt officiales communis: *bucarii, bruchinarii, tribuni* vel *pristaldii.*

Arma *per burgum et civitatem* vetita sunt *ensis, gladius, cultellus, clava, macia, lancea, burdo, manarium, panceria mulata, bracera.* Plura insunt de *barcis* vel *zollis natantibus,* de piscatione, scilicet de piscibus captis *tam cum igne, quam sine igne, tam diu quam noctu,* donandis comiti et iudicibus, de iis non vendendis nisi in foro, de nominibus variis: *anguilla, grongus, bilizna* sive *chembla, dentoso, scamalis, pulpibus, salpa, psovina, plasnacha.*

Poenae irrogatae sunt *infamia, verbera,* frustatio per civita-

(1) *Statuta Brixiae decernunt propolae ficuum et cerasorum non filent in foro.*

tem; scocatio super nasum ab una auricula ad aliam; obtruncatio manus dexterae, quae libris quinquaginta redimi possit, *carcer, destructio domus, bannus perpetuus omnibus diebus vitae, ponitiones ad arbitrium curae, suspensio per gulam*; pecuniariae in libris denariorum parvulorum, solidis, romanatis, iperperis. In mulierem acrius inquiri: *nulla mulier nec malvendosa sive revenditrix debeat manere ad filandum in foro; nuncii teneantur rumpere conunculas* [colos]; *foeminae non faciant artes magicales vel herbarias,* secus *igne comburantur.* •

Codex pluribus scatens erroribus, folior. 34, habet duobus extremis initia quatuor Evangeliorum, ad commodum iurantium *ad sancta Dei evangelia,* ut capitibus 111-112.

Cod. 214 chart., saec. XIV, a. 293, l. 210 [Z. L. CCXVIII]. E.

Statuta Sibenici, libris sex. Conveniunt fere ex integro cum editione veneta anni 1608, cui emendandae castigata confert eorum lectio. Foliis octo praeit capitulorum index. Plura occurrunt in textu compendia litterarum: tituli ut et pericoparum obeli rubro colore; rubro et caeruleo litterae capitulorum initiales notantur.

Codex habet folia 70 praeter desideratum sub fine libri primi. Etsi de aetate non liqueat, tamen certo certius ante annum 1412, quo libens reipublicae venetae potestatem subiit, volumen exaratum constat, quod passim loco verborum *ducis et communis Venetiarum* quae in editis habentur, legatur *domini regis.*

Cod. 215 chart., saec. XV, a. 210, l. 153 [L. V, XXXII]. Mk.

Statuta et privilegia civitatis Cathari, rubricis quatuor centum quadraginta, quorum index praeit fol. 1-9. Incip.: « *De » constitutione iudicum civitatis Cathari. Splendor supernae lu» cis divina miseratione illuminans* . . . . . », f. 10-107. Statutis datis annis 1301-1417, nempe antequam Catharenses ultro se in fidem ditionemque Venetorum dedissent, accedunt partes seu decreta Venetorum quatuor pro annis 1423-1425; nec non diploma itale Stephani imperatoris Romaniae pro Catharensibus a. 1351,

titulo: *Privilegia et confinia civitatis Cathari*, f. 107-108; quod extremum ediderunt itale et latine Flaminius Cornelius (1), latine tantum Farlatus (2). Manuscripta et edita (3) congruunt nisi quod in hiis *partes* quadraginta loco quatuor occurrunt. Idem Farlatus plures describit *leges sanctissimae* quae ad rem Cathari ecclesiast. pertinent, pag. 429, 446, 455.

Cod. 216 chart., saec. XVII, a. 230, l. 168 [L. X, CCXXIII]. N.

Placita ordinis equestris constantiniani s. Georgii. Incip.: « Ioannes Andreas Angelus Flavius Comnenus . . . Universis . . . » Leges ex eo fortasse dictae fuere quia legunt, non quod ligent, » et colligunt ea . . . . . Idibus aprilis, 1630 . . . ».

Statuta haec capitulis viginti redacta *per Ioannem Andream magnum magistrum,* data sunt Venetiis, 6 idus iulii, 1632; parata autem praelo monet data, sub initio codicis, a studiorum reformatoribus imprimendi facultas, die 19 iunii, 1637. Textum paginar. 117 excipit *rerum omnium in praesenti legum militarium volumine contentarum elenchus,* et quidem accuratissimus, pag. 121-138; antecedit vero folium aere sculptum cum allegoriis ad ordinem se referentibus, in quo datum operis titulum suffecerat: *Leges praescriptaè sacrae angelicae militiae Constantinianae s. Georgii.*

Discrepant statuta edita hucusque a me visa.

Cod. 217 chart., saec. XV, a. 300, l. 210 [L. V, LXVIII]. Z.

Modus servandus in creatione militis ierosolymitani.

Orationes et caeremonias [per fragmenta capitulo primo *de receptione fratrum* in statutis ordinis relatas] Bartholomaeus Bucellinus, notarius et scriba Nicolai Franchi episcopi tarvisini, sumpsit ex huius libro pontificali, qua occasione Sebastianum

(1) *Catharus Dalmatiae civitas* ec. Patavii, 1759, p. 54-59.

(2) *Illyr. sacrum*, VI, p. 449-450.

(3) *Statuta civitatis Cathari.* Venet., apud Rubertum Meiettum, 1616, p. 343, 4.°.

Michaelem venetum, nobilem ex utroque parente Innocentius pp. VIII in militem, et fratrem monasterii s. Ioannis de templo, ordinis ierosolymitani, creat, ac per legatum apostolicum Nicolaum Francum priorem eiusdem monasterii, per mortem Bertucii vacantis, asserit.

Sebastianum Michaelem, filium Fantini q. Castellani, venet., a. 1501, hierosolymitanum asserit Araldi in *Italia nobile*, p. 76. Priori s. Ioannis de templo, iam renunciato, Peter Aaron dicat opus: *Trattato della natura et cognitione di tutti gli tuoni di canto figurato* ec. Venezia, 1531.

Codex habet folia quinque.

Codd. 218-222 chart., saec. XVIII, a. 363, l. 216, a. 295, l. 160 [L. V, LXXV-LXXIX]. F.

Codex diplomaticus ordinis equestris s. Ioannis Hierosolymitani, a saeculo XII ad XVIII.

Insunt bullae pontificum; diplomata imperatorum, regum, principum; litterae episcoporum, priorum, commendatorum et fratrum ordinis; privilegia ducum, comitum, marchionum, landgraviorum, burchgraviorum, electorum; acta donationis, venditionis, infeudationis, permutationis; latine, itale, gallice, allemanice, haec omnia ex tabulariis venetis et exteris, maiori tamen ex parte, ab operibus editis sumpta, indicatione plerumque addita a Iacobo Morellio, qui plura collectioni amplificandae sua manu contulit: idem unoquoque volumine chartas annor. serie disposuit.

Tomus primus, fol. 430, praeter bullas pontificum annorum 1185-1316, continet **a.** nomina equitum melitensium ac syllabam dignitatum in septem prioratibus Italiae, f. 1-26; **b.** documenta plura, videlicet litteras F. Smitmer et L. Cappellaris Thomae Iosepho Farsettio, sub fine saeculi decimoctavi; notas plures Iacobi Morellii, syllabi actorum ac librorum tum manuscriptorum tum impressorum, chartarum ex tabulario veneto *della ricetta*, f. 28-80; **c.** *Campomanes. Dissertacion hist. del orden des los Templarios*, f. 203-216.

Tomus alter, folior. 294, complectitur bullas pontificum ab anno 1130 ad 1374; acta varia ann. 1121-1386.

Tomus tertius, folior. 305, continet bullas pontificum; frequentius vero litteras imperatorum, regum, margraviorum; priorum et commendatorum ordinis, annor. 1403-1555. Quae ampliori sermone excussa, sunt **a.** bulla Pii pp. IV, ordinis privilegia amplificantis, a 1560, f. 1-94; **b.** litterae patentes Henrici II Galliarum regis, quibus ordini favores conlati, f. 254-305.

Tomus quartus, folior. 261, habet item bullas pontificum et litteras principum, ann. 1561-1630: redundant acta imperatorum Ferdinandi I et II, ac Rudolphi II, plerumque alemannice; regum Galliae Caroli IX, Henrici III et IV, Ludovici XIII, gallice.

Tomus quintus, folior. 306, comprehendit ann. 1634-1799 bullas pontificum minori numero, maiori vero litteras, gallice scriptas, Ludovici XIII et XIV et *acta parlamenti*, fol. 31-44, 59-64, 71-88, 127-156, 161-164 ec.; itale exaratas imperatorum Leopoldi I, Iosephi I, Caroli VI, Mariae Theresiae, fol. 95-118, 181-224, 231-268, 270.

Collectio haec tanti est habenda ut nullo modo hucusque editae (1), vel documentorum numero, vel rerum pertractarum varietate, vel virorum ex quovis ordine illustrium, comparari possint.

Cod. 223 chart., saec. XVIII, a. 264, l. 196 [L. XIV, CXXII]. Mr.

Rubricae decretorum ad gymnasium patavinum et venetum spectantium.

Capitulorum summariis, rerum pertractatarum ab initio saeculi XV ad initium decimioctavi ordine digestis probe cognoscendis, praeest repertorium his titulis: *Gymnasium patavinum — Gymnasium venetum — Reformatores studii — Doctores legentes — Scolares sive studentes — Rectores gymnasii patavini — Universitates scolarium — Medici et cyrugici Venetiarum — Rotuli*

(1) *Privileges des papes, empereurs, roys, ec. en faveur de l'ordre de Saint Iean de Hierusalem, recueillis par le chavalier de Haudesins des Closeaux.* Paris, 1649, pag. 1100, 4.° — *Codice diplomatico del s. ordine gerosolimitano,* a Seb. Pauli, in lucem prolatus. Lucca, 1733-1737, II, f.° — *Tabulae ordinis theutonici. Ex tabularii regii berolinensis codice potissimum edidit Ernestus Strehlke.* Berolini, 1869, p. VI, 490, 4.°

gymnasii patavini — Pecunia pro studio — Speciales personae — Bibliotheca publica — Librarii et impressores — Prohibitiones et concessiones — Deliberationes generales — Collegia et academiae.

Etsi volumina desiderentur ad quae rubricae referuntur, habes in codice folior. 204, quod Facciolatum in *Fastis gymnasii patavini* suppleat vel emendet.

Cod. 224 chart., saec. XVIII, a. 274, l. 193 [L. V, XCII]. N.

A. *Statuta sacri collegii theologorum civitatis Paduae, reformata, an.* 1612. Prooemium diei 1 octobris huius anni incip.: « Nulli sunt hominum in toto terrarum orbe conventus, nulla » collegia . . . . . », f. 2-24. Ea capitibus sex supra viginti, ab episcopo patav. Marco Cornelio confirmari petunt et obtinent mag. Honorius Gemellus collegii decanus ac mag. Marius Mazzolenus, qui extremus, novis cum antiquis coniunctis, reformavit.

B. *Partes et decreta in sacro theologorum collegio almae universitatis patavinae servanda, et in unum collecta, anno* 1688. Prooemium inc.: « Mores hominum ac diversa rerum agendarum » conditio . . . », f. 27-33. Partes et decreta *collegit, singulari studio perfecit et summatim in capita* [numero quindecim] *distinxit et exhibuit mag. Felix Rotondi, theologus publ. in via Scoti, ordinis Minorum convent.*, anno 1687.

Codicem, fol. 34, *de verbo ad verbum, ne syllaba quidem seu de corpore, seu de marginibus praetermissa, fideliter a principio ad finem usque descripsit, et exemplavit ab uno prototypo seu exemplari eiusdem sacri collegii . . . . Hieronymus Ravenna, i. u. d., quond. Francisci, civis patavinus et veneta auctoritate notarius,* anno 1708.

Cod. 225 chart., saec. XVII, a. 423, l. 282 [L. V, LXXXVIII]. N.

Statuta collegii iuristarum archigymnasii patavini, priore Roberto Papafava abate, reformata anno 1653, titulo: *templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilii publici, caput urbis, ara sociorum, portus omnium gentium, sacrum collegium patavin. est.*

Auctor nuncupat statuta *ampliss., praeclariss., excellentissi-*

misque s. collegii patavini iur. utr. doctoribus, dedicatione quae incip.: « Non inepte romanae eloquentiae parens Cicero scriptum » reliquit, patres conscripti, omnibus qui patriam . . . », f. 1-74.

Unamquamque legum novem supra viginti Franciscus Saxonia, notarius et cancellarius collegiii, eidem propositam notat, *abballotatam* et captam fuisse, septem exceptis collegio non propositis, p. 81-177.

Statuta toto caelo differunt ab *Institutis et privilegiis iuristarum,* quorum editio septima anno 1674 Venetiis impressa est.

Cod. 226 membr., saec. XVI, a. 257, l. 188 [L. V, L]. Ma.

Constitutionum sacri patavini collegii philosophorum ac medicorum libri quinque.

Primus liber *de cultu divino,* habet statuta septem; alter *de attinentibus ad collegium;* tertius *de statutis,* uterque sexdecim; quartus *de poenis,* viginti; quintus *de insigniendis a collegio,* vigintiquinque, fol. I-XXXV. Operi prooemium incip.: « Philoso» phorum medicorumque sacri patavini collegii leges ac consti» tutiones scripturi . . . ».

a. Fol. XXXVI-XLII, LIV-LVII, LXXXVII-C, occurrunt *reformationes* annor. 1533, 1553-1554, 1562, 1565-1566, 1577; foliis vero XLIII-LVIII litterae ducales in eam rem, Thomae Mocenigo [1421-1422], Francisci Foscari [1444], Pascalis Maripetri [1458], Nicolai Marcello [1474], Petri Mocenigo [1475], Augustini Barbadico [1496], Leonardi Lauredani [1508, 1512], Francisci Venerii [1554-1555], Hieronymi Prioli [1564].

Quae *statuta almae universitatis d. artistarum et medicorum patav. gymnasii,* pluries libris quatuor edita sunt saeculis XVI-XVII, minime congruunt.

b. *Matricula dominorum doctorum artistarum et medicorum sacri collegii patavini.* Syllabus doctorum numero 122, quorum sexaginta duo, anno 1550 inscripti; ceteri postea alia manu additi, fol. LXI-LXIV.

c. *Acta de iuribus praecedentiae in pompis corporis Christi et s. Antonii, ex antiqua consuetudine custodiendis,* ann. 1580-1582, f. LXV-LXVIII.

d. *De ordine inter collegia pro tinello* [novo caenaculo aedificando] *examinaum*, ac *baldachino* in pompis maioribus, a doctoribus iuris, artistis et medicis deferendo, annor. 1437, 1488, fol. LXXIII-LXXIV.

e. *Testamentorum particulae in favorem archigymnasii patavini*, ann. 1398, 1405, 1446, 1450, 1456.

Velus hoc statutorum volumen [sic a principio inscriptum], *iam a sacro collegio ammissum, excellentissimus domin. Ludovicus Maripetrus de Saxonia prior sua diligentia recuperavit anno salutis* 1648.

Cod. 227 chart., saec. XVI, a. 290, l. 213 [L. V, I].

Acta varia in unum coacta, regimen archigymnasii vindobonensis spectantia, partim typis impressa, partim manuscripta, annis 1524-1526.

Opellam typis sine nota, post annum 1529 datam : *Consilium super iuribus et praeeminentia cancellariatus studii alicuius generalis, pro reverendo patre et domino d. Paulo de Oberstain, praeposito viennensi et eiusdem studii cancellario*, excipiunt acta manuscripta foliis 88, de cancellarii querelis contra vindobonensis archigymnasii rectorem, universitatemque ipsam, super praelationis iuribus sibi utpote cancellario debitis. Insunt exempla **a.** epistolae Laurentii Campeggi cardinalis et ad caesarem oratoris, qua officiali pataviensi mandat ut, vocatis universitatis rectore, doctoribus, scholaribus, causam audiat et iudicet. Incip. : « Humi» libus supplicum votis ex commisso nobis legationis officio li» benter annuimus . . . Vienne, 16 kal. nov., 1524 » ; **b.** quatuor epistolarum [annor. 1524-1525] Ferdinandi archiducis Austriae, Christophoro episcopo labacensi et administratori secoviensi, Leonardo de Harrac Austriae inferioris vicelocumtenenti, Dieterich episcopo neoburgensi, Feliciano de Petschach, Erasmo de Doremberg, de ea re commissariis ; **c.** epistolarum eorundem ac Pauli de Oberstein [1525] ; **d.** positionum et gravaminum utriusque partis, tum universitatis, tum cancellarii in idem argumentum [1525] : latine et allemanice.

Cod. 228 membr., saec. XV, a. 330, l. 235 [L. X, CXC]. N.

1. *Promissio ser. ducis Venetiarum, Pascalis Maripetro,* die 30 octobris, 1457.

Promissionem falsę Antonio Venerio in titulo adiudicatam monent maior capitulorum numerus, si cum propria Venerii [L. X, CXCI] comparetur; correctiones diei 26 novembris, a 1400, *ante creationem serenissimi domini Michaelis Steno,* eadem manu qua textus universus exscriptae; postillae ducum post Venerium textu eodem conclusae, dum in aliis codicibus margini adscriptae sunt. Hoc exemplum Pascali Maripetro vel cuidam eius consiliariorum inservisse suadet capitulum 53 *de nostro salario,* quo syllabus ducum, qui *honorificentias* ante ducem promittentem *habuerunt* et *tenuerunt,* desinit nomine Francisci Foscari. Ceterum fol. 33 habes alia manu correctiones et additamenta, *ad occasionem ill. d. Pascalis Maripetro, ducis Venetiarum,* 1457, *mense octobris.*

Titulum ornat imago Francisci Foscari egregie in littera initiali expressa, floribus et frondibus superfluentibus, quam cum flato numismate in nostris scrimniis et imagine oleo picta in musaeo Corrario Venetiarum si confero, eandem esse deprehendo.

2. *Narratio mortis Ioannis Superantii, ducis Venetiarum,* 31 decembris, 1328: quo solemniori ritu iusta exsequalia honestentur; quid praestent novae promissionis correctores; quae ducis electionem antecedant, comitentur, excipiant, f. 34-37.

3. *Capitulare consiliariorum ducis Venetiarum, seu Consilii minoris,* fol. 46-85, indice praecedente f. 40-44.

Capitula bis centum viginti duo, ad annum 1450.

Titulus, aequae ut et promissionis ornatus, offert litteram initialem I auropictam; ceteras ut et rubricas et numeros, coloribus conspicuas.

Cod. 229 membr., saec. XVI, a. 330, l. 235 [L. X, CCCXVI]. D.

Promissio seren. principis Petri Lando, inclyti ducis Venetiarum, quam fecit pro ducatu suo, 20 ianuarii, 1538.

Textus includit correctiones annor. 1521, 1523, fere omnes

itale, additas promissionibus Antonii Grimani et Andreae Gritti. Iuramento ducis *omnia suprascripta bona fide, sine fraude,* servandi, capitula centumduodecim absolvuntur, f. 1-29, indice praemisso, f. II-IV. Tertium et quartum supra centesimum decimum tertium agit *de electionibus trium nobilium post obitum nostrum, ad investigandas contrafactiones nostrae promissionis,* f. 29-30. Centesimum decimumquintum usque centes. decim. oct. dant die 7 ianuarii, paulo ante eius electionem, decreta, itale, maioris Consilii *de officiis prioratus et plebaniae conferendis civibus originariis venetis, officialibus cancelleriae inferioris, hospitalis incurabilium tutela, armorum ductoribus.*

Singulare est quod fol. 32-33 adduntur *correctiones et provisiones factae vacante ducatu per obitum seren. d. Petri Lando,* nempe decreta quatuor maioris Consilii, die 17 nov., 1545, paulo ante electionem Francisci Donato, cuius rei causam innuit scriptor coaevus a princio : « Similis promissio data fuit seren. prin» cipi d. Francisco Donato, 25 nov., 1545 ».

Bis ab initio monogramma Andreae Franceschi, a secretis.

Cod. 230 membr., saec. XIV, a. 370, l. 258 [L. X, CCCXIV]. D.

Promissio Andreae Contareni, inclyti ducis Venetiarum, quam fecit populo pro ducatu, 27 ianuarii, 1367. Incip. : « Cum » de nostra fortitudine ec. ».

Capitula centum octo : quinquagesimum octavum in duo scissum : additio capitulo nonagesimo octavo *de una pulchra roba laborata ad aurum, quam tenetur dux sibi facere infra sex menses postquam intraverit ad ducatum,* in aliis codicibus inserta est capitulo eodem. Capitula 103-107, etsi indicatione nulla, sunt correctiones post mortem ducum Laurentii Celsi et Marci Cornario.

Codicis, foliorum sexdecim, cum indice, f. 2-3, sic lego folio primo inscriptum : « Promissio ducalis seren. Andreae Conta» reno, ducis Venetiarum ec. MCCCLXVII : hanc domesticis e » latebris eruit, ac tanti progenitoris memoriae et posteritatis or» namento Aloysius Contar. Lazari f. resarcivit MDCLXXXVI ».

Cod. 231 membr., saec. XVI, a. 330, l. 230 [L. X, CXCII]. N.

Promissio serenissimi principis Aloysii Mocenigo, ducis Venetiar., 11 maii, 1570, capitibus numeratis 131, reapse vero 170.

Insunt partes maioris Consilii, fere omnes itale, annis 1501-1569 datae, promissioni vel eo magis declarandae, vel emendandae, vel amplificandae.

Codex, foliis 57, cum *repertorio,* f. 55-57, membrana tereti et candidiori exaratus, ad normam exscriptus, habet titulum aureis litteris ac litteras initiales spatiolis auropictis belle conclusas.

Cod. 232 membr., saec. XIV, a. 360, l. 267 [L. X, CLXXXIX]. N.

Promissio Michaelis Mauroceno, ducis Venetiarum, quam fecit populo pro ducatu, 10 ian., 1382, capitulis centum undecim.

Eadem est ac praecedens Andreae Contareni, nisi quod capitulum extremum additum est paulo ante Mauroceni electionem, die 7 iuniii, *de vino non datiato in carceribus palatii minime vendendo.* Quae capitula [105-111] ad correctionem Laurentii Celsi se referunt, carent titulo.

Codex, habet folia 33, indicem non absolutum, f. 2-4: rubricae, litterae initiales, numeri rubro et caeruleo colore appinguntur: titulus refert vividioribus coloribus et auro imaginem ducis, litteris C, O, D circum circa notatam, ac gentis insignia, cum fasciola caerulea ad modum decussis in campo aureo.

Volumini corio vitulino purpureo egregie compacto bullae et fibulae avulsae sunt.

Cod. 233 membr., saec. XV, a. 280, l. 210 [L. X, CCCXV]. D.

Commissio facta a dom. duce Venetiarum, Christophoro Mauro, Andreae Contareno, procuratori s. Marci de supra, diei 2 apr., 1464.

Commissio haec: « Nos Christophorus Mauro . . . .
» committimus tibi nobili viro Andreae Contareno, procuratori
» ecclesiae nostrae sancti Marci apostoli et evangelistae, patroni

» et vexilliferi nostri, quatenus officium procurariae antedictae » nunc tibi commissum facere et exercere debeas iuxta tenorem » infrascripti capitularis tibi nunc dati, et nostra bulla plumbea » pendenti, ad maiorem certitudinem, communiti ». Deest bulla ut et in ceteris. Textus commissionis, f. 5-25, cum indice praeeunte, f. 1-3, capitulis triginta tribus absolvitur. Extrema 48-53, sunt *partes* captae in maiori Consilio, annis 1258-1487.

Procuratoris s. Marci dignitas, tanti habenda ut ducali proxime accederet, iis praesertim civibus collata est qui de republica optime meriti vel a legationibus, vel a classis imperio, honoratiores Venetias rediissent, vel praestantiora in patria munia obiissent. Hi a nono usque saeculo instituti novem numerabantur: tres nomine *de supra* basilicae s. Marci et palatio sarta tecta tuendis invigilabant; totidem *de ultra* appellati, commissariis, tutelis, testamentis eorum praeerant qui urbis partem ultra Rivum altum incolebant; idem tres *de citra* praestabant pro habitantibus cis pontem.

Codex excellit ornamentis universo volumini additis, capitulorum titulis et numeris rubro colore, initialibus litteris rubro et caeruleo ad vices alternas depictis, praesertim vero floribus, ac insigniis gentis Contarenae in fronte auro illitis.

Cod. 234 membr., saec. XV, a. 272, l. 200 [L. X, CCXXXVIII]. N.

Commissio facta a dom. duce Venetiarum, Christophoro Mauro, Nicolao Marcello, procuratori sancti Marci de supra, 12 maii, 1466.

Eadem commissio ac in praecedenti. Adduntur partes quatuor in maiori Consilio captae annis 1442-1449. Manu diversa credo serius adiecta acta bina, illud anni 1467 Ulixis de Aleotis, secretarii ducalis *de domibus et hospitiis procuratorum,* istud 12 iannuarii, 1471 *de non accipienda a procuratoribus pecunia in colleganitiam.* Hoc idem praeceptum alia manu, *parte* in maiori Consilio capta, die 24 februarii, 1473.

Codicem, foliorum 31, cum indice, f. 1-4, ornant picturae passim, praesertim vero tituli, quo flores, frondes, capreoli, litterae initiales, insignia gentis cum litteris M N exprimuntur.

Cod. 235 membr., saec. XV, a. 258, l. 180 [L. V, IV].

Commissio data a duce Venetiarum, procuratoribus s. Marci de supra.

Commissio et promissionis capitula eadem sunt ac in codice proxime antecedenti, quo tamen hunc recentiorem nuntiat decretum anni 1473, eadem manu ac cetera exscriptum. Index, f. 1-4, satis indicat forma plurali commissionem tribus procuratoribus *de supra* in communi datam, etsi textus forma singulari procedat, f. 6-31. Desunt folia a principio ob picturam, puto, resectam.

Litterae initiales universae, tum indicis tum capitulorum, deauratae, spatiolis egregie depictis inseruntur.

Cod. 236 membr., saec. XV, a. 272, l. 197 [L. X, CXIII].

Commissio facta a duce Venetiarum, Christophoro Mauro, nobili viro dom. Francisco Çane, procuratori s. Marci, super commissariis de ultra canale constituto, in 1462.

Deest brevioris commissionis textus; integrum vero est capitulare a Marco Zane [die 2 decembris electo] iuratum, quod capitulis sex supra sexaginta digestum finit decreto maioris Consilii, 14 maii, 1458: *quid agendum decedentibus procuratoribus de citra et ultra canale.* Praeest index, fol. 1-5.

Codex, folior. 24, capitulorum numeris rubro colore; litteris vero initialibus rubro et caeruleo alternatim; sine rubricarum titulis, refert in libri fronte flores auropictos et insignia gentis Zane efficta coloribus, quae bini pueruli nudi stantes regunt.

Cod. 237 membr., saec. XV, a. 265, l. 186 [L. V, XXXI].

Commissio facta a duce Venetiarum, Ioanne Mocenigo, Friderico Cornelio, procuratori s. Marci de ultra, die 30 oct., 1485.

Eadem est ac proxime antecedens: sub fine indicis, f. 1-5, post rubricas 76, occurrunt sex notatae litteris a-f, quibus in textu respondent capitula, fol. 13-14, 22-23.

Codex, foliorum 33, habet rubricas et titulos colore rubro,

litteras initiales caeruleo et aureo alternatim, respondenti insignibus familiae Corneliae, e fronte tituli intra lauream coronam expressis. Titulus, egregie ornatus, refert in littera initiali sanctum Fridericum stantem, in marginibus vero cherubin, mulieres in pisces desinentes regentes insignia procuratoris, flores, frondes. Ligneis operculis corio vitulino signatis desunt fibulae.

Cod. 238 membr., saec. XV, a. 275, l. 195 [L. X. CCXXXIX]. N.

Commissio facta a duce Venetiarum, Augustino Barbadico, domino Nicolao Leono, procuratori s. Marci, super commissariis de ultra canale constituti, die 2 marcii, 1496.

Idem textus ac praecedens; pariter sine breviori commissione, fol. 10-44, cum indice praeeunte, f. 1-8 : sub fine adduntur capitula decem, quorum decretum extremum dici 24 febr., 1473, *de non accipiendis pecuniis in collegantia,* f. 44-51.

Quod codicem maxime commendant sunt picturae, castigatiori linearum ductu, vividioribus coloribus, rerum expressarum veritate ita conspicuae ut pretiosum reddant. E regione tituli insignia apparent familiae Leoni cum ornamentis: titulus habet in littera initiali s. Nicolaum stantem, in marginibus vero cherubin, aquilam alis expansis, sirenen; universo denique volumine tenuiores avium, frondium, capsularum imagines ad vivum oblatas.

Cod. 239 membr., saec. XVI, a. 223, l. 160 [L. X, CCXXIV]. N.

Commissio facta a duce Venetiarum, Andrea Gritti, Hieronymo Bragadeno, procurat. s. Marci de ultra canale, 18 iunii, 1537.

Capitulis iuratis, ut in commissione antecedenti, adduntur nova ad diem 24 decembris, 1522. Textum fol. 1-23 excipiunt **a.** index capitulorum 85, f. 24-26 ; **b.** pars capta in maiori Consilio die 11 iunii, 1531, de reformandis quibusdam statutis procuratorum s. Marci *de ultra, a honore di essa procuratia et a subsidio delli poveri et povere di questa città,* manu recentiori exscripta, f. 27-35.

Voluminis frontem a principio ornat imago procuratoris flexis genibus ad pedes d. Marci sedentis, cum emblematibus ac duo-

bus cornucopiis ex quibus duae exeunt chariatides. Marginibus appinguntur patronus d. Hieronymus cum leone, vasa elegantiora, daemones, dracones duo insignia familiae Bragadenae regentes.

Cod. 240 chart., saec. XVI, a. 277, l. 203 [L. X, CCCXVII]. D.

Commissio facta a duce Venetiarum, Marino Grimani, Zacariae Contareno, procuratori s. Marci, super commissariis de ultra canale constituto, die 27 nov., 1599.

Ex capitulis, summatim 149, primum usque sexagesimum quartum respondent iisdem in commissionibus iuratis saeculi XV: reliqua ad diem 24 aprilis, 1595 data, itale exarata sunt ab anno 1507.

E fronte tituli conspicua sunt insignia familiae Contarenae. Volumen vero, fol. 83, compactum est corio vitulino purpureo cum avibus, floribus, leone s. Marci et epigraphe: *Zacharias Contareno P.* auro expressis.

Cod. 241 membr., saec. XVIII, a. 287, l. 210 [I. VII, MDCCXCIII]. Q.

Capitulare ill. et exc. d. d. procuratorum, super commissariis de ultra canale constitutorum.

Capitulorum universim 234, 137 latine usque ad annum 1501 data sunt, cum versione itala e regione, p. 1-294; reliqua itale ab anno 1503 ad 1772 excurrunt, pag. 295-444. Praeit fol. I-XV index ordine alphabetico rerum pertractatarum digestus.

Pag. 1 scripsit amanuensis: Capitulare .... *sumptum ex alio aucto per Vincentium Maria Taleapetra, olim dictae procuratiae notarium, de anno* 1701, *nunc vero a fid* .... *eiusdem procuratiae* .... *prius quamplurimis adiectis legibus ad procuratias in communi spectantibus, quae in illo desiderabantur, hoc asterisco * indicatis, locupletatum, deinde ad veneti statuti formam redactum atque rubricatum, et in maximi sui obsequii testimonium ill. et exc. d. d. procuratoribus in praesentiarum existentibus perhumiliter ab auctore dicatum,* 1770. Capitula duo extrema anni 1772 ab eodem exscripta.

Cod. 242 membr., saec. XVIII, a. 288, l. 205 [L. X, CCCXIX].

Capitulare procuratorum s. Marci super commissariis de ultra canale, ex exemplari in eorum officio existenti sumptum pro ill. et exc. viro Aloysio II Contareno equite, dum legationem apud Romanorum imperatorem gerebat ipso cum titulo, procuratore optime electo merito, die 4 *aprilis* 1777, *ad procuratiam ingresso,* 27 *aprilis,* 1778.

Capitula, antiquioribus passim insertis, *partes* maioris Consilii et Rogatorum, ad annum 1712, referentia, adeo numero creverunt ut tercentum septendecim attingant. Eorum quaedam itale occurrunt ab anno 1388, omnia ab anno 1521.

Codicem, folior. 166, cum indice fol. 154-166, ornant picturae *viri laudati meritis impares,* scilicet prosopopoeia reipublicae sedentis cum leone cubanti; protome Contareni, inscripta: *Virtutis — Praemium — W,* fama supervolanti; insignia familiae; titulus litteris rubro colore et auro illitis.

Cod. 243 membr., saec. XVIII, a. 274, l. 190 [L. X, CCCXL]. O.

Idem capitulare ab eodem, ex archetypo eodem exscriptum.

Codicem, foliis 89 exscriptum, dono dedit Lucretia Zorzi-Grimani Victori Benedicto Molino, q. Dominici de santo Pantaleone Venec., die 13 septembris, a. 1780.

Cod. 244 membr., saec. XVIII, a. 263, l. 178 [L. X, CCCXVIII]. D.

Capitulare clariss. domin. procuratorum s. Marci, super commissariis de ultra canale constitutorum.

Capitula 146, itale ab anno 1507 ad 1577, nempe capitulis 110-146. Index fol. II-VIII formam loquendi pluralem, capitulorum textus modo singularem, modo pluralem retinet.

Exemplum recens, fol. 90, sic in titulo inscriptum: « Sum-
» ptum ex vetustissimo et pene caduco exemplari in hoc eorum
» officio reperto et existenti, tum quamplurimis ex inde adiectis
» legibus usque in praesentem diem tertiam mensis iulii, 1564,

» ad hoc officium pertinentibus, de mandato clar. dom. Matthaei
» Dandulo equitis, procuratoris et capserii, permansurum cum
» eius catena ad cancellum ipsorum clariss. domin. procuratorum,
» pro eius debita exequutione.

Cod. 245 membr., saec. XV, a. 278, l. 194 [L. X, CXII].

Capitulare Nicolai Michaelis, quondam Dominici, procuratoris sancti Marci, constituti super commissariis de citra canale, scilicet sexteriorum sancti Marci, Castelli et Canaregli, 14 iunii, 1500.

Capitulare in duas partes divisum: prima complectitur capitula sexaginta quatuor, ad annum 1326, f. 1-19, quae fere omnia respondent ceteris procuratorum s. Marci *de ultra*: cum iis vix congruunt vel re, vel temporis nota, quae capitula numero viginti alteram partem, f. 20-30, inscriptam: *Partes captae post capitulare* constituunt: eorum extremum *de advocatis dominorum procuratorum* datum est 4 novembris, 1492.

Codicem valde commendant picturae litterarum initialium universim, maxime vero tituli referentis imaginem procuratoris, flexis genibus librum a d. Nicolao stante accipientis, insignia familiae a puerulis aligeris recta, hermae imperiales, capreolus, frondes, vasa.

Cod. 246 membr., saec. XVI, a. 240, l. 176 [L. V, XCVI].

Capitulare Thomae Contareni, q. Michaelis, procuratoris s. Marci constituti super commissariis de citra canale, videlicet sexteriorum s. Marci, Castelli et Canaregli, die 16 martii, 1543.

Idem ac in codice superiori: adduntur capitula quatuordecim, cum *partibus* Consilii maioris, annis 1507-1532, itale.

Codex, fol. 38, sine indice, titulum praefert eleganter auro depictum, quo praestant figurae ss. Michaelis et Thomae, leo sinistrorsum gradiens, insignia familiae, frondes ac flores.

Cod. 247 membr., saec. XVI, a. 280, l. 186 [L. X, CCXLII]. N.

Capitulare Pascalie Cicogna, q. Gabrielis, procuratoris sancti Marci constituti super commissariis de citra canale ec., diei 29 decembris, 1583.

Eadem capitula habentur latine quae in codicibus praecedentibus. Additiones, *partibus* maioris Consilii ann. 1503-1582 insertis, itale habentur capitulis 88-139. Titulus, index, capitulorum rubricae itale quoque exprimuntur.

Codex habet paginas 132, indice praecedenti fol. VII.

Cod. 248 membr., saec. XVIII, a. 280, l. 202 [I. VII, MDLVIII]. O.

Capitulare iuratum Aloysii Mocenici f. Ioannis, procuratoris s. Marci constituti super commissariis de citra canale ec.

Capitula 214 [quorum index itale f. 1-10] latine fere omnia usque ad annum 1629, excipiunt *partes* triginta maioris Consilii. Puto serius additam *partem* 27 novembris, a. 1699, de Friderico Cornelio et Ioanne Lando poena ducatorum mille viritim plectendis quod legationes ad reginam Romanorum et Portam ottomanam refutaverint.

Codex habet folia 124, vacua a centesimo duodecimo.

Cod. 249 membr., saec. XVII, a. 250, l. 183 [L. X, CCCXX]. D.

Capitulare iuratum Marci Contareni q. Francisci, procuratoris s. Marci citra ec., a. 1662.

Eadem capitula latine, ut in aliis codicibus; cetera italelatine, cum *partibus* maioris Consilii, ann. 1503-1659, numerantur 138-212.

Cod. 250 chart., saec. XVII, a. 281, l. 198 [I. VII, DCCXXVII]. N.

Capitulare procuratorum s. Marci, constitutorum super commissariis de citra canale, scilicet sexteriorum sancti Marci. Castelli et Canaregli.

Capitula numerantur universim 225 [indice itale dato capitulorum 212, f. 1-10], latine 1-87, 153-165, 178, 186, 188-195, 213, 220, 225. Partes maioris Consilii annum attingunt 1669.

Codex, folior. 130, habet litteras initiales et partem leonis anteriorem in titulo auro illitas.

Cod. 251 membr., saec. XIV, a. 312, l. 233 [L. X, CCCXXIII]. D.

1. *Capitulare iuratum dominorum quadraginta,* f. 1-10.

Capitulis triginta ad annum 1309 tria adiecta sunt annorum 1358-1393.

Collegium quadraginta virorum rem agit tum civilem, tum criminalem usque ad saeculum decimum quintum incoeptum, quo consilia a quadraginta viris, civile et criminale instituta.

2. *Capitulare dominorum capitum de quadraginta.*

Capitulis octodecim f. 11-16, quae antiquum constituunt capitulare trium capitum Consilii a quadraginta, usque ad annum 1319, addendae sunt *partes* maioris Consilii, annis 1307-1393 fol. 16-32.

Capitulare unum et alterum habet litteras tituli initiales affabre depictas.

3. *Promissio illustris dom. Ioannis Superantio, ducis Venetiarum, quam fecit populo Veneciarum, pro ducatu,* die 23 aug., 1311, f. 35-55.

Extremum capitulorum sex supra nonaginta habet formulam iuramenti, *salvis capitulis de refutatione ducatus, pro ecclesia s. Marci, pro officio haereticae pravitatis, et salvo capitulo proxime facto de Baiamonte Theupolo et eius sequacibus et participibus illius sceleratae proditionis,* ut et in ceteris post hanc promissionem. Correctiones, capitulis octo, manu posteriori occurrunt f. 54-55.

Quod autem sub fine capituli quadragesimi octavi *de salario domini ducis et reddituum,* nominentur tantum *Iacobus Theupolus, Marinus Mauroceno, Raynerus Geno* [Zeno] *Laurentius Theupolus, et Iacobus Contareno et Ioannes Dandulo, praedecessores nostri,* non item Petrus Gradonico et Marinus Georgius, suspicor hoc promissionis exemplum, duce Petro Gradonico paratum, Su-

perantio vero accomodatum quo tempore serius rubricae adscriptae sunt, quod eo magis probant earum desiderium sub fine.

Promissionis nomine venit series legum ducali auctoritate cohibendae opportuniorum, quas die assumptionis solemniter iurabat dux Venetiarum, quasque, eo demortuo, correctores, ideo *correttori della promission ducale* appellati, vel emendebant vel augebant, patriae libertati tutius asservandae. Exinde *promissiones* principio breviores, ita successu temporis excreverunt ut, quibus annis impressae sunt (1), etsi eodem capitulorum numero, tamen volumen, posterioribus decretis insertis, ampliori forma prodierit.

Promissio pro unoquoque duce, exemplis sex membraneis ab eius consiliariis asservandis, anno 1595, primum praelo mandari coepta est, latine quidem, cum correctionibus vero et additionibus itale datis.

4. Folium extremum exhibet antiquum diagramma b. Mariae virginis divinum infantem ad sinum constringentis, angelis duobus adstantibus: icon prostat in tabernaculo, cuius frontem ornant Pater et Spiritus sanctus sub columbae specie, duabus turriculis supereminentibus.

Cod. 252 membr., saec. XIV, a. 360, l. 253 [Z. L. CCXIX]. E.

1. *Capitulare consiliariorum ducis Venetiarum,* seu Consilii minoris, capitulis 167, cum additionibus. Index fol. 1-3, textus fol. 5-29.

Capitulare ante annum 1353 non tantum exaratum sed et in codice exscriptum crediderim, quod capitula 53, 54, 56 *de officialibus accipientibus et dantibus de havere communis,* de iisdem *ponentibus manum in eius pecunia,* expuncta sint hac nota: *Can-*

(1) Marini Grimani, 1595 — Leonardi Donato, 1605 — Ioannis Bembo, 1615 — Antonii Prioli, 1618 — Francisci Contareni, 1623 — Nicolai Sagredo, 1675 — Silvestri Valerii, 1697 — Aloysii Mocenigo, 1700 — Ioannis Cornelii, 1709 — Aloysii Mocenigo, 1722 — Caroli Ruzzini, 1732 — Aloysii Pisani, 1734 — Petri Grimani, 1741 — Francisci Lauredani, 1752 — Marci Fuscareni, 1762 — Aloysii Mocenici, 1763 — Pauli Rainerii, 1778 — Ludovici Manin, 1789.

cellata ista capitula vigore partis captae in Rogatis die primo iulii ; iisque suffectae *partes* reformatae leguntur fol. 53-54.

Capitularibus itale editis [Venezia, 1680, 1700, 1749, 1776] multo plura insunt, ordine aliquantisper mutato.

2. *Promissio illustris domini Francisci Dandulo, Dei gratia Venetiarum ducis, quam fecit populo Veneciarum pro ducatu,* an. 1328, capitulis 96. Incip. : « Quum non de nostra fortitudine vel » prudentia, sed de sola processerit clementia . . . », f. 39-48.

Marginibus adiectae sunt passim correctiones promissioni, a successore Bartholomaeo Gradonico iurandae. Quid quod, fol. 49, oblatae sunt *correctiones super promissione dom. ducis, post mortem illustris domini Laurentii Celsi,* die 19 iulii, 1365.

Codd. 253-254 membr., saec. XIV, a. 380, l. 260 [L. X, CCLXVIII-CCLXIX]. N.

1. *Promissio serenissimi Venetiarum ducis Andreae Contareni, quam facit populo pro ducatu,* die 17 octobris, 1374. Idem ac in codice praecedenti initium, f. 1-16.

Ex capitulis summatim centumdecem, quartum ultra centesimum, antiquioris promissionis extremum, habet iuramentum ducis *omnia et singula suprascripta, bona fide et sine fraude servandi ;* centesimum *de salario nostro* syllabum ducum praecedentium, quo nomen Marini Faletri omissum, quod in ceteris quoque codicibus ; reliqua correctiones *post mortem illustris domini Laurencii Celsi,* 18 iulii, 1365, et *Marci Cornario,* 14 ianuarii, 1367. Cur autem in titulo legatur annus millesimus tercentesimus septuagesimus quartus loco millesimi tercentesimi sexagesimi septimi, quo Contarenus electus est, sum nescius.

2. *Capitulare consiliariorum ducis Venetiarum,* seu minoris Consilii capitulis 187, f. 20-36, cum praeeunte indice, f. 17-18. Antiquioribus adduntur partes maioris Consilii, ann. 1310-1362.

Ex capit. 93, consiliarii ducis tenentur *habere in scriptis ad domum capitulare et legere ipsum totum vel facere ipsum legi sibi semel omni mense ad minus, et promissionem etiam domini ducis . . . . et quandocumque fiet aliqua additio ipsi capitulari, teneor et debeo ipsam facere scribi in capitulari ipso . . . . et*

infra octo dies ante exitum meae consiliariae teneor capitulare et promissionem ipsam curiae restituere.

3. *Promissio illustris domini Bartholomaei Gradonico, quam fecit populo Venecie pro ducatu,* die 7 novembris, 1339.

Capitula nonaginta novem non eo numero sunt quo promissio superior, quae recentiora habet additamenta.

Codices bini, in unum compacti, titulis ac litteris initialibus rubro et caeruleo colore conspicuis praestant.

Cod. 255 membr., saec. XIV, a. 335, l. 233 [L. X, CXCI]. N.

1. *Capitulare consiliariorum ducis Venetiarum,* seu Consilii minoris, f. 5-44.

Capitulis 195 usque ad annum 1372, quatuor adduntur annis 1374-1375. Eorum iudicem habes fol. 45-47 ; 1-4 vero ordinem rubricarum per classes : **a.** *Rubricae maioris Consilii ;* **b.** *R. denariorum et bonorum communis ;* **c.** *R. Consilii decem ;* **d.** *R. Advocatorum communis ;* **e.** *R. Consilii Rogatorum ;* **f.** *R. domini ducis ;* **g.** *R. consiliariorum ;* **h.** *R. capitum de quadraginta ;* **i.** *R. partium ;* **k.** *R. peticionum ;* **l.** *R. graciarum*; **m.** *R. notariorum curiae ;* **n.** *R. forensium.* Marginibus adscripta sunt manu posteriori regesta capitulorum vel *reformatorum,* vel *revocatorum,* vel *superfluorum ob revocationem,* vel *extra omnem usum,* annis 1384-1441.

1. *Promissio illustris domini Antonii Venerio, ducis Veneciarum, quam fecit populo pro ducatu,* die 13 ianuarii, 1382, [1383].

Capitulis centumundecim, f. 49-80, cum indice praeeunte, f. 45-47, additur alia manu pars maioris Consilii, die 26 novembris, a 1400; *ante creationem ser. princip. Michaelis Steno, ducis Venet.,* ut et additamenta in marginibus.

Titulus exhibet forma rudiori imaginem ducis auropictam.

Cod. 256 membr., saec. XVI, a. 219, l. 160 [L. X, CCCXLI]. O.

Capitulare Marci Antonii Prioli, consiliarii Venetiarum, sesterii de Canareggio. Idem ac proxime antecedens.

Codex cum titulo auropicto, leonem s. Marci, insignia familiae, flores, aves referenti, habet fol. exscripta 75, sine indice.

Cod. 257 membr., saec. XVII, a. 230, l. 165 [L. X, CCCXXII]. D.

Capitulare . . . . consiliarii Venetiarum sexterii sancti Marci.

Capitula sunt 148, quorum 1-123 latine, reliqua ann. 1536-1567, itale data sunt. In titulo resectum est consiliarii nomen. Quilibet consiliarius sexteriorum, electus ad annum, cogebatur promissionem ducis *domi in scriptis habere* ec., ut notatum est in capitulari consiliariorum minoris Consilii ducalis, pag. 166. Capitulo vero 4 innuitur quod *consulat duci quod omnia capitula consiliariae meae debeat observare per totum tempus consiliariae meae.*

Singularia annoto: De veniendo ad consilium, antequam campana, quae praecedit *trotiera* [campana consiliarios asino inequitantes sollicitans], cesset pulsari — Consiliarii non possint ire ad nuptias, sub poena ducatorum 500 — Qui ex iis teneantur adesse, proiecta tessera, quando aliquis *marticiabitur,* vel *marturiabitur* [in tortura] — Non concedatur licentia ponendi *canes* [ductus pluviarum sculptos in tectis] in gurnis, nisi stratae vel rivi sint ampli XXX pedibus et ultra, sub poena librarum XXV — *Niuno possa tenir la renga più longa de due mezaruole e meza.*

Codex habet fol. 70, cum indice fol. 63-69.

Cod. 258 membr., saec. XVI, a. 235, l. 170 [L. VII, MDCCXXVII]. Q.

Commissio Andreae Bernardo, potestati Clugiae, a duce Francisco Donato data 9 septembris, 1553.

Capitula 167 latine, octo exceptis ab anno 1540 ad 1550. Fini subest monogramma H. Muriani a secretis I. s. I-M.

Commissio vel potestati, vel capitaneo, vel rectori, quocumque demum nomine appelletur, qua praecepta boni regiminis, in

eipublicae consiliis lata, exequenda mandantur, sic fere semper incip.: « Nos . . . . committimus tibi . . . . quod vadas et » sis de nostro mandato potestas . . . . per unum annum, » et tantum plus quantum successor tuus illuc venire distulerit, » habendo ad honorem nostrum et bonum statum et conservatio- » nem dictae civitatis bonam diligentiam atquè curam, regendo » dictam civitatem in his quae ad te spectabunt, secundum eo- » rum consuetudines et statuta, dummodo sit secundum Deum et » iustitiam et honorem nostrum et communis Venetiarum, et bo- » num statum ipsius civitatis et districtus, bona fide » ; finit ve- ro: « Omnia quae tibi dicendo mandabimus attendes et observa- » bis bona fide et sine fraude. Iurasti honorem et proficuum com- » munis Venetiarum, eundo, stando et redeundo ».

Codici, foliorum 90, primum resectum est. Opercula, corio vitulino obducta, referunt litteris aureis *Andree Bernardo — M.D.LIII.*

Cod. 259 membr., saec. XV, a. 272, l. 195 [L. X, CCCXXVII]. D.

Commissio Andreae Contareno, potestati Paduae, data a Paschale Maripetro, duce Venetiarum die 22 octobris, 1459. Folia tredecim.

Capitula novem super octoginta, quorum duplex hoc eodem anno exaratum. Sub fine ei mandatum, quod, ubi repererit Nicolaum Erizzo et Ioannem de Mula, a. 1452 *propter demerita et latrocinia condemnatos et bannitos, captos mittat Venetias ad carceres.*

Cod. 260 membr., saec. XVI, a. 237, l. 171 [I. VII, MCCCLVII]. D.

Commissio Francisco Contareno, capitaneo Paduae, data a Francisco Donato duce die 9 maii, 1551.

Capitulis 242 universa commissio concluditur, quorum 1-218 latine, usque ad annum 1535, reliqua itale ann. 1536-1550. Foliis 98-99 adduntur F. Contareno data ipso electionis die. Folia extrema 101-109 offerunt *tabulam praesentis commissionis,* sine capitulorum numero.

Volumini egregie compacto corio vitulino purpureo haec characteribus aureis inscripta leguntur: *Praefecturae Paduae M.D.L.I.*

Cod. 261 membr., saec. XVI, a. 227, l. 164 [l. VII, MDCCXXV]. Q.

Commissio Andreae Bernardo, potestati Paduae, data a duce Nicolao da Ponte 11 iulii, 1584.

Capitula sunt universim 251, quorum 1-159 latine usque ad a. 1524; reliqua itale ad an. 1583, cum repertorio omnium sub fine, f. 249-269. Subsunt fini nomina Ioannis Riccii, notarii ducalis, et autographum Iulii Zamberti.

Cod. 262 membr., saec. XV, a. 254, l. 178 [L. X, CCLXXII]. N.

1. *Commissio Ioanni de Molino, potestati Montagnanae, a duce Nicolao Marcello data* 15 apr., 1474.

Capitula unum supra septuaginta, cum rubricis itale, colore rubro depictis, sine indice, fol. 1-18.

Tituli margines ornant picturae auro illitae variae, videlicet pueruli cum hasta pura, cornucopiae, instrumentis musicis; insignia *potestatis* inscripta ·I· ·M·; prospectus Montagnanae; cicnus in aquis; capreoli; cuniculi; flores et frondes.

2. *Commissio Francisco Marcello, potestati Rubinj* [Rovigno] *a duce Augustino Barbadico data* 10 decembris, 1494.

Pericopae sine rubricis et indice, numero septuaginta sex, pertingunt usque ad annum 1493, f. 19-36.

Titulus affabre pictus est insigniis familiae Marcello, floribus et globulis aureis.

Cod. 263 membr., saec. XV, a. 244, l. 154 [L. X, CCCXLII].

Commissio Bernardo Balbi, potestati Montagnanae, ab Augustino Barbadico duce data 20 octobris, 1496.

Decreta sunt octoginta duo cum rubricis itale exaratis et colore violaceo exscriptis, sine indice. Etsi re plerumque cum codice antecedenti conveniat, differt tamen capitulorum numero, quia serius data.

Codicis, folior. 23, primum refert in fronte picturas pretii sequioris, scilicet imagines s. Michaelis et caesaris, insignia ducis committentis et *potestatis*, frondes in marginibus, cuniculum.

Cod. 264 membr., saec. XV, a. 218, l. 150 [L. X, CCCXXIX]. D.

Commissio Christophoro Ferro, potestati Campisanctipetri, data a Ioanne Mocenigo duce die 6 ianuarii, 1480 [1481], fol. 16.

Pericopae quinquaginta, nulla capitulorum divisione seu rubricarum appositione; quae *partes* seu decreta antiquiora referunt notantur anno 1406.

Folium primum partim exsectum refert litteram initialem N, scita lucis et umbrae compositione, in campo aureo effictam.

Cod. 265 membr., saec. XVI, a. 238, l. 170 [I. VII, DXCVIII[b]]. MI.

Commissio Iacobo Pisauro, potestati Cittadellae, data ab Aloysio Mocenigo I duce die 5 octobris, 1571, fol. primo abscisso.

Capitula 171, quorum 1-150 latine, annum 1535 attingunt. Foliis extremis 107-109 occurrunt decreta eo ipso electionis die Iacobo Pisauro data. Fini subest monogramma Aloysii Zamberti secretarii.

Bene compacti voluminis operculis, corio purpureo et aurato obductis, legitur : *Iacobo Pisauro — M.D.LXXI.*

Cod. 266 membr., saec. XV, a. 250, l. 168 [L. X, CCCXXX]. D.

Commissio Zachariae Contareno, capitaneo Rodigii, et vicecomitatus, ac provisori generali totius Policinii, et omnium aliorum locorum nuper acquisitorum et quae acquirentur citra Padum, data a duce Augustino Barbadico die 25 augusti, 1499. Folia 8.

Praecepta brevibus capitulis 62, sine rubricis, Contareno, qua potestati et capitaneo data, eadem prope sunt quae aliis aliorum locorum rectoribus. Tertium tamen reipublicae venetae in rei politicae negotiis agendis prudentiam aperit : Rodigii enim dominio paulo ante [1484] denuo recepto, sic dux rectori : « Prout

» scis, mentis atque intentionis nostrae esse, quod in omni actio-
» ne tua, erga cives et subditos nostros Rodigii et vicecomitatus,
» omniumque locorum supra memoratorum, uti debeas omni hu-
» manitate atque dulcedine; ita ut ipsi effectualiter sentientes
» clementiam et benignitatem in se nostram, in dies magis lae-
» tentur, gaudeant et contententur venisse; ceterosque invitent
» et inflamment ad veniendum sub umbram dominii nostri, de-
» gustaturi eandem nostram in se dulcedinem ...... ».

Cod. 267 membr., saec. XVI, a. 227, l. 163 [I. VII, MCCCLXIII]. D.

Commissio Francisco Venerio, potestati et capitaneo Rodigii, a duce Hieronymo Priolo data die 8 martii, 1565. Folium primum abscissum est.

Codicis antecedentis praecepta numero amplificata, ordine secus distributa sunt, ita ut 195 latine ad annum 1535; cetera 196-226 itale ab anno 1536 ad 1563 perducantur. Adduntur fol. 102-103 decreta duo a. 1564. Nota quod capitulo tertio loco verborum *et contententur venisse ;. ceterosque* ec. legitur *contententur esse sub dominio nostro*. Subest monogramma Aloysii Zamberti a secretis.

Codex, foliorum 117, habet indicem itale fol. 104-113: operculis aureo ornatu obductis legitur: *Francisco Venerio — M.D.L.X.V.*

Cod. 268 membr., saec. XVI, a. 237, l. 163 [L. X, CCCXXVI]. D.

Commissio Francisco Dandulo, potestati Serravallis, ac potestati et capitaneo Coneglani, data a Petro Lando duce die 13 aprilis, 1543.

Capitula ultra centum, sine rubricis et indice, pleraque latine referunt *partes* magistratuum venetorum ad annum 1542.

Foliis 40 deest primum abscissum. Operculis corio vitulino purpureo obductis inest imago aurata duplex inter cherubim, virgo Maria et infans cum media lunula, et iustitia sedens ense evaginato et aequa lance.

Cod. 269 membr., saec. XVI, a. 229, l. 168 [l. VII, MCCCLXVI]. D.

Commissio Francisco Venerio, locumtenenti Utini et totius Patriae Foriiulii, data ab Hieronymo Priolo duce die 12 septembris, 1567.

Constat bis centum vigintiquinque capitulis, quorum quae usque ad martium 1535, numero 175 latine, cetera itale, qua *partes* magistratuum venetorum, excurrunt ad annum 1565. Quaedam inseruntur quae ad patriarchatum aquileiensem, ad iura antiqua, ad territorii cum Austriacis fines, se referunt: *communitas se gubernet secundum statuta et ordines et consuetudines suas — locumtenens deputet capitaneum in Utino secundum quod faciebat patriarcha* — plura de *armis, stipendiariis, fortilitiis territorii; bannitis et salviconductis; poena alibi caricantium quam in Portugruario.*

Codex, folior. 139, caret indice rubricarum.

Cod. 270 membr., saec. XVI, a. 233, l. 169 [l. VII, MCCCLXIV]. D.

Commissio Hieronymo Venerio, potestati et capitaneo Sacili, data a duce Marco Antonio Trevisan die 11 martii, 1555.

Capitula 1-159 latine data ad annum 1535, excipiunt 160-180 itale annorum 1535-1554.

Leges speciales adverto de: laborandis pannis luneis, cum praecepto conducenti pannos auri vel argenti tantum e Venetiis — prohibitis arcu et sagittis ferratis portandis in itinere, sub poena quatuor quassorum de corda, librarum centum et annui carceris — vetita arte alchimiae — servis et servabus aethyopicis.

Codicem, fol. 177, sine indice, pretiosum constituit pictura qua regina Venetiarum, iustitia dorso leonum insidens, manibus lances et ensem tenet, pedibus calcat hominem catenis vinctum: suppedaneum solii inscribitur: *Diligite iustitiam o vos qui iudicatis terram.* E regione stat Venerius recens electus cui subsunt epigraphe: *Ætatis annorum XXVIII,* et insignia gentis Veneriae. Procul prospectus castri Sacili. Ornamenta marginibus apposita referunt emblemata litterarum, scientiarum et artium, cum

tribus iconibus b. Mariae virg. assumptae, d. Hieronymi, leonis s. Marci. Hic minime praetereundum censeo effigiem Venerii, aeque ac in codice hoc, pictum esse in codicibus 280, 286, quorum primo commissio ei data, qua capitaneo Riperiae brixiensis et provisori Salodii, a. 1559; altero commissio, qua potestati et capitaneo Iustinopolis, a. 1564: in utroque aetas inscripta annorum 33, 38.

Cod. 271 membr., saec. XVI, a. 230, l. 170 [I. VII, XXI].

Commissio Andreae Dandulo, potestati Vicentiae, data a Nicolao da Ponte duce die 29 martii, 1580.

Capitula universim 279, quorum primum usque 189 latine, reliqua itale, sunt partes Rogatorum, Consilii maioris et decemvirum de eadem re, annis 1534-1579. Fini subest nomen: *Iulius Zambertus secretarius*. Repertorium, rubricarum non numeratarum ordine, habes sub fine f. 241-256.

Volumen forma elegantiori compactum habet in operculis, corio vitulino obductis, leonem e regione, et an. *M.D.L.X.X.X.*

Cod. 272 membr., saec. XVI, a. 222, l. 153 [I. VII, MDCCCLXIX]. D.

Commissio Marco Antonio Contareno, potestati Vicentiae, data a duce Nicolao da Ponte die 3 septembris, 1582.

Capitulis 190 latine ad an. 1524, adduntur 191-281 itale, annis prolata 1534-1581, qua *partes* de re eadem, Rogatorum, Consiliis maioris et decemvirum. Commissionem, fol. 370 contentam, primo exsecto, excipit repertorium rubricarum, fol. 273-289.

Opercula, spatiis arte insculptis et coloribus ac auro nitentibus, referunt in meditullio partem anteriorem leonis nimbati et cum libro e regione, nec non insignia gentis Contarenae aquilam bicipitem nigram in campo aureo referentia.

Cod. 273 membr., saec. XVI, a. 233, l. 167 [I. VII, MCCCLXXII]. D.

Commissio Paulo Contareno, potestati Veronae, data a Hieronymo Priolo duce die 18 iunii, 1561.

Ex capitulis universim 222, quae praecedunt latine 1-193 perducantur ad annum 1535, cetera continent *partes* Rogatorum, Consilii maioris et decemvirum annis 1536-1559. Die 16 iunii eiusdem electionis anni novum decretum inlatum. Sub fine adest monogramma Aloysii Zamberti secretarii. Index exstat fol. 117-125.

Codex bene compactus, operculis ligneis corio vitulino purpureo obductis, habet haec auro inscripta: *Praeturae secundae Veronae — M.D.L.X.I,* ideo quod a. 1547 idem obiverit munus.

Cod. 274 membr., saec. XVI, a. 234, l. 165 [l. VII, MDCCXXIV]. D.

Commissio Michaeli Fuscareno, capitaneo Veronae, data a Nicolao da Ponte die 17 septembris, 1587.

Capitula 187 latine ad annum 1524, excipiunt quae numero 188-254, *partes* Rogatorum, Consilii maioris, et decemvirum, annis 1534-1562, itale complectuntur. Subeunt nomina Gabrielis Gabrielii, ducalis notarii, et Iulii Zamberti a secretis.

Codex, cum repertorio rubricarum fol. 196-205, modo eodem compactus quo codex 272, operculo altero offert insignia gentis Fuscarenae.

Cod. 275 membr., saec. XVI, a. 233, l. 163 [l. VII, MCCCLII]. D.

Commissio Hieronymo Venerio, capitaneo Riperiae brixiensis et provisori Salodii, data a Hieronymo Priolo duce die 26 febr., 1559 [1560].

Ex capitulis universim 175, latine exarata sunt 1-143; reliqua *partes* continent usque ad diem 28 octobris, 1559. Nomen Aloysii Zamberti secretarii, una cum monogrammate, inscriptum.

Codicis, folior. 123, titulus offert per prosopopaeiam tres virtutes cardinales cum iis devoto neoelecto Venerio inscripto: *An. aet. suae XXXIII.* Ad pedes pax et abundantia. Procul Brixia civitas. In medio insignia gentis Veneriae. Operculis corio rubro obductis legitur aureis litteris: *Hieronymo Venerio — M.D.L.VIIII.*

Cod. 276 membr., saec. XVI, a. 239, l. 170 [L. X, CCLXI]. N.

Commissio Pascali Ciconia, provisori castri Amphi, data a Petro Lando duce die 3 septembris, 1544.

Capitulis 106, quibus praecepta solita ad diem 12 agusti, 1544, imponuntur, universa commissio ab H. Muriano secretario concluditur.

Cod. 277 membr., saec. XVI, a. 230, l. 168 [I. VII, MDCCXXVIII]. Q.

Commissio Andreae Bernardo, potestati et capitaneo Cremae, a duce Hieronymo Priolo data 11 septembris, 1560.

Capitulis 180, pleraque latine, subscribit *Aloysius Zambertus secretarius,* monogrammate addito. Praeter solita usque ad ann. 1560, adiecta sunt *de poenis in vendentes aliquid plus quam semel,* ac *praemiis capientibus bannitos in Gambarariis, Ordeaco, Butenico.*

Textum, fol. 124, excipit index fol. 125-128. Operculis codicem belle ornantibus inscriptum aureis litteris legitur: *Andreae Bernardo — M.D.L.X.*

Cod. 278 chart., saec. XVI, a. 222, l. 158 [I. VII, XXII].

Commissio Andreae Dandulo, potestati et capitaneo Cremae, data a Pascale Ciconea duce 2 novembris, 1585. Nominibus ducis et neoelecti spatium vacuum relictum.

Eadem fere sunt quae in commissione antecedenti, additis quae ad an. 1580 constituunt capitula 215. Textum, fol. 173, ab Horatio Ziliolo ducali notario subscriptum, excipit index fol. 177-196.

Cod. 279 membr., saec. XVI, a. 243, l. 168 [L. X, CCCXXXI]. D.

Commissio Zachariae Contareno, capitaneo Cremonae, data a Leonardo Lauredano duce die 1 maii, 1508.

Capitulis 53, fere omnibus latine, ea praecipiuntur quae ad

annum 1504, in ceteris commissionibus occurrunt. Singulare est quod enunciatur de bannitis Paduae, Tarvisii et Mestre, a. 1504, *in locis Gambararum, Buteniaci et Ordeaci, homicidia, furta, rapinas, violentias, contrabbandos* exercentibus.

Codicis, fol. 19, ornat titulum elegans pictura floribus ac frondibus, littera initiali aurata, nec non insigniis familiae Contarenae.

Cod. 280 membr., saec. XVI, a. 212, l. 147 [I. VII, MCCCXLVIII]. D.

Commissio Francisco Venerio, potestati Bergomi, data ab Hieronymo Priolo duce die 25 maii, 1560.

Capitulis 237, pleraque latine, quibus inscriptae *partes* magistratuum venetorum ad annum 1559, subscribit, monogrammate addito, Aloysius Zambertus a secretis. Indicem sub fine fol. 151-160, excipit decretum die 27 maii, 1560.

Voluminis bene compacti legitur operculis aureis litteris: *Francisco Venerio — M.D.L.X.*

Cod. 281 membr., saec. XVI, a. 219, l. 150 [I. VII, MCCCXLIX]. D.

Commissio data Aloysio Venerio, capitaneo Bergomi, a duce Nicolao da Ponte die 1 martii, 1585.

Capitula universim sunt 238, quorum 1-181 latine *partes* magistratuum venetorum complectitur ad annum 1524, cetera annis 1535-1581 itale. Repertorium habent folia 179-191.

Cod. 282 membr., saec. XVI, a. 228, l. 163 [I. VII, CCCXVIII]. Z.

Commissio Hieronymo Cornelio, potestati Bergomi, data a Marino Grimano duce die 15 martii, 1598.

Capitula 226, quorum 1-173 latine ad annum 1535; cetera itale continent *partes* magistratuum venetorum, ann. 1536-1586, f. 1-160. Nomine *aggionta* sequuntur *partes* ann. 1581-1597, de **a.** beneficiis ecclesiasticis, f. 161-162; **b.** re militari, f. 162-164; **c.** rectoribus, f. 164-168; **d.** armis vetitis, f. 178-190; **g.** monasteriis, f. 190-193; **h.** exulibus [banditi], f. 194-211. Indicem

f. 213-221 et rubricarium f. 222-227, excipiunt *partes* annis 1589-1592 de carceribus construendis, f. 231-245; de commercio, f. 246-248.

Cod. 283 membr., saec. XV, a. 254, l. 184 [L. X, CCCXXIV].

Commissio Petro Orio, misso ad regimen in Istriam, data die mortis ducis Andreae Vendramini 6 maii, 1478.

Capitulorum numerum et continentiam ex integro referre nequeo, quod pars tantum operis, fol. 3-12, quatuor avulsis sub principio et in fine, habeatur. Ceterum rectori, 31 decembr., 1479, digredienti, commissum praeter cetera, Istriae oras invigilet, lites inter potestates et capitaneos componendas curet; sal, ferrum, vinum non alio deferri permittat quam Venetias et Gradum, exceptis patriarcha et ecclesia aquileiensi.

Foliis extremis, quae dicunt *di risguardo,* exstat characteribus antiquioribus exscriptum M. Tullii Ciceronis fragmentum e *Tusculanis disputationibus,* lib. I, c. 12 et seq.

Cod. 284 membr., saec. XVI, a. 245, l. 163 [L. X, CLXIV]. L.

Commissio data Petro Lauredano, capitaneo et potestati Iustinopolis, a Leonardo Lauredano duce a. 1504.

Capitulis 199, fere omnibus, fol. 1-30, latine [quibus desunt extrema, ob plurium foliorum avulsionem] dux enixe commendat quod **a.** *statuta et ordines non habeant locum, sed annullentur et pro annullatis et cassis habeantur, in quacumque parte faciunt mentionem quod potestas iudicet et faciat cum voluntate et consensu suorum offitialium;* **b.** *non teneat pro equitatore nec aliter in familia aliquem de Ystria, Foroiulio, Sclavo, nec Theutonico de Alemannia superiori;* **c.** *faciat dari de bono vino urnas biscentum patriarchae gradensi;* **d.** *impediat fraudes commissas a conducentibus ribolei Venetias;* **e.** *sal, vinum, oleum, caseum, ferrum et grisios non permittat extrahi, nisi Venetias versus.* Accedunt *partes* magistratuum venetorum, ad annum 1487.

Codicis, fol. 30, titulus offert pictas imagines iustitiae, leonis veneti sinistrorsum gradientis, praetereaque insignia gentis Lau-

redasse a puerulis alatis recta, cum lemmate: DILIGITE IVSTITIAM QVI IVDICATIS TERRAM.

Cod. 285 membr., saec. XVI, a. 222, l. 152 [L. X, CXXIX].

Commissio data Carolo Mauro, potestati et capitaneo Iustinopolis, a duce Andrea Gritti die 29 martii, 1536.

Capitula centesimum vigesimum quintum attingunt, nempe usque ad diem 30 martii, 1536, cum monogrammate Andreae Franceschi, subscriptione autographa *Hier. Muriani secr.*

Sub fine codicis, fol. 61, exstat epistola itale Mauri duci Venetiarum qua ille munus potestatis et capitanei Iustinopolis, sexdecim mensium spatio emensum, ante pedes ducis Venetiarum deponit.

Libri frontem ornant effigies Mauri supplicis ante Virginem, insignia familiae, flores et frondes, omnia egregii operis.

Cod. 286 membr., saec. XVI, a. 255, l. 153 [I. VII, MCCCLV]. D.

Commissio data Hieronymo Venerio, potestati et capitaneo Iustinopolis, a duce Hieronymo Priolo die 6 octobris, 1564.

Commissio ab *Aloysio Zamberto secret.* subscripta. Ab antecedenti re minime differt, etsi capitula, dimidia parte latine, ad numerum 236 excreverint: *partes* attingunt diem 28 iulii, 1564.

Codicis, fol. 150, primum et secundum ornant picturae, quarum prima Venerium [inscriptum *aetatis annorum XXXVIII*] b. Hieronymo sistit, in conspectum virginis Mariae cum puerulo; altera puerulos cum floribus, leonem sinixtra gradientem, insignia gentis Veneriae inter militaria.

Cod. 287 membr., saec. XVI, a. 220, l. 150 [L. X, CCXLV]. N.

Commissio data Hieronymo Bono, capitaneo castri Raspurch in partibus Chersorum, a duce Andrea Gritti die 4 aprilis, 1537.

Quae ex 88 capitulis propria sunt capitanei castri Raspurch, annotantur quae sequuntur: capitaneus habitet Pinguenti; ducat secum sacerdotem; patriarcham aquileiensem honorificet; sciat

paysnatica (1) sancti Laurentii et Grisignanae removenda esse; recipiat iuramentum a pluribus potestatibus Istriae, quod pro se et suis *paysnaticum* observabunt; habeat gentes et arma quae castro servando sufficiant. Commissioni, cui additur, Hieronymo Zambono notario, *pars* 24 aprilis, 1537, subscribit *Hieronymus Murianus secretarius*, addito monogrammate Andreae Franceschi.

Codicis, fol. 30, ornat frontem pictura referens praestantiori penicillo imaginem d. Hieronymi, leonem alatum sinistrorsum gradientem, insignia gentis Bon, castri Raspurc prospectum. Operculis exterius imagines auro expressae, pueruli Iesus mundum sinistra regentis ac s. Hieronymi ante crucem genuflexi, pectus saxo percutientis.

Cod. 288 membr., saec. XVI, a. 230, l. 169 [l. VII, DXCVI]. Ml.

Commissio Marino Pisauro, capitaneo castri Raspi, data ab Aloysio Mocenigo I duce die 12 aprilis, 1572.

Eadem ac anterior, additis *partibus* a Rogatis, Consilio maiori et decemvirum, num. 89-136, usque ad annum 1561. Subscribit Aloysius Zambertus secretarius, cum monogrammate quoque. Folium primum abscissum est.

Codicem, folior. 91, obducunt opercula, quibus aureis litteris inscriptum: *Marino Pisauro — M.D.L.XXII.*

Cod. 289 membr., saec. XVI, a. 230, l. 168 [l. VII, MCCCLXII]. D.

Commissio data Petro Contareno, capitaneo Raspi in finibus Carsorum, a duce Aloysio Mocenigo die 15 martii, 1577.

Eadem fere ac praecedens, ab *Aloysio Zamberto secretar.* subscripta fol. 79, folio primo avulso.

(1) A gallico *pasnage*. Ea sunt census pro glandatione et iure pascendi porcos in sylva domini.

Cod. 290 membr., saec. XV, a. 250, l. 170 [L. X, CCXXII]. N.

Commissio data Bartholomaeo de Priolis, comiti terrae Polae, ab Augustino Barbadico duce 20 octobris, 1490.

Capitulis 115 fere omnibus latine, praecipit dux, communioribus praetermissis, ut 1. *nullum corsarium recipiat in dicta terra; 2. oleum quod Pola debet ecclesiae s. Marci Venet. mittat de bono; 3. curet Venetias transferri sub bona custodia nobilès Andream Dandulo, Petrum Marcello, Ossello, Paulum de Castella et Bartholomaeum de Bernardo,* in exilium actos *propter eorum scelesta facinora, si venerint in tuas manus.*

Codicis, fol. 22, titulum exornant insignia familiae de Priolis ut et flores varii.

Cod. 291 membr., saec. XVI, a. 219, l. 155 [I. VII, MCCCLXV]. D.

Commissio data Petro Contareno, provisori insulae Veglae, a duce Marino Grimano die 16 novembris, 1595.

Capitulis 112, a *Iulio Zamberto secr.* subscriptis, quorum quadraginta latine, cetera itale ab anno 1537 ad 17 sept., 1595, dux enixe commendat, praeter cetera communia, *exigat introitus illius insulae . . . . . eo modo, ordine et conditione, quibus fecit Antonius Vinciguerra, secretarius noster, et additas gravedines per comitem Ioannem de tempore in tempus ducat secum familiam quam habent comites nostri Arbe.*

Codicis, fol. 118, sine indice rubricarum, opercula referunt leonem alatum e regione et insignia familiae Contarenae.

Cod. 292 membr., saec. XVI, a. 221, l. 150 [I. VII, DXCV]. MI.

Commissio Iacobo Pisauro, comiti Iaderae, data a Nicolao da Ponte duce die 6 iunii, 1582.

Capitula 142, quorum 99 latine, continent quoque *partes* magistratuum venetorum usque ad an. 1582. Commissioni subscribit *Gabriel Gabrielius, ducalis notarius.* Textum fol. 128 excipit index, fol. 131-138.

Volumen eo modo compactum quo codex [I.VII,MDCCCLXIX] *Contarini podestà di Vicenza.*

Cod. 293 membr., saec. XVI, a. 220, l. 150 [L. X, CCCXLIII]. Q.

Commissio Bernardo Balbi, comiti et capitaneo Sibenici, data ab Andrea Gritti duce die 3 novembris, 1530.

Pericopae sexaginta, pleraque latine, ad annum 1529, quarum prima ei commissum *regat districtum in civilibus cum tribus iudicibus dictae terrae, secundum statuta et consuetudines Sibenici . . . . in criminalibus autem, videlicet pro homicidiis, violatione mulierum, incendiis, fraudolentiis, proditionibus civitatis Sibenici, tu solus comes procedere debes et terminare, secundum formam statutorum Sibenici.* Quae praecepta regionis indolem designant, sunt: *Stipendiarii habentes uxores vel concubinas sclavas Dalmatiae vel Hungariae, non stent ad stipendia nostra — Periuro lingua incidatur — Amputetur manus dextera et eruantur ambo oculi stronzanti vel ad aquam accipienti, vel alio modo malitianti ducatos, grossos, mezaninos et soldos venetos: reus banniatur de Venetiis — Subditi tranquille degant cum Turcis — Pestis pericula avertantur.*

Codici, folior. 24, cum pictura in titulo, referenti neoelectum ante Virginem genuflectentem, divo Bernardo stante, ac eius insignia, subscripsit, addito monogrammate, *Petrus Grasolarius secretarius.*

Cod. 294 membr., saec. XVI, a. 248, l. 172 [L. X, CCLX]. N.

Commissio ducalis data Valerio Marcello, provisori insulae Cephaleniae, a duce Leonardo Lauredano 15 ianuarii, 1514 [1515].

Normae capitulis 53 datae eae sunt quae in aliis codicibus, exceptis de relationibus cum Turcis et de cura munitionum maxima habenda.

Codex, fol. 13, primo habet pictam litteram initialem, efficta coloribus insignia familiae Marcellae.

Cod. 295 membr., saec. XVI, a. 260, l. 170 [L. X, CCCXXV]. D.

Commissio data Dominico Bembo, rectori Thinarum et Miconarum, a Leonardo Lauredano duce 20 aprilis, 1516.

Commissionem capitulis exstantibus 27, cum additis decem usque ad electionis diem, breviorem reddunt folia avulsa a principio. Quae remanent agunt de furibus, bannitis, periuris, monetis trabuccatis. Rectori commissum praecipue, subsit in pluribus regimini Nigropontis; vivat quiete cum Turcis; non accipiat lumbulos, linguas, pisces et huiusmodi regalias.

Cod. 296 membr., saec. XV, a. 237, l. 152 [L. X, CLXIII]. Z.

Commissio data Dominico Bollani, duchae Cretae, a duce Augustino Barbadico 31 maii, 1494.

Ex praeceptis iuratis, numero 239, ad annum 1493, peculiaria sunt: *ter in hebdomada accedat cum consiliariis aliquam ecclesiam pro audienda missa cantata; cum iis conveniat post missam et prandium de re publica consulturus; non eat ad mortuum vel ad nuptias; nihil comparet, sibi proficuum, a monasteriis imperialibus nec a synautis; non det prandium latinis et graecis civitatis Candidae, nec accipiat; curet de datio vini solvi salarium protomagistri et ingenerii; tollat usum proiiciendi super eius caput, quando exit, myrthum, aquam rosatam, frumentum, sal.*

Textum, fol. 1-49, excipit index, f. 51-56. Titulus eleganter pictus est in littera initiali et insigniis familiae Bollani.

Cod. 297 membr., saec. XVI, a. 183, l. 132 [L. X, CCXXXIV]. N.

Commissio Paulo Antonio Miani, duchae Cretae, data a duce Leonardo Lauredano 15 iulii, 1516.

Insolenter codicis anterioris capitula 239 ad 155 in praesenti reducta sunt, quod plura iam abrogata fuerint.

Codex, folior. 35, primo refert picturis auratis Virginem cum infante in solio sedentem, ad cuius pedes genuflectit Mianus, assistentibus patronis dd. Paulo et Antonio abbate; omnia cum

epigraphe in aedicula architectonica: infra sunt insignia familiae [latine] *Miliariae*, quod innuit spica milii. Insignia eadem gestat familia bellunensis [Miliaria] Miari.

Cod. 298 membr., saec. XVII, a. 230, l. 168 [l. VII, MDCCLXV]. O.

Commissio facta Marino Muazzo, rectori Rethimi in insula Cretae, a duce Antonio de Priolis 13 ianuarii, 1621 [1622].

Capitulis 121, pleraque latinis, *partes* continentibus ad diem 21 aug., 1621, praeter praecepta aliis rectoribus communia, referuntur quae proprie Rethimum spectant, scilicet de bannitis; infidelibus; privatis expellendis quibus navigia non *naulizentur;* sclavis et *Turchis* [foeminis] Cretam non deferendis; gratia feudorum non concedenda Graecis; custodiendis ecclesia et hospitali ab Ægidio Mauroceno iam rectore (1). Quod singulare est, rector recessurus non permittat *sibi proiici in via super caput per plebem, aquam rosatam, frumentum, sal,* ut cod. 296.

Textui, fol 132, additum *repertorium* f. 133-137, ac *parti prese in diversi tempi in materia della fabbrica delle prigioni, da esser poste nella commissione del n. h. s. Maria Muazzo, va retor a Retimo,* f. 141-158. Operculis auropictis exstant leo alatus e regione ac insignia familiae Mudatii.

Cod. 299 membr., saec. XV, a. 245, l. 172 [L. X, CCCXXVIII]. D.

Commissio data Bernardo Contareno, consuli Alexandriae, a duce Francisco Foscari 2 maii, 1457.

Pars potior capitulorum 70, ad diem 18 aprilis, 1457, spectat commercium: haec praeter alia consuli propria: *non incantet furnum et tabernam pro se tantum; non recipiat donum nisi balsamum et victualia a Sultano; vetet portari ad terras Saracenorum* [cum quibus qui se *aconzaverint* comdemnentur] *equos, ferrum, arma, lignamina vel mameluchos.*

Codex, fol. 19, habet *tabulam commissionis* f. 1-2.

(1) Deest nomen codici nostro *Reggimenti* [I. VII, CXCVIII].

Cod. 300 membr., saec. XV, a. 254, l. 172 [l. VII, DXCVII].

Commissio data a duce Augustino Barbadico, Bertuccio Civrano ac Petro Marcello, capitaneis galearum nomine Nova, Calba, Pollana, armatis pro itinere Baruti, 22 octobris, 1500.

Praecepta iurata numero 75, agunt de supracomite, naucleriis, cursariis, pedotis [navarchis], armis, gratia papali navigandi ad terras Soldani, sclavis et sclavabus aliarum regionum, methodo *caricandi* galeas, mercibus divetitis, credentiis, nabulis [tributis ex navibus], scandulariis [fabris lignariis]; locis in galeis, appellatis *pizolo, canipa,* armarolo [armariolo] comitis, supratabulato; tubetis et zaramelis [ordine tibicinum], fol. 2-24, primo abscisso, cum indice fol. 50-52.

Foliis autem 25-49 exstat Rogatorum *pars* [itale] deputandi tres naves supra memoratas ad iter Baruti, 22 febr., 1489 [1490]; additis aliis ad 17 octobr., 1500, et deliberatione navium Civrano ac Marcello, ita ut summatim capitula sint 104, quibus quae iter attingunt enumerantur.

ANECDOTA EX CODICE MS. 75.

PAULI MAUROCENI, defensio Venetorum ad Europae principes contra obtrectatores.

— ——— de rebus ac forma reipublicae venetae Gregorio Heymburg, Germanorum doctori praeclarissimo.

PAULI MAUROCENI, defensio Venetorum ad Europae principes contra obtrectatores.

Divo Marco Barbo, evangelistae Marci cardinali veneto, Paulus Maurocenus salutem.

Cum improperantes plurimos et in Venetos, alienis a veritate incusationibus, immerito invehentes saepenumero audisse contigerit, fateor animo succurrisse cuncta, veritatis attestatione, refellere, et a veritate longe abductos esse docere decrevisse. Et licet Venetorum gesta novissima latam dicendi facultatem et falso obiecta confutandi, aperte praestare videantur; ut tamen antiquiora a primis repetita primordiis ampliorem dicendi materiam et maledicta refellendi conferre valeant, augustiora Venetorum gesta nonnulla percurrere libuit, ut ex veteribus novissimisque eorum facinoribus quales semper fuerint Veneti legentibus pateat, et invidorum falsoque improperantium dicta facillime confutari legentium multitudo concipiat, et qui in Venetorum odium, falsis illorum assertionibus, exarserunt, si non diligere saltem eligant non odisse. Equidem, ni fallor, si quae in medium afferre constitui e plurimis pauca perlegerint, ceterarumque civitatum in unum simul gesta contulerint, raras fuisse civitates invenient, quae a tam claris augustisque nobilitatis principiis primordia et sua pariter sumpserint incrementa; quae tam juste omnique impietatis labe immunes vivere praeelegerint; quae tot reverentiae in pontifices catholicamque ecclesiam de se exempla contulerint; quae tot Christi fidelibus, et a Christi hostibus oppressis totiens et tanta praesidia contulisse tradantur, et quae tot tantaque ultro oblata, quae magnum quidem imperium parerent, spreverint, seu suis contentae limitibus dereliquerint, et quae in se retenta, non dominandi ambitione, verum salutis suae necessitate coactae fuerint sua sub auctoritate servare. Quae est enim civitas, quis principa-

tus qui angustioribus primordiis ortum sumpsisse tradatur? Et ut humiliora pertranseamus; quibus enim avis aut proavis illustrissimos illos romanorum principes, consules scilicet et dictatores, sua sumpsisse primordia perhibetur? Ab his profecto qui aut alienis urbibus pulsi, aut ab ipsis agris humiliora principia contraxerunt, demumque in patritiorum numerum, non avorum claritate, verum aliqua, ut fit, industria cooptatos fuisse, raptoque potius, cum modica tunc illis suppetere viderentur, vitam ducere decrevisse. Venetos vero nobiles non humiles in Italiam neque demum in has sedes veneta ex provincia Paflagoniae, verum animo ac nobilitate ingenuos, et quibus praesertim libertas omni ope ac vita carior fuit, declinasse apertissima monumenta testantur: tantaque fuisse justitiae et aequitatis eorum documenta ut omnis provincia ab Abdua in Lisuncium Venetia nuncupari non doluerit: verum sibi decori futurum iudicaverit. Et quum demum in has sedes diverterunt quae nullam vivendi pariunt facultatem, cum pene necessitas praedari cogeret; maiorum virtutis memores, omnes qui alieno aut rapto vivere properabant, veluti apes fucos, ab eorum consortiis repulerunt. Quae est ergo civitas, quis principatus qui digniora de se justiciae et aequitatis tradiderit exempla? Quae est, inquam, civitas, aut principatus, qui tot tantaque reverentiae in pontifices et caritatis in Christi cultores ediderit documenta? Qui totiens nec impensis nec sanguini pro fidelium salute pepercerit? Qui tot tantasque civitates ac provincias ultro se dantes sponte renuerit, seu bello in potestatem redactas ultro donaverit, aut in libertatem redegerit, et quas forte nunc tenent et possident, non ultro sed necessitate compulsos, ne maiora inferant detrimenta, sub arbitrio justiciaeque moderamine continere rerum experientia quisque docetur, qui rerum seriem non loquentium voluntatem intueri curaverit? Quas non ambitione, aut ultro illato bello, sed sumptis in defensionem armis vincere ne vincerentur coacti sunt? Quibuscumque enim digniora maiorum suorum monumenta merito memoranda succurrunt, his profecto licere forte Venetis improperare concesserim; quibus vero nec maiora nec paria de se exempla afferre in medium convenit, illis equidem improperare minime licere arbitror; qui igitur vetustate primordii, nobilitatis antiquitate,

virtutum moderatione, justitiae aequitate, humanitate ac magnificentia, potentia et dignitate pares esse non possunt. Sileant quaeso aequiori sententia et cuncta haec luce clariora tam aequo animo perferant quum et imperium patiuntur. Verum ne longius oratio protrahatur coepto jam operi accingamur. Venetorum itaque causam apud summos pontifices, serenissimos caesares, reverendissimos cardinales, illustrissimos reges et principes, ceterasque potestates agendam delegimus, non velut in quos nostra invehatur oratio, sed apud quos merita iniustae improperationis excusatio censeatur; ea scilicet ducti ratione, ut cum tantorum principum aures iusta improperatorum demulxerit confutatio, de reliquis, quibus nec auctoritas nel facultas inest, parum aut minimum cavendum censeamus. Tuae igitur sapientiae et aequitati meritam Venetorum defensionem destinandam decrevi, ut qui in urbe moram trahis, in quam communis patriae gratia omnes conveniunt, et qui patriae haud immemor propriae judicaris, falsis suggestionibus quemquam Venetis improperantem audire contigerit, veri assertione, si non in Venetorum amorem adducere poteris, ab iniusto tamen odio discedere doceas; ne animarum suarum detrimento falsis cavillationibus odisse Venetos eligant: quod cuiquam minime licere divina testantur eloquia. Et ne quod in veritatis testimonium adducturus sum, nostris tantum annalibus exemisse me putent, plurium etiam attestatione, et ipsius Blondi qui perquirere statuet, vera me narrasse non dubitabit, ipsarumque rerum attestatione certior erit. Nam cum barbaros omnem sinum hunc venetum omnemque utriusque lateris oram saepenumero invasisse, depopulasse, et in servitutem fideles deduxisse experimento constet, doceat qui Venetis insultare laetatur, quis invadentes barbaros et predae illectos dulcedine hoc sinu fugaverit; quis cunctos populos hac clade liberaverit, cum nullam classem praeter venetam hunc sinum frequentasse, et a barbaris pyratisque in hunc usque diem tutasse apertissime constet. Desinant ergo oblatrare qui nesciunt, et apertissimae veritati si non ultro, saltem tandem victi consentiant.

Succensurum mihi neminem iure censeo, b.mi p., clementissimi caesares, reverendissimi cardinales, serenissimi reges et principes, vosque ceterae potestates, si quae in medium allaturus sum, non improperationis exprobationisve causa, verum tutelae defensionisque gratia, non ultro sed undique lacessitus, adduxero. Et cum animantibus nullis defensionis arma natura negaverit, legibusque ubique cautum sit sua quemque tueri, id profecto quod animantibus etiam licere non dubitatur, mihi non minus aequo animo tribui aequaque lance conferri existimo; nec irasci quemquam debere arbitror si, defensionis gratia, ea in lucem adduxerim quae ruborem potius ac verecundiam adversantibus quam insultandi vim videantur afferre. Verum ne sermonibus tempus terere videar, lacescentibus insultantibusque, quicumque fuerint, quorum neminem in lucem afferre statui, universis respondere constitui, cujus principium a nobilitate sumendum judicavi. Sunt qui nobilitati venetae detrahere conantur: piscatores se esse eo quod his paludibus aquisque incumbere videantur, ex humilibusque ob id principiis ortam asserant, commerciisque ac commutationibus in hujusce principatus fastigium evasisse, sua iactantes primordia, quae plurimis annis insignia fuisse testantur. Ego vero non malevolorum vestigia insequens, eoque minime ceterorum principia deprimens, nobilitatis venetae ac principatus primordia in medium afferre constitui, ut qui paritate aut praeeminentia certare decreverit, sua pariter in medium afferat, coestisque paribus properet in conflictum, et cum se vicisse docuerit, tunc improperationi locum sibi sufficere arbitretur. Tria fuisse principia nobilitatis venetae colliguntur. Primum scilicet eorum qui Paflagonia discedentes, ne cuiquam obtemperare cogerentur, cum maiores suos nullis unquam mortalibus paruisse repertum fuerit, eversae troianae urbis tempore, in Italiam pariter cum Antenore Troia profugo devenerunt, qui ab Italis benigne suscepti ne dum patavae urbis primordia inchoarunt, verum per hanc Italiae partem vagati, quae a Lysuntio Abduam usque Liguria olim, et nunc Lombardia et Marchia tarvisina nuncupatur, adeo aequis moribus ac legibus

vivere studuerunt ut, omnium consensu populorum, omnis eadem provincia brevi Venetia nuncupata sit, nec id sibi iniuria incolae adscribere visi sunt. Cum id non Venetorum fastu elationeque contigerit, verum iuris aequitatisque eorum moderata sententia, pluribus demum labentibus annis, Romanorum scilicet temporibus, cum Gallorum innumera multitudo provinciam invasisset, multisque consertis proeliis, viribusque eis pares fore non viderentur, majorum sententiae memores, vitae cunctisque facultatibus libertatem nullique unquam servisse praeferentes: quibus animo cordique virtus libertatisque constans sententia inerat, in eas partes declinarunt quae inter tenue littus et circumstantes undique civitates in aquis positae, nulla ullis iniuria illata, eo tenus eorum illaesam libertatem servare posse viderentur: ibique, propriis relictis sedibus dulcedine libertatis, vitam ducere decreverunt. Attilae vero Hunnorum regis temporibus, quem sexties centena millia hominum sequebantur, cum in Italiam divertisset, et Aquilejam, Concordiam, Opitergium, Antenoridem, et Venetorum civitatem novam oppugnasset ac funditus subvertisset, cum plurimis, Mediolanum usque et ultra, civitatibus debellatis suoque imperio subditis, qui nobilitatis ingenuitatisve gestabant animos, sibi rebusque suis consulere statuentes, Venetorum urbes et loca adire decrevere, ibique tutam ac liberam sibi suisque vitam ducere consulentes, a Venetis benigne ac in partem suae sortis ditionemque suscepti sunt, et haec secunda venetae nobilitatis inicia sive prima additamenta fuisse traditum est. Demum vero Narsete a Iustiniano imperatore, post Belisarium adversus Gothos in Italiam destinato, cum ob famam adventus ejus Totila Gothorum rex, qui omnem pene Italiam, praeter Ravennam, et nonnullas occupaverat civitates, presertimque omnem provinciam a Tarvisio Bononiam et alpes usque sub ditione tenebat, maximis viribus venturo Narseti resistere statuens Tarvisii moram traheret, nullaque spes Narseti superesse videretur imperatoris rebus posse succurrere, regressurusque Constantinopolim potius quam ultra accessurus videretur, Veneti, animi ingenuitate permoti ut Italiam tandem barbarorum rapinis caedibusque subtractam romano imperio parituram traderent, lembis navibusque compositis, in eam Ravennae regionem ubi nunc Ferraria sita est Narsetem omni cum exercitu deduxere; quare indignatus Totila

coactusque Narsetem insequi, veritus ne ejus discessu a tergo relictae civitates a Venetis in imperatoriam amicitiam ditionemque provocatae deficerent, omnem provinciam a Tarvisio Mediolanum usque et ultra vastavit. Qua re moti primores civitatum, sibi suisque rebus ac liberis coacti consulere, nusquam tutum sibi locum, nusquam se benigne suscipiendos arbitrati praeter quam a Venetis, quos et ipsi pridem, dum in Italiam declinassent, benigne et in partem susceperant, ad Venetorum liberas tutasque sedes licet exiguas declinare decreverunt: a quibus omni humanitate suscepti et in partem aequamque sortem rerum omnium admissi sunt. Tertiumque hinc principium nobilitatis venetae seu, quod verius est, incrementum hoc nuncupatum est, quo maximum illustrium nobiliumque virorum numerum plurimis e civitatibus ad Venetos fluxisse memoriae traditum est. Hinc venetae nobilitatis origo; hisque temporibus, et in has sedes Venetos venisse constat. Cujus quidem tanta exstant in posteros suae propagationis inviolata decreta, ut nulla unquam in hos usque dies aetas in legitima prole violaverit. Sanxere namque, a sui adventus primordiis, cum primum in has sedes declinarunt, ne scilicet praepotentioribus Gallis servire cogerentur, et eotenus servatam libertatem, quam vitae cunctisque opibus praeferendam decreverant, tutarentur: ut nemo usquam in posterum nobilitatis specimen violare praesumeret, ne quis nisi ingenuis legitimisque uxoribus natus in suae nobilitatis consortium posset adscribi: hocque adeo inviolatis legibus decrevere ut in hunc usque in diem nemo, diversis oriundus auspiciis quisquis evaserit, in hujusce consortium assumptus fuerit: tanta fuit Venetis servandae nobilitatis suae accurata sententia. Fuit pariter principatus ac libertatis adeo constans institutio, ut nunquam suae nobilitati insignis princeps deesse videretur, et qui omni tempore fuerit eligendus, adeo aequis firmatisque sponsionibus principatum assumeret, ut nusquam ab aequissimis suis legibus recedendo libertatem amitterent cives, nec ipse in tyrannidem declinaret, quod in hanc diem, bonorum omnium auctore favente, deductum est. Adeo namque justificatis moribus imperat princeps venetus, ut verum principem optimumque patriae parentem, non tyrannum praeesse astantium omnium sententia fateatur, illustremque Venetorum principatum incorruptamque eorum libertatem laudibus

efferat; adeoque hujusce nobilitatis concilium claruisse constat, ut non dedecori sibi sed laudi reges ac principes judicarint se in venetae nobilitatis assumi consortium, cujus adeo augusta illustriaque fuisse noverant incrementa: cujus quidem tantus est in unum conventus, tantus adeuntium redeuntiumque conspectus, ut nusquam pene toto orbe terrarum tantus tamque illustris nobilitatis concursus valeat reperiri. Mirantur ceteri qui in hanc urbem venetam declinare constituunt, situm, urbisque amplitudinem ac dignitatem, quae altioris ingenii ac spiritus esse noscuntur, non situm ac moenia, domos ac aedificia contemplantur, cum et vetera et recentia plerisque in locis insignia hujuscemodi intueri contingat: verum illud tantae tamque illustris nobilitatis consortium contemplantur, quo nusquam terrarum fore in unum coeuntium ampliorem nec forte parem reperisse contingat. Nam saepenumero mille trecenti, mille quadringenti in unum quandoque conveniunt, ubi primoribus supremas dignitates et magistratus conferre tempus exposcit. His igitur in locis aquosis, palustribus et incultis, et quae nihil ad humanos usus victus, vestitus, ceterarumque opportunitatum conferre possunt a primordio, ut superius enarravimus, vitam ducere decrevere: tum ut suam eotenus servatam libertatem nullisque ad hos dies obnoxiam, cunctisque operibus praeferendam, illaesam merito preservarent, tum ne ullis mortalibus taedio aut odio fierent, quod aliena, et quae humano cultui conferre possent invasisse viderentur. Tanta enim patribus illis innata semper modestia fuit aliena non poscere, nullique iniuriam ferre, ut nullam sibi posterisque invidiae odiive causam ullis mortalibus intulisse quis arbitrari possit. His igitur locis constitutis in quibus nihil colligitur quod ad humanos usus spectare videatur, ne ullis inferrent iniuriam, opus fuisse nemo negare poterit, solertia vitam ceteraque humanis usibus necessaria comparare. Cumque nil soli foecunditas sibi suisque praestare posse videretur, aliunde sibi opportuna navigatione comparare loci necessitas compulit. Et si tantum humanis usibus necessaria afferre studuissent, his scilicet comparata pecuniis quas secum attulerant, facile his consumptis inde discedere necessitas compulisset. Coegit itaque eadem illa necessitas, ita se commerciis dedere, ut nedum quae ad instantes tunc necessitatse succurrere

posse viderentur exquirerent: verum quae pariter eis suppeterent ac superessent, unde futuris opportunitatibus occurrere possent. Non ergo vili deiectoque a virtute ac nobilitate animo commerciis se dedere Veneti, sed ipsa sic loci natura cogente, cum nihil ad vitam afferat opportunum, propria necessitas compulit. Eo enim in consultationem deducto, quonam sibi pacto vitam ducerent commerciis an rapinis, cum ipsa situs necessitas alterum exposcere videretur, unanimi principis patrumque omnium voto est sancitum suis potius laboribus ac, ut ita dixerim, sudoribus vitam esse ducendam, quam ullis mortalium ullo unquam tempore iniuriam ferre, eaque sanctione decrevere, nemini qui suis legibus ac principatui subderetur, mari terraque pyratica, aut alio quovis flagitio, sibi suisque licere succurrere, ne ullis mortalibus injuriam inferre viderentur. Hac itaque prima omnium principis ac senatus consulto lege sancita, omnibus aeque indictum est, aut inde discederent, aut ita se commerciis commutationibusque sibi suisque caverent, ut nullis oneri, aut injuriae fierent. Qui ergo libertatem ceteris praeferendam decrevere, vitamque potius commerciis agitationibusque per orbem tutari, sola sic necessitate cogente, quam leniori praediorum amoenitate devicti, in servitutem tyrranidemque suam suorumque vitam dedere, his locis, his libertatis legibus degendum sibi suisque statuerunt, nulli scilicet injuriam inferre, sibi suisque suo labore cavere. Eoque his aequissimis legibus ac moribus brevi ventum est ut sibi adeptae iam maximis laboribus ac periculis facultates, segnibus ac alieno vivere cupientibus invidiam parerent, effecereque ut qui nullis injuriam tulerant, insidiis primo ac demum apertis bellis agitarentur. Quibus tantum animi morum ac virium, virtus ac fortuna primis etiam illis incunabulis contulit, ut ne dum se tutari domi, situs opportunitate, decreverint, verum etiam repellere iniurias insultantesque reprimere, summa illa Omnipotentis justitia aeque contulerit. Sacris namque primorum institutis edocti sunt nullis iniuriam inferre, inferentibus unanimi omnium voto resistere, perseverantes repellere, pulsos vero et in fugam versos minime insequi, cum non ambitionis aut victoriae gratia, sed repellendae injuriae arma sumere parentum monuerit institutio. Tantaque animorum moderatio, tanta indifferens justitiae ministratio viguit, ut ex nihilo, ut ita

dixerim, in his penitus abiectis locis condita civitas in hoc mirum culmen fastigiumque erecta sit, in qua nulli a primis illis legibus constitutionibusque impune declinare licuerit. His igitur rerum commutationibus factum est ut opulentissima civitas haec quam plurimis terrarum partibus commoda, velut in centro sita, opportuna conferentiaque maximis regionibus subministret. Nam velut centrum circumferentiae aeque distans, omnibus circuli partibus indifferens esse conspicitur, ita in hoc loco Venetia condita circumquaque iacentibus orbis regionibus necessaria simul et conferentia abunde suppeditat, quae undique ab extremis orbis climatibus, opportunis navium triremiumque generibus, cunctis pene lustratis littoribus, suis sumptibus ac periculis in patriam, tutum cunctisque opportunum devehit locum : singulis namque temporibus innumera navium triremiumque classe cuncta pene maria lustrant, tantamque rerum omnium deferunt quantitatem, ut ingredientium egredientiumque nemo ne dum necessaria aut opportuna sed nec iucunda et quae ad voluptatem conferre possent unquam defuisse doluerit. Omnium namque rerum et generum frumenti, vini, olei, salis, lanae, bombicis, syrici, pannorum cujuscumque generis specierum, auri, argenti, margaritarum, ac jaspidum, omitto minora aut viliora, tanta exuberat quantitas, tanta superest multitudo ut centies centena aureorum millia minime comparare possent. In officina etiam monetae singulis annis auri argentique decies centena millia incuduntur. Fitque his circumquaque navigationibus ut veneta civitas, quae nulla soli foecunditate congaudet, aliundeque sibi victus ac vestitus necessaria comparare compellitur, abundantiam ceterarum regionum pretio redimat, et in proprios et alienos benigne usus partiatur, singulis enim annis quod aliunde victus vestitusque sui causa comparare cogitur, tricesies centena millia aureorum exsuperant. Nam cum centum et quinquaginta millia et ultra hominum capita censeantur, singulique, tenuis victus gratia, singulis annis aureorum decem, vestitusque causa totidem summam impendant, majoribus simul minoribus comparatis, tricesies profecto centena millia aureorum impendere non dubitatur. Reddit tamen saepenumero vices regionibus, unde fertilitatis tempore alimenta suscepit, cum scilicet caritate laborant, saepe enim circumquaque iacentes regiones

et civitates inedia laborassent, ni memor suisque advertens calamitatibus civitas veneta abundanti succurrisset annona.

Huic igitur tam praeclare tamque omnium regionum usibus necessariae civitati, in quam, totus pene confluit orbis, ut suis necessitatibus subministret, quis sanae mentis, quis rationis ac justiciae particeps, quis suae salutis memor irasci, aut succenseri poterit, quae nullis illata iniuria, suis laboribus ac periculis vitam ducere nititur, ceterorumque commoditatibus inservire ? Nemo profecto nisi qui invido malignoque adeo éxtuat odio ut propriis etiam non desinat parentibus invidere. At si forte gratis invidere odisseque potius eligunt, quam suae saluti consulere, cum satius fore iudicetur ut invidiae magis quam miserationi sit locus, invideant quaeso qui volunt, convincientur qui detrahunt, oderint qui amare non possunt, dum tamen secundis rebus nostris faveat semper divina majestas, dum insultantes opprimat deque iniustis hostibus victoriam tribuat. Verum ne nostra haec longius provehatur oratio, sequenti jam operi accingamur.

Satis itaque nobilitatis venetae primordia, necessariaeque negociacionis causas ut nullis iniurias inferrent, vitamque sua virtute perquirerent, dixisse sufficiat. Ad alia itaque, quae nonnulli immerito quidem in Venetos improbe satis obiectant, descendamus. Sunt qui cupiditate ambitioneque illectos Venetos asserant : nulla divinae ecclesiae reverentia, nulla religionis christianae habita ratione in hoc culmen evasisse, tantumque ut cupiditati ambitionique inserviant ; nulla, aequi honestive ratione habita, studere vigilareque Venetos arbitrantur et asserunt, adeo ut ne dum in temporalium dominium rerum exarserint, verum etiam ecclesiae bona, ira odioque divinae majestatis, occupaverint, commoditatumque suarum gratia omnem christianae religionis parvi fecerint rationem. Libet ergo Venetorum gesta nova veteraque nonnulla percurrere pariterque in medium ducere, ut si merito arguendi sint, amplior vagandi licentia improperantibus tribuatur ; si vero arguendi locus aut causa suppetere minime visa fuerit, impetrata pace; liceat ab errore discedere, rerumque experientiae adhaerere. Constat itaque, ut non ab antiquioribus sumamus exordium, Venetos, suis neglectis periculis, imperatoriae parti faventes, Narsetem, ab imperatore

Iustiniano ad liberandam a servitute Gothorum Italiam destinatum, anno salutis christianae 556, pontifice maximo Vigilio, cum maximis copiis obvius ei Totila fieret, castraque apud Tarvisium collocasset ne qua parte ultra Narses provehi posset; ultro sibi navigia spopondisse omnique cum exercitu mare transvectum in eam Ravennae exposuisse regionem in qua nunc insignis Ferrariae civitas condita reperitur: qua re cognita Totila non in Venetorum tantum loca, civitatem scilicet novam ceteraque eorum oppida continenti contigua, verum et in omnem provinciam venetam igne ferroque saevire decrevit, cunctasque civitates Mediolanum usque depopulatus est. Unde factum est, ut qui primores illarum fore videbantur, quique libertatis dulcedine ducti mutandas sibi sedes decrevere, omnes Venetiam non regionem sed civitatem his paludibus recumbentem accedere decreverunt; in quam benigne et in partem civitatis suscepti, perpetuam sibi suisque civitatem ac sedem fore statuerunt.

Quingentis et quinquaginta sex annis salutis nostrae currentibus, cum saevissimus omium Clefis, Longobardorum rex, omnem provinciam saeva ac pestilenti clade vexaret, primores qui suae salutis ac libertati consulere, multorum exemplo coacti sunt, Venetiam declinarunt, qui a Venetis cum conjugibus ac liberis benigne et in aequam sortem excepti sunt.

Sexcentesimo salutis anno, Saraceni primo omnem Asiam ac brevi post omnem pene Africam occuparunt, Alexandriaque discedentes, sexcentesimo et sexagesimo salutis anno, Rhodum plurimasque insulas devastantes, inde in Siciliam Calabriamque delati, maritimaque igne ac ferro devastantes, mediterranea plurima consumpserunt.

Septingentesimo vero ac septuagesimo salutis anno, Turci primo Asiam invaserunt: Alanos primo, deide Colcos, Armenos ac demum Persas, Saracenos depellentes: fuit autem Iustiniani secundi tempore, Gregorii tertii pontificis, Pipini primi Francorum regis, de quibus quidem hic agi visum est, veluti de quibus aeternus cum Venetis futurus esset conflictus.

Octingentesimo et sexto salutis anno, divisa imperii sorte orientali constantinopolitano firmata, occidentali vero Carolo magno; Venetos enim juris imperii solutos, veluti qui tot annorum

saeculis nullis unquam subiecti fuerint, suis legibus vivere suaeque subditis ditioni, sua auctoritate imperare, utriusque imperii sanctione, instrumento sive privilegio Leonis pontificis stipulantis, declaratum extitit.

Per ea forte tempora in quibus Carolus imperator, vir excellentissimus, anno 829, Gregorio IIII pontifice maximo, diem clausit extremum, Saraceni immensa classe Italiam invasere, ac Centumcellas ex primoribus Italiae urbibus, urbi propinquam, ipsamque romanam urbem aggressi pariterque potiti, omnium Centumcellae hominum rerumque praeda spoliarunt.

Quatuor deinde inter se declaratis principibus Admirati nomine appellatis, unus Ægyptum et Africam occupavit, duo Hispanias inter se partiti sunt, quartus Palaestinam, praeclaram Asiae regionem, et plurima ipsius Asiae loca subegit, demumque finitima Italiae loca igne ferroque vastavit, omnifariam inde praedam auferens. Quibus Siciliam repetentibus resistere nequiens Michael imperator, cui in sortem contigerat, Venetorum praesidia deprecatus est. Qui fidei zelo, fideliumque calamitate permoti, immensa classe constructa, quippe quae tantis barbarorum viribus posset resistere, Saracenos fidei hostes omni Italia Siciliaque fugarunt.

Noningentesimo ac trigesimo salutis anno, Saracenis iterum Siciliam Italiamque vastantibus, Tarentumque prementibus, Saba classis duce, Theodosius imperator, classis praefectus, imparem se hostium viribus cernens, Venetorum praesidia litteris ab imperatore datis implorans, infidelium salutem, hostisque christianae religionis excidium facillime impetravit; qui, sexaginta triremium illico classse constructa, Italiam ac Siciliam omnem, Saracenorum classe fugata, liberarunt.

Paucis post labentibus annis, cum Saraceni adriaticum sinum ingressi Anconam vi captam spoliassent, omnemque Brucii et Apuliae oram infestam incursionibus redderent, exorati Veneti, structa celerrima classe, fugatis hostibus, omnem Italiae oram pacatam reddiderunt.

Noningentesimo ac sexagesimo salutis anno, cum illecti dulcedine praedae Saraceni Alexandriam incolentes, Cretam primo ac deinde omnem Italiae oram ab Ancona ad Idruntum, omnes

urbes occupassent, aut resistentes diruissent, nec essent qui fidelibus tanta calamitate oppressis opem ferrent; pontificis populorumque precibus Veneti exorati, fideliumque calamitatibus compatientes, ingenti illico classe constructa, hostium classem tarentino sinu commorantem adorti sunt, in conflictumque data ac fugata, plurima parte capta, omnem Italiam liberarunt. Qua re cognita, fideles qui saluti suae fuga consuluerant, reddito in praecordia spiritu, vagantes omnes Saracenos, ac mediterranea ferro igneque vastantes ad unum omnes adorti, pari clade insecuti sunt, unde omnis tunc Italia liberata est.

Nonnullis dehinc sequentibus annis, structa iterum Saraceni classe, Illyricos, Dalmatas, Liburnos et Istros aggressi, omnem oram vastare conati sunt. Qua re cognita Veneti a pontifice exorati, Christi fidelibus opem ferre, cum aliunde implorantibus populis nulla spes esset, celeri cursu classe constructa, infideles adorti sunt, qui semirelicta classe in propria fugati seccesserunt, omnisque fidelium ora barbarorum insultu pacata est.

Millesimo ac octavo salutis anno, terrestri navalique exercitu Italiam invadentes Saraceni hinc Capuam coepere, omni Italiae ora vastata: illinc Barrum terra marique obsidione premebant, quibus ni Petrus Urseolus dux venetus, pontificis reverentia populorumque precibus, illico praesidia contulisset, inedia profecto cessissent. Fugatis ergo viriliter barbaris et in fugam datis, omnique provincia liberata, dux venetus, omni gratiarum actione ab Italia habita, ovans in patriam rediit.

Millesimo octuagesimo quinto salutis anno, Guiscardo primo Siciliae rege Dyrrachium terra marique obsidente, Nicephorus imperator constantinopolitanus urbi suae succurrere nequiens, Venetorum vires precibus impetravit, qui magna classe constructa, hostibusque mari primo, ac demum terra congressi, victoriam licet cruentam consecuti, magna classis parte in potestatem recepta, reliquaque in fugam data, civitatem obsidione liberam imperio reddidere, sinumque omnem adriaticum classis infestatione securum ac liberum reliquere.

Expeditione autem in barbaros claramontensi synodo constituta, ducentarum navium classem communi impensa Veneti confecerunt, in quam apud Rhodum navigantem invecti Pisani sive

odio, sive temeritate ducti, XX triremes et hominum quatuor millia amisere. Qua non elati victoria Veneti, sed crucis reverentia ducti, triginta tantum obsidibus acceptis paceque data, reliquos cum triremibus in patriam redire dimiserunt.

Studuere semper Veneti undique ex infidelium terris et locis sanctorum Christi fidelium corpora vindicare, omnique in urbem propriam reverentia collocare; hisque temporibus beatorum Nicolai maioris et patrui corpora e Smyrnis suscepta in patriam detulerunt.

Expeditioni vero Gotiphredi Christi athletae famosissimi maxima classe Veneti succurrere, maximamque bene gerendae rei occasionem contulere. Balduino pariter eius fratri contra Accon insurgenti, navibus octuaginta maiori pro parte rostratis, maxima commoda ac vires bellicas contulere.

Mille centum viginti duobus salutis annis, Balduino II Ierosolimae rege incaute Saracenis congresso, in carcerem Ægyptiorum, nunc Cayrum dicunt, ducto et vinculis dato, Calisto vero II pont. lateranense tunc celebrante concilium, postulanteque a Venetis ut opem laborantibus fidelium rebus ferre properarent (1), Dominicus Michael, dux venetus, potentissima ducentarum navium classe constructa, apparatusque Saracenorum aggressus, quibus Iopem maritimam fidelium urbem et Ierosolimae proximam impugnabant, conflictos barbaros in fugam convertit, et Iopem universamque Ierosolimae regionem barbara invasione liberavit. Demumque omni conatu fidelium terra marique Tyrum aggressus, post Ierusalem potentissimam Asiae urbem magna vi barbarorum defensam, Venetorum tandem virtute ac sanguine recuperatam in fidelium potestatem redegerunt. Quamobrem plurimis in toto Ierusalem regno immunitatibus donati Veneti, quamdiu in Christianorum mansit potestate, usi sunt. Rediens vero Dominicus dux Rhodum Chiumque, graeci imperatoris insulas latino nomini adversantes, fidelium precibus exoratus, praeda plurima spoliavit, Methonam

(1) Protonotarius et archidiaconus ac Matthaeus Hystoriarum et temporum scriptores affirmant Venetos anno salutis 1208 Chorintum et reliquam Peloponesum ingenti classe expugnasse, Innocentio tunc pontifice maximo et Philippo Henrici fratre imperium regente.

coepit et muniit: Spalatum ac Tragurium captas iterum venetae ditioni subegit, fideque data in propriam potestatem reliquit; felixque demum in patriam rediens summo omnium plausu susceptus est.

Millesimo centesimo septuagesimo sexto salutis anno, Friderico imperatore, Alexandrum tertium senensem Italia fugatum toto pene orbe persequente, cum Francorum regno, ne gravis eius imperio fieret, divertere decrevisset, in venetam urbem vili tectus pallio ac incognitus declinare constituit, quo cognito Sebastianus Ziani, dux venetus, omni nobilium apparatu pontificem adiit, pontificalia secum deferens ornamenta. Latitanti vero ac minime palam fieri cupienti, eia, inquit, pontifex maxime, sordidas has exue vestes, pontificisque ne horreas sumere ornamenta: in tutissimam, inquit, urbem immunemque patriam declinasti: susceptumque maximo cum honore in palatio collocavit: quo cognito, Fridericus litteris sibi dandum imperavit. Cumque, respondentibus per oratores Venetis licere minime, cum in liberam nullique eo tenus obnoxiam civitatem declinaverit, irae incontinens Fridericus bellum indixisset, cumque septuaginta triremibus, Othone filio classis duce, Venetos delere decrevisset; voluit pontifex inde discedere, ne Venetis excidio venisse videretur. Sed id vetuit magnanimus dux, pontificemque ut bono esset animo hortatus, triginta illico instructis triremibus pontificis benedictione munitis, obviam fertur in hostes, venientique apud Istriam cum Othone congressus, ipso universaque classe capta, perpaucis fugam capientibus, ovans in urbem rediit, obvioque pontifici Othonis imperatoris filium dono tradidit, qui fide data se pacem impetraturum, imperatoriam adiit majestatem. Fridericus qui pridem tanta clade, ac capto filio moestissimos plurimos egerat dies, apprime viso filio laetatus, maiora Venetis excidia minabatur. Cui, desine pater, filius inquit, tanta moliri: non enim liber ad te, sed fide data captivus, pacem tibi, ecclesiae omnique fidelium populo, ut in hostes Christi tandem arma convertas impetraturus adveni, Venetorum tibi arma viresque pro catholica religione spopondens. Cunctantemque genitorem tandem in venetam urbem perduxit, ubi imperatoria dignitate susceptus, dieque ascensionis dominicae, in foribus evangelistae Marci, pontificis

pedes osculatus, faustis tandem ominibus, interventu Othonis ac ducis veneti, pax celebrata est. In tantae itaque rei pacisque gloriam summus pontifex plenariam peccatorum omnium poenitentibus, singulis annis die dominicae ascensionis, beati Marci ecclesiam visitantibus, universis contulit indulgentiam. Inde vero una omnibus Anconam petentibus obvii Anconitani duas umbellas papae scilicet et imperatori detulerunt: pontifex autem tertiam fieri jussit gestandamque perpetuo venetis principibus tradidit. Romam demum pariter ingressi, cum Romani vexilla octo ac bucinatoria argentea totidem detulissent; habenda illa perpetuis temporibus pontifex venetis ducibus contulit, haec, inquiens, merito conferre ducibus venetis, qui nedum tantis sumptibus tantoque eorum periculo tutassent ecclesiam, verum etiam sua virtute ecclesiae pacem spemque tradidissent, discendentemque ducem venetum omni benedictione munivit.

Vocante vero Clemente tertio pontifice Fridericum imperatorem, Philippum Franciae regem, Richardum Angliae regem, Othonem Burgundiae ducem, ut laborantibus in Asia fidelium rebus succurrere properarent; vocati pariter Veneti simulque exorati festine succurrere. Maxima illico classe parata, primi afflictis opem tulerunt, fidelium rebus restitutisque magna ex parte rebus et animis, triennio, maxima eorum impensa, Veneti christianis rebus astiterunt.

Millesimo ducentesimo salutis anno, cum pontificis exorati precibus Bonifacius Montisferrati marchio, Balduinus Flandriae comes, Henricus Sancti Pauli comes, et Ludovicus Sabaudiae comes Venetiam accessissent, arma in schismaticos Graecos illaturi, ejusdem pontificis precibus ductus Henricus Dandulus, dux venetus, praecessorum suorum vestigia imitatus, nullis pro Christo ac romana ecclesia periculis ac sumptibus parcere cogitans, socia arma conjunxit; septuagintaque triremibus velocioribus, majoribus verò ad devehenda equitum quinque millia, peditum decem millia; ceterasque onerarias ad commeatus machinasque ferendas, ducentarum numerum impleverunt. Qui Iaderam delati quinto rebellantem, domitis primo Tergestinis, et aliis Istriae ac Liburniae urbibus maxima pugna renitentibus, multa virtute ac sanguine in potestatem redegerunt, obsidibusque servandae fidei datis, in spo-

pendentium potestatem reliquerunt. Inde Constantinopolim navigantes, catenam validissimam apud Magara oppidum Gallatis e regione oppositum, haud multum a Constantinopoli distans, iter intercludentem, navi vento permaximo impulsa, ferreoque forcipe confregerunt, qua superata admotis urbi viribus, terra scilicet gallicis principibus impugnantibus, mari autem venetis, valida alia catena portum prohibens, quam viginti triremes tutabantur, Venetorum virtute captis triremibus, superata est. Confracta tandem portus catena validissima triremibusque in potestatem redactis, cum terra Galli, mari Veneti urbem aggredi decrevissent, Veneti gloriae spe iraque in Schismaticos perciti, cum arduum eis injunctum opus agnovissent, moenibus tandem de navium malis pontibus iactis haud parvo suorum sanguine, dejectis fugatisque hostibus, inextimabilem tantae urbis victoriam summa eorum gloria consecuti sunt. Qua re cognita, Alexius pseudoimperator, quippe qui fratre in carcerem truso sibi imperium vindicaverat, fugiens maximum thesaurum apud Hirenem filiam in monasterio virginem collocavit. Urbs itaque Venetorum virtute redempta Isaach legitimo imperatori carcere liberato, omnium consensu, restituta est. Is dum gratias reductoribus agere, dum foedera servare conatur, invaletudine diem clausit extremum, superstite Alexio filio, quem unanimes galli principes ac veneti imperatorem fore statuerunt. Is dum de redempto imperio imo de novo tradito catholicis principibus gratias agere, foederaque servare omni studio ac voluntate contendit, in Graecorum iram saevissimumque odium incidit. Veriti namque Graeci ne antiquum imperatorum thesaurum imperator Catholicis traderet, in tantae classis expeditionem ac redditi regni commercium pavefactum, parere potius quam imperare coegerunt. Alexius vero id aegre ferens noctu Montisferrati marchioni insidias patefecit: terciaque vigilia civitatem ingredi iubet: seque Graecorum liberet servitute: qua re per Isaach patris alumnum patefacta, omnis civitas prima vigilia mota est. Alexius vero simulans Alexii pueri saluti consulere, illum in tenebris collocavit, concionatusque ad populum se imperatorem eligi ac declarari conatus est, spondens se a Catholicis illaesum servaturum imperium. Qui, cunctorum applausu, noctu imperator declaratus latitantem Alexium saevissimis illatis vulneribus, post bis datum

Ioannem Columnam legatum praefecit, qui nono die urbe recedentes Brundusium, omni cum expeditione ac imperatore, se contulere. Veneti vero a pontifice exorati, qui tunc immensa classe ac viribus ribellem Dyrrachium expugnaturi advenerant, sua ob fidei zelum oppugnatione neglecta, omnem catholicum apparatum transiecere, suas pariter vires fidelium rebus ministrantes. Redeuntes vero Andream Hungarie regem, ab Honorio in fidelium expeditionem exoratum, omni cum exercitu in Damiatam suis navibus transtulerunt; cujus rei gratia omnis sibi vis competens in dalmaticis finibus, si quid erat, Venetis tamen tenentibus ac possidentibus, donavit et cessit.

Temporis demum lapsu constantinopolitanum declinavit imperium, nam exagonorum regis ejus soceri viribus fidens imperator, non qua debuit caritate Catholicorum amicitiam coluit: qua re cognita Veneti suis eum viribus reliquere, qui undique oppressus pene imperium amisisset. In supplicationibus exorati Veneti tandem praesidia contulissent: dedit tamen poenas non parvo damno neglectae Venetorum amicitiae.

Forte per id tempus Mediolanum Fridericus secundus imperator saevissimo bello premebat, noni Gregorii pontificis odio ductus. Cui favere pontifex cupiens Venetos exoravit ut oppressis Mediolanensibus sua conferrent praesidia. Dux itaque venetus, pontificis precibus motus, filium haud parvo praesidio Mediolanum destinavit, qui dum incautus, locorum insciens, in insidias incidisset, captus et in vincula ductus, imperatoris jussu iugulatus est. Cujus morte haud territus dux majora Mediolanensibus praesidia pontificis reverentia destinavit.

Paucis post annis Genuenses, variis Graecorum imperatoris pollicitationibus ducti latino imperatori bellum simul inferrentes, Constantinopolim aggressi, consumptis humanis divinisque opibus consecuti essent in precibus ac lachrymis exorati Veneti pariterque a romano pontifice persuasi maxima illico classe confecta, in tempore praesidia contulissent, congressique ac maxima clade victi hostes in fugam versi sunt, civitasque obsidione liberata est: qua clade territus Leo Gavalla, qui Graecorum classi praefuerat, Rhodum insulam quae suae ditioni parebat, duci veneto honesto subegit foedere, fideique praestitit juramentum.

Friderico autem Siciliam omnemque Calabriae oram sua classe vastantem summus pontifex, ceterorum viribus destitutus, ad consueta currens praesidia, Venetorum vires imploravit, qui solita reverentia moti, triginta triremium brevi classi parata, Fridericum Siciliam devastantem abire coegerunt: quare indignatus imperator, cum non posset Venetias expugnare, beati Hilarionis praeclarum coenobium, ultimis veneti soli finibus conditum, patavisque contiguum, terrestri exercitu demoliri conatus est, cui Veneti, non magna classe conserta, levibus scilicet minoribusque navigiis, aquarum tenuitate, restitere.

Eccellino pariter de Romano qui, subactis plurimis civitatibus, Ferrariam occupaverat, Veneti, pontificis precibus exorati, illam, magnis consertis proeliis, ac multa caede pulso Salinguerra Eccellini praesule, redimerunt, pariterque pontifici tradiderunt, cui estensem pontifex praefecit Azonem.

Friderico pariter Genuam, Pisanorum classe, invadere statuente, Venetorum vires pontifex impetravit: qui pontificis precibus annuentes, sexaginta illico confectis triremibus, dum succurrere properant, attulit Genuensibus fortuna victoriam, adeuntibusque Venetis pontifex gratias egit.

Belli autem apud Ptolemaidem causa suborta inter Genuenses et Venetos, adorta Genuensium classe inter Ptolemaidem et Tyrum atque conflicta, iterum auctis viribus magnisque classibus conflixere, superatisque Genuensibus ac pluribis in captivitatem ductis, pontificis precibus, eos Veneti pristinae libertati reddiderunt.

Inde, a pontifice exorati constantinopolitano favere imperio tunc pene collapso, victrici classe Ionium, Ægeumque pelagus navigarunt, cuius adventu Catholicorum res restitutae sunt.

Defuncto vero Vatace Theodoro, Graecorum imperatore, duobusque post se relictis filiis, quibus Michaelem Palaeologum affinitate coniunctum tutorem instituerat testamento, Latinorumque rebus quietioribus apparentibus, victrici classe Veneti in patriam rediere: qua functus occasione Michael Palaeologus Guilelmum Francigenam Achaiae, et proximis regionibus imperantem improviso adortus, fusum praelio ac captum duxit in carcerem.

Balduinum demum constantinopolitanum imperatorem ag-

gressus est, qui dum Latinorum viribus, confecta classe, pontici maris fauces tutari properat, Schismaticorum conspiratione in Latinos saeviente, reseratis per factionem noctu foribus, urbe pulsus est, Balduino imperatore ac Iustiniano patriarcha Euripum se recipientibus. Potitus vero urbe Michael, ea in Latinos scelerum impietatumque genera gessit, omnemque eius docuit posteritatem, ut non difficile arbitrari potuerit eius posteros haud dissimilibus scelerum impietatumque generibus esse perituros: pueros enim principis sui filios ab affine suae fidei commendatos impia asperrimaque morte necavit, imperium invasit, Latinosque omni suppliciorum genere persecutus est, praetor Venetos, quorum ultionem formidavit.

Urbani autem quarti precibus exorati Veneti in Michaelem pseudoimperatorem ac Catholicorum inimicum arma convertere: pontificis reverentia, fideliumque ducti caritate, ingenti classe constructa, Michaelem aggressi procul dubio imperio depulissent, ni Genuenses, summis eorum conatibus, opem attulissent, foedere cum Schismaticis icto.

Guilelmus Achajae princeps carceri a Michaele mancipatus, aliter se redimere nequiens, tradito Monovasiae oppido munitissimo, carcere liberatus, a Venetisque fidei zelo susceptus, magna Palaeologo damna, Venetorum praesidiis, omni studio intulit. A pontifice vero suasi Veneti, potentioribus viribus, Palaeologo fidelium hosti bellum inferre, triginta sex triremibus superiori classi additis, omnem maris oram hosti noxiam infestamque reddidere, maximoque animorum ac virium impetu Graecis Genuensibusque congressi, quatuor hostium captis triremibus: reliquae vento remisque fugam molientes Monovasiam in portum delatae Venetorum manu evasere, ac demum Siciliam petiere. Quo comperto, Raynerius Zenus, dux venetus, sexaginta triremibus Siciliam petere ac Genuensium classem omni maris ora insequi mandat: qua nusquam Genuensium classe reperta, in Asiae oram delata, onerariam Genuensium navem ditissimam, magna oppugnatione resistentem, in potestatem redegerunt. Demumque Tyrum aggressi, quod Genuensibus favere visum sit, magna virtute coepissent, ni Ptolemais Acon ceterisque terrestribus locis contracta praesidia urbem defendissent.

His forte temporibus, salutis nostrae annis mille ducentis sexaginta sex, tunc forte Deus noster aeterni cum Teucris belli inicia jecisse visus est. Classe namque nonnulla Teucri mare circumjacentesque insulas infestantes, sua, ut ita dixerim, fortuna in venetam classem delati, et in potestatem redacti, morte poenas dare ad unum omnes coacti sunt. Teucris vero oratoribus pacem petentibus pacem nusquam se daturos Veneti testati sunt. Hinc aeternum cum Teucris bellum ortum iniciaque coepisse compertum est, quo tempore primum mare infestare ausi sunt.

Labentibus demum pluribus annis, saepenumero Teucrorum biremibus uniremibusque captis, Christi hostes morti aut aeternae servituti damnarunt: praeter eos qui Cristi Dei nostri fidem sumere seque christianam fateri religionem opere non verbo professi sunt, quibus nedum vitam sed et proprias plurimorumque hostium facultates largiti sunt: sicque omni tempore, succedentibus annis, in hunc usque diem servatum est. Senatus namque consulto, quibuscumque veneto parentibus principi mandatum est nusquam sinere mari Teucros vagari: illosque omni salo profligare. Terra vero a Venetis prohiberi non potuit, quippe quibus minime terra infidelibus resistere contingebat, nec unquam profecto chistiani nominis hostes in Thraciam Thessaliamque transissent ni Palaelogus excitasset, Genuensesque illos precio traiecissent: in ceteros namque Teucrorum tela parantes, in se tandem divino judicio converterunt; Teucrosque quos in aliam cladem traduxisse dudum gloriabantur nunc in saevissimam eorum calamitatem miserandumque etiam barbaris exitum venisse rerum experientia testari et ad posteros ferre non desinit. Numquam enim Veneti tot tantaque Graecis illis praesidia polliceri testati sunt, quin maiorem spem semper in ipsis eorum hostibus undique eos pellentibus non habuerint. Profecto divina iusticia parem perfidiae suae exitum se daturam haud obscuris rerum signis declaravit. Numquam enim, ex quo in Thraciam Thessaliamque Teucri declinarunt, Graecos insequi, Graeci vero nunquam plus credere Teucris quam Catholicis destiterunt: adeo efferato semper odio in Catholicos exarserunt. At forte quis dicet: quibus confidere debuerint, Venetisne quos potissime verebantur? Audiat nunc lector nunquid Venetos vereri debuerint. Laborantibus namque

in Asia Graecorum rebus, cum Veneti Constantinopolim possiderent, nec se Teucris resistere posse Graeci testarentur, Constantinopolim Venetis dominantibus, Veneti qui sexaginta iam annis illam possederant, ne tanto fidelium damno, imperandi ambitione Christi fidelibus obesse viderentur, retentis nonnullis immunitatibus civitatem poscentibus dedere. Galipolim, ac plurima Thraciae, Thessaliae, ac Greciae loca, et oppida in eorum potestatem vindicare, pulsis eorum civibus quorum proavi sua virtute redemerunt, fidei zelo passi sunt, Christianos licet Schismaticis potius favere cupientes quam Teucris; Peloponesum, Achaiam, nonnullasque insulas quas a Venetis possidentes recognoverant, a Graecis opprimi vindicarique passi sunt, ne Graecis resistentes, Teucris fidei nostrae hostibus favere viderentur; cunctaque illis occupanda reliquere praeter ea quae suis navigationibus opportuna fore videbantur, Methona scilicet, Chorono, Nauplio, Euboea sive Nigropontis insula, et Creta, quae navigationibus suis ne dum opportuna verum necessaria fore cognoverant. Ob quae adeo inolevit Graecorum insolentia ut de tam paucis retentis oppida nonnulla et villas ademerint: quaesitique reddere recusaverint; quas equidem iniurias aequo tulere animo Veneti ne, Graecis arma inferrentes, Teucrorum rebus favere viderentur.

Quociens enim saeviente in Graecos Teucrorum imperio et in servitutem cuncta redigente, obtulere Veneti Peloponesi fauces ac moenia tutari, praestita Corinthia arce, quae Peloponesi faucibus imminet, ut securitati tuentium semper posset assistere: securique incolae omnique metu liberi, Peloponeso vitam omni timore immunem ducere possent? Renuerunt tamen, id saepe quaesiti, magis Teucris hostibus quam Catholicis confidentes, non advertentes Venetos saepenumero ab incolis exoratos, nulla impensa, nullis additis iuribus eos omni Peloponesi regione, nutu tantum, spoliare potuisse; adeo in eos enim Peloponensium pene omnium exarserunt animi, praesertim Albanensium, non vires, non arma, verum nutum tantum ac vexilla exposcentium, quae semper eis Veneti negavere, ne ad infideles declinandi occasionem sibi praestitam ullo unquam tempore obiicere possent. Adeo autem ab ambitione fuit animus alienus ut etsi suis rebus conduceret Peloponesum omnem eis iure spectantem, et dudum in

pheudum datum in propriam potestatem redimere, plus tamen apud eos fidei ratio valuerit quam commodi iuris aut ambitionis appetitus.

Quociens enim Teucros mare infestum reddere fama Venetos excitavit, nullis parcendo commodis, nullis impensis, classem quam omni tempore adversus mare infestantes, ut pacatum quibuscumque navigantibus reddant, parare lege sancitum est, in fidei hostes illico, spretis ceteris commodis, direxere; tantamque ac tam assiduam illis curam hanc fuisse constat, ut minime dubitandum sit, centum iam et ultra annis elapsis, Teucros ne dum omnes aegei maris insulas suo imperio subdidissent: verum, et italum utrumque mare et ipsam undique Italiam invasissent, infestissimamque reddidissent. Tuta ergo ac secura omnia sua solertia suisque sumptibus, reddidere Veneti: qua desinente profecto, ne dum infesta devastataque ac deserta, verum etiam forte saevissimis Crucis hostibus subiecta fuissent, numquam enim cum Teucris Veneti primis temporibus pacem habuere, quippe qui nullis terra finibus concertabant. Inter enim Venetorum Teucrique fines plerique Albanensium Graecorumque media loca possidebant, ita ut nusquam opus fuerit Venetis cum Teucris pace convivere, aut bello terra certare. Nulla pariter eis erant vicina confinia: nulla ergo in Teucros exarsit Venetorum cura, nisi christianae religionis zelus totque fidelium caritas; quoniam ni Teucri restitissent, dudum subiectos eis fuisse non dubitatur. Negabit forte inverecundus quis insultator idque in iactantiam dictum fore arbitrabitur: imitabiturque serenissimi Sigismundi imperatoris dicta priora, qui dum venetos hostes habere decrevisset, Germaniam, Galliam, Angliamque peragratus est, asserens Venetos Teucris sua contra fideles conferre praesidia, et ni eis Veneti praesidia contulissent, eos in fugam compulisset; adeoque in Venetos principes populosque commovit, ut parum abfuerit, quin Venetos omnes, illis commorantes provinciis, vita facultatibusque privaverit. Obstitit tanto facinori divina clementia, cui haud erat ignotum quae quantaque sui reverentia Veneti in Teucros egissent, fuere tamen haud parvo tempore domibus clausi, minimeque in facies hominum venire ausi, donec universo orbe testante fama detulit: Venetos toto mari magna classe va-

gantes Teucros fuisse insecutos, demumque simul congressos fusos fugatosque Teucros, maxima parte mersa ac trucidata, reliqua in servitutem deduxisse. Quare verecundia motus inde discessit sua maiestas; demum cognita Venetorum sententia, cum Teucris, scilicet maritimo semper bello certare, falsis delatoribus doctum se dixisse palam testatus est, doluitque non ante cum Venetis amicitiam contraxisse, quibus sociis maxima in christianae fidei commodum agere potuisset. Qualem vero in Sigismundum imperatorem, ultro Venetis hostem, gesserint animum Veneti, re ipsa facile declararunt. Cum enim salutis anno MCCC nonaginta septem imperator Sigismundus, adiunctis Gallis, cum Teucro in conflictum incidisset; hostesque, fusis fidelibus ac capto burgundiensi duce, imperatorem insequerentur, Venetorum classe tutus evasit, quae in maurum mare delata, Thoma tunc Mocenico imperante, eum pene suscepit: adeo namque hostes insecuti fuerant ut in classem sagittas miserint, salusque illi a Venetis collata sit.

Testantur pariter cum pontificibus foedera in Teucros celebrata, quid Venetis animi semper in Teucros fuerit; et ne longe exempla petamus, Eugenius quartus et venetus cupiens in Teucros arma movere, uno foedere Burgundiae ducem ac Venetos in Teucros incitavit: ipse octo triremes, totidem Burgundiae dux, Veneti octo parare statuentes, quibus tamen pontifici ac duci Veneti triremes pro maiori parte contulere: classe itaque confecta et legato proposito, dum bellum apud Hungaros geritur, dum nonnullae triremes Danubium flumen ingressae, fidelibus opem ferre conantur, medio belli cursu evanuit apparatus, nulla enim nautis stipe collata, redire coacti, maximo in conflictu Venetos dimiserunt. Unde, tanto in discrimine derelicti, oblatam sibi pacem sumere coacti sunt, non mari, cum nunquam mari pacem cum Teucris habuerint, sed terra et exiguis his locis quibus pace consulere fidelium pietas compulit. Nicolaus vero quintus, datis sponsionibus, Venetos iterum in Teucros arma sumere persuasit, quatuorque confectis triremibus, quas tamen Veneti contulerant, ultra assiduam Venetorum classem hostem aggressi, dum medio cursu bellum inferre ratio omnis exposceret, docti nautae praeteritorum exemplo, minime absque stipendio militare, quarto

mense patriam petiere. Unde iterum derelicti Veneti in. pacis foedera redire coacti sunt.

Pius vero secundus senensis, cum in conventu mantuano nil quod ad Teucrorum oppressionem attingeret egisse conspiceret, una cum Burgundiae duce, iterum Venetos in Teucros concitare conati sunt: suas quisque vires omnes pollicentes, pariterque cum duce veneto personaliter accessuros. Annuit Christophorus Maurus, dux venetus, ultroque se accessurum spopondit ac, praeter quadraginta triremes quibus Peloponesum, ceteramque fidelium oram tutari mandaverat, ipse Anconam ducem cum triremibus petiit: quo se pontifex ipse contulerat. Diem pontifex clausit extremum, classisque Burgundiae, ipso in patria duce relicto, in proprias sedes remaevit. Quare Veneti, qui pontificis ducisque sponsionibus ac suasu, ne dum tantam paraverant classem, verum etiam tanta confecerant aequestria terrestriaque praesidia, ut septingentorum millium aureorum summam singulus annus excederet, terrestri navalique bello, hactenus maximo cum periculo, soli cum tanto concurrere hoste coacti sunt, quem fidelium chorus hactenus expavescit. Quintus agitur annus quo Veneti Dalmatia, Albania, Graecia, Thessalia, omnique ora maritima, soli, tanto eorum periculo ac impensa, hosti maximo occurrere compulsi sunt, nec adhuc belli finis, aut fidelium ulla praesidia expectantur. Quod quidem bellum non coactos Venetos agere certum est: sed fidei zelo, fidelium pietate, ac pontificum suasionibus gessisse constat: non enim a principio Venetorum fines Teucri populati sunt, quippe qui nullis finibus Teucris iungebantur, nec mari ullas Venetis iniurias intulissent, cum quibus pacem habere Teucri semper optare visi sunt; in praesentiarumque cuncta polliceantur, dum tamen suis in Italiam votis Veneti resistere desinant. Undique namque instare non desistunt fines sibi quos optaverint Veneti habeant; quam pacis securitatem cupiunt votis exposcant, dum tamen ceterorum curam non habeant; dum nostris expeditionibus non obsistant. Nullis ergo causis praeter quam fidei fideliumque zelo ac pontificum suasionibus, mari cum Teucris, ducentis iam annis, bellum gerere Venetos, quis potest arguere, cum in eorum semper fuerit potestate, nuperque sit, optatis conditionibus, auctisque suis finibus, pacem conficere?

Nunc vero ad ea quae ambitionis causa Venetis obiciuntur descendere libet. Docuimus equidem plurimas barbarorum invasiones exstitisse, quibus constat eos saepenumero omnem Italiam et Illyriam invasisse, nec fuit profecto cura nisi de his memoriam agere, qui classibus venetum sinum ingressi a Venetis deleti aut fugati sunt, omni Italia Illyriaque pacata. Diximus praeterea ex plurimis nonnulla Venetorum mari gesta praeclara, per quae ne dum venetum hunc sinum infestatione securum saepenumero reddidere, verum et plurima maria pyratarum invasione repleta, secura tandem sua custodia reliquere. Verum non omnis Teucri insolentia, praedaeque cupiditas his barbarorum pyratarumque cladibus comprimi valuit; saepenumero equidem, praedae illecti dulcedine, barbari pariter et pyratae, cum Venetorum classe liberum mare intueri licuit, haud innumera classe infestam omnem Italiae Dalmatiaeque oram reddidere, ita ut nemo maritimis littoribus degens securam sibi vitam agnosceret; adeoque cuncta mari adiacentia infestissima fecerant, ut haud raro civitates etiam ipsas invaderent, mulieresque ac viros vagantes cum liberis in aeternam ducerent servitutem: nec interdum profuerit Venetos huiusce fama praemonitos festina classe obviare curasse, cum, sublata praeda quam festim rapere poterant, Venetorum arma verentes, adriaticum tunc sinum evadere properaverint: quorum, saepissimis territi excursionibus, Itali nec minus Illyrici, Dalmatae et Istri ad Venetorum praesidia decurrerunt suaeque saluti consuli precibus exorarunt, misertosque tam durae eorum sortis Venetos quum tot fidelium populi his incursionibus in servitutem ducti, ne dum servire in aeternum barbaris cogerentur, verum aeternae salutis spem, christianis destituti doctrinis, amitterent, principis senatusque consulto singulis annis parari classem, et in quoscumque ne dum barbaros ducere, verum etiam cuiuscumque sortis pyratas qui mare infestum redderent, decrevisse constat; ita ut nullis etiam maria infestantibus, omni tamen tempore classis veneta aequora ac littora lustrare atque expurgare videretur: ut solertis custodiae fama crebrescens barbaros ac pyratas praedae avidos, mortis timore, comprimeret. Senatus namque consulto sancitum extitit, quotquot huiuscemodi in manus inciderent fune suspensi vitam in

mortem commutarent. Classis autem ducem singulis deligendum annis gulphi capitaneum declararunt, qua solerti Venetorum cura, et in singulos semper annos cuncta per saecula ducta, factum est ut ne dum sinum hunc omni infestatione securum suis sumptibus et impensa reddiderint Veneti, verum etiam et alia vagantes maria saepenumero pyratis fecerint absoluta. Unde, cum omnem sinum hunc omnemque Illyriae ac Italiae oram barbarorum pyratarumque extunc incursionibus ac rapinis adeo immunem ac pacatam reddiderint, ut qui olim moenibus etiam clausi securam ducere vitam non poterant, exinde per littora strati nulla sibi pericula pertimescant: haud immerito eundem sinum iusto sibi titulo vindicarent, qui a cunctis primo destitutus, omnifariam barbarorum pyratarumque classibus, tanta degentium strage patebat, omniumque assensu, tanta eorum securitate, tantoque commodo in sententiam coeuntium, qui primo adriaticus dictus fuerat, venetus sinus sive gulfus appellatus est. Adeoque cuncti in hanc sententiam tanto eorum commodo consensere, ut ne dum civitates et oppida quae salis huius securitate congaudent; verum principes et pontifices, qui in sinum hunc mittendas classes aliquali sua opportunitate censuere, impetrato prius Venetorum consensu, destinaverint. Hoc testatus est potentissimus Siciliae rex Robertus: hoc et pontifices plurimi: hoc et ceteri omnes qui armata classe Venetum hunc sinum ingredi decrevere; ceteris vero, opportunitate sive negotiationis causa, mare vagantibus, omni tempore licere permittitur. Nec immerito vindicasse sibi Venetos sinum hunc, quis potest arguere; quem amissum diu et in barbarorum infideliumque potestatem redactum, non e fidelium manibus, sed ex barbarorum potestate; non invitis fidelibus, sed precibus, et lacrymis exorantibus; non communi sed propria impensa vindicaverint? Cum omnem Italiae, Illyriae, Dalmatiae, ac Istriae oram depraedantibus barbaris, maximumque fidelium populum in servitutem redigentibus, tanta calamitate redemerint; cum barbaris ceterisque hunc sinum igne, ferro, omnique miserrima clade infestantibus, toties tantoque eorum sumptu ac sanguine, non suis ducti cladibus, sed ceterorum lacrymis ac precibus exorati ultro obviam iverint, repulerint, pulsos insecuti fuerint, saepenumero deleverint? Cum sexcentis et ultra annis

immunem pene omni hostium ac pyratarum clade servaverint? Cum non ultro, non paucorum assensu sed omnium, sinum hunc circumquaque incolentium precibus ac lacrymis exorati ut eorum saluti consulerent, ne in praedam aeternamque infidelium servitutem ducerentur, hanc provinciam Venetos pietate ductos, non precio aut emolumento, sed maxima impensa assumpsisse apertissime constet? Cum pontifices, reges, et principes, qui proximis his temporibus ac calamitatibus, hunc sinum, a Venetis impetrata licentia, ingressi sunt, venetum dici sinum, et Venetorum auctoritati subiectum saepenumero testati sint? At si quis adhuc impatiens venetum hunc sinum fore fateri decreverint, et iure certandum existimet, iure etiam vindicasse sibi hunc sinum Venetos nemo negare poterit. Nam si triginta annorum bona fide possessio, inscio rerum domino, quibuscumque iure praescribere potest, et dicitur; si quadraginta annorum spatium ceteris, si centum annorum romanae ecclesiae praescribere potest, prout saecularibus canonicisque cavetur legibus, quanto magis sexcentorum annorum non occupatio sed defensio, imo barbarorum manibus redemptio, non invitis undique circumiacentibus incolis, verum precibus ac lacrymis exposcentibus, Venetorum efficere potuit? Hanc itaque vindicationem tot saeculis, tot tamque legitimis causis, tot periculis, tanta impensa, tanto sanguine partam, incolarum omnium precibus ac lacrymis principumque assensibus roboratam, quis sanae mentis, quis passionum expers, quis iuris conscius Venetos arguere poterit; cum legibus cautum sit XXX.ta annorum praescriptione desidem quemque ius suum amittere, et possidentem quemlibet ius sibi legitimum vindicare? Hoc famosissimi iuris utriusque monarchae Bartholus, Angelus ac Raphaeles, iuris lumina testati sunt.

Et ne quis suscepta per tempora bella, ambitionis causa, suscepisse Venetos arbitretur; pauca quidem e plurimis enarrare constitui, per quae quid animi Venetis fuerit, utrum ne, ambitionis gratia, ullum unquam bellum susceperint, an ut suae tantum saluti consulerent, aperte constabit. Quis enim ambitionis nota Venetos inurere poterit, cum tociens provocantes iniuriis Dalmatas, tociensque ditissimas Venetorum classes depraedantes maximis, classibus suae subdiderint ditioni; captas

vero eorum civitates ac domitas, praestita fide, sexcies libertate donaverint; Foroiulienses quoque iniurias inferrentes tociens domitos in sua potestate reliquerint? Qui Constantinopolim imperatoriam urbem ac sedem, quam LX annis in propria habuerant potestate, exorati a Graecis, ut infidelibus Teucris resistere possent, eis ultro tradiderint, nonnullis in se retentis insignibus, puta ut eorum baiulus suae subditis ditioni omni tempore imperaret; equo penes imperatorem vectus manu gereret scipionem, quo sibi servatum in suos imperium indicaret; nonnullisque quoque immunitatibus ac vectigalibus in se reservatis, quae quidem in lacrymabilem usque tantae urbis excidium, quo in huius saevissimi nostrae fidei hostis manus ac potestatem redacta est, Veneti possederunt veluti qui non vi, sed sponte urbem illis tradiderunt. Quod Achaiae principibus Peloponesum omnem iure belli in potestatem redactum in pheudum sponte contulerint, quis detestandos ambitionis, Venetos iudicabit? Quod civilem nobilem qui privatus civitatem Patracensem publica fide susceperat, capite poenae damnaverint, reddita in libertatem civitate? Quod lacessentes Brixianos domuerint agrique parte mulctaverint, poenitentibusque restituerint? Quod Mastino Albertoque de la Scala principibus potentissimis bellum inferentibus sumere defensionis arma coacta, conflicto exercitu, alteroque captivo; Paduam et Tarvisium dignissimas civitates ademerint, pacemque exorantibus dederint; altero eorum captivo liberato, ceterisque captivis in libertatem restitutis, Paduam quoque Carrariensi, Tarvisium tarvisinis civibus sponte donaverint? Sed demum annis exactis, Tarvisiensibus precibus exorantibus sub Venetorum recipi imperio, primum reiectis oratoribus, secundo eorum precibus annuere coacti sunt. Hic profecto merita gratitudine insigniendus est Carrariensis ille patava civitate donatus, qui ut pares redderet gratiarum actiones, quinquies bellum Venetis maximo eorum discrimine intulit: primo namque potentissimum Hungariae regem Ludovicum sexaginta millibus equitum armavit in Venetos, secundo pariter et tertio bello, et praesertim Genuensium tempore dum maximo aestu fluctuaret res veneta, praefatum regem duxit in Venetos. Quis Venetos ambitione notare poterit qui Tarvisium omnemque tarvisinum agrum, Austriae

duci Leopoldo donaverint? Quis Venetis merito indignari poterit, qui Carrariensi tociens bellum inferenti, cum mediolanensi duce foedere icto, bellum intulerint, demumque Padua ac Tarvisio spoliaverint, Tarvisiumque in sortem datum Veneti in potestatem continere decreverint, ne nocendi inposterum ulli daretur occasio? Quis Venetis succenseat quod poenitenti Carrariensi, et in aeternam fidem, amicitiamque pollicenti Paduam redimere toleraverint; quod Mediolanensem ducem, minime fide amicitiaque servata, in se conspirare experimento cognoverint; quod Vicentiam, ultro ac de mandato consortis ill.^mi^ olim Galeatii ducis Mediolani se dantem, ne in manus carrariensis hostis devenerit, susceperint? Quis Venetos ambitione notabit, quod indicenti eis bellum Carrariensi defensionis locum occupaverint; Veronaque prius, quam dolo, Gulielmo de la Scala scelere ac fraude perempto, subtraxerat, ac demum Padua quam avus a Venetis recognoverat, fatis sic iubentibus, spoliaverint? Merito ne ambitione notandi sunt Veneti, quod Nicolao marchioni ferrariensi, quem tociens a Carrariensi eum pellere cupienti, illaesum servaverint, dum illum merito Ferraria spoliare potuissent, supplicanti pepercerint, et in fidem amicitiamque susceperint? Carrariensis namque, qui saepenumero Ferrariam occupare temptaverat, occupassetque, ni Veneti sua diligentia obstitissent; cum illam viribus aut astu consequi desperaret, generum sibi Nicolaum iungere statuit, ut quod viribus et astu consequi non valuerat, dolo perficeret: dumque morbo lecto iaceret marchio Nicolaus, amorem simulans, ferro ac veneno consequi statuit quod ante viribus aut astu minime potuisset, fecissetque votis satis ni Veneti restitissent, nec tamen his motus marchio, laboranti, nostro bello, socero opem ferre statuit. Quare lacessiti Veneti in Ferrariam arma moverunt, brevique urbem consecuturi videbantur, quo periculo motus marchio, et nusquam praesidia consequi valens, veniam deprecatus est. Qua moti Veneti exoratione, inde exercitum amoventes, liberam ei Ferrariam reliquerunt; quo admiratus beneficio Nicolaus fidem in perpetuum et amicitiam se obtulit servaturum. Quid quod Corcyram insulam Venetis ante obnoxiam, nedum classibus utilem, verum etiam necessariam, cum viribus facile in potestatem vindicare possent, auro redimendam

duxerunt? Quis ambitionis nota redarguet, qui Dalmatiam omnem, totiens iusto bello in potestatem redactam, a Ladislao rege centum millibus aureis, potius quam armis, redimere maluerunt? Quis benignitate, qua usi sunt in Franciscum Mantuae vicarium, Venetos arguere poterit? Sigismundo namque imperatore bellum Venetis inferente a Mantuano et Ferrariensi tociens servatis, sua gentium praesidia Veneti suis tamen sumptibus postularunt, quae blande equidem in tempore adfutura spoponderunt. Sed ea quidem in tempore contulit Ferrariensis, ut ante promiserat. Mantuanus vero, cuius genitorem Veneti a mediolanensi duce servarant incolumem, beneficii sponsionisque immemor, quae Veneti spraesidia conferre promiserat, spe potiundae Veronae imperatori coniunctus, in Venetos sua arma convertit, omnemque veronensem agrum populatus est. Pulso vero Italia imperatoris exercitu, suae desperans saluti, eo quod ultro in Venetos arma contulerit, ac nusquam praesidia implorare posset, supplex veniam impetrare conatus est, quam Veneti suam potius imitantes naturam, quam illius considerantes errorem, blande contulerunt, gratiaque ac beneficiis prosecuti sunt. Cuius equidem ambitionis Veneti merito accusari possunt quod provocanti iniuriis Mantuano, quem merito spoliare poterant, et supplicanti parcere decreverunt? Quis ambitionis reos venetos accusabit quod Brixianos, Bergomates, Cremonenseque ultro se dantes, eorum etiam consentientibus dominis, in ditionem suscipere recusaverint? Quis quod defuncto Ladislao Siciliae rege, ac illustri Ioanna regina omnem Apuliam pro sexaginta millibus aureis pollicente, ut pontificis persolveret vectigal, Martinoque consentiente pontifice, in potestatem sumere noluerint? Quis ambitionis nota dignos Venetos, quis scelus in ecclesiam patrasse arbitrabitur, quod Foriiulii patriarchis sexcies Hungaros in Venetos provocantibus, commeatusque et cetera opportuna ministrantibus, omni tandem devicta patientia, tot iniuriis provocati, defensionis arma susceperint, hosteque pulso, patria bellorum ostio in potestate retenta, tantoque emolumentorum servato, quantum custodiae sufficere posse arbitrati sunt, cetera eligendis pontificibus praeservarint? Quis enim tot tantisque lacessitus iniuriis, ut saepenumero omnem rem venetam in discrimen adduxerit, aut

non inferendum bellum, aut demum post adeptam victoriam iterum restituendam hosti patriam arbitrabitur, ut praeteritorum exemplo denuo in discrimen Venetorum res velit inducere? Nemo profecto sanae mentis Venetos arguere poterit, cum tantum emolumentorum praeseryaverint quantum custodiae sufficere videretur. Quis praeterea Venetos dicet ambitiosos, quod indicente Philippo Mediolanensium duce bellum Mantuano, defensuros eum Veneti spoponderint, illaesumque sua defensione servaverint? Quis ambitionis nota dignos Venetos arguet, quod Florentinos, quos Galeatius primus Mediolani dux bello opprimere properabat, Veneti foedere servaverint, et a tanto furore abstinere coegerint? Quod fractis deinde apud Zagonariam Florentinorum rebus et animis, ac ditioni suae Philippo tertio Mediolani duce propediem subdere properanti, Veneti in pacem prius duce provocato pacemque negante, praesidia demum contulerint, periculo liberaverint, omnemque belli molem in se converterint, ita ut saepenumero res veneta in discrimen venerit? Quis igitur tanto pro Florentinis bello suscepto quod triginta pene annis nunc proeliis, nunc simultationibus, vario fortunae genere tantaque impensa gestum est, puta tricesies mille millibus impensis aureis, ambitionis vulnere Venetos arguere poterit? Profecto rationis expers fore videretur, qui tantum bellum, tanta impensa, tanto fortunae discrimine, pro Florentinis suscepto, suscepisse Venetos ambitionis gratia iudicaret. Quis ambitiosos Venetos arguet quod Bononienses defensos ab hostibus ac ultro se Venetis subdere flagitantes, Marcique vexilla poscentes, Paschali Maripetro ibi legato tunc veneto, qui demum in principatum venetum sublimatus est, unanimi voto se susceptoros negaverint, suis tamen sumptibus ac praesidiis Bononiam ab hostibus defensuros promiserint? Fateri profecto cogor ambitionis voto Venetos argui potuisse tempore quo Mediolani dux Philippus diem obiit. Cum enim lacessenti eidem bellum intulissent, iustaque defensionis arma adeo profecissent, ut Mediolanum pene obsidere viderentur, dux dolore contritus, quippe qui ceteris bellum intulerat, gloriabaturque magnitudine virium Mediolanum illaesum eotenus preservasse, diem clausit extremum. Qua re cognita, armorum duces qui eius stipendiis militaverant, suis rebus consulere statuentes omnes du-

cem venetum percunctati sunt, se suaque pollicentes; eorumque opera omnem Liguriam illico in manus tradituros, si suis militare dispendiis paterentur; nulloque impensarum timore quaterentur cum non Venetorum sumptibus, verum provinciae ipsius proventibus, quam se daturos in manibus pollicebantur, inde sibi stipendium sumpturi viderentur. Renuit dux venetus suo suorumque moderamine usus, cum non ambitionis sed defensionis gratia in Philippum arma sumpsisse, suisque contentus limitibus paci favere conatus est. Franciscus demum Sforcia, quem generum Venetis militantem dux Philippus, successionis spe, in praesidia provocaverat, cum defunctum socerum medio itinere accepisset, Venetis se militaturum spopondit, omnemque illis Liguriam traditurum, si in quantulam partem eum suscipere decrevissent: cumque minime exaudire Venetos agnovisset, qui pacem principatui praeferre decreverant, suscepta Papia, Mediolanensibus arma coniunxit, et in Placentiam arma convertens, urbe viribus superata ac in praedam militibus data, iterum veneti principis sententiam, Thaddaeo estensis mentis interprete, sciscitari conatus est, sive Liguriae partem, sive ut in Apuliam arma convertat conferre decreverint; non annuit princeps maiorum sententiam imitatus. Arguet forte quis insolens et Placentiam Laudemque Pompeiam tunc susceptas a Venetis adducet in medium, inferretque quonam pacto cunctam renuere Liguriam in potestatem vindicare, qui Laudem, et Placentiam in suam protectionem susceperant? Audiat tam animo grato lector responsa Venetorum, qui improperia intellexit. Defuncto namque Philippo duce, Placentia et Lauda exercitus imperatori Venetorum se ante tradiderant, quin ducem senatumque consulerent, eoque in fidem susceptas tutari fides data coegerat. Quod autem ducis senatusque consulto susceptae non fuerint, aperte intuere licuit; nam cum Papienses se dedendi causa in exercitum oratores destinassent, rem vero illi non sciscitandae gratia sententiae sed indicandae principi intimassent, vetuit princeps, mandavitque nulla id ratione fieri, quantique principis gratiam facerent, tantum a suscipienda civitate desisterent. Tresque eadem nocte cursores velocissimi accurrerunt qua futura luce Papiam ingressuri fuerant: nec ignavia quis factum existimet, cum aperte cognoverint, su-

scepta civitate Papiae, omnem demum Liguriam obtemperaturam. Tanta itaque Veneti renuere, non ignavia aut inscitia ducti, cum omnem Liguriam procul dubio se adepturos agnoscerent, nec impotentia, cum experimento docuerint quantum viribus valeant, sed ut suis contenti finibus pacem ultro volentibus dederent. Illico namque datis induciis in pacis tractatum cum Mediolanensibus devenere, qui cum Venetorum potentiam veriti dedi Laudem summis votis exposcerent; qui vero illam Venetis tradiderant, Mediolanenses veriti fidem traditam implorarent, ut paci eorumque saluti consulerent, liberam et in libertate relicturos se civitatem Veneti obtulerunt. Qua Venetorum oblatione aperte quisque concipiet non illam ambitione suscepisse aut servare voluisse, sed propter principis, senatusque sententiam susceptam, sponte fuisse Mediolanensibus tradituros, ni praestita suorum fides deditorumque periculum imminens a sententia principem senatumque divertisset. Verum ne paci haec sententia obstare videretur, obtulere urbem se in libertatem dimissuros, quae si se sponte dedere voluerint Mediolanensibus, grato id animo probaturos. Si ergo tanti imperii non amissa sed neglecta occasio ambitione Venetos arguere valet, quem ambitionis vicio liberum lector absolvet? At si nemo ambitione immunis iudicatur, quis ergo ambitiosus ipse Venetos tanta spernentes, ambitiosos iure poterit iudicare? Quis ambitiosos Venetos extimabit, qui dum bellum pariter cum Alphonso Aragonum Siciliaeque rege in Florentinos ac Mediolani ducem gererent, posceretque regis legatus quas sibi partes Veneti bello vindicare vellent, quasque regi promittere, responderunt, non ambitionis sed securitatis gratia, bella gessisse; idque optare ut tuto in pace vivere liceat? Quo audito, regius tunc inquit orator: hoc vobis conferre possunt fluminum confinia Padi, et Abduae, quibus secure cingi venetus poterit principatus: cetera itaque Liguriae ac Thusciae, quae in potestatem venerint, meo regi dimittite; quibus conditionibus Veneti annuere. Ambitionis ergo gratia bella Venetos gessisse quis arguet, quibus tot impensas, tot pericula, nullo aut recte modico emolumento, fuerint subituri? Pace confecta, in discrimen vitae Mediolani dux venerat, ita ut in mortem vitam commutasse omnis mediolanensis civitas iudicaverit. Æstuabat tunc omnis Liguria:

precibus nonnulli Venetos exposcebant: negavit dux venetus, litterisque in dominam datis, cunctas sui principatus vires, sua pro salute spopondit, quibus ne dum laetata est ducissa, verum et omnis eius principatus firmatus est. Huius ergo ambitionis Veneti arguendi sunt? Dux Stephanus Bossinae Ragusium terra obsidione premebat, mari vero cohibere non poterat: Venetos igitur exorare constituit, ut mari triremibus civitate compressa in suam potestatem vindicarent: renuit dux venetus, ambitioni praeferens patrum institutum. In ducis Mediolani vero morte, dum haeres Galeatius in Gallia moram traheret, omnisque Ligoria cordium votis diversa flagitare videretur, potentissimusque armorum dux Bartholomaeus Bergomensis ducatum invadere decrevisset; eum continuit dux venetus, ambitioni amicitiam praeferens. Proximioribus forte temporibus, dum regni partem Ferdinandus rex, partem vero sibi Iohannes dux Calabriae vindicassent, eorumque uterque sibi Venetos in amicitiam provocare cupiens, veluti quorum praesidiis brevi sibi universum regnum quisque submittere arbitrabatur, omnem Campaniam quisque se daturum ultro spopondit: abnuit dux venetus, licet maximo emolumento Venetis Apuliam futuram agnosceret: non ambitione, non commodis rei frumentariae in sententiam duci potuit. Haec profecto Venetorum ambitio merito increpanda videtur; merito ambitionis vicio detestandi sunt qui numquam nisi, salutis suae causa, arma sumpserunt, quique dum possunt, dum amplum sibi regnum fortuna pollicetur, minime videntur annuere? Quis ergo ambitionis Venetos nota arbitrabitur, quorum tot tantaque magnanimitatis exempla protulimus? Veritus sum profecto ista describere ne, cum in lucem venerint, imprudentiae insensibilitatisque potius quam ambitionis vicio arguantur. Quis enim blandientem sibi adeo fortunam, quis tot tantaque pollicentem aspernatus esset? Haec profecto mens immutabilisque eorum sententia, quae nec ambitionis nota, nec insensibilitatis merito argui potest, haec constans opinio ipsis ab incunabulis orta, in posterosque per manus tradita inviolata servatur, suis se limitibus contineri, suis contentos finibus esse, nulli iniuriam ferre, inferenti resistere, illatam repellere, saepius parcere. Quae saepissime renuerunt, defensionisque gratia et non ambitionis, in manus deve-

nerunt, non voluntas, verum ipsa necessitas docuit retinere, quod ipsa rerum experientia comprobare videtur; nihil enim profecto Veneti tenent, et possident quod aut precio, aut defensionis causa, in potestatem non venerit. Arguat nunc insultator et dicat: Creta in partem data ac empta est; Corcyra Dalmatiaque auro redempta, Macedonia ultro tradita, ne in infidelium manus deveniret, suscepta est. Forumiulii tociens arma inferens tutari necessitas, non voluntas, docuit. Tarvisium, quod illato sibi bello in potestatem venerat, civibusque donatum tandem, precibus exorati, in potestatem recepere. Vicentiam ultro se dantem, ne in manus Carrariensis saevissimi hostis deveniret, non voluntas sed necessitas sumere docuit: Paduam, Veronamque, Carrariensi bellum tociens inferenti, coacti defensionis arma sumere, in potestatem receperunt; Brixiam, Bergomum, Philippo Vicecomiti bellum inferre properanti, pacemque aspernanti, necessitas demere compulit. Cremam eadem necessitas dedit in manus. At si quis dixerit, in tanta modestia Ravennam ac Cerviam ecclesiae loca occupare non decuit, respondent Veneti, neutram earum occupasse, verum iusto titulo possidere, tum quod testamento Obici de Polenta, penultimi eius domini, aperte cavetur, quod deficientibus eius haeredibus dominium succedat Venetorum, tum quia adversante Venetis filio, et contra mandata parentis, Venetorum hostibus favente pro viribus, Ravennamque ipsam eis in potestatem tradente, non parvo Venetorum damno, non ambitionis gratia, cum amplissima saepe neglexisse experimento docuerimus, sed securitatis ac defensionis causa in Cretam pro tempore destinaverint, ei suisque Ravennam in tranquilliora tempora reservantes: ne interim hostium astu seductus, ut ante, rebus suis detrimentum inferret, ac demum illato in repulsionem iniuriae insurgentes illum cum haeredibus merito Ravenna depellerent. Sanctius itaque visum est aliquantulum illum absentem continere, quam praestita illi occasione in vindictam, illum Ravenna profligare. Eo itaque naturali morbo cum haerede defuncto, substitutionis munere Ravennam omni iure nunc possident. Cerviam vero etsi de ravennati agro fore non dubitatur, non tamen armis aut iniuria occuparunt: verum emerito precio, et Malatestae caesenatis domini consensu ac voluntate conferentis, in potestatem suscepe-

runt: non ergo iniuria aut occupatione Ravennam Cerviamque, verum iure, precio, ac consensu legitimo possidere videntur.

Restat nunc obiectioni respondere quod ecclesiae iuris illa fore, et ad ecclesiam spectare testatur, cui quidem fas sit Venetis pace omnium respondere, non ut qui in conflictum rem ducere cupiant, sed ut quae caesarea attestatione contracta sunt, licet merito valeant, legentium tamen auctoritas comprobet. Exstant namque plurima imperatorum authentica privilegia per quae pacem et concordiam caesaree suae maiestates cum Venetis contrahentes, quae de imperii sui iure Venetis vicina esse videbantur, et in quibus Venetos late versari contigerat seriose declarant; per quae quidem privilegia vel instrumenta testantur aperte sui iuris Ravennam et quam plurimas fore civitates. At ne quis fabulam me narrare existimet, imperatorum ac romanorum regum nomina et tempora seriosius perstringam, et quas suis imperiis civitates ac provincias subiectas esse commemorant, seriosius explicabo. Lotarius namque anno 840, Ludovicus 865, Carolus 883, Ludovicus 891, Randulphus 923, Hugo 924, Berengarius 953, Otho 967, Otho alter 983, Otho item alter 992, Henricus 1094, Henricus alter 1111, Lotarius 1136, Fridericus primus 1177, Henricus alter 1197, Otho 1209, Fridericus secundus 1220. Hi omnes, cum Venetis icto foedere, civitates suis subiectas imperiis quibus aut vicinabantur Veneti, aut persaepe versabantur, privilegiis declarantes; has profecto suo ordine iuris imperii fore declararunt, ut ipsorum privilegiis latius continetur; videlicet Papienses, Mediolanenses, Cremonenses, Lucenses, Pisani, Genuenses, Placentini, Florentini, Ferrarienses, Comaclenses, Ariminenses, Pisaurienses, Caesenatenses, Fanenses, Senegallienses, Anconitani, Firmenses, Veronenses, Montisilicenses, Vicentini, Paduani, Tarvisini, Cenetenses, Foroiulienses, Istrienses. Quibus merito ponderatis, quisque haec legerit, prius aequa lance definiat, cuius sint iuris, et cum iuste se iudicasse cognoverit, tunc Venetos vitio ambitionis arguat, si ecclesiae iura occupasse iudicaverint; tantae enim definitionem causae aggredi meum minime fore confiteor, cum de ecclesiae imperiive iure disceptandum prius necessario iudicetur.

Restat nunc ut, his in memoriam ductis, assurgant in me-

dium qui Venetis iure detrahendum putant, in agonem descendant, et si quod nobilitatis genus augustioribus dignioribusque principiis ortum duxisse cognoverint, in medium afferant; cum tot annorum saeculis Venetorum generosa nobilitas sumpserit incrementum, quot ab eversione troianae civitatis tempore numerantur; nec ab infimis humilioribusque principiis, veluti ceterae omnes civitates, quarum nobiles ab humilioribus civitatis principiis suae nobilitatis duxere primordia; sed ab ingenuis ac clarissimis viris, libertatis dulcedine undique coeuntibus, conditam et auctam Venetiam rerum experimento comprobetur. Qui vero negociationis gratia nota dignos Venetos arguit, illud primo excogitandum agnoscat, non vilitate Venetos negociis operam dare statuisse, sed iusticia ac magnanimitate sanxisse, ne scilicet alieno vitam ducere necessitas cogeret, aut mendicitate vilescerent. Quibus vero adductae rationes non suppetunt, illud tam aequo animo ferant quoniam et imperium patiuntur. Qui non modica aut nulla christianae fidei catholicaeque ecclesiae gratia fecisse Venetos cupit arguere, ceterorum memoranda facinora adducat in medium, illaque enumerare praesumat. Quis enim, ceterorum pace dixerim, tot pro catholica fide bella suscepit? Quis tot impensas, romanorum suasu pontificum, catholica pro religione erogasse describitur? Plura profecto Venetos christiana pro religione quam sua pro salute impendisse comperimus. Et ut cetera silentio transeam, ducentis iam annis cum Teucris certare non vulgari opinione, verum rei experimento comprobatur. Sexcies namque centena aureorum millia singulis annis in hoc bello erogare Venetos apertissime constat, quod quinto iam geritur anno. Quis enim, pace dixerim, pontifex summus, quis princeps vel potentatus tanta pro catholica fide fideliumque salute fecisse, aut in praesentia facere perhibetur? Et si neminem tanta pro salute fidelium aut fecisse, aut facere compertum est, desinant, quaeso, qui latrant, in eos inferre convitia, quos imitari nequeunt aut forte non volunt. Et si quid forte rubiginis suo iudicio Venetis posse obiicere arbitrantur, cum maiora illa, amplioraque Venetorum gesta fidelium pro salute conspexerint, profecto nisi amari sint cordis, nulla rubigine Venetorum gesta referta cognoscent. Qui vero ambitionis nota Venetos infectos arbitrantur, vetera eorum

gesta conspiciant, novissimaque contemplari non desinant. Et cum principatum ullum maiora, aut paria fecisse cognoverint, audeant tunc Venetos convitiis obiurgare: maledictis agant, et veluti omni dignos obbrobrio iniuriis insectentur. At si nullum omni ita ambitione immunem reperire contigerit, ut Venetos fuisse operum experimento docuimus, quis ambitionis vitio eos arguet, quos plura pene renuisse quam quae possident, experimento docuimus? Iuvat ergo quae ab invidis imperitisque obiecta noscuntur, adeo rerum experientia confutasse, ut in nobilitatem venetam minime audere valeant, qui nulla illis paritate concurrunt; nulla ambitionis nota commaculent, ni qui ambitionis vitio insontes se fore arbitrantur; nec detrahant Venetis ecclesiae curam non agere aut minime pro salute certare fidelium, qui nullam christianae religionis curam hactenus sumere decreverunt.

PAULI MAUROCENI, de rebus ac forma reipublicae venetae, Gregorio Heymburg, Germanorum doctori praeclarissimo.

Peritissimo viro artiumque ac iuris utriusque omnis Germaniae doctori famosissimo, Gregorio Heymburg Paulus Maurocenus salutem.

Saepenumero equidem poscere visus es, humanissime pater, cum principatum hunc venetum intueri contigit, quibus domi artibus, quibusve foris tantum imperium adeptus sit, tamque diu illaesus nullique obnoxius fuerit ac subiectus, quidve dici aut nuncupari valeat respublica an principatus, cum et principis iussui cunctos parere, et principem, salva republica, ab incunabulis imperasse contingat. Iubes praeterea huiusce principatus ac libertatis in medium afferre primordia, nec non, si quid strenuum ac memorabile facinus egerunt Veneti, certiorem te reddere velim; ut cum amantissimus huiusce principatus existas, gesta memorandaque urbis nostrae facinora enarrare et morem tibimet gerere valeas. Ego, qui tuae charitati, si ingenii vires dicendique facultas adessent, libens annuere voluissem, rem tantam profecto aggredi non audeo, cum non meum sit, et peritissimorum neminem adhuc ausum fore conspexerim, qui tantae rei exordia in medium afferre confiderit. Insolentiae equidem meae pariter et temeritati merito adscribi posset, si quod peritorum nemo attingere ausus est, levitate quadam et in lucem ferre temptaverim. Verum ne pro viribus morem tibi gerere noluisse quis arbitretur, pauca quaedam e plurimis priscis annalibus dempta, nostrisque proximiora temporibus, tuae paternitati noscenda destinare constitui, quae tu pro mea in te benevolentia minime palam facies, quod a te praecipuum poscere videor; ne praesumptioni ac temeritati quis adscribere valeat, quod peritissimorum opus ac sarcinam invalidus aggredi non horruerim. Et

quoniam pro virili parere constitui, illud a principio aggrediendum censui, gentis nostrae in medium afferre primordia, cui quid dignitatis animive, parvis illis in rebus, affuerit, documento cognosces, quod nulli unquam reipublicae aut principatui fuisse comperi.

Illud namque in primis memorandum statui, ante conditam urbem, troianae scilicet eversionis excidio, dum patria profugus captandis sedibus Antenor Italiam veniens in ultimum maris adriaci sinum divertisset : Venetos Paphlagonia recedentes, novasque ac liberas sedes inquirentes, ne ulli servire contingeret, pariter in Italiam declinasse, benigneque ac in partem susceptos ab Italis, condendae patavae urbis fomenta sumpsisse, omnemque demum ab Abdua in Lisuntium usque regionem venetam appellatam ; labentibus demum plurimis annorum circulis, cum potentioribus Gallis cedere cogerentur, quibus dignitatis ac animi vestigia inerant : ad proximas maris partes, ne servire viderentur, cum nullis unquam primores suos paruisse constaret, propriis relictis sedibus, diverterunt; illud dignitatis specimen praeseferre mallentes, nemini unquam servisse, quam cunctis opibus affluentes ulli obtemperasse mortalium ; ibique nonnullis conditis oppidis, Romanorum Caesarumque temporibus, libertatis dulcedine vitam ducere decrevere : prisco more retento e primorum numero principe legitime designato, qui a cunctis unanimi voto non genere tantum verum etiam virtutis documento princeps declaratus, aequis adeo iustificatisque legibus imperare consuevit, ut aequissimi principatus decorem hactenus reservarit, et patres libertatis specimen non amiserint. Non enim proprio nutu voluntateque regere eorum quis aggressus est, sed veluti parens optimus consulentium voto imperare decrevit, ut aequissimo iudicio principis tota gens nostra et parere principibus et priscae libertatis dignitatem nunquam amittere visa sit. Maturis itaque prudentia et iudicio patribus constitutis, qui civilibus quive criminalibus praeessent rebus, quique frumentariae rei, ceterarumque opportunitatum curam agerent, summam omnium apud se astantium maturiori digerendam consilio praeservavit, plurimam struendae classi curam diligentiamque adhibentes, qua cuncta sibi suppeditura non verebantur. Parentum itaque moribus ac le-

gibus restitutis, plurimisque labentibus annis, principatuque apud Civitatem novam in ultimis aquarum partibus constitutam moram trahente: ceterisque haud parvis oppidis principis verbo parentibus, in ea tempora ventum est, in quibus Attilam Hunorum regem in Italiam declinasse, maximaque fidelium strage edita, complures civitates: Aquileiam, Concordiam, Opitergium, Antenoridem et ipsam Civitatem novam devastasse constat. Noster vero princeps ac proceres prudentiori usi consilio, ceterorumque strage praemoniti, non obstandum fulmini rati, abeundum sibi populoque universo, gaza omnique supellectile sumpta, relinquendum vacua moenia, ac lares hostibus decreverunt, et in proximas sedes diverterunt. Hostis, vacuis moenibus ac laribus, et in vacuas sedes minime saeviendum ratus, quippe qui nisi plurimorum strage laetari videbatur, plerasque inde abiens urbes invadens vi captas ac dirutas, vacuas dereliquit. Furore tandem sedato, ac Italia liberata, cum ad suas undique sedes cives profugi remearent, patriae rerumque suarum dulcedine capti, venetus princeps ac proceres gloriam ac libertatem ceteris praeferentes, ne quis unquam in posterum subiectos fuisse Venetos ob capta moenia arbitrari seu arguere posset, relinquendam potius urbem priscasque sedes ac lares deserendos, novisque construendis aedibus instandum elegere, sedibusque apud Mathemaucum oppidum positis, quod quinque millibus passuum ambitu in littore iacuisse dignoscitur, immunem omni iugo diu principatum ac populum conservavit.

Plurimis demum labentibus annis, cum apud Mediolanum sedens Magnus Carolus imperator odio habere Venetos decrevisset, qui imperio parere negligerent, nullique unquam obtemperasse gloriarentur, indignatus bellum indixit, magnoque cum exercitu ac machinis Pipinum in expeditionem venetam delegavit, qui Pipinus mandatis et obtemperans, celeri cursu sedit in littore. Venetus vero princeps ac proceres impares se imperatoriis viribus fore cernentes, praeclarumque illud virtutis ac rationis consilium cognoscentes, cedendum potius fore ubi ratio suadet quam clade inevitabili concertandum; ad praeclara parentum documenta currentes, relinquenda moenia, domosque vacuas hostibus dimittendas potius quam certa cum calamitate

certare, et in Rivoaltum urbis venetae eminentiorem tutioremque hinc partem transfretandum, ibique cum maritimis se praestare viribus non dubitarent, sistendum operiundumque hostem decrevere. Hostis moenibus potitus ac laribus, cum vacuam civibus urbem ingressus esset, iratus seque lusum indignatus, ponte vegetibus structo equitatuque imposito, Venetos aggredi suaeque ditioni subdere statuens, Rivoaltum petere aggressus. Cum medio iam fluctu exstaret machina, equorum armorumque pondere pressa, obvia fit classis veneta; consertisque manibus cum in neutram partem adhuc victoria declinare videretur, compagibus Venetorum arte ac virtute solutis in profundum omnes demersi, ac morientes plurimos in patria orphanos reliquerunt: unde et in hanc diem gurges *orphanorum* cognomine nuncupatur. Beatus demum princeps venetus, fratre prodendae libertatis conscio, merita morte damnato, utrinque datis indutiis, cum ad Pipinum divertisset, tot tantorumque dolentem interitu, eo praesertim quod nonnullorum arte solutis compagibus, strenuorum virorum tantus deperisset exercitus, haud iniuria factum fuisse respondit; cum servatam eotenus libertatem, quam vitae cunctisque praeferendam decreverant opibus, omni etiam defensionis genere tueri ac defensare licuerit. Nec iure obiici posse, dolo se an virtute servaverint, cum dolus an virtus in hoste sit minime recensenda; potius summa laude ferendum, quod civitate, laribus, vita, ceterisque neglectis, praetulerint libertatem. Cumque ex astantibus Gallis insolens quidam, convitii ac iniuriarum gratia, Venetos *porcos* diceret nominari, Pipinusque id aegre tulisset, subrisit dux venetus: illud non in dedecus sed in laudem iniunctum fuisse cognomen, cum ea ratione impositum fuerit, quod unanimi voto ac sententia veluti sues in lacessentes hostes iniuriamve inferentes insurgant, nec ante discedant quam fugatos in propria remeare compellant, pulsos vero et in fugam versos, quod humilitatis ac veniae signum ostendit, insectari minime gaudeant, etiam si certam prae oculis victoriam habeant, cum virtutis proprium fore asserant lacessentes repellere, pulsos vero minime insequi, victoriam etiam pollicente fortuna. Qua cognominis ratione soluta speciosum profecto Pipinus cognomen sortitos fuisse Venetos ait, qui insultantes repellere, fugientes vero ac cedentes minime inse-

ctari didicerint; ducemque beatum amplexus, quod vitae, ceterisque omnibus libertatem praetulisset, donatum in proprias sedes ac libertatem, pace data, recondere dixit. Indeque digressus ad Carolum remeavit, qui Venetorum virtutem admiratus, quod vitae ceterisque omnibus praetulerit libertatem, merito libertatis munere gaudere declaravit. Beatus vero etsi ad intactas illaesasque sedes redire valuisset, libertatem gloriamque cunctis opibus praeferens, ne quis unquam obiicere posset aliquando Venetos paruisse, pariterque fuisse subiectos, eo quod moenibus hostis potitus fuerit, neglectis aedibus ac laribus destitutis, cunctis in sententiam patribus coeuntibus, Rivoaltum ceterasque circumiacentes incolere insulas, civitatique provinciae nomen imponere decrevere, ut quemadmodum reliqua cedentes provincia id sedis sibi Veneti servandae, libertatis causa, vindicassent, ita et augusto provinciae nomine urbem dicerent. Venetiam itaque urbem a Venetia eorum olim provincia nuncupantes, dignam speciosamque reddere curaverunt; navaliumque rerum in primis habita cura, construendae classis locum delegere, opportunisque rebus navali cura servientes, nulli inferre iniuriam, tantum lacessentes repellere, suis contenti finibus iuxta parentum proavorumque sententiam fore decrevere. His igitur artibus principatum remque publicam augentes, cum saepenumero Foroiulienses, Histri, ac Dalmatae navigantes suos iniuriis lacessissent, ne dum iniurias repulerunt, verum etiam in sedes proprias propulsos pacem poscere coegerunt: poscentibusque dederunt. Illyriam saepe iniuriis lacessentem saepe in potestatem redegere, saepiusque libertate donavere. Acon Surumque, maritimas orientali ora iacentes civitates, innumera classe, fidei zelo in Christi hostes arma ferentes, infidelibus ademerunt. Constantinopolim, compluresque Greciae civitates in Schismaticos graecos, catholicae suasu ecclesiae, insurgentes, centum triremibus quinquagintaque navibus onerariis, princeps Henricus Dandulus in potestatem redegit. Eandem vero, et Hadrianopolim, aliasque complures Graecorum urbes, plurimis demum labentibus annis, graecis principibus Asia pulsis a Teucris, sedesque priscas exorantibus dono traditas reliquere, sola Creta retenta. Nec praetereundum praeclarum illud documentum servatae fidei censeo: Dominicus namque dux Mi-

chael, et alia in Constantinopolim expeditione iniuriis lacessitus, cum conficiendis sumptibus tantae classi pecunias defuturas agnosceret, nec suppeteret ipsas domo revocare, bovis corio eius insignitas nomine fieri mandavit, cunctisque firmata fide spopondens, qui commeatus ceteraque pro coriis illis suis contulissent militibus, tot nummos aureos impensurum. Mira res: tanta a cunctis est exibita fides, ut nihil unquam Venetis, quoad expeditio stetit, deesse compertum fuerit; in propriam vero rediens, cunctis fidem servavit. Aliud mirae fidei documentum dicturus sum.

Nam cum Fridericus imperator potentissimus senensem Alexandrum pontificem maximum armis omnique expugnationis genere duo de viginti annis insecutus esset, nonnullos pseudopontifices maximos statuens, ipse vero pontifex ad Francorum regem divertisset, litterisque ab imperatore datis bella minantibus, servare pontificem audere non videretur, ignotus divertit ad Venetos, ibique humillimo latens habitu, quod reliquum vitae superesse videretur, ducere statuit. Monitus itaque christianissimus dux, structo illico pontificali habitu, detectum ac latitare cupientem convenit, et, ne Venetis damna illaturus venisse videretur, humilis pedibusque prostratus, confide, inquit, beatissime pater, ne vereare apostolicum te fateri pontificem; apud namque Christi fidelissimos declinasti, qui non minus pro Christo vitam exponere quam propria pro salute parati sunt. Has igitur sordidas indignasque exue vestes, ac pallium sume quod tibi pro sanctae fidei dignitate gestandum catholica decrevit ecclesia, paventemque ac dicentem nolle ob eius salutem ulli excidii occasionem afferre, eia age, b. p., solare ocius, nostrumque praetorium ingredi non horrueris: aderit Dominus nostrae defensor salutis, haesitantemque in propria collocavit. Friderici vero epistolis pontificem poscentibus cum per litteras et legatos respondissent in liberam nullique unquam obnoxiam sedem declinasse, nec licuisse ad se pontificem venientem repellere; furore percitus [ut erat irae incontinens], bellum indixisset, iniuriam repellere decernentes, cum ad se opprimendos Othonem imperatoris filium cum LXXV triremibus venire cognovissent, confectis illico XXX triremibus, obvius Sebastianus dux apud Histros Othonem captum, omni eius classe deleta, victor in patriam rediens dono pontifici designavit. Qui

in potestatem redactus, fide data, impetrandae pacis ad imperatorem divertit. Quo filii adventu laetante, desine, inquit, infecta pace, laetari. Nam fide praestita, ad te non liber sed captivus accessi. Imperatorem itaque Venetias venientem dux maximo honore suscepit: basilicaeque beati Marci susceptus foribus, dominicae Ascensionis die pontifici pedes osculatus est. Pontifex vero in tantae rei posteris documentum, remissionem plenariam templum ingressis ac poenitentibus perpetuo conferre declaravit. Paceque inter pontificem et imperatorem confecta, Anconam navigantes, cum pontifici obvii Anconitani umbellas duas attulissent: pontifici scilicet et imperatori; tertiam, inquit, duci salsi maris afferte: quam oblatam, ei et successoribus perpetuo gestandam tradidit.

Indeque cum Romam accessissent, obviamque pontifici vexilla ac tubas àrgenteas Romani attulissent: has, inquit pontifex, merito duci gestandas afferte. His itaque aliisque complurimis in supremi speciem triumphi perenni tempore decoratus, in patriam remeavit.

Saepenumero Hungarorum praesidia a Dalmatis in Venetos evocata fugarunt, et in patriam redire coegerunt. Universum semel exercitum, quem octuaginta millium nummorum excedere fama pertulerat, Maurocenus Andreas classis, exercitusque dux designatus, LXX.ta millibus armatorum ipso cum rege fugavit et pene delevit.

Peloponesum demum iure lacessentibus hostibus demptum, dono dedere.

Brixienses iniuriam inferentes magna agri parte mulctarunt, poenitentibus demum pacemque poscentibus gratis reddidere.

Lacessentes Ferrarienses vi armisque saepe domuere: civitatis parte potiti, quam deinque pacem poscentibus reliquerunt.

Robertus Siciliae Apuliaeque rex potentissimus nonnulla Venetis abstulit, quaesitusque reddere non curavit. Princeps venetus, structa classe, praefecto mandat Neapolim tendat, et ad regem legatos mittat, qui ablata postulent, et si spacio horae reddere non responderit, ad praefectum redeant, qui tunc clausas aperiat ducis litteras. Rege non respondente, reversi sunt, reserantur litterae. Imperat princeps omni classe Neapolim infesto

proelio petere; curatisque corporibus, civitatem aggreditur: igne ferroque cuncta prosternunt: spondente autem rege omnia redditurum receptui signum dat, susceptisque Venetum bonis victor in patriam rediit.

In Albertum Mastinumque Scaligeros Veronae dominos, qui provinciam pene omnem venetam ab Abdua in Foroiulium usque suo regebant imperio, iniuria lacessiti, iusta arma moverunt, eisque Paduam ac Tarvisium ademerunt: paceque poscentibus data, captum Albertum libertate donarunt. Paduanos Carrariensi Uberto, Tarvisium vero Tarvisinis dono tradidere. Tarvisini, cum libertatem tueri posse diffiderent, ad principem venetum supplices diverterunt, orantes ut subditos se habere dignaretur. Restitit princeps eorum segnitiem arguens; nec illos optare subditos, inquit, quos libertate donaverant: redirent, et se virtute servarent, quibus se obtulit auxilia collaturum. Moesti in patriam legati redeuntes, universaeque civitatis voto ad principem revertentes precibus tandem ac lacrymis impetrarunt.

Carrariensis ille patava civitate donatus, ne dum propria arma non lacessitus movit in Venetos: verum etiam Ludovicum, regem Hungariae potentissimum, nulla lacessitum iniuria cum LX millibus equitum in principem insurgere venetum: bellumque in agrum tarvisinum, omnemque dalmaticam oram inferre suasit, pace vero tandem confecta, post decennium Carrariensis, iterum armis insurgens, regem iterum in arma provocavit: pax iterum poscentibus data.

Ianuensibus arma moventibus Carrariensis iunctus denuo bellum Venetis intulit, regemque iterum in socia arma concitavit, Tarvisiumque impugnantes, cum omnem spem pacis rex polliceri videretur, si Tarvisio Veneti cederent, tradere recusarunt: civitatem vero et omnem tarvisinum agrum Leopoldo Austriae duci, principis ac senatus amico, dono dederunt.

Ianuenses qui venetam classem inopinato adorti profligaverant, Istriam Clugiamque occupaverant, potirique urbe veneta reebantur, extrema coactos inedia pacem supplices poscere compulerunt, pacemque dederunt.

Tergestum quod ab ill. Austriae familia auro comparaverant, cum perempto praesidio a fide defecisset, et ei iusta de cau-

sa hostilia arma intulissent, iamiamque victoria potituri vindictamque sumpturi viderentur, ab eisdem Austriae principibus parcere exorati, preces amicitiamque victoriae praetulere, indeque arma moventes obsidione liberarunt, eisque parere passi sunt.

Carrariensem Paduae ac Tarvisio imperantem, nec iniuriis lacessere desinentem, foedere mediolanensi cum principe veneto, Padua Tarvisioque spoliarunt. Padua mediolanensi, Venetis in sortem Tarvisium venit.

Mantuanum quem sedibus pellere Vicecomes decreverat princeps, classe armisque totum in propria praeservarunt.

Ferrariensem, cui vi dolove principatum Carrariensis subripere festinabat, proprio favore servarunt.

Corcyram, quod navalibus rebus conferre censebatur, ne ulli inferre iniuriam viderentur, auro redemerunt.

Vicentiam civitatem ultro se tradentem, ne in tyranni patavi manus incideret, humanitate princeps, non ambitione suscepit.

In patavum vero tyrannum bellum indicentem arma inferre coacti, Verona eum Paduaque privarunt.

Ferrariensem saepenumero ab hoste servatum, patavique hostis precibus in nos arma moventem, cum venturam procul dubio in manibus Ferrariam agnovisset, nullaque praesidiis spes adesset, et ob id supplex ac poenitens pacem exposceret, obsidione liberarunt, pariterque pace donarunt.

Dalmatas saepenumero lacessentes, pacis gratia, precio, ac demum armis in potestatem redegerunt, praesidiis munientes, ne quid adversi ultra molirentur, plurima eorum rebellione praemoniti.

Sigismundum imperatorem ac Hungariae regem, quem ante e Teucrorum manibus liberaverant ultro, arma inferentem Italia discedere coegerunt.

Mantuanus, qui fide neglecta, acceptique immemor beneficii spe potiundae Veronae, imperatori adhaeserat Sigismundo, cum pulsum Italia regem cerneret, pacem precibus impetravit.

Brixiani, Pergamenses, ac Cremonenses se subdere cupientes impetrare non valuerunt.

Foriiulii patriarcham qui saepenumero Hunos in Venetos

provocaverat, liberasque nocendi sedes, ac commeatus saepe contulerat, de proventibus tamen custodibus designando, quantum tutelae securitatique ac paci concedere videbatur, reliquum successori praesidii reliquerunt, nil sibi penitus vindicantes.

Mantuanum, quem mediolanensis dux suis sedibus iterum profligare decreverat, defensuros se propriis sumptibus indicentes a tyranni ambitione servarunt.

Florentinis adversa belli strage a Mediolani duce prostratis opem ferre precibus exorati, cum pacem eis impetrare non possent, bellum indixere; cumque abducere tyrannus arma neglexisset, spe elatus victoriae Brixiam, urbem opulentissimam ac munitissimam bello ademerunt. Pace confecta, cum rupto foedere bello se continere minime decrevisset, in conflictum dato, eoque iterum pacem exposcente, principandi minime ambitione permoti, cum brevi omni Liguria potituri forent, pacem imperio praetulere, pergamensique agro mulctatum pace donaverunt. Denuo, spreto foedere in Florentinos insurgentem, cum Florencia iterum urbe pene potiturus esset, propria defendere coegerunt. Pax denuo poscenti data est.

Nobis tertio inferre arma flagitanti, Mantuanus, quem totiens servatum ostendimus, cui tot tantaque Venetos contulisse docuimus, quemve locupletissimum ac exercitus sui ducem praefecerant, spe potiundae Veronae illectus adhaesit; sciscitantibusque Venetis hospes an hostis futurus esset, cum futurum se amicum, foedusque servaturum ac fidem respondisset, tertia nondum exacta die hostilia intulit arma, improvisosque ac fidentes adorsus, veronensem omnem agrum, immensa abacta praeda, castella complura et oppida in potestatem vindicavit. Divina demum favente iustitia, cum tuendi se gratia Veneti arma sumpsissent, mediolanensem nedum ducem mantuanumque suis finibus repulerunt, verum et propriis eorum finibus cedere coegerunt, illumque Glara Abduae ac pluribus oppidis: Mantuanum Piscaria veronensi, Lonato et Asula, brixianis oppidis demulctarunt; Cremonam Francisco Sfortiae, nostri tunc exercitus duci, in dotem filiae tyranno dare coacto.

Alexander, tridentinus episcopus, qui nullis lacessitus iniuriis, foedere Philippo cum duce contracto, hostilia arma contule-

rat, cui salutis ac defensionis gratia resistere, bellumque inferre coacti sunt Veneti, cum fugatum se cerneret et potituros omni episcopatu Venetos intueretur, ad ill.mi Romanorum regis Friderici, Austriaeque familiae praesidia, quod amicissima Veneti nominis haberentur, velut in asylum confugit. Cuius gratia, etsi legitimam belli causam contulisset, quod nullis lacessitus iniuriis, cum maximo bello adversanteque fortuna premerentur, in eos duxisset exercitum, Austriae familiae amicitiam imperio praeferentes, arma revocarunt.

Insurgenti denuo mediolanensi duci, ac Cremonam in dotem traditam eripere cupienti, fide ac foedere aspernato, nedum arma referre, verum etiam suas tueri sedes, bello Mediolanum illato, coegerunt: quo dolore contritus, vitaque functus extremam obire diem coactus est.

De his itaque hactenus dixisse sufficiat, et e plurimis commemorasse quae modica. Illud prae ceteris animadvertendum censeo, nunquam ambitionis spe Venetos arma movisse, saepe iniuriam inferentes tolerasse, saepe adempta imperia reddidisse, saepe hostibus pepercisse; nullis arma nisi lacessentibus intulisse, nil cuique nisi iusto bello ademisse. Quae iniuriarum causa coacti hostibus ademerunt potiundae pacis gratia servare necessitas docuit, cum saepenumero restituti lacesserint, armaque inferre hostilia non desierint. Dalmatas namque septies in ditionem susceptos, septies libertate donarunt.

Saepe oblata imperia renuerunt. Nam patricius quidam, qui Patras, opulentam Peloponesi urbem ultro se se dantem publica fide susceperat, capitis poena damnatus est, libertatique civitas restituta.

Cum plures Trinacriae civitates, quae, Martino rege vita absque liberis functo, classis nostrae praefecto ultro se subdere cupiebant, vetuit princeps suis contentus limitibus.

Apuliam omnem, quae, rege defuncto, Marci nostri vexilla susceperat, et veneto se ultro subderat principatui, vexilla deponere, et suis compulit parere principibus, eandem ultro dante regina renuerunt.

In Bruciis, Marchia ac Romandiola nonnullas ultro se se dantes civitates suscipere noluere.

Pergamum, Brixiam quas, populis supplicantibus subdereque cupientibus, sumere recusarunt, iniuria demum lacessiti hostibus demere coacti sunt, pacisque servandae gratia tutari praesidiis.

Ragusium quod his temporibus Stephanus dux Bossinae terra machinis viribusque adortus est, cum illum in potestatem redigere non valeret, quod mari incumbens aquam, ceteraque opportuna ministrari cernebat, bina ternaque legatione principi nostro, ut illud suae subderet ditioni, suadere conatus est. Cui etsi conferre plurimis rationibus videretur, parvoque labore ac tempore confici posse, annuere minime statuit. Immo cum demum fama crebresceret Teucrum omni conatu Ragusium petiturum, arma commeatusque quibus ei opus erat benigne tradidit, navaliaque praesidia sponte se collaturum spopondit.

Praeclara illa prae ceteris documenta posteris tradere cupientes, fidem scilicet ac religionem tueri pro viribus, pro qua saepenumero in Christi hostes arma sumpsere; proximis namque temporibus, ducentis pene annis, nulla pacis requie cum Teucris mari bella gessere, nec ulla pacis requies mari data est: terra innumeram imbellemque multitudinem tutantes induciis, ne hostis in aeternam traderet servitutem. Parum tamen abfuit quin, licet maritimo perpetuo bello pro Christi gloria vexarent hostem, velut Christi hostes apud Anglos in praedam asperrimamque mortem traderentur. Nam cum Anglum regem adire Sigismundus imperator decrevisset, omnem Angliam fama replevit, Venetos nedum Teucrorum amicos, verum et infideles insurgentibus arma et opportuna quaeque conferre. Demum vero fama perlata Teucrorum multitudinem mari a Venetis fore deletam: reliqua in servitutem data: summis laudibus Venetos extulere, quod perenne pro Christi gloria cum crucis hoste bellum gererent.

Saepenumero a pontificibus persuasi, socia arma spondentibus medio belli aestu derelicti sunt. Testantur haec Eugenii, Nicolai, Piique postrema haec tempora nostra, quibus saepenumero nos periculis mersos reliquere. Nec longa quidem testimonia perquirenda. Pius namque se, successores, omnemque ecclesiam trienni bello reddens obnoxiam, spondensque, cardinalium consensu, cunctis ecclesiae viribus auxilia collaturum; nec non et

burgundiensis dux maiora pollicitus, si princeps venetus iret in proelium; dum medio mari structa stat classis, dum princeps Anconam ingreditur, dum terra marique conatu maximo bellum intulimus, derelicti tantum impetum sustinere, soliqne certare nunc cogimur, et quod omnes pene fideles exorent, in insolentissimi ac potentissimi hostis arma saevissima reiecti sumus.

Summam afferendis sacris in urbem corporibus curam adhibuere maiores: septuaginta namque Sanctorum corpora intulisse constat.

Post fidem vero libertatem ceteris praetulere, cuius gratia saepe lares proprios deserere decreverunt, ne servisse Venetos quis unquam arbitrari posset.

Iustitiam vero, qua stetit ad hanc diem civitas nostra, omni cura et diligentia, domi forisque servandam statuere, finibusque suis contenti nulli iniuriam intulere, nullique principandi ambitione arma movere, tantum iniurias pellere inferentibusque resistere posteros docuere.

Nunc vero, quoniam ita poscere visus es, quibus artibus, quo rerum ordine civitas regitur, quove ritu tantae civitatis iustitia ministratur; etsi haud pariter iocundum fore legentibus visum est, augustae civitatis principatusque veneti seriem intueri; ne tuae tantum claritati non satisfecisse quis valeat redarguere, ut quaeque suis locis et ordinibus vetustas nostra constituit, serie cuncta intueri licebit. Illud ante omnia a legentibus impetratum velim, ne fastidio damnent tanti principatus seriem institutaque noscere cum diuturna iusticiae aequitatisque perseverantia, optimisque rerum omnium institutis in hoc culmen venetus ne dum hic principatus evaserit, verum perpetua, ut ita dixerim, iustitia liber nullique ad hanc diem obnoxius a primo omnium bonorum datore servatus sit, quod et ceteris omnibus profecto maximo documento fore non dubitatur. Ut tuae igitur morem gerere videar caritati, ordine cuncta suscipito.

Est princeps qui non genere vel origine, ne voluntatis aut naturae nocumento a recto rationis tramite declinaret, sed optimatum primorumque electionem ex ipsis nobilibus meritis ac virtutibus pollens, pacis ac quietis amator et auctor constitutus eligitur, et sublimatur: orbata namque principe civitate, seni

viri, quorum consilio defunctus principabatur, perficiendis exequiis plurimos ex primoribus viros patricios purpuratos feretrum circum accedere iubent: effertur funus maritimorum civium humeris: praecedit turba innumeris instructa funalibus: sequuntur seni, qui principis obitu continent principatum: horum adduntur lateribus, qui defuncto principi proximiores habentur; filii, puta, fratres ac nepotes ordine constituti: iis omnis senatus patriciusve additur numerus, annorum ordine pariter constituti: celebratis exequiis seni praetorium adeunt, in praedefuncti principis subeunt locum, praetoribusque undique constitutis, litteras dant non plumbo, cum ea principis non eorum sit dignitas, sed evangelistae Marci cerae impressione munitas, eosque de principis obitu docent: patriciorum demum omnium consilium convocant, et eligendi principem capiunt facultatem: quinque demum ex primoribus eliguntur: qui si quid praedefuncti principis forte tempore erratum agnoverint, recto statuant ordine corrigendum sequentique id evocatione consilii statuant observandum; iunioribus ab annis infra triginta seclusis, ceteris ordine considentibus, ad pixidem, triginta aureis suffragiis inter argentea plurima constitutis, cunctos ordine iubent accedere: triginta quibus aurea suffragia pueri manu hac sorte venerunt ordine convocatis consilium solvitur. Novemque aureis suffragiis in pixidem datis, reliquis a triginta argenteis, novem quibus aurea contingerunt retentis, reliquos in propria remeare permittunt. Hi novem in secretam seclusi partem eligunt quadraginta, vocatoque iterato consilio cunctisque ordine sedere iussis, ad pixidem viginti octo argentea, et duodecim aurea suffragia continentem, quadraginta ordine pariter evocantur: puerili iterum manu sumuntur duodecim quibus aurea suffragia deveniunt, in secretam partem clauduntur, solviturque consilium. Hi XXV non sorte sed electione designant, iterumque vocatur consilium: XXV declarati ac sedere iussi, ad pixidem sexdecim suffragia argentea, et novem aurea continentem, ordine convocantur: hi novem quibus aurea contigerunt in secretum thalamum transeunt, solviturque consilium quadraginta quinque electione declaratum. Vocatur consilium et quadraginta quinque ii ad pixidem accedere iussi triginta quatuor alba suffragia, aurea vero undecim capientem, simili

ordine convocantur, puerique manu sumuntur ii undecim quibus aurea contigere in secretam partem deducti, non sorte, sed electione quadraginta unum de primoribus eligunt, nec in ulla praefatarum societatum, praeter unum cuiusque familiae, convenit interesse: vocatoque consilio ne quis ante se delectum concipiat, hi quadraginta unus ordine vocati in secretiorem partem clauduntur, inde non exituri nisi prius elegerint principem; aetatis vero ordine sedere iussi, duos sibi priores eligunt, quorum arbitrio auctoritateque omnia fiant. Parantur eis cibaria, horaque constituta, ministri pulsant ad ostia, primores ceteros in secretiorem partem compellunt, reseratis non tamen patefactis foribus et ipsi secedunt, postremaque ostia claudunt: vacua atria ingrediuntur ministri, mensas praeparant ac cibaria deserunt, exeuntesque, et vacua atria relinquentes ianuas claudunt priores, tunc firmatis foribus omnes ad mensas evocant. Sedent ordine seniores; quinquagenarii sive natu minores senioribus subministrant, sumptoque prandio, in anteriorem iterum partem clauduntur, reseratisque foribus ministri reliquias deferunt: sicque singulis diebus cibaria ministrantur, nec cuique inde discedere licet, nec suos alloqui, quoad elegerint principem. Sunt vero huiuscemodi distinctae, disgregatae, secretaeque electiones ut supra, ne quis arte ulla versutiave principatum attingere aut consequi valeat. Hi vero sortibus datis solemnique adacto sacramento, optimum ac catholicum deligere principem operam praebent, non aetate aut gradu sed sorte data principem eligunt. Purpurea dantur suffragia cui prima sors contigit: ei prima datur electio: unum eligit, qui si forte praesens assistit, per priores in secretam partem recluditur. Iubent ceteros eius vicia, virtutes ac merita recensere; tunc omnis eius vita versatur in medium: qui eius vitia noverint sacramento adacti referunt; pariter narrantur et merita: illo demum vocato, priores secretis habitis qui vitia propalarunt improperiaque, narrata recensent, seque tueri iubent: si falso forte obiecta fuerint, ille suam causam tuetur cunctaque refellere nititur, et demum in secretam partem recluditur. Ceteri suffragia conferunt, et si viginti quinque consentiunt, declaratus est princeps; si vero pauciora ei faventia decernuntur, sequens ordine constitutus alium sive illum eligit, si adest excluditur.

Iussi ceteri eius improperia detegunt: reductus ille eius causam tuetur, et, ut supra, astantium mentes suffragiis decernuntur, huiuscemodique ordinem servant quoad ducem elegerint, neque quemquam eatenus exire permittunt, aut quemque alloqui: duce tandem, coeuntium vigintique quinque sentencia, declarato; beati Marci basilicam priores adeunt, electumque principem in pulpitum ductum cunctis ducem futurum annunciant, summoque omnium plausu, et assensu ad evangelistae ductus altare, catholicum, catholicaeque fidei defensorem futurum se sacramento spondet ac firmat, ac beati Marci vexillum manibus datur, manuque tenens, et in pulpitum sublimatus civium scapulis ultro se submittentium in praetorium deportatur, in summitatemque primae scalae delatus liberam se protecturum civitatem affirmat. In aliud deinde tribunal deductus, aequam se spondet iustitiam servaturum: in aliamque delatus partem praetorii, paci unitatique fauturus affirmat. Demum in superiorem praetorii partem invectus, undique a primoribus veneratur, nec ante in publicum prodit quam insignia sint parata ducalia, et civis esse desinens principatum assumit, nec ei ulla mandata traduntur, cum nulla lux danda sit principi, sed assentienti sibi civitati et in principem eligenti sponte se adigit sacramento civitatis leges ac aequa se moderamina servaturum, et ut pater et non tyrannus, omnium utilitati fauturum. Sic dux princepsque declaratus omnem sibi principatus auctoritatem assumit, omnisque aequi principis possidet facultatem quod nil nisi consultis prudentioribus civitatis duxerit faciendum. Hac igitur principandi serie in hoc, divina clementia, culmen venetus principatus evasit.

Post principem summa tocius est conventus nobilium, quae *maius consilium* nuncupatur: hunc coetum ingredi nequeunt, nisi qui nobili ac legitimo generi nati sunt: nec tamen ante adire valent quam vigesimum explerint annum; hoc tamen prius ordine adhibito, ut ante ad tribunal advocatorum, decimo scilicet octavo anno, se scribi fecerint, duobus de legitima eorum nativitate per famam, duobusque de ipsa decem et octo annorum aetate adimpleta, adhibitis testibus ac fideiussoribus. Hi demum, ut supra, singulis annis in beatae Barbarae solemnitate singulis descripti brevibus, in vase quodam mixtim collocantur, puerique

unius manu sorte inde trahuntur: et ut id duplici fortunae munere sortiantur, alia in pixide quinquaginta aurea suffragia inter quingenta argentea collocantur; cumque unius breve unum exemerit, nomenque legerit, ex vase altero ex suffragiis unum puerulus eligit, et si aureum fuerit, illi cuius nomini suffragium contigit aureum, perfectis annis viginti consilio adire permittur, sicque singulis annis fit, et nobilium numerus augetur. Praeter hos quinquaginta viginti etiam coetui singulis annis cumulantur, qui curiis iudicum assistere iussi ut iudicare concipiant, advocati iuniores designantur; nec eis quidquam operis vel officii iniunctum est, nisi ut, hoc servato ordine, et maius consilium eis adire liceat, et iudicandi instituta concipiant. Qui vero nec sorte nec huiuscemodi advocationis munere quintum et vigesimum annum transgressi consilium ingredi non valuere, fide maioris aetatis exibita quadragintaque virorum consilio laudati, tunc demum accedere licet. Ex nobilibus igitur urbis nostrae familiis, quae millesimum et quingentesimum ultra annum originis documenta dedere, maius illud consilium constituitur, hoc tot saeculorum tantaeque nobilitatis illustre consortium a clarissimis progenitorum suorum imaginibus trahens originem, et a mille et quingentis annis, servata serie, ne quis illud adire valeat nisi nobilis et legitime natus. Complures reges ac principes petiere, eorumque dignitati cedere iudicantes, poscere non dedignati sunt, poscentes benigne suscepti sunt; tantaeque dignitatis ac decoris habitum est, ut illustrem Mariam illustri Maurocena familia veneta ortam in reginam regnique consortem illustrissimus Hungariae rex Andreas ducere non dedignatus sit, Albertumque Maurocenum universae Sclavoniae ducem designaret.

Nec inficiari quis Venetis legitime potest quod gerant commercia, cum, tutandae libertatis gratia, quam per duo et ultra millia annos illesam incontaminatamque servarunt, nullisque unquam servientes in illam extremi maris oram incultam omnique vivendi usu carentem, ne ullis iniuriam inferre viderentur, declinare decreverint, commerciisque vitam necessitate trahentes, libertatem, quam cunctis praetulerant opibus, tutari conati sunt.

Hae vero familiae patriciae centum et quinquaginta duorum millium nobilium numerum implent: haec sibi patriae sta-

tum ac dignitem vindicant quod venetae ipsae ab origine venetam condiderint urbem.

Ultra has complures exterae potentissimorum regum et principum ultro poscentes nostrum sunt consecutae consorcium. Huic igitur maiori consilio post principem summa inest auctoritas et potestas, eiusque iuditio et arbitrio princeps praeturas ac dignitates distribuit, ceterorumque omnium consiliorum ac magistratuum ab hoc omnis dependet auctoritas.

Et quoniam principatus potestas omnis in commutativam distributivamque dividitur facultatem; distribuendorum vero beneficiorum ac dignitatum in huiusecemodi conventum nobilium, sexcentum singulis annis numerum superant; huiusce conventus arbitrio singulis pene diebus festivis princeps illa sua largitate dispensat, his servatis modis et ordinibus. Quatuor namque ex sex principis consultoribus in sententiam coeuntibus, terciarum hora, princeps campanae sono conventum indicit: post meridiem, alterius campanae tonitruo tempus datur omnibus coeundi; consulentiumque sententia potiori, eo conventu conferendas statuit dignitates; conventisque nobilibus, qui ut plurimum mille, saepe tamen mille trecenti et mille quingenti conveniunt, qui conventus maius consilium nuncupatur, consiliorumque omnium auctoritatem dignitatemque continet, princeps sex stipatus consultoribus non perennibus et continuis sed successivis, ex sex mensium spatio designatis, conventum ingreditur, summoque pro tribunali his stipatus consultoribus, tribusque quadraginta capitibus medius sedet eminenti sede locatus: sedent praeterea et duo magistratuum ordines suis eminentioribus locis constituti, tres scilicet advocatores communis nuncupati; hoc est oppressorum omnium tocius principatus fautores et advocati, quibus civitatem legibus continere, deliquentesque arcere suppliciis datum est: sedent praeterea et tres decemvirum capita nuncupati, qui civitatis perniciem machinantes poenarum asperitate coercent. Hi omnes principis mandatis obtemperant, hos singulis consiliorum diebus adesse necesse est: nam his absentibus conventus dissolvitur. Sedent et loco proximo quadraginta consilium, nonnullique alii minoribus dignitatibus insigniti: his igitur omnibus coeuntibus fores clauduntur, nec licet iniussu principis in-

de discedere. Aliquo abeunte, iubente principe, ex advocatoribus unus fores reserat, eique tantum praestat commeatum. Sedent ceteri omnes pro libito, et praeter aurea dignitate fulgentes, militiae scilicet ac doctrinae, nemo nisi aetate praefertur: tantusque ad hanc diem aetati honos est habitus, ut in nullum discrimen usquam deventum sit, quo pleraeque respublicae ac civitates morbo saepissime laborarunt. Cunctis itaque suis locis pro libito considentibus, principis iussu cancellarius, qui primum continet locum, conferendas eo conventu dignitates enunciat: dignitatum vero quaedam bino, quaedam quaterno electorum numero conferri legibus cautum est. Electorum numerus quisque novem ex nobilibus sorte conventis instituitur: adducuntur vasa tria aenea, suffragia continentia; duo hinc inde maiora coram principe collocantur: minus medio loco firmatur, et si bino electorum numero conferre dignitates decreverint, maioribus illis in vasis pro quoque aurea decem et octo suffragia imponuntur, argentea vero quadraginta, et quinquaginta, minori in vase decem et octo aurea et argentea totidem collocantur. Si vero quadruplici electorum ordine conferendae fuerint dignitates, aureorum in quoque vase numerus duplicatur, et in vase medio argentea duplicata locantur, ut ex nobilibus his, quibus ex vasis a lateribus constitutis aurea suffragia sorte devenerunt, dimidia tantum pars medii vasis suffragiis aureis declarata eligendi facultatem sortiatur. Vasis igitur ita dispositis, ex consultoribus duo iuniores hinc inde ad vasa illa extrema discurrunt, sedent, aurea suffragia e sumentium manibus suscepturi, inspecturique si statutis litteris et figuris fuerint insignita, ne qua fraus fieri aut excogitari valeat, plurima namque suffragia aurea distinctis litteris et figuris impressa sunt, singulisque conventibus diversis tunc ex tempore sumptis utuntur, cunctisque dispositis, quoniam sedilia sex a dextris, sexque a sinistris distinctis nominibus, numeris vero eisdem nuncupantur. Cum primum sedile unum vocant, ab utroque latere, ab eiusdem numeri sedili ad tribunal accedunt, et qui a dextris ad dextrum suffragiorum vas ordine accurrunt: idem fit pariter a sinistris: omnes ad sinistrum vas ordine accedunt, manus imponunt, et quisque unum ex suffragiis eximit, si argenteum fuerit illo in vase, altero derelicto, ad

suum sedile revertitur; sin fuerit aureum, consultori principis tradit, suumque nomen enunciat et cognomen, quod illico astans unus altiori omnibus voce declarat, quo audito eiusdem familiae vel cognominis nemo eo conventu ad vasa illa accedere potest, aut ex electoribus effici. Is vero, cui aureum evenit suffragium ad vas medium coram principe transit ac manum imponit; et si album seu argenteum suffragium forte contigerit, suum ad sedile regreditur; si vero evenerit aureum, coram principe sedet, quoad novem eo ordine fuerint congregati, impletoque numero, sacramento adigi princeps enuntiat dignos ac fideles se viros electuros, odio et amore posthabitis, et in secretum cellarium transeunt: eaque serie ceteri electorum ordines coeunt: ordo quisque secretum suum thalamum occupat: sortes dantur, et cui prima sors evenit, etsi iunior fuerit, primus ordine collocatur: succedunt ordine ceteri: declarantur conferendae dignitates suo ordine collocatae, ita ut quae dignitas praecedit, priori eligenda contingat; ceteraeque suo ordine transeant: legitur eligendi lex, quam sacramento coram principe sumpto servare devincti sunt: demumque duobus coram eis ligneis vasis appositis, albo uno affirmanmantium numerum continente, rubeo vero negantium, ita constituti sunt in superiori parte, ut ad manus impositionem sint latiores, extrema suffragia capiat, media vero sit arctior. Cui prima sors contigit, hic clara voce declarat quem prima dignitate idoneum eligat, eiusque suffragium linteum in albo palam vase reponit: ceteri vero servato ordine clam utroque in vase manum imponunt, eiusque suffragium occulto dimittunt, et si illum duxerint approbandum, in vase albo dimittunt; si renuendo, rubeo in vase relinquunt. Et cum ceteri omnes sua suffragia dederint, aperiuntur vasa, et suffragia numerantur; et si sex aut plures consensisse in vase albo comperiuntur, declaratus ille describitur. Tunc secundus in ordine aperta voce declarat, quem secundae dignitatis idoneum eligat, palamque in albo vase suum suffragium deiicit: sequuntur ceteri ordine, suaque suffragia clam pro libito in albo aut rubeo vase deponunt: aperiuntur demum et numerantur suffragia, et si sex assenserint, puta in albo vase sua suffragia dederint, electus ille ad secundam describitur dignitatem, et sic ad cetera successive discurrunt. Si vero plura fuerint rubeo in

vase suffragia, illo reiecto qui secundum obtinet locum, tercius pro libito eligendum enuntiat ordine suprascripto, secundaque aut sequens dignitas, quae illi sorte secundo evenerat, loco tercio designatur, et tercia quarto, et sic ceterae successive succedunt quoad eligendos omnes eo conventu, sex ex novem consentientibus, designaverint, et ad principem iunior tabella descriptos attulerit. Hoc et ceteri electorum ordines faciunt parique serie electos ad principem deferunt; quibus perfectis primae dignitatis electos clara voce enuntiat cancellarius, primum scilicet qui primo ordine declaratus evasit, secundum secundo, tercium tercio, et quartum quarto: si quatuor electorum ordinibus eligendos decreverint. Statuti nonnulli nobiles coram principe perstant, alba manibus vasa gestantes, qui assentientium suffragia colligant: horum quemlibet insequitur scriba, rubeo vase dissentientium suffragia collecturus. Dantur cunctis suffragia lintea: quilibet designatum sibi sedile discurrit, ac primi electi nomen enuntiat: illum sequitur qui vas rubeum continet: sedentium quisque in vasibus illis manum imponit, et qui declaratum illum idoneum iudicat, albo in vase suum recondit suffragium, cui minime videtur idoneus rubeo in vase deponit. Ceteri reliqua eo ordine lustrant sedilia, nobiles vasa sua ad consultores dextera parte morantes adducunt: scribae ad sinistram partem sedentes; utrinque collecta suffragia numerantur, affirmantia, negantiaque scribuntur. Deferunt pariter secundi electi per sedilia nomen: omnes ut supra manus imponunt, eorum suffragia assentientia, negantiaque dimittunt. Ad tribunal, ut supra, pariter deferuntur, atque hinc inde numerantur pariter et scribuntur. Succedit et tercius pariter, succedit et quartus, et qui maiori assentientium numero idoneus iudicatur, is maiori consilii iuditio designatur; dum tamen ultra dimidium coeuntium numerum collegisse constiterit; nam nemo ullam consequitur dignitatem, nisi maiori assensu coeuntium fuerit designatus. Cetera vero pari succedunt ordine parique serie. Cuncti praetores ac magistratus declarantur sive bino, sive quaterno electorum numero, sive ordine dignitates fuerint conferendae; talique distributionis serie dignitates ne dum et officia conferunt, verum etiam et tria consiliorum conficiunt genera, nam, sive decemvirum, sive rogatorum, sive quadraginta

ab 'hoc maiori consilio causatur, auctoritatemque consequitur, eorumque libertas omnis a principe, et ab hoc maiori confertur consilio; constituuntque singulis annis decemvirum, rogatorumque consilia: quadraginta verum consilium singulis sex mensibus reformatur. Nec qui priori decemvirum quadragintaque consilio fuerint, refici sequenti consilio condonatur. Decemvirum rogatorumque numerus ex maioribus natu, dignioribusque conficitur: quadraginta vero ex iunioribus qui trigesimum adimpleriut annum. Decidendis ultimo iudicio causis civilibus, singulis diebus inserviunt, sexque peractis mensibus, criminalibus vacant, huiusmodique eorum iudicio civilis criminalesque causae ut plurimum terminantur. Rogatorum consilium deliberativo inservit generi; decemviri vero principatus securitati ac tutelae, scelestorumque ac proditorum poenis decreti sunt. Fit etiam nonnulla in rogatorum consilio dignitatum distributio, puta si ingentis classis eligendus est dux, si provisores terrestris exercitus duci fuerint conferendi, si provinciis civitatibusque accurata magis custodia cavendum, si legati per orbem fuerint destinandi. Hi diligentiori cura maturiorique iudicio patrum, ex omnibus eliguntur. Sciscitantur patres scrutinio quem iudicent eligendum: quisque suum pro voto mandat inscribi: descripti ad principem deferuntur, enunciantur omnibus voce clara. Quisque quem e cunctis eligendum statuit, corde praefigit: dantur suffragia: per sedilia designati discurrunt; et, ut supra, assentientium negantiumque suffragia ad tribunal deferunt. Numerantur suffragia, et qui plurimorum assentientium suffragiis electus respicitur, ille mandato principis declaratur. Eeoque tenore conficiuntur et reliqua quae longum et superfluum enarrare videtur, ut ad iudicialem nunc ordinem magistratuum, ceterorumque qui inserviunt civitati devenire valeamus.

Primus enim *publicorum magistratus* nuncupatur. Hi ab aureis quatuor infra cuique iura ministrant, publicorumque locorum civitatis evacuandorumque rivulorum, quibus navigio per civitatem omnem discurritur, curam habent, circumstantium scilicet impensis et sumptu.

Secundus est *tribunal mobilium*. Hi e quatuor ad quinquaginta aureos tantum, si non extiterit instrumentum: et si exti-

terit, ad quamcumque summam etiam in testamento contentam iura ministrant.

Tertius *petitionum tribunal* nuncupatur. Hi ab aureis quinquaginta supra, omnem causam complectuntur, et iura ministrant. Hi tres civibus serviunt.

Quartus forensium causis designatur, omnemque earum quantitatem amplectitur, et iura ministrat: naulorum etiam inter quoscumque causas audiunt, et definiunt.

Quintus *propriorum tribunal* dicitur: eo quia propria, hoc est stabilia bona diiudicat, pupillis ac viduis favet, et dotes persolvit, defunctorumque extra civitatem colligunt bona, tribuuntque quibus iure debentur.

Sextus *examinatorum tribunal* nuncupatur, eo scilicet quod si qui ad futurorum memoriam examinandi venerint, eorum attestationes suscipiunt, secretasque, quoad tempus fuerit iudicandi, haberi iubent. Vacant etiam alienandorum stabilium ordinibus observandis, et si quis quid cuique tradiderit pignori, a creditore pignore designato, statuto tempore ac praemonito debitore subastant, et quod superest, soluto creditore, erogant debitori. Sin vero nec sufficit, sententia debitorem in reliquum arctari iubent.

Septimus *procuratorum tribunal* nuncupatur, quod omnem causam civium forinsecorum magnae parvaeque quantitatis mobilium stabiliumque bonorum ac naulorum, et mercedis civilem vel mixtam amplectitur potestatem, iuraque in his omnibus subministrant quae ad dominorum procuratorum causas eis quomodolibet spectantes competere viderentur, tam si praefatis dominis procuratoribus agere quam tueri contigerit. Sunt autem tria praefatorum procuratorum officia, quorum unicuique tres e praestantioribus civitatis nobilibus, clarioribusque maioris consilii iudicio ac sententia designantur. Quorum primi ecclesiae evangelistae Marci eiusque proventibus serviunt; et si qui pupillari aetate ab intestato patre derelicti sunt. Si qui etiam mente capti fuerint, eorum tutelae designati, bonorum suorum legitimam curam gerunt. Secundi vero et tercii, quemadmodum divisa est media civitas salsi fluminis cursu, ita et eorum negocia segregantur, omnesque student defunctorum in parte sua civitatis, qui eos in testamentis executores legaverint, eorum vota et legata persolvere,

minorum iura tueri, et servata quibus competunt integra suis temporibus praesignare. Hi omnes magna gerendorum cura gravantur, eo quod cum optimi civitatis primique habeantur, quicumque fideles suae voluntatis ministros linquere statuit, fidelesque haeredibus suis tutores instituere. Hos legant commissarios, et legatorum suorum executores ac ministros, tam si praedesignatis personis aut locis, quam si eorum arbitrio eroganda maudaverint. Hi singulis annis aureorum centum millia in Dei honorem pauperibus conferunt, et quum primae ac supremae dignitatis et aetatis viros fore praediximus, plurimaeque eis causae immineant, nec dignum fuisset tantos viros pia opera ministrantes, diversa iuditiorum tribunalia diebus singulis pererrare, eis eorumque causis procuratorum illud tribunal princeps designavit, quo omnes tam actores quam rei, in quibuscumque causis ad procuratores ipsos spectantibus, accederent responsuri, et procuratores ipsos in iudicium evocarent. Iudices omnes trini iura ministrant, nec executioni ullatenus vacant, quia ministri principis si erraverint ad tres principis cancellarios habent recursus. Hos princeps corrigit, et in viam iustitiae dirigit.

Sunt et alii *tres veteres iusticiarii* nuncupati qui opificibus, et artificibus, huiuscemodique cum artificibus causas habentibus iura ministrant.

Exstant et *quatuor mercatorum consules* dicti, qui commercii causas indifferenter, omni sublata mora, ministrant, nec in longum trahi patiuntur.

Sunt et *tres* alii *supraconsules* appellati : hi eorum qui alieno aere gravati sunt, curam habent, fidemque praestant, sua iura tueri, et in concordiam creditores ire suadent, ne inopia ducti civitatem deserant.

Sunt et alii tres qui hospitibus iura ministrant, *novi iusticiarii* nuncupati, qui non iniuriam hospitibus fieri patiuntur. Hi omnes et iudicandi et exequendi curam ac ministros habent.

Iudiciorum vero praedictorum omnium appellatio ad *veteres auditores* defertur. Exstant autem *duo auditorum tribunalia,* unum quod *veterum auditorum* nuncupatur, ad quod omnis civitatis devolvitur appellatio; reliquum ad quod exterarum civitatum affertur reclamatio : tres unumquodque tribunal auditores habet : co-

rum quisque suo arbitrio utitur, videlicet si male senserit iudicatum, non suo iudicio quid statuit, sed in iudicium designati consilii defert; eiusque iudicio causae et iudicia terminantur.

Est et aliud criminibus *tribunal* dedicatum quod *sex nobilibus* ex sex civitatis partibus designatis constituitur. Hi pravitatum, scelerumque ac violentiarum causas inquirunt, tormentisque veritatem excutiunt. Si tamen ex sex quatuor in sententiam venerint, levioribus poenis afficiunt; si vero maiora supplicia exposcere scelera videantur, principis arbitrio, ac superioris iudicii propriorum lege iudicandum affertur. Hi sex plurimo stipati satellite, quisque suam civitatis partem vagari alterna nocte coguntur, scelestis urbem expurgantes, bonis vero tutum aditum praeservantes.

Sunt et alii sex pariter ex sex civitatis partibus designati, ac *sexteriorum capita* recensiti, qui pariter et alterna per urbem vagari nocte coguntur, et scelestis civitatem expurgant, minoribusque suppliciis corrigunt. Horum, et priorum omnium appellatio adversus auditores defertur, si quos pecunia mulctaverint; sin vero carcere aliisve suppliciis, ad advocatorum tribunal corrigenda defertur appellatio. Hi sexteriorum capita coctilibus viam muniunt, permundamque civitatem servari mandant, pontesque refici cogunt, quibus discurrentes per civitatem undique aquas habiliter quisque pertransire valeat, et in quam partem voluerit gressum dirigere. Est namque civitas, ut nosti, undique discurrentibus aquis referta, quae deferendis opportunis ad cuiusque domos perambulandique habiliter urbem apprime lembis compositis serviunt. Nulla enim nec apud Christi fideles, nec apud exteras nationes civitas exstare dignoscitur, quae terra marique propriis cuiusque deserviat commodis, iocundiusque perambulandi conferat facultatem. Nam extuante sole, desuper tecti, nobiles bini, terni, quaternique lembis civitatem vagantur; nulloque gravati labore vel aestu in propria revertuntur.

Sunt et alii quinque qui *pacis quinque* nominantur. Hi, si quid discordiae ac iniuriarum acciderit, mulcta reos poenisque coercent, pariterque pacatos, aut poenis minime infestos reddunt: ab his ad advocatores reclamatur, qui illa moderant, tollunt, et approbant, prout iustitiae et aequitati convenire cognoverint.

Est praeterea supremum, et auctoritate perspicuum *trium advocatorum tribunal* quo nil civitati sanctius, cum communes oppressorum omnium advocati dicantur; nil scelestis legumque transgressoribus magis formidabile fore videtur. Hi iuxta delicti magnitudinem et atrocitatem criminis, non sua sed consiliorum sententia delinquentes, emeritis quibusvis poenis afficiunt; et ut puniendis sceleribus solertiores reddantur, si quem pecunia mulctarint, senatus auctoritate sibi dimidiam vindicant. Nec trium aut duorum sententia expectatur qui reum in medium afferant iudicandum, sed unus tantum et eorum quilibet suo disponit arbitrio, diemque dicit, cum non suo sed consilii iuditio cuncta santiantur, ut infra clarius declarabitur.

Sunt praeterea alii complures magistratus principatus utilitati ac dignitati servientes.

Primo namque *tres annonae provisores,* quorum cura pariterque solertia rei frumentariae summa diligentia praecavetur, munitamque frumento semper ac farina civitatem fore conantur, nec in farinae domum publicam minus octo ant decem sextariorum millibus diebus singulis fore patiuntur, et si negotiatorum farina defuerit, civitatem publica nutriunt. Si quidem maiori pretio suam negotiatores adauxerint, communem minori pretio commutari demandant, miserorum inopiam publico incommodo sublevantes, et saepenumero communi XX aut XXX aureorum millium damno, ut publico potius quam privato incommodo inediae succurratur. Sunt et duo qui frumento publico praesunt, hisque obtemperant.

Sunt et duo qui aedis farinae publicae curam gerunt, nec pondere aut mensura quemquam fraudari patiuntur.

Sunt et *tres* alii *communis* provisores, qui communi utilitati deserviunt, artiumque, puta lanae, serici, curam gerunt.

Sunt et qui aureae monetae curas addunt, pariterque argenteae curam gerunt. Sunt et alii qui argenti aurique, quod civitatem ingreditur curam habent, partemque monetae debitam subministrant. Sunt et alii quibus perficiendi auri cura mandatur, nec ante ad monetae officinam adducitur, quin eorum iuditio fuerit expurgatum.

Sunt et tres alii, qui communibus redimendis rebus inserviunt, qui *Catauer,* hoc est inventores nominantur.

Sunt et *tres* quibus *conficiendae* classis, nautisque ac pugnatoribus instruendae cura mandatur, pariterque, cum in patriam redierit, persolvendi.

Sunt et *tres* alii *arsenatus patroni,* hoc est, qui struendis triremibus domui praesunt. Hi curam omnium quae navalibus opportuna sunt rebus agunt.

Sunt et *duo* qui *funium curam* gerunt, nec opportuna deficere patiuntur, aut funibus indigna misceri, cum ex eis navigantium salus ac rerum pendere videatur.

Sunt praeterea et *tres ternariae officio* constituti, quorum potissima cura est, ut totius olei, quod civitatem ingreditur, tercia pars moderato precio recensita civitati deserviat, tertiaque retenta, reliquum pro libito negotiatores auferant.

Exstat praeterea *unus qui lignis munitam contineat civitatem,* omnique tempore nemoribus vacet, ne temporum asperitate pauperibus forte deessent, maiorique ac intollerabili precio augerentur: etsi forte, adversa tempestate, adventare saeva hiems non pateretur, tunc publicis succurrit pauperibus, pretiaque augeri non patitur.

Sunt *tres* qui *vini vectigalia* exigunt: aureorum namque octuaginta millia singulis annis colligunt.

Sunt *tres* qui *ingredientium* civitatem *rerum, tresque exeuncium vectigalia* colligunt; tresque qui commutationum etiam impositum vectigal exigunt.

Sunt *quatuor* qui *salis curam* gerunt, colligunt namque singulis annis centum et quinquaginta millia ducatorum ex sale nostri principis, et civitatibus ceterisque principibus designato.

Sunt et *tres* qui *Teutonum domui praesunt:* est namque illustris ac praeclara mansio, in qua singulis annis ad decies centena millia aureorum, aut ad eorum valorem commutatio pertractatur. Hi Teutonum rerumque suarum curam gerunt, nec eis iniuriam inferri paciuntur, debitaque vectigalia exigunt, omnes enim proventus civitatis sexcentum aureorum millia superant.

Sunt etiam *tres imprestitorum camerae designati,* qui quidem in libris inscribuntur, et quatuor eis aureos pro centum erogatis solvunt. Hi tres singulis annis tercenta millia aureorum

bene emeritis civibus persolvunt, et ad hoc nonnulli civitatis redditus et proventus arctissimis legibus designantur.

Sunt praeterea *tres* digno magistratui insidentes, qui *introituum gubernatores* nuncupantur. Hi vectigalium ceterorumque proventuum curam gerunt.

Sunt et *tres* qui *rebus mari venientibus* quae victui serviunt, *primam curam habent,* ceterisque reperta ministrant.

Sunt et *tres* qui *pariter mari* cuncta civitatem adeuntia, puta specierum genera reliquarumque rerum, nonnulla exigunt vectigalia, ceterarumque reliquis curam mandant. Hi proximas mari stationes incolunt.

Sunt et *tres* qui *carnium curam* gerunt, nec fraudari quemquam patiuntur, magnaque vectigalia exigunt. Sunt et alii *tres quibus tueri lembis civitatem datur,* ne vectigalibus fraudetur: plerique etiam ex supra descriptis parem curam agunt.

Sunt *extraordinarii tres,* qui navium, triremiumque negotiantium nabula, seu mercedes excutiunt, omniumque iura tuentur.

Sunt et *duo* qui *camerarii* sive *quaestores* nuncupantur: ad hos omnis pene vectigalium summa defertur; eiusque curam gerunt, ceterisque, iuxta principis mandata, distribuunt.

Sunt et *quatuor examinatorum* genera: *tres* primi *rationum veterum inspectores; tres* secundi *novarum rationum revisores; tres* tercii quibus *decem officiorum cura* mandatur; quarti *tres* quibus exterarum civitatum calcula ac rationes pensare iubetur. His omnium qui aes publicum subministrant, rationes excutere ac diligenti examine recensere mandatum est, ne qua fraus oriatur. Omnes autem hi simul et exteri civitatum praetores a maiori designantur consilio: et de coetu nobilium eliguntur; ab hoc etiam decemvirum, quadraginta ac rogatorum pendent et causantur consilia.

Et quoniam civilium criminaliumque omnis decisio causarum, collegiorum, consiliorumque iuditio terminatur, eorum seriem explicare operae precium arbitratus sum.

Civilium itaque causarum omnium appellatio, si a iudicibus appellaverint civitatis, ad veteres; si a praetoribus exteris, ad auditores novos deducitur. Hi vero, auditis partibus, si confirmanda sententia venerit, illam laudant, et si a triginta aureis

infra sententia fuerit, tresque illam laudaverint, in rem transit iudicatam. Si aureos triginta excesserit, laudaverintque auditores, sua aliquantulum conferunt auctoritate, non tamen ad posteros tollitur appellatio, cum a triginta supra nulla indefinitam possideant auctoritatem, sed tantum sit collata facultas causas in consiliorum iuditia ferre et appellantium iura deducere, nec iudicum causa ulla in consiliorum iudicia ducitur, nisi prius auditores hi iustam fovere causam appellantes iudicaverint. Si igitur male iudicatum et bene appellatum agnoverint, unus, duo, aut tres ex ipsis auditoribus, in decisionem consiliorum deducunt; et si a ducentis aureis infra sententia fuerit, ad nobilium quindecim collegium; sin ducentos ascenderit, ad quadraginta consilium deferunt. Ibi citatis partibus casum auditor exponit, et appellantis iura defendit. Tuentur sententiam iudices. Demum vasis, ut supra, astancium sententias colligunt, et in tercium usque consilium deferri iudicium potest, ni maior pars ante sententiam laudaverit, aut forte improbaverit. Tercio vero consilio, maiori iudicantium statur arbitrio, seclusis his qui forte nondum duxerint iudicandum; et si sentencia collegii, aut consilii iudicio venerit laudanda, in definitivam transit sententiam: sin vero venerit improbanda, tunc sententia revocata, cuncta in primum statum terminumque pertranseunt. Consilia vero ac collegia illa singulis mensibus nunc veteribus, nunc novis deserviunt auditoribus. Quadraginta vero consilium, cum civilibus causis sex mensibus deservierint, sex sequentibus mensibus causis criminalibus vacant. Accedunt namque advocatores, et opprimentium deliquentiumque causas in iudicium afferunt, discussisque parcium iuribus, plurium tandem sententia puniunt delinquentes.

Est praeterea *decemvirum consilium,* in quo princeps sexque consultores assistunt, et si quem in principem principatumque deliquisse constiterit, indelebili ille poena mulctatur. Maximo itaque terrori omnibus exstat consilii huius tremenda sententia; in quo pariter et advocatores non tantum iudicaturi admittuntur.

Exstat demum *consilium rogatorum,* quod ducentis et ultra designatis viris conficitur, ita tamen ut non plures quinque ex familia quaque sumantur. Huius itaque auctoritate pariter et

decreto bellum paxque conficitur, classes exercitus parantur, responsa traduntur, cunctaque quae ad principatus decorem securitatemque conferre videntur, huius decreto sanciuntur. Constituitur autem ex senioribus quinquagenariisve, et triginta annorum, puta consilio quadraginta, qui omnes in unum coalescentes, consilio ac spiritu, rempublicam subministrant.

Exstat ultimo loco *supremum collegium* ex principe, sex consultoribus eius, tribus quadraginta capitibus, sex consilii sapientibus, quinque belli sapientibus, et quinque ordinum sapientibus constitutum, qui viginti sex numerum implent. Horum consilio res quaeque arduae disponuntur. Hic undique allatae litterae recitantur: hic principes oratoresque audiuntur: hic consultis rebus responsa redduntur: hic agendorum omnium prima sumitur consultatio: et si res non maximi momenti fuerint, plurium et maiorum praesertim sententia terminantur; si vere magni ponderis fore cognoverint, rogatorum iuditio deferuntur.

Consultandis vero rebus hic ordo servatur. Est enim apud quemque ordinem sapientum, uni per hebdomadam, dicendi proponendique locus designatus. Hic, cui locus evenerit, reliquorum sententiam sciscitatur et, si adest princeps, sive consultores, dicturus ille surgit in medium: unam aut plures sociorum sententias aperit. Potest quilibet demum in medium sententias rationesque adducere: ceterorumque adducta confutare. Demum qui, rogatorum iuditio, suas decreverit ferre sententias in scriptis redigi iubet: petunt indici consilium mandatum a principe: astancium namque cuilibet consilium poscere licet, in mediumque sententias ducere consultandas; vocatoque post meridiem consilio cum primum convenerint, undique susceptae litterae recitantur, quae praesertim sunt ponderis et momenti. Demum qui auctoritate praecellunt, princeps scilicet, si forte in medium sententias afferre decreverit; demum consultores astantes aut eorum alter sive quadraginta virorum capita: demum consilii sapientes; post sapientes belli; postremi vero ordinum sapientes, servato ordine, omnes simul aut ad libitum singuli vota proponunt. Qui vero sententiam recitandam decreverint, servato ordine, in medium efferri iubent: expositisque sententiis suadendo suas, reliquas vero confutando perorant, licet et

de consilio cuique non inscriptis, sententiam ducere, et adducta suadere vel confutare, perorata causa. Qui vota proponunt ad colligenda suffragia, manibus vasa alba suscipiunt; praecedunt qui dignitate praefulgent, ceteri suo ordine subsequuntur; quisque pro sua sententia suffragia collecturus, etsi eiusdem ordinis inter se sententia disceptarent, praeter eum, qui hebdomadae locum tenet: aetati honos adhibetur. Sequitur scriba bina manu vasa congestans: rubeum in quo negantes sua suffragia conferunt, viride in quo qui nondum sua firmarunt iudicia, suffragia sua deponunt. Affirmantia in dexteram consiliorum partem, negantia ac neutralia in sinistram deferuntur: numerantur et plurium statur iudicio, si tamen dimidiam astantium partem superaverint. Haec quidem tacita per suffragia, et non palam verbis expressa sententia liberius quemquam patitur iudicare, certiusque ac celerius enucleatur hoc ordine sententia plurimorum. Hic ordo decernendis quibuscumque servatur, sive una, sive plures in medium sententiae deducantur.

Est autem cuiusque ordinis distincta facultas. Primores namque ac seniores consilii sapientes, similiter et belli sapientes quamcumque terrestrem navalemque causam suscipiunt, et pro libito consultandam deferre valent. Ordinum vero sapientibus aetateque iunioribus maritimae tantum causae mandantur: his, belli pacisque ceterarumque navalium ac maritimarum rerum sententias in discrimine adducere licet. Terrestrium vero causarum ac urbis facultas non exibetur. Hi singulis annis longas naves commercii, hoc est triremes viginti quatuor, diversas petere partes instituunt, quarum quaelibet in urbem rediens aureorum pene centum millium valorem exsuperat. Statuunt pariter et viginti triremes singulis annis navali proelio institutas, quibus pyratis, ac praedonibus fretum expurgare mandatur: hoc in tempore, quo cum Teucro bello contenditur, quadraginta, et sexaginta singulis annis instituunt. Sunt et aliae onerariae naves quae maxime plurimaeque vehendis commeatibus ceterisque commutabilibus, singulis anni temporibus, serviunt, cunctaque singulis diebus opportuna ac commutabilia devehunt, quae quidem maximum numerum conficiunt. Haec mirari merito quis potest? Nulla enim dies praeterit, qua ultra mille plaustrorum pondera

non advehantur in urbem. Persaepe etiam duorum et trium millium: quandoque vero decem et quinque, viginti puta, cum triremes aliquae commerciis dedicatae simul cum onerariis maioribus quibusdam civitatem adire contingit. Nulla enim ex maioribus civitatem ingreditur, quae non ultra mille, et duorum millium plaustrorum pondera deferat, tantis enim opus est. Nam cum centum et quinquaginta millium capita censeantur, quae ad victualia, et vestitus necessitatem annuo cursu vehuntur, trigesies centena florenorum millia superant, cum nemo sit qui necessario victui vestituique, maioribus cum minoribus comparatis, viginti aureos non impendat, praeter ea quae superfluis in tanta tamque excellenti civitate a tot maioribus in victus vestitusque exuberantiam impenduntur: cum mediis in aquis salitis urbs iacens, nullo sui soli fructu incolas alere valeat; omnia namque extrinsecus advehuntur, singulisque annis victui et vestitui tanta pecuniarum seu valoris quantitas comparata defertur. Unde necesse est et plura inferri, cum ne dum suis succurrere princeps, sed et universo orbi conferentia communicare sua sedulitate conatur. Tanto ergo et maiori navium numero singulis annis universa lustrare maria iubet, plurima discurrere flumina mandat, ut suorum ac reliquorum omnium conferentiae necessitatique succurrat, suorumque commodis et emolumento, ceterorum et commoda et emolumenta non aspernatur. Tanta enim omni tempore adest commutabilium quantitas ut nulla pene pecuniarum quantitas inanem ac commerciis vacuam civitatem reddere valeat. Nam si trigesies centum millia aureorum uno tempore efferrentur, commutabilium aequivalentiam procul dubio reportarent, nec tamen vacuam redderent civitatem: quantociusque opulentissimam varii per orbem cives redderent. Nam praeter eos, qui variis regionibus orbis moram faciunt, nautarum, mercatorumque omni tempore a viginti ad triginta millia mare fluminaque discurrunt, et singulis diebus in patriam revertentes, civitatem opulentissimam reddunt, ita ut nulla unquam caritate laboret. Praestatque magis circumstantibus mari terraque civitatibus ac provinciis sua nobis possse conferre, cum aliunde ex fructibus eorumque redditibus stipem sumere nequeant quam venetae urbi illa negare, nec parvo id documento, expertum est. Nam cum Robertus potentis-

simus Siciliae et Apuliae rex, iniuriam Venetis inferre ratus, suis omnibus imperasset, ne quid eius ex regno venetam urbem deferretur, parvo satis tempore comperit sibi suisque et non Venetis obfuisse. Cum enim telonea ac vectigalia ministri reddi postulassent, omnium pari voce responsum est paratos se frumenta, vina, oleum et similia velle conferre. Et cum non huiusmodi fructus, sed pecuniam poscerent, negarentque illi pecuniam posse conferre, cum nusquam nisi ex urbe veneta suis de fructibus sortiantur, sensit rex non Venetis sed sibi suisque nocuisse, confestimque mandata revocavit. Quod Veneti sentientes, quibus aliunde perabunde cautum fuerat, in praedam cunctos regis subditos, qui venetam suis cum fructibus urbem accederent, se dare indixerunt, quo terrore perdomiti cum sua abiicere cogerentur, rexque vectigalia unde sumeret non haberet, pacem precibus impetravit.

Hoc idem Marchia Romandiolaque saepe testatae sunt, nam persaepe praesules ac dominos occisuros se minatae sunt, ni celeri pace, ac concordia Venetiam adire se Veneti paciantur, cum aliunde ex fructibus suis argentum et aurum comparare non valeant. Itaque non una aut alia sigillatim provincia opus est venetae civitati, cum victui necessaria undique confluant, sed omnes circumquaque terra marique provinciae et civitates omni se dicerent orbatas emolumento, ubi facultas negaretur Venetiam adeundi. Stat ergo mediis aquis inter tenue litus et circumquaque iacentes civitates ac provincias situata: nil quod ad humanos usus, victus ac vestitus pertinet colligens, et cunctis tamen civitatibus magis abundans, quam nullus quidem nec oppugnare, cum aquis undique vallata sit; nemoque eam nisi volentibus Venetis adire valeat, nec obsidere potens habeatur, cum mari terraque undique ultro necessaria confluant, quae ne quidem tercenta et ultra hominum millia prohibere possent. His ergo vallatus praesidiis, non rapinam arbitratus est viribus gloriari, cum ex veneta urbe sexcenta millia ducatorum, ac totidem singulis annis ex reliquis suscipiat civitatibus, marique centum et ultra maximarum navium classem totidemque triremium; terra vero equorum peditumque validum valeat conficere exercitum, ita tamen ut nec bellum cuique ambitionis indixerit gratia, et si usquam arma sumere, non sponte sed lacessitus iniuriis sumere coactus

fuerit: et cum tanto nobilium ac civium numero stipatus incedere valeat, quanto quis unquam princeps incedat, cum nobilium civiumque electorum decem millia et ultra conficiat. Moderato tamen incedit comitatu, pace sibi ac iustitia gloriam vindicans, utilitatique fidem et amicitiam praeferens, his stipatus ac fidens, traditum sibi a Venetis principatum, illaesum posteris se collaturum non dubitat, suos imitatus praedecessores, qui pariter his artibus tantum sibi imperium reliquerunt. Ceterum ea principibus senatuique innata voluptas ecclesiam pontificesque venerari eisque conferre praesidia, principes demum omnes summa colere caritate, eisque pro viribus morem gerere; nulli iniuriam, nulli arma spe ambitionis inferre; inferentibus tantum resistere, et plerisque saepe, neglecta victoria, parcere: cum quibus semel contracta est amicitia ictumve foedus numquam sua culpa solvisse. His in posteros traditis documentis, in haec tempora ventum est, quibus neminem eorum statum, dignitatem, ac famam merito accusare posse non dubitant.

I.

INDEX PERSONARUM.

II.

INDEX RERUM.

III.

INDEX LOCORUM.

2

BIBLIOTHECA MANUSCRIPTA

AD

S. MARCI VENETIARUM

DIGESSIT ET COMMENTARIUM ADDIDIT

JOSEPH VALENTINELLI PRAEFECTUS

CODICES MSS. LATINI
TOM. IV.

VENETIIS
EX TYPOGRAPHIA COMMERCII
MDCCCLXXI.

CLASSIS X.

PHILOSOPHIA.

Cod. 1 membr., saec. XV, a. 230, l. 148 [L. VI, CXXXVI]. X.

Platonis, *liber qui dicitur Phaedon, de immortalitate animae, Leonardo Aretino interprete.* Dedicatio Innocentio papae VII [1404-1406] inc.: « Qui laudant sanctitatem tuam, beate pater, » opus certe bonum ..... »; dialogus vero inter Phaedonem et Echecratem: « Ipse affuisti, o Phaedon, ea die qua Socrates ve- » nenum bibit in carcere ... ». Versionem, hucusque ineditam, habent bibliothecae italae Vaticana, Laurentiana, Ambrosiana.

Codex habet folia 64.

Cod. 2 chart., saec. XIV, a. 287, l. 221 [Z. L. CCCCLXIX]. B.

I. Platonis, *Timaeus vel de natura, dialogus latine duobus libris, Chalcidio interprete.* Dedicationis epistola Osio inc.: « So- » crates in exhortationibus suis virtutem laudans cum omnium » bonorum ... »; textus: « So. Unus, duo, tres. Quartum e nu- » mero Timaee, vestro requiro ... », f. 2-14.

Interpres, ecclesiae romanae diaconus, scriptor clarissimus, sub fine tertii et quarti saeculi initio florens, Osii episcopi cordubensis rogatu, dialogum ex graeco in latinum transtulit, de quo, uti pluries edito, nihil est quod in praesens referam. Glossae codici coaevae occurrunt plures, interlineares et marginales. Caeli systema, aliaque minoris pretii diagrammatibus exprimuntur. Sub fine: *Antonius de Romagno de Feltro.*

II. *Commentum* (non una tantum vice editum) *Chalcidii su-*

per Timaeo Platonis. « Timaeus Platonis et a veteribus difficilis » habitus . . . », f. 17-58.

Figuris mathematicis fere omnibus deficientibus spatia relicta sunt. Sub fine : « Excusetur scriptor si in locis quampluri- » mis liber iste corruptus invenietur: sumpsit enim ab exemplari » cuius summa emendatio erat esse corruptissimum. Antonius de » Feltro ».

III. M. Tullii Ciceronis, *ad Brutum, de natura Deorum, libri primi capitula duodecim non absoluta.* « Cum multae res in » philosophia nequaquam satis adhuc explicatae sunt . . . . . », f. 58-59.

IV. Lucii Apuleii, platonici madaurensis philosophi, *contra magiae accusationem aliorumque maleficiorum criminationem, sibi per Sicinium Æmilianum et Herennium Rufinum eius aemulos falso iniectas, oratoria defensio, libris duobus,* plus una vice editis. « Certus equidem eram proque vero obtinebam, Maxime » Claudi . . . », f. 63-95.

Nomen eadem manu tertia vice subscriptum : ***Antonius de Romagno de Feltro,*** non puto amanuensis, quod Apuleii defensio aliena prorsus descripta sit manu.

V. Aurelii Macrobii Ambrosii Theodosii, ***conviviorum septem dierum saturnaliorum.*** « Multas variasque res in hac vita nobis, » Eustachi fili, natura conciliavit . . . », f. 99-142.

Exstant tantum partes libri primi, secundi, septimi. Manus eadem quae Apuleii defensionem, capitula octo priora libri primi quoque descripsit. Alia manus reliquum codicis dedit, nempe capitula primi libri a decimo ad finem ; secundi a primo ad octavum absolutum, septimi a capitulo quarto ad finem. Nihil est quod et fragmenta Macrobii, quibus desunt loca graeca, et cetera pravae satis lectionis commendem.

Folio extremo 144 occurrunt notitiae familiae Antonii de Romagno, partim Tragurii scriptae, ab anno 1387 ad 1400. Ceterum Antonii de Romagno legere est epistolas, latinis versibus datas Antonio de Luschis vicentino, ac huius responsivas in *Antonii de Luschis carmina.* Patavii, 1858, 8.°

Cod. 3 chart., saec. XV, a. 237, l. 168 [L. VI, CXXXVII]. Ye.

Platonis, *Timaeus, interprete Chalcidio.*

Codicillum, foliis 37 eleganter exscriptum, ornant figurae geometricae rubricatae ac insignia, coloribus invenuste expressa, comitis Iacobi Zabarellae qui Octavio Ferrario, bibliothecae archigymn. patavini, saeculo decimoseptimo praefecto, dono dedit

Cod. 4 membr., saec. XV, a. 250, l. 170 [Z. L. CCXXV]. B.

Expositio in commentaria Chalcidii ad Timaeum Platonis. « Etsi multos super Platone commentatos esse, multos etiam » glossulasse non dubitemus . . . ».

Opus hucusque anecdotum habet auctorem qui in prooemio scribit: « Si aliquid hic inveniatur quod in nostra philosophia » continetur, non tamen vituperandum me iudico... ». Quoniam Chalcidius, non tantum commentaria in Timaeum, sed huius etiam versionem, utriusque linguae peritus, exaraverat, ita auctor, a littera dedicationis *Osio* orsus, duplicem opellam sat longa interpretatione excutit, his seriem particularum Timaei de chaos concludens: « Sed quia satis in primo volumine et in nostra phi» losophia de his scripsimus, ad cetera transeamus . . . ».

Codicis foliorum 96, a principio manu Bessarionis inscripti: « Chalcidii sive alterius qui eum sequitur, expositio in Timaeum » Platonis »; titulum exornant picturae cum stemmate Bessarionis.

Cod. 5 chart., saec. XV, a. 294, l. 215 [Z. L. CCXXX].

Bessarionis, *in calumniatorem Platonis* ec., fol. 1-144. « Cum » superioribus diebus liber quidam nobis esset oblatus qui philo» sophorum Platonis et Aristotelis comparationem pollicetur... ». Sunt libri primus, secundus, tertius [in editis quartus] ex prima Bessarionis compositione, non tamen huius manu.

Additus fol. 147-194 *liber de erroribus interpretis legum Platonis,* qui universi operis quintus solet inscribi.

Auctoris emendationes marginibus appositae et loca graeca passim addita, non tamen quibus Aldus usus est. Deest liber qui in editione romana anni 1469 occurrit: *an natura et ars consilio agant.*

Notissima ea quaestio est, quae saeculo XV in Italia excitata, diu multumque viguit, de philosophiae platonicae atque arist telicae praestantia; in qua Bessario cardinalis, Georgius Gemistus Pletho, Michael Apostolius, Marsilius Ficinus, et Christophorus Landinus a Platone; Georgius Trapezuntius, Georgius seu Gennadius Scholarius, Theodorus Gaza, Andronicus Callixti, Ioannes Argyropulus, Nicolaus Sagundinus et Donatus Acciajolus ab Aristotele praecipue stetere. Ac Bessario quidem a Plethone institutus, vir scientia, dignitate, opibusque florens, inter suae sectae homines facile princeps, in Trapezuntii inimicitiam incurrerat, quod ei Gazam in doctrina praetulerat, Bessarioni, in libro *de natura et arte* idipsum testanti, si fides. A Trapezuntio postea de patrocinio, quod Platoni praestabat, accusari caepit, quasi philosopho faveret, cuius dogmata cum fide christiana maxime pugnarent. Ad invidiam itaque Bessarioni conflandam, idem ipse Trapezuntius *Comparationes philosophorum Aristotelis et Platonis* edidit, quibus, nulla habita ratione, Aristotelem extollens Platonem impudentissime conscidit. Certamen Bessario inivit, opusque validissimum pro Platone emisit, ac Trapezuntium ceu calumniatorem castigavit.

Cod. 6 chart., saec. XV, a. 294, l. 220 [Z. L. CCXXVII]. B.

Eiusdem, *liber defensionum contra obiectiones in Platonem.* « Cum superioribus diebus . . . ».

Exemplum belle scriptum, foliis 184, continet libros primum usque tertium [in editione quartum], ut in antecedenti, argumentis rubro charactere in margine adpositis. Bessario manu propria passim emendavit, notasque addidit, non sine graecis locis.

Cod. 7 chart., saec. XV, a. 302, l. 220 [Z. L. CCXXVI]. B.

Eiusdem, *liber defensionum contra obiectiones in Platònem.* « Cum superioribus diebus ... ».

Codex manu Bessarionis scriptus est, et continet operis pro Platone libros primum, secundum et tertium, qui quartus in editione est, quod serius librum alium ex integro exaraverit auctor: sunt hi tamen ex prima auctoris compositione aeque ac in codicc. praecedentibus 5-6. Desunt folia fere quadraginta, scilicet pars extrema libri primi et prima alterius. Folio 139 occurrit epistola manu *Ioannis de Rupeforti, iudicis maioris Fuxi civitatis* cardinali albi ....., qua refert die 15 septembris, principem Fuxi ei traditurum, veluti episcopo electo, Castrum de Villanova cum toto comitatu.

Codex habet folia, temporis iniuria exesa, 152.

Cod. 8 chart., saec. XV, a. 300, l. 220 [L. VI, LX]. B.

Eiusdem, *in calumniatorem Platonis.* « Cum superioribus » diebus ... ».

Sunt libri primus, secundus et tertius [in editione quartus], fol. 1-182; quibus fol. 184-247 additus *de erroribus interpretis legum Platonis,* seu liber quintus cuius textus idem omnino cum impresso est, utpote qui ex hoc ipso codice sumptus fuerit, a typographis haud leviter conspurcato et signis distincto.

Cod. 9 membr., saec. XV, a. 270, l. 183 [Z. L. CCXXIX]. B.

I. Eiusdem, *in Platonis calumniatorem libri quatuor.* « Incidit nuper in manus nostras liber quidam qui Platonis et Ari» stotelis comparationem pollicebatur ... », f. 1-269.

II. —— *translationis legum Platonis examinatio et errorum eius declaratio.* Liber qui praedictis adiectus quintus inscribitur. « Post haec ut manifestius elucescat quanta sit peritia » huius hominis qui se Platonis ... », f. 271-337.

III —— *utrum natura et ars consilio agant, liber.* « Quam

» Aristoteles philosophus in secundo libro eius operis, quod de re-
» bus naturalibus scripsit . . . », f. 339-359.

Scripta Bessarionis pro Platone exstant, ut in indice relata, ex ea recensione qua Romae impressa fuere (1). Ab accurato librario charactere eleganti exaratus liber est, tum in textu latino, tum etiam in graecis locis, quae litteris rubris distincta sunt. Non videtur autem codex hic, uti nec ullus ex Marcianis, idem esse quo Aldus usum se profitetur in editione anni 1503, in quo *Graecum inerat totum manu ipsius Bessarionis,* cum argumento in librum tertium [quod inc.: « Adversarius ostendere cupiens Aristotelem »] quod Aldus idem vulgavit, nisi quidem is manum Bessarionis hoc in codice perperam agnoverit, argumentorum vero in librum tertium et annotationem ad textum, quae in eodem desunt, aliunde acceperit.

Titulum exornant picturae auro et linearum implexarum ductu conspicuae, cum stemmate auctoris in corona laurea, item cuiusque libri littera initiali auropicta.

Cod. 10 chart., saec. XV, a. 300, l. 218 [Z. L. CCXXVIII]. B.

Eiusdem, *in calumniatorem Platonis.* Insunt libri primus, secundus et quartus a Bessarione retractati, ut in editione romana [a. 1469]: immo vero ex hoc ipso codice, manu auctoris emendato, in ea impressione librum quartum [fol. 97-180] repraesentatum fuisse, typographorum maculae et signa quaedam aperte declarant.

Monitum volo manum, quae librum quartum, codices 6 et 9 praecedentes, ac tres primos codicis 8 exscripsisse.

Cod. 11 chart., saec. XV, a. 300, l. 220 [L. VI, LXI]. B.

I. Eiusdem, *in calumniatorem Platonis.* Liber tertius incip.:
» Etsi libri quos superiori tempore pro Platone philosopho edi-
» di . . . . . », f. 1-70. Est ex prima auctoris compositione, cum emendationibus autographis.

(1) Romae, per Conradum Suueynheym et Arnoldum Pannartz [1469], f.°

II. Eiusdem, *plura, sine ordine, in calumniatorem Platonis,* praesertim ex Aristotele. Tractatio mutila incip.: « dicti Arist. » Nam nihil posse fieri et aliquid posse condicunt.... », f. 71-152.

III. Antonii Lulli, *de oratione liber primus,* f. 153.

Operis utriusque mutili habentur capitula 15-20 primi libri, nempe *de syllogismo categorico, de numeris et rationibus numerandi, capita prima, disserendi methodus, finitionis species.*

Cod. 12 chart., saec. XV, a. 330, l. 233 [L. VI, CCX]. O.

I. Nicolai Perotti, pontificis sipontini, provinciae Tusciae gubernatoris, *ad Bessarionem, cardinal. nicaenum, patriarcham constantinopolitanum, epistola:* « En tibi remitto divinum opus, » quod nuper adversus calumniatorem... Ex Faliscorum colonia, » pridie idus novembris... », f. 1-2.

De opere luculentissimo *In calumniatorem Platonis,* Bessarioni gratulati sunt Nicolaus Perottus, Omnibonus Leonicenus, Naldus Naldius, Marsilius Ficinus, Antonius Panormita, Franciscus Philelphus et Ioannes Argyropulus, quorum hac de re litteras codex hic exhibet. Eas, Naldiana excepta, a Leone Allatio ex codicibus Vaticanis erutas frater Bonaventura Malvasia in *Compendio historico della venerab. basilica de' ss. dodici apostoli,* anno 1665, non sine multis iisdemque gravissimis mendis, Romae vulgavit. Quam Perottus scripsit et codex primum offert ex Allatiis *Apibus urbanis,* Zenus inter illius opera numeravit (1): at editionem silentio praeteriit. Nulla est epistolae apposita anni nota: inscriptio tamen, quae in editione partim deficit, a Perotto tum quum Tusciam, idest Umbriam, moderaretur, scriptam designat. Id muneris eundem anno 1465 gessisse, ex epistola cardinalis papiensis, Zenus idem scripsit (2). Alia Morellio sententia: epistola namque papiensis, si quidem Perottum Umbriae praetorem significat, certe de anno 1471 id affirmat. Praeterea Philelphi epistola cum ceteris eius a. 1502 typis venetis edita [p. 217] Platonis *defensionem* anno 1469 emissam a Bessarione

(1) *Dissertaz. Vossiane,* I. p 268.
(2) Ibi, p. 261.

demonstrat: ex quo ad annum circiter hunc litterae Perotti rejiciendae.

II. Nicolai Perotti, *ad splendidissimum equitem Franciscum Iustinianum, patricium et legatum venetum epistola.* « Retulit » mihi hodie insignis Nicolaus Alexandri Sfortiae legatus... », f. 2-4.

Apud Iustinianum Trapezuntius iactaverat, in Bessarionis libro pro Platone multa se notasse, quae fidei christianae adversarentur; simulque Bessarionem de inconstantia postulaverat, ut qui *defensionis* initio adversarium proprio se nomine nunquam appellaturum pollicitus, eundem postea in libro *de natura et arte,* quem adiecerat, aperte nominasset. Perottus itaque a Nicolao, Alexandri Sfortiae Pisauri principis legatus, de re monitus, hisce litteris Iustiniano suadet, Trapezuntium Bessarionis arguendi occasionem ex eo tantummodo arripuisse, quod in Aristotele a christianis dogmatibus aliena is animadvertisset: quod Trapezuntius haudquaquam patiebatur. Huius deinde nomen vulgatum ait, quod Platonis *defensio* absoluta, familiarium, atque adeo ipsius Perotti hortatu, librum *de natura et arte* ante multos annos in Trapezuntium conscriptum eidem Bessario adiunxisset. Ab hac quoque epistola nota abest: anno tamen circiter 1460 scripta videtur, quo scilicet Franciscus Iustinianus, cum aliis patriciis viris a republica veneta legatus, missus ad Fridericum III imperatorem, Romam proficiscentem deducendum (1). Perusiam se contulit, ubi cum aliorum principum legatis perhonorifice exceptus (2), ipsum fortasse Perottum est alloquutus.

III. Nicolai Perotti, *refutatio deliremantorum Georgii Trapezuntii, cretensis.* « Evomuit tandem Trapezuntius cretensis con» ceptum animo virus... », f. 4-19.

Ut Bessarionis pro Platone opus prodiit, in eius examen totis ingenii viribus Trapezuntius incubuit; quumque loca plura reprehensione digna putasset, annotationes emisit, quibus doctrinae christianae fidei adversae Bessarionem reum egit, seque nimio Aristotelis studio affectum magis magisque declaravit. Has

(1) *Sanudo.* Vite de' Dogi, col. 1188.
(2) *Pellini* Istoria di Perugia, II, p. 699.

Perottus libello hoc oppugnat, qui, ut annotationes Trapezuntii, typis evulgatus haud est. Et annotationum quidem nemo ex iis, qui de Trapezuntio scripsere, meminit: Perotti autem opellam apud Torquatum Perottum, episcopum amerinum extitisse, iamque editioni paratum Leo Allatius in *Apibus urbanis* indicavit [p. 246]; unde Zeno innotuit. Fragmenta praeterea ex ea Allatius dedit in *Diatriba de Georgiis* [n. L], quae scilicet ad Trapezuntii contumeliam maxime faciunt, quanquam [quod Allatio minime solitum] non leviter corrupta. Bessarionis opus strenue ac eleganter a Trapezuntii annotationibus Perottus vindicat; et a Platonis philosophia antiquos ecclesiae patres non abhorruisse, quod Bessarion demonstraverat, plane confirmat; magnam ipsius cum fide christiana consensionem ostendens: at a nullis in adversarium conviciis abstinet; probis ut hominibus, quemadmodum Allatio, sit improbandus.

Rebus Trapezuntii cognoscendis non inutilis auctor est.

IV. Omniboni Leoniceni, *ad Bessarionem cardin. nicaenum epistola.* « Nescio quid mihi gratius accidere potuisset, quidve » iocundius . . . », f. 20.

Leonicenus, ut alii, quorum epistolae sequuntur, clarior est, quam ut de eo quid me ascribere oporteat. Auctor sub fine effert laudibus Marcum Vicentinum.

V. Naldi Florentini, *epistola ad eundem.* « Ego quum ita » multa de moribus tuis, de vitae integritate audiebam . . . . . », f. 20-21.

VI. Marsilii Ficini, *epistola ad eundem.* « Plato noster cum » in Phaedro non minus copiose quam subtiliter . . . », f. 21.

VII. Antonii Panormitae, *epistola ad eundem.* « Allati nuper » Neapolim fuere libri tui, quos adversus calumniatorem... », f. 21.

VIII. Francisci Philelphi, *ad eundem.* « Haud scio quid optatius mihi potuisset iocundiusque contingere . . . . Mediolani, IV » idus septembris . . . », f. 21.

IX. Ioannis Argyropuli, *ad eundem.* « In ipso meo acerbis» simo casu ac miserabili calamitate . . . Florentiae, VI kal. no» vembris . . . », f. 22.

Cod 13 chart., saec. XV, a. 223, l. 148 [L. VI, LXXVI].

Anonymi, *de praestantia Aristotelis in comparatione Platonis, libri tres in capita distributi.* « Saepe ac multum ipse » mecum soleo admirari, quid sit quod in dicendo sciendoque, » ac omnino in omni genere . . . ».

Auctor in eo totus est ut evincat **a.** Aristotelem omni studiorum genere Platoni praecelluisse ; **b.** eum ita de Deo sensisse ut cum unam et trinam, ac ab eius voluntate mundum processisse praedicarit, naturam animae germanam, providentiam et fatum ita testatum fuisse ut verisimilius sit aeternam salutem eum assecutum ; **c.** vita utriusque comparata, Platonem scelestum, Epicuri et Machometi praecessorem, Graeciam scriptis suis perdidisse ac religioni christianae excidium peperisse. Singulare est quod caput duodecimum tertii libri inscriptum : « Quod » divinitus illud Platoni dictum est optimam rempublicam non » esse simplicem, quodque id solis Veneciis contigit », auctorem venetum revelat : eundem coenobitam ordinis s. Francisci contextus confirmat.

Codex folia habet 178.

Cod. 14 membr., saec. XV, a. 293, l. 212 [Z. L. CCCCXCI]. B.

I. Aristotelis, *oeconomicorum, sive de cura rei familiaris,* liber primus cum supplemento *Probam mulierem omnibus* ec., interprete Leonardo Aretino, versionem Cosmae Medicaeo nuncupanti, f. 5-20. Pluries editus.

Praeeunt **a.** *Bessarionis epistola ad Paulum pp. II de errore paschalis,* ex integro in *latina et italica d. Marci bibliotheca* [Venet., 1741, p. 196-198] legenda, **b.** *Bernardi divi epistola Raymundo militi, de gubernanda familia,* eadem quae codice [L. VI, CCXVII].

II. Leonardi Aretini, *de studiis et litteris, ad illustrem dominum Baptistam de Malatestis.* « Compulsus crebro rumore » admirabilium virtutum tuarum, scribere ad te constitui . . . » ; finit vero : « Habes meum de litteris studiisque iudicium, de qui-

» bus si forsitan aliter existimes, faciliter cedam. Non enim prae-
» cipiens ad te scripsi, non tamen mihi arrogo, sed quasi unus
» de turba erga tuam excellentiam affectus conferre tecum volui,
» opinionem meam, et currentem, ut aiunt, ad gloriam cohor-
» tari... », f. 20-26.

Epistolam dedit Gabriel Naudaeus, ex codice suae bibliothecae a. 1642, *Isabellae,* loco *Batistae,* nomine recitato.

III. Platonis philosophi liber, *qui dicitur Phaedrus. Leonardus Aretinus traduxit e graeco.* « Amice Phaedre, quonam et
» unde... », f. 28-36.

Praeit auctoris *praefatio ad Antonium Luschum:* « Subglorari licet, videntissime Lusche, praesertim ad te scribenti... », quam ex codice Ambrosiano 43, plut. 76 edidit Da Schio, pag. 168-170, operis: *Sulla vita e sugli scritti di Antonio Loschi* [Padova, 1858].

IV. *Chrinica Horosii, praesbyteri hispanensis, ad beatum Augustinum.* « Urbis anno 3184 Ninus rex Assyriorum regna-
» vit... », f. 36-37.

V. Platonis, *apologia Socratis, Leonardo Aretino interprete.* Initium: « Quid vobis acciderit, iudices, ab accusatoribus meis
» nescio... », praeeunte interpretis argumento: « Socrates phi-
» losophus, vir omnium innocentissimus... », f. 39-49.

VI. —— *Crito, vel de eo quod agendum.* Dialogus inc.:
« Quid tu hoc temporis venisti, o Crito? An non valde ante lu-
» cem adhuc est?... ». Praeit interpretis argumentum: « Da-
» mnato Socrate et in carcerem truso... », f. 50-55.

VII. —— *Gorgias, eodem interprete.* « Callides, Belli et pu-
» gnae oportere aiunt, o Socrates, ita participem esse... », f. 56-87.

VIII. —— *epistolae duodecim priores, ex versione Leonardi Aretini,* cum praeeunte nuncupationis epistola Cosmae Medicoo:
« Inter clamosos strepitus, negotiorumque procellas, quibus flo-
» rentina palatia... », f. 88-109. Hoffmannus in *Lexico bibliogr.* verbo *Platonis* [nomine *Laurentii Aretini*], has asserit Parisiis anno circiter 1470 editas.

De scriptis Leonardi Aretini ac eius codicibus mss. plura dedit Laur. Mehus in *Leon. Bruni epistolar. libris octo* [Florentiae, 1741, I, p. L-LXXXVIII].

IX. Æneae Sylvii Piccolominaei [Pii pp. II], episcopi senensis, *historia Gothorum.* « Est in Arthoo Oceani salo posita insula » magna nomine Scantia ... », f. 111-133.

Praeit littera dedicationis Ioanni de Carvaiali, diacono cardinali, qua auctor operis originem et texturam aperit: « Leonar» dum Aretinum, nostri saeculi virum eloquentissimum, scripsisse » de Gothis historiam accepi .... veni ad monasterium got» vicense [Göttweih], quod est in monte altissimo constructum, » non longe ab Hystro, inter Wiennam atque Pataviam. Ibi dum » intro bibliothecam librosque evolvo, incidit in manus meas » Iordanis [Iornandis] historia, quae res Gothorum continet: » perlegi, invenique quod cupiebam; sed quia longa est, statui » in compendium redigere ..... ». Hanc primum publici iuris fecit Duellius ex codice nostro [L. X, CLVII]; olim in bibliophylacio Apostoli Zeni; in *Biga librorum rariorum.* Francofurti et Lipsiae, 1830, f. 1-20.

X. Dionis Chrysostomi, *de regno orationes quatuor, a Gregorio Tiphernio translatae,* f. 135-162.

Interpres Nicolao papae V, *cuius iussu* multi *rerum scriptores in romanum vertuntur sermonem,* nuncupat versionem, quam ineditam huc usque puto. Gregorium Tipherno [Città di Castello] natum, Eman. Chrysolorae discipulum, Venetiis a. 1466 vita functum, illustrat Hodius in opere: *De Graecis illustribus.*

Cod. 15 membr., saec. XIII, a. 323, l. 218 [L. VI, CLXVIII]. Ma.

I. Porphyrii, *introductio in Aristotelem, Severino Boethio interprete.* Capita septem. « Cum sit necessarium, Chrysaori, ad » eam, quae est apud Aristotelem, praedicamentorum doctri» nam ... », f. 1-8.

Glossae marginales sine nomine occurrunt, alia manu, etsi coaeva, additae, seriori interlineares.

II. Aristotelis, *praedicamenta, eodem interprete.* « Æquivoca » dicuntur quorum nomen solum commune est ... », f. 8-22.

Habentur quaedam tantum a principio glossae interlineares et marginales.

III. —— *peri ermenias seu de interpretatione, eodem*

interprete, cum lectionibus variantibus. « Primum oportet constituere quid sit nomen, et quid verbum, postea quid negatio et » affirmatio . . . », f. 23-31.

Glossae additae frequentiores tum in margine, tum inter lineas.

IV. Gilberti Porretani, *sex principiorum liber.* « Forma est » compositioni contingens simplici et invariabili consistens es- » sentia . . . », f. 32-39.

Gilberti Porreta, sive *Porretani,* philosophi subtilis, pictaviensis episcopi ann. 1141-1145, liber *de sex principiis* saepius editus est in antiquis latinis Aristotelis editionibus, ex recensione Hermolai Barbari.

V. Aristotelis, *priorum resolutoriorum libri duo, anonymo interprete.* « Primum oportet dicere circa quid et de quo est in- » tentio, quoniam circa demonstrationem . . . », f. 40-91.

VI. —— *posteriorum resolutoriorum, interprete anonymo,* libri duo. « Omnis doctrina et omnis disciplina intellectiva » ex praeexistenti fit cognitione. Manifestum autem est hoc spe- » culantibus . . . », f. 91-124.

VII. —— *topicorum, libri octo, interprete Abramo de Balmes.* « Propositum quidem negotium est methodum invenire, a » qua poterimus sillogizare... de omni problemate... », f. 124-189.

VIII. —— *elenchorum libri duo, eodem interprete.* « De » sophisticis autem elenchis et de hiis qui videntur elenchi, sunt » autem paralogismi . . . », f. 188-208.

Lectiones variantes interlineares primi libri initio insunt.

IX. *Vocabula* [518] *tabulae artis veteris,* una pagina columellis expressa.

Codicem pravae lectionis magister Ioannes Marchonova coenobio s. Ioannis in Viridario a. 1467 legavit.

Cod. 16 membr., saec. XIV, a. 265, l. 186 [L. VI, CXLII]. Ma.

I. Porphyrii, *isagoge ad categorias Aristotelis, eodem Boethio interprete,* f. 1-6.

II. Aristotelis, *liber praedicamentorum, eodem interprete,* f. 6-17.

III. Aristotelis, *peri ermenias*, seu *de interpretatione libri duo, interprete eodem*, f. 17-22.

IV. Gilberti Porretani, *sex principiorum liber*, f. 23-28.

V. Aristotelis, *topicorum libri octo, Abramo de Balmes interprete*, f. 29-74.

VII. —— *elenchorum*, seu *de sophisticis elenchis libri duo*, f. 75-89.

VIII. —— *analyticorum*, seu *resolutoriorum priorum libri duo*, f. 89-118.

IX. Aristotelis, *analyticorum*, seu *resolutoriorum posteriorum libri duo*. In fine: « Explicit... et tota nova », f. 119-138.

Codicem eleganter exscriptum, cum annotationibus manus tardioris fol. 1-14, conspicuum reddunt picturae litterarum initialium librorum.

Cod. 17 membr., saec. XIV, a. 256, l. 180 [L. VI, CXLV]. Ma.

Eadem quae codicibus antecedentibus, eodem Boethio interprete, scilicet:

I. Porphyrii, *isagoge ad praedicamenta Aristotelis*, f. 1-12.

II. Aristotelis, *liber praedicamentorum*, f. 13-23.

III. Gilberti Porretani, *sex principiorum liber*, f. 33-43.

IV. Aristotelis, *peri ermenias*, seu *de interpretatione libri duo*, f. 43-55.

V. —— *analyticorum priorum libri duo*, f. 56-124.

VI. —— *topicorum libri octo*, f. 125-224.

VII. —— *elenchorum libri duo*, f. 224-251.

VIII. —— *analyticorum posteriorum libri duo*, f. 253-294.

Codex eleganter scriptus, adnotationibus pluribus interlinearibus et marginalibus additis, cum picturis litterarum initialium cuiusque libri variis.

Cod. 18 membr., saec. XV, a. 310, l. 220 [L. VI, CCXCIII].

Eadem, nempe:

I. Porphyrii, *isagoge vel introductio*, f. 1-7.

II. Aristotelis, *praedicamenta*, f. 19-26.

Littera prima refert Aristotelem volumen gerentem. Glossae interlineares, frequentius marginales, abundant.

III. Gilberti Porretani, *sex principiorum liber,* item cum glossis interlinearibus et marginalibus, f. 26-32.

IV. Aristotelis, *topicorum libri octo,* Abrahamo de Balmes interprete, cum glossis interlinearibus et marginalibus, f. 33-80.

V. —— *de sophisticis elenchis* [redargutionibus] *libri duo, eodem interprete,* glossis interlinearibus et marginalibus non ita frequenter adiectis, f. 81-96.

VI. Aristotelis, *priorum resolutoriorum,* Ioanne Francisco Burana, veronensi interprete. Libri duo, glossis item interlinearibus et marginalibus interiectis, f. 97-158.

Codicem conspicuum reddunt litterae plures initiales, forma grandiori offerentes imagines Aristotelis, virorum simul colloquentium, aliaque varia:

Cod. 19 membr., 1497, a. 250, l. 195 [L. VI, CXLIII]. Ma.

Eadem, nempe.

I. Porphyrii, *isagoge ad categorias Aristotelis,* f. 1-7.

II. Aristotelis, *liber praedicamentorum,* f. 7-17.

III. Gilberti Porretani, *liber sex principiorum,* f. 17-21.

IV. Aristotelis, *peri ermenias,* seu *de interpretatione libri duo,* f. 22-27. Finis inscriptus: *Exitus hic habendus lector super arte vetusta.*

V. —— *topicorum libri octo,* f. 27-64.

VI. —— *analyticorum,* seu *resolutoriorum priorum libri duo,* f. 65-96.

VII. —— *elenchorum,* sive *de sophisticis elenchis libri duo,* f. 97-108.

VIII. —— *analyticorum,* seu *resolutoriorum posteriorum libri duo,* f. 109-126.

Codicem, cui notae marginales additae foliis 1-27, inspexisse asserunt notarii. *M. Franciscus .... die* 13 *octobris* 1497. *M. Paulus de Mantua ... subscripsit* 28 *augusti;* in fine autem: *P. M. scripsit* 22 *octobris* 1497.

Cod. 20 membr., saec. XIV, a. 292, l. 210 [L. VI, CLII]. Ma.

Simplicii philosophi, *in Aristotelis decem categorias commentarius e graeco in latinum sermonem translatus,* cum principiis latioribus textus aristotelici. « Multi multas habuerunt sollicitudines in libris praedicamentorum Aristotelis, non solum » quod prooemium sit tocius philosophiae . . . ».

Annotatio de textus graeci corruptione aliter in hoc desinit ac in codice Sorbonico ab Echardo allato; nimirum: « Melius » enim erat sic corruptum habere, quam nihil translatum. Anno » Christi 1266, mense martii perfectum ». Huic vero propositioni, in codicibus mss. et editionibus desideratae, praeponuntur, post finem libri, sequentia: « In exemplari graeco in praecedenti capitulo *de motu* stabant quaedam pertinentia ad ultimum capitulum *de habere,* quae non erant significata ubi debebant introire, et non erant continua, et plena erant spaciis non scripsit, et corrupta erant, et propterea non transtuli, erant autem » quae ad quantitatem mediae columnae huius (1). Sciat etiam » qui haec inspexerit, exemplar graecum valde fuisse corruptum, » sed in multis locis sensum nullum ex littera potui extrahere, » feci tamen quod potui. Melius . . . » ec.

Interpres non est Guilelmus Dorotheus [ordinis Praedicatorum], ut in editionibus venetis Scoti [1540, 1550, 1567], sed, ut verosimilius puto, Guilelmus de Morbecka. Graeca fragmenta correspondentia in margine, saeculo XVI, passim adscripta sunt.

Cod. 21 membr., saec. XIV, a. 270, l. 196 [L. VI, CLI]. Ma.

Eiusdem, *in Aristotelis categorias decem*

Idem ac codex praecedens, nisi quod quae sub fine annotata consideravi, ea, non eadem manu, ex alio, forsan antecedenti, sumpta sunt. Folio primo index errate inscriptus praeter textum Simplicii, annotat Procli Diadochi *de decem dubitationibus circa*

(1) Haec in meditullio folii extremi 99 graece expressa sunt.

providentiam Dei, de providentia et fato et eo quod in nobis est, de malorum subsistentia.

Codex, notis marginalibus serius additis, habet folia 116.

Cod. 22 membr., saec. XIII, a. 210, l. 146 [L. VI, LXVIII]. Ma.

I. Anicii Manlii Torquati Severini Boethii, *in librum Aristotelis de interpretatione, editionis secundae, i. e. maiorum commentariorum.* « Alexander in commentariis suis hac se impulsum » causa pronunciat . . . », f. 1-85.

Opus frequenter editum.

II. *De dialectica.* « Dialectica est bene disputandi scientia : » disputamus utique verbis: verba igitur ante aut simplicia, aut » coniuncta . . . », f. 85-87.

Libellus hic, ut et praecedens Boethii commentarius, sine auctoris nomine est. Chirio Fortunatiano adscriptus prodiit sine ulla editionis nota, in 4.°, iterumque cum *Logica* Nicephori Blemmidae, Basileae, 1542, et ibidem 1558, in 8.° In appendice ad tomum primum operum s. Augustini, sub titulo *Principiorum dialecticae,* a monachis s. Mauri denuo est evulgatus. *Is utique est Augustini, sed a Fortunatiano excerptus,* inquit Fabricius. *Bibl. lat. antiq.* Hamburgi, 1722, III, p. 756.

Codicem emit Patavii, a. 1440, Ioannes Marchanova, dono autem obtulit coenobio s. Ioannis de Viridario, a. 1467.

Cod. 23 membr., saec. XIII, a. 207, l. 130 [Z. L. CCLXXIII]. B.

I. Porphirii, *de quinque vocibus, ex versione Boethii,* f. 1-6.

Occurrunt tantum ex libris quinque fragmenta, quibus saepius insertae particulae commentariorum eiusdem interpretis.

II. Aristotelis, *praedicamentorum,* seu *categoriarum libri quatuor, eodem Boethio interprete.* « Æquivoca dicuntur . . . », f. 7-21.

III. —— *de interpretatione.* « Primum oportet . . . . . », f. 21-30.

IV. M. Tullii Ciceronis, *topica, ad C. Trebatium,* f. 30-43.

V. Sever. Boethii, *de topicis differentiis libri quatuor.* « Omnis

» ratio disserendi quam logicen Peripatetici veteres apellaverunt, » in duas distribuitur partes . . . », f. 43-66.

VI. Sever. Boethii, ***de propositionibus categoricis categoricorum syllogismorum,*** seu ***de syllogismo categorico libri duo.*** « Multa Graeci veteres posteris suis in consultissimis reliquere tractatibus . . . quibus prius quam ad res . . . », f. 66-85.

VII. —— ***de hypotheticis syllogismis libri duo.*** « Cum » in omnibus philosophiae disciplinis ediscendis atque tractandis . . . », f. 85-110.

VIII. —— ***de divisione liber,*** seu ***de differentiis topicis.*** « Quam magnos studiosis afferat fructus scientia dividendi » quamque apud peripateticam disciplinam . . . », f. 111-119.

Omnia pluries edita sunt.

IX. Anonymi, ***philosophiae rationalis.*** « Studium sapientiae » quod philosophiam vocamus, plerisque videtur tres species seu » partes habere . . . », f. 119-125.

Folio extremo nota eadem occurrit quae cod. [Z. L. CCLXXI], scilicet: ***Andrea di Biagio. Questo libro è di Francesco di Nicholao Biliotti adi*** 15 ***luglio,*** 1457, ***in Roma.***

Cod. 24 chart., saec. XV, a. 422, l. 280 [L. VI, CXLVI].

I. Porphyrii, ***de quinque vocibus.*** Dedicatio Petro Medici florentino inc.: « Memini me iamdudum, magnificentissime Petre, » librum Aristotelis de interpretatione . . . », f. 1-4.

II. Aristotelis, ***libri praedicamentorum, tractatus tres,*** f. 4-9.

III. —— ***de interpretatione, libri duo,*** f. 9-12.

IV. —— ***analyticorum priorum,*** seu ***priorum resolutoriorum,*** f. 13-18.

Exstat tantum pars prima ***de syllogismi structura.***

V. —— ***analyticorum,*** seu ***resolutoriorum posteriorum libri duo ad Cosmam Medicem.*** Dedicatio inc.: « Ut tibi semel » promisi, ita facio, magnifice Cosma. At neque munus dicen» di . . . », f. 18-34.

Insunt figurae geometricae, rubro colore notatae, non item litterae graecae.

VI. —— *de anima libri tres.* « Cum omnem scien-

» tiam rem esse bonam arbitramur ac honorabilem, et aliam alia » magis . . . », f. 35-47.

Haec omnia latine, ex versione Ioannis Argyropuli, non una vice edita. Cur manus coaeva, Argyropuli nomine deleto, Theodori Gazae interpretationibus his imposuerit, sum nescius. .

VII. Severini Boethii, *in librum Aristotelis de interpretatione, editionis secundae, idest maiorum commentariorum libri sex*, f. 51-108.

Sub fine amanuensis: « Complevi die Veneris, 3.° septem- » bris, hora vero decimaseptima ».

Exstant notae marginales rubro colore, manu Nicolai Verniae, theatini, cuius erat codex.

VIII. Marsilii ab Inguen, *optimae quaestiones super libro elenchorum Aristotelis*. « Quaeritur primo, iuxta librum *elencho- » rum*, utrum de syllogismo possit esse scientia, et arguitur pri- » mo . . . », f. 110-169.

IX. —— *optimae quaestiones super analytica priora*. « Quaeritur primo, iuxta librum *priorum* Aristote- » lis, utrum de syllogismo simpliciter possit esse scientia . . . », f. 170-198.

X. —— *optimae quaestiones super libro analyticorum posteriorum*. Inc.: « Circa librum *posteriorum* quae- » ritur primo utrum de demonstratione sit scientia, tanquam de » subiecto proprio . . . », f. 198-223.

Folio extremo legitur: « Iste liber est canonicorum reg. » commorantium in monasterio sancti Hieronymi extra Vene- » tias, quem legavit eximius dominus Nicoletus theatinus, civis » venetus, pro cuius anima orate ».

Cod. 25 membr., saec. XIV, a. 303, l. 200 [Z. L. CCXXII]. B.

1. Sever. Boethii, *primum commentum in Porphirii opus de quinque vocibus, per modum dialogi cum Fabio, a Victorino translati ex sententia, non autem ex verbo*. « Hyemantis anni tem- » pore in Aureliae montibus concesseramus, atque ibi tunc . . . », f. 2-15.

2. —— *commentum alterum in Porphirii opus de*

quinque vocibus. « Secundus hic arreptae expositionis labor no- » strae seriem translationis expediet . . . », f. 16-30.

3. Sever. Boethii, ***commentum primum in categorias Aristotelis. Libri quinque.*** « Expeditis his quae ad praedicamenta Ari- » stotelis, Porphyrii institutione, digesta sunt . . . », f. 31-64.

4. —— ***commentum editionis primae,*** seu ***minorum commentariorum in peri ermenias Aristotelis libri duo.*** « Magnam quidem libri huius apud peripateticam sectam probatur auctori- » tas . . . », f. 65-83.

Frequentiores occurrunt notae interlineares et marginales.

5. —— ***commentarium in topica Ciceronis,*** in libros a primo ad sextum non absolutum, ut in editis. « Exhorta- » tione tua, Patrici rhetorum peritissime, quae et praesentis » honestate propositi . . . », f. 84-113.

Codex, sub fine mutilus, inscriptus est aeque ac ceteri [Z. L. CLXXI, CCLXXIII].

Cod. 26 membr., saec. XIV, a. 314, l. 240 [L. VI, LXVI]. Ma.

I. ***In Aristotelis, peri hermenias,*** seu ***de interpretatione libros duos, editionis primae,*** ex interpretatione Sev. Boethii. Prooemium inc.: « Cum scientia libri praedicamentorum generet dicibile ex » conditionibus, secundum quas . . . . » ; textus vero commenti: « *Primum oportet* ec. Quoniam tunc scire opinamur compositum, » cum sciamus et quibus et qualiter est compositum . . . », f. 1-18.

Exhibita tantum principia pericoparum quas anonimus illustrat.

II. ***In librum sex principiorum Gilberti Porretani peripatetici.*** Prooemium anonymi interpretis inc.: « Cum scientia libri » sexti conferat ad scientiam priorum et determinatum sit de » praedicamentis . . . . » ; textus vero: « ***Forma est compositioni*** » ***contingens*** ec. Sed quoniam tunc cognoscimus compositum . . . », f. 18-29.

Hic quoque principia tantum pericoparum auctoris oblata.

III. ***Glossae anecdotae in primam partem libri divisionum Sev. Boethii,*** usque ad pericopam: « Vox vero non constat ex » his quae significat, et fit totius divisio quidem in partes . . . ».

Prooemium inc.: « Cum scientia libri divisionum maxime confe-» rat ad cognitionem librorum logices quaerentibus logicam... », textus vero: « *Quam magnos* ec. Tunc scimus compositum cum » scimus ex quibus et qualiter componitur... », f. 30-31.

IV. *Glossae anecdotae in libros duos elenchorum Aristotelis, ex versione Sever. Boethii.* Prooemium inc.: Ut testatur Aristo-» teles in Ethicis, virtus dividitur per virtutes consuetudinis... »; textus vero: « *De sophisticis autem elenchis* ec. Iste liber habet » tres partes, scilicet prooemium, et tractatum et epilogum... », f. 32-50.

Folio extremo codex inscriptus: *Iste liber est monasterii sancti Bartholomei de Vicentia, in burgho Pustellae,* ex quo ad coenobium s. Ioannis de Viridario delatum.

Cod. 27 membr.-chart., saec. XV, a. 230, l. 168 [L. VI, LXV]. Ma.

I. Sev. Boethii, *de syllogismo categorico,* libri duo, sine introductione, f. 1-30.

II. —— —— *hypothetico,* libri duo, f. 30-68.

III. —— *liber de divisionibus,* f. 68-81.

IV. M. T. Ciceronis, *topica.* « Maiores nos res scribere in-» gressos, C. Trebati, et ex his libris... », f. 85-94.

V. Sev. Boethii, *de differentiis topicis,* libri quatuor. Commentaria haec in Aristotelis topica inc.: « Omnis ratio disserendi... », f. 94-118.

VI. Anonymi, *phylosophiae rationalis.* Idem ac cod. 23, f. 119-125.

Codicem, quem Ioannes Marchanova a. 1448 Patavii coemit, idem anno 1467 coenobio s. Ioannis in Viridario reliquit.

Cod. 28 chart., saec. XV, a. 292, l. 213 [Z.'L. CCLXXXIV]. B.

Ioannis Duns Scoti, *quaestiones in universam logicam.*

a. *Quaestiones super universalia Porphirii.* « Utrum logica » sit scientia: quod non sit videtur, quia modus sciendi non est » scientia... », f. 1-33.

b. *Super libro praedicamentorum Aristotelis.* « Quaeritur

» circa librum praedicamentorum utrum sit de 10 vocibus, 10 » genera rerum significantibus ... », f. 34-93.

e. *In libros periarmeniarum* [περὶ ηρμενιας] *Aristotelis duos.* « *Primum oportet constituere.* Circa subiectum huius libri no» scendum quod Boethius ponit illud interpretationem esse... », f. 94-128.

Scripta haec [quibus desunt quaestiones in *libros elenchorum, priorum et posteriorum analyticorum*] in Porphirii et Aristotelis opera dialectica continentur volumine primo Scoti operum [Lugduni, 1639, p. 77-223].

Cod. 29 chart., saec. XVIII, a. 280, l. 150 [L. VI, CCXCVII].

Commentaria in universam Aristotelis philosophiam, iuxta mentem angelici praeceptoris, in duas partes distributa.

a. *Logica minor,* seu *summulae.* « Sicut optima rerum stru» ctura petit ut a minimis ad maxima procedatur ... », f. 1-24.

b. *Commentaria in universam Aristotelis logicam, una cum quaestionibus agitari solitis, ad mentem doctoris angelici s. Thomae Aquinatis.* « Anagrammate puro, idem sonat logica ac ca» ligo ... », f. 25-55.

Commentaria haec duplex absolvit tractatus *de ente rationis,* f. 55-79.

Cod. 30 membr., 1425, a. 295, l. 210 [Z. L. CCLXXXVI].

1. Alberti Magni, *de praedicabilibus.* « De logica intenden» tibus primo considerandum est qualis scientia sit logica ... ». f. 3-46.

2. —— *de decem praedicamentis secundum Aristotelem* tractatus septem. « In antehabitis dictum est,' quod lo» gica est scientia, per quam docetur qualiter ... », f. 47-91.

3. —— *de sex principiis, secundum Gilbertum Porretanum,* tractatus octo, cum initiis textus Gilbertani. « *For» ma est compositioni* ...... Quamvis de ordine praedicabilium » iam in praedicamentis ... », f. 91-112.

Numerus tractatuum respondet capitulis in quae Gilberti

liber, pluries editus, distributus est. Alberti M. autem omnia in codice prolata insunt eius operum tomo primo.

Sub fine legitur: « Scriptum per me Ioannem filium Her- » manni de Westfrisia, anno Domini 1425, die VI iulii.

Cod. 31 chart., saec. XIV, a. 308, l. 226 [L. VI, XCVII]. Ma.

I. Iacobi de Placentia, *commentarius in isagogen Porphirii, cum principiis textus.* « Scientiae secantur quoad modum et res » de quibus sunt. Hanc propositionem scribit Aristoteles in tertio » libro de anima . . . », f. 1-28.

II. —— *scriptum praedicamentorum Aristotelis secundum mag.* ec. « Ignoratis principiis ignorantur et alia » in principiis . . . », f. 28-57.

III. —— *scriptum peri hermenias, libri duo.* « Oportet enim ad hanc scientiam esse boni ingenii ut possit » Deus eligere . . . », f. 58-71.

IV. —— *scriptum super libro topicorum Aristotelis, libri duo.* « Propositum quidem . . . », f. 75-79.

V. —— *quaestiones duae logicae, quarum prima de accidente disputata est a.* 1340. « Quaestio est, utrum » accidens possit intelligi sine subiecto, et arguo primo quod » non . . . », f. 83-85.

Magister Iacobus de Placentia, doctor bononiensis.

Codicem sibi Patavii coemptum Ioannes Marchanova legavit a. 1467 coenobio s. Ioannis in Viridario.

Cod. 32 chart., 1442, a. 287, l. 220 [Z. L. CCXLI]. B.

I. Anonymi, *expositiones in Porphyrii Phoenicei introductionem,* ex versione Sever. Boethii. « Quaeritur utrum utile in mul- » tis ad extra . . . », f. 1-20.

II. —— —— *in Aristotelis praedicamenta.* « *Ae- » quivoca sunt.* Dubitatur utrum descriptio aequivocorum sit bene » data et arguo quod non . . . », f. 20-50.

Finit opella: « Et sic est finis libri praedicamentorum Ari- » stotelis, scripti per me Iohannem de Alamagna, in alma civi-

» tate senensi, dum ibi residebat beatissimus pater Eugenius pa-
» pa 4.us.

III. Roberti Linconiensis, archiep. paris., *in Aristotelis posteriorum analyticorum*, seu *resolutoriorum librum commentaria*. « *Omnis doctrina*. Intentio Aristotelis in libro isto est investigare » et manifestare generalia demonstrationis . . . », f. 52-96.

Folio extremo legitur: « Explicit optima expositio linco-» niensis episcopi super libro posteriorum Aristotelis, per manum » Iacobi deutonici, anno Dom. M.CCCCXLII, in vigilia omnium » Sanctorum ».

Commentaria pluries Venetiis edita.

IV. Strodi Rodulphi, *consequentiae*. « Consequentia dicitur il-» latio consequentis ex antecedenti et quae poterit... », f. 102-112.

Notae marginales, et in fine plures, occurrunt.

Cod. 33 chart., saec. XVII, a. 187, l. 133 [L. VI, CCLXXX]. D.

Introductio brevis in logicam Aristotelis, capita undecim. « Syllogismus, ut a definitione incipiamus, est oratio in qua qui-» busdam positis et concessis . . . ».

Auctor anonymus agit de syllogismis, scilicet exponit libros priores Aristotelis.

Codex habet folia exscripta tredecim.

Cod. 34 chart., saec. XVII, a. 200, l. 150 [L. VI, CCLXXXVIII]. D.

Expositio brevis in universam logicam Aristotelis. Praelectiones a professore aliquo habitae. « Aristoteles, Peripateticorum » facile princeps, commonstrat et probat, auditores nobilissimi, » disputationibus assiduis . . . ».

Extant autem :

a. *Prolegomena*, f. 1-28.

b. *In Porphyrii introductionem*, f. 28-50.

c. *In Aristotelis praedicamenta*, f. 51-104.

d. *In eiusdem de interpretatione*, f. 105-119.

e. *Expositio libror. priorum et poster. Aristotelis*, f. 119-179.

Desunt plura in fine.

Cod. 35 chart., saec. XVII, a. 197, l. 132 [L. VI, CCLXXXVII]. D.

Introductio in logicam Aristotelis. « Quoniam artes sunt » circa operationes, quae per naturam possunt bene et male » fieri . . . ».

Opus universum tribus tractationibus absolvitur, scilicet:

a. *De vocibus simplicibus,* f. 3-22.

b. *De enunciatione eiusque proprietatibus,* f. 22-39.

c. *De argumentatione,* f. 39-55.

Cod. 36 chart., saec. XVIII, a. 210, l. 155 [L. VI, CCLXIV].

I. *Schema logicae, quo de subiecto; num sit scientia, vel ars; quid sit.* « Tractaturi de subiecto logices, prius imitantes Aristo- » telis doctrinam in primo de caelo . . . », f. 1-13.

II. *Expositio libelli Porphyrii.* « Antequam veniamus ad » explicationem textus Porphyrii, sunt nonnulla dicenda circa » inscriptionem huius libelli . . . », f. 17-48.

Isagoge seu introductio Porphyrii in Aristotelem explanata, cum locorum principiis, ex versione Severini Boethii, a capite primo ad sextum *de accidente.*

III. —— *praedicamentorum Aristotelis.* « Antequam ad » textus explicationem deveniamus, nobis est explicanda inscri- » ptio huius libri . . . », f. 49-103.

Auctor anonymus interpretatus est *praedicamenta* a principio ad finem partis secundae alterius tractatus, ex versione item Sever. Boethii.

Cod. 37 chart., 1459-1461, a. 292, l. 214 [L. VI, CCXXVII]. Md.

I. Alberti Magni, *commentaria in duos libros Aristotelis, priorum analyticorum.* « Tractaturi de scientia syllogistica, opor- » tet primum scire, quod primo tractandum est de syllogi- » smo . . . ». Sub fine haec leguntur: « Explicit commentum do- » mini Alberti Magni, super duobus libris priorum analyticorum » Aristotelis, scriptum nec non completum per me Augustinum

» Cumanum de Dyepenbara, in artibus magistrum, anno Domini » 1461, decimaseptima die mensis februarii, sumptum ex origi- » nali propriis manibus eiusdem Alberti scripto, ac cum eodem » collacionatum, et de verbo ad verbum correctum anno eodem, » mense iunii, die 15 », f. 1-173.

II. Alberti Magni, *libri duo peri hermenias,* seu *de introductione.* « Sicut a principio istius scientiae determinatum est... ». » In fine: « Explicit liber periermenias, Alberti Magni, ratispo- » nensis episcopi, finitus Bononiae, et scriptus ac correctus anno » Domini 1459, quinta die mensis iulii....... Est enim iste » liber periermenias cum originali Alberti, manibus eius propriis » scripto collacionatus ac de verbo ad verbum correctus », f. 1-38.

Subit fol. 38-41 index omnium tractatuum, primo librorum *peri hermenias,* dein *priorum,* unde liquet quare commentarius primus serius exscriberetur, eadem tamen manu.

Codicem *eximius doctor artium magister Nicoletus* [Vernia] reliquit monasterio s. Bartholemaei de Vicentia.

Cod. 38 chart., saec. XV, a. 290, l. 210 [L. VI, CVI]. Ma.

I. Ioannis de Burgo, *expositio in analyticorum priorum Aristotelis libros duos,* cum principiis propositionum singularum. « Iste vocatur liber priorum analyticorum et resolutionum, in quo » omnis intentio est nobis tradere notitiam ... », f. 1-45.

II. —— *expositio in librum Aristotelis de sophisticis elenchis.* « Circa hunc librum super...... videndum est » primo de libri titulo, qui est talis ... », f. 49-82.

Sub fine utriusque libri legitur: « Expliciunt recollectiones » super primo-secundo, recollectae per me Ioannem de Burgo sub » reverendo artium doctore meo magistro Ioanne de Mulglio, et » de Muglio ». Serius aliquis scripsit *de Mugio.*

Ex pluribus nomine *Ioannis de Burgo,* anceps haereo cui expositiones tribuam, praesertim quod incertae de iis notitiae, ut de Ioanne de Muglio, circumferantur.

Folio 1 margine inferiori occurrit notarii inscriptio: *M. Franciscus....... die* 13 *octobris,* 1407: extremo sunt anni 1435, 1448, cum pretii adscriptione: *ducatum unum cum dimidio.*

Cod. 39 membr., saec. XIV, a. 314, l. 224 [L. VI, CL]. Ma.

I. Radulphi Britonis, *quaestiones in analytica priora Aristotelis.* « Circa librum priorum quaeratur primo utrum de sillogi- » smo possit esset scientia : arguitur primo quod non ... ». In fine lego : « Expliciunt quaestiones libri priorum, datae a ma- » gistro Radulpho britono, qui nunc studet in theologia, in qua » magnum profectum facit, Domino concedente. amen », f. 1-52.

Montfoconius memoriam ingerit auctoris, dum eius opus *de anima* in codice biblioth. s. Germani memorat. Bibl. mss., p. 1128.

II. Roberti Grossatestae, *commentarius in libros analyticorum posteriorum.* « Intentio Aristotelis in libro isto est manife- » stare et investigare essentialia demonstrationis ... », f. 53-63, 65-71.

Robertus latine *Grossatesta, Grossumcaput, Capito ;* anglice *Grosthead,* gallice *Grossetest,* suffolcensis, Oxoniae et Parisiis clarus, anno 1235 episcopus lincolniensis, obiit a. 1253. Ex pluribus auctoris anecdotis, *commentarius in posteriora* prodiit Venetiis ann. 1494, 1504, 1537, 1552.

III. *De unitate.* « Unitas qua unaquaeque res dicitur esse » una, cum sit simplex, cum sit composita, cum spiritualis seu » corporea, res unita unitate una est ... », f. 63-64.

IV. Alchindi, *libellus de intellectu et intelligentia.* « Intel- » lexi quod quaeris, scilicet scribi tibi sermonem brevem de in- » tellectu, secundum sententiam Aristotelis et Platonis... », f. 64.

Iacobus Ben Isaac Ben Alsabah, vulgo *Abu Ioseph Alchindus* [etiam *Alkindus*] e regia Alchindorum stirpe, Basoram peregrinatus, Bagdadum se contulit, ubi litteris est institutus graecis, persicis, indicis. Medicus et philosophus, dialecticam, musicam, geometriam, astronomiam, de quibus abunde et egregie saeculo nono incipiente scripsit, callebat. V. *Casiri.* Biblioth. arab.-hispana escurialensis, I, p. 353-359, et alibi.

Codicem, cum littera prima initiali auropicta, folio extremo inscriptum : *pretii trium florenorum,* Iac. Marchanova, qui librum *sua pecunia emit Patavii a.* 1438, coenobio s. Ioannis in Viridario reliquit, a. 1467.

Cod. 40 membr., saec. XV, a. 319, l. 228 [L. VI, CCXX].

F. Ægidii Romani, *in priorum analyticorum libros duos Aristotelis commentarium,* sine textu.

Praeit prooemium, f. 1-2: « Cum omnis scientia sit inqui» sitio veri et habeat propriam rationem et modum disserendi... »; expositio vero: « Liber iste qui est de syllogismo... ». Opus Venetiis ann. 1494, 1499 publici iuris factum est.

Habes a principio tabulam phasium lunarum relate ad signa zodiaci.

Ægidius de Columna, romanus, discipulus d. Thomae Aquinatis, ex ordine fratrum Eremitarum, *doctoris fundatissimi* titulo inter scholasticos notus, bituricensis episcopus ab anno 1294 extitit, obiit a. 1316.

Codicem, folior. 55, inscriptum: 1437. *Io. Marchanova... pro s. pec. em. Patavii,* puto coenobio s. Ioannis in Viridario pertinuisse, cui omnia Marchanovae volumina cesserunt.

Cod. 41 membr., saec. XIV, a. 350, l. 244 [Z. L. DXXVIII].

Fratris Augustini de Ancona, *quaestionum librorum priorum* [Aristotelis] *expositiones.* « Sicut dicit philosophus circa princi» pium tertii physicorum, speculatio de communibus priorum... ». Libri duo, quorum primus habet quaestiones 194, alter 124.

Index titulorum ultra tercentos occurrit in fine.

Augustinus Triumphus, anconitanus, ordinis Eremitarum s. Augustini, dicat opus fratri *Conrado* eiusdem ordinis, *filio nobilis et sapientis viri domini Guidonis, comitis de Montefiltro.* Concilio lugdunensi a. 1274 adhuc iuvenis interfuit; post varias legationes ac officia Carolo et Roberto Siciliae regibus praestita, obiit archiepiscopus nazarenus Neapoli a. 1328, aetatis vero 85.

Codex, fol. 93, primo cum littera tituli initialis, auctoris imaginem referenti, inscriptus: ..... *de Bononia subscripsit:* 18 *septembris,* VI indictione.

Cod. 42 chart., saec. XV, a. 429, l. 291 [L. VI, LIV]. Ma.

Eiusdem, *scriptum, seu expositio analyticorum priorum Aristotelis.*

Codex habet folia 122.

Cod. 43 membr., saec. XIV, a. 313, l. 210 [Z. L. CCXL]. B.

I. Anonymi, *expositio in Aristotelis analyticorum posteriorum libros duos.* « Sicut dicitur 4.° metaphysicae: omnis scien-
» tia particularis considerat de communi a ente particulari, sive
» de partibus entis . . . », f. 3-44.

Occurrunt principia textus aristotelici, confusa tamen capitum partitione.

II. —— *expositio in Aristotelis analyticorum posteriorum librum primum, non absolutum.* « Cum omnes homines scire
» desiderant, nulliter constat quod hoc desiderium... », f. 45-61.

Principia particularum aristotelicarum tenuiora sunt ac in praecedenti.

In fine inscriptio sic erasa ut nil lectu remaneat nisi: « Iste
» liber est fratris Richardi de Anzolino, quem ego . . . . . . redemi
» a Iudaeo, pro decem libris ».

Cod. 44 chart., saec. XV, a. 293, l. 215 [L. VI, CCXXXV]. Z.

Expositio libri posteriorum analyticorum Aristotelis, secundum venerabilem doctorem sanctum Thomam de Aquino, ordinis fratrum Praedicatorum feliciter incipit. « Sicut dicit philosophus
» in primo metaphysicae, hominum genus . . . ».

Insunt initia capitulorum textus Aristotelis, pluries editus.

Codex, foliorum 95, duabus columnis, cum postillis marginalibus, sub fine haec habet: « Expositioni sancti Thomae . . . .
» magna tum corporis, tum animi industria, propter eorum ca-
» rentiam, ego Christophorus Guasperis de Perusio, anno tertio
» mei studii finem imposui, die 14 mensis octobris 1471, hora
» 19 eiusdem ».

Cod. 45 membr., saec. XIV, a. 302, l. 222 [L. VI, CLXI]. Ma.

I. S. Thomae Aquinatis, *commentarius in libros analyticorum posteriorum Aristotelis,* ut supra, f. 1-14.

Occurrunt tantum lectiones 1-33 primi libri.

II. Porphyrii, *liber de universali.* « Sicut dicit philosophus » secundo metaphisicae, inconveniens est syllogismi quaerere » scientiam et modum sciendi, unde multi propter hoc in ma» gnos errores inciderunt... ». Sub fine legitur: « Explicit scien» tia libri Porphirii . . . », f. 15-18.

III. *Recollectiones libri praedicamentorum,* seu *categoriarum Aristotelis.* « Quia ipsa loyca est de modo sciendi, tanquam de » subiecto et circa modum sciendi . . . », f. 18-26.

IV. —— *peri ermenias Aristotelis, libri duo.* « Si» cut dicit philosophus tertio de anima, triplex est oppositio ra» tionis; prima est simpliciter intelligentia indivisibilium, se» cunda est compositio et divisio . . . », f. 27-39.

Codicem, cuius folio 38 inscriptum *Thomas notarius subscripsit,* legavit coenobio s. Io. in Viridario Io. Marchanova, a. 1467.

Cod. 46 membr., saec. XIV, a. 308, l. 220 [L. VI, CCXXXVII]. Z.

Fr. Ægidii Romani, *in primum et secundum librum posteriorum Aristotelis optima expositio,* cum initiis tantum textus capitulorum. Prooemium inc.: « Docet Aristoteles in suis praedi» camentis, in capitulo de qualitate, quod scientia stat solum in » ea parte . . . »; expositio vero: « Circa primam partem huius » operis, sic procedit Aristoteles ostendens . . . ».

Missa sunt quae fol. 1-2 insunt codicis 40.ⁱ, cuius interpretatio ab hac differens, promissiori sermone rem agit.

Codicis foliis extremis 84-85 notae variae ingestae: *Istud scriptum est mei fr. Petri Martini, magistri ordinis Praedicatorum in Padua — Est liber iste magistri Marci Veneti, ordinis Servorum beatae Mariae — Ego fr. Paulus de Roma, ordinis Servorum sanctae Mariae, regulae sancti Augustini — Emi istud scriptum Paduae, pro florenis* 4 — 1441.

Cod. 47 chart., saec. XV, a. 436, l. 290 [L. VI, IV]. Ma.

Eiusdem, *in duos libros posteriorum analyticorum* seu *resolutoriorum,* seu *de posteriori resolutione Aristotelis,* sine textu.

Interpres nuncupat expositionem *vener. viro ex Anglicorum spectabili prosapia oriundo, dom. Stephano de Manlay,* quae inc.: « In secundo rethoricorum philosophus volens de nobilitate ali» qualem noticiam . . . ». Prooemium, fol. 1-4, inc.: « Philoso» phus in tertio de anima volens ostendere modum cognoscendi » intellectus nostri . . . . ». Opus bis Venetiis, ann. 1495, 1500 excusum.

Codicem f. 156, cum pluribus litteris initialibus auropictis, cui resecta sunt insignia gentis alicuius, Io de Marchanova, testamento reliquit a. 1467 coenobio s. Io. in Viridario. Qua singularia haec foliis primis indita annoto.

« Borsius Estensis, speculum, pax, gloria et honor fulgens » Ferrariae, regimen populi, defensorque vocatus, marchio, Rho» digiique comes, Regii Mutinaeque dux pius, armipotens hac . . » . . . . . . in aere columna — Edita fuerē a dom. Mario Mirandu» lensi, per illustriss. dom. Borsum, cuius imago ex aere memo» ratur super columna in medio plateae Ferrariae ». Do quoque indicis librarii specimen: « In primis habeo istum qui appellatur » *Egidius super libro posteriorum* — Item habeo unum *Burleum* » *super libro physicorum Aristotelis,* in papiro, coopertum, li» gatum cum fundello rubro — Item habeo unum *Burleum super* » *arte veteri Aristotelis,* in papiro, ligatum cum fundello albo — » Item habeo textum *loicę Aristotelis* in pergameno, coopertum » corio rubro et cantonibus — Item habeo unum *Paulum de Ve*» *neciis,* in papiro, ligatum cum fundello albo *super libro poste*» *riorum* — Item habeo unum *Burleum* in papiro, ligatum cum » fundello rubro, *super libro peri erminyas* et *super sex principiis* » — Item habeo *consequencias Strodi et Gaitani, et tractatum* » *Hentisberi de sensu diviso et composito,* in pergameno, ligatum » cum fundello rubro — Item habeo unam *logicam parvam ma*» *gistri Pauli,* in papiro, ligatam sine fundello conscripto — » Item habeo unum *Petrum Hispanum* in pergameno, cum aliis

» de capreto — Item habeo *obligaciones Strodi,* et *commentum* » *super tractatu de sensu composito et diviso,* in papiro — Item » habeo unam *articellam parvam Ypocratis,* in pergameno ».

Cod. 48 membr., saec. XV, a. 200, l. 123 [Z. L. CCXXXI]. B.

Aristotelis, posteriorum analyticorum nova Roberti translatio incipit. Operis dedicatio inc.: « Si nihil esset aliud, vir piis» sime, quod ad scribendum nos et transferendum merito allice» ret... »; versio vero: « Omnis doctrina, omnisque disciplina » intellectiva ex antea existenti efficitur cognitione... », f. 68.

Cui nuncupaverit auctor anonymus nescio. Ex dedicationis tamen epistola liquet eum difficilimis temporibus opera varia eiusmodi aggressum, maioribus excutiendis paratum: « Nec quod » restet Platonis, com transtulerim quaedam...... si vita olim » dabitur et transferendi facultas, negligemus. Quin etiam Thucy» didem veritate apud Graecos nobilissimum, atque dignissimos » alios aggrediemur ». Crediderim ceterum auctorem Pisis, declinante saeculo decimoquarto, codicem absolvisse, dum folio extremo scripsit:

« Haec ego dum conor nostris aperire Latinis
» Carmine, quae superum, quae argenti digna papiro
» Aurea quaeve notis signent elementa decoris.
» Interea nostri reparabant turribus arcem
» Pisanam, murisque novis atque aggere cives.
» Quin alias etiam curabant condere: cuncta
» Fervebant opere assiduo strepituque virorum
» Atquae hae reliquiae quas nulla ex urbe fugarat
» Suspicio: in caelum communique aere videbat
» Turrigeras extolli arces, miserisque minari
» Servitium, solito dum current sidera motu ».

Cod. 49 chart., an. 1437, a. 290, l. 213 [Z. L. CCXLII]. B.

Magistri Pauli de Venetiis, *in posteriorum Aristotelis libros duos,* cum initiis tantum pericoparum Aristotelis. Incipit expositio primi: « Iste liber est posteriorum Aristotelis, in quo de-

» terminatur de syllogismo demonstrativo . . . ». Sub fine : « Et » sic est finis huius operis editi per reverendum magistrum Pau- » lum de Veneciis, sacrae paginae doctorem, ordinis fratrum » Eremitarum s. Augustini ».

Opus impresserunt Venetiis Ioannes Herbort alemanus a. 1481, Bonetus Locatellus bergomensis a. 1491.

In codice folior. 132, *scripto per me fratrem Ioannem de Benignis, eiusdem voti et ordinis,* 1437, *in studio perusino,* locus pingendis initialibus relictus.

Magister Paulus *de Venetia, de Venetiis* quoque, nomine proprio *Paulus Nicoletti,* Utini in Foroiulii, saeculo XIV ad finem vergente natus est. *Veneti Eremitarum coenobii alumnus, cum praeter theologicam lauream, philosophicam quoque retulisset, anno* 1408 *receptus est inter eos qui ad academicos artium gradus iuventutem promovent : biennio autem post examinatus, in arte medica et eius laurea ornatus, anno* 1411, *idibus octobris datus est illi collega et antagonista Antonius de Urbino. Obiit anno* 1429 . . . . . *In actis gymn. patav. dicitur doctor profundissimus, omniumque artium liberalium in orbe monarcha. Logicam edidit, quae tanti habita est ut publice praelegeretur* (1). Ægidium Romanum in suis lectionibus oppugnasse docet sat notum distichon :

« Doctor Aristotelis dubios exponere sensus
» Audet, et Ægidium carpit ubique potest ».

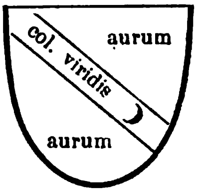
Cod. 50 membr., 1460, a. 350, l. 235 [L. VI, CCXVI]. Ma.

Eiusdem, *in posteriorum Aristotelis libros duos,* ut supra.

Codex foliorum 113, resectis quae 114-119 occurrunt, extremo nota inscribitur : « Explicit expositio libri *posteriorum* . . . . . » scripta per me fratrem Paulum de Barianis de Placentia, sacri » ordinis Minorum professum, quam scripsi eximio artium et » medicinae doctori famosissimo, magistro Iohanny Marchanove, » tunc temporis in alma urbe Bononiae philosophiam legenti,

(1) Facciolati. *Fasti gymnasii patav.*, I, p. 113.

» 1460, ultima aprilis ». Titulus, cum littera initiali floribus et auro picta, habet scutum familiae Marchanovae.

Possessor moriens a. 1467 reliquit coenobio s. Ioannis de Viridario.

Cod. 51 chart., 1463, a. 337, l. 240 [L. VI, CCXCIV].

Eiusdem, *in libros posteriorum Aristotelis expositio,* ut supra.

Sub fine codicis, fol. 109, interpres appellatur *artium monarcha et magister theologiae famosissimus,* addita nota : 1463, *die IX mensis novembris expositio feliciter explicit.*

Cod. 52 chart., saec. XV, a. 403, l. 290 [L. VI, XXXI]. Ma.

I. Apollinaris Offredi, *in librum primum posteriorum analyticorum* seu *resolutoriorum Aristotelis expositio.* « *Omnis doctri-* » *na* .... Pro introductione expositionis huius libri posteriorum, » sub brevitate videnda sunt ... », f. 1-51.

II. —— *quaestiones* [numero 47] *super primum librum posteriorum analyticorum Aristotelis.* « Primo quaeritur » utrum demonstratio sit subiectum libri posteriorum. Primo sic : » de demonstratione non habetur scientia ... », f. 51-120.

In expositione occurrunt principia breviora textus aristotelici, non item in quaestionibus : opus utrumque refert editio veneta anni 1493, arte Boneti de Locatellis bergomensis.

Apollinaris, gente Offredus, patria cremonensis, philosophiam et medicinam professus, dimidio saeculo decimosexto, doctor *acutissimus* est appellatus, carus Eugenio IV pontifici ac viris principibus.

Folio extremo legitur : « Et sic est finis huius praesentis » quaestionis . . . . 1443, die XXIII martii per me Iulium » de Belan . . . . scholarem ». Inferius vero, ante subscriptionem Iacobi de Brenzoli, diei 6 martii, 1446 : « Istae quaestio» nes Apollinaris sunt meae magistri Ioannis de Bettis, artium » et scholaris mantuani » ; de quo lege folio obverso : « Ego Lu» dovicus de Chataneis de Imola exegi hunc librum pro ducatis » tribus auri, quem pignoraverat magister Ioannes de Bettis de » Mantua, et dedit mihi licentiam quod debeam operari donec » restituet meas pecunias ; et ego sum obligatus restituere suum » librum, donec restituat meam pecuniam, et hoc fuit die 20 fe» bruarii 1456, et hoc fuit praesente magistro Georgio de Feral» dis de Imola et magistro Bartholomaeo Fossato de Mantua ». Liquet ex alia nota virum de Chataneis studentem in artibus sibi coemisse ducatis quinque, *quinto anno in quo studebam.*

Codicem, cum initiali littera picta primi operis ac scuto gentis, . . . reliquerat anno 1467 Ioannes Marchanova coenobio s. Io. in Viridario.

Cod. 53 chart., saec. XVII, a. 215, l. 156 [L. VI, CCLXXVII]. D.

I. *Expositio librorum quatuor topicorum Aristotelis,* cum initiis particularum textus, f. 1-50.

Materiem excutit auctor anonymus, capitulorum partibus per probabilitates, dubia, quaestiones, responsa, summas, ad trutinam revocatis. V. cod. 15.

II. *Explicatio duorum librorum elenchorum Aristotelis.* « Elen» chi apud Latinos idem sonant quod apparentes, nam sicut de » rebus experimur . . . », f. 51-70.

Tractationis modus idem est ac antecedens, nullo apposito textu.

Cod. 54 membr., saec. XIV, a. 410, l. 283 [L. VI, LII]. Mk.

I. Averrois cordubensis, *commenta in Aristotelem.*

a. *Commentum super librum* [in libros quatuor] *de caelo et mundo Aristotelis.* Textus Aristotelis incip. : « Maxima cognitio

» natura demonstrans et scientiam... », commentum vero: « Quia » iste liber primus in quo loquitur de rebus sensibilibus .... », f. 1-186.

Titulus habet litteram initialem pictam, cui adhaeret philosophus castrum munitum laeva regens.

Sub fine lego: *Scriptor scripsisset bene cicius si voluisset.*

b. *Commentum super libris tribus de anima.* Textus Aristotelis: « Quoniam ex rebus honorabilibus est scire aliquid de rebus » quae differunt »; commentum vero: « A. intendit per subti- » litatem confirmacionem demonis... ». Finem excipiunt verba: *Hoc scripsi totum: pro pena da mihi potum,* f. 189-295.

In utroque praecedit Aristotelis textus scriptura crassiori, ut in editionibus Patavii et Venetiarum, ann. 1473, 1483. In littera initiali primi libri appinguntur sex viri nudi [animae] ex lacu ad caelum deprecantes..

c. —— *de sensu et sensato, Aristotelis.* « Virtutes qui- » dem sensibiles, quaedam sunt necessariae in esse animalis... », f. 297-300.

d. *De memoria et reminiscentia, Aristotelis.* « In secundo » tractatu huius tractatus incipit perscrutari ... », f. 300-302.

e. —— *de sompno et vigilia, Aristotelis.* « Et cum iam » diximus de hac virtute, dicendum est de sompno et vigilia... », » f. 302-306.

f. —— *de longitudine et brevitate vitae, Aristotelis.* « In » hoc tractatu perscrutatur de causis longitudinis et brevitatis » vitae ... », f. 306-307.

g. *Liber quartus metheororum.* « Postquam divisum est » quod principia et elementa elementorum quae sunt secundum » modum formae ... », f. 307-315.

Quae litteris **c-g** continentur sunt commenta in Aristotelis tractatus, iam edita, una cum textu, Venetiis, impendio ac diligentia Andreae de Asula, a. 1483.

h. *Tractatus commentatoris Averrois de substantia orbis.* « In hoc tractatu intendimus perscrutari de rebus ex quibus » componitur corpus caeleste ... », f. 315-321.

Tractatus ab Abrahamo de Balmes hebraeo latinitate donatus, exinde appellatus quoque *De compositione corporis caelestis,*

hebraice et latine saepius exscriptus, pluries impressus, exaratus anno 1178 Marochii, inest editioni modo citatae. Exstat codicibus Z. L. CCL, CCXCI.

II. *Liber Raby Moyse hebraei philosophi, de Deo benedicto, quod non est corpus nec virtus in corpore.* « Praeparatoria principia » quibus indigetur ad stabiliendum quod ipse non est corpus... », f. 321-324.

Auctor Moyses Maimonides, Averrois discipulus, uti creditur, tractationem hanc metaphysicam sub fine saeculi duodecimi exaravit. V. Renan, *Averroès et l'averroïsme,* p. 140-145. V. annotata, cod. L. VI, CLXIV.

III. *Quidam tractatus Averrois, qualiter intellectus naturalis coniungatur intelligencie abstracte.* « Intencio nostra in hac di» stinctione est quod probemus omnes vias . . . f. 324-326.

Tractatum anecdotum, num intellectus materialis formas separatas comprehendat, edidit E. Renan in *Averroès* ec., p. 347-349.

IV. *Liber Averrois in Aristotelis de generatione et corruptione, textu inserto.* « Intencio nostra in hoc libro et quod oportet est determinare causas universales . . . », f. 326-344.

V. *Liber de causis cum commento, textu inserto.* « Omnis cau» sa primitiva plus est influens super causatum . . . », f. 344-351.

Sunt initia capitulorum 1-32 libri Procli ut in codice proxime insequenti, cum commento, verosimiliter Averrois, quod inc: « Ad eum enim removet causa secunda universalis virtutem » suam . . . ».

Librum *de causis et doctrina philosophorum* minime Aristoteli tribuendum, quod plura ab eius dogmatibus abhorrentia contineat, monuit Patricius in *Discuss. peripatet.* (1). Opella, in archetypo deperdita, ex versione arabica latine translata, edita est cum commento d. Thomae de Aquino in huius operibus philosophicis. Romae, 1570, III, in fine.

V. *Liber de vita Aristotelis.* « Aristoteles philosophus, de » gente quidem Macedo, de patria vero stagiritanus . . . » ; finit: « Explicit liber de vita Aristotelis, cum multis libris particulari» bus . . . », f. 351-352.

(1) Seldeni, *opp.*, III, p. 1885.

Opusculum, iam editum in Aristotelis editione veneta a. 1496, ***ex vetere translatione nunquam antehac edita*** in lucem protulit ***cum locupletissimis scholiis*** Petrus Ioannes Nunaesius, Lugduni Batavorum, 1621, 12.°, una cum vita eiusdem graece-latine per Ammonium seu Philoponum.

Ad imam paginae primae oram, haec manu eadem qua codex totus, adscripta sunt: « Tibi Stephane de Provino hoc opus » quod ego Michael Scotus dedi latinitati ex dictis Aristotelis » sentencialiter coniungendo, et si aliquid Aristoteles incomple- » tum dimisit de constitutione mundana in hoc libro, recipiet » eius supplementum ex libro Alpetrangii, quem similiter dedi » latinitati, etenim in eo exercitatus ». Dedicatio haec differt aliquantisper ab ea quam dedit Renan ***in Averroès*** ec., p. 163, de Scoto disserens. Amanuensis certe ex alio codice sumpsit, unde, rite expensis quae laudatus Renan excussit, verosimile est Scotum omnia quae in codice, ex arabico in latinum transtulisse.

Manu recentiori id folium inscriptum: ***Dominus Nicolaus Condis . . . . de Veneciis, die*** 11 ***octobris,*** 1388 — ***M. Cavolini de Ravenna.***

Codex, duplici columna, quaqua versus scatet erroribus.

Cod. 55 membr., saec. XIV, a. 317, l. 218 [L. VI, XXXVIII]. Mk.

I. *De coloribus liber.* « Simplices colorum sunt quicumque » elementis consequuntur ut igni et aeri . . . », f. 1-4.

Opellae, Aristoteli aut Theophrasto, aut Stratoni lampsaceno tributae, interpretatio, Emmanueli Margunio cretensi fortassis adiudicanda, non certe Simoni Portio aut Caelio Calcagnino, quam editam vidi utramque.

II. *Tractatus Averrois, de substantia orbis,* f. 4-8. Vide cod. 54.

Desunt capitula 5-7. Versio eadem est ac in codd. L. VI, LII; Z. L. CCXXXII, CCL; paucis immutatis, ut sub fine, loco: *et scias quod haec quaestio est valde bona,* in alio codice legitur: *et hec dicta sufficiant.* In edit. ven. a. 1483 finit tractatus: « quaestio est valde bona. Et sic consumatus est libellus de » substantia orbis ec. ».

III. Procli, *liber de causis*, f. 8-9.

IV. *Liber de intelligentia, Aristotelis.* « Cum rerum quidem » omnium esse secundum primum est diversumque... », f. 9-10.

Manifeste, ut ex contextu liquet, non est Aristotelis, sed cuiusdam qui in librum de mundo praefatur.

V. *Summa brevis totius logicae.* « Dialectica est ars artium, » ad omnium methodorum principia viam habens... », f. 10-32.

Opella anecdota, et *dialectica*, et *summula* appellata, habet auctorem Petrum Hispanum, dimidio saeculo decimo tertio florentem, de quo F. Ludovicus a Valleoleti in *tabula ordinis Praedicatorum*, n. 14: « Frater Petrus Hispanus, de natione Castellae, » scripsit *Summam logicalem*, quae ut communiter tractatus nun» cupatur, in quo libro viam facilem ad dialecticam acquirendam » invenit ac tradidit ». Partem primam dimidiam habet codex [L. VI, CXCVIII]. Auctor ex cardinali pontifex renuntiatus est, nomine Ioannis XXI, a. 1277.

VI. D. Thomae de Aquino, *opusculum de fallaciis, capitibus quindecim.* « Quia logica est rationalis scientia et ad ratiocinan» dum inventa . . . », f. 32-40.

Nomine *de fallaciis, ad quosdam nobiles artistas* [locum habet inter auctoris edita opuscula. Venet., 1587, p. 392-401] editum est Venetiis, a. 1481, impensis Raynaldi de Novomagio.

Cod. 56 membr., 1294, a. 314, l. 207 [L. VI, XXXIX]. Mk.

I. Aristotelis, *ethicorum libri decem.* « Omnis ars et omnis » doctrina, similiter et actus, idest electio . . . », f. 5-63.

II. —— *de motibus animalium.* « De motu autem eo » qui animantium, quecumque quidem circa unumquodque genus » ipsorum existunt . . . », f. 65-69.

III. —— *de morte et vita, i. e. de longitudine aut diuturnitate et brevitate vitae.* « De eo autem quod est hoc qui» dem esse longe vite animalium, hec autem brevis vite . . . . », f. 69-72.

IV. —— *de iuventute et senectute, et de vita et morte ac respiratione liber unus.* « De iuventute . . . . necessarium forte » causas dicere, quibusdam enim animalium . . . », f. 72-81.

V. Aristotelis, *de athonomis animalium,* seu *physiognomica liber unus* inc. : « Quoniam et anime sequuntur corpora et ipse » secundum se ipsas non sunt *impassibiles* . . . », f. 81-88.

Nulla postilla. Sunt qui supposititium putent.

VI. —— *rhetoricorum libri tres.* « Rhetorica assecuti- » va dialectice est ; ambe enim de talibus quibusdam sunt . . . », f. 88-134.

Duo primi libri postillis redundant.

VII. —— *politicorum libri octo.* « Quoniam omnem ci- » vitatem videmus communitatem quandam existentem . . . . . », f. 137-203.

Postillae passim numero sequiori occurrunt. Sub fine legitur : *Reliqua huius operis in greco nondum inveni.* Cum iisdem verbis desinat etiam d. Thomae commentarius in *Politica,* liquet latinam codicis versionem, Aquinate rogante, factam fuisse.

VIII. —— *oeconomicorum liber primus.* « Œconomica et » politica differunt non solum tantum quantum domus et civitas, » haec autem subiecta sunt eis . . . », f. 204-206.

Sub fine haec inscripta : « Explicit yconomica Aristotelis » translata de greco in latinum per unum archiepiscopum, et » unum episcopum de Gretia et magistrum Durandum de Alver- » nia (1), latinum procuratorem universitatis parisiensis, tunc » temporis in curia romana. Actum Aragè (2) in mense augusto, » pontificatus domini Bonifacii pape octavi anno primo [1295] ». Archiepiscopus vero esse videtur Guillelmus de Morbeka, brabantinus, ex ordine Praedicatorum, archiepiscopus Corinthi, de quo disserit Bernardus M. de Rubeis in dissertationibus de s. Thoma Aquinate, p. 238 et seq., hoc etiam codice in medium allato.

Foliis extremis chartaceis legitur, primo, manu annotatoris:

(1) An loco Durandi [hominis hucusque ignoti], legi debeat *Petrus de Alvernia* [qui commentaria d. Thomae in Aristotelis libros supplevit et continuavit] id ego non adseram.

(2) Berardellus in catalogo codd. ss. Ioann. Pauli, cod. 428 legit *Anagniae,* sed perperam, credo, etsi pontifex tunc temporis Anagniae esset. Codex certe et characterum forma et ornamentorum, praesertim in litteris initialibus, indole, gallicam sapit manum.

« Fratris Sixti Medices, theologi Dominicani veneti, ex munere » magnifici atque eruditissimi adolescentis d. Bernardini Laure- » tani, d. Andreae filii 1557 », cum indice codicis, *iuxta translationem antiquam*. Folio proxime insequenti, idem Medices inscripsit epistolam, quam codicis historiae adornandae exscribo, etsi a Bern. M. de Rubeis dissertatione 23.ª operis: *De gestis, et scriptis ac doctrina s. Thomae,* Venetiis a. 1750 editam: « Sunt » mercatores quidam [ne latrones appellem] qui aliorum lucubra- » tionibus ditari, et virtutis opinionem ex maleficio aucupari » student, evenit enim proximis mensibus ut Thomas Iunta, bi- » bliopola insignis, commentaria d. Thomae Aquinatis super li- » bris *politicorum* imprimens, translationem antiquam Aristote- » lis super iisdem libris omni diligentia quaesitam nusquam re- » periret, ea tamen maxime desideraretur in eo ipso volumine a » studiosis, cum ob illius fidem, tum ob id quod divi Thomae » interpretatio in hanc tantum directa fuerat atque hanc explu- » naverat. Itaque dum ego super hoc plurimum sollicitarer, at- » que nullum non evolverem lapidem; denique opera Caroli Si- » gonii viri eruditissimi, a nobili atque erudito adolescente Ber- » nardino Lauretano, d. Andreae filio [quorum domus refertissima » est librorum atque antiquarum rerum memoria preciosa] co- » dice hoc manu scripto cum *politicorum* atque *oeconomicorum* » textu donatus fui. Ipsum ego una cum viro excellentissimo » Marco Antonio Mureto, Thomae de Iunta dedimus imprimen- » dum. Super eo autem opere, atque d. Thomae expositione labo- » ravit maxime eruditus vir Remigius Florentinus, qui ex bi- » bliotheca nostra dd. Ioannis et Pauli multa evolvit volumina, » ut commentaria haec redderet uberiora, et contextum et trans- » lationem ipsam alias lectu dificillimam transcriberet, ut im- » pressoribus redderetur facilior. Verum Martianus Rata qui apud » Iuntas impressionem mercede curabat (1), cui nobiscum vel » amicitiae, vel familiaritatis iure nihil erat commune, atque » circa haec nihil magis quam omnes praenunciati contulerat, » omnium horum nomine suppresso [cum maxima familiae illius » nobilis nausea] totam hanc sibi laudem arrogavit. Quod si ho-

(1) Nullibi istius editionis Iuntinae memoria ingesta.

» minem istum labores praesentium virorum, in eorum oculis, » suffurari non pudet, quid [quaeso] existimas ab eo factum iri, » si in vindemiam, i. e. codices alicuius absentis, aut vita functi » intrare contingat? Quid si scripta aliorum ad illius manus per» venerint? Verebitur ne, auctoris nomine obliterato, se se eorum » auctorem operum instituere? Tui, o lector humanissime, iudi» cium esto, et ex ungue leonem in hac re minutissima, verissime » tamen narrata, cognosce ».

« Felix vale. Venetiis, 24 ianuarii, ex musaeo nostro dd. » Ioannis et Pauli a. 1558 ».

Cod. 57 membr., saec. XIII, a. 363, l. 235 [L. VI, XXXIII]. Ma.

I. Aristotelis opera plura, tum sincera, tum perperam ei tributa.

1. *De metaphysica,* libri quatuordecim, f. 1-75.

1. *De physico auditu,* libri octo, f. 77-132.

3. *De caelo et mundo,* libri quatuor, f. 132-162.

In fine notatur quod *sit translatus de graeco in latinum.*

4. *Meteororum,* libri quatuor, *de nova translat.,* f. 162-196.

5. *De generatione et corruptione,* libri duo, f. 197-213.

6. *De anima,* libri tres, f. 214-234.

7. *De sensu et sensato,* f. 235-242.

8. *De memoria et reminiscentia,* f. 243-245.

9. *De sompno et vigilia,* ac *de divinatione per somnium,* libri duo, f. 245-252.

Liber *de divinatione* in codicibus fere omnibus et editionibus a primo *de somno* disiunctus est.

10. *De longitudine et brevitate vite,* f. 252-254.

11. *De iuventute et senectute ; de vita et morte,* ac *de respiratione,* f. 254-262.

12. *De motu animalium,* f. 262-266.

13. *De vegetabilibus et plantis,* f. 267-278.

Fabricius, *bibl. graecae,* III, p. 244, haec de iis habet: « Qui » hodie exstant libelli duo de plantis, sub Aristotelis nomine. » graece, a recentiore quodam translati sunt e latino Galli nescio » cuius, qui ex arabico illos transtulerat . . . ».

II. *Liber doctrinae inter animam et spiritum constabe luce cuidam amico scriptori cuiusdam regis edidit et Iohannes Hispalensis ex arabico in latinum, Raimundo tholetano archiepiscopo, transtulit*, f. 278-283.

Auctorem anonymum, non certe Aristotelem, nuntiat prooemium: « Interrogasti me de differentia spiritus et anime, ut tibi » scriberem quid antiqui dixerint in ea. Et ecce scribo tibi que» dam collecta que excerpsi de libro Platonis qui vocatur *Caca» don*, vel *Caradon*, et eius libro qui vocatur Thymeus, et ex li» bris Aristotelis philosophi . . . ».

Ioannis Hispalensis, seu *De Luna*, rabbini iudaici ex saeculo duodecimo, qui Aristotelis opera quaedam ex arabico in latinum, rogante Raimundo Toleti archiepiscopo, transtulit, notitiam ingessit Nicolaus Antonius in *bibliotheca Hispana vet.*, II, 267.

III. Procli, *de causis*, f. 284-293.

IV. *De causis proprietatum elementorum.* « Post quam pro» missus est sermo a nobis in celo et in mundo et determinavi» mus . . . », f. 293-300.

Non est Aristotelis, varia enim continet cum philosophi dogmatibus pugnantia, praesertim astrologica, ut et de Roma et Arabum sectis. Editus liber est in *Aristótelis opp.* latine, cum commentis Averrois. Ven., 1551, VII, p. 110.

V. Aristotelis, *de progressu animalium.* « De partibus autem » opportunis animalium ad motum eum qui secundum locum... », dictus quoque *de incessu animalium*, seu *de partibus incessui servientibus* [L. VI, 49], f. 300-306.

VI. —— *de lineis indivisibilibus.* « Utrum sunt indi» visibiles linee que totaliter in omnibus quantis . . . », f. 307-310.

VII. *De inundatione fluvii*, seu *de Nilo.* « Propter quid aliis » fluminibus in hyeme quidem augmentatis . . . », f. 310-311.

Liber in antiquioribus latinis philosophi editionibus obvius, Aristoteli verosimilius tribuendus est, quod anonymus vitae auctor a Menagio editus, et Alexander Aphrodiseus inter eius opera recenseant.

VIII. *Liber de coloribus*, f. 312-317.

IX. Aristotelis, *de phisionomia.* « Omnes anime sequuntur

» corpora, et ipse secundum se ipsas non sunt impossibiles... »,
f. 317-323.

Sunt qui supposititium putent librum.

X. Aristotelis, *de mundo,* seu *epistola de universo ad Alexandrum.* « Multociens mihi divina quedam ac mirabilis quippe res, » Alexander... », f. 324-331.

Hanc epistolam sinceram putat Fabricius.

XI. —— *epistola ad Alexandrum.* « Aristoteles Alexan- » dro bene agere. Misisti mihi quod sepe sustinuisti multos ad » nos disceptantes... », f. 331-332.

Supposititiam aestimo.

XII. *De vita Aristotelis,* f. 332-334. Vide cod. 54.

XIII. *Liber de morte Aristotelis,* seu *de pomo Perypati philosophorum principis gloriosissimi.* Prooemium inc.: « Cum ho- » mo creaturarum dignissima similitudo sit omnium ad imaginem » Dei factus...... »; tractatio vero: « Cum clausa esset via » veritatis sapientibus et impedita via rectitudinis........ », f. 334-338.

Libellum *de pomo* inscriptum, quod Aristoteles morti vicinus manu tenere eiusque odore se recreare fingatur, atque interim de morte contemnenda et animae immortalitate amicos docere, exaravit christianus scriptor, ut liquet a principio et a recitatis Abrahami et Noe, omnibus sapientiorum, nominibus. Bis editus, sine nota.

XIV. Aristotelis, *de intelligentia,* f. 338-340. V. cod. 55.

XV. —— *libellus de bona fortuna.* « Habitum autem » utique erit iis dicere, quoniam de felicitate est sermo...... », f. 340-342.

Cento consutus e locis quibusdam *Eudemiorum moralium* Aristotelis, iam editus Francofurdiae, 1507.

Codicis splendide exarati litteras initiales exornant picturae auro illitae, quibus Maria virgo cum puerulo; monachi vel stantes, vel sedentes, aut simul colloquentes, aut discipulos instruentes, aut decumbentes [quorum animas angeli in caelum attollunt] aut manibus aliquid tenentes occurrunt. Folio 340 quidam rotae supplicio afficitur. Passim margines conspicui sunt aulaeis, arboribus, floribus, leonibus, leporibus et canibus currentibus, serpentibus, avibus, psittacis, noctuis. Ab initio legitur: 1437. *Io-*

annes Marchanova, artium et medicinae doctor p. s. pec. em. Venetiis. XXIII.

Cod. 58 membr., saec. XIV, a. 340, l. 240 [L. VI, XLIII]. Ma.

I. Aristotelis, *ethicorum ad Nicomachum,* libri decem, f. 1-55.

II. ——— *rhetorica, translata a graeco in latinum.* Libri tres. « Rhetorica assecuta natura dialectice, ambe enim de talibus » quidem . . . ». f. 55-98.

III. ——— *politicorum,* libri novem, f. 98-170.

IV. ——— *magnorum moralium,* libri duo. « Quoniam ele» gimus dicere de moralibus, primum utique erit consideran» dum . . . », f. 170-191.

V. ——— *de problematibus,* cum postillis. « Propter quod » magne superhabundantie egritudinales aut que superhabun» danciam faciunt . . . », f. 191-258.

Deest particula trigesima octava, quae respondet extremae in Aristotelis operibus.

Ioannes Marchanova, artium et medicinae doctor, qui *pro sua pecunia emit* librum *Venetiis,* a. 1440, addidit indicem folio primo, putans particulas *de problematibus* esse quadraginta; idem serius [a. 1467] s. Ioanni in Viridario dono dedit.

Cod. 59 membr., saec. XIV, a. 246, l. 176 [L. VI, XLI]. Ma.

Aristotelis, *de instructione morum* [*ethicorum*], libri decem, f. 1-131.

Postillae occurrunt frequentiores, ac glossae interlineares.

II. ——— *topicorum,* libri octo, f. 135-207.

Postillae et glossae interlineares, praesertim in principio occurrunt, frequentius libris primo et secundo. Litterae librorum initiales omnes diagrammatibus auropictis conspicuae sunt, praesertim vero libri primi, in cuius ventre Aristoteles sedens ante pluteum docet auditorem.

III. Aristotelis, *priorum analyticorum* [i. e. *resolutoriorum*], f. 208-261.

Postillae et glossae interlineares una manu exscriptae ita redundant, ut iis concludendis vix spatia sufficiant.

IV. —— *posteriorum analyticorum,* libri duo, f. 261-293.

Varia manu non coaeva additae sunt postillae et glossae interlineares.

V. —— *elenchorum,* libri duo, f. 294-317.

Hic quoque glossae tum interlineares tum marginales superfluunt. Sub fine: *explicit tota logica nova.* Inferius: *Estimatus ducatis VII auri.* Folio anteriori charactere recentiori legitur: *Anno Dom. millesimo tercentesimo sexagesimo, die* 28 *mensis octobris, in die festi sancti Simonis et Iude ingressus est dominus legatus* [*cardinalis*] *Egidius* [*Albornotius*] *Bononiam* [eo anno receptam], *amen.*

Cod. 60 membr., saec. XIV, a. 314, l. 223 [Z. L. CCXXXV]. B.

Aristotelis, *opera varia,* sine interpretis nomine.

a. *Metaphysicorum,* libri quatuordecim, f. 1-104.

b. *Physic.,* seu *phisice auscultationis,* libri octo, f. 105-148.

c. *De anima,* libri tres f. 149-165.

Passim occurrunt notae marginales, praesertim a principio.

Codicem, ante Bessarionem, possederat *Frate Battista da Sassoferrato, dell' ordene de santo Francesco.*

Cod. 61 membr., saec. XIV, a. 280, l. 202 [L. VI, I]. Ma.

I. Magistri Adae Bouchermefort, *commentariorum in librum de causis* [Aristoteli vel Avempace, vel Alpharabio aut Proclo adscriptum], cum initiis propositionum litteris grandioribus. « Quo» niam intelligere et scire contigit circa omnes scientias, quarum » sunt . . . », f. 1-54.

Sub fine lego: « Librum de causis dextra mediante Dei mi» sericordia, complete scripsi: mihi non, sed laus cedat ipsi qui » nos formavit et cetera voce creavit ».

II. —— —— *commentariorum super libris octo physicorum Aristotelis,* cum initiis capitulorum. « Qua» liter liber totalis prima divisione dividitur in duas partes, sci» licet in prooemium et tractatum . . . », f. 54-130.

III. Magistri Adae Bouchermefort, *commentariorum in libros tres Aristotelis de anima,* cum principiis capitulorum. « Ratiocinatio est in hoc libro de anima: omne quod in principio est sciendum, quod anima quamvis non sit continua....... », f. 130-161.

Sub fine lego: « Expliciunt notulae libri de anima, editae a magistro Adam Bouchermefort, amen ».

De auctore nihil mihi compertum.

Codicem folio extremo inscriptum: *precii florenorum VI auri* possederat *Franciscus de Tayabobus de Emona,* antequam Ioannes de Marchanova coenobio s. Io. in Viridario, a. 1467 legasset.

Cod. 62 membr., saec. XIV, a. 363, l. 240 [L. VI, XXI]. Ma.

Alberti Magni, *commentarium in libros quatuor Aristotelis, de metheoris,* sine textu aristotelico. « In scientia naturali corpus mobile subiectum est, ut dictum est multocies... », f. 1-70.

II. Themistii, *commentum,* seu *paraphrasis librorum trium Aristotelis de anima,* cum initiis textus aristotelici. « De anima quaecumque possibilis est scientia... », f. 71-92.

Themistius, ab eloquentia *Euphrada* dictus, rhetor et sophista graecus, saec. IV plura in Aristotelem graece scripsit.

III. *Copia magistri Sugeri de Curtivo super veterem logicam totam.* « Circa finem octavi metaphysicae, scientia Aristotelis quae quasi tollit ab entibus proprias opiniones... », f. 92-108.

Est commentarius Porphirii introductionis in Aristotelis logicam.

IV. *Scriptum super libro praedicamentorum Aristotelis,* cum initiis textus aristotelici. « Iste liber continuari potest ad illa quae dicta sunt de universalibus scientiae... », f. 108-136.

V. —— —— *peri hermenias,* seu *de interpretatione Aristotelis.* « Inter libros totius logicae, iste liber..... », 137-158.

Tractatus in duos libros digestus est, ut semper apud Latinos.

Alberti Magni, *paucula quaedam ex libro sex principiorum,* in initio primi tractatus, f. 158-159.

VI. Alberti Magni, *commentarius in Aristotelis libros quatuor de caelo et mundo.* « De caelo et mundo, in hoc libro natu-» rarum loqui cupientes, primo visum est nobis... », f. 167-232.

VII. Averrois, *in parva naturalia Aristotelis.*

a. *De somno et vigilia,* f. 232-234.

b. *De longitudine et brevitate vitae,* f. 234.

c. *De virtutibus,* f. 234-236.

d. *De memoria et reminiscentia,* f. 236.

Codicem, *sua pecunia emptum a.* 1440, Ioannes Marchanova dono dedit coenobio s. Ioannis in Viridario Paduae, a. 1467.

Cod. 63 membr., saec. XIII, a. 345, l. 248 [L. VI, XIV]. Ma.

Anonymi, *quaestiones super libris Aristotelis de anima.* « Consequenter transeundum est ad quaerendum de homine, de » quo primo quaerendum est secundum statum eius in se ipso... ».

Sub fine, f. 69, quidam verbis exscriptis *Expliciunt quaestiones de anima* addidit *ab Alberto ;* non certe Alberto Magno tribuendus textus, a quo toto caelo differt.

Codex, cum quaestionum indice praeeunte, habet a principio et in fine folia addita, tractatiunculas non absolutas de re philosophica, et vitam s. Nicolai pariter non absolutam continentia. Folio 13 haec scripsit qui *ad puellam in civitate paduana cibo abstinentem* [de qua in textu] se retulit: « Et ego vidi quan-» dam mulierem quae vixerat per XVII annos absque comestione » anno Domini M.CC nonagesimo quarto, et postea adhuc vixit » et fuit in quadam villa prope mare in Valmania [sic] quae di-» citur Quarancant, longe Boiaros, ad XI horas ».

Cod. 64 membr., saec. XIV, a. 300, l. 197 [Z. L. CCXLIX]. B.

Averrois, *commentaria in libros tres Aristotelis de anima.* « Dixit Aristoteles quoniam de rebus honorabilibus est scire de » rebus aliquid, quo differunt ab invicem aut in subtilitate... ».

Auctor unamquamque propositionem incipit verbis: *Dixit Aristoteles, Aristoteles dixit.*

Codex habet folia 79.

Cod. 65 membr., saec. XIV, a. 380, l. 263 [L. VI, XXXV]. Ma.

Eiusdem, *commentaria in tres de anima libros Aristotelis,* cum textu litteris grandioribus.

Codicis, folior. 40, extremo memoriae ingestae: « 1390 die » in qua fuit vigilia sancti Nicholay, per totam diem pluit cum » magnis tonitruis et corruscationibus, durantibus multo tem» pore ». — « 1405, 16 decembris ». Inest quoque, folio quo liber compactus, testamentum Franciscbini domini Ioannis Marignani, civis bononiensis, notario Bartholomaeo q. Petri de Rochignellis, 23 aug. 1369. Volumen coenobio s. Ioannis in Viridario dono dedit Ioannes Marchanova de Venetiis, a. 1467.

Cod. 66 membr., saec. XIV, a. 310, l. 223 [L. VI, CLVIII]. Ma.

D. Thomae Aquinatis, *quaestiones in libros tres Aristotelis de anima.* « *Bonorum honorabilium* ec. Sicut philosophus docet » in secundo de animalibus, in quolibet genere rerum necesse est » prius considerare . . . ».

Codicem, foliorum 40, legavit Ioannes Marchanova coenobio s. Ioannis in Viridario Paduae, a. 1467.

Cod. 67 membr., saec. XV, a. 364, l. 240 [Z. L. CCLIII]. B.

I. Eiusdem, *in Aristotelis de anima libros secundum et tertium.* « *Quae quidem a prioribus tradita.* Postquam philosophus » posuit opiniones aliorum de anima in primo libro, accedit ad » determinandum de anima . . . », f. 2-28.

In fine, characteribus rubris: « Explicit tercius liber de » anima, Deo gratias, amen, quem scripsit Ioachim Brixiensis, » et sunt quinterni tres et duae chartae et media . . . ». Amanuensis idem est qui partem codicis [Z. L. CCLII] exscripsit.

Paucula tantum verba veteris translationis textus praeponuntur, dum in editione veneta Hier. Scoti, a. 1550, et Argyropuli traduntur: in ea occurrit et liber primus. Ceterum librorum

tantum secundi et tertii descriptio sententiam confirmat eorum qui, scriptoribus antiquis consentientibus, primum aiunt esse Reginaldi de Piperno.

II. Eiusdem, *glossae super librum de sensu et sensato, Aristotelis.* « Sicut philosophus dicit in tercio de anima, sic separa» biles sunt res . . . », f. 30-48.

Ordinem a d. Thoma in tractatione librorum Aristotelis pandit locus ex prooemio : « Post librum de anima, in quo de » anima secundum se determinat immediate, sequitur hic liber » de sensu et sensato, quoniam ipsum sentire magis ad animam » quam ad corpus pertinet, post quem ordinatus est liber de so» mno et vigilia ec. ».

III. —— *glossae super librum de memoria et reminiscentia.* « Sic dicit philosophus in VII de historiis animalium, nam » ex inanimatis ad animalia paulatim . . . », f. 48-53.

Sub fine lego : « Expliciunt glossae super libro de memoria » et reminiscentia, et de sensu et sensato, scripta a Ioachim de » Brixia ».

IV. Anonymi, *in Aristotelis de anima.* « Ad evidentiam eo» rum quae sequuntur, quaeruntur octo quaestiones ; prima est » utrum de anima sit scientia, et quae sit necessitas scientiae de » anima . . . », f. 54-64.

Adduntur, modo appendicis, tractatus bini, f. 64-99, ille historicus, duobus capitulis, *de opinionibus circa animam, ab antiquis editis,* alter, capitulis duodecim, *de essentia animae; huius comparatione ad corpus; potentia corporis ad actum animae; manifestatione huius existentiae; operationibus, potentiis et differentiis animae; ostensione generalis causae secundum quam anima ad corpus comparatur; diversitate animarum; harum virtute, quatenus est principium vitae et generationis.*

Cod. 68 membr., saec. XV, a. 296, l. 210 [L. VI, XVII]. Ma.

I. Alberti Magni, *in Aristotelis libros tres de anima.* « Omni» bus quae de corpore mobili et mobili secundum locum . . . . », f. 1-71.

II. —— *de nutrimento et nutrito per se.* « De ani-

» ma secundum ipsam in praecedenti libro dictum est...... »,
f. 71-75.

III. Alberti Magni, *in librum Aristotelis, de sensu et sensato, commentarius.* « Quoniam de anima secundum se ipsam consi» deratam iam in secundo de anima determinatum est...... », f. 75-94.

IV. Anonymi, *quaedam ulterius de sensibus,* f. 95-97.

V. Alberti Magni, *in librum Aristotelis de memoria et reminiscentia commentarius.* « Reliquorum autem primum conside» randum est de memoria, cum agimus de communibus.... », f. 97-101.

VI. Anonymi, *de eadem materia.* « Iste tractatus incipit » perscrutari de memoratione et de inductione... », f. 101-102.

VII. Alberti Magni, *libri duo de intellectu et intelligibili.* « Sicut a principio istius operis diximus, scientia de anima non » satis complete... », f. 102-107.

Librum primum *de natura intellectus,* excipit alter, fol. 179-187, *de perfectione naturali intellectus.*

VIII. —— *liber de spiritu et respiratione.* Tractatus duo. « Multa sunt animalia, quae quidem secundum locum » moventur... », f. 107-114.

IX. —— *de motibus animalium,* libri duo. « Tem» pus et ordo expostulat quoniam da animalium motibus hic dis» seramus... », f. 114-122.

X. —— *de aetate, sive de iuventute et senectute,* » tractatus duo. « Iam explevimus quae de operibus animae et » passionibus videbantur esse dicenda... », f. 122-125.

XI. —— *de morte et vita* ac *de longitudine et brevitate vitae.* Tractatus duo. « Probatum in fine primi caeli et » mundi... », f. 125-130.

Adiecta fol. 130 tractatio, quae in Alberti operibus editis desideratur. « In tractatu perscrutamur de causis longitudinis et » brevitatis vitae; dicimus ergo quod concessum... ».

XII. —— *de natura et origine animae, liber.* Tractatus duo. « De anima quidem secundum quod est perfectio corporis, et de partibus eius... », f. 130-144.

XIII. —— *de somno et vigilia, libri tres.* « Som-

» pnus et vigilia non sunt passiones nisi animalium et conveniunt » omni . . . », f. 144-162.

XIV. Alberti Magni, *de motu processivo,* seu *de motibus progressivis liber.* Tractatus duo. « Generaliter autem intelligendum » est, quod animalia habentia motum non participant motum lo- » calem . . . », f. 162-170.

XV. —— *de diversitate animarum secundum intellectum, resolutis quaestionibus contra Averroem.* « Quia autem » apud nonnullos eorum qui philosophiam se profitentur scire, » dubium est de animae separatione . . . », f. 170-178.

Haec tractatio, titulo quoque *de diversitate intellectuum* in nostro codice, appellatur in editis: *De sanitate intellectus contra Averroem,* ut et *libellus contra eos qui dicunt, quod post separationem ex omnibus animabus non remanet nisi intellectus unus et anima una.*

Cod. 69 chart., saec. XV, a. 336, l. 235 [L. VI, XVI]. Ma.

I. Alberti Magni, *libri tres de anima, secundum Aristotelem.* Sub fine: « Completum 1421, die 27 mensis iulii, per me Ioan- » nem de Aquila in civitate Bononiae », f. 1-122.

II. —— *commentarius in libros duos Aristotelis de generatione et corruptione.* « Cum duae sint considerationes de » mobili simplici, quarum una est de mobili simplici . . . . », f. 123-156.

III. *De nutrimento et nutribili, secundum Albertum Magnum.* Tractatus duo, f. 156-161.

Codicem, cum tribus litteris initialibus auropictis, principio librorum monachorum icones in ventre referentibus, Ioannes Marchanova *pro sua pecunia emit Venetiis a.* 1436, ac anno 1467 coenobio s. Ioannis in Viridario, Paduae reliquit.

Cod. 70 membr., saec. XIV, a. 256, l. 190 [Z. L. CCLX]. B.

Alexandri de Alexandria, *super Aristotelis libros tres de anima quaestiones.* Littera dedicationis inc.: « Interrogasti me, ho- » noret te Dominus, illustrissime fili, Philippe de Melduno, de

» optimo quod est in nobis, scilicet de anima... » ; textus vero: « Ubi non est scientia animae non est bonum : XIX Augustinus » *de civitate,* III cap.°, plus scientiam terrestrium caelestiumque » rerum . . . ».

Absoluto opere legitur : « Explicit summa super librum *de* » *anima,* edita a fratre Alexandro de Alexandria, de ordine fra» trum Minorum, concessa fratri Thomae de Neocastro, provin» ciae Calabriae, praedicti ordinis, fratri minimo, quam summam » seu scriptum emit ab uno fratre ordinis Praedicatorum, fratre » Laurentio de Prato nomine, anno Domini MCCCCXXIII de » mense decembris. Deo gratias, manu propria ».

De auctore vide *Biblioth. ms.,* II, p. 66.

Codex, folior. 103, habet indicem uberrimum sub fine.

Cod. 71 membr., saec. XIV, a. 320, l. 230 [L. VI, III]. Ma.

Ægidii Romani, *in libros tres Aristotelis de anima expositio,* sine textu. « Philosophus in secundo physicorum volens » ostendere et investigare terminos et limites . . ».

Libro primo, f. 1-13, desunt plura, in fine codicis apposita, f. 69-72. Tertius finit folio 68. Opus, ut et cetera auctoris, nomine *commentarii, summae, sententiae, scripti,* nuncupat Ægidius *Iacobo Ioannis Caietani, rothomagensi canonico.* Editum Venetiis a. 1496. Vide cod. 40.

Folio primo memoria ingesta codicem ms. coenobio s. Ioannis in Viridario pertinuisse.

Cod. 72 membr., saec. XV, a. 369, l. 252 [Z. L. CCLVII]. C.

Eiusdem, *in libros tres Aristotelis de anima expositio,* sine textu.

Codicem, fol. 118, cum litteris trium librorum initialibus egregie pictis, a. 1420 possederat *Magister Nicolaus de Cremona, quond. Ioannis de la Rocha.* Praeeunt foliis duobus quaedam liturgica ex saeculo decimoquarto.

Cod. 73 membr., 1431, a. 350, l. 250 [L. VI, CI]. Ma.

Mag. Ioannis de Ianduno, *quaestiones in libros tres Aristotelis de anima*. Prologus inc.: « Inest enim mentibus hominum » veri boni naturaliter inserta cupiditas, sed ad falsa devius error » abducit... »; textus vero: « Ommissis autem omnibus parti» bus philosophiae, solum de naturali est praesens intentio... ». Aliquot lineis interiectis, exstat principium ut in aliis codicibus: « Et primo circa ipsam quaeritur: utrum de anima potest esse » scientia, et videtur quod non... ».

Extremo folio additus a. 1615 *index collectus a d. Romano Lucensi, canonico regulari lateranensi, ad maiorem commoditatem.*

Ioannes de Gandavo, seu de Ganduno, vel de Ianduno, aliis de Geduno, Perusiae theologiam ac philosophiam docuit, sub initio saeculi XIV. Eadem cum Marsilio Patavino sentiens, in dissidiis de imperio inter Ludovicum Bavarum et Ioannem pp. XXII, ab hoc perculsus est anathemate a. 1327.

Codicem, folior. 219, quatuor exsectis, a. 1431 exscribendum curavit Patavii Ioannes Marchanova, qui scriptionis memoriam a. 1444 ingessit, a. vero 1467 legavit coenobio s. Ioannis in Viridario. Volumen ceteroquin commendant membrana tenuior, characteres elegantes, litterae plures initiales egregie pictae, insignia familiae Marchanovae.

Cod. 74 chart., saec. XV, a. 431, l. 288 [Z. L. CCLXXXI].

Magistri Ioannis de Gandavo, *super libros tres Aristotelis de anima quaestiones*. Textus aristotelici, ex antiqua versione, particula inc.: « Bonorum honorabilium notitiam opinantes... ».

Codicem, folior. 87, cum initiis pericoparum Aristotelis ac notis marginalibus rarioribus, ornant litterae omnes initiales, praesertim vero quae ad singulorum librorum exordium, floribus auropictis.

Cod. 75 chart., saec. XV, a. 404, l. 285 [Z. L. CCLVIII]. B.

Eiusdem, *in libros tres Aristotelis de anima quaestiones*. Ut supra.

Codex, sine litteris initialibus librorum et capitum, quibus pingendis locus paratus, habet folia 155, quorum extremum inscriptum: « Expliciunt questiones trium librorum de anima edite » ab excellentissimo doctore ac magistro Iohanne de Gandavo in » Flandrea ».

Cod. 76 chart., saec. XV, a. 337, l. 238 [Z. L. CCLIX]. B.

I. Eiusdem, *super librum Aristotelis de anima quaestiones*. Libri tres, f. 1-185. Idem ac codicibus praecedentibus.

II. —— *super librum Aristotelis de somno et vigilia quaestiones*. « Circa librum de somno et vigilia, queritur utrum » de somno et vigilia possit esse scientia . . . », f. 188-217.

III. —— *super librum Aristotelis de sensu et sensato quaestiones*. « Circa librum de sensu et sensato quaeritur primo » utrum de communibus passionibus animae et corporis possit » esse scientia . . . », f. 217-266.

IV. —— *super librum Aristotelis de motibus animalium quaestiones pulcherrimae*. « Circa librum de motibus animalium et » de causa motus animalium qui incipit de motu autem eo . . . », f. 266-289.

Excepto superius notato, desunt principia textus Aristotelis.

Codex habet auropictam litteram initialem primam.

Cod. 77 membr., saec. XIV, a. 216, l. 155 [Z. L. CCLXI].

I. Fr. Gratiadei Æsculani, *quaestiones in libros Aristotelis de anima*. Prooemium incip.: « Sicut in principio metaphisicae » philosophus dicit: *Omnes homines multum scire desiderant* », quaestiones autem: « *Bonorum honorabilium*. Hic primo quaeri » posset quare scientia dicatur magis esse bonum honorabile, » quam bonum laudabile . . . », f. 1-28.

Frater Gratiadei vel Gratiadeus aesculanus ab Æsculo Samnitum Praecatinorum, seu Piceni, ordinis Praedicatorum, philosophia et theologia praestans, floruit ad annum 1341, ac valde iuvenis occubuit. Ex eo autem quod constet illum in disputationibus semper obstitisse Ægidio, ordinis Eremitarum; e re, ex stylo, ex opusculorum in unum volumen nexu, aestimarim opellas insequentes auctori eidem tribuendas.

II. Anonymi, *tractatus de suppositionibus* [logice]. « Suppo-» sitis significatis terminorum incomplexorum, in hoc tractatu » intendo perscrutari de quibusdam proprietatibus terminorum, » quae solum eis competunt sed quae sunt partes propositio-» nis . . . », f. 31-44.

Opella, cui alia praeerat, trifariam dividitur, nempe *de suppositione terminorum, de appellatione, de copulacione.*

III. —— *tractatus de propositionibus et syllogismis hypoteticis.* « In hoc tractatu secundo intendo perscrutari de pro-» positionibus et syllogismis hypotheticis, et hunc tractatum » divido in tres partes principales: in prima perscrutabor de » propositionibus hypotheticis et conditionalibus; in secunda de » syllogismis hypotheticis conditionalibus; tertia pars de aliis » speciebus propositionis hypotheticae et de modo syllogismandi » ex eis . . . », f. 44-70.

Cod. 78 membr.-chart., 1429, a. 345, l. 240 [L. VI, CXXIII]. Ma.

Pauli Veneti, *in Aristotelis de anima libros tres expositio*, cum initiis textus aristotelici. Prooemium inc.: « Tanta littera-» rum scientiae est amplissima gloria, ut sempiterna atque im-» mortalis humana intelligentia . . . ».

Expositio latissima differt toto caelo ab ea quae codice L. VI, CXXVII data est.

Codicem, foliorum 226, eleganter duplici columna exscriptum, commendant litterae pictae trium librorum initiales ita, ut prima referat monachum haeremitanum, in campo caeruleo, consociatis homine nudo, equo, serpente, arbore: ornamentis auropictis, in margines folii primi digredientibus, accedunt insignia gentis Della Torre. Littera initiali alterius libri Petrus Venetus,

ut credo, monachos stantes eloquio instituit; extremi, idem in suggesto sedens alloquitur discipulos in subselliis circumcirca sedentes.

Sub fine textus: *Matthaeus de Ripalta, placentinus studuit Paduae.* Inde notam summi historice habendam lego: « Opus hoc » inter ceteros Aristotelis commentariorum codices memoria di- » gnum coeptum fuit atque completum anno Domini 1429, sum- » ptibus mei fratris Matthaei de Ripalta, placentini; quo scilicet » tempore in partibus Ytaliae claruit tunc philosophorum prin- » ceps Paulus Venetus, nostri ordinis Eremitarum non immerito » excellentissima gloria, quem dum in felici studio paduano, opus » istud ab eodem clarissimo ordine, intellectu potius divino quam » humano, compilatum edoceret, expleto capitulo quod de gusta- » bili nuncupatur, mors impia subripuit, et mundum tanta luce » fulgidum viduavit, millesimo memorato, quintadecima luce » mensis iunii, dum aurora rubens micantes stellas caelitus ef- » fugaret, cuius fama posteris elucescat..... ». Idem Matthaeus sua manu exaravit fol. 225-226 *tabulam argumentorum.* Eius notitiae minoris pretii leguntur a principio. Quem codicem Ioannes Marchanova, a. 1440 emit Patavii, a. 1467 coenobio s. Ioannis in Viridario ab eo dono datum legimus.

Cod. 79 chart., saec. XV, a. 435, l. 296 [L. VI, LXXIV.ª]. Ma.

I. Caietani Thyenaei, *expositio in libros tres Aristotelis de anima,* cum initiis textus aristotelici. Prologus inc.: « Sicut an- » tiquorum nos monet auctoritas, philosophia realis speculativa » in tres partes est distincta... »; prooemium vero operis: « Hic » liber qui de anima inscribitur, est textus in ordine librorum » naturalium Aristotelis .... »; finit vero: « Hic terminatur » expositio libri de anima, Aristotelis, edita per famosissimum » artium et medicinae doctorem, dominum magistrum Caietanum » de Thienis de Vicentia. 1448, die 19 iunii, Paduae ». *Titulos quaestionum libri de anima Aristotelis,* excipit epistola auctoris Onuphrio Calabro, quae in editionibus huius operis [Patavii, Petr. Maufer, 1475, f.° — Vicentiae, Henrici de Sancto Urso, 1486, f.°] supplet prologum: *Sicut antiquorum,* nomine tamen Onuphrii

Calabri misso. Post epistolam leges: « Exemplatum post exem- » plar Caietani, scriptum manu propria ipsius », f. 1-129.

Haec strictim de huius tractatus auctore Renan: « Gaetano » cherche à concilier l' immortalité avec la théorie aristotélique » de la perception: il n' y reussit que par la plus bizarre des » hypothèses » (1).

II. Caietani Thyenaei, *quaestiones tres philosophicae*, quarum prima *de sensu agente* respondet 11.[ae] codicis [L. VI, CLXX]; altera *de sensibilibus communibus* tertiae; extrema *de intellectu* decimae, editae omnes, ut notavi in eo codice, f. 130-135.

III. Iacobi Foroliviensis, *tractatus de intensione et remissione formarum*. « Quaestio est utrum intensio formae fiat per addita- » mentum partis formalis... ». Finit: « Et sic tractatus de inten- » sione et remissione formarum hic feliciter explicit, compositus » ab olim monarcha et totius speculo mundi, artium et medicinae » doctore, Iacobo Forliviense, qui divinitate ingenii eum condidit » claritate aetatis suae dum foret vigenis uniernis: obiit autem » Paduae, 1414, pridie mensis februarii », f. 138-175.

Indicem sua, puto, manu, addidit initio Ioannes Marchanova, qui codicem a. 1450 *pecunia proprium faciendum curavit Patavii*, et a. 1467 coenobio s. Ioannis in Viridario Paduae donavit.

Cod. 80 chart., saec. XV, a. 438, l. 287 [L. VI, LXXIV.[b]]. Ma.

Caietani Thienaei, *expositio in libros tres Aristotelis de anima*, cum initiis textus aristotelici.

In codice, egregie fol. 117 exscripto, desunt litterae initiales, quibus pingendis spatium datum.

Cod. 81 chart., saec. XV, a. 412, l. 274 [L. VI, XXXII]. Ma.

Apollinaris Offredi, *quaestiones super tribus libris Aristotelis de anima*. Dedicatio operis Philippo Mariae Vicecomiti inc.: « Du- » dum animo volveram, invictissime princeps Philippe Maria, ut » et tuus essem initio natus . . . . . »; textus vero: « *Bonorum*

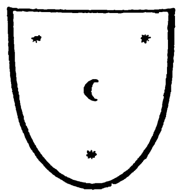
(1) *Averroes et l'Averroisme*. Paris, 1852, p. 277.

» *honorabilim notitiam.* Obmissis multis quae in principio expo-
» sitionis huius libri . . . ».

Folio extremo 268 legitur: « Expliciunt quaestiones super » tribus libris de anima Aristotelis, editae et compilatae per ex» cellentissimum ac aetatis nostrae philosophorum principem, m. » Apollinarem de Offredis, cremonensem, artium et medicinae » doctorem ac monarcham supremum. 1462. E. C. R. S. ». Vide cod. 52.

Cum Vicecomes *consilium pro salute animae* ab auctore quoque postulasset (1), idem respondit anno 1444 opere bifariam diviso, in cuius prima parte [f. 1-54] agit *de exploratione verborum*, altera [f. 55-268] quaestiones ac dubitationes difficiles de anima dissolvere decernit, « pro fidei nostrae vero solidoque cultu... ».

Titulus praestat littera initiali egregie picta, quae divum Hieronymum sedentem, cum leone, ac insignia cum lunula et tribus stellis refert.

Luna et stellae albae , in campo rubro.

Cod. 82 chart., saec. XVI, a. 320, l. 213 [L. VI, CCCI].

I. Petri Trapolini, *quaestiones ac notabilia recollecta super libris Aristotelis de anima, per me Benedictum Tyriacam.* « De » subiecto libri. Anima est subiectum, quia de ea probantur pas» siones: de utilitate infra declarabitur . . . », f. 2-115.

II. *Quaestiones ac notabilia recollecta per me Benedictum Tyriacam mantuanum, in libro caeli, legente domino Petro Trapolino, doctore eminentissimo.* « Primo dominus Petrus in prooemio suo » multa dixit circa subiectum huius libri . . . », f. 116-125.

Textus uterque non ex integro Trapolinum habet auctorem, cum animadversiones a Tyriaca discipulo passim occurrant.

(1) Argelati. *Biblioth. scriptt. mediol.* II, 1649.

Petrus Trapolinus, patavinus ex Vico aggeris, ad lauream a. 1483 promotus, philosophiae ordinariae in patrio gymnasio a. 1484-1493 professor, medicinae practicae cathedram tenuit a. 1494-1499. Scholam ibi tenebat teoriae ordinariae anno 1509, quo obiit, quinquagesimo octavo aetatis.

Inseruntur **a.** *recollectae magistri Petri de Mantua, qui inceperat legere librum de anima, sed non potuit finire coactus legere physicam;* **b.** *plura in quaestiones de anima, agitatas a Ioanne de Ianduno* [f. 21-23, 64-65]; **c.** *quaestiones caeli et mundi, disputatae Parisiis per magistrum Dominicum de Clavisio,* f. 126.

Cod. 83 chart., 1523-1524, a. 210, l. 150 [L. VI, CCLXXI]. D.

Ioannis Montedoche, *anñotationes in tertium Aristotelis librum de anima.* « Dividebatur a principio totus liber de anima in » tres partes ut visum fuit . . . ».

Lectiones quinque supra octoginta ab auctore, *uño trium sui temporis philosophorum peritissimo a.* 1521, in gymnasio patavino actas, Aurelius Thedoldus, a die octava aprilis 1523 ad decimum quintum mensis februarii, a. 1524 exscripsit.

Codex habet folia 256.

Codd. 84-86 chart., saec. XVII, a. 295, l. 200 [L. VI, CXC-CXCII]. Yc.

Caesaris Cremonini, *explicationes in Aristotelis libros de anima.*

Volumen primum continet librum primum, lectionibus triginta, f. 1-91; alterum lectionibus centum triginta duabus, f. 93-506. Prooemium quod incip.: « Explicaturi libros Aristotelis de » anima », ediderunt Renan in *Averroes et l'Averroïsme,* Paris, 1852, pag. 357-358; Cantù. *Gli eretici d'Italia,* III, pag. 165.

Volumen secundum complectitur, lectionibus sexaginta octo, explicationes in primam tertii libri partem, f. 1-199.

Volumen tertium, lectionibus 69-116, partem postremam libri tertii, f. 1-164.

Accedit *quaestio* eiusdem Cremonini: *utrum animi mores*

sequantur corporis temperamentum. « Praeclara quaelibet difficilia esse in veteri est proverbio . . . », f. 166-199.

Cod. 87 membr., saec. XIV, a. 265, l. 205 [Z. L. CCXXXVII]. B.

Oraculum secrete secretorum Aristotelis, edictum ad peticionem illustriss. regis Alexandri, translatum de graeco in latinum per magistrum Iohannem filium Patricii et linguarum fidelissimum interpretatorem.

Guidoni de Valentia civitatis tripolitanae pontifici Philippus, *suorum minimus clericorum,* dicat *librum praesentis operis, quo de omnibus fere scientiis aliquid utile continetur.* Idem in prologo asserit *haec preciosissima philosophiae margarita ex haebraica in latinam linguam transtulisse,* subdens: *quem librum princeps potissimum philosophorum Aristoteles composuit, ad peticionem regis Alexandri . . . . . .*

Opus diversimode appellatum est: *Secreta secretorum — liber de secretis secretorum — liber de regimine regum et principum vel dominorum — epistolarum Aristotelis ad Alexandrum discipulum suum — de instructione principum per quatuor partes, secundum quatuor virtutes cardinales.*

Insunt autem praecepta *de regimine principum, de sanitatis conservatione, de physiognomia.* Si cum pluries edito compares, plura desunt de *proprietatibus originalium lapidum — vegetabilibus — iustitia et eius commendatione — exitu rerum in esse et ordine — motu et situ caelorum — ortu animae — formatione hominis — sensibus — consiliariis — baiulis — scribis — nunciis — subditis domus propriae — dispensatoribus.* Quomodo vero Ioannes et Guido, latini interpretes ambo appellentur, prologus alter declarat, quo assertum Ioannem *de graeca in romanam linguam, deinde in arabicam librum transtulisse;* romana deperdita versione, Guidonem ex arabica in latinam. Opella Aristoteli perperam adscripta creditur (1).

Codex, folior. 22, quorum extremo, post nomen erasum apparet a. 1402.

(1) Fabricius. *Bibliotheca graeca,* III, 286-284.

Cod. 88 membr., saec. XV, a. 220, l. 145 [Z. L. CCXXXVIII]. B.

I. Aristotelis, *secreta secretorum*, f. 1-36.

Tractatus superiori absolutior, etsi pauca quaedam, in editis legenda, desiderentur.

II. Tractatus, *quid sunt planetae, qua anni periodo cursum suum peragant; quae agenda ab homine in signis zodiaci*, f. 36-38.

Opus complet rhithmus compendiarius. Est: li. ari. scor. tau. sa. gemi. capri. a. le. pis. vir.; videlicet: *Libra, aries, scorpio, taurus, sagittarius, gemini, capricornus, aquarium, leo, piscis, virgo.*

Principio inscripta vaticinia ann. 1424, ac nota 24 octobris, 1447: *Fra Valerio, guardian de san Francesco de Trevixo me a datto questo libero a mi per Zuane Bonechorso, pagado per soldi* 50 *de pizoli, et fu lo marti della fiera, la quale si è de pre Antuonio da Veniexia da cha Venier.*

Cod. 89 membr., saec. XIV, a. 353, l. 240 [L. VI, CCXVII]. N.

Aristotelis, *metaphysicorum, secundum veterem translationem*, libri duodecim. « Omnes homines natura scire desiderant; » singulorum autem est sensuum dilectio ... ».

Folio extremo serior manus inscripsit *epistolam beati Bernardi cuidam militi* [Raymundo] *transmissam de gubernanda familia*, quae incip.: « Doceri petis a nobis de cura et modo rei » familiaris utilius gubernandae ... ». Finem epistolae haec verba excipiunt: « Ludovici de Dragonibus est ista sancti Bernardi » epistola, atque idem Ludovicus doctor in paduano studio, et » miles per sacrosanctam imperialem maiestatem scripsit. » Adduntur monita plura.

Codicem, fol. 39, commendant litterae initiales lineis tenuioribus pictae, praesertim vero libri primi auro conspicua, cum ornamentis in margines digredientibus. Folio primo legitur: *D. Angelli de Veneciis. Franciscus subscripsit XV octobris, V.ª indict.*: serius inscriptum *F.* 1632 *O.*

Cod. 90 membr., saec. XIV, a. 365, l. 252 [L. VI, XLV]. Ma.

Aristotelis, *metaphysicorum libri, cum commentario Averrois.* Desunt libri primus, undecimus, decimus tertius, et decimus quartus, cum perpaucis in fine decimisecundi.

Codicem, folior. 107, cum litteris initialibus belle pictis, Hieronymus de Sanctasophia, artium doctor Patavii, dono obtulit a. 1450 Ioanni Marchanovae artium et medicinae doctori, qui 1467 coenobio s. Ioannis in Viridario Patavii cessit.

Cod. 91 membr., saec. XV, a. 318, l. 193 [Z. L. CCXLVIII].

Averrois, *commentum in duodecim libros metaphysicae Aristotelis,* cum textu.

Libri decimustertius et decimusquartus desunt, ut in editione patavina Laurentii Canozii a. 1473, qua, ante impressoris notam, legitur: « Textus atque commentum translationis anti» que correspondens huic novo non reperitur .... Nove » translationi librorum metaphysice et veteri ab Averroi cordu» bensi commentate .... finis impositus est ».

Folio extremo 89 legitur: « Nicholaus ex parte Dei de co» mitatu Augi, commorans in vico Bucherie parvi pontis, in ho» spitio ad signum leonis incariati Veron. b. ».

Cod. 92 chart., saec. XIV, a. 333, l. 230 [L. VI, CCIV.ª]. Ma.

Ioannis Buridani, *in duodecim primos Aristotelis libros metaphysicorum quaestiones.* Prooemium inc.: « Aristoteles in pro» oemio metaphysicae recommendat metaphysicam super omnes » scientias practicas et speculativas ... »; textus vero: « Primo » quaeritur utrum metaphysica sit omnium scientiarum dignis» sima, et arguitur primo quod non ... ».

Sub fine quinti libri: « Finiuntur quaestiones Ioannis Bu» ridani ...... die Echardi episcopi »; sub fine septimi: « Com» plete sunt istae quaestiones .... in die sancti Policarpi, et

» eadem hora incipiunt quaestiones octavi » ; sub fine extremi: « Aprilis VIII die, XVIIII hora ».

Constat Buridani, philosophi galli, opera saepe in Gallia et Anglia typis commissa.

Folio 94 habetur tabula omnium quaestionum super libris omnibus metaphysicae disputatarum.

Margo inferior primi folii inscribitur: « Dominus Petrus » Raimondini de Imola XIII novembris 1399 vidit scriptum »; extremi vero: « pretii ducatorum trium ».

Codicem, folior. 112, emit Patavii a. 1440 Ioannes Marchanova, reliquit coenobio s. Ioannis in Viridario, a. 1467.

Cod. 93 membr., saec. XV, a. 371, l. 261 [Z. L. CCLXXXVII]. B.

Alberti Teotonici [Magni], *commentum super metaphysicam Aristotelis,* libri tredecim. « Naturalibus et doctrinalibus iam » quantum licuit scientiis elucidatis... ».

Codicis, fol. 200 egregie exarati, ornant titulum littera initialis auropicta, in ventre referens monachum legentem, ac insignia Bessarionis, tribus alatis puerulis recta.

Cod. 94 chart., saec. XV, a. 295, l. 210 [Z. L. CCCCXC]. B.

I. Aristotelis, *metaphysicorum,* libri quatuordecim, a Bessarione card. latine versi. « Omnes homines natura cognoscere de» siderant, signum autem est sensuum dilectio... », f. 5-132.

Praeit *Bessarionis episcopi tusculani, sanctae rom. eccles. cardin. in novam metaphysicorum Aristotelis translationem praefatio ad Alphonsum, sereniss. atque illustr. principem Aragonum, et utriusque Siciliae regem invictissimum,* quam, ideo quod versionis rationes exhibeat, libenter subiicimus.

« Bessarion Alphonso inclyto atque invictissimo regi salutem. » Magnum illum Alexandrum macedonem, inclyte atque invi» ctissime princeps, editionem metaphysicorum Aristotelis, qui» bus apprime eruditus fuerat, iniquo animo tulisse memoria » prodiderunt; cuius rei rationem in litteris, quas ad praecepto» rem suum Aristotelem dedit, facile expressit: quod scilicet do-

» ctrina ac sapientia potius, quam armis viribusque anteire ce-
» terorum cupiebat. Et quidem merito, cum illud hominis, hoc
» animalis, illud ingenii, hoc corporis sit virtus. Hunc tu, rex
» sapientissime, imitatus, neque armis solum, ac tot tantisque
» victoriis, quibus immortalem tibi gloriam comparasti, conten-
» tus, litteris quoque modo divinis, modo gentilibus, et his cum
» ad sapientiam, tum ad eloquentiam conducentibus, non in pace
» solum, verum et in medio bellorum fervore incumbis, et ita in-
» cumbis ut, cum summus in armis sis, summumque in re militari
» locum teneas, dubium sit quonam magis excellas huiusmodi
» rebus studentibus, armis ne an scientia, potentia an sapientia.
» Cuius rei argumentum est, quod me ut librum metaphysicorum
» Aristotelis tibi latinum facere efflagitasti, et ita efflagitasti ut
» ego tanti principis tam honesto desiderio victus, oblitus fuerim
» mei ipsius, et tantam rem aggressus sim. Quam veteres aggressi
» latini quid fecerint, quove modo in latinum verterint, aliorum
» sit iudicium : ita certe verterunt ut opus fuerit et.sanctiss. ac
» clementiss. dominum nostrum Nicolaum V pontificem maxi-
» mum, qui omnis scientiae, omnis divinae humanaequae sapien-
» tiae doctissimus, in apostolicam sedem conscendit, quique,
» ut loco et dignitate, ita philosophia, theologia, et omni opti-
» marum scientiarum genere principatum obtinet, viros eligere
» utriusque linguae peritos, qui omnes fere Aristotelis libros de-
» nuo in latinam verterent orationem, et maiestatem tuam ante
» illius in apostolicum tribunal assumptionem a nobis petere, ut
» hunc, de quo loquimur, librum latinum faceremus, quem iam-
» diu a me perfectum tuae sacrae maiestati, rex inclyte, dedicavi.
» Hunc, qualiscumque erit, cum tua serenitas hilari vultu acce-
» perit, non dubito ceteris quoque, ob auctoritatem et dignita-
» tem tuam, acceptum gratumque futurum. Vale feliciter, rex
» invictissime ».

Hanc codicis partem eadem interpretis manu exaratam credimus.

II. D. Hieronymi, *epistolae ad Rufinum monachum,* Praesidium Placentinum, Pammachium, Oceanum episcopum, Paulinum, Thyrasium, Damasum, Chromatium, Heliodorum, Cyprianum, Sumniam et Fretellam, Theophilum, Marcellam virginem

Mauritii filiam, Celantiam, Susannam, Eustochium virginem, Algasiam, Riparium, Apronum. Insunt vel ad eundem, vel ad alios epistolae Paulini et Thyrasii, Damasi, Chromatii et Heliodori, d. Augustini, Theophili, Epiphanii. Interseruntur vero:

a. *Definitio fidei symbolique nicaeni concilii a beato Hieronymo de graeco in latinum translata sermonem,* scilicet *exploratio fidei ad Cyrillum,* quae inc.: « Credimus in unum Deum, patrem » omnipotentem . . . », f. 211-213.

b. *Altercatio Luciferiani et Orthodoxi, a beato Hieronymo edita.* « Proxime accidit ut quidam Luciferi sectator . . . . . . », f. 213-222.

c. *Anastasii romanae urbis episcopi ad Ioannem Ierosolimitanum episcopum, super nomine Rufini haeretici.* « Probatae » quidem affectionis est hoc ut de sacerdote . . . », f. 240-241.

Foliis 245-249 exstant indices **a.** *primae partis epistolarum* [34] *beati Hieronymi ad anachoretas;* **b.** *secundae partis primi libri seu voluminis;* **c.** *epistolarum Augustini ad Hieronymum et Hieronymi ad Augustinum;* **d.** *secundi voluminis epistolarum beati Hieronymi ad mulieres;* **e.** *secundae partis secundi voluminis;* **f.** *tertii voluminis, quo continentur epistolae et alia quaedam opuscula preafulgidi luminaris ecclesiae beatiss. Hieron. presb., ad orthodoxae fidei confirmationem et diversarum haereseon confirmationem pertinentia.* Annoto indicem hunc ad alios codices, quorum nulla hic mentio, se referre.

Cod. 95 membr., saec. XIV, a. 208, l. 230 [L. VI, XLII]. Md.

Aristotelis, *ethicorum, ad Nicomachum, libri decem, Leonardo Aretino interprete.* « Omnis ars et omnis doctrina, similiter » autem et actus et electio bonum quoddam appetere videtur ». Opus pluries editum.

Codex, folior. 54, pluribus postillis marginalibus, praesertim in principio, non una tantum manu appositis, pertinuerat bibliothecae *canonicorum regularium sancti Augustini, commorantium in monasterio sancti Bartholomaei in burgo Pusterlae civitatis Vincentie.*

Cod. 96 membr., saec. XIV, a. 320, l. 222 [L. VI, CXXII]. Mk.

Eiusdem, *ethicorum libri decem, cum commentariis*. Prooemium incip.: « Philosophia in duas divisa partes, diço autem in » theoricam et praticam: circa utramque Aristoteles studuit... »; » textus vero: « Omnis ars et omnis doctrina . . . ».

Commentarii in editionibus Eustratio, Michaeli Ephesio, et Aspasio tribuuntur, etsi in schedula codicis integumento apposita legatur: « Michael Ephesius, in X Aristotelis ethicorum ». Ibidem nota: « Ex dono rev. m. Ioachimi Tur., vicarii generalis Ordinis (1).

Codex foliorum 204 titulum egregie depictum et auratum cum insigniis gentis Turrianae refert.

Cod. 97 membr., saec. XIV, a. 233, l. 153 [L. VI, XLIV]. Ma.

I. Eiusdem, *ethicorum libri,* interprete eodem. « Omnis ars » et omnis doctrina », f. 1-35.

Variae lectiones ex alia interpretatione interlineares et glossae in margine adiectae sunt.

II. —— *problemata* triginta octo, secundum novam translationem. « Propter quid magne superhabundancie egritudina» les, aut que super habundanciam vel defectum faciunt . . . . », f. 35-77.

Postillae in marginibus et versionis emendationes interlineares perpaucae numerantur. Amanuensis in principio et sub fine, *problemata, librum causarum* appellat.

III. Liber *de arte fidei catholicae*. Opus in quinque libros tribuitur, quorum prior totus deest, secundus magna ex parte. Prima verba sunt: « Summa charitas, humilitas, iustitia, mise» ricordia perpenduntur in Deo . . . ». Huius vero propositionis

(1) Ioachimus Turrianus venetus, fuit vicarius generalis ordinis Praedicatorum in domo ss. Ioannis et Pauli Venetiis, annis 1487-1500.

explicatio, ut et in reliquis, inc.: « Caritatem, humilitatem et » cetera intelligas in Deo esse, quemadmodum XX primis libris » declaratum est... », f. 97-100.

In operibus d. Augustini desideratur.

IV. S. Augustini, *liber de spiritu et anima,* f. 100-108.

In operibus eius. Venet., 1731, VI, Append., c. 35-64.

V. —— *manuale,* f. 108-113. « Adesto mihi ve- » rum lumen, Deus pater omnipotens, adesto mihi lumen ve- » rum... », f. 108-113.

In codicibus antiquioribus liber *manuale* inscriptum, in editionibus venit nomine: *speculum,* quo reapse exstat in Aug. opp. Ven., 1731, Appendix, c. 145-154.

VI. M. Tullii Ciceronis, *paradoxa* et *de amicitia,* f. 113-122.

Sub fine legitur rhythmus, qui incipit:

« Da nobis Christe quod lector postulat iste »,

desinit vero: « Fer tibi psallentes confessor ad astra clientes ».

VII. D. Augustini, *enchiridion ad Laurentium.* « Dici non » potest, dilectissime fili Laurenti, quantum tua eruditione de- » lecter... », f. 123-135.

In August. opp. Ven., 1731, VI, c. 195-242.

VIII. —— *liber de quaestionibus, ad Orosium.* « Li- » cet multi doctisssimi et probatissimi viri diverso quidem stylo, » sed non diversa fide... », f. 135-141.

Augustino perperam tributus, editus est ibidem VI, Append., c. 7-18, titulo: *Quaestionum sexaginta quinque dialogus, sub titulo Orosii percontantis et Augustini respondentis.*

Rhythmum profero fol. 142.

« Ense necat Paulum par lux, dux, urbs cruce Petrum
» Macro furor Pauli, liber est conversio Pauli.
» Cuspide cultelli perierunt ambo gemelli.
» Amne puer, mater fune, dolore pater.
» Urbis in omne latus resonat campana senatus ».

Codicem dono dedit coenobio s. Ioannis in Viridario B. de Lignamine, episc. concordiensis, anno 1455.

Cod. 98 membr., saec. XV, a. 265, l. 170 [L. VI, CCLI]. Mr.

I. Aristotelis, *ethicorum libri, interprete eodem.*

Praeeunt littera dedicationis *politicorum* Aristotelis Nicolao pp. V, ac prooemium : *Aristotelis ethicorum libros,* f. 2-134.

II. —— *oeconomicorum liber primus, eodem interprete,* cum supplemento : *Probam mulierem omnibus* ec. Praeit Aretini prologus ad Cosmam Medicem florentinum : « Preciosa sunt in» terdum parvi corporis [munuscula], quod lapilli gemmaeque » testantur . . . ». Aristotelis autem textus : « Res familiaris et » respublica inter se differunt, non solum quantum domus et ci» vitas . . . », f. 134-140.

Sub fine legitur : « Expletus est per me Iacobinum San» gallum de Bergamo ».

Codex litteris librorum initialibus egregie pictis, habet a principio insignia familiae Lauredanae.

Cod. 99 membr., saec. XV, a. 259, l. 169 [L. VI, XL]. Mc.

Eiusdem, *ethica ad Nicomachum, interprete eodem.*

Latinus interpres dicat *isagogicon moralis philosophiae,* quod inc. : « Sic ut vivendi, Galeote, sic etiam bene vivendi cura no» bis esset . . . . » *ad Galeotum Ricasolanum,* f. 1-2, cui aliquid *tradere conatur* quod sit *quasi introductio ac evidentia quaedam eius disciplinae quo paratior ad illam percipiendam queas accedere:* haec isagoge inc. : « Prima igitur huius disciplinae consideratio » mihi videri solet, an quid sit extremum et finis in rebus hu» manis . . . », f. 2-10.

Sequitur *praemissio quaedam ad evidentiam novae translationis Aristotelis Leonardi Aretini,* de qua sic auctor : « Aristo» telis ethicorum libros facere latinos institui, non quia prius » traducti non essent, sed quia sic traducti erant ut barbari ma» gis quam latini effecti viderentur », f. 11-13. Ulterius nova eiusdem praefatio occurrit *ad beatissimum patrem Martinum papam quintum* (1), quae inc. : « Non novum esse constat, beat. pa-

(1) Nicolaum nempe pp. quintum, cui Aretinus *politicorum* versionem

» ter, sed iam inde ab antiquis frequentissime usitatum... », f. 14.

Textus libri primi inc.: « Omnis ars . . . ».

Codex, fol. 13, belle exscriptus, habet postillas non infrequentes in marginibus et latinas et graecas litteras initiales tum tractationum Aretini, tum librorum auratas, cum picturis per nexus elegantiores expressis, prima avulsa. Folio extremo lego: *Est mei Antonii Becariae veronensis.*

Cod. 100 chart., 1491, a. 243, l. 166 [L. VI, CCXLIV].

Aristotelis, *ethicorum liber, ex Leonardo Aretino traductus primus foeliciter incipit.*

Sub fine scripsit amanuensis:

« Haec quicumque legis, memori sub pectore conde,
» Optima namque tenet hic monumenta liber ».

Postillae occurrunt rariores, multo plures verborum explicationes inter lineas.

Codicem, folior. 90, *Antonius Laurus sacerdos venetus sexto idus ianuarii* 1491 *finivit, primaque vigilia noctis, cometa crinita apparente, sereno celo spectantibus omnibus.* Anonymus alemannus possedit codicem de quo folio extremo scripsit: *Vermerkt das die karten so geschriben sint von ainem pis auff* 90 *sint abgeschriben.*

Cod. 101 membr., saec. XIV, a. 349, l. 232 [L. VI, XIX]. Ma.

Incipit commentum fratris Alberti, ordinis Praedicatorum, quondam episcopi ratisponensis, super ethicam Aristotelis. Libri decem. « Cum omnis scientia sit de numero bonorum et hono» rabilium, tamen quando una comparatur ad alteram . . . ».

Codicem, folior. 177, cum litteris initialibus omnibus et titulo minio coloratis, prima autem primi libri auro picta, cum in-

nuncupavit. Martinum enim demortuum nuntiant verba prooemii: « Nam » cum per vacacionem apostolicae sedis nuper in constantiensi concilio sub» secutam . . . ».

signiis Ioanni Marchanovae [Vide L. VI, LXXII, CLX] hic dono dedit coenobio s. Ioannis in Viridario, a. 1467.

Cod. 102 membr., saec. XIV, a. 317, l. 232 [L. VI, LXXXVIII]. Ma.

Gualteri Burlaei, *in Aristotelis ethicorum libros decem, quaestiones.*

Auctor, *sacrae paginae humilis professor in florida universitate parisiensi,* opus nuncupat episcopo dunelmensi [Ricardo]: « Etsi multorum scriptorum in disciplina morali commendatarios vestra sollicitudo studiosa perlegerit . . . ». Prologus inc.: « Inde quum super sex primos libros ethicorum diffusius alias memini me scripsisse, nec completo opere super quatuor ultimis libris, revertor ad scribendum . . . . ». Sic autem materies distributa: « In exponendo vero textum, dividam quemlibet librum in tractatus, et tractatus in capitula, et capitula in partes et partes in particulas ». Finem cuiusque libri uberrimi indices excipiunt; decimo tamen desunt *tituli quaestionum.*

Walteri seu Gualteri de Burlaei, vel Burlaei anglicani hoc opus desideratur in syllabo a Roberto Watt dato (1).

Ricardus d. Bury seu Ricardus tantum, ordin. Praedicator. habet edita opera plura in Biblia.

Codicem foliorum 247, cum litteris initialibus, titulis et numero librorum rubricatis, scripsit quidam monachus, quod conicio ex subscriptione libri quinti: *Vinum scriptori debetur de meliori.* Titulum conspicuum faciunt ornamenta auropicta, ac in littera initiali Burlaeus discipulis praelegens. Secundo folio expressa sunt insignia Ioannis Marchanovae, qui volumen, a. 1440 sibi coemptum, reliquit a. 1467 coenobio s. Ioannis in Viridario.

Cod. 103 membr.-chart., 1395-1396, a. 320, l. 234 [Z. L. CCLXII]. B.

I. Ioannis Buridani, *compendium librorum decem Aristotelis super ethica Nicomachea.* « Omnis ars et omnis intellectus et

(1) *Bibliotheca britannica.* Edinburgh, 1824. *Authors.*

[illegible] monum et omnis ele-

[illegible] anno Dom. 1391.

[illegible] Prooemium incip.:

[illegible] philosophiae moralis ex-

[illegible] eam esse, non

[illegible] *Omnis ars et*

[illegible] Aristotelis, in quo

[illegible] f. 16-83.

[illegible] conclusivae totalis

[illegible] Ioannem Bu-

[illegible] per me H. de-

[illegible] 1394, die

[illegible] quendam ma-

[illegible] *ordinatam a*

[illegible] super decem li-

[illegible]

[illegible] super decem *libris Aristo-*

[illegible] habent

[illegible] primo a

[illegible]

[illegible] *Nicomachum*, anno

[illegible] et sanct

[illegible] clericum

[illegible]

[illegible]

[illegible] quaedam conclusiones de [illegible] Aristotelis. [illegible]

[illegible] est [illegible] beatitudo . . . .

88-104.

Conclusiones sunt, non tantum de primo, quam de decem *ethicorum* libris, nec non *rhetoricorum* et *politicorum*.

Buridanus Bethuniensis Artesius, Guilelmi Ochami, angli discipulus, philosophus pro aetate subtilis artes liberales professus est, saeculo dimidio decimo quarto Parisiis, unde a *nominalium* adversariis pulsus, Germaniam concessit. Hoc, ut cetera eius in Aristotelem opera, pluries edita sunt in Gallia et Anglia.

VII. *Tractatus de podagra,* capitulis duodecim. « De causis » podagre et artetice. Primo sciendum est quod causa podagre et » artetice passionis . . . », f. 394-398.

Opellae historiam illustrant quae in prooemio prolata sunt: « Intencio huius tractatus est regulas seu canones utiles et spe» ciales brevibus capitulis comprehendere ad praeservationem et » curacionem artetice passionis, ad communem quidem utilita» tem, praecipue tamen ad conservacionem salutis domini mei » et venerabilis patris episcopi paduani . . . ».

Finit: « Expletum per manus Heymonis van dem Haghe, « clerici coloniensis diocesis, anno incarnac. . . . . . . 1396, die 5 » mensis maii ».

Primo et ultimo folio occurrunt nomina notariorum qui, transcriptione inspecta, bonam esse confirmant: « 1397, 28 se» ptembr. Constantinus — De Strappis notarius subscripsit ».

Cod. 104 chart., saec. XV, a. 835, l. 230 [L. VI, LXXVIII]. Mb.

Donati Acciaioli, *expositio in libros decem ethicorum Aristotelis, ex versione Ioannis Argyropuli, bizantii.* Dedicatio incip.: « Cum post interitum quorundam doctissimorum hominum, stu» dia florentina magna ex parte remissa viderentur . . . »; textus » vero: « Antea quam aggrediamur expositionem libri moralium, » non inutile erit . . . ».

Auctor, *Accierolus* quoque appellatus, florentinus, ab anno 1456 notus, obiit Mediolani in legatione, a. 1473. Argyropuli, quem summe laudat, auditor, cum huius versionem ethicorum Cosmae Medices ac filio Petro acceptam referri novisset, illi expositionem nuncupat, a. 1478 Florentiae apud sanctum Iacobum de Ripoli impressam.

Codex, fol. 270, *a monasterio s. Leonardi sito apud Veronam, in quo Deo famulantur canonici regulares s. Augustini observantiae,* ad eiusdem ordinis s. Salvatoris de Candiana desciserat.

Cod. 105 chart., saec. XVI, a. 210, l. 150 [L. VI, CXLVII]. E.

I. *Praelectiones in libros ethicorum Nicomacheorum Aristotelis.* « Antequam ad declarationem verborum descendamus, pri- » mum prologomena quaedam praefigam . . . », f. 1-43.

Ex decem, sex tantum primi libri, in capitula distributi, excussi sunt.

II. Octaviani Manini, utinensis *carmen de Laudibus Sixti pp. V,* iam editum inter eius carmina. Venetiis, 1613, 4.°, p. 14.

Cod. 106 membr., saec. XIV, a. 298, l. 208 [Z. L. CCXXXVI].

Aristotelis, *politicorum* libri octo. « Quoniam omnem civi- » tatem videmus communitatem quandam existentem . . . . . », folia 41.

Textus occurrit universus, sine postillis, his sub fine notatis « reliqua huius operis in greco nondum inveniri ».

Cod. 107 chart., saec. XV, a. 398, l. 285 [L. VI, XCI]. Ma.

Gualteri Burläey, *expositio in octo libros politicorum Aristotelis,* cum principiis capitulorum.

Auctoris dedicatio Ricardo dunelmensis sedis episcopo inc.: « Requisivit me vestra paternitas reverenda ut librum politico- » rum Aristotelis explanarem . . . » ; textus vero : « Novem sunt » quaestiones principales motae et solutae in isto primo libro... ». Habes quoque L. XI, I.

Codicem, folior. 83, legavit coenobio s. Ioannis in Viridario Ioannes Marchanova a. 1467.

Cod. 108 membr., saec. XIV, a. 304, l. 226 [L. VI, XLVI].

Aristotelis, *oeconomicorum* liber primus. « Oeconomica et » politica differunt, non solum tantum quantum domus et civitas, » haec quidem enim subiecta sunt eis . . . ».

Codex, folior. 14, habet postillas marginales ac emendationes interlineares antiquae versionis.

Cod. 109 chart., 1466, a. 198, l. 140 [L. VI, CXXXV]. Ma.

I. Platonis, *epistolae, Leonardo Aretino interprete.* Praefatio ad Cosmam Medicem inc.: « Inter clamosos strepitus negotio» rumque procellas, quibus florentina palatia . . . », f. 1-3; epistolarum argumentum: « Ter Syracusas profectus est Plato . . . », f. 3-4; prima ex duodecim epistolis: « Ego tam longa vobis » opere assiduitateque impensa . . . », f. 5-52.

Sub fine legitur: « Opus absolutum ad petitionem Ioannis Marchanovae, artium et medicinae doctoris patavini, anno gratiae MCCCCLXVI, Bononiae.

Decem Platonis epistolis duae Dionis Syracusani insertae sunt, quemadmodum tum in codicibus manuscriptis, tum in editionibus fieri consuevit. Aretini interpretationem typis editam vidi nunquam, etsi Hoffmannus in *Lexico bibliographico* editionem nuntiet parisiensem, per Ulricum Gering, Matthaeum Crantz et Michaelem Friburgerum, sine anno [1470 ?] foliorum 52. At epistolam qua interpres Cosmae Mediceo opus inscripsit, Quirinus cardinalis dedit in epistola ad Montfauconium, an. 1471 scripta, in qua de Platonis epistolis disserit; denuo autem emendationem protulit Zacharias in *Bibliotheca pistoriensi*, p. 41.

II. Prudentii, hymni duo, scilicet *passio sancti Hyppoliti*, et *de loco in quo martyrium perpetratum et in baptisterium converso.* Absque nomine auctoris, ut et carmina quae sequuntur, f. 53-59.

III. Lactantii, uti fertur, *carmen de passione salvatoris nostri*, f. 59-61.

IV. *Carmen lugubre in dominicam passionem.* Inc.:
« Si qua tibi pietas, si pectus molle animusque
» Mitis et hircana cor feritate carens »,
f. 61-62.

V. Venantii Fortunati, carmina sex, nempe: 1. *epitaphium Euphrasiae;* 2. *epitaphium Vilitutae;* 3. *versus editi in mensa, in villa s. Martini;* 4. *ad Sigobaldum comitem quod pauperes pro rege paverit;* 5. *ad Childebertum regem et Brunechildem reginam, de natali s. Martini, episcopi turonensis;* 6. *ad eosdem laudando,* f. 62-70. Exstant in editione romana, I, pag. 151, 146, 360, 367, 351, 353.

VII. *Ex chronica Marcellini.* Prooemium inc.: « Post miran- » dum opus quod a mundi fabrica... », f. 79-104.

Licet tantummodo excerpta de Marcellini chronico titulus indigitare videatur, fere tamen totum illud exstat, ab initio ad annum 547, a librario tamen haud satis accurato exaratum. Ad annum 392 de divo Hieronymo pro iis, quae vulgatus Marcellini textus habet, ea insunt quae initio operis Gennadii de scriptoribus ecclesiasticis in *bibliotheca ecclesiastica* Fabricii posita sunt, ex alio tamen, uti quidem videtur, opere translata. Initium, *Hieronymus noster litteris graecis.*

Accedunt *epilogismi* annorum iidem, quos Panvinius post Marcellini chronicon edidit, Sirmondus autem omnino praetermisit, f. 104-105.

Sub fine eadem inscriptio legitur, quae fol. 52, anno tamen MCCCCLXV.

Cod. 110 membr., saec. XV, a. 194, l. 190 [Z. L. CDXVIII]. B.

I. M. Tulli Ciceronis, *de legibus libri tres.* « Lucus quidem » ille et haec Arpinatium quercus agnoscitur saepe...... », f. 1-35.

II. —— *academicarum quaestionum liber primus et secundus,* f. 36-71.

Est liber secundus *Lucullus* et *Hortensius* appellatus, falso in duos divisus.

III. —— *topica, ad Caium Trebatium.* « Maiores

» nos res scribere ingressos, C. Trebati, et iis libris ... ». Praeit epistola Trebatio : « Vide quanti apud me sis, etsi iure id qui- » dem, non enim amore te vinco ... », f. 71-85.

IV. *Ex topicis Boetii est quod sequitur. Lege feliciter.* « Si quis » huius operis titulum diligens examinator inspiciat quom... », f. 85-93.

Est liber quartus *de differentiis topicis.*

V. M. Tullii Ciceronis, *partitiones oratoriae* seu *de partitione rhetoricae, sub dialogo incipit.* « Cic. ad Marcum [in edition. *Ci- » cero filius*]. Studeo, mi pater, latine ex te audire ea quae mihi » tu... », f. 94-114.

Sub fine legitur : *Finis de oratore minori.*

VI. —— *de fato, ad Hirtium consulem romanum liber.* « Quoniam pertinet ad mores quos *ethos* vocant illi, » nos eam partem ... », f. 114-124.

Eadem desunt in fine quae in editionibus.

VII. Quinti Tullii Ciceronis, *ad M. Fratrem, commentariolum de petitione consulatus.* « Etsi tibi omnia suppetunt quae conse- » qui ingenio aut usu homines ... », f. 124-133.

Ex schedis cl. Morellii deprehendo eum anno 1790 *commentarioli* editionem, Altorfii a. 1720 datam, in quodam lipsiensi catalogo vidisse, sic annotatam : « Exemplar diligenter collatum » cum cod. ms. [418] ex bibliotheca d. Marci Venetiarum et cum » prima Aldi editione a Vincentio [sic] Patarol ».

Serius [1732] prelo subiecit opusculum, cum adnotationibus et italica interpretatione, Iacobus Facciolatus Patavii.

VIII. *Somnium Scipionis ex M. Tullii Ciceronis sexto reipublicae libro excerptum.* « Cum in Africam venissem, Annio Man- » lio consulae, ad quartam legionem ... », f. 133-137.

A capitulo quarto ad finem : desiderantur quae in editionibus praecedunt fragmenta.

Fragmentum sexti libri *de republica* a Macrobio servatum qui plenum in idem scripsit commentarium duobus libris comprehensum.

Folio extremo legitur : « Istud volumen in quo nonnulla M. » Tullii Ciceronis opera continentur, scriptum est per me Domi- » nicum Ferrum, parmensem, iuris pontificii studiosum ».

Codex praestat membranae pulchritudine, scripturae nitore, librorum litterarum initialium pictura.

Cod. 111 membr., saec. XV, a. 145, l. 92 [L. VI, CCIII]. O.

I. Eiusdem, *de legibus libri tres,* f. 1-35.

Nomina disserentium desiderantur.

II. —— *somnium Scipionis,* f. 93-104.

De scriptione codicis haec in calce: « Ob reverentiam Lucii » qui inceperat [primum de legibus librum scripsit] Marinus To- » macellus absolvi fecit amicis aeque ac sibi ». Litterae librorum initiales auro pictae cum ornamentis, ac insigniis familiae venetae Baseggio. Notae a principio occurrunt: *duobus ducatis cum dimidio — Ex libris Francisci Thomasii de Colle vallis Elsae — Rodulphi Thomasii collensis — A. C. M. Donum Rainerii Collarinii, chirurgi volaterrani, IX iun.* 1747.

Cod. 112 chart., saec. XV, a. 212, l. 151 [L. VI, CXVIII]. Mb.

I. Eiusdem, *de legibus libri tres,* f. 1-41.

II. Aristotelis, *rhetorica ad Alexandrum* regem, Francisco Philelpho interprete.

« Aristoteles Alexandro: Cum tuis litteris factus certior, » nonnullos ad nos saepe misisses, qui ut civilium causarum » praecepta ad te perscriberem, ab me peterem »; textus autem: « tria sunt genera civilium causarum, deliberativum, demonstra- » tivum, iudiciale . . . », f. 47-86.

Deest, quae praeit in textu edito, dedicatio Philelphi, cui referendam censeo loci ac temporis indicationem sub fine inscriptam: « Ex Bononia, 1418, XII kal. octobris ».

Cod. 113 membr., saec. XV, a. 253, l. 174 [L. VI, CXVII]. Ye.

M. T. Ciceronis, *de finibus bonorum et malorum, libris quinque.*

Codicem emendatae lectionis, folior. 101, in usum familiae patavinae Zabarellae descriptum titulus egregie depictus cum eius

gentis insigniis, virorum, puerulorum, leonum, leporis, avium, serpentis imaginibus commendat. Volumen dono obtulit Iacobus Zabarella iunior Octavio Ferrario praefecto, post annum 1640, bibliothecae patavinae, ex qua anno 1791 nostrae accessit.

Cod. 114 membr., saec. XV, a. 260, l. 181 [Z. L. CCCCXII].

I. Eiusdem, *de finibus bonorum et malorum, libri quinque*, f. 1-77.

II. —— *de academicis quaestionibus, liber secundus*, seu *liber qui intitulatur Hortensius* [*Lucullus* quandoque], f. 78-119.

Opellam, ut ex codice quoque 418, contulit Ioannes Franciscus Conradus ab Allio in : *Ciceronis academica, ex codd. mss. Bessarionis et Recanati, ceterorumque mss. quos vidit Lambinus, Turnebus, Manutius, Gruterus, alii, ad veram lectionem restituta, argumentis et notis criticis illustrata ab Io.* ec. Londres, 1740, 8.° – Parisiis, 1796.

Elegantia litterae initialis pictae cuiusque operis omnem excedit laudem.

Cod. 115 membr., saec. XV, a. 314, l. 183 [Z. L. CCCCXI]. B.

I. Eiusdem, *de finibus bonorum et malorum, libri quinque*, f. 1-113.

II. —— *tusculanarum quaestionum, libri quinque*, f. 114-230.

Codicem bonae notae commendant membranae tenuiores et teretes, scriptura elegans, picturae litterarum initialium, ac praesertim tituli, cum insigniis cardinalis Bessarionis, qui volumen exscribendum curavit.

Cod. 116 membr., saec. XV, a. 246, l. 153 [L. VI, CCIV^b]. O.

Eiusdem, *tusculanarum disputationum, libri quinque*.

Habitus codicis amanuensem imperitum nuntiat : folia sunt 128, quibus primum avulsum est, littera initiali picta, puto, con-

spicuum, quod ex quatuor reliquorum librorum mirificae artis coniicio.

Cod. 117 chart., saec. XV, a. 240, l. 167 [L. VI, LXXVII]. N.

Eiusdem, *tusculanarum quaestionum, libri quinque*. « Cum » defensionum laboribus, senatoriisque muneribus, aut omnino » aut magna ex parte aliquando liberàtus essem . . . ».

Praeit librorum silva.

« Primus de morte contemnenda.

» Secundus de mortis tolerando dolore.

» Tertius de egritudine lenienda.

» Quartus de reliquis animi perturbationibus.

» Quintus eum complexus est qui totam philosophiam ma- » xime illustrat, docet etenim ad bene beateque vivendum virtu- » tem se ipsa contentam esse ».

Codex, folior. 115, perspicuitate maxima descriptus est.

Cod. 118 membr., saec. XV, a. 260, l. 180 [Z. L. CCCCXIV]. B.

I. Eiusdem, *de natura Deorum, ad M. Iunium Brutum, libri tres*. « Cum multae res in philosophia nequaquam satis adhuc » explicatae sint . . . », f. 1-70.

II. —— *ad M. filium, de officiis*, libri tres. « Quanquam » te, Marce fili, annum iam audientem Cratippum... », f. 71-140.

Codex, etsi belle tereti membrana exscriptus, pluribus scatet mendis.

Cod. 119 chart., 1440, a. 206, l. 140 [L. VI, CXV]. F.

Eiusdem, *de officiis libri tres*.

Folio primo occurrit *tabula*, non absoluta, *ad inveniendum rubricas in libro Marci Tullii Ciceronis de officiis*, secundo vero et tertio *versus duodecim sapientum Basilii, Asmenii, Liomanii, Euforbii, Iuliani, Hialasii, Palladii, Asclemadis, Eustemii, Pompeliani, Maximini, Vitalis, positi in epitaphio Marci Tullii Ciceronis*. Do Basilii :

« Hic iacet Arpinas manibus tumulatus amici,
» Qui fuit orator summus et eximius.
» Quem nece crudeli mactavit civis et hostis
» Vulnere nempe tuo Ciceronem conficis. at te
» Tullius aeternis vulneribus lacerat ».

Ornamenta ex imagine philosophi in cathedra praelegentis, ac belluarum, conspicuos reddunt et margines et litteram initialem. Sub fine legitur: *Nicolaus Marci Petri filius, Dalmata Spalatinus scripsit sibi et suis, a. d.* 1440.

Codex habet folia 101.

Cod. 120 membr., saec. XV, a. 246, l. 174 [L. VI, CXVI]. X.

Eiusdem, *de officiis, ad Marcum filium, libri tres.*

Sub fine rubris characteribus annotatur: « Paduae in domo » domini Ludovici de Buçacharenis, liber scriptus per me Nico» laum, filium quondam Iohannis de Bononia ». Principio vero legitur epistola scriptoris coaevi: « Baptista Bevilaqua suo dul» cissimo Georgio plur. sal. dicit. Quem Cicero de officiis ad Mar» cum filium, ut eum praeceptis institutisque optimis imbueret, » scripsit, hunc itidem ad te, ut filium mitto; eoque libentius, » quo non solum ex ipsius assidua lectione, te in dies et doctio» rem et meliorem fieri mihi persuaserim, sed etiam hoc quod» dam ut pignus, meique erga te singularis amoris perpetuum ut » monumentum sit, a me doneris. Vale, mi Georgi. Ex Padua, » III idus novembris, 1425 ». Item manus coaeva scripsit ad extremum narrationem pluries editam *de effigie Iesu Christi salvatoris nostri. Temporibus Octaviani Caesaris* ec.

Codicem, foliorum 62, litterae initiales pictae, auro illito, exornant.

Cod. 121 chart., saec. XV, a. 294, l. 222 [L. VI, CXIV]. F.

Eiusdem, *de officiis, libri tres.*

Codex, folior. 46, cum notis marginalibus, rerum pertractatarum indolem et distributionem indicantibus, sub fine inscriptus est: *Ego Iacobus de Gavardis,* monogrammate praeposito.

Cod. 122 membr., saec. XV, a. 172, l. 117 [L. VI, XCVIII]. N.

Eiusdem, *de officiis, libri tres.*

Codex, initio mutilus, foliorum 72, bonae satis lectionis.

Cod. 123 membr., saec. XV, a. 207, l. 140 [Z. L. CCCCXV]. B.

I. Eiusdem, *de officiis, libri tres,* praeposito indice, f. 2-95.

II. C. Crispi Sallustii, *invectiva in M. T. Ciceronem.* « Gra» viter et iniquo animo maledicta tua paterer, M. T., si te scirem » iudicio . . . », f. 96-97.

III. M. T. Ciceronis, *responsum.* « Ea demum magna volu» ptas est, Crispe Sallusti, aequalem ac parem verbis vitam . . . », f. 97-101.

Invectiva utraque et Sallustii et Ciceronis supposita est.

IV. —— *Laelius, vel de amicitia, ad T. Pomponium Atticum,* f. 101-123.

Codex tereti membrana, cum rubricis, belle exscriptus est.

Cod. 124 membr., saec. XV, a. 210, l. 137 [L. VI, L]. N.

Eiusdem, *officiorum.*

Codex, foliorum 133, cum librorum trium litteris initialibus auro pictis. Ad finem nomina occurrunt *Thąddei Quirini, Bartholomaei, Antonii de Bonis de trenta de octobrio* 1447. Legitur quoque manu coaeva : *Gasparis Malcesini veronensis codex.*

Cod. 125 chart., saec. XVI, a. 213, l. 145 [Z. L. CCCCXIII]. E.

I. Eiusdem, *de officiis, ad M. filium studentem Athenis,* f. 2-119.

II. —— *epistola ad Quintum fratrem.* « Etsi non du» bitabam quin hanc epistolam multi nuncii, fama denique es» set . . . », f. 120-129.

Epistola, prima in editis ad Quintum fratrem, mutila desinit verbis erratis : « Etenim in promerendo ut tibi tanti honores

» haberentur quanti haud an nemini, fuisti omnium diligentissi- » mus, multo maius in his honoribus tuendis ».

Cod. 126 chart., saec. XV, a. 242, l. 170 [L. VI, XCIII]. Mk.

Collectae in officia Ciceronis, secundum Guarinum Veronensem, libri tres. « Cicero praebuit nobis in operibus suis dupli- » cem dicendi scilicet et recte vivendi ... ».

De opere altum historicorum silentium.

Codex, foliorum 85, ligneis tabulis antiquis, corio purpureo obductis, compactus est.

Cod. 127 membr., saec. XIII, a. 176, l. 113 [L. VI, CCVI]. O.

Liber Tullii de amicitia, qui intitulatur Laelius, ut patet libro secundo de officiis. « Quintus Mutius augur Scaevola multa » narrare de Gaio Laelio, socero suo ... ».

Textui mendose scripto, sine ulla partitione, glossae sociantur plures interlineares et marginales.

Codex foliorum 24: extremis 21-24 occurrunt observata quaedam grammatica et moralia tum prosa oratione, tum carminibus.

Cod. 128 membr., saec. XIV, a. 210, l. 153 [Z. L. CCCCXVII]. E.

M. T. Ciceronis, *Laelius sive de amicitia dialogus, ad T. Pomponium Atticum.*

Codex, duplici manu exscriptus, habet folia 29.

Cod. 129 chart., saec. XV, a. 274, l. 179 [L. VI, CXX]. X.

Eiusdem, *de senectute.* « O Tite, si quid ego adiuro curamve » levasso ... ».

Codex bonae notae habet folia 50.

Cod. 130 membr., saec. XIV, a. 202, l. 144 [L. VI, CCLIX].

I. Eiusdem, *ad T. Atticum, civem romanum, liber unicus de amicitia, per dialogum,* f. 1-38.

II. —— *paradoxorum, contra M. Antonium, liber unicus.* « Animadverti ego, Brute, saepe Catonem avunculum tuum, cum » in senatu sententiam . . . », f. 38-47.

III. —— *de somno Scipionis, liber unicus,* f. 47-51.

IV. —— *liber unicus academicorum posteriorum, per dialogos.* « In Cumano nuper, quum mecum Atticus noster esset, » nuntiatum est nobis . . . », f. 52-60.

Est liber primus *ad M. Terentium Varronem,* mutilus in fine, ut in editionibus.

Cod. 131 chart., 1471, a. 206, l. 137 [L. VI, XCII]. N.

I. Eiusdem, *de amicitia ad Atticum liber,* f. 1-23.
II. —— *de paradoxis liber,* f. 31-40.
III. —— *de senectute liber,* f. 41-68.
IV. —— *somnium Scipionis,* f. 69-75.
Sub fine notus rhythmus :

« Qui scribit scribat, semper cum Domino vivat.
» Vivat in coelis aloisius cum Christo fidelis ».
« Ego Aluisius Christophori scripsi hunc librum.
» Cur me ficus alat et pascar dulcibus uvis
» Cur nomen potius non dedit uva mihi ».

V. Plutarchi, *vita M. Antonii, interprete Leonardo Aretino, ad Coluccium Salutatum prologus. Luisius.* « Marci Antonii vi- » tam multiplici ac varia hystoriarum serie contextam . . . . » ; textus autem : « Marco Antonio avus fuit Antonius orator, quem » syllanas partes secutum . . . », f. 77-143.

Folio extremo haec insunt : « Scripta vita M. Antonii et » completa Pisis per me luisium, 1471, die 27 ianuarii, more » pisano ».

« Scribere qui nescit, nullum putat esse laborem.
» Scribere qui scit, nullum putat esse maiorem ».
Infra : « Iste est ad usum fratris Ludovici de Barga ».

Cod. 132 membr., saec. XV, a. 198, l. 140 [L. VI, CCVII]. O.

I. M. T. Ciceronis, *de amicitia,* f. 1-32.
II. —— *de paradoxis,* f. 33-47.
Liber in fine mutilus, folio abscisso.
III. —— *somnus Scipionis,* f. 48-55.
Operculum interius inscriptum : *donum Collarinii.*
Trium opellarum litteras initiales exornant diagrammata coloribus et auro conspicua.

Cod. 133 membr., saec. XV, a. 189, l. 136 [L. VI, CCV]. O.

I. Eiusdem, *de senectute,* f. 2-24.
II. —— *de amicitia,* f. 24-49.
III. —— *paradoxa,* f. 49-60.
Folio primo legitur : « Die decima noua decembris, circa » occasum solis, quae fuit dies sabbati, Romae in ponte Sancti » angeli inventi sunt homines necati pressura centum nonaginta » sex, qui pro incognitis erant relicti. Creditum est plus tercen- » tis periisse, multi in flumine praecipitati qui in spondis seces- » serant, multi postridie et proximis diebus ex ea pressura con- » tusi passim defecere, ut sit numerus occisorum maior quam » quisque possit existimare : iuvenes, viri, senes, matronae, puel- » lae, nobiles, ignobiles, omnis aetatis, sexus, conditionis defecere. » Res digna memoratu ».

In tegumento lego : A. K. M. I. Γεντιλὶς δῶρον β. μαρτ. αψλζ, scilicet *Antonio Cocchio Mucellano medico Gentilis donum, 2 martii,* 1736. Librum iamdiu Leoni Baptistae Alberti pertinuisse Iacobus Morellius testatur (1).

(1) Codices mss. lat. biblioth. Nanianae, p. 45.

Cod. 134 membr., saec. XV, a. 188, l. 130 [L. VI, CXIX]. Ma.

I. Eiusdem, *de senectute, dialogus ad T. Pomp. Atticum,* f. 2-21.

II. —— *de amicitia,* f. 21-44.

III. —— *paradoxa,* f. 45-56.

Sub fine: « Ego Franciscus filius magistri Nicolai Ciroiçi » de Asillo scripsi hunc Tullium, currente an. Domini 1470, in- » dicione tercia, die XXII marcii ». Folio extremo lego: « Iesus, » 1473, di XI zenaro »; primo autem: « Hic liber est ad usum » domni Hieronymi Tarvisini et post mortem, monasterii san- » ctorum Deodati et Martini extra Tarvisium ».

Cod. 135 membr., saec. XV, a. 213, l. 144 [Z. L. CCCCXVI]. E.

I. Eiusdem, *de amicitia, dialogus ad T. Pomponium Atticum,* f. 1-21.

II. —— *de senectute dialogus, ad eundem,* f. 21-39.

III. —— *paradoxa Stoicorum, ad M. Brutum,* f. 39-47.

Litterae tres librorum initiales floribus et auro pinguntur. Deest folium extremum. Lectio generatim prava.

Cod. 136 chart., 1467, a. 294, l. 184 [Z. L. CCCCXXVI].

Eiusdem, *epistolarum ad familiares libri sexdecim.*

Sub fine, fol. 168 inscribitur: « M. T. Ciceronis epistolarum » liber XVI et ultimus explicit, absolutus Rocchae, die Iovis, 23 » iunii, 1467, hora ultima diei, sole iam demerso . . . ».

Titulus, diagrammatibus pictis, refert epigraphen litteris aureis, insignia gentis quam ignoro, ut et principia librorum litteras initiales auropictas.

Cod. 137 membr., saec. XVIII, a. 238, l. 176 [L. VI, XI]. N.

Eiusdem, *de consolatione.* « Quanquam recentibus morbis » medicinam adhibere vetant sapientes . . . ».

Nemo est qui nesciat Ciceronem opus *de consolatione* vel *de luctu minuendo,* propter filiam amissam, exarasse, quod in Tusculanis ipse testatur: « Ægritudinis sedatio et hesterna disputatione explicata est, et in *consolationis libro,* quem in medio [non enim sapientes eramus] maerore et dolore conscripsimus ». Cum deperditae opellae fragmenta tantummodo superessent, fuit qui saeculo decimosexto, Ciceroni, qua primum repertum, tribuit ac edidit. *M. Tullii Ciceronis consolatio. Liber quo se ipsum de filiae morte consolatus est, nunc primum repertus et in lucem editus.* Venetiis, 1583, fol. 88, 16.° — Placentiae, 1583, p. 136, 16.° Antonius Riccobonus in eiusdem *fragmentis a Carolo Sigonio et Andrea Patritio* expositis [Lugduni, 1584, p. 304, 16.°] librum *de consolatione* Ciceronis non esse ostendit. Sigonium auctorem innuit Wolfius in praefat. ad orationes IV Ciceronis. Berolini, 1801, p. XXI. « Nuper Blacklockus quidam Britannos docuit *consolationem* istam a Sigonio conscriptam ad Ciceronis auctoritatem referre ». Quod confirmant a Tiraboschio enarrata de opere, et de eodem hoc codice, sibi misso a comite bergomensi Iosepho Beltramelli, in *Storia della letteratura italiana.* Modena, 1787, I, p. 314-315.

Amanuensis scripturam saeculi decimiquarti male imitatus, dedit exemplum primae ex quatuor partibus, ita erratis ac verborum mutilationibus et omissionibus scatentem, ut diutius codice immorari piaculum sit.

Codicem, foliorum sexdecim, editionibus congruum, Iacobus Edwards, anglus, vir in negotiatione librorum intelligentissimus, per Venetias transiens, dono dedit Iacobo Morellio.

Cod. 138 membr., saec. XIV, a. 149, l. 102 [L. VI, LXXXI]. E.

I. Excerpta varia:

a. Ex Marco Tullio Cicerone, *de finibus bonorum et malorum, libris quinque.* « Non eram nescius, Brute, cum quae summis ingeniis . . . », f. 1-35.

Opellae, perperam *de academicis quaestionibus* appellatae, glossae marginales adduntur.

b. —— *liber de rerum universitate, qui*

Thymaeus [ex Platone] *dicitur.* « Multa sunt a nobis et in aca-» demicis scripta contra physicos . . . », f. 36-42.

c. Ex Marco Tullio Cicerone, *academicorum posteriorum liber secundus, qui inscribitur Lucullus,* quandoque etiam *Hortensius.* « Magnum ingenium, Luci Luculli, magnumque optimarum re-» rum . . . », f. 42-48.

d. —— *de divinatione et fato, libri tres.* « Vetus opinio est iamque ab heroicis ducta temporibus . . . . », f. 49-72.

Duo primi sunt *de divinatione,* tertius *de fato.*

Excerpta sunt potius per particulas et propositiones, quam per sensum.

II. Ex Platonis Phaedone excerpta, *de morte Socratis,* f. 73-93.

Haec excerpta veterem quandam interpretationem obiiciunt, quae graecis verbis mordicus haeret, neque tamen sensum ubique reddit. Fragmenta duo interpretationis dialogi eiusdem ab Apuleio factae, quae apud Priscianum legere est [libro X] a codice absunt: testimonia vero tria insunt, quae ex Fedrone [quemadmodum codex per totam orationem habet] Ieremias de Montagnone affert in *epitome sapientiae.* Excerptorum gratia, initium latius refero: « Ipse, o Fedron, affuisti Socrati illa die qua bibit » farmacum in carcere, sive ab aliquo alio audivisti ? *Fedron.* » Ipse, o Echecrate. *Echecrates.* Quae igitur sunt quae dixit vir » ante mortem, et quomodo obiit ? Libenter enim ego audirem. » *Fedron.* Fors quidam ipsi, o Echecrate, contigit. Accidit enim » pridie causa puppis inaurata navigii, quod in Thelum [Delum] » Athenaei mittunt quotannis . . . . » ; finit vero : « Sed vide si » quid aliud dicis. Haec sciscitante, nihil amplius respondit; im-» mo modicum intermittens, movit se quidem et bene revelavit » eum, et lumina statuit. Intuitusque Crito, comprehendit os et » oculos. Hic vero finis, o Echecrate, amici nobis fuit, viri, ut nos » asseruimus, eorum quorum experientiam habuimus, optimi, et » aliter prudentissimi atque iustissimi fuit ». Viderint ii quibus facultas est, num interpretatio haec eadem sit quae sub Eurici, alias Everici Aristippi atheniensis nomine exstat in bibliotheca Oxoniensi collegii *Corporis Christi,* in catalogo mss. Angliae et

Hiberniae relata, II, p. 55, in qua quidem verbum verbo fere ubique reddi ait Forsterus in indice auctorum, quibus ad Phaedonem recensendum et illustrandum usus est.

Glossae marginales accedunt et lectiones emendatae.

III. Apuleii Madaurensis, varia :

a. Excerpta ex eius collectaneis, quae dicunt *Florida*, num. 23. « Qui me voluistis dicere extempore, accipite rudimentum » post experimentum . . . », f. 93-94.

b. *De Deo Socratis.* « Plato omnem naturam rerum, quod » eius ad animalia praecipue pertineat . . . », f. 94-103.

Excerpta data sunt per particulas et propositiones.

c. *De habitudine doctrinarum Platonis philosophi.* « Platoni » habitudo corporis cognomentum dedit . . . », f. 103-131.

Graecus textus desideratur. His omnibus glossae marginales accedunt et lectiones emendatae.

IV. *Liber unicus Hermetis Mercurii Trismegisti ad Asclepium, de divinitate: inscribitur Trismegiston.* Prooemium incip.: « Asclepius iste pro solemni est Deus. Deus te nobis, o Asclepi, » ut divino sermoni . . . » ; tractatus vero : « O Asclepi, omnis » humana immortalis est anima . . . », f. 131-146.

Versio ea est quae Apuleio perperam tribui consuevit.

V. T. Severini Boethii, *de unitate et uno.* « Unitas est qua » unaquaeque res dicitur una . . . », f. 146-147.

Est pars potior capituli primi, cuius finis cum universo capitulo altero desideratur.

VI. Ex folio 160 exscribo quae rhythmis medicis scholae salernitanae a cl. Renzi in *Collectionis salernitanae* [Napoli, 1852] tomo primo editis, desunt :

« Promethei primus factus fuit anulus arte
» Quem iubet ex illa manuum consistere parte
» Quia merito digitus nomen habet medicus.
» Ille quidem digitus sub quadam traduce vena
» Respicit ad cordis loculum, qua gemma serena.
» Quod virtutis habet cordis in ima gerat.
» Anulus ex ferro primus fuit ad medicinam
» Corporis humani ferro prohibente ruinam.
» Cum neque per nervos damna venire sinat ».

« Saepe tuas gelida gingivas ablue linfa,
» Dentibus ut valeas proprium servare vigorem.
» Si mille legas codices, nil verius reperies ».

« Ad clarificandum visum, lava capud bis in hebdomada, » cum lixivio in quo radix iunci marini fuerit cocta : hoc dixit » senex equitanicus miniator, qui fuerat expertus. Sic docuit me » frater Ber. ».

« Pulvis radicis Alchāne sumptus valet ad memoriam ».

« Contra podagram emplastrum ex sapone saracenico: pro- » bavi et verum est ».

VII. *Testamentum duodecim patriarcharum, filiorum Iacob.* « Transcriptum testamenti Ruben, quodcumque mandavit filiis » suis . . . », f. 162-193.

Numerantur capitulis singulis, Ruben, Simeon, Levi, Iuda, Isachar, Zabulon, Dan, Neptalim, Gad, Aser, Ioseph, Beniamin.

Ex interpretatione Roberti de Grossetest, episcopi licolniensis, quemadmodum est in codice pseudepigrapho vet. testam. a Fabricio edito, I, p. 519.

Codicem, quem *sua pecunia* emit a. 1448, coenobio s. Ioannis in Viridario legavit Ioannes Marchanova, a. 1467.

Cod. 139 membr., saec. XV, a. 185, l. 123 [L. XIV, XXXIII]. F.

Loca quaedam ex libris Bibliorum, Proverbiis Salamonis, Ecclesiastico, Ecclesiaste, Sapientia : item Platone, Aristotele, Seneca, Severino Boethio. Partem potiorem dat Aristoteles, *ex cuius libris, incipiendo a metaphysica, deinde physica et cetera, ut patet ordo, nobiliores quasdam ex singulis libris propositiones universales infra, ut patere poterit, legenti ponam.*

Codicem, folior. 193 belle exscript. membrana tenuiori, candida, valde exornant libri titulus, insignia cuiusdam familiae, litterae initiales passim, diagrammata coloribus et auro egregie picta.

Cod. 140 chart., saec. XIV, a. 290, l. 202 [L. VI, LXVII]. Ye.

I. *Liber philosophiae Boethii, in quo continentur multa secreta philosophorum.* « Potissimum omnium expetendorum est

» sapientia per quam perfecta omnium bonorum acquiritur for- » ma... » ; desinit: « Per istas nobiles artes et scientiam homo » perfecte seu sufficienter cognoscit Deum creatorem suum, se et » ea quae Deus constituit in hoc mundo tam sapienter, utiliter » et benigne, cuius nomen sit laudatum, benedictum, sanctifica- » tum in saecula saeculorum, amen ». Particulae sex, scilicet: **a.** *de ternariis et artium diversitatibus;* **b.** *de summo rerum principio;* **c.** *de elementis quatuor;* **d.** *de mutatione quae fit in aere usque ad terram;* **e.** *de situ terrarum et sui varietate;* **f.** *de hominis creatione et de multis quae ad hoc spectare noscuntur.* Earum unaquaeque habet prooemium, fol. 1-61.

Opus Boethio prorsus abiudico, non quod in editis ac manuscriptis codicibus nulla eius occurrat mentio, sed quod tractandi methodus aetatem accuset seriorem.

II. L. Annii Senecae, *de remediis fortuitorum bonorum, ad Gallionem.* « Licet cunctorum poetarum carmina gremium tuum » semper illustrent, aliquando deliberans hoc tibi opusculum... », f. 64-66.

Opella, Senecae falso tributa, qua authentica, Venetiis an. 1492 et alibi edita, inscribitur: « Hunc librum composuit Seneca, » nobilissimus oratorum ad Gallionem quemdam amicum suum, » contra omnes impetus et machinamenta fortunae: fecit autem » illum sub dyalogo, ut sit sensus conquerens et ratio confortans. » Liber autem iste et sensuum maiestate et eloquii claritate et » sententiarum brevitate refulget ». Lipsius in calce suae editionis tractationem appellavit *remedia in omni genere afflictionum ex Senecae philosophia deprompta.*

III. —— *de contemptu fortuitorum bonorum, ad Lucilium.* « Ita fac, mi Lucili. Vindica te tibi, et tempus quod » adhuc aut auferebatur aut surripiebatur . . . », f. 66-70.

Sunt epistolae morales ad Lucilium a prima ad nonam, plu- ries editae.

IV. —— *de clementia, ad Neronem libri duo.* « Scribere de clementia, Nero caesar, proposui, ut quodammodo » speculi vice fungerer . . . », f. 70-71.

Non compendium, sed fragmenta passim, sine delectu, ex duobus Senecae libris *de clementia* appella.

V. L. Annii Senecae, *de paupertate*. « Honesta inquit Epy-
» curus, lecta paupertas est. Illa vero neque iam paupertas est, » si lecta est . . . », f. 72.

Opella supposita, qua Senecae, cum aliis edita est Coloniae, a. 1529.

VI. —— *de beneficiis*. « Inter multos ac varios » labores temere inconsulteque viventium . . . », f. 73-76.

Ex libris primo et secundo Senecae *de beneficiis* propositiones, nullo inter se nexu cohaerentes, sumptae.

VII. —— *de moribus*. « Omne peccatum actio est, » actio aut voluntaria est tam honesta, quam inhonesta...», f. 76-77.

Opella, passim et sub fine mutila, Senecae falso tributa, etiam *de moribus vitae humanae* nuncupata, habet apophtegmata moralia ad bene beateque vivendum.

VIII. —— *de quatuor virtutibus cardinalibus*. « Quatuor virtutum species multorum sapientum sunt definitae » sententiis . . . », f. 80-82.

De libello, pluries typis edito praesertim sub nomine : *Formula honestae vitae*, Senecae auctoris nomine ementito, vir doctus saeculo XV, fol. 4, cod. 147 [p. 93] scripsit : « Hunc librum » Petrarcha scribens ad Boccacium in quadam *senilium* epistola » negat Senecae fuisse : quod esse verum et in antiquissimo co- » dice compertum est. Solet ascribi Martino scociensi [bracarensi] » episcopo. Communis tamen opinio et auctoritas Eusebii facit, » ut Senecae dicatur ».

IX. *Epistolae beati Pauli ad Senecam et Senecae ad beatum Paulum quatuordecim*. Incipit prologus s. Hieron. : « Lucius An- » naeus Seneca cordubensis, Fotyni stoici discipulus et patruus » Lucani . . . », f. 82-84.

Septem ad Paulum apostol., non minus quam totidem Pauli ad Senecam spurias epistolas, saepius editas, ante multa saecula scimus confictas, cum earum meminerint bb. Augustinus et Hieronymus. De iis, pluries editis, haec Erasmus: « His epistolis non » video quid fingi possit frigidius aut ineptius, et tamen quisquis » fuit auctor, hoc egit ut nobis persuaderet Senecam fuisse chri- » stianum ». Sub fine brevior occurrit Senecae vita. V. *Bibliotheca*, I, p. 250.

X. *Libellus de malo senectutis et senii, a Boncompagno editus.* « Cum sitis et fueritis pater orphanorum, iudex viduarum, » substentator pauperum . . . », f. 84-86.

Auctor, *postquam caepit senectutis oneribus aggravari, composuit librum,* quem nuncupavit *venerabili patri domino benefactori praecipuo Arduigo, Dei gratia, episcopo, cui deliciosa prosapia dedit originem, et florida Florentia praesulatum.* Singulare est quod *de senibus Venetiarum et constructione civitatis, quae regnum merito nuncupatur,* scribit: « In civitate siquidem Venetia» rum senes ex aeris temperantia et moderata dieta virescunt, » et medio colore colorati refulgent. Si vero quaeratur quomodo » civitas Venetiarum sit constructa, responderi potest quod pa» vimentum eius est mare, caelum est tectum, et paries decursus » aquarum; unde tollit facultatem sermonis materia singularis » ex eo quod in orbe terrarum simile regnum non potest nec po» terit inveniri ».

XI. Vaticinia quindecim de pontificibus a Nicolao III, an. 1277, ad Urbanum VI, a. 1378; ternum de proxime succedentibus, sine nomine, f. 87-92.

Illorum, quae a s. Malachiae archiep. differunt, do lemmata.

Nicolaus III.	*Stellas congregabis ut luceant in firmamento.*
Martinus IV.	*Clavibus claudet et non aperiet.*
Honorius IV.	*Duros corporis sustinebit dolores.*
Nicolaus IV.	*Oriens bibens de calice irae Dei.*
Caelestinus V.	*Voce vulpina perdet principatum.*
Bonifacius VIII.	*Fraudulenter intrasti, potenter regnasti, gemens morieris.*
Benedictus XI.	*Viri fortes inediae orbabuntur.*
Clemens V.	*Mobilis et immobilis fiet, et maria plura vastabit.*
Ioannes XXII.	*Contra columbam haec ymago turpissima clericorum pugnabit.*
Benedictus XII.	*Sex planetas lucidabit, et unus finaliter eius fulgorem excedet.*
Clemens VI.	*Stolam suam in sanguine agni dealbabit.*
Innocentius VI.	*Lupus habitabit cum agno, et pariter cibabuntur.*
Urbanus V.	*Iste solus clave aperiet librum scriptum digito Dei vivi.*

Gregorius XI. *Flores rubei aquam odoriferam distillabunt.*
Urbanus VI. *Terribilis es, et quis resistet tibi?*

Liquet ex hac serie, alteram codicis partem authenticam, pravae prorsus lectionis [fol. 64-92], tempore schismatis avenionensis exaratam.

Folio extremo 94 legitur sub die 20 aprilis 1429, memoria calcis divenditae capitaneo Castri Ceresiae.

Cod. 141 membr., saec. XIV, a. 276, l. 198 [Z. L. CCLXVIII]. B.

L. Annaei Senecae, *opera*, videlicet:

1. *Quare multa mala bonis viris accidant, cum divina providentia mundus regatur. Liber ad Lucilium.* « Quaesisti a me, » Lucili, quod ita si providentia mundus ageretur . . . », f. 1-3.

Liber de providentia communiter appellatur.

2. *De consolatione filii, ad Marciam.* « Nisi te, Martiam, « scirem tam longe ab infirmitate muliebris animi . . . », f. 3-8.

Marcia gratiosa, docta et dives matrona romana, fuit filia A. Cremutii Cordi. Solatia matri, cui filius Metilius optimae spei vir, morte matura ereptus est, praeparanda sibi proposuit auctor.

3. *Epistolarum libri viginti duo, ad Lucilium,* f. 9-74.

Foliis 50-52 intercedunt index in volumine contentorum et rubricae epistolarum numero centumviginti quatuor.

« De *Lucilio iuniore* [Frid. Ern. Ruhkopfius habet], ad » quem epistolas has scripsit Seneca, omnia vestigia historiae et » politicae et litterariae radicitus sublata et deleta sunt ».

4. *De remediis fortuitorum bonorum, ad Gallionem.* Principium differt a codice praecedenti: « Licet cunctorum poetarum » carmina gremium tuum illustrent tamen multum diuqne deli- » berans . . . » , f. 74-75.

5. *Pauli epistolae ad Senecam et Senecae ad Paulum,* nota d. Hieronymi praecedente, ac Senecae vita subsequenti, f. 75.

6. *De clementia, ad Neronem libri duo,* f. 75-79.

7. *De tranquillitate animi, ad Serenum.* « Inquirenti in me » quaedam vitia, apparebant, Serene, in aperto posita . . . . . », f. 79-83.

Liber scriptus est ad Annaeum Serenum, praefectum vigi-

lum Neronis, quem nuper interemptum esse usu fungorum tradit Plinius. *Nat. hist.*, l. XXII, cap. 47.

8. *De brevitate vitae, ad Paulinum.* « Maior pars mortalium, » Pauline, de naturae malignitate conqueritur... », f. 83-87.

Paulinus, Paulinae Senecae uxoris frater aut affinis, fuit praefectus vel e curatoribus annonae.

9. *De beata vita, ad Gallionem.* « Vivere, Gallio frater, » omnes quidem beate volunt, sed ad providendum... », f. 87-90.

10. *De consolatione fratris, ad Polybium.* « Nostra corpora » firma sunt, si redigantur ad conditionem naturae omnia de- » struentis... », f. 90-91.

Quidam amanuensis coaevus principio adscripsit: « Hic li- » ber totus notabilis est a capite usque ad finem ».

Polybius libertus Claudii Caesaris fuit a studiis, a quo post Narcissum maxime aestimatus est. Innocentissimus et eruditissimus, teste Seneca, improbus fuit, referentibus Svetonio et Dione. Messalinae, qua cum familiarissime vixerat, machinationibus interfectus est.

11. *De quatuor virtutibus liber*, f. 91-92.

12. *De septem liberalibus studiis, cum rubrica, qua docetur quod animum ad virtutem non perducunt sed praeparant.* « De li- « beralibus studiis quid sentiam scire desideras... », f. 93-94.

Est epistola trigesima sexta, ad Lucilium.

13. *De ira libri quinque, ad Novatum.* « Exegisti a me, No- » vate, ut scriberem quemadmodum posset ira leniri...... », f. 95-112.

M. Annaeus Novatus, Senecae frater, postea Iun. Gallio dictus est, quum a L. Iun. Gallione quodam adoptatus fuisset. Mansuetudine et modestia commendatissimo libri *de ira* iure nuncupati sunt.

Cum amanuensis, qui sub fine voluminis dedit contentorum indicem, annotaverit *item liber tragoediarum*, f. 113, rite coniicio folia quae desunt 113-170, diu ante voluminis compactionem deperdita.

14. *De beneficiis, ad Æbutium Liberalem, libri septem*, f. 171-183.

De *Æbutio Liberali* obscura omnino est quaestio. Æbutio-

rum ceterum gentem non ignobilem fuisse e Cicerone compertum habemus.

15. *Declamationum libri decem.* Primus titulo *de civilibus causis* inc.: « Exigitis rem magis iucundam mihi quam faci- » lem . . . », f. 184-203.

Opus est M. Annaei Senecae rhetoris, L. Annaei Senecae, ut creditur, patris.

16. *De consolatione, ad Helviam matrem.* « Saepe iam, ma- » ter optima, impetum cepi consolandi te . . . », f. 204-208.

17. *Quomodo in sapientem nec iniuria nec contumelia cadat.* » Tantum inter Stoicos, Serene, et caeteros sapientiam professos » interesse . . . », f. 209-212.

Opella nota magis sub titulo: *De constantia sapientis.*

18. *De naturalibus quaestionibus libri septem, ad Lucilium.* » Quantum inter philosophiam interest, Lucili virorum optime... », f. 212-243.

Opus ab anonymo in codice notatum *de ignibus caelestibus et his quae fiunt circa stellas,* laudat Frid. Ern. Ruhkopfius *qua unicum physicae apud Romanos monumentum nobis relictum, nec a quoquam Romanorum ante simile quid in lucem editum.*

19. *Liber proverbiorum et sententiarum* L. A. Senecae tributus, in editionibus vero, *Mimo Publiano.* « Alienum est omne « quidquid optando evenit. Ab alio expecta alteri quod feceris... », f. 245-246.

Folio extremo haec inscripta: « Deficiunt mihi duo libri *de* » *mundi gubernatione* [al. *de divina gubernatione,* si fecit tres » unum habeo, s. unum tantum, ipsum habeo], *de moribus,* liber » *contra superstitiones,* de quo Augustinus mentionem facit *de* » *civit. Dei,* liber *de sententiis diversorum errorum,* liber *de ma-* » *trimonio,* de quo Hieronymus facit mentionem *libr. I contra* » *Iovinianum* in fine, *liber metricus de morte Claudii,* qui dicitur » *ludus Senecae* ».

Codicem, diagrammatibus pictura lineari conspicuum, qua mendis, iisque gravissimis ac frequentioribus scatentem quidam coaevus correxit, ita tamen ut emendationi locus relinquatur.

Cod. 142 membr., saec. XIV, a. 270, l. 182 [Z. L. CCLXVII]. E.

I. Eiusdem, *opera varia.*

1. *Epistolae auctoris et d. Pauli mutuae quatuordecim*, praecunte d. Hieronymi admonitione, f. 1-2.

2. *De divina providentia*, f. 3-8.

Opusculum et *de mundi gubernatione* appellatum, mutilum est, ut in editionibus.

3. *De quatuor virtutibus*, f. 8-11.

4. *De moribus*, f. 11-14.

5. *De tranquillitate animi*, f. 14-24.

6. *De liberalibus studiis*, f. 24-28.

Est epistola octogesima octava ad Lucilium.

7. *De satyra Lucii, de Claudio Caesare.* « Quid actum sit in caelo ante diem tertium octobris . . . », f. 28-33.

Opella Senecae falso tributa, nomine quoque: *Ludus de morte Claudii Caesaris*, ac *Apocolokyntosis* pluries, etiam seorsum, edita est. Oleum et operam perdidit clar. Iacobus Morellius in lectionibus variantibus colligendis, pro Heynio. Rem egregie attingit Ruhkopfius, in prooemio ad Senecae editionem [Lipsiae, 1797, IV, .p. 20]. « Lucrum quod ex undecim codd. mss. collatione capere licet, exigui est momenti ad hoc opsculum emendatius, quam fieri ad hunc diem potuit, exhibendum .... » Qua quidem spe cum ita excidissem, lentior factus sum ad aliam » concipiendam et alendam, quae ex epistolis humanissimis viri » doctrina et meritis de litteris venerabilis Iac. Morellii, praefecti » bibliothecae Marcianae, quae Venetiis tanto decori est, meri» tissimi, ad Fesslerum s. v. datis enasci alioqui potuisset: quan» quam ille codex ms., Morellio monente, n. 67 in 4.° saeculo » XIV scriptus sit ab indocto librario et totus mendis scateat. » Ne tamen quidquid officiorum in editorem impigrum cadentium » praetermisisse incuser, precibus adii Heynium v. ill., inde a » triginta fere annis de me multis nominibus meritissimum, ut » Morellium, quocum et litterarum commercio et amicitiae vin» culo esse iunctum compereram, opusculo huic cum illo codice » conferendo conciliaret, atque adeo eamdem Senecae operam prae-

» staret, quam, Morellio adiuvante, ibi Blessingium Appiano prae-
» stitisse laudat Schweighäuser in praef. ad Appianum, praeser-
» tim quum paucis tantum foliis constare possit ille codex vene-
» tus. Summopere gaudeo, quod Heynius meus precibus hisce
» motus omnem suam operam impensurum benigne mihi polli-
» citus sit, ut voto meo potirer ». Quod tamen Heynium minime praestitisse testis est Morellius, qui in domestici schedis annotavit : « Heyne non mi domandò mai quelle varie lezioni ».

8. *De legalibus institutis.* « Nichil tam mortiferum inge-
» niis est quam luxuria . . . », f. 33-35.

Sententiarum series ab operibus Senecae minime excerptae, verum ex Gualteri Burlaei *vitis philosophorum.*

9. *De brevitate vitae, ad Paulinum,* f. 35-53.

10. *De remediis fortuitorum,* f. 53-56.

Sub fine, fol. 56, haec manu aliena inscripta. « 1305. Nota
» quod Clemens V vasco electus fuit papa in civitate perusii, et
» ex tunc curia romana semper residentiam habuit ultra montes
» usque ad tempora Urbani V qui primo venit Romam, et a tem-
» pore Clementis V usque ad tempora Urbani V [1362] nun-
» quam fuit aliquis ytalicus summus pontifex ».

11. *De proverbiis,* f. 56-61.

12. *De consolatione fratris, ad Polibyum,* f. 61-64.

13. *De clementia, ad Neronem,* f. 64-68.

II. *Quaedam notanda et digna memoria.* « Capitulum gene-
» rale Viterbii celebratum 1313 . . . », f. 68-69.

Syllabum capitulorum generalium, ordinis s. Augustini, habitorum annis 1313-1388, excipit enarratio aliquot definitionum quae in iis datae sunt.

III. *Quaedam pulchra et notanda,* f. 70-75.

Est tabula chronologico-historica *a constitutione mundi et creatione primi hominis* ad annum 1239 ; item pontificum romanorum ab Innocentio I [406] ad Urbanum quartum [1272].

IV. *Verba sybillae Erithreae, prophetantis de adventu Christi in carne. De vita eius et fine iudicii,* f. 75.

V. *De miraculis quae apparuerunt post mortem Hieronymi.*
» Post obitum gloriosi Hieronymi, quaedam haeresis inter Grae-
» cos exorta surrexit . . . », f. 76-79.

VI. Sermones varii *de amore Dei, de consecratione corporis Christi, de sancta Katerina, de oleo ossium beatae Katerinae virginis, de sancto Ioanne Chrysostomo, de astutia mulierum, de obstinatione diaboli, de beata Virgine, de amore vulgari, de amore Dei et eius dilectione, de morte et vita, de effigie mortis*, f. 79-88.

VII. *Expositiones quorundam vocabolorum.* « Eugenes dicun- » tur qui sunt generis, et est indeclinabile . . . », f. 88.

VIII. *Quaedam dicta de scriptis Lucidarii.* « Ait enim ma- » gister : cum Deus in sui providentia falli non possit... », f. 89.

IX. Ioannis Cassiani, *in collatione patrum*, f. 89-90.

X. *Normae ad phases lunares pluribus succedentibus annis inveniendas*, f. 91-97.

Computatio facta fuit pro annis 1380-1392.

Cod. 143 membr., saec. XI, a. 210, l. 170 [Z. L. CCLXX]. B.

L. Annaei Senecae, ad Lucilium, *epistolae triginta sex*, a quinquagesima tertia ad octogesimam octavam : extrema est *de liberalibus studiis.*

Codex, foliorum 141, inscriptus est marginibus inferioribus passim SANCTAE MARIAE REMENSIS, hoc est : *ad usum cathedralis remensis.*

Cod. 14? membr., 1428, a. 334, l. 237 [Z. L. CCLXIX]. B.

Annaei Lucii Senecae, ad Lucilium amicum suum, *moralium epistolarum libri novemdecim.*

Praeeunt **a.** epistola M. T. Ciceronis P. Lentulo proconsuli: « Ego omni officio ac potius pietate erga te ceteris satisfacio » omnibus . . . » ; **b.** « tabula librorum epistolarum Annaei Lu- » cii Senecae ec. ».

Codex, folior. 151, candida et politiori membrana pereleganter exscriptus est *ad instantiam viri nobilis et egregii Andree de Valeriis de Parma, per me Opizonem de Cysis scriptorem et civem parmensem. Anno Dom. M.CCCCXXVIII, die XXVIII aprilis.* Volumen, scripturae potius pulchritudine quam textus

sinceritate praecellens, exornant picturae in marginibus et litteris maioribus, cum scuto gentis Valeriae inscripto *Andr.*

Folio extremo fere vacuo haec leguntur: « Epistole Senece » extimate pezze XXII con. d. X Va. d. XXVIII. Andreas de » Valleriis de parma [cuius sunt ipse Epistole] scripsit ».

Cod. 145 chart., saec. XV, a. 302, l. 218 [L. VI, CCLVI].

L. Annii Senecae, *epistolarum moralium ad Lucilium,* quotquot editae sunt. Deest trigesima octava: « De liberalibus stu- » diis quid sentiam scire desideras... », unde viginti tres loco viginti quatuor supra centum numerantur. Eas libris viginti, ut in aliis quoque codicibus, digestas habes. Tituli uniuscuiusque breviores sunt ac in editionibus, puta prima inscripta: « De col- » ligenda et sistenda fuga temporis; et non esse pauperem cui » etiam modicum satis est; et quod sera et pessima parsimonia » est in fundo ».

Codex, foliorum 149, habet litteras initiales cuiusque libri auro pictas, caeteras ut et titulos minio expressos. Sub fine: *Precii ducat.* 5.

Cod. 146 chart., saec. XV, a. 298, l. 216 [L. VI, CX]. Mu.

Eiusdem, *epistolae ad Lucilium* omnes, sine rubricis, cum glossis interlinearibus et marginalibus, praesertim a principio.

Foliis 153-154 adduntur notae epistolae *Senecae ad Paulum apostolum* et *Pauli ad Senecam.*

Codex mutilus [desunt prima et secunda epistola] inscribitur f. 152: *Iste liber est Dominici Trevisani, serenissimi regis Cypri secretarii;* f. 154 scriptura recentiori: *Est monasterii Caritatis.*

Cod. 147 chart., saec. XV, a. 297, l. 220 [L. VI, CXI]. Ma.

Eiusdem, *epistolae omnes.*

Textus ut plurimum bonus est, et a viro docto recensitus: glossae in eum identidem irrepsere, quas ex lineis iisdem subiectis cognoscere licet.

Initio annotationes quaedam saeculo XV scriptae sunt de vita et scriptis Senecae ex Hieronymo aliisque, ex quibus haec notatu digna profero: « Sunt qui asserant Senecam hunc etiam » tragoedias illas X scripsisse: sunt qui negant, Eusebius et » Petrarcha affirmat. Boccacius et plerique alii negant quibus » argumentum est *Octavia*. Coluccius etiam negat et tragoedias » ipsas attribuit Senecae fratri suo. Gasparinus Pergamensis te- » net quod Seneca iste tragoediarum scriptor non fuerit Seneca » moralis, neque Seneca frater suus, sed potius vult Senecae no- » minis eiusdem filium illas scripsisse; quoniam Seneca moralis » tres filios habuit, scilicet Novatum qui erat civilibus intentus; » Melam qui eloquentiae vacabat; et Senecam qui tragoedias » scribebat, propter quod Seneca tragicus dicebatur. Sunt qui » dicant tragoedias a Seneca morali omnes, praepter *Octaviam* » conscriptas: hoc negat conformitas stili ».

Praeeunt fol. 2 epistolarum rubricae in textu desideratae. In fine adscripta ea epistola est de utriusque Senecae differentia, atque cum ceteris Salutato codices manuscripti tribuere solent, quam Lino Coluccio eiusdem auctoris epistolis an. 1742, Florentiae Iosephus Rigaccius, seu potius Ioannes Lamius, edidit [p. II, p. 121]: hanc tamen ceu *Buccacii* codex hic perperam offert; multo vero emendatiorem quam in editione sit, licet in fine mutilam.

A principio leguntur carmina Franc. Petrarch. ex libro VI Africae, sub fine: « Hic postquam medio iuvenis stetit aequore » penus .... ». Extremo folio 273 scriptum est: « MCCCCXX, » ind. XIII, die Veneris, 11 februarii, in nocte crematum fuit » palacium illustre communis paduae, in quo ius reddebatur, et » incepit flamma videri prima hora noctis, et duravit per qua- » tuor horas noctis venientis ad diem Sabbati ».

Cod. 148 chart., saec. XV, a. 230, l. 157 [L. VI, CCXLIII]. Yc.

I. Excerpta ex operibus Senecae moralibus, scilicet *ex libro de clementia, epistolis ad Lucilium, opere de beneficiis,* f. 1-8.

II. *Notanda in libros Aristotelis artis metaphysicae, physicorum, de caelo et mundo, de somno et vigilia, de longitudine et*

brevitate vitae, de animalibus, de causis, ethicorum, politicorum, poetriae, de loicalibus, f. 8-9.

III. *Testimonia Iosephi de Christo — Ex libro IV confessionum d. Augustini — Ex capite XIII libri primi de hystoria ecclesiast. Eusebii Caesareensis,* f. 9-10.

IV. *Notanda in libros M. T. Ciceronis, Philippicarum, de natura deorum, de divinatione,* f. 10.

V. Fratris Thomae de Aquino, *de quatuor virtutibus.* « Quia » misericordia et veritas custodiunt regem . . . », f. 11-30.

Cod. 149 chart., saec. XVII, a. 140, l. 97 [L. VI, CCLXXXVI]. D.

Sententiae morales ex oper. Senecae depromptae, et quidem:

a. Ex *epistolis,* quarum finem excipiunt compendia itale data, f. 1-78.

b. Ex opella, *de tranquillitate animi,* f. 80-86.

c. —— *de clementia,* f. 87-90.

d. —— *de brevitate vitae,* f. 92-95.

e. —— *de vita beata,* f. 97-101.

f. —— *de beneficiis,* f. 103-123.

Cod. 150 membr., saec. XV, a. 210, l. 130 [L. VI, LXIX]. N.

Plutarchi, *praecepta civilia ad Menemachum, interprete Carolo Valgulio, brixiensi.* Interpres dicat opus cardinali Francisco Picolomineo senensi [ann. 1460-1503]. Dedicatio inc.: « Falconis » Sinibaldi, primarii pontificis maximi quaestionis institutum... »; opella vero: « Si ad rem aliam, o Menemache, illa sententia recte » et apte uti possumus . . . ».

Postquam summis laudibus Falconem Sinibaldum et Felinum Sandaeum evexit, *eos tamen caecos, obscuros, omnium rerum ignaros prae lumine sapientiae tuae, esse asserit,* quod assentiationis genus saeculo decimoquinto solemne erat.

Opus, cum aliis eiusdem auctoris, editum est Brixiae, per Bernardinum Misintam, a. 1497. Sub fine Ioannes Franciscus Duccus brixianus, laudat Valgulium epigrammate, quod inc.:

« Quanta sit eximii virtus interpretis, ecce
» Aurea significant haec monumenta tibi ».

Cod. 151 chart., 1454, a. 200, l. 145 [L. VI, CXL]. Ma.

Eiusdem, *apophtegmata laconica, Francisco Philelpho interprete, ad Nicolaum quintum pontificem.* Dedicatio inc. : « Quo de » te magis, Nicolae quinte, dies ac noctes mecum ipse cogito... » ; versio autem : « Agasides rex Lacedaemoniorum, admirante quo- » dam Philophanem sophistam . . . ».

Edita sunt bis saeculo XIV, sine nota urbis, anni [ante a. 1480], impressoris. In ea parte quae foliis 38-68 data est, deest textus qui in altera occurrit fol. 91-101, quacum convenit noster codex.

Codicem, foliorum 110, *Mediolani, kal. octobris, a.* 1454, exscriptum, Ioannes Marchanova donavit coenobio s. Ioannis in Viridario Paduae.

Cod. 152 membr., saec. XV, a. 150, l. 110 [L. VI, CCLXIX]. D.

I. Eiusdem, *de liberis educandis* opusculum, Guarino Veronensi interprete, f. 1-35.

II. Francisci Barbari, *de re uxoria, libri duo,* f. 35-118.

Desunt epistolae binae Poggii Florentini et P. Vergerii senioris de opere, quae f. 54-55 codicis [L. VI, CCVIII] occurrunt.

Cod. 153 membr., saec. XV, a. 165, l. 118 [L. VI, CLXV].

I. Fratris V. de Morbetra, *commentaria in librum Procli Dyadochi, licii platonici philosophi : elementatio theologica,* cum initiis capitulorum litteris grandioribus. Textus inc. : « Omnis » multitudo participat aliqualiter et non. Si enim nullatenus par- » ticiparet, nec totum unum esset, nec unumquodque multo- » rum . . . », f. 1-52.

Finit : « Explicit caput CIJ [centumundecim]. Completa » fuit translatio huius operis Viterbii, a fratre G. de Morbetra, » ordinis fratrum Praedicatorum, XV kal. iunii, anno Dom. mil-

» lesimo ducentesimo sexagesimo octavo ». Etsi haec inscriptio referat numerum propositionum 102, vel 111, re tamen sunt 209, ut in terno codice parisiensi. [Textus graecus in nostris codicibus Z. G. CXCII, CXCIII habet propositiones 211].

Vetus haec latina interpretatio, etiam *elementa theologica, institutio theologica* Guillelmi de *Morbecta,* sive *Morbeka,* sive *Morbetra* [de quo ne verbum quidem in Quetif et Echard] servatur ms. in bibliotheca caesarea vindobonensi, teste Lambecio, lib. VII, p. 38, aliisque, ac subscriptione eadem, unde coniicio opellam hanc ex archetypo sumptam, unde codices vindobonenses eruerunt. Fridericus Creuzer dedit textum graecum cum latina versione e regione, non tamen illa Morbectae.

II. *Liber de causis, in quo traduntur aliquae veritates de primis entium causis.* « Omnis causa primaria plus est influens » supra causatum suum causa universalis secunda... », f. 53-64.

Libellus Aristoteli, seu Avempace, vel Alpharabio aut Proclo adscriptus, inter opera Aristotelis pluries editus est. Vide codicem 54.

Quem codicem Ioannes Marchanova emit Patavii, anno 1430, moriens, cum aliis, coenobio s. Ioannis in Viridario reliquit.

Cod. 154 chart., saec. XV, a. 290, l. 200 [L. X, XXXIX]. Ma.

Diogenis Laertii, *de vitis, sectis, dictis, responsisque ac libris philosophorum, libri decem,* ex versione Ambrosii Camaldulensis, cuius littera dedicationis Cosmae de Medicis : « Volventi mihi » quaedam graeca volumina venit ad manus Laertii Diogenis... ». Praeeunt foliis 1-3 *Pitagorae monumenta praeclara quae quum plerique alii tum in primis Plutarchus interpretatur,* ac index.

Sub fine: M . XLIIII [1444] VID . SEP . P . GASPAR . SIBI . ET . SVIS . OMNIB .

Codicem, folior. 222, Ioannes Marchanova, qui Patavii coemerat a. 1450, moriens coenobio s. Ioannis in Viridario, a. 1467 reliquit. Schedula typis impressa adhaeret fol. primo inscripta: « Colligebat Ascanius Varese patavinus, abbas generalis congreg. » lateranensis canonicis suis et sibi ».

Cod. 155 chart., saec. XV, a. 286, l. 217 [L. VI, CCLVIII].

Eiusdem, *de vitis philosophorum, libri decem,* ex versione eadem, cuius exstat prologus, ut in editis ad Cosmam de Medicis, florentiuum, cum tabula in fine.

Codex folia habet 108.

Cod. 156 membr., saec. XIV, a. 280, l. 203 [L. VI, CXLIV]. N.

I. *Liber qui intitulatur: dicta et opiniones philosophorum, compilatus ex diversis et antiquis libris extractus per serenissimum principem dominum Robertum, Dei gratia, regem Ierusalem et Sicilie, comitemque provincie et Forcalquerii* (1), f. 1-59.

Duorum atque viginti virorum inter antiquos illustrium apophtegmata, et ante haec de unius fere cuiusque illorum vita vel brevem, vel prolixam narrationem codex habet. Singulorum capitum initium eiusmodi est.

1. « Sedechias primus fuit, per quem nutu Dei ... ».
2. « Hermes in Ægypto natus fuit, et Hermes in graeco » dicitur ... ».
3. « Tac dixit: *Qui non continet sensum sub posse suo...* ».
4. « Machâlquinus dixit: *Qui diem cognoscit, non oblivi- » scitur* ... ».
5. « Homerus fuit versificator antiquior apud Graecos ... ».
6. « Zalon [Solon] Athenis leges statuit: Zalon composuit » libros ... ».
7. « Rabion fuit magnus defensor suorum proximorum... ».
8. « Ypocras [Hippocrates] fuit disc. Æsculapii secundi... ».
9. « Pittagoraś [Pythagoras] vidit bonum esse negligere...».
10. « Dyogenes [Diogenes] dictus caninus fuit sapientiór sui » corporis [temporis] ... ».
11. « Socrates in graeco vult dicere iustitiae observator... ».
12. « Plato interpretatur completus, qui fuit de bono ge- » nere ... ».

(1) *Forum Neronis* (*Forcalquier*) urbs in Narbonensi secunda.

13. « Aristoteles interpretatur in ydyomate Graecorum com-
» pletus . . . ».

14. « Alexander fuit regis Philippi filius . . . ».

15. « Ptolomaeus [Ptolem.] fuit homo valde intelligens... ».

16. « Assaron dixit: *quinque de causis, rex dampnificatur...* ».

17. « Leginon fuit niger in Æthiopia *natus, discens scien-*
» *tias* . . . ».

18. « Avesius [Anesius] dixit: *Cum deteriorantur tempora...* ».

19. « Macdargis fuit remissi coloris, magnarum aurium... ».

20. « Thesilus dixit: *Iocundis eloquiis non frauderis* . . . ».

21. « Gregorius dixit: *In Deum statue principia negotio-*
» *rum* . . . ».

22. « Galenus fuit unus ex octo medicis praecellentiori-
» bus . . . ».

Nil quidquam de operis editione satis mihi constat. A scriptore latino hoc primum prodiisse, non ego putaverim : bene vero ex idiomate arabico vel hebraico, non sine additamentis interpretis latini quibusdam, translatum idem mihi videtur. Exstant sane *institutiones philosophorum,* a R. Chanania fil. Isaac, arabice scriptae, ac deinde a R. Iuda f. Salomonis Charisii hebraice redditae, et anno Christi 1562 Rivae Tridenti typis vulgatae; quibus opus hoc manuscriptum saepe respondere, ex allatis a Wolfio in *bibliotheca hebraica* [librum enim Rivae impressum frustra quaesivi] deprehendere mihi licuit. Sunt nimirum in libro quoque R. Chananiae sapienter dicta a Solone, Hippocrate, Dyogene, Socrate, Platone, Aristotele, Alexandro, Ptolemaeo et Galeno : quod Wolfius, cum de viris iis illustribus in *bibliotheca* disserit, aperte testatur: « Historiam vero arabicam de vitis philosophorum et me-
» dicorum arabum et graecorum » a Marco quodam Obelo latine quoque redditam, Laurentius Ramirezius indicat in notis ad Luitprandi chronicon [ad ann. 698, p. 377] apud Nicolaum Antonium in *bibliotheca hispana veteri,* II, p. 5, quam equidem historiam, fortasse opus Mohamed Ben Casem, eodem omnino titulo inscriptum Andreas Alpagus, in praefatione ad Avicennae opera, se itidem latine reddidisse testatur. Non attamen integram eam codex hic habere potest, utpote quod Avicennae vita in illa sit, haud vero in hoc. Quidquid de opere et auctore demum sit, codex

noster respondet octavo plutei XXIX biblioth. Laurentianae (1), quo codice prima est vita Hermetis.

II. *Dicta philosophorum moralium antiquorum.* « Sapientum » dicta sunt haec. Iterrogaverunt Prothegum de quodam qui suos » capillos procuraverat nigros fieri, qualiter hoc faciebat... », f. 59-68.

Cod. 157 membr., saec. XV, a. 262, l. 188 [L. XIV, LXX].

I. Roberti, *apophtegamata,* ut codice superiori, f. 1-53.

II. *Dicta philosophorum moralium antiquiorum,* aeque ac in praecedenti, f. 53-62.

III. Aristotelis, *liber de pomo.* « Cum clausa esset via veri- » tatis sapientibus et impedita materia rectitudinis... », f. 62-66.

Nullum titulum libellus praefert: hunc attamen sub *Aristotelis* nomine *de pomo* impressum vidi inter opera eius editionum venetarum, et quidem ex hac ipsa versione, de idiomate hebraico a Manfredo Siciliae rege facta. De scripto supposititio disserunt Wolfius in *bibliotheca hebraica,* I, n. 79, et Fabricius in *bibliotheca graeca,* II.

IV. *Praecepta moralia.* « Non est tutum viro inermi se cre- » dere viue quam hostis armatus obsedit... ». f. 66-69.

V. *Apophtegmata ex auctoribus ethnicis atque ex christianis.* « Pythagoras. *Liber non est quem animus infestat superbus*... », f. 69-70.

VI. *De bestiis.* « Bestiarum vocabulum proprie convenit leo- » nibus, pardis et tygris, lupibus et vulpibus, canibus et simiis... », f. 71-73.

Mutilum in fine, excerptum est ex libro XII *ethymologiarum Isidori,* et secundo *Hugonis de Sancto Victore, de bestiis.*

Codicem, sibi ab Antonio Gilalberto de Barchinona, artium scholari, die 16 sept. a. 1465, dono datum, Ioannes Marchanova, cuius insignia in titulo, coenobio s. Ioannis in Viridario, a. 1467 legavit.

(1) *Bandinius.* Codd. latini biblioth. Mediceae Laurentianae, II, p. 9.

Cod. 158 membr.-chart., saec. XV, a. 260, l. 145 [L. VI, CCLXX]. D.

I. *De vita et moribus philosophorum.* « Socrates, auditor Gor-» giae, philosophus fuit et claruit in Graecia, tempore Assueri » regis . . . », f. 1-63.

Numerus philosophorum centenus, pleraque graecorum. Auctor est Ioannes Christophorus filius Ugnccionis de Arzignano, si fides codici proxime insequenti, huic simili; quem tamen hoc recentiorem puto. Crediderim potius nomen fini appositum, amanuensi adiudicandum, praesertim ob telonarii officium quo fungebatur.

In fine, nomine exscriptoris abraso, legitur: 1463, *die* 3.ª *decembris, scriptum est per me* . . . . *die qua supra.*

II. *Extractum de libro vasilographia in imperiali scriptura, quem Sybilla erythrea babilonica, ad peticionem Graecorum regis Priami edidit, quem caldaeo sermone Doxopater peritissimus transtulit, tandem de aerario Manuelis imperatoris eductum, Eugenius regni Siciliae admiratus de graeco transtulit in latinum.* « Exquiritis me, o illustrissima turba Danaum, quatenus graves eventus phrygiasque ruinas . . . », f. 64-69.

Codicem possederat Marinus Sanutus Leonardi filius, num. 758. Operculo inscriptum notum epigramma iannae ecclesiae Salbuae [Salvore]. « Heus populi celebrate locum quem tertius » olim . . . ». Voluminis compactio, lineis punctisque auratis minutioribus, antiqua est.

Cod. 159 membr., saec. XV, a. 254, l. 182 [Z. L. CCCXII].

Liber de vita et moribus philosophorum. Desideratur in praecedenti codice epigraphe. « De vita et moribus philosophorum » veterum tractaturus, multa quae ab antiquis auctoribus, quae » in diversis libris de ipsorum gestis sparsim scripta reperi, in » unum colligere laboravi. Plurima quoque eorum responsa no-» tabilia et dicta elegantia huic libello inserui, quae ad legentium » consolationem et meram informationem conferre valebunt ».

Ordo seriei aliquantisper immutatus inc.: « Tales philoso» phus asianus, ut ait Laertius in libro de vita philosophorum, » patre eximio . . . ».

Foliis 69-70 additus manu aliena index philosophorum.

Angelus Gabriel de Sancta Maria quidquid de auctore in opus *Biblioteca e storia degli scrittori vicentini,* vol. III, parte II, pag. IX-XI ingessit, ea sumpsit ex nota codici nostro apposita quam male expositam puto: « Explicit liber de vita et moribus » philosophorum, per me Ioannem Christophorum filium Ugu» cionis de Arzignano, civis vicentini, die martis XVII februarii » MCCCCLXVII, circa horam 18. Vincentiae ad officium dacii ad » grossum praesens ». Idem subscripsit:

« Ve mihi nascenti, ve nato, ve morienti:
» Ve, quia sine ve non vivit filius Evae ».

Cod. 160 chart., saec. XV, a. 413, l. 280 [Z. L. CCLXXVI]. B.

I. Nemesii Emeseni, *de natura hominis liber, a Burgundione, iudice pisano translatus, anno MCLIX.* « Hominem ex anima » intellectuali et corpore optime constructum, et ita bene quod » non conveniebat aliter genitam esse . . . », f. 1-24.

Folio 24 occurrit epistola dedicationis Friderico I imper., quae inc.: « Quia in meis, serenissime imperator, vobiscum locu» tionibus naturas rerum cognoscere . . . »; sub fine vero: « Hunc » igitur librum fideliter translatum et, ut potui, studiose emen» datum, vestrae celsitudini porrigo . . . ».

Opellam pluries editam, graece et latinae, non tamen interprete Burgundione, laudat Caspar Barthius in *animadversiones* ad Zachariam Mitylenaeum. Lipsiae, 1655. « Nemesius aureolo, » immo omni auro potiore libello de homine — Nihil elegantius » libro Nemesii de homine — De hominis decoribus nobilem li» brum habemus Nemesii, philosophi christiani, quantivis pretii ». Graece exstat in codice Marcio, Zan. CCLXVI.

Nemesius, emesenus in Phoenicia episcopus, iam Cappadociae praefectus, saeculo floruit quarto. De Burgundionis versione aliisque operibus vide *Biblioth. ms.,* II, pag. 13, 78-79.

II. *Tractatus de anima, editus a fratre Alberto theutonico,*

ordinis Praedicatorum. « Consequenter transeundum est ad quae-
» rendum de homine, de quo primo quaerendum est secundum
» statum eius . . . », f. 29-224.

Libri tres editi volumine tertio eius operum. Lugd., 1651, f.°

Cod. 161 membr., saec. XV, a. 310, l. 215 [Z. L. CCLXXI]. B.

Severini Boethii, *opera varia,* scilicet:

a. *De arithmetica libri duo.* Dedicatio domino patri Symmacho inc.: « In dandis accipiendisque muneribus ita recte offi-
» cia inter eos . . . ». Prooemium inc.: « Inter omnes priscae au-
» ctoritatis viros qui, Pithagora duce, puriore mentis ratione
» viguerunt . . . », f. 1-66.

b. *Musicae institutionis libri quinque.* « Omnium quidem
» perceptio sensuum ita sponte ac naturaliter quibusdam viven-
» tibus adest . . . », f. 67-146.

c. *Liber de trinitate ad Symmachum.* Dedicatio inc.: « Inve-
» stigatam diutissime quaestionem quantum nostrae mentis igni-
» culum lux divina dignata est . . . », f. 147-151; textus vero:
« Christianae religionis reverentiam plures usurpant, sed ea fides
» pollet maxime ac solitarie . . . », f. 147-151.

V. *Biblioth.,* II, p. 43.

d. *Utrum pater et filius et spiritus sanctus de divinitate substantialiter praedicentur, ad Ioannem ecclesiae-romanae diaconum.* « Quaero an pater et filius et spiritus sanctus de divinitate . . . », f. 151-152.

Est liber secundus *de trinitate,* sub nomine quoque *de praedicatione personarum.*

e. *Quomodo substantiae in eo quod sunt bonae sunt, cum non sint substantialia bona, ad eundem.* « Postulas ut ex hebdomadi-
» bus nostris eius quaestionis obscuritatem, quae continet mo-
» dum . . . », f. 152-154.

Est liber tertius *de trinitate,* etiam appellatus *an omne quod est, bonum sit.* Deest quartus *de duabus naturis et una persona.*

f. *De unitate et uno liber unus.* « Unitas est qua unaquaeque
» res, sive simplex, sive composita, sive corporalis, sive spiritualis,
» unitate una est . . . », f. 155-157.

A principio folium, saeculo decimotertio scriptum, continet fragmentum libri primi *de geometria* eiusdem Boethii.

Singula pluries edita sunt.

Sub fine lego: *Andrea de Biagio. Questo libro è di Francesco di Nicholao Biliotti* .... *adi* 15 *di luglio,* 1457, *in Roma.*

Cod. 162 membr., saec. XIII, a. 238, l. 154 [Z. L. DXXI].

An. Man. Severini Boethii, *de consolatione philosophiae, cum commentario anonymo.*

Occurrunt passim glossae interlineares et marginales aevi sequioris.

Foliis 67-68 insunt formulae epistolarum patri, mâtri, filiis, duci Venetiarum Raìnerio Çeno, episcopo Paduae Ioanni, ac Vicetiae Manfredo; potestatibus Paduae, Vicetiae, Veronae, inscriptarum; quae indicationes, exempli ergo oblatae, dant annos scriptionis 1250-1254. Extremo 68 pretium solutum duorum ducatorum de Venetiis, ac aestimatio novemdecim enunciatur. Rhythmum calendarii partim tantum, evanescentis scripturae causa, non ideo exscribo, quod inepte sit elucubratum.

Cod. 163 membr., saec. XIV, a. 260, l. 188 [L. VI, CCXLVII]. F.

Liber Boethii Malii [sic] *Torquati Anitii Severini, de consolatione ad instruendam patientiam in adversis, et humilitatem in prosperis, et ad divinae cognitionis appetitum, et aeternae felicitatis spectabilem caritatem.* Libri quinque. Incipit metrum: « Carmina qui condam studio florente peregi... »; prosa vero: « Haec dum mecum tacitus ipse reputarem querimoniamque la» crimabilem styli offitio... ».

Libris singulis, quodlibet metrum, quamlibet prosam orationem antecedit: minio depictus titulus in textu edito desideratus: quin et sub fine, fol. 53-54, leguntur tituli metrici qui sequuntur in omnes et singulos libros.

« In quinque libris ».

« Auctorem primus consulandum miserum dat.
» Tristitiae causam liber explicat inde secundus,
» Tertius in rebus mundi non esse dolendum.

» Hinc consulatum auctorem denique quartus.
» Quintus perfectum notat hunc et rite refectum ».

« De primo ».

« Dat triplices questus libri pars prima prioris,
» Inde Severini pars altera dat benefacta.
» Exilii causas, hominum regimen quoque plorat,
» Ultima quaerendo quae sit mens laesa requirit ».

« De secundo ».

« Mores fortunae qui sint in parte secundi
» Prima disquirit fortunae verba loquendo;
» Altera felicem probat, approbat et miserum non :
» Ultima non facere fortunae dona beatum.

« De tertio ».

« Interni prima docet ut natura suadet :
» Quod cupiat sibi quisque bonum pars altera monstrat.
» In rebus mundi nullum feliciter esse:
» In quis falsa boni species tamen reperitur.
» Tertia dat causam, dat quarta sit, an sit, ubi, quid
» Vera boni species deitas quae iure probatur ».

« De quarto ».

« Prima quarti dicit contingere iustis
» Prospera, sed pravis mala tantum, quod probat apte,
» Parsque secunda deos iustos probat esse malosque
» Non homines sed bruta, magis quam corpore si sint.
» Tertia victuros dudum pravos sine poena
» Plus infelices quam si mors poenaque detur.
» Quartaque pars primo quaerit, solvitque secundo
» Cur bona sint pravis, iusti mala cur patiantur.
» Fortunam set [sic] quinta bonam pars approbat amen ».

« De quinto ».

« Quinti prima petit, solvit causa quid et an sit.
» Altera pars quaerit quod arbitrium sit et an sit.
» Tertia pars quaerit quid notio tunc operetur,
» Inde Dei, quaedam sententia falsa refertur :
» Solvendi radix quae sit datur inde probata
» Et plene post haec dat causam cur reprobatur,
» Post haec ponetur quae vera solutio fertur ».

Addo ex codice elogium, diversum ab eo quod legitur Ticini in aede s. Augustini.

« Ista quatuor carmina sunt scripta in sepultura Boethii ».

« Heu malus iste super quo venit mortis amotor
» Omne quod est genitum tendit ad interitum.
» In hoc sarcofago iacet Boetius archo
» Hominibus omni modo miserandus homo ».

Addo, propter codicis vetustatem, ternum aenigma :

« Porcus per taurum sequitur vestigia ferri :
» Anser ovem variat cui potam vacca ministrat.
» Si capud est currit, sine pede quandoque volabit.
» Adde pedem, comede : et sine ventre bibe.
» Ros generat spinam cui rauca facit supinum
» Quod rapit bovi, dat vitulo vel ovi ».

Codicem, cum glossis interlinearibus et marginalibus per plures exscriptis, rapuit Marciae Gallorum violentia a. 1797; Europae principum iustitia restituit a. 1816.

Cod. 164 membr., saec. XV, a. 268, l. 197 [Z. L. CCLXXIV]. B.

A. Manlii Severini Boethii, *de consolatione philosophiae*. Libri quinque anepigraphi, cum glossis interlinearibus a principio.

Codex, foliorum 52, habet primo : *In lo mille CCCC* 47, *adi secundo de lano ;* quinquagesimo secundo : *Iste boetius est mei Galeoti de Manzalis, quem emi ducatis d.*

Cod. 165 membr., saec. XV, a. 234, l. 154 [L. VI, CCLX].

Agnitii [sic] Boethii, *de consolatione philosophiae*, f. 1-75.

A principio occurrunt glossae marginales philosophicae et philologicae, interlineares in universo volumine.

Foliis extremis 75-79 Philippus de la Strata mediolanensis, idem de quo alias retuli (1), scripsit quaedam ligata et soluta oratione, videlicet :

(1) *Bibliotheca*, I, p. 284-286 ; II, p. 7, 102-103, 170-171, 217.

a. elegiam in laudem Ioannis [Grimani] patriarchae [aquileiensis].

« Has tibi litterulas mitto, venerande Ioannes . . . ».

b. *epistolam ad reverendum priorem N.* Hexametri.

« Mittite, quaeso, prior reverende, valensque magister... ».

c. *tractatulum de peccato avaritiae et eius speciebus.*

« Quaesisti, prudens, optime vir, quantum damnum in » hominem congerat avaricia ».

d. *pulchrum sermonem de consecratione ecclesiae.* Elegidion.

« Est hodierna dies celebris, qua diva fuere . . . ».

e. epigramma duplex in laudem Iulii Bolani praetoris, quod maenia Montissilicis refecerit.

1. « Iuli, perpetuo, cedunt tibi, praetor, honori . . . ».

2. « Structa superbie lirae sonitu sunt maenia Troiae . . . ».

Eum Ioannis filium, de praetura montissilicensi optime meritum evincit inscriptio: *Iulio Bolano Ioannis filio, rectori optimo, auctori huius aulae monsilicensis populus dicavit,* 1470.

f. *prooemium consecrationis ad prandium.*

« Video mihi, praestantissimi patres, quinque per hunc » ordinem . . . ».

g. Aliena manu leguntur carmina itale, quorum primum inscriptum: *La soprascritta del nobel messer Gasparo dalla Strada milanese cittadino, padre de maestro Philippo, predicatore de santo Dominico* [de eo nihil in Echard], incip.: « Messer » Gasparro, nobile homo amato . . . . »; alterum: *La soprascritta de la nobilissima madona Orsola de la giesia, donna del sopraditto e madre del frate.* « O quanto è digna donna de co» rona . . . ».

Cod. 166 membr., saec. XIV, a. 323, l. 232 [L. VI, LXIV]. F.

A. Manlii Severini Boethii, *de consolatione philosophiae,* cum *commentario Nicolai Treveth.* Libri quinque anepigraphi, in metris etiam et prosa oratione. Incipit prologus primus: « Explanationem librorum Boecii de consolatione phylosophica aggressurus, votis quorundam fratrum satisfacere . . . . . . »; alter: « Consolationes tuae laetificaverunt animam meam. Ps. 93, ec.

» Inter laetari et laetificari hoc interesse videtur... »; commentarium: « Metrum primum elegiacum, dactylicum, exametrum et » pentametrum ... ».

Ex editionibus sexcentis non una habet hoc commentarium, quod ceteroquin in codicibus mss. biblioth. Regiae parisiensis, Laurentianae florent., Escorialensis occurrunt. De annotatore vide *Biblioth.*, II. p. 101-102, 174.

Codicem columnis duabus, folior. 94, belle exscriptum, cum textu in meditullio, sibi coemit *Bartholomaeus de Placentinis de Parma, pro ducatis quinque auri, die Mercurii,* 7 *septembris, anno Domini M.III.LVI, quos sibi dedit Peregrinus famulus meus.*

Cod. 167 membr., saec. XIV, a. 375, l. 280 [Z. L. DXXII].

Eiusdem, *de consolatione philosophiae,* cum *eodem commento.*

Textum commentum intercipit. Manu posteriori additae sunt a principio glossae interlineares.

Codex habet folia 109.

Cod. 168 chart., 1438, a. 291, l. 217 [Z. L. CCLXXV]. B.

Fratris Nicolai Travechi, *in librum Boethii de consolatione philosophiae.*

Occurrunt initia breviora tum metrorum, tum prosae orationis.

Legitur folio extremo 88: « Boethii Severini ex consulibus » librorum commentum explicit, secundum fratrem Nicolaum » Treucch, anglicum, ordinis Praedicatorum, sacrae theologiae » professorem, anno Dom. MCCCCXXXVIII, die ultimo mensis » septembris, scriptum per me Petrum de domo Bartha ».

Codicem possederat *monasterium s. Salvatoris de Venetiis, cui Antonius de Fossis reliquit.*

Cod. 169 chart., saec. XV, a. 290, l. 205 [L. XIII, XL].

Magistri Matthiae, rectoris generalis viennensis, *reportata*

super Boethio de scholarium disciplina, cum initiis propositionum a Boethio. Prooemium inc.: « *Beatus homo qui invenit sapien-* » *tiam.* Haec verba proposita sunt scripta in Ecclesiaste prope » prooemium ... »; commentum vero: « *Vestra novit intencio.* » Iste liber, cuius subiectum est secundum omnes communes » expositores ».

Plures operis Boethii glossatores, huc usque editi occurrunt, non mag. Matthias, cuius notitiae desiderantur.

Codex habet folia 88, duplici columna.

Cod. 170 chart., saec. XIV, a. 290, l. 217 [L. VI, XXVII]. Mk.

I. Flacci Albini, nomine vulgatiori, Alcuini, *de dialectica.* « Quia mencionem philosophiae in priore disputationis nostrae » sermonem fecimus .... ». Sub fine: « Disputatio de dialectica » et de virtutibus eius, sapientissimi regis Karoli et Albini ma- » gistri expliciunt », f. 1-9.

Dialogus est inter Alcuinum magistrum et Carolum Magnum discipulum, capitulis quindecim digestus, pluries editus, versibus praeeuntibus, ita incipientibus:

« O vos, est aetas, iuvenes, quibus apta legendo
» Discite: eunt anni more fluentis aquae ».

quae tamen septem disticha, qua exhortationem ad discendam rhetoricam, huic praeponenda sensit Frobenius (1). De opere Busnagius (2): « Alius est de categoriis liber ex Aristotele, apud me » ms., inscriptus: Alcuinus magister e partibus Scithiae deve- » niens has categorias ab Aristotele Graecorum sermone editas, » et post ab Augustino latinis litteris elucidatas Carolo regi Fran- » corum, cum his versibus destinavit ».

Auctor in dialogo inter Carolum et Albinum eo unice respicit ut tradat praecepta agendi causas civiles in foro contentioso.

II. —— *incipit rhetorica:* « Quia te, venerande Al- » bine magister, Deus adduxit et reduxit ... », f. 10-20.

(1) *B. Flacci Albini, opp.* Monasterii s. Emmerami, 1777, II, 201-240.
(2) Lectionum antiqq., II, p. 488.

Praeeunt disticha:

« Qui, rogo, civiles cupit cognoscere mores
» Haec praecepta legat quae liber iste tenet ec »,
in operibus editis, de quibus supra, minime desiderata.

Exstat sub fine capitulum *de virtutibus*, unde in aliis codicibus titulus est *de rhetorica et virtutibus*.

III. A. M. T. Sever. Boethii, *dialogi duo in Porphyrii isagogen a Victorino translatam*. « Hiemantis anni tempore in Aure- » liae montibus concesseramus . . . », f. 21-43.

Dialogi duo inter Fabium sciscitantem et auctorem respondentem, frequenter editi. Libri tantum tres priores.

IV. —— *in categorias*, seu *praedicamenta Aristotelis libri quatuor*. « Expeditis hiis quae ad praedica- » menta Aristotelis, Porphyrii institutione, digesta sunt . . . . », f. 45-90.

Aristotelis praedicamenta offeruntur ex integro in editionibus, non ita in codice nostro.

Tituli operum tertii et quarti referunt in littera initiali crassiori imaginem Boethii, veste consulari induti; tituli alterius marginem inferiorem ornant insignia gentis alicuius.

Cod. 171 membr., saec. XIV, a. 340, l. 233 [L. VI, LV]. Ma.

I. Avicennae, *commentarius in Aristotelem de animalibus, ex arabico a Michaele Scoto in latinum translatus*. Libri novemdecim. « Et animalium quaedam communicant in membris sicut » equus, et homo in nervo et in carne et in membris . . . . . . », f. 1-68.

Titulum excipit nuncupatio solita Scoti: « Fridrice domine » mundi, Romanorum imperator, suscipe devote hunc librum Mi- » chaelis Scoti, ut sit gratia capiti tuo et torques collo tuo ». Sub fine: « Explicit liber de animalibus Avicennae, scriptus per » Ioannem Ezzelmgam, anno Domini 1387, in vigilia ascensionis » Domini ». Reliqua manus antiquior exaravit.

II. —— *liber sextus naturalium, seu de anima, translatus ex arabico [in hebraicum] ab Avendeluch, israelita philosopho, iussu Toletanae sedis archiepiscopi et Hispaniarum primatis*; in

latinum vero ab huius cancellario Dominico Gundisalvo, archidiacono secobiensi. Dedicatio [in edition. desiderata] inc.: « Cum » omnes constent ex anima et corpore, nec omnes sic certi sunt » de anima sicut de corpore... »; desinit vero: « Habetis ergo li» brum, vobis praecipientibus et me singula verba vulgariter pro» ferente, et Dominico archidiacono singula in latinum conver» tente, ex arabico translatum, in quo quidquid Aristoteles dixit » in libro suo *de anima et de sensu et sensato,* et *de intellectu* » *et intellecto,* ab auctore libri sciatis esse collectum, unde post» quam, Deo volente, hunc habetis, in hoc illos tres plenissime » vos habere non dubitetis ». Textus autem inc.: « Iam exple» vimus in primo libro verbum de hiis quae sunt communia na» turalibus . . . »; desin.: « Sicut postea scies, cum loquemur de » animalibus ». Inferius vero, manu recentiori: « Completus est » liber *de anima,* qui est sextus liber collectionis secundae de » animalibus, et ei qui dedit intelligere sint gratiae infinitae. » Post hunc sequitur septimus liber *de vegetalibus* et octavus » *de animalibus,* qui est finis scientiae naturalis. Post ipsum col» lectio tercia de disciplinalibus in quatuor libris, scilicet *arith-* » *metica, geometria, musica, astrologia,* et post hunc sequitur » liber *de causa causarum* »; quae conveniunt cum prolatis in cod. 17.° plutei 84.ⁱ bibliothecae Laurentianae. Partes quinque, quarum unaquaeque in capitula, fol. 69-93.

III. Themistii, *de somno et vigilia.* « Tu cui Deus occulto« rum veritates patefaciat, et quae in domo vitae et domo mortis » beatificet . . . »; finit vero: « Hoc ergo est sufficiens ad illud » de quo quaesisti secundum locum tuum in speculatione », f. 94.

Quae *de somno et vigilia* hic inscripta nomine Themisthii, differunt toto caelo ab huius textu pluries impresso.

IV. Algazel, *metaphysica Avicennae abbreviata.* Libri duo. « Usus fuit apud philosophos proponere naturalem scientiam, » nos autem elegimus proponere divinam . . . », f. 94-110.

Opus in cod. insequenti 173, *tractatus de scientia quae vocatur divina apud philosophos,* appellatum, in edit. ven. anni 1506, *liber philosophiae Algazelis* ex arabico in latinum translatus dicitur a *magistro Dominico archidiacono secobiensi apud Toletum,* Gundisalvo nempe, de quo supra, dimidio saeculo duodecimo.

Abu Hamid Muhammed Iba Muhammed El-Gazali, communiter Algazel, qua philosophus magni nominis inter Arabes, an. 1058 Tus [Chorasan] natus, Aristoteli adhaerens, opera plura logicae et philosophiae (1) conscripsit, Bagdatiae [Bagdad] edocuit, in patria a. 1111 obiit.

V. Avicennae, *de philosophia prima, sive scientia divina,* [*metaphysica* quoque appellata]. Tractatus decem in capitula distributi. « Postquam auxilio Dei explevimus tractatum de in» tencionibus scientiarum logicarum et naturalium et doctrina» lium . . . », f. 111-144.

Ex arabico in latinum transtulit Gerardus Cremonensis, saec. XII.

VI. —— *de sufficentia.* Libri duo in capitula. « Post» quam expedivimus nos, auxilio Dei ab eo quod opus fuit pro» ponere in hoc nostro libro, scilicet de doctrina parvitatis logicae » artis, debemus nunc aperire sermonem de doctrina scientiae na» turalis . . . », f. 145-163.

VII. A. Manlii Severini Boethii, *de Trinitate libri quatuor,* pluries editi, fol. 164-168.

Habes quoque cl. II, cod. 64 (2). Annotandum censeo hos libros seorsum ab auctore datos nominibus :

1. *Quod Trinitas sit unus Deus et non tres Dii.*

2. *Utrum pater, filius et spiritus sanctus de divinitate non substantialiter praedicentur.*

3. *An omne quod est bonum sit, cum non sint substantialia bona.*

4. *Adversus Eutychen et Nestorium, de duabus naturis et una persona Christi.*

Liber tertius, ut in aliis codicibus, in nostro quoque, venit nomine *de hebdomadibus,* quod ex alio Boethii opere deperdito, sic inscripto, auctor ipse breviaverit.

VIII. —— *brevis fidei christianae complexio* [aliis *confessio fidei,* aliis *de fide*]. « Christianam fidem novi » ac veteris testamenti pandit auctoritas . . . », f. 166-167.

(1) Casiri. *Biblioth. arab.-hisp. escorialensis,* II, passim.
(2) *Biblioth. ms.,* II, p. 43.

Opellam primum, inter Boethii opuscula sacra edita habemus cum *consolationis philosophiae.* Lugduni Batav., 1656 — Ibi, 1671, p. 289-297. Codicis Bobiensis ex saeculo VIII in Ambros. mediolan. asservati dedit characteris specimen L. Biraghi in suo *de Boethio* libro. Milano, Besozzi, 1865, ac Bosisio : *Sull' autenticità delle opere teologiche di A. Sever. Boezio.* Pavia, 1869, p. 9.

IX. Albumasar, *de astronomia* quaedam. « Dixit Chel Benbisr israelita : scito quod signa sunt XIIII ; ex his sex sunt masculina, sex feminina. Aries est signum masculinum . . . », f. 168-169. Desunt plura. Aliquid simile minime occurrit in eiusdem *Flores astrologiae.* Venet., per Io. Baptistam Sessa, s. a.

Casirus, ubi opera nuntiat auctoris (1), vitam ex *arabica philosophorum biblioth.,* fol. 170 perstringit : « Giaphar Ben Mohamud Ben Omar, persa balkensis [Abulmasar], praestantissimus operum de astrologia iudiciaria et astronomia scriptor, in rebus Persarum, aliarumque nationum gestis abunde versatus, vir fuit ingeniosus, sed vini assiduus potor. Obiit in urbe Vasetha centenario, ut fama est, maior », saec. nono ad finem vergente.

Quae articulis primo, secundo, quinto, sexto allata sunt, ea, verosimilius ex hoc codice, venetae editioni ann. 1508 adornandae contulerunt, quod verba ad uniuscuiusque finem testantur: *optime castigata et emendata per canonicos regulares sancti Augustini, in monasterio divi Ioannis de Viridario commorantes.* Adde quod *B. Cecilius Fabrianensis canonicus regularis* octosticum et dedicationem lectori inscripserit :

« Nuper Avicennae correcta volumina, lector
» Accipe longaevo quae iacuere situ.
» Canonici fecere patres : ne tanta latinis
» Condita sub putri gurgite gemma foret.
» Evolet aethereas, nullo prohibente, per auras
» Quo nullas toto pulchrior orbe labor.
» Ast prius haec superum lecture inventa parenti
» Inde refer patribus qui tribuere piis ».

« Delectatus quisquis philosophandi studio aetatem consumis:
» Canonicos regulares divi Augustini mira pietate prosequere;

(1) *Biblioth. ms.*, I, pag. 351.

» qui cum alia, tum tibi in praesentiarum nonnulla Avicennae
» volumina, quae sane [quod nephas dicere] pene squallentia tota
» deperditaque iacebant, vultus reparata in priores; examussim
» emuncta elimataque, imprimenda denuo formatoribus tradi-
» derunt . . . ».

Quem codicem Ioann. Marchanova *per pecuniam suam* emit Patavii anno 1440, idem coenobio s. Ioannis in Viridario anno 1467 legavit.

Cod. 172 membr., saec. XIV, a. 282, l. 210 [L. VI, LVII]. Ma.

I. Avicennae, *liber sextus naturalium,* seu *de anima,* ex translatione, ut codice praecedenti, fol. 2-38.

II. —— *de philosophia prima, sive scientia divina* [*metaphysica* quoque appellata], f. 38-93.

Idem opus ac codice praecedenti.

III. Algazel, *philosophiae liber alter.* « Iam diximus quod » ea quae sunt dividuntur in substantiam et accidens . . . ». Tractatus quinque, f. 97-110 [item codice antecedenti].

IV. *De generatione lapidum, montium; corporum mineralium ductilium, lapideorum.* « Terra pura lapis non fit, quia continua- » tionem non facit, sed coniunctionem . . . », f. 111-112.

Cod. 173 chart., saec. XV, a. 297, l. 213 [L. VI, XXVIII]. Mk.

I. Algazel, arabi, *liber de summa theoricae philosophiae, translatus a magistro Ioanne et D. archidiacono in Toleto, de arabico in latinum. Tractatus de logica.* « Capitulum de hiis quae debent » praeponi ad intelligentiam logicae et ad ostendendas utilitates » eius, et partes eius . . . », f. 1-18.

Ex hac interpretatione, sine interpretis nomine, editus Venetiis, a. 1506, cum sequenti.

II. —— *tractatus de scientia quae vocatur divina apud philosophos.* « Usus fuit apud philosophos proponere naturalem » scientiam, nos autem proponimus divinam, eo quod magis ne- » cessaria est . . . », f. 18-94.

Codex in fine mutilus.

Hunc quoque tractatum, in codice praecedenti *metaphysica Avicennae abbreviata* dictum [in edito *liber philosophiae*], a magistro Dominico Gundisalvo, archidiacono segoviensi, latine translatum, codex idem testatur.

Cod. 174 membr., saec. XV, a. 336, l. 230 [Z. L. CCCCLXXII]. P.

Ioannis Sarisberiensis, *in Policraticum, de nugis curialium et vestigiis philosophorum, in quo inquiritur quid sit fructus litterarum libri octo.* Prologus inc.: « Iocundissimus tum in multis, » tum in eo maxime est litterarum fructus... »; liber autem primus: « Inter omnia quae viris solent obesse principibus nihil » perniciosius esse arbitror... ».

Auctor a patria in Anglia *Sarisberiensis*, appellatus et *Ioannes Parvus* et *Ioannes Severianus* dictus, a. 1153, *Adriano IV, natione anglico pp. sedente,* ut sub fine codicis, floruit. Opus varium iucundumque lectu, Thomae cancellario Angliae nuncupatum, et in quo centone multos pannos purpurae et fragmenta melioris aevi agnovit Lipsius ad Taciti XII, 63, sic auctor diiudicat in epistola octuagesima ad Petrum Cellensem: « Edidi li- » brum qui mihi a vestro placebit aut displicebit arbitrio. Incul- » tus est et ex edicto meo a vobis amicis desiderat emendari. Ad » illustrem virum regis Anglorum cancellarium properabat, sed » eum, nisi processus expedierit, cohibete. Garrulus enim est et » qui vix amicum habebit in curia. Nollem tamen quod nos cu- » rialibus faceret inimicum. Precor ut eum incunctanter erudia- » diatis, eumque expectanti amico remittite castigatum; non » equidem ut fur ille cantuariensis *Brito,* de cuius manibus avelli » non potuit antequam totus depingeretur, forte ut facilius pos- » sit argui hostium oculis ingerendus ». Prodiit frequenter.

Codex, foliorum 178, cum effigie auctoris in titulo, habet ornamenta ac praecipue litteras initiales coloribus et auro depictas.

Cod. 175 membr., 1471-1472, a. 286, l. 198 [Z. L. CCLXXXVIII]. B.

I. In librum, *de causis.* Sunt initia capitulorum 1-32 eius

libri cum commento. Textus inc.: « Omnis causa primaria... »; commentum vero: « Quod est quia causa universalis prima agit » in causatum causae secundae... », f. 2-12. V. p. 37.

II. Alberti Magni, *liber de causis et processu universitatis a prima causa.* « Difficultates quae sunt circa totius entis principia » utcumque tangere cupientes... », f. 13-152.

III. S. Thomae Aquinatis, *super librum de causis,* propositionibus duabus supra triginta, quot scilicet partitioni textus Procli respondent. « Sicut philosophus dicit in decimo *ethicorum:* » ultima foelicitas hominis consistit... », f. 153-196.

Occurrunt in marginibus, manu Bessarionis, fragmenta graeca Procli latinis respondentia.

IV. Fratris Ægidii Romani, *in librum de causis commentarium,* cum initiis textus Procli. Dedicatio incip.: « Ex illustri ac » generosa prosapia oriundo viro magnifico et suo domino spe- » ciali, dom. Benedicto, Dei gratia, sancti Nicolai in carcere Tul- » liano diacono cardinali devotus... »; commentum vero: « Phi- » losophus in primo metaphysicae, postquam dixerat metaphy- » sicam ..... ». Sub fine: « Explicit sententia super libro de » causis edita a fratre Ægidio de Roma, ordinis Fratrum haere- » mitarum sancti Augustini, completa Baïotis », f. 197-397.

Codices duo, una manu exscripti, in unum coierunt, quod evincunt insignia duplicia Bessarionis, fol. 2 et 153, antiqua foliorum enumeratio, nec non amanuensis notae singulae incipientes: « Iste liber fuit scriptus domi et iussu ven. in Christo patris » et dom. dom. Bessarionis, miserat. div. episcopi Sabini..... »; continuantes autem in illo fol. 152: « completus 20 die martii, » anno nativit. Dom. millesimo quadringentesimo septuagesimo » primo...... Romae, apud sanctos Apostolos »; in altero fol. 398: « completus undecima die mensis decembris, anno Dom. » millesimo quadringentesimo septuagesimo..... Romae, apud » sanctos Apostolos..... ». Quaternus librorum titulus tum in litteris initialibus tum in marginibus splendet ornamentis egregie auro pictis.

Cod. 176 chart., saec. XV, a. 310, l. 208 [L. VI, LIII]. Ma.

I. Averrois, *varia*.

1. *Commentum super librum Porphyrii*. Capitula septem. » Intentio in hac distinctione est explanatio eius quod continet » liber priorum ... », f. 1-8.

Textus auctoris hic desideratus, est prooemium seu isagoges in logicam Aristotelis. Nullum huius tractatus ingerit mentionem Renan in *Averroès* ec., p. 49-54.

2. *Commentum super libro praedicamentorum Aristotelis*. « Intencio in hoc sermone est explanare sentencias contentas in » libris Aristotelis ... », f. 11-20.

3. *Super libro : peri ermenias*, f. 20-29.

Est commentum in Aristotelis librum *de interpretatione*, logicae insertum.

4. *Super librum quartum metheoreorum Aristotelis*, capitulis 39. Textus inc. : « Quoniam quidem quatuor causae ..... » ; commentum vero : « Postquam divisum est quod principia ele- » mentorum quae sunt ... », f. 44-52. V. p. 36.

Occurrunt principia locorum Aristotelis.

II. Alpharabii, *de ortu scientiarum*. Scientias nihil esse prae- » ter substantiam et accidens ... », f. 55-57.

Opus puto unum ex viginti *de scientiis philosophicis*, quae in indice anonymo bibliothecae Escurialensis annotatur (1). Alpharabius [proprie Abou-nasr Mohammed ibn-Tarkhan] philosophus obiit Damasci a. 950. Cum Averroes valde in Alpharabii opera excutienda insudasset, ideo inter eius opera habet locum.

III. *Epistola Avicennae de intellectu* [cum postillis manus tardioris]. « Intencio nostra de hac actione est quod perhibemus » ostensionis vias claras et demonstraciones ... », f. 58-59.

Auctor [proprie *Ibn-Sina*] a. 1036 demortuus plura arabice scripsit, quorum indicem dat Casirus in sua *bibliotheca*, I, p. 270. Operibus Averrois subnectitur, eadem causa quae supra.

IV. *Epistola eiusdem, de causa et causato*. « Causa est id ad

(1) Casiri Michael. *Biblioth. arab.-hispana escurial.* Matriti, 1760, I, 299.

» quod sequitur aliud. Causarum alia efficiens, alia materialis... »,
f. 65-67.

V. *Epistola Averrois super quaestione de creatione et generatione.* « Et nos discimus in hoc secundum nostrum posse et se» cundum . . . », 69-70.

Haec a principio leguntur: « 1442. Ioannes Marchanova, » artium et medicinae doctor, pro sua pecunia faciendum curavit » Patavii » ; sub fine vero memoria eiusdem qui librum coenobio s. Ioannis in Viridario donavit anno 1467.

Cod. 177 membr., saec. XV, a. 330, l. 242 [Z. L. CCXCIV]. B.

Alberti Magni, *logica,* scilicet:

a. *De praedicabilibus liber unus.* « De logica intendentibus » primum, considerandum est qualis scientia sit logica . . . . . ». Sub fine: « Explicit liber de quinque universalibus Alberti Ma» gni », f. 2-45.

Tractatus novem excipiunt quaedam ex *libris physicorum, topicorum, de anima* eiusdem Alberti sumpta, f. 44-46.

b. *Praedicamentorum* liber pariter unus. « In antehabitis » dictum est quod logica est scientia per quam docetur . . . . . », f. 46-97.

Tractatus septem excipiunt quaedam ex *libro topicorum* eiusdem.

c. *De sex principiis, secundum Gilbert. Porretanum.* « Quam» vis de ordinatione praedicabilium iam in praedicamentis suffi» cienter . . . », f. 98-119. V. p. 13.

d. *Incipit liber divisionum, cuius primus tractatus est de his quae sunt ante scientiam definienda.* « Cum a principio logicae » determinatum sit quod logica est scientia docens per notum » venire ad cognitionem . . . . », f. 119-131 ; finit vero: « Quae » autem Aristoteles de hac arte scripserat, ad nos non devene» runt, ed ideo dicta Boethii ab Andronico sumpta secuti sumus ».

e. Alberti Magni, *peri hermenias,* seu *de interpretatione.* Libri duo. « Sicut a principio istius scientiae determinatum est, » logicae intentio est docere . . . », f. 131-160.

Sub fine: « Explicit ars vetus logicae Alberti Magni ».

Subest nomen amanuensis : *Walterus de Valle,* quem unum puto qui pro Bessarione codicem exscripserat. Littera certe auropicta a principio eadem est ac in aliis, eiusdem iussu, exaratis.

Cod. 178 chart., saec. XV, a. 292, l. 200 [Z. L. CCLXXXIX]. B.

I. Eiusdem, *liber de causis et processu universitatis a causa prima, cuius primus liber continet proprietates causae primae et eorum quae ab ipsa procedunt,* f. 1-138.

II. Nicolai Maniacoriae, *suffraganeus bibliothecae.* Dedicatio inc. : « Petro venerabili basilicae s. Petri canonico . . . . Cum » corruptum regum volumen in vestro reperissetis armario, ad » hoc corrigendum, quaterniones bibliothecae . . . . » ; textus vero : « Apponendo, exemplaria depravamus, cum ad arbitrii no» stri libitum id suppleri volumus in scripturis . . . », f. 141-181.

Auctor, cardinalis diaconus s. Damasi, dimidio saeculo decimo secundo florens, agit de critica sacra, et de ab eo adhibitis in emendandis locis peculiaribus librorum sacrorum veteris foederis ; quibusdam praehabitis de modis quibus solent scripturarum exemplaria depravari. Historicis ecclesiasticis silentibus, vicariam operam impendit Ioan. Alb. Fabricius qui in *Bibliotheca latina* paucula quaedam de eo, ex nostro codice obtulit.

Cod. 179 membr., saec. XIV, a. 170, l. 120 [L. VI, CLXIV].

I. *Expositio libelli de causis.* « Sicut philosophus dicit in X » ethicorum, ultima felicitas hominis consistit in optima hominis » operatione . . . », f. 1-26.

De opellae historia sic auctor in prooemio : « Et in graeco » quidem invenitur sic traditus liber, continens ducentas et un» decim propositiones, qui intitulatur elementatio theologica ; in » arabico vero invenitur talis liber qui apud nos *de causis* dicitur, » qui constat de arabico esse translatum [sic] et in graeco peni» tus non haberi, unde videtur ab aliquo phylosophorum arabum » ex praedicto excerptus per sensum, quia omnia quae in hoc » libro continentur in graeco, plenius et diffusius continentur » in illo ».

II. *Errores qui extrahi possunt ex libro qui appellatur Evangelium aeternum* [oppositum evangelio Christi], f. 27.

III. *Prophetiae historicae de annis* 1254-1289. « Anno Do» mini MCCLIV nascetur Antichristus . . . », f. 27.

IV. *De quibusdam pillulis.* « Pillulae regis Rogerii quibus » utebatur singulis diebus, et etiam papa Alexander . . . », f. 27.

Rogerium puto utriusque Siciliae regem [1130-1154] et Alexandrum III pontificem [1159-1181].

V. *Proprietates et nomina arboris qui vulgariter appellatur romarinus,* sive *ros marinus,* f. 28.

VI. Alberti Magni, *de intellectu et intelligibili.* « Sicut a » principio huius operis diximus, scientia de anima non satis » complete habetur . . . », f. 29-37.

Ex editis libris duobus, primus tantum in tres distributus tractatus habetur.

VII. *Probationes anni solaris et lunaris* [falso *rhetorica Aristotelis* appellatae], f. 37-38.

VIII. *De laudabilioribus bonis.* « Laudabilia sunt bona vi» tuperabilia et turpia . . . », f. 38-40.

Cui liber sit adiudicandus prorsus ignoro : Aristoteli tribuit amanuensis.

IX. Aristotelis, *de rhetorica sub compendio tractatus,* sine ordine. « Rhetorica est convertibilis dyalecticae, utraque enim » de talibus . . . », f. 40-42.

X. Alberti Magni, *de viribus animae.* « Sicut dicit Damasce» nus, impossibile est substantiam esse ex parte aliqua...», f. 42-48.

XI. *Abstractiones libri Flavii Vegetii Renati, viri illustris, comitis, epithoniu* [*epitome*] *rei militaris,* f. 48-50.

Exstant tantum **a.** *elenchus quinque librorum Vegetii ex veteribus membranis ;* **b.** *index capitulorum primi et secundi libri cum fragmentis aliquot capitulorum ex utroque, quasi operis speciminibus.*

XII. Rabbi Moysis, *de Deo benedicto,* f. 50-51.

Moisis Maimonidis, viri iudaei perillustris ex saeculo XII, opus crediderim, etsi Bartoluccii, De-Rossi, Steinschneider diligentiam effugerit. Vide p. 37.

XIII. *Notabiliora sexti libri physicorum* [Aristotelis]. Tra-

ctatus mutilus in fine. « Contigua sunt quorum ultima scripsit » et nullum continuum est ex indivisibilibus . . . », f. 52.

XIV. *Quaedam in opus de generatione et corruptione Aristotelis.* « Plures eorum qui libros inspexerunt et eorum diversita- » tem in definitionibus rerum, extimaverant id esse propter di- » versas ipsorum intenciones . . . », f. 53-57.

XV. Liber Ysaac, *de differentia spiritus et animae.* « Con- » venerunt antiqui quod spiritus est corpus subtile procedens a » corde . . . », f. 57-59, 83.

XVI. Fratris Thomae, *liber* [mutilus] *de quiditate entium.* « Quia parvus error in principio magnus est in fine, secundum » philosophum . . . », 59-64.

Tractatus est *de ente et essentia.*

XVII. —— *super libro physicorum* [Aristotelis] *fragmentum.* « Nunc est dicendum de his quae dicit Aristoteles » in VI libro physicorum, quod omne quod mutatur . . . », f. 64.

XVIII. Roberti Anglici, *tractatus de relationibus,* quibusdam repetitis et sine ordine. « De praedicamento relationis quaerunt » aliqui quae sint res huius generis per se . . . », f. 65-79.

Robertus seu Rupertus Anglicus aut Anglus, ordinis Praedicatorum, ex saeculo XIV, ipsum latuit Echard in opere *Scriptt. ord. Praedicatorum.*

XIX. Fratris Thomae de Aquino, *tractatus quomodo elementa sint in mixto.* « Dubium apud multos esse solet quomodo ele- » menta sint in mixto : videtur autem quibusdam... ». Sub fine: « Explicit tractatus de commixtione elementorum », f. 79-80.

XX. Severini Boethii, *de Trinitate liber primus,* f. 81-83.

XXI. *Lectiones morales religiosae ex Bibliis.* « Timor Dei » in terris non erat, fornicatio operabatur, proximi audierant » concupiscentiam . . . », f. 84-88.

XXII. *Liber de arte versificatoria editus a fratre P. de Meseraco, ordinis Praedicatorum,* f. 89-94.

XXIII. *Libellus de anima et potentiis eius.* « Anima est » actus primus corporis physici, vitam habentis . . . », f. 94-98.

XXIV. Divi Hyeronimi, *quod uxor sapienti non sit ducenda.* « Fertur aureolus Theophrasti liber, in quo quaeritur an vir sa- » piens ducat uxorem . . . », f. 98.

Fragmentum libri primi contra Iovinianum. Deperditis annumeratur Theophrasti liber *de nuptiis*.

XXV. *Quaedam logica de propositionibus et iuridica de decimis*, f. 99-101.

XXVI. *Index titulorum Decretalium*, f. 101-102.

XXVII. *Casus, indice oblati, qui inducunt irregularitatem et impediunt promotionem et mysterii sacri altaris executionem*, f. 102-104.

XXVIII. *Abstractiones de scripto physicorum fratris Alberti, ordinis Praedicatorum*. Compendium per fragmenta, f. 104-106.

XXIX. *Tractatus de Deo*. « Deus hoc est quod nulla attin» git opinio; plus est enim quidquid dici poterit aut cogitari... », f. 106-110.

XXX. Sever. Boethii, *super librum peri yrminias*. « Vox est » aeris per linguam percussio, quae per quasdam gutturis por» tas . . . », f. 111-113.

Exstat tantum prooemium mutilum et pars capituli primi libri primi in librum Aristotelis *de interpretatione* editionis secundae.

XXXI. *Quaedam sine cohaerentia in organon Aristotelis*, f. 113-115.

XXXII. *Incipit liber Secundi philosophi*. « Adrianus autem » adnotans et surgens ait: O philosophi . . . », f. 115-116.

Series quaestionum rhetorico modo expositarum [saeculis anteactis apud italos nomine: *il libro dei perchè*], quarum specimen: « Quid est Deus? Immortalis mens, incontemplabilis cel» situdo, forma multiformis ec. Quid est mulier? Hominis confu» sio, insatiabilis bestia, continua sollicitudo. Quid est navis? » Marina operatio, domus sine fundamento, avis lignea, incerta » salus . . . ».

XXXIII. *Isti sunt errores quos Tancredus de Amelia, qui hereticus consolatus per annos XXIIII fuit et postea rediit ad fidem catholicam*. « In primis namque credunt heretici quod prin» ceps tenebrarum, qui et lucifer appellatur, fecisset quatuor ele» menta . . . », f. 117.

XXXIV. *Vita s. Albani martyris*. « Erat olim in partibus » aquilonis homo quidam potens et nobilis, qui gloria praecemine-

» bat suorum splendore natalium... ». Sub fine: « Explicit epi-
» stola sive ystoria sancti Albani martyris », f. 117-120.

Ea in *Acta Sanctorum a Boland,* 21 iunii, desideratur.

XXXV. *Fragmenta ex Marci Tullii Ciceronis de senectute,* f. 121-122.

Folio extremo voluminis pretium notatum: *II ducati.*

Cod. 180 membr., saec. XV, a. 443, l. 284 [L. VI, XV]. Ma.

I. Alberti Magni, *commentarius super libris tribus de anima, secundum Aristotelem.* « Omnibus quae de corpore mobili et im-
» mobili secundum locum... », f. 1-72.

II. —— *liber de causis et processu universitatis a causa prima.* Libri duo. « Difficultates quae sunt circa totius en-
» tis principia utcumque tangere cupientes... », f. 73-117.

III. S. Thomae Aquinatis, *de ente et essentia.* « Quoniam
» parvus error in principio, magnus est in fine... », f. 117-120.

IV. —— *super librum de causis,* propositionibus duabus supra triginta, quot scilicet partitioni textus Procli respondent. « Sicut philosophus dicit in X ethicorum, ul-
» tima felicitas hominis... », f. 120-134.

Sub fine: « Completum et finitum per me Buscherum de
» Mera nec non de Zeelandia ».

V. Alberti Magni, *de generatione et statu animae secundum naturam,* etiam *de immortalitate animae, de natura et origine animae,* capitulis septemdecim. « De anima quidem secundum
» quam est perfectio corporis... », f. 135-146.

VI. —— *de intellectu et intelligibili libri duo.* « Si-
» cut a principio operis nostri de anima diximus: scientia de
» anima non satis complete habetur... », f. 147-155.

Sub fine: « Scriptum et finitum per me Buscherum ec. ».

VII. —— *de nutrimento et nutrito.* « De anima se-
» cundum seipsam in praecedenti libro dictum est... », f. 155-156.

Exstat tantum textus a capitulo primo ad dimidium alterum.

Codex nitidissimus, in littera initiali primi libri valde ornata refert monachum legentem, ut et in margine insignia gentis Battaggia [Vide cod. L. VI, XVIII].

Cod. 181 chart., saec. XV, a. 203, l. 144 [Z. L. CCXCIII].

I. Anonymi, *de anima*. Partes duae. « Cum omnes homines » aeque constent ex anima et corpore, non tamen omnes sic certi » sunt de anima, sicut de corpore... », f. 1-38.

Quaeritur in opella: *de anima, an sit, quid sit, an sit creata vel increata; si creata, an una vel multae; sin multae, an simul creatae ab initio mundi, an non; si quotidie novae creatae, an de nullo vel de aliquo; an mortalis vel immortalis; an vires suas retineat in corpore post mortem, an non; si retinet, quas amittat, quas retineat, exuto corpore.*

II. Alberti Magni, *de unitate intellectus contra Averroem*, sive *libellus contra eos qui dicunt quod post separationem ex omnibus animabus non remanet nisi intellectus unus et anima una.* « Quia apud nonnullos eorum qui philosophiam profitentur, du- » bium est de separatione animae a corpore... », f. 39-55.

Finit: « Hic igitur sit finis quaestionis, ubi est finis du- » bitationis. Haec quaestio disputata fuit per excellentissimum » philosophorum ubique divulgatum Albertum Magnum, qui fuit » magister beati Thomae de Aquino, eiusdem ordinis ». — « Ex- » plicit quaestio de unitate intellectus, disputata in curia romana » ac in concistorio ante dominum papam et suos cardinales ac » excellentissimum clerum per Albertum Magnum ».

Codd. 182-183 membr.-chart., 1407, a. 308, l. 215 [Z. L. CCCV-CCCVI]. B.

Mag. Guillelmi de Alvernia, episcopi parisiensis, *de universo*. « Scientia de universo dicitur secundum duas intenciones, qua- » rum altera est physica completa ex aggregatione omnium » scientiarum physicarum... ».

Partes tres, quarum prima bifariam divisa, primo volumine folior. 315; altera *de universo spirituali*, volumine secundo folior. 235 continetur; tertia deest. Secundae finem excipit nota amanuensis: « Explicit secunda pars de universo finita anno Dom. » millesimo CCCC.° VII.° per manus Nicolai de Egra. Tertiam

» partem finalem reperies G. 3 ». Fol. 236-241 occurrit *tabula libri de universo.*

Magister Guillelmus III Aureliaci apud Alvernos natus, doctorum sui temporis facile princeps, a. 1228 episcopus parisiensis renunciatur, obit a. 1248. Opera eius non una tantum vice edita sunt.

Codices inscriptos : *Iste liber est Carthusiensium Nurembergae,* a Bessarione legato, in Germaniam apostolico, sibi coemptos facile ex analogia coniicio.

Cod. 184 membr., saec. XIV, a. 288, l. 194 [L. VI, CXCVIII].

I. Petri Hispani, *dialectica.* « Dialectica est ars artium et » scientiarum, ad omnium methodorum principia viam ha- » bens . . . », f. 1-9.

Operis tantum pars dimidia, si cum tractatu universo [Vide p. 39] conferas. Quibus ibi de auctore nuntiavi, haec addo ex Sartio : « Erat Bononiae anno 1223 Petrus Hispanus, Decreto- » rum professor non obscuri nominis, qui cum Tancredo et mag. » Ioanne de Petesella, aliisque claris viris, interfuit cuidam com- » promisso . . . . Exstant litterae quibus eum ad scholas pata- » vinas Guillelmus Guascus, *decretalium* doctor invitabat, loci » amaenitatem, rerum venalium copiam, auditorum, qui ad ipsum » confluxuri essent, multitudinem ostentans ». *De claris archigymnasii bononiensis professoribus,* p. 29.

II. D. Thomae de Aquino, *opusculum de fallaciis,* f. 9-16. Vide p. 39.

Primo folio, manu seriori lego *Guceli Franciscus scripsit.* Codicem *eximius artium et medicinae doctor m. Ioannes Marchanova de Venetiis* donat anno 1467 s. Ioanni in Viridario Paduae.

Cod. 185 membr.-chart., saec. XV, a. 337, l. 230 [L. VI, CLXIII]. Ma.

I. Thomae Aquinatis, *de totius logicae Aristotelis summa.*

Opusculum numero quadragesimum octavum in editione romana 1570 [t. XVII, parte sec., f. 14-24], quod Quetif et

Echard d. Thomae abiudicant, cum nullus ex veteribus inter eius opera enumeret (1).

1. *Tractatus primus de quinque universalibus secundum rem, et secundum intentionem logicam.* Cap. 8. « Omnes homines na» tura scire desiderant: scire autem est effectus demonstratio» nis... », f. 1-6.

2. —— *secundus de praedicabilibus.* Cap. 4. « Nunc » dicendum est de praedicamentis, et quia praedicamentum di» citur... », f. 6-10.

Arbor Porphyrii, quae in editionibus desideratur.

3. —— *tertius de praedicamento quantitatis.* Cap. 8. « Quantitas dividitur in discretam et continuam: dicitur autem » discreta... », f. 11-14.

4. —— *de praedicamento qualitatis.* Cap. 6. « Nunc » est dicendum de praedicamento qualitatis... », f. 14-16.

5. —— *de praedicamento ad aliquid.* Cap. 5. « Dicto de » praedicamentis absolutis, dicendum est de respectivis..... », f. 16-18.

6. —— *de sex praedicamentis et eorum praedicatione in communi.* Cap. 1. « Nunc restat dicendum de aliis sex praedica» mentis, quae sex principia dicuntur... », f. 18-19.

7. —— *quid sit actio secundum rationem praedicamentalem, iuxta utramque opinionem.* Cap. 3. « Actio est forma se» cundum quam in id quod subiicitur... », f. 19.

8. —— *quid sit passio formaliter, ut est praedicamentum.* Cap. 2. « Passio ergo est effectus illatioque actionis... », f. 19-20.

9. —— *de praedicamento quando quid sit, quia est tempus ut denominetur temporale, seu respectus temporis ad temporalia quae mensurat.* Cap. 2. « Est autem quando quod ex tem» poris adiacentia relinquitur... », f. 20-21.

10. —— *de praedicamento ubi quid sit formaliter et in quo sit subiective.* Cap. 2. « Ubi est circumscriptio corporis ex » conscriptione loci proveniens... », f. 21-22.

(1) Scriptt. ord. Praedic., I, p. 340.

11. *Tractatus de praedicamento situs, an aliquid sit secundum rationem formalem.* Cap. 3. « Positio est ordo seu ordinatio par- » tium in loco . . . », f. 22-23.

12. —— *de habitu secundum quod est praedicamentum quid sit formaliter.* Cap. 4. « Habitus est corporum et eorum » quae circa corpus sunt adiacentia . . . », f. 23-25.

13. —— *de interpretatione, seu enuntiatione.* Cap. 14. « Dicto de his quae quantum ad rem significatam pertinent... », f. 25-33.

14. —— *de natura syllogismorum.* Cap. 1. « Quoniam » enim scientiae est causam rei cognoscere ; causae autem cuius- » libet rei . . . », f. 33-36.

Est opusculum quadragesimum septimum in editione romana 1570, tom. VII, part. sec., f. 13-14.

15. —— *de demonstratione.* « Restat de demonstratio- » ne, enim cum sit habitus acquisitus ex speculatione . . . . . », f. 36-43.

Lectio differt prorsus ab editione, cui sub fine haec inscripta : *De demonstratione tractatus ultimus, in quo completur logica sancti Thomae de Aquino.*

II. *De intentione.* « Dubitatur quid sit intentio prima et quid » secunda : ideo ad horum declarationem oportet hic videre... », f. 44-45.

III. *Tractatus de quiditate sive ente et essentia Aristotelis.* Prooemium inc. : « Dilectis in Christo fratribus et sonisci [sic] » R. frater . . . . . Quia vestra proficiendi cupiditas sic vestris me » sermonibus . . . » ; tractatus vero : « Libellus ergo iste cuius » subiectum vel materia est essentia prima . . . », f. 45-78.

Quidam iniuria d. Thomae Aquinati tractatum, quem habet quoque codex L. VI, 160, tribuerunt : est vero expositio commentationis anonimae libri eius *de ente et essentia.*

IV. Roberti Lincolniensis episcopi, *tractatus philosophici novendecim.*

1. *De inchoatione formarum.* « Formam primam quam qui- » dam corporeitatem vocant . . . », f. 80-82.

2. *Quod homo sit minor mundus.* « Magnus mundus in se- » metipso ad semetipsum . . . », f. 82.

3. *De artibus liberalibus.* « In rebus humanis triplici de cau-» sa se ingerit error », f. 82-83.

4. *De generatione sonorum.* « Cum sonativum percutit vio-» lenter partes ipsius . . . », f. 83-84.

5. *De calore solis.* « Cum principalis intentio nostra sit de » calore solis . . . », f. 84-85.

6. *De generatione stellarum.* « Res eiusdem naturae, eiusdem » operationis . . . », f. 85-86.

7. *De coloribus.* « Color est lux incorporata perspicue . . . », f. 86-87.

8. *De statu causarum.* Aristoteles in primo secundi philoso-» phiae primo . . . », f. 87-88.

9. *De motu supercaelestium.* « Quoniam motus simplex aut » est circularis aut rectus . . . », f. 88-90.

10. *De differentiis localibus.* « Differentiarum idem genus » condividendum . . . », f. 90-91.

11. *De unica forma omnium.* « Rogavit me dilectissima dile-» ctio tua quatenus . . . », f. 91-92.

12. *De intelligentiis.* « Voluisti insuper a me scire quid sen-» tiam . . . », f. 92-94.

13. *De veritate.* « Ego sum via, veritas et vita: haec ipsa » veritas . . . », f. 94-97.

14. *De veritate propositionis.* « Rem quae partim est vel fuit, » et partim futura est . . . », f. 97-98.

15. *De impressionibus elementorum.* « Et testatur Iacobus in » canonica sua epistola . . . », f. 98.

16. *De motu corporali et luce.* « Unum, in quantum unum, » unum solum efficiens est . . . », f. 98-99.

17. *De finitate motus et temporis.* « Primum argumentum » quod ponit Aristoteles . . . », f. 99-100.

18. *De angulis et figuris.* « Utilitas angulorum et figurarum » maxime . . . », f. 100-101.

19. *De natura locorum.* « Hiis ergo radicibus et fundamentis » datis . . . », f. 101-102.

Mutilus in fine.

De gestis et scriptis Lincolniensis vide *Fabricii.* Biblioth. latina mediae et infimae aetatis. Patavii, 1754, VI, p. 103-105.

Codicem, pessimae prorsus lectionis, Io. Marchanova a. 1448 *sua pecunia* Patavii coemptum dono obtulit s. Io. in Virid., a. 1467.

Cod. 186 membr., saec. XV, a. 270, l. 195 [L. XIII, XXI]. Ma.

Martini de Dacia, *de modis significandis*. « Cum cuiuslibet » artificis principia sive artis primo et per se considerare inter» sit; nos igitur grammaticae eius principia essencialia .... ». In fine: « Explicit liber ternorum modorum significandi ».

Partes tres, quarum primam f. 1-14 tantum habet codex [L. XIII, LIV] et commentatur anonymus codice 188 proxime insequenti. In calce primae legitur: « Et haec de grammatica ad » praesens sufficiant ». Altera f. 14, inc.: « Constructio est passio » convertibilium. Philosophus tamen definit sic: *constructio est* » *congrua dictionum ordinatio* .... »; desit vero: « Explicit liber » secundorum modorum ». Tertia, f. 16-21, incip.: « Subiectum » totius artis grammaticae est convertibile sub forma convertibili.... »; finit: « Explicit liber terciorum modorum significandi ».

Opus *de modo significandi* quod *grammaticam* quoque *speculativam* appellant, Alberto de Saxonia ab aliquibus tributum, habet Ioannes Duns Scotus, quocum edito si nostrum conferas, plura communia offendes.

Martinus Dacus vel *de Dacia,* proprie *de Dania* [ex stylo saeculi decimitertii, qui antiquitatem affectabant veris populorum ac terrarum nominibus, antiquitus a Graecis et Romanis celebrata substituerunt, ut pro *Turcis Teucros* dicebant], ordinis Praedicatorum, magister theologiae parisiensis. In patriam redux ad summos honores provectus, cancellarius factus est a. circiter 1295, a rege Enrico Meved.

Codicem, fol. 21, litteras librorum initiales belle pictas referentem, sacerdos Petrus Montagnana donavit a. 1478 coenobio s. Ioannis in Viridario.

Cod. 187 chart., saec. XV, a. 236, l. 166 [L. XIII, LIV]. Mk.

I. Martini de Dacia, *de modis significandi minoribus,* f. 1-39. Finit: « Et haec ad praesens de modis significandi et con-

» gruentibus ad ipsos sufficiant — Expliciunt modi significandi » minores, compositi a magistro Martino de Datia . . . ». Desunt pars altera et tertia, quae in codice 186 praecedenti occurrunt.

II. *Liber computi per rhythmos num.* 66, *cum expositione :*

« Annis adde nomen domini partire per octo,
» Viginti solis sic annum noscito cicli ».

« In istis duobus versibus docemur invenire annum solarem... ». Finit: « Post primum pasca dabit quinquaginta secundum. In » isto versu docemur invenire pentecostem », f. 43-50.

Littera initialis prima coloribus et auro egregie est picta.

Cod. 188 chart., saec. XV, a. 345, l. 240 [Z. L. CCLXXXII]. B.

Commentarium in operis Martini de Dacia, de modis significandis minoribus, partem primam. « Quaelibet ars habet sua or- » gana, quibus exercet suas operationes, et hoc maxime notatur » in artibus ».

Auctor anonymus operis indolem et formam sic exponit: « Causae autem huius libri, sicut et aliorum sunt quatuor: ma- » terialis, efficiens, formalis et finalis. Materialis causa huius libri » est modus significandi, nam modus significandi est subiectum » in hoc libro; causa efficiens est quidam qui vocatur magister » Martinus, qui modo est magister in theologia; causa formalis » est duplex scilicet forma tractatus et forma tractandi; forma » tractatus est divisio libri in capitula, et capitulorum in partes, » et partium principalium in partes minutas, donec deveniatur » ad indivisibilia; forma tractandi est modus agendi . . . . » Causa finalis huius libri est cognitio eorum quae hic traduntur, » licet proprie iste non sit finis, eo quod dicta grammatica sit » organum aliarum scientiarum . . . . ».

Codex, fol. 62, belle duabus columnis exscriptus est.

Cod. 189 membr., saec. XIII, a. 250, l. 182 [L. VI, CC]. O.

I. Raymundi Lulli, *ars demonstrativa veritatis.* « Quoniam » haec ars demonstrativa sequitur regulam artis compendiosae » inveniendi veritatem . . . », f. 4-67.

Sub fine: *Qui me furetur nunquam requies sibi detur.*

Absolutam artis Lullianae doctrinam opus continet, et ingenium auctoris acerrimum, iuxta ac in fidem christianam reverentiam ostentat. Sic enim praefatur: « Ne secundum sententiam » Salvatoris dicentis in evangelio: *Vae homini illi, per quem* » *scandalum venit,* liber iste generet scandalum, ex nomine libri, » qui intitulatur *Ars demonstrativa,* in cordibus in ipso legen- » tium, quod forte crederent quod intentionis instituentis hunc » librum esset demonstrare ea quae sunt fidei catholicae demon- » stratione propter quod et quia; scilicet articulos fidei et sacra- » menta ecclesiae, et alia quae excedunt capacitatem humani » intellectus; praemittere curavi meam intentionem esse, quod » omnes rationes factae de articulis fidei, et de aliis pertinenti- » bus ad ipsam fidem, humanum intellectum excedentibus, non » sunt demonstrationes, sed persuasibiles rationes ».

Artem hanc demonstrativam, qua an. 1309 Parisiis a Lullio scriptam, Ioannes Baptista Solerius numerat inter eius opera in *Actis Sanctorum a Boland* [5 iunii, p. 697, § 1, n. 4] cui frater Ioannes a Sancto Antonio accedit in *Bibliotheca Franciscana* [III, p. 35]; quibus tamen acquiescere nullo modo possum, cum in parte calendarii fol. 2, *anni dominicae incarnacionis* excurrant ann. 1287-1339.

II. Raymundi Lullii, *liber de quatuordecim articulis catholicae fidei.* « Quoniam fides est intellectus illuminatus a Deo, in » huius libri principio supponendum est... », f. 68-160.

Tractatum de articulis fidei anno 1296 Romae a Lullio vulgari sermone scriptum et quadriennio post Maioricae latine redditum Solerius refert [lib. cit., p. 703, § 12, n. 13] eundemque in bibliotheca ducali Urbinate fuisse adiungit. Aliud is initium affert, fortasse ad compendium illud eiusdem tractatus pertinens, quod Iacobus Custurerius, ex fide Solerii, in bibliotheca sanctae Mariae de Sapientia lustravit. Hic utique codex ipsum exhibet opus, ex quo nonnulla Wadingus in *annalibus Franciscanis* [VI, p. 239] dedit, ad Lullii devotionem in ecclesiam romanam comprobandam; quod etiam, iuxta bibliographum Franciscanum, Barcinone, Populeti, ac Maioricae manu scriptum exstat.

III. —— *liber propositionum secundum artem de-*

monstrativam compilatus. « Ab arte demonstrativa trahit hoc » opus exordium. Et quoniam per ipsius artis modos et regu- » las... », f. 161-178.

Auctor in fine, ubi opus praedicaverit *theologis breve auxilium, directionem philosophantium, nec non in omni casu iuristis verum revelans iudicium, secundum ordinem veritatis,* subdit: *Haec quidem ars est in diversa ydiomata translationi aptissima.*

IV. Raymundi Lullii, *liber super psalmum:* QUICUMQUE VULT SALVUS ESSE. Prologus inc.: « Multum enim est negotium aptum » et adoptabile.... Quidam Tartarus in finibus Saracenorum... », f. 179-188.

Vide quae de opere scripsi in *Biblioth. ms.,* I, p. 257-258; II, p. 73.

V. —— *liber amici et amati.* « Quadam die con- » tigit eremitam qui Romae conversabatur... », f. 188-195.

Opusculum anno 1505 Parisiis impressum est cum brevi praefatione, quae auctorem Blaquernam, ipsum scilicet Lullium, designat: quod ex Solerio constat; iterumque iuxta bibliographum Franciscanum, Rothomagi cum annotationibus recusum est.

Vide *Biblioth. ms.,* II, p. 74.

Praeeunt fol. 2-4 elenchi et figurae geometricae [passim quoque volumini adpictae] demonstrationibus inservientes; extremo manus litteras inter digitos pansos referens, in studium chiromantiae.

Codicem reipublicae venetae Lullius dono misit, hac inscriptione manu sua apposita, quam pagina prima praefert: « Vobis » illustri domino Petro Gradonico, inclyto Venetiarum duci, et » honorabili vestro consilio et communi vestro Venetiarum, ego » magister Raymundus Lul cathelanus transmitto et do istum » librum, ad laudem Dei, honorem vestrum et communis vestri » Venetiarum, et exaltationem fidei catholicae et confusionem » omnium infidelium; quia liber iste praecipue ad haec conditus » fuit et est, et de sancta fide catholica certitudinem dat. Sed » supplico quod nobilis vir dominus Petrus Ceno [Zeno] possit » habere usum de ipso quamdiu sibi placuerit ».

Gradonicus principatum ann. 1289-1311 tenuit: Petrus vero Zenus bellica virtute maxime claruit: quem Antonius Stella

iis adscripsit qui inter Venetos navali pugna illustres evasere, multisque laudibus cumulavit. Fato nobis auspicato cessit ut quod volumen, pacti impositi causa, nusquam respublica possedit, demum, ex liberalitate Nanianae familiae, in Marciam inveheretur.

Raymundus Lull, latine Lullius, ex Maiorica, ordinis sancti Francisci, ingenio, linguarum peritia, gratia apud viros principes inclytus, tria millia et ultra opusculorum ex philologia, philosophia, theologia composuit, quorum paucula tantum edita sunt. Gravia ex Mahumetanis in Africa passus, octogenario maior a. 1315 occubuit.

Cod. 190 membr., saec. XIV, a. 290, l. 212 [L. XIV, LVII]. Mk.

I. Eiusdem, *liber proverbiorum.* Prologus inc.: « Cum pro» verbium sit brevis propositio, quod in se magnam contineat » sententiam..... »; prima autem libri pars: « Quia Deus est » ens perfectum, nomen suum est perfectum.... »; cum indice praeeunte, f. 1-76.

« Liber iste, sic auctor, valde utilis est ad cognoscendum et » amandum Deum, se ipsum et suum proximum, et ostendit na» turas substantiarum et earum accidentium. Docet etiam cogno» scere virtutes morales et vicia.... Prima pars est de proverbiis » quae sunt de centum nominibus Dei.....; secunda de prover» biis naturalibus per quae cognitio habetur de naturis creatu» rarum; tertia de proverbiis moralibus, quae docet virtutes et » vicia. Quamlibet partem in centum rubricas dividimus, et quam» libet rubricam in 20 proverbia ».

Sub fine operis haec inscripta: « Raymundus sua proverbia » in civitate romana finivit, ad gloriam et laudem Dom. Dei no» stri, in cuius custodiam hunc tractatum commendavit, et omnes » alios quos fecerat propter suum amorem........ Anno Dom. » 1299 perfectus fuit iste liber in vigilia sancti Luce... ». Dein: « Hunc librum scripsit Guillermus de Reus, cui Deus det bonam » vitam »; unde coniicio Reuss in Hispania librum descriptum.

II. —— *probatio articulorum fidei et legis christianae.* « Ad probationem articulorum fidei accedentes, antequam probe» mus unum Deum esse... », f. 76-83.

Prologum sufficit apostrophe:

« Suscipiat, sublimis apex, reverenda corona
» Ecclesiae, quod sancta fides romana ministrat,
» Undique per Latium, mundi per climata cuncta,
» Gentibus et populis, tu qui Bonifacius esse
» Diceris octavus, qui Petri sede refulges,
» Ut Paean caeli solio, super omnia cuius
» Lumen ades, digneris opus breve sumere missum,
» Articulos fidei producens ordine pleno,
» Illos atque probans rationum motibus omnes,
» Illis concludens praemissis inde duabus,
» Si quod in hiis positum non esset, ut esse liceret,
» Illud corripiat vestrae solertia lucis,
» Omnia non omnes possunt ubique videre,
» Ac maiestati vestrae Raymundus in illis
» Evigilans studiis supplex et talia vobis
» Scripsit, ut in robur fidei pertranseat istud ».

Sub fine: « Factus fuit iste tractatus Romae, a. Dom. millesimo biscentesimo nonagesimo sexto, et completus ibidem in vigilia beati Ioannis Baptistae, praecursoris ... ».

Cod. 191 membr., saec. XV, a. 230, l. 160 [Z. L. CCXCIX]. P.

I. Eiusdem, *liber qui de novis fallaciis est inventus.* « Quoniam intellectus humanus est valde gravatus per hoc quia opiniones philosophantium ... », f. 1-26.

Liber in quinque distinctiones distributus, agit 1. *de fallaciis deductionis per decem quaestiones generales,* 2. *de fallaciis deductionis per subiecta generalia,* 3. *de apparente definitione paralogismorum ec.,* 4. *de syllogismis veris, necessariis et demonstrativis,* 5. *de quaestionibus abstractis.* Folio ultimo lego: « Finivit Raymundus librum istum in Montepessulano, mense octobris M.CCC.VIII ».

II. —— *disputatio cum Sorte, de re theologica et philosophia.* « Dixit Sortes quod nos melius intelligimus vel peius: hoc provenit ex intellectu passivo, quem dictum est esse potentiam sensitivam........ », f. 27-20 finit: « Explicit

» haec disputatio die Veneris ante carnisprivium, anno Domini » M.CC.XCVII ».

Liber *valde utilis cum in se multum de theologia contineat, et de philosophia, et plura secreta primae causae et ex parte effectus in ipso sunt inventa.* Sub fine Raymundus ait: « Concedo » quod eamus Parisios ad venerabiles dominos magistros, et eis » hunc librum quem fecimus praesentemus ut ipsi corrigant ipsum » ad placitum ... »; ulterius vero: « Raymundus et Sortes, cum » libro compilato et cum spe et devocione, librum praesentave- » runt domino episcopo parisiensi et cancellario et rectori uni- » versitatis ac dominis magistris antedictis, et ab ipsis respon- » sionem bonam, humilem et devotam expectaverunt ».

III. Eiusdem, *doctrina, modus et logica nova ad scientiam iuris et medicinae.* « Cum iurista et medicus debeant investigare » principia generalia, quibus quilibet suam scientiam faciliorem, » clariorem, radicabilioremque habere posset ... », f. 30-32.

Auctor, cum ab initio libellum istum quasi complementum *libri novae logicae* aestimarit, *gratia mixtionis principiorum generalium et regularum,* sic finit: « Finitum est istud opusculum » ad honorem Dei, et per illum modum quem tenuimus in appli- » cando artem ad scientiam iuris et medicinae, per eundem mo- » dum potest applicari ad theologiam et ad omnes alias scientias » et ad artificialem practicam ipsam reduci ».

IV. —— *lectura ad declarandam artem generalem, cuius subiectum est artificium generale ad solvendum quaestiones.* Partes tresdecim. Prima incip.: « Dictum est quod subiectum huius » artis est artificium ... ». Lego sub fine: « Finivit Raymundus » hanc lecturam in civitate Ianuae, an. Dom. millesimo CCC.III, » die prima mensis februarii ... », f. 33-48.

Codicillum, praeced. similem, Parisiis quoque delatum, Venetiasque remeantem, ante Recanatum possederat *Barth. Da monte.*

Cod. 192 chart., saec. XV, a. 240, l. 173 [Z. L. CCXCVIII]. B.

I. Eiusdem, *liber de ente reali et rationis.* « Quoniam intel- » lectus est valde fatigatus, discurrendo veritatem et realita- » tem ... », f. 1-36.

Liber dividitur in sex distinctiones : 1. *de quatuor causis,* 2. *de quinque praedicabilibus,* 3. *de decem praedicamentis,* 4. *de Deo,* 5. *de octo individuis,* 6. *de quaestionibus.* Sub fine legitur : « Ad laudem et honorem Dei finivit Raymundus librum in mense » decembris in Vienna [Allobrogum], dum erat ibi concilium ge- » nerale factum per dominum papam Clementem quintum, anno » Domini M.CCC.XI . . . ».

II. Eiusdem, *liber de natura.* « Cum rerum phisicarum prin- » cipia sufficienter determinare valde sit arduum . . . », f. 37-45.

Liber trifariam partitus, *de natura, substantia naturata* et *motu naturali.* Sub fine : « Finivit Raymundus istum librum Pa- » risiis, mense februarii, qui inceptus fuit mense ianuarii die ul- » tima sole eclipsante, anno M.CCC nono . . . ».

Quaedam sequuntur fol. 45-46 *de elementis,* quae ad opus Raymundi antecedens se referunt.

Codicem in Gallia exscriptum revelant tractus litterarum longiores ; Parisios saeculo elapso devectum, indeque Marciana revisentem, nunciant insignia biblioth. regiae Parisiensis.

Cod. 193 membr.-chart., saec. XV, a. 252, l. 177 [L. VI, CCXXXII]. Mk.

I. Eiusdem, *liber de ascensu et descensu intellectus.* « Quo- » niam aliqui homines saeculares desiderant scientias acquirere et » expectant . . . », f. 1-62.

Tractatum in decem distinctiones, scilicet : 1. *de scala,* 2. *de lapide,* 3. *de flamma,* 4. *de plantis,* 5. *de brutis,* 6. *de homine,* 7. *de caelo,* 8. *de angelo,* 9. *de Deo,* 10. *de quaestionibus,* sic definit in prooemio auctor : « In isto libro posita sunt propria vo- » cabula scientiarum, in quo datur modus et doctrina, per quam » homo sciat uti intellectu, ad inferiora descendendo et ad supe- » riora ascendendo, et iste ascensus et descensus erunt subiectum » in hoc libro ».

II. *Nota stupenda de precioso sacramento.* « O veneranda » sacerdotum dignitas, in quorum manibus Dei filius . . . . . », f. 63-64.

Auctor, ubi sacrificium missae et sacerdotum dignitatem

summis extulit laudibus, addit rhythmum strophis septemdecim. cuius, qua in Mone (1) desiderati, do principium :

« Viri venerabiles, sacerdotes Dei,
» Praecones altissimi, lucernae Dei,
» Caritatis radio fulgentes et spei,
» Auribus percipite verba oris mei ».

et finem :

« Ultimam sic gerere curam pastoralem
» Possitis et ducere vitam spiritalem,
» Ut cum exueritis clamidem carnalem
» Induat vos Dominus stolam aeternalem ».

Cod. 194 chart., saec. XV, a. 240, l. 168 [L. VI, LXXXIII]. Mk.

I. *Haec lectura est incepta super artificium artis generalis* [Raymundi Lullii]. « Hic titulus est huius operis et dividitur in » tres partes secundum tres distinctiones quas continet in se... ». Sub fine : « Si in hac lectura aliquid non bene fuerit declaratum » aut bene dictum, caritative et amore Domini nostri Iesu Christi » scientibus corrigatur », f. 1-77.

II. Raymundi Lullii, *compend. artis demonstrativae.* « Quo- » niam omnis scientia est de universalibus, ut per universalia » sciamus de particularibus reddere rationem . . . », f. 81-205.

III. —— *lectura super figuras artis demonstrativae.* « Quoniam Deus multum est recolibilis, intelligibilis et » amabilis, est ideo nobis multum necesse . . . », f. 206-275.

IV. —— *liber de praedestinatione et libero arbitrio.* « Quoniam praedestinatio hominibus est obiectum valde ob- » scurum, idcirco quamplurimi homines indicant... », f. 276-289.

Dividitur in tres distinctiones, scilicet de arbore, de floribus, de quaestione. Sub fine legitur : « Ad laudem et honorem Dei et » ad utilitatem hominum finivit Raymundus librum de praede- » stinatione et libero arbitrio in Monte pessulano [Montpellier], » in mense aprili, anno millesimo CCC.III incarnacionis . . . ».

(1) *Lateinische Hymnen*. Freiburg, 1853-1855, III, 8.°

V. Raymundi Lullii, *liber de lumine.* « Quoniam intellectus » multiplicat species, attrahendo similitudines entium corpora- » lium . . . », f. 290-306.

Trifariam dividitur, distinctio prima est de arbore, altera de definitionibus luminis, tertia de quaestionibus. Sub fine: « Ad » honorem Dei finivit Raymundus librum de lumine in Monte » pessulano, mense novembris M.CCC.III . . . ».

Littera initialis primi operis belle est auropicta.

Cod. 195 membr., saec. XV, a. 189, l. 138 [L. VI, CLIV]. Mk.

Raymundi Lullii, *compendium artis demonstrativae.*

Operi sub fine mutilo praeeunt, fol. 1-7, **a.** *tabula stellarum formatarum quae ponuntur in astrolabio cum longitudine sua* ec., *positio planetae* et *dominus anni ;* **b.** figurae philosophicae ; **c.** quaedam ad declarandam *artem Raymundinam.*

Codex, foliis 103, cum litteris initialibus et figuris philosophicis colore belle obductis, inscribitur a principio : *liber iste est mei Benedicti Longo, quondam domini Laurentii,* 1482 : trino loco exstant quoque insignia eius familiae, scilicet leonis nigri, sinistrorsum recti, cum lingua rubra exserta, in campo albo.

Cod. 196 membr., saec. XIV, a. 343, l. 242 [Z. L. CCLXXXV]. B.

Ioannis Duns Scoti, *quodlibetum.* « *Cunctae res difficiles,* ait » Salomon. Eccl. 1, et cur intelligat eas esse . . . ».

Quaestiones una supra viginti editae, tomo XII, eius operum [Lugduni, 1639, f.°].

Quodlibet, quodlibetum, quodlibeta, quodlibetica quaestio est series dubiorum de rebus variis cuilibet ad lauream doctoratus vel magisterii in theologia promovendo propositorum.

Cod. 197 membr., saec. XIV, a. 340, l. 243 [Z. L. DXXV].

Ægidi Romani, *quodlibetum.* « Ut quaestiones propositae ad » debitum ordinem reducantur, dicere possumus quod ens . . . ».

Sunt quodlibeta sex in quaestiones distributa, publici iuris

facta, *altissimi et fundatissimi* Ægidii Columna, ***Romani*** a patria dicti, ordinis eremitarum s. Augustini, archiepiscopi bituricensis, a. 1316 demortui.

Fol. extremis 79-80 occurrit index, quem claudit rhythmus:
« Laus tibi sit, Christe, quoniam liber explicit iste.
» Gloria, laus et honor tibi sit rex Christe redemptor ».

Manu varia coaeva inscriptum lego: *Nota omnes quaestiones numero sunt C42. Amen.* Folii autem primi margo inferior manu recentiori inscriptus: *M. Zanini de Amado. Franciscus scripsit XVII octubris, VIII indict.; .... aprilis* 1410 *m. scripsit.*

Si Fortunato Ulmo fides (1), praesens volumen unum est ex libris quos Franciscus Petrarcha a. 1362 reipubl. ven. dono dedit.

Cod. 198 chart., saec. XV, a. 340, l. 237 [Z. L. CCXCVIII]. B.

Eiusdem, *in librum de causis commentarium,* sine textu. « Philosophus in primo metaphysicae, postquam dixerat meta- » physicam esse de primis causis encium ..... ». Propositiones duae supra triginta, primis textus verbis praeeuntibus.

Interpres, Aristotelis opellam putans, plura ad demonstrationem ex *philosopho* sumit, etsi aperte constet vel Alpharabio, vel Proclo esse adscribendam.

Codex folia habet 90 duplici columna.

Cod. 199 membr., saec. XV, a. 335, l. 220 [L. VI, CLXVI]. Ma.

I. *Quodlibetum disputatum per magistrum Nicolaum Varu,* f. 1-15.

Quaestiones mutilae, sine ordine, cum indice *quaestionum electarum a quolibeto magistri Varne,* de Deo, angelis et homine.

II. Eiusdem, *quaestiones libri metaphysicae Aristotelis,* numero 84, quarum tituli fol. 57 occurrunt. « Quia secundum do- » ctrinam Aristotelis, principiorum notitia sibi praesupponit » scientiam de subiecto ... », f. 17-57.

(1) Tomasini Iacobi Philippi. *Bibiothecae venetae manuscriptae* ec. Utini, 1650, p. 56.

III. Eiusdem, *tractatus abreviatus de modis distinctionum.* « Quoniam secundum sententiam commentatoris [Averrois]... », f. 57-59.

IV. —— *utrum verbo mentis nostrae possit sufficienter probari ex infinitate alicuius effectus extensiva.* Quaestio mutila in fine, fol. 59. Folio 60 legitur: *Quaestiones extractae ex quolibet magistri Warnae.*

Nicolao seu Nicoleto Verniae, ex fere simili auctoris nomine et praenomine, quaestiones tribuendas minime censeo, quod Nicoletus non fuerit caenobita; quod eius operum indoles a contentis in codice abhorreat; ac praesertim quod codicem Ioannes Marchanova *pro sua pecunia,* a. 1453 Bononiae emerit. Tomasinus codicem citat: *Quaestiones et tractatus mag. Bernae super metaphysicam* (1).

Idem Marchanova coenobio patavino s. Ioannis in Viridario a. 1467 dono obtulit.

Cod. 200 chart., saec. XV, a. 210, l. 143 [Z. L. CCCX]. B.

I. Hentisberis, *sophismata.* « Regula solvendi sophismata » non ea quidem quae apparenti condicione undique vallavit in- » ventorum subtilitas... », f. 1-3.

Fragmentum a principio praelectionum iuvenibus habitarum, quibus spatium relictum, fol. 4-48.

II. —— *tractatus de sensu composito et diviso, secundum magistrum Guilielmum Hentisberum.* « Arguenda de sensu » composito ad sensum divisum et eius frequentia fallit Aristo- » telem... », f. 49-53.

Editum opus Venetiis, per Bon. Locatellum, a 1494, f.°

III. —— *sex sophismata principalia edita et compilata per magistrum Guilelmum Hentisberum, doctorem anglicum, regem sophistarum.* « Omnis homo est omnis homo. Hoc sophis- » ma patet sic. Iste homo est iste homo et iste homo est iste » homo... », f. 54-79.

Impressa sunt anno 1481.

(1) *Biblioth. patavinae ms. publicae et privatae.* Utini, 1639, p. 35.

IV. Eiusdem, *causae obligatorii* [etiam *tractatus de obligationibus*]. « Primo ponitur talis causa quo heri vidimus ser... », f. 96.

Differt tractatus a longiori, seu parte logicae extrema, ut in pluribus codicibus.

Guillelmus Hentisbarius vel Hentisberius, mendose *Hentisbarus, Hentisberus, Entisber, Esbarus, Tisberus,* proprio idiomate *Heytusbery,* dialecticus anglicus, floruit circa annum 1380: eius opus praecipuum: *sophismata* a pluribus excussa, Caietano Thiaeneo, Paulo Pergulensi, Magistro Messino, Angelo de Forosempronii, Simone de Lendinara, edita sunt anno 1481.

V. Magistri Pauli Pergulensis, *sophismata asinina.* « Volo » probare novem modis quod tu es asinus: haec hinc inde de» legi..... Primo arguitur: haec est vera, tu es asinus.... », f. 97-109.

VI. *Recollectae super praedicamentis,* incerto auctore. « Ut » summularum notitia [Pauli de Venetiis] ad memoriam reduca» tur, ponendae sunt quaedam obiectiones... », f. 110-113.

Capitula a primo ad undecimum operis mutili.

VII. *Sophismata asinina.* « Tu es asinus. Probatur: iste ho» mo est asinus... », f. 122-126.

Codicem foliorum 145 structor librarius ita compegit, ut a principio foliis duobus saeculo decimotertio exscriptis pars synonimiae botanico-pharmaceuticae exhiberetur, cuius specimen do: « Cinnario idest cardo — Celtica idest saliola — Cyssa idest re» sina hedere — Cardamomum idest masturtium — Camomilla » idest trociscus apirenus — Coliriza idest requiritium vel her» bel pene olente — Cetria idest pice liquida — Calamus idest » arundo seu canna — Crisocantes idest hedere arborea — Co» lumbaria idest peristereon sive berbena ». Foliis duobus extremis inscriptum fragmentum fabulae romanensis gallicae, sic incipiens:

« Conoĩsant sũt delor gran felonĩe.
» Lor segnor ont grepi por coardie.
» Car tute lost il auent inbaĩlie.
» Et lestendard ert in lor segnorie ».

finiens:

« Le veil Galindres in estant fudriçez
» Sages hom fu et de gran richitēz.
» Roi de barōt lamīrable citez.
» Un gran mantel dermī ot afublez.
» Blança la barba iusqua al nou del baludrez ».

Cod. 201 membr., saec. XIV, a. 291, l. 220 [L. VI, LXXIX]. Ma.

Dulmentonis, *summa philosophiae in decem partes distributa*, [quarum unaquaeque in articulos]. « Plurimorum scribentium » grati laboris dignique memoria principes ad mensuram meae » facultatis . . . ».

Deest pars decima, quod innuit tabula in opere contentorum, sub fine, quae pars in codice quoque 375 bibliothecae s. Antonii desideratur (1).

Ioannem Dulmentonum, anglum, anno circiter 1320 florentem Possevinus appellat *Dumbleton*.

Codicem, folior. 232, Ioann. Marchanova, Bononiae emptum a. 1457, legavit a. 1467 coenobio s. Ioannis in Viridario Patavii.

Cod. 202 membr., 1468, a. 220, l. 145 [Z. L. CCCIV]. B.

Fr. Nicolai Boneti, *metaphysica novem libris partialibus contenta*. « Omnes homines, immo omnes naturae intellectuales cum » naturaliter scire desiderant . . . ».

Sub fine legitur: « Explicit metaphysica Bonetti, ordinis » Minorum. Frater Bernardinus de Mevaneo scripsit eiusdem or- » dinis, 1468 ».

Nicolaus Bonet, itale Beretta, turonensis, magister ordinis Minorum, ac in studio parisiensi ante annum 1333 doctor renuntiatus, opera theologica et philosophica conscripsit. Legatus a. 1338 ad imperatorem Tartarorum missus, quadriennio post redux Melitae episcopus constitutus, obiit a. 1360.

Codicem, folior. 109, duplici columna, conspicuum faciunt

(1) Minciotti Luigi. *Catalogo dei codici mss. esistenti nella biblioteca di s. Antonio di Padova*. Padova, 1842, pag. 100.

litterae librorum initiales pictae, ac insignia, sub initio, Bessarionis puerulis recta.

Cod. 203 membr., 1469-1470, a. 280, l. 196 [Z. L. CCCIII]. B.

I. Eiusdem, *philosophiae naturalis libri octo.* « Quoniam au» tem sciendi et intelligendi naturale desiderium omni intellectui » est innatum... », f. 1-109. Praeit fol. 1-3 *tabula in octo libros,* in capitula distributos.

II. —— *theologiae naturalis libri septem.* « Doctor im» mobilis, simpliciter primus, cum de numero studentium ac » scribentium participem me fecisset..... », f. 113-259. Praeit pariter f. 110-112 *tabula secundam eundem auctorem.*

In fine: « Explicit liber theologiae naturalis qui continet » septem libros *partiales vel minores,* secundum magistrum Ni» colaum de Boneto ec. ».

Haec vero folio extremo amanuensis: « Iste liber fuit scri» ptus domi et iussu ven. in Christo patris et dom. dom. Bes» sarionis, divina clementia, episcopi sabinensis, sacrosanctae » romanae ecclesiae presbyteri cardinalis niceni vulgariter nun» cupati, et patriarchae constantinopolitani, anno a nativitate » Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo, die vero » vigesima quinta mensis ianuarii, pontificatus sanctiss. dom. » nostri, dom. Pauli divina providentia papae secundi anno sex» to, Romae, apud sanctos apostolos ».

Codicem tereti membrana eleganter exscriptum ornant litterae initiales operum pictae ac insignia cardinalis Bessarionis.

Cod. 204 membr., saec. XIV, a. 260, l. 180 [Z. L. CCCII]. B.

I. Gualteri Burley, *flores totius loycae.* « Circa signa uni» versalia, quatuor proponimus inquirere, quorum primum est de » signis universalibus distinctivis substantiae... », f. 1-50.

II. —— *de obligationibus.* « Obligatio secundum » quod nos utimur hoc nomine in sophismatibus, est praefixio » enunciabilis... », f. 151-240.

Gualterus seu Walterus Burley, seu Burlaeus, e discipulo

Scoti, *Scotistarum* adversarius ac *Nominalium* hyperaspista, magister oxoniensis ac parisiensis, dictus *doctor planus et perspicax*, plura conscripsit opera, quorum perpauca publici iuris facta sunt; obiit a. circiter 1337.

Cod. 205 membr., 1366, a. 243, l. 170 [L. VI, CCXCII].

Guillelmi Ocham, *summa totius loycae* [quoque *magna constructio logicae*]. Commendatio operis inc.: « Quam magnos ve» ritatis sectatoribus afferat fructus sermocinalis scientia, quam » loycam dicimus . . . ».

Opus trifariam divisum, *de terminis et proprietatibus terminorum, de propositionibus, de syllogismis,* Lazarus de Soardis primum impressit Venetiis anno 1508. De auctore vide quae annotavi, II, p. 127, 227.

Codicem, folior. 124, cum litteris partium initialibus egregie auropictis, explevit Guillelmus de Culmo, an. Dom. MCCCLXVI, die ultimo mensis augusti.

Cod. 206 membr., saec. XIV, a. 228, l. 152 [Z. L. CCLXXX]. B.

Quaestiones logicales ecclesiasticae, sine nomine auctoris. Eas sic inscripsit, sub initio, Bessario propria manu.

Habentur autem:

a. *Tabula, alphabetico ordine digesta, nominum ad quae logicales quaestiones de Deo se referunt,* f. 1-9.

b. *Quaestiones logico-theologicae,* veluti: *Utrum Christus de beata Virgine potuit incarnari — Utrum Deus generet Deum — Utrum Deus sit pater et filius,* f. 13-20.

c. *Logicae quaestiones de Deo et ecclesia,* ad quas se refert tabula litt. **a,** f. 21-131.

Quae subscriptio sub fine legitur rubris characteribus: « Ex» plicit repertorium optimum reportaturarum per Patrenten », excipit antiquiorem deletam. « Explicit compendiosissima lectura » super quatuor libros sententiarum ».

Qui passim nominantur sunt divus August., Scotus, Ocham, Ioannes de Polyaco, Wiclefus, contra quem acrius auctor insurgit.

d. *Conclusiones probantes Deum esse* [sub fine mutilae], f. 145-147.

Cod. 207 membr., saec. XIV, a. 247, l. 180 [Z. L. CCC]. B.

I. Magistri Ricardi Lauinham, *loycae et phisicae utilissime compilati tractatus,* videlicet :

a. *de terminis et propositonibus,* f. 1-22.

b. *de obligationibus.* Finit: « Expliciunt obligationes com- » pendiose extractae ab obligationibus Suynsheffde », f. 22-24.

c. *de probationibus propositionum et expositionibus earumdem,* f. 24-25.

d. *de decem generibus,* f. 25-28.

e. *de scire et credere,* f. 28-33.

f. *de sophismatibus relatorum,* f. 34-38.

g. *de insolubilibus,* f. 38-43.

h. *de fallaciis,* f. 43-48.

i. *de terminis naturalibus,* f. 48-57.

k. *de causis naturalibus,* sic inscriptus : *Ordo situationis planetarum in orbibus suis per istum versum declaretur : Post s, i, m, s, u, m sequens ultima luna subit.* « Quatuor sunt com- » plexiones hominum, videlicet colera, sanguis, flemma..... ». Sub fine : « Explicit tractatus de causis naturalibus », f. 58-63.

Desunt *Collectioni salernitanae* Salvatoris de Renzi, tom. I. rhythmi de temperamentis :

« Ignis dat coleram, sed sanguis respicit auram,
» Melan vult terram, sed flemma sequitur undam ».

l. *de anima,* f. 63.

m. *de natura operationum,* f. 63-64.

n. *de sincategorematibus,* vel *terminis sincategorematicis,* f. 64-66.

o. *de impositione,* f. 66-68.

p. *de depositione,* f. 68-69.

q. *de potentiis activis et passivis,* f. 69-71.

r. *de primo tempore,* f. 71-73.

s. *de incipit et desinit,* f. 73-78..

Richardus Lauingham, suffolcensis, puer in monasterio gip-

peswicensi educatus, frater ordinis b. Mariae de Monte Carmelo, doctor et professor theologiae Oxoniae, mortuus est a. 1381. Plura scripsit theologica, historica, philosophica.

II. **a.** Hitlisbyry [Entisberi], *primus tractatus de eventu futurorum*, f. 78-79.

b. —— *tractatus qui vocatur: iuxta hunc textum Aristotelis in libro peri yrminias*, f. 79-91.

Cod. 208 membr., 1392, a. 290, l. 216 [L. VI, LXIII].

Blasii de Pelacanibus de Parma, *quaestiones dialecticae trifariam divisae.*

a. *Quaestiones duae supra viginti.* « Quaestio principalis sit » haec : utrum dialectica sit scientia et arguitur quod non . . . », f. 1-25.

b. *Circa capitulum de hypotheticis quaestiones novem.* « Prima quaestio utrum definitio data de propositione hypothetica... », f. 25-43.

c. *Quaestiones viginti sex de praedicamentis.* « Sit prima » quaestio de praedicamentis, utrum quando alterum de altero » praedicatur . . . », f. 43-82.

d. *Quaestiones undecim de locis.* « Circa locos sit prima » quaestio, utrum quatuor sint speties argumentationis, scilicet » sillogismus . . . », f. 82-92.

Anno 1400 conductus est ad philosophicam scholam regendam in archigymn. patav. Blasius de Pelacanibus, qui, etsi *omnium liberalium artium doctor, famosissimus omnium liberalium artium doctor et monarcha,* a coaevis sit appellatus, idibus octobris anni 1411 dimissus est, *quod minus aptus ad docendum videretur, eiusque schola auditoribus careret.*

Sub fine legitur :

« Tres digiti scribunt, totum corpusque laborat.
» Scribere qui nescit nullum putat esse laborem ».

Inferius vero : « Frater Iohannes de Mediolano, ordinis Cruciferorum scripsit hunc librum in carceribus sancti Marci de » Venetiis, et completus fuit M.° trecentesimo nonagesimo secun» do, die XXV mensis aprilis, in festo beati Marci evangeliste ».

Vide quae de eo notavi, tom. I, p. 284; II, p. 7, 102-103, 170-171, 217.

Quem Ioannes Marchanova anno 1435 codicem pro ducatis tribus sibi coemit Patavii, idem coenobio s. Ioannis in Viridario a. 1467 legavit.

Cod. 209 chart., 1416, a. 283, l. 214 [Z. L. DXXVII].

I. Pauli Veneti, ***summa logicalis,*** seu ***tractatus summularum logicae,*** seu ***summeta.*** Prooemium inc.: « Conspiciens in circuitu » librorum magnitudinem, studentium taedium constituentem in » animo, nec non et aliorum nimiam brevitatem, quibus nulla » fere est annexa doctrina .... »; textus vero: « Terminus est » signum orationis constitutivum ... », f. 4-23.

Tractatus octo, quorum primus ***summularum tradit notitiam,*** alter ***suppositionum declarat materiam,*** tertius ***consequentiarum ostendit doctrinam,*** quartus ***terminorum vim instruit probativam,*** quintus ***ligandi regulam docet obligativam,*** sextus ***insolubilia solvendi dat artem et viam,*** septimus ***contra primum obiicit solutionem innuens responsivam,*** octavus ***vero tercium fortificat per rationem argumentativam.***

Opus impressum est Venetiis, per Ioannem Emericum de Spira, a. 1495, iterumque s. a., cum Menghi faventini expositione.

II. —— ***de sophismatibus.*** « Loquar propositiones ab » initio sophismatum ... », f. 24-71.

Sophismatibus quadraginta novem, quae inter ***asinina*** quoque appellata, opus conclusum est ac Venetiis impressum a. 1493, cum emendationibus magistri Secundi veneti, Contarellii professoris theologiae et F. Baptistae de Modoetia.

Sub fine: « Ista sophismata cum loyca praecedenti scripsit » quidam frater Andreas de Anglada, ordinis sancti Augustini » conventus Arthezis et provinciae to.^{ne} filius, unius notabilis- » simae civitatis quae vocatur Usani, anno Dom. 1416, primo » anno studii in conventu paduano ordinis Heremitarum sanctiss. » Augustini ».

De auctore, vide codicem 33.

Manu recentiori inscripti leguntur rhythmi calendarii.

Ianuarius

A. Cizio ianus epi sibi pau dicat hil feli
Mar an prisca fa ag Vicenti pauli iulque Valerus

Februarius

Dem. Bri pur blasius aggat februo scolasti
ca Valen Iuli coniunge dic petrum mathiam inde

Marcius

De Martius officio decoratur gregoriano
gertrud alba bene iuncta maria genitrice

Aprilis

ge April in ambrosii festis solet atque ti
burtii est Valer sancti geor festisque Vitalis·php

Madius

vet Philippus crux iunge iohannes nichol gregorius
habebunt maius accerie solet august ger habere

Iunius

er Nil marcel Iuni dabit tibi bar nab et
anni Celice gervasii baptist iohanna
deinque petrus

Iulius

go Iul visi martii orit socium bene marga di
visi armid marga mada cum iacobo so
cia ger

Augustus

ci Pe stephef in augusto scribentur loren
et ipo Sumptio virgine alme ti bar ludo
vice Iohannes

September

Fosi Egi sed retinet et nati virginis et crux
cum quibus addite matheum fremi cos
mique micha

Octuber

A Re leo Francisci nec non dionisia addes
atque lucas evangelista crispinus simon
et quin

November

Dri Omen november leo que teo marcii brì
cui que succedunt istis ce clemen
leat prima ca sed an

December

Fos Eligi urba nicho concepci dama lu
nicha Postulat inde thoma sibi
nat stat io pu thome sil

aliaque minoris ponderis. Confer quae obtuli de calendar. rhythmis in *Biblioth.*, I, p. 201-203, 291-293, 296, 298; III, p. 117-118; IV.

Folia duo a principio et sub fine, quae libri custodes appellantur, referunt quaedam varia ex iure, saeculo decimotertio inscripta.

Codicem possedit quidam Pasquinus.

Cod. 210 chart., 1428, a. 290, l. 202 [Z. L. CCCVII]. B.

M. Pauli de Venetia, *quatuor dubiorum determinationes.*

a. Dubium primum, quadraginta quaestionibus distributum: « Quoniam otium mors hominis est una viventis, nec non ad mul- » torum ... », f. 1-34.

Habet sub fine: « Explicit determinatio primi dubii acta » per me fratrem Paulum .... dum essem lector in con- » ventu paduano ». Indicem excipiunt haec: « Expleta fuere » scripta superius per me Nicolaum Pauli de Assisio, die tertia » mensis februarii, 1428, hora vespertina, in die festi sancti Bla- » sii gloriosi ... ».

b. Alterum habet quaestiones triginta novem. « Post ex- » peditionem primi dubii accedo ad secundum, quod quaerit » utrum ... », f. 35-60.

c. Tertium, quaestionibus quinquaginta. « Examinato se- » cundo dubio, sequitur tertium declarans utrum in principio... », f. 61-92. Eadem epigraphe: « Explicit determinatio tertii dubii » acta per me fratrem ec. dum essem lector in conventu paduano, » et baccalaureum eius ordinis sacratissimi ».

d. Quartum, quastionibus totidem, inc.: « Quartum dubium » determinans ut veritas pateat primitus praemissi... », f. 94-119. Sub fine: « Expletum per me Nicolaum Pauli, anno Dom. » 1428, die 12 mensis septembris, cum magna festinantia ».

Cod. 211 chart., 1449-1450, a. 145, l. 105 [Z. L. CCLXXVIII]. B.

I. *Clarum compendium ad introductionem iuvenum in loycae facultate, per humilem et eximium artium doctorem magistrum Paulum de Pergula, nuperrime compilatum,* 1431. « Omnis qui » aliquid memoria dignum suis posteris relinquunt; aut rerum » magnitudine, aut ipsorum dispositione... », f. 1-59.

II. Pauli Pergulensis, *tractatus insolubilium.* « Insolubile est » propositio de qua fit mentio... », f. 59-66.

Collatione facta, compendium potius appellarim quam textum integrum, cuius germanum principium dat codex proxime insequens.

III. —— *tractatus de sensu composito.* « Cum » saepenumero cogitarem non mediocrem fructum iuvenibus af- » ferre si compositionis materiam clarissime intelligerent, hanc » horam, Petre de Guidizonibus, hodie institui, ut brevissimo » spacio certoque ordine... », f. 67-73.

Tractatus Petro de Guidizonibus nuncupatus, de quo ante finem: « Habes, mi Petre, tractatum brevissimum sed uberri- » mum, quippe quem certo ordine... ». Opella concluditur: « Et » sic est finis tractatus sensus compositi et divisi, magistri Pauli » pergulensis fulgosi artium doctoris, 1449, die VI decembris, » hora 3.ª noctis, in domo sua Venetiis ».

Auctor, e Pergula urbinati *Pergulensis* dictus, philosophus scholasticus empirista, *doctissimus artium doctor,* primus philosophiae publice tradendae Venetiis pretio conducitur. Anno 1448 dignitati episcopatus iustinopolitani sibi oblatae renuntiat. Idem ecclesiae s. Ioannis eleemosynarii, qua plebanus, ad annum 1488 praefuit.

IV. Magistri Strodi, *consequentiae utiles.* « Consequentia di- » citur illatio consequens ex antecedenti... », f. 73-111.

Absoluto tractatu, lego: « Et sic finiunt, ad laudem et glo-

» riam increatae maiestatis et totius curiae caelestis, consequen-
» tiae orthodoxi ac monarchae physicorum magistri Strodi, ar-
» tium doctoris, valde utiles ac necessariae, quibus ego frater
» Georgius Pyranensis initium dedi prima die decembris, et
» finem imposui ultimo eiusdem, Venetiis, in domo magistri
» Pauli Pergulensis, tempore iubilaei, 1450 ».

Folia *custodiae,* uti dicunt, notis musicis ex saeculo XIV, in usum ecclesiae inscribuntur.

Cod. 212 chart., saec. XV, a. 298, l. 215 [Z. L. CCCIX].

I. Mag. Pauli Pergulensis, *dubia super consequentiis Strodi,* Prooemium praelectionibus inc.: « Iesum Deum et hominem to-
» ciusque fontem uberrimum mente, corde et ore, dilectissimi fra-
» tres, ferventer oravi, ut mentem quam mihi ad sui ymaginem
» creando donavit... », f. 1-59.

Operis partitionem ita a principio complectitur auctor: « Tri-
» partitum vobis tractatum tradere institui ut sic toto libello
» trinitas suffragetur. Prima itaque pars generalis consequentia-
» rum regulas limitabit, secunda speciales chategoricharum sin-
» gulas formas ordinabit, tertia speciales ypotetícharum normas
» dilucidissime declarabit ». Sub fine vero, veniam a discipulis de male enunciatis impetraturus: « Iam opus quod a me tanto
» tempore petebatis, acutissimi iuvenes, ad optatum finem per-
» venit, in quo si quid electum aut praestantia dignum effeci, id
» totum altissimo Deo cumulatissime tribuatis ».

Sub fine lego: « Secundum magistrum Paulum Pergulen-
» sem dubia finiunt super consequentiis Strodi, Venetiis composi-
» ta, ibique per me Pasquinum de Modoecia scripta M.CCCC.XL8,
» die 9 madii in domo de Agugiariis, apud ecclesiam s. Francisci ».

II. —— *insolubilia.* Nuncupatio inc.: « Tua,
» mi Ieronimae, honesta petitio, Dom. nostri Iesu Christi cele-
» berrimo festo, quarundam omnium obiectionum in regulis Ti-
» beri [Entisberi] coegit ascribere, ut tua in dies florida crescat
» industria... »; textus autem: « In primis itaque duas sup-
» positiones hic sophistarum princeps assumit, quarum prima ca-
» sum de insolubili ita describit... », f. 61-70.

Sub fine: « Expleta sunt insolubilia praeclarissimi doctoris » magistri Pauli Pergulensis, 1452, die 17 septembris, 4 hora » noctis ».

Cod. 213 membr., 1446, a. 294, l. 223 [L. VI, CCXXX]. Mr.

Eiusdem, *dubia super consequentiis Strodi.*

Sub fine: « Expliciunt dubia preclarissimi artium doctoris » magistri Pauli de Pergula, scripta per me fratrem Augustinum » de Iadra, ordinis Minorum, in conventu civitatis Belluni, anno » Domini M.CCCCXLVI, die XVIII mensis octobris, hora VII » noctis ».

Q.F.B.B.S.P.P.M.I.I.E
I.F.O.V.V.D.Q.H.A.A.N.A

Codicem, foliorum 39, belle exscriptum cum titulis ac litteris initialibus rubricatis exornant picturae egregii operis in fronte libri; sive enim auctorem in cathedra praelegentem, sive ornamenta castigatioribus lineis, ac vividioribus coloribus et auro ducta consideres, habes quod maxime laudes.

Cod. 214 chart., saec. XV, a. 308, l. 203 [Z. L. DXXIX].

Mag. Pauli Pergulensis, *dubia super consequentias Strodi.*

Codex, fol. 60, finit eodem modo ac praecedens.

Cod. 215 chart., saec. XV, a. 285, l. 198 [Z. L. CCLXXIX]. B.

Eiusdem, *dubia super consequentiis Strodi,* f. 1-39. Folia reliqua vacua 40-73 sunt parti tertiae, quae deest, inscribendae parata.

Titulum egregio picturae opere ornant littera initialis ac insignia familiae Iusto [*Giusto* quoque et *Zusto*] referentia in campo caeruleo apertum circinum et tres oculos, cum lemmate superius: *Assai acquista chi fortuna passa* ac litteris aureis *Z. P.*; quae nec Coronelli in *Blasone veneto* nec Cappellari in *Campidoglio veneto* obtulerunt. Infra legitur: « Est ad usum fratris Bartholo» maei Iusto ».

Cod. 216 membr., saec. XV, a. 253, l. 178 [L. VI, CCXXVIII].

I. Eiusdem, *dubia super consequentiis Strodi,* f. 1-52.

II. —— *insolubilia,* f. 53-62.

Codex varie pictus in titulo cum auro superposito, habet in littera initiali imaginem auctoris legentis.

Cod. 217 membr., saec. XV, a. 205, l. 143 [L. VI, CCXLVIII]. Ma.

I. Eiusdem, *dubia super consequentiis Strodi,* f. 1-76.

II. —— *insolubilia,* f. 76-88.

III. —— *de sensu composito,* f. 89-92.

IV. —— *tractatus de sensu composito et diviso parvus et utilis.* « Termini cum quibus sumuntur propositiones, aliquando » in sensu composito, aliquando in sensu diviso, isti sunt... », f. 92-93.

Codicem litteris initialibus operis primi usque tertium, egregie auropictis, lego folio primo ducatis quatuor stetisse.

Cod. 218 chart., saec. XV, a. 426, l. 289 [L. VI, CV]. Md.

I. Ioannis de Marliano, mediolanensis, *defensio sui tractatus de reactione, adversus Caietan. Thienaeum.* « Quanquam in tra» ctatu, quem alias edidi, posuerim et probaverim modum quem» dam... », f. 1-7.

Ioannes de Marliano vel Marlianis, mediolanensis, artium et medicinae doctor, artem medicam Ticini professus est, in eoque studio legit: gravis annis obiit in patria a. 1483.

II. —— *probatio cuiusdam sententiae calculationis de motu locali.* « Quoniam calculator in probando latitu» dinem motus uniformiter difformem... », f. 8-12.

Sub fine: « Laudatus sit Deus per me Ioannem de Marliano, » mediolanensem, die 10 augusti, 1460 ».

III. —— *argumenta de reductione aquae calidae ad frigiditatem, de spasmo et de evacuatione, quae cum ab eo Papiae medicinam legente, Polycletus de Ferrariis, mantuanus*

audiisset, ad Ioannem Arnulfum de Arculis, veronensem, Ferrariae medicinam legentem misit. « Cum argueret rector studii in » cartulis de reductione aquae calidae ad frigiditatem... », f. 12.

IV. Ioannis de Arculis, *responsiones ad argumenta Marliani.* « Tenendum est quod aqua calefacta calidior continente reduci» tur ad frigiditatem ... », f. 12-13.

Ioannes Arnulfus de Arculis alias Arculanus, artium et medicinae doctor, veronensis, Bononia evocatus est Patavium a. 1452 ut medicinam practicam ordinariam profiteretur, hinc Ferrariam migravit ut duci Borso I medicinam faceret, ibique mortuus est a. 1460.

V. Ioannis de Marliano, *argumentationes contra responsiones Ioannis de Arculis.* « Pro responsione ad argumentum quod pro» bare videbatur aquam calidam ... », f. 13-17.

VI. Ioannis de Arculis, *responsiones ad argumentationes superiores.* « Non parum admiratus sum quod in rescriptis tuis mihi » imposueris quod nunquam scripsi ... », f. 17-18.

VII. Ioannis de Marliano, *argumentationes aliae ad responsiones superiores.* « In respondendo ad argumentum quod pro» bare videbatur, quod aqua ex se non infrigidetur... », f. 18-23.

VIII. —— *tractatus de reactione, ad Bonifranciscum de Arlotis reginum, publice Ferrariae docentem.* Partes quatuor. « Cum multa ac varia apud philosophos rerum ge» nera, in quibus esset... », f. 23-41.

Tractatus compositus *per Ioannem de Marliano, anno Dom.* 1448, *dum febre quartana moleste affligeretur, editus* [publici iuris per exempla factus] est Mediolani ann. eodem.

IX. Caietani de Thienis, *tractatus de reactione in defensionem alias ab eo dictorum in hac materia et confutationem eorum quae contra alios ab eo dicta fuerunt.* « In materia de reactione tam a » veteribus quam a modernis variae inventae sunt... », f. 42-47.

X. *Sententia* [*tractatus*] *super de tribus praedicamentis Hentisberi, incoepta a magistro Messino et completa a Caietano de Thienis.* « Dubium est utrum omnis motus verus et proprie di» ctus in argumento trium praedicamentorum consistat..... », f. 47-65.

XI. Angeli de Fossanbrono, *sententia super Hentisberi libro*

eodem. « In omni praedicamento potest esse mutatio quare in quo-
» libet . . . », f. 65-79.

Tractationibus IX-XI subsunt verba : « Expliciunt recolle-
» ctae Cayetani, Messini, et Angeli de Fossanbrono super regulis
» Hentisberi totalibus ».

XII. Magistri Ioannis de Imola, eremitae [artium et theologiae doctoris], *quaestio : utrum scientia civilis vel canonica sit nobilior medicinali.* « Et videtur quod sic : illa scientia est nobi-
» lior alia quae facit hominem magis honorabilem... », f. 79-82.

XIII. Dini de Garbo, florentini, *expositiones super canonibus secundi libri Avicennae.* « Serenissime princeps, mundi rex, Ro-
» berte, accipe hoc opus, ut sit gloria capiti tuo... Horum libro-
» rum quos de medicina . . . », f. 82-143.

Haec ad extremum scripta sunt : « Incaepta fuit haec expo-
» sitio a Dino de Florentia Senis, dum studium ibi floruit anno
» Dom. 1325, et Florentiae fuit finita quum rediit Dinus ipse Flo-
» rentiam propter studii Senarum diminutionem : legit in cathe-
» dra Senis hanc expositionem Dinus ipse ».

XIV. Hervaei Natalis, britonis, *de aeternitate mundi.* « Ad vi-
» dendum utrum mundus potuerit esse ab aeterno, vel non, quae-
» renda sunt hic sex per ordinem . . . », f. 147-153.

Lectio differt ab editione operum Hervaei, prolata Venetiis, a. 1513, f. 24-33.

XV. Quaestio : utrum anima intellectiva, humano corpori unita, tanquam vera forma substantialis dans ei esse specificum substantiale, aeterna atque unica sit in omnibus hominibus. « Pro
» cuius dubii decisione tria institui ; primo ad divini illius Pla-
» tonis . . . », f. 156-160.

Prooemio dedicationis haec de se auctor anonymus : « Insti-
» tutum ordinem observare nequeo, tum propter adversam vale-
» tudinem qua, post tuum hinc digressum, laboravi ; tum multa-
» rum lectionum occupatione. Ne igitur tanti beneficii immemor
» videar et magnificentiae tuae oblitus ; unam in praesentiarum
» ex Peripateticorum prosequar ornatissimi s. Averois, in qua
» quoniam multa tango argumenta, quae proprio ingenio inveni,
» quae mihi multum difficilia visa sunt, libet ter solutionem ab
» his clarissimis doctoribus, et praesortim a dom. magistro Mat-

» thaeo Aquilano et a dom. Ioanne d. Laurentii intelligere, qui-
» bus rogo magnificentiam tuam ostendat... ».

XVI. *De materia et eius formis substantialibus, secundum Aristotelem.* « Primo magister non interdixit naturaliter loquen-
» tes... », f. 163-178.

Sub fine lego: « Et sic finem impono huic laudabili operi
» ad laudem omnipotentis Dei, beatissimae eius matris.......;
» et hoc tempore invalescentis pestilentiae in civitate Papiae, a
» qua defensus cum tota familia mea. Et ob hanc defensionem
» infinitas habeo gratias omnipotenti Deo et omnibus sanctis
» eius, secunda decembris, millesimo quadragentesimo quinqua-
» gesimo humanati Dei ».

XVII. *In Aristotelis libros parvorum naturalium,* scilicet *de somno et vigilia,* ac *de insomniis commentarium.* « In primo libro
» determinavit auctor de quibusdam proprietatibus....... »,
f. 179-187.

XVIII. Magistri Pauli, *de animalibus: sententia de motibus animalium,* seu *eius expositio in librum Aristotelis de animalium motione.* « Sicut dicit philosophus in tertio physicorum, conside-
» rantem de hoc oportet considerare de motu... », f. 187-195.

XIX. *De bona fortuna,* seu *de felicitate politica,* seu *libellus de virtutibus moralibus, annexus libris ethicorum vel magnorum moralium Aristotelis.* « *Quidem ordinavit.* In idem bonam fortu-
» nam feliciter, ut vult philosophus, primo ethicorum...... »,
f. 195-205.

Folium extremum inscriptum: « Hunc librum reliquit exi-
» mius artium doctor magister Nicoletus Theatinus huic mona-
» sterio santi Bartholomaei de Vicetia, canonicorum regularium
» commorantium in dicto monasterio ».

Cod. 219 chart., saec. XV, a. 200, l. 204 [L. VI, XXX]. Ma.

I. Angeli de Forosempronii, *recollectae super Hentisberum, de tribus praedicamentis.* « In omni praedicamento potest esse
» mutatio, quoniam in quolibet, ut dicit commentator, reperitur
» potentia et actus... », f. 1-13.

Tractatus finit: *Anno Domini M.CCCC.XII die IIII mensis*

maii, hora quintadecima expletus fuit tractatus iste per me Faustinum de Brixia, in artibus studentem Paduae.

II. Magistri Ioannis de Marliano, *libellus de reactione.* Inscriptio cuidam Francisco incipit : « Cum multa ac varia apud phi- » losophos rerum genera, in quibus esset ab eis . . . . . » ; textus autem : « Utrum agentia patiantur a passis in quae agunt inve- » stigare volens . . . », f. 21-43.

Tractatus in quatuor distributus est partes, quarum tertia auctor excutit quae ante eum de reactione scripserunt *Iacobus Forliviensis, Marsilius de Padua, Guillelmus Hesberi* [*Hentisberi*], *auctor tractatus de sex inconvenientibus, Paulus Venetus, Caietanus Thienaeus.* Sub fine legitur : « Explicit tractatus in materia de » reactione, compositus per famosissimum et astronomorum ve- » rissimum dominum magistrum Ioannem de Marliano, medio- » lanensem, artium et medicinae doctorem et philosophiae sacrae » monarcham in civitate Mediolani, anno Dom. nostri Iesu Chri- » sti 1444, dum febre quartana moleste affligeretur ».

III. *Dubium de futuris producendis contingentibus, extractum a logica magna excellentissimi viri magistri Pauli de Venecia, ordinis Heremitarum.* « Secundum dubium principaliter decla- » randum est istud, utrum omnia futura de necessitate eveniant » vel producantur . . . », f. 44-61.

IV. Angeli de Forosempronii, *insolubilia.* « Una communis » opinio in materia insolubilium, ad quam communiter habent » nunc respondentes refugium . . . », f. 63-71.

V. *Expositio tractatus Thomae Bradwardini, in omnem motum successivum.* Partes duae. « Tractatum Thomae Beduardini » expositurus, in quo de proportionibus motuum investigat...», f. 77-111.

Bradwardinus, anglus, cisterciensis, philosophia, mathesi ac theologia insignis, *doctor profundus* appellatus, archiep. cantuariensis, obiit a. 1349.

VI. *De uno calido per totum.* « Est unum calidum per totum, » quod per horam alterabitur cum gradu uniformiter...», f. 113-133.

Crediderim Ioannis Marliani, qui a. 1474, publici iuris fecit Mediolani *quaestionem de caliditate corporum humanorum tempore hiemis et aestatis.*

VII. *Utrum in generatione formarum sit certa ponenda velocitas.* « Circa propositam quaestionem et cetera dubia disputanda » de propositionibus velocitatum in motibus ... », f. 134-136.

VIII. Magistri Ioannis de Hollandia, *tractatus de instanti.* Capitula quatuor. « Aristoteles octavo physicorum ponit aliquas » regulas de primo instanti et ultimo, quas quidem satis .... », f. 137-152.

Sub fine: « Finitus die 13 martii, 1405 ».

« Non ego sum scriptor turpi faedatus honore
» Si bene non scripsi, sed stilus magno furore
» Frequenter ductus debet stupere rubore ».

IX. Ioannis Marliani, *tractatus in defensionem doctorum ab eo in materia de reactione in alio tractatu bene merito.* « Quanquam » in tractatu quem alias edidi, posuerim et probaverim modum » quendam, secundum quem credebam et credo ... », f. 158-168.

Sub fine: « Tractatus in defensionem ec. explicit, comple» tus anno 1444, die 24 aug., ascendente gradu 11.º virginis et » incaeptus die 13 aug. hora 23 ... Ioannes ».

Auctor se refert ad superiorem tractatum, num. II quem, ut in prooemio, defendit contra obiecta *a Caietano philosopho clarissimo in tractatu de eadem materia nuper edito.*

Codicem donavit coenobio s. Ioannis de Viridario Ioannes Marchanova, a. 1467.

Cod. 220 chart., 1443, a. 436, l. 290 [L. VI, CLX]. Ma.

I. *Tractatus de quiditate sive ente et essentia Aristotelis.* Prooemium incip.: « Dilectis in Christo fratribus frater Thomas de Aquino .... Quia enim nostra proficiendi cupiditas..... »; tractatus vero: « Libellus iste cuius subiectum vel materia est » essentia, prima sui divisione dividitur in partes duas, scilicet » in prooemium et tractatum ... », f. 1-21.

Non est tractatus d. Thomae, sed expositio commentatoris anonymi libri *de ente et essentia* d. Thomae, qui proxime sequitur: quod eo magis annotandum putavi, prooemii causa in editis desiderati.

II. D. Thomae Aquinatis, *tractatus de ente et essentia.* Prae-

eunt *tituli quaestionum et notabilium scripti supra librum de esse et essentia s. Thomae de Aquino,* f. 20-24.

III. *De formis sancti Thomae.* « Omnes homines natura scire » desiderant, philosophus in primo metaphysicae, secundum quem » patet ex auctoritate praemissa . . . », f. 29-47.

Differt toto caelo tractatus ab eo quod *de pluralitate formarum* [opusculum 45, in editione romana 1570, t. VII, part. II, p. 11-13] perperam d. Thomae tribuitur, quo noster amplior ac diversimode excussus occurrit, quod evincit *tabula quaestionum de formis* sub fine apposita, octodecim quaestionibus distributa.

IV. Gualteri Burlaei, *quolibet de speciebus.* « In prima quae» stione quarti *sententiarum* dixi quaedam quae aliquibus dubia, » et aliquibus sophismata videbantur . . . ». Sub fine : « Explicit » tractatus de comparatione specierum oppositionis magistri Bur» laei, excellentissimi philosophi . . . », f. 49-66.

V. —— *tractatus de potenciis animae.* « Et di» cit philosophus secundo de anima, potentiarum animae quibus» dam animatis omnes insunt . . . », f. 67-73.

VI. Gregorii de Arimino, *de intensione et remissione formarum corporalium.* « Circa secundam partem huius distinctionis » in qua magister tractat de augmento caritatis . . . ». Sub fine vero : « Explicit tractatus de intensione et remissione formarum » corporalium, quem edidit excellentissimus sacrae paginae do» ctor magister Gregorius de Arimino, in suo primo *sententia» rum* in quaestionibus quartae distinctionis, quem ego Bartho» lomaeus de Mantua scripsi 1384 et explevi die 27 augusti, Deo » dante », f. 79-108.

Gregorius Ariminensis, sive de Arimino, theologus subtilis, ordinis s. Augustini generalis ann. 1357-1358, inter *nominalistas* celebris, Viennae defunctus. Eius *commentarium in quatuor libros sententiarum,* quorum partem [Lib. I, distinct. 12] hic tractatus constituit, Parisiis, Valentiae et Venetiis in lucem prodiit.

VII. Caietani de Thienis, *recollectae super consequentiis Strodi.* « Consequentia est illatio consequentis ex antecedente... »; finit : « Et haec pro huius tractatus declaratione dicta sufficiant » ad mei exercitium et iuvenum introductionem », f. 109-118.

VIII. —— *quaedam utilia edita super conse-*

quentiis Guglielmi Ferabrich anglici. « Consequentiarum quae-» dam est bona et formalis ec. Circa primam divisionem .... », f. 118-122.

IX. Caietani de Thienis, *recollectae super tractatu de insolubilibus Hentisberi, compilatae per Caietanum ec.* « Regula solven-» di sophismata ec. In hoc primo tractatu determinatur de pro-» portionibus quas insolubiles vocant ... », f. 122-130.

X. —— *recollectae super de scire et dubitare Hentisberi, compilatae per me ec.* « Scire multis dicitur modis: » communiter, proprie, magis proprie, propriissime .... », f. 130-136.

XI. —— *de materia relationum ad introductionem iuniorum.* « In terminis relationis multa sophismata fiunt » secundum eorum modos supponendi ... », f. 136-139.

XII. —— *circa materiam incipit et desinit.* « Incipit et desinit, apud plures sunt termini exponibiles, et apud » nullos habent causas veritatis ... », f. 139-147.

XIII. —— *de maximo et minimo.* « Circa ter-» minationem activae potentiae aut passivae divisiones multipli-» ces fiunt, pro quarum declaratione... » ; finit vero : « Et haec » brevia sufficiant pro introductione habenda ad materiam de ma-» ximo et minimo, et aliorum tractatuum praecedentium, compi-» latorum per excellentiss. atque acutissimum doctorem Guliel-» mum Hentisberum, per me Gaietanum de Thienis, ad scolarium » complacentiam et utilitatem, ac dubiorum circa haec occurren-» tium et dicta doctoris molestantium, remotiori hoc ordine com-» pilata ... », f. 143-150.

XIV. —— *recollectae super sophismatibus Hentisberi.* « Omnis homo est omnis homo. Circa primum principale » advertendum quod Hentisber .... ». Sub fine haec leguntur : « Completae sunt recollectae mei Gaietani de Thienis, super so-» phismatibus Hentisberi, quas post amissionem exemplaris mei, » cum corruptas cernerem, cum magno labore, uti potui, rescri-» psi et emendavi », f. 150-180.

V. Pauli Pergulensis, *recollectae super eodem.* « Omnis ho-» mo ec. Circa primum principale est difficultas, quis est modus » generalis ... », f. 181-198.

XVI. Magistri Simeonis de Lendinaria, *recollectae super septem sophismatibus Hentisberi.* « Omnis homo ec. Circa primum » principale huius primi sophismatis : *omnis homo est omnis homo*, est advertendum quod Hentisber . . . » ; finit : « Et sic est » finis huius septimi principalis et huius sophismatis . . . . . », f. 199-224.

Sub fine recollectarum secundi sophismatis legitur : *Petrus de Mantua,* quem suspicor Bartholomaeo de Mantua, de quo superius n. VI, cognatum.

XVII. Angeli de Forosempronio, *recollectae super Hentisberum, de tribus praedicamentis.* Eadem quae codicibus 218, 219.

XVIII. Anonymi, *de velocitate motus augmentationis tractatus.* « Augmentatio communiter dicta vocatur rarefactio, quando » scilicet corpus fit maius per dilationem . . . », f. 241-246.

XIX. —— *de velocitate motus alterationis tractatus.* « De velocitate motus alterationis tres sunt opiniones, quarum » prima dicit quod velocitas . . . », f. 246-248.

Ex fine huius tractatus : *cuius oppositum prius probatum fuit sequenti expositione,* sat liquet utrumque, decimum octavum et decimum nonum, Angelo de Forosempronii tribuendum esse.

XX. *Tractatus de reactione, excellentissimi artium doctoris magistri Angeli de Fossambruno, editus ad peticionem magistri Benedicti de Salerno.* « Utrum omne agens in agendo repatiatur, » quod non, quia caelum agit in inferiore, non repatitur . . . . », f. 248.

Auctor in fine nuntiat die 25 decembris tractatum absolvisse : « Et sic sit finis et laus illi qui ad salutem humani generis ortum habuit in hac nocte ».

XXI. *Tractatus Hentisberi de proportionum multiplicium significatione, valde raro inventus.* « Qui autem nominum virtutis » sunt ignari, et ipsi disputantes et alios audientes paraloizant . . . », f. 252-253.

XXII. Anonymi, *tractatus super de tribus praedicamentis Hentisberi.* « Dubium est utrum motus verus et proprie dictus » in aliquo trium praedicamentorum consistat . . . », f. 255-275.

Argumenta in codice excussa puto praelectionibus scholae *sophistariae* archygimnasii patavini inservisse, de qua in *statutis*

artium pro anno 1496 legitur: « Deputati ad sophistariam te-
» neantur legere *Logicam Pauli Veneti* et *Quaestiones Strodi*, cum
» *Dubiis Pauli Pergulensis*, et pro tertia lectione *Regulas* seu
» sophismata Tisberi [Hentisberi] »; quae Facciolatus in *Fasti gymnasii patav.*, I, 118, rite annotat: « Haec illis temporibus
» optima habebantur, ignoratione meliorum ».

Erraret prorsus qui a nota amanuensis a. 1384 [f. 108] codicem saeculo decimoquarto tribueret, id caeterum Caietani Thienaei scriptis ex saeculo decimoquinto inficientibus. Eam notam puto recentiorem amanuensem exscripsisse, qui, iussu Ioan. Marchanovae, Patavii a. 1443 hoc dedit exemplum, ut legitur a principio. Titulus, vividioribus coloribus auro pictis, refert flores, frondes atque insignia Io. Marchanovae, qui cum libris aliis, dono dedit coenobio s. Ioannis in Viridario, a. 1467.

Cod. 221 chart., saec. XV, a. 343, l. 238 [L. VI, LXXI]. Ma.

I. Caietani de Thienis, *recollectae super regulas Esbari*, seu *Entisberi*, seu *Hentisberi*, cum initiis textus entisberiani. « In
» hoc primo tractatu determinatur de propositionibus quas so-
» lubiles vocant... »; finit vero: « Et haec breviter sufficiant
» pro introductione habenda ad notitiam de maximo et minimo,
» et aliorum tractatuum praecedentium compilatorum per excel-
» lentissimum ac acutissimum doctorem Guillelmum Hentisbe-
» rum, ad scolarium complacentiam et utilitatem ... », f. 1-31.

Est tractatus *de regulis grammaticalibus*.

II. —— *recollectae super consequentias Strodi*, f. 31-42.

Idem quod codice praecedenti.

III. Alberti de Saxonia, *tractatus de proportionibus*. « Pro-
» portio communiter accepta est duorum in actu unico ad invi-
» cem habitudo ... »; sub fine: « Expliciunt propositiones ma-
» iores Alberti de Saxonia ».

Opellam Isidorus de Insulanis in epitomen redactam vulgavit, sine adscriptione loci et anni, in 8.° Isidorus Dominicanis tribuit auctorem [a. 1332, c.] eumque doctrina Thomae de Berduerdinos [Bradwardino] imbutum asserit.

IV. Caietani de Thienis, *recollectae super sophismata Esbari,* cum initiis textus Hentisberi. « Circa primum principale adver» tendum quod Hentisber ad primam rationem . . . », f. 49-81.

V. Mag. Simeonis de Lendinaria, *recollectae super sophismata Esbari,* cum initiis textus esbarici, quod extremum excipit aliud, quod inc. : « Omnis propositio vel eius contradictoria est vera » Circa primum principale huius sophismatis . . . », f. 107-108.

VI. Angeli de Forosempronii, *recollectae super de tribus praedicamentis.* Eadem ac codicibus 218, 219.

VII. *Verificationes conditionum huius tractatus.* « Aliquis » est motus uniformis quoad tempus et difformis quoad substan» tiam . . . », f. 128-136.

VIII. Caietani de Thienis, *recollectae super octo libros physicorum Aristotelis,* sine ullo textu aristotelico. Prooemium incip.: « Saepe animadverti, insignes ac litteratissimi viri, ex veteri con» suetudine diu observatum fuisse . . . » ; liber vero primus : « Ex» pedito prooemio, ad aliud secundum principale acccedemus, sci» licet ad videndum . . . », f. 137-169.

IX. —— , *quaestiones duodecim philosophicae,* finiunt : « Expliciunt Aristotelis subtilissimae ac perutiles quae» stiones editae et compilatae per eximium . . . . magistrum » Gaietanum, praeceptorem optimum », f. 174-193.

X. Ioannis de Ianduno, *quaestio num augmentatio sit possibilis.* « Quaeritur utrum augmentatio sit possibilis . . », f. 193-200.

XI. Gualteri Burlaei, *quaestio de universalibus.* « Circa uni» versalia sunt dubitationes paucae, prima est utrum universa» lia . . . », f. 203-209.

Codicem ornant littera initialis a principio et insignia gentis anonymae cum triplici equina cervice in campo aureo ; donavit autem Io. Marchanova coenobio s. Io in Viridario, a. 1467.

Non abs re credo rhythmum ecclesiasticum mensium apponere folio ante primum inscriptum :

« Principio Iani fit circumcisio Christi.
» Stella magos duxit Christo dare munera sexto ».
In decimo et septem est Anthonius, est Fabianus
Bis deno primo. Sequitur Agnes. Vincentius est post.
Et Saulo Paulum convertit quinta vigena.

Februarius. Est prima Severius. Virgo secunda
Datque dies tertius Blaxium, dat quintus Agatam.
Atque bis undena katedram, ter octo Mathiam.

Martius. Martis bis deno Gregorius est, benedictus
Bisdeno primo. dat quinta vigena Mariam.

Aprilis. Trina vigena dies dat aprilis teque, Georgi.
Post biduum Marcum. Vitalis est octo vigena.

Maius. Maius habet primo Iacobum pariterque Philippum.
Terno inventa fuit crux sancta redemptio mundi.

Iunius. Barnaba in undeno celebrat te iunius, alme.
Datque bis undena iunii, ter octo Ioannem.
Dant sex viginti vos fratres Paule Ioannes.
Dat celebrare Petrum, simul et penultima Paulum.

Iulius. Iulius in tredecim te, Margarita beavit
Estque bis undena Magdalena, dat altera Apollinarem.
Quinta vigena dedit Iacobum dat Christophorumque.

Augustus. Augusti primus dissolvit vincula Petri.
Est quinto Domini verbum qui praedicat auctor.
Sextaque dat Sixtum. Donatum septima donat.
Uritur in deno Laurentius. alma Maria
Sumpta est in medio. Bernardus luce vigena.
Lucae ter octava excoriatur Bartholomaeus.
Augustine die celebraris octo vigena.
Tercius ad finem decollat colla Ioannis.

September. Nascitur octavo septembris virgo Maria.
Crux quarto decimo. ter septem festa Matheae.
Festa Michaelis penultimus. ultima Yeron.

October. Octubris quarto Franciscus. sex ter habetur
Lucas. septeno quarto est Simon quoque Iuda.

November. Omnes commemorat Sanctos lux prima novembris.
Sexta Leonardum. Martinum undena beavit.
Dant ter viginti Clementem. dant Katharinam
Vigintiquinque. Andream lux ultima lustrat.

December. Festa Nicolai celebrat lux sexta decembris.
Ambroxiumque sequens. tredecim Lucia relucet.
Terseptemque Thomas. vigintiquinque redemptor
Exoritur Christus. moritur Stephanusque sequenti.

Post sequitur festum Iohannis. post puerorum.
Post Thomas alter. Liberiusque ante supremum.
Ultima dat papam Silvestrum mensis et anni.

Tranta di ha novembre, aprile, zugno e septembre
Ventiotto na uno, tutti gli altri na tranta e uno.

Cod. 222 chart., saec. XV, a. 277, l. 210 [L. VI, LX]. Me.

Nicolai de Cusa, *de coniecturis libri duo,* pluries editi.

Auctor, a patria Cusa, ubi natus [a. 1401], etiam Cusanus appellatus, cardinalis, in opere quod Iuliano cardinali Caesarini *praeceptori suo metuendo* nuncupavit, omnem humanam veri positivam assertionem esse coniecturam demonstrat.

Codex folior. 34 habet spatia vacua inserendis **a.** *tabulae progressionum ;* **b.** *figurae paradigmaticae trium mundorum ;* **c.** *figurae participationis ;* **d.** *figurae universi.*

Cod. 223 membr., saec. XIV, a. 215, l. 160 [Z. L. CCLXXXIII].

De proprietatibus rerum libri novendecim, sine nomine auctoris. Prologus inc.: « Cum proprietates rerum sequantur sub» stantias, secundum distinctionem et ordinem substantiarum... »; liber vero primus: « De proprietatibus itaque et naturis rerum » tam spiritualium quam corporalium . . . ».

Auctor est *Bartholomaeus de Glanvilla,* sive *Glanovillanus,* ex comitibus Sudovolgiis sive Suffolciensibus, ex patria *Anglicus* dictus, monachus ordinis Minorum. Opus, et gallice versum, pluries impressum est.

Codex, indice praeeunte fol. 1-4, litteris maioribus et titulis pictis, habet folio extremo 267: *Explicit, expliceat: ludere scriptor eat.*

Cod. 224 chart., saec. XV, a. 212, l. 152 [Z. L. CCCXI]. E.

Georgii Trapezuntii, *dialectica.* Dedicatio incip.: « Multa » sunt, mi Petre, quae faciunt ut omni cura omnique diligentia

» cogitem qua ratione in his humanitatis artibus .... » ; operis autem principium : « Dialectica igitur est diligens disserendi ra- » tio ; disserere vero nemo poterit diligenter ... ».

Georgius Cretensis, dictus Trapezuntius [n. 1395, m. 1484] latine *dialecticam* Petro discipulo suo nuncupavit, quam Allascius *brevem quidem sed absolutam appellat*, pluries editam, itale quoque versam. De auctore abunde disserunt Boerner, Hodius, Lambecius, Niceron, Vossius, Zenus, Fabricius.

Codex habet folia 41.

Cod. 225 chart., saec. XV, a. 272, l. 194 [L. VI, CCXXXVIII]. Z.

I. *Tractatus de memoria artificiali adipiscenda, eaque adhibenda ad argumentandum et respondendum.* « Ne in vobis, fra- » tres, imo filii carissimi, opus omittam devotionis, in quo diu » insudaverim ... », f. 1-29.

II. *De nova ac spirituali quadam artificialis arte memoriae, in resumendo colligendoque diversorum arguentium ac oppugnantium terminos : loca sive argumenta tum cathedrantium, tum bachalariorum, tumque nostrorum argumentorum oppositiones aut confirmationes, ad excellentiss. artium ac medicinae doctorem, magistrum Nicholetum, dilectissimum in Christo filium.* « Etsi iam- » diu ab huiusmodi me provinciae exercitatione alienasse animum » noveris, Nicolae ... », f. 30-43.

Sub fine haec leguntur : « Ecce iam, Nicolae, doctor egre- » gie, tuque, mi pater Francisce doctissime,..... quantum valui, » quantumque Dominus ingeniolo meo virium contulit, hic supra » conscribere conatus sum dilucidissime ... ».

Cod. 226 chart., saec. XV, a. 200, l. 142 [L. VI, CCLXXIV]. D.

I. *Tractatus super memoria artificiali, ordinatus ad honorem egregii et famosissimi doctoris, nec non et comitis Troili Boncompagni P. F.* « Ars adiuvat ipsam naturam in quantum potest » et illud aliquando quod per naturam fieri non potest... », f. 1-5.

II. *Regulae memoriae artificialis, ordinatae per religiosum sacrae theologiae professorem, magistrum Ludovicum de Pirano,*

ordinis Minorum. « Democritus atheniensis philosophus, huius » artis primus inventor fuit... », f. 5-15.

III. Iacobi Ragonae, vicetini, *artificialis memoriae regulae, ad illustrissimum principem et armorum ducem Ioannem Franciscum marchionem Mantuae.* « Iussu tuo, princeps illustr., artificialis memoriae regulas... », f. 15-34, 53-66.

Duplex exemplum manu varia: uni et alteri desunt indicia loci et anni quo opus nuncupatum, quae ceteroquin codice 159 classis sextae latinorum data sunt, nempe: « Ex Vincentia, IV » kal. nov., 1434 ».

Etsi pater Angiolgabriello di Santa Maria in *Scrittori vicentini* [Vicenza, 1772, vol. II, p. I], nomen auctoris et operis non ignoret, nihil habet de utroque.

IV. *Ars memoriae artificialis.* « Ars memoriae artificialis, » pater reverende, est ea, qualiter homo ad recordandum.... », f. 41-49.

Adduntur opellae typis editae:

a. Ioannis Michaelis Alberti, carrariensis, *de omnibus ingeniis augendae memoriae.* Bononiae, per Platonem de Benedictis, 1491, fol. non num. 12, 4.°

b. Magistri Petri Ravennatis, *foenix seu de memoria artificiosa.* Venetiis, 1491, Bernardinus de Choris de Cremona, f. 16, 4.°

c. Dominici de Carpanis de Neapoli, *de nutrienda memoria.* S. l., 1476, fol. non num. 7, 4.°

Cod. 227 membr., saec. XV, a. 230, l. 160 [Z. L. CCCCLXXXI]. B.

Fernandi Cordubensis, *de artificio omnis et investigandi et inveniendi naturam scibilis, ad rever..... Bizarrionem* [sic] *episcopum ec.* Prooemium incip.: « Quos vides inter scholasticos et » praestanti ingenio viros, vel sustulisse penitus, vel in dubium » revocasse, sit ne artificium quo omne natura scibile in singulis » disciplinis et investigari et inveniri possit, eos constat rerum » originem nescisse videri.... »; mox vero: « Itaque haec ars » nobilis subtiliter et artificiosissime investiganda est, et tuo ius- » su et mea promissione debita. Nam de duabus philosophiis, » idest Platonis et Aristotelis, utra alteri praestet, disserentem

» me subito e cursu suo revocavit voluntas tua; quippe qui ius-
» sisti intermittendum esse opus, et in artificium omnis investi-
» gandi et inveniendi scibilis calamum esse referendum. Nam quo
» ad comparationem cum Aristotele Platonis attinet, ad multam
» partem eius operi tractationem perduxeram ... ». Ulterius in Raymundum Lullum insurgit « orbis notissimum, quem constat
» suo artificio omnia polliceri, et divina et humana sine aliquo
» discrimine, et earum disciplinarum quae naturali ratione attin-
» gi possunt, et earum quae lumen naturalis rationis praeter-
» gressae sunt .... Unde facile perspicere potes ... virum hunc
» laicum mere fuisse et omnium litterarum expertem, sed per
» humorem melanconicum elevatum habuisse ingenium ... ». De operis autem data occasione disserens, haec habet: « Rem pro
» meritis meis difficiliorem fortassis tu feceris, cum tuo aspirato
» favore atque beneficio, in sedis apostolicae subdiaconum crea-
» tus sim ».

His omnibus placuit aliquantisper immorari, ut et operis, in sex particulas digesti, indolem, et acre in iudicando auctoris ingenium, et dedicationis causae innotescant.

De auctore erudiri cupidum, remittimus ad *bibliothecam hispanam veterem* Nicolai Antonii [Romae, 1696, II, p. 209-210].

Codicem, foliorum 92, splendidius titulo aureis litteris ac insigniis Bessarionis depictis, archetypum puto unde exscriptus codex Vaticanus 3177.

Cod. 228 chart., saec. XV, a. 208, l. 142 [L. VI, CCXL]. Z.

Ioannis Michaelis Carrariensis, *de choreis musarum, sive de origine omnium scientiarum.* Dedicatio inc.: « Alpharabii librum
» cum illum legissem, rever. Gabriel Rangone, in quo de scien-
» tiarum origine ... »; finit vero: « .... teque patronum illu-
» strem meum Gabrielem ad sibillinos annos summa cum gloria
» et sanitate perducat ».

Tractatus in capita septem digesti, Gabrieli Rangono, episcopo agriensi et beatorum Sergii et Bacchi praesbytero cardinali nuncupati.

Auctor, *Ioannes Michel Albertus Carrari*, vel *de Carraria*,

vel *Carrariensis,* Guidone patre philosopho et medico, Bergomi natus, pariter medicus, obiit a. 1490. Apostolus Zeno qui codicem possederat, sic in *Dissertazioni Vossiane,* II, n. LVIII, de opere: « dove di scienza in scienza esamina compendiosamente l'origine » di tutte le scienze, e di ciascuna riferisce gli antichi autori » principali, e anche alcuno de' moderni e del tempo suo ».

Rangonus vero *apud Clararum oppidum Brixiani agri natus,* s. Francisci regulam amplexus, Hungariam in Turcas et Hussitas peregrinatus est, quousque Matthias rex episcopum agriensem renuntiavit, auctorque fuit ut Sixtus papa IV in cardinalium coetum cooptasset.

Codex folia habet sexaginta.

Cod. 229 chart., saec. XVI, a. 326, l. 162 [L. VI, CCXXIX]. Ms.

I. Casparis Contareni, *primae philosophiae libri septem, fratri Paulo Iustiniano eremitae camaldulensi.* Prooemium incip.: « Cum superioribus mensibus Caspar Perusinus monachus ac » theologus praeclarus... » ; opella vero: « Prima philosophia » iure merito sapientiae ac divinae scientiae nomen obtinuit... », f. 1-89.

Auctor, epistola data Venetiis, tertio calend. septembr., an. 1527, *compendium philosophiae* quod, cum in Hispania pro republica veneta legatione fungeretur, exaravit, mittit Iustiniano.

II. —— *de immortalitate animi, adversus Pomponatium libri duo.* « Legi, excellentissime praeceptor, magna » animi attentione divinam apologiam tuam... », f. 92-116.

Librum *de immortalitate animae humanae* Pomponatius Bononiae ediderat a. 1516: plurimorum obiectationibus et publici iuris factis, respondens, *apologiam* a. 1518 praelo commisit, quam Contarenus, discipulus venerabundus laudibus effert, non ita tamen ut ab opinionibus et argumentis contra Pomponatii thesim abstineat, maxime eo *quod in fine primi libri luculentissimae apologiae humanissimis verbis me ad scribendum invitas, si quid aliquid superfuerit quod dubitem.*

Cod. 230 chart., saec. XVI, a. 215, l. 157 [L. VI, CCXCV].

Bernardini Tomitani, *logicae lectiones sexdecim in lycaeo patavino habitae eiusque manu conscriptae.* « Quoniam nihil est ab» surdius, quam ignorare propositum et intentionem illius rei, » cuius sermo habendus est . . . ».

Auctor patavinus, in eo archigymnasio publicus logicae et medicinae professor annis 1539-1563, ea docuit frequentia ut venetos patricios plus quam ducentos litteris ac disciplinis instituerit. Eius opera plura de rebus diversis latine et itale edita sunt. Praestant caeteris, *Animadversiones aliquot in primum librum posteriorum resolutoriorum — Contradictionum solutiones in Aristotelis et Averrois dicta, in primum librum posteriorum resolutoriorum — In novem Averrois quaesita demonstrativa, argumenta.* Venetiis, apud Iuntas, 1562.

Codicem folior. 122 comes Iulius Bernardinus Tomitanus dono dedit biblioth. s. Michaelis de Muriano, qui tamen in catalogo anno 1779 impresso minime occurrit.

Cod. 231 chart., saec. XVII, a. 188, l. 140 [L. VI, CCLXXIX]. D.

Quaestiones logicae, nempe :

1. *An logica sit scientia,* qua occasione expenduntur opiniones Mirandulani, Balduini, Zabarellae, Ægidii, f. 1-15.
2. *An logica sit una scientia,* f. 16-20.
3. *An logica dicatur necessaria,* f. 21-24.
4. *An logica sit scientia practica vel speculativa,* f. 26-28.
5. *Logica est scientia rationalis,* f. 29-30.
6. *Logica est scientia una,* f. 31-33.
7. *Logica est scientia,* f. 44-48.

Cod. 232 chart., saec. XVII, a. 184, l. 130 [L. VI, CCLXXXI]. D.

Patris Iosephi Augustini, *introductio ad logicam.* « Multa » solent his de rebus congerere artis interpretes initio suorum » commentariorum, ex quibus legi possent Sotus . . . ».

Codicillus, foliorum 35, belle exscriptus ac eleganter compactus, cuius tamen caracteres atramenti ustione corrupti sunt. Titulus quoquo modo pictus refert insignia ordinis Minorum ac familiae [venetae in *Blasone Coronelli* desideratae] *Francisci Marra.*

Cod. 233 chart., saec. XVIII, a. 194, l. 158 [L. VI, CCXCVI].

I. Francisci Vezzosi, *logica tradita in venerando monasterio b. Agatae Bergomi, a.* 1741. Capitula tredecim. Introductio inc.: « Venandi curis et rure liberati, ut ad ea studia nos conferamus, » quae cum rerum omnium tam humanarum quam divinarum » causa . . . », f. 1-112.

II. —— *tractatus de anima rationali.* « Quod » plerumque fieri solet dum de re aliqua agere incipiunt homi» nes . . . », f. 119-194.

Sectiones quatuor in capita distributae, quibus accedit *dissertatio de anima brutorum,* f. 194-205.

Antonius Franciscus Vezzosi, gente aretina Florentiae natus a. 1708, in clericorum regularium theatinorum sodalitium cooptatus, Arimini annis 1736-1738 philosophiam tradidit, Bergomi annis 1739-1742, donec Romam vocatus est, operibus vener. Iosephi Mariae Thomasii cardin. edendis, quae reapse publici iuris ibi facta sunt annis 1747-1769, voluminibus undecim.

Cod. 234 chart., saec. XVIII, a. 230, l. 168 [L. VI, CCLXXVI].D.

Philosophiae universae pars prima, scilicet logica. In eam prooemium inc.: « Philosophia omnium artium procreatrix dea, » ut ait Cicero, et quasi parens . . . ».

Partem primam logicae constituunt disputationes binae, prima, f. 2-49: *Logica docens seu dialecticae institutiones,* altera, f. 50-62: *Logica utens seu prooemiales quaestiones.* His accedunt fol. 64-274, *controversiae logico-metaphysicae de identitate, distinctione et relatione entis.* Auctor, quicumque sit, controversias in disputationes, disputationes in capita, capita in articulos, articulos in paragraphos partitus est.

Sunt praelectiones ab aliquo philosophiae auditore belle sed corrupte exscriptae, quibus plura, scriptoris testimonio, desunt.

Cod. 235 chart., saec. XVIII, a. 230, l. 167 [L. VI, CCXCVIII].

Praelectiones philosophicae, et quidem:

a. *In universam philosophiam.* « Ethnici sapientiam sub » Palladis specie e Iovis prognatam cerebro eo procul dubio con» silio exhibuerunt . . . », f. 1-10.

Scientiae universae historia, definitio, leges offeruntur.

b. *Logica.* « Graecos non de veritatis inquisitione sed expe» dita de omni disputatione glориantes . . . », f. 11-31.

Pars theoretica tantum in tres sectiones, *de notionibus, de iudicio, de iis quae ad ratiocinia spectant oblata.*

c. *Philosophia prima,* quoque *onthologia.* Capita quindecim. « Philosophia prima inde dicta, quia principia tradit propria et » primas notiones . . . », f. 32-57.

d. *Physica.* « Philosophorum qui de rebus physicis seu de » universo et corporibus ex quibus . . . », f. 61-147.

Agitur tantum capitibus octodecim *de physica generali,* quae *universum in genere contemplatur.*

e. *Dissertatio physico-mathematica de gravitate.* Capita V. « Quicumque de gravitate agendum susceperunt ii omnes qui in » eius causa detegenda . . . », f. 148-164.

f. *Excerpta ex elementis physicae Petri Wan Musschenbroek,* f. 168-177.

Excerpta ex capitibus de *loco tempore et motu, potentiis prementibus, viribus corporum motorum, machinis, viribus centralibus, oscillatione pendulorum, motu composito* Musschenbroekii introductionis ad philosophiam.

g. *Dissertatio de mente humana.* Capita XI. « Acturi sumus » in hac disputatione de anima humana, nimirum de ea re . . . », f. 178-233.

Cod. 236 membr., saec. XIV, a. 354, l. 250 [Z. L. CCCCXXVI]. P.

Francisci Petrarchae, *opera varia,* et quidem:

a. *Psalmi mei septem quos super miseriis propriis ipse dictavi.* « Heu mihi misero quod iratum adversus me constitui re» demptorem ... », f. 1-2.

b. *De secreto conflictu curarum mearum libri tres.* « Atto» nito mihi quidem et saepissime cogitanti ... », f. 2-14.

c. *Liber sine nomine.* « Cum semper odiosa fuerit, nunc » capitalis est veritas ... », f. 14-20.

d. *Liber de ignorantia sui et aliorum.* « Numquam ne igi» tur quiescemus; saepe conflictabitur hic calamus... », f. 20-36.

e. *Invectivae contra medicum.* « Quisquis es qui iacentem » calamum et sopitum, ut ita dixerim, leonem ... », f. 36-57.

f. *Vitae solitariae, ad Philippum, cavallicensem episcopum, libri duo.* « Paucos homines novi quibus opusculorum meorum » tanta dignatio ... », f. 58-82.

g. *De ocio religiosorum liber.* « Dignum erat, o felix Christi » familia, et eo temporis spatio quo vobiscum fui ... », f. 82-96.

h. *Itinerarium.* « Raro admodum spei nostrae rerum exitus » respondent ... », f. 97-105.

i. *Quoddam propositum factum coram rege Hungariae* [per Andream Contarenum et Michaelem Faledrum, venetos ad eum legatos]. « Quanta de virtutibus et proprietatibus vestris divul» gata sint et divulgentur per orbem ... », f. 105-107.

Opus commentitium iudicant et qui inter Petrarchae opera ediderunt.

k. *Fragmentum ex poemate Fr. Petrarchae de Africa in quo Magonem Hamilcaris filium ad Annib. fratrem loquentem inducit.*

« Hic postquam medio iuvenis stetit aequore Penus ... ».

Ornamenta coloribus et auro eleganter contexta, adeo operis diligentia, linearum tenuitate, diagrammatis nitore, litterarum initialium tum maiorum, tum minorum serie ditiori excellunt, ut codicem artis quoque gratia commendent.

Cod. 237 membr., saec. XIV, a. 323, l. 221 [L. VI, LXXXV]. Ma.

Eiusdem, *opera :*

a. *Vitae solitariae, ad Philippum, cavallicensem episcopum, libri duo,* f. 1-43.

b. *Epistolarum sine titulo,* seu *de sine nomine liber,* f. 43-58.

c. *De ignorantia suis ipsius et multorum,* f. 59-75.

Sub fine: *Ioannes Griffus de Sarzana scripsit,* qui et reliquum codicis exaravit.

d. *Contra medicum invectivae quatuor,* f. 75-109.

Codicem dono dedit Bartholomaeus de Lignamine patavinus, episcopus Concordiae, a. 1455 coenobio s. Ioannis in Viridario, Paduae.

Cod. 238 chart., saec. XIV, a. 293, l. 220 [Z. L. CCCCLXXVII]. E.

Eiusdem, *epistolarum familiarium libri a primo ad octavum.* Respondent editis a Iosepho Fraccassetti, ordine eodem.

Codex, sub fine mutilus, habet folia 100.

Cod. 239 membr., saec. XIV, a. 316, l. 232 [Z. L. CCCCLXXV]. P.

Eiusdem, *de remediis utriusque fortunae libri duo.* « Cum » res fortunasque hominum cogito, incertosque et subitos rerum » motus, nihil ferme fragilius mortalium vita . . . ».

Sub fine, eadem manu quae codicem universum exscripsit: « Deo gratias. Scriptus et completus manu mei Franciscbini de » Fossadulci, notarii, civis tarvisini. Tarvisii, anno nativitatis » dominicae millesimo trecentesimo nonagesimo octavo, indictio» ne sexta, die Martis, XII novembris, hora septima, ex originali » proprio scripto manu indelendae memoriae domini Francisci » Petrarce, dignissimi laureati, et per eum ipsum ad exitum per» ducto Ticini, anno Domini 1366, IIII nonas octobris, hora ter» tia. Amen ».

Saeculo proxime insequenti quidam scripsit: « 1374, die » Martis, 18 iulii, hora quinta noctis Arquade, inter montes Eu» ganeos, duos dies et septingentesimum annum attingens, obiit » celeberrimus vates, ystoricus, theologus et orator eximius, qui » in 1341, die nona aprilis, sub examine illustrissimi Roberti re» gis Ierusalem, Sicilie et Apulie, sapientissimi atque potentissi» mi, Romae in arce capitolina maximo cum gloria et totius ro» mani populi consensu extitit laureatus ».

Codicis, foliorum 126, marginibus insunt passim particularum compendia, manus serioris.

Cod. 240 membr., saec. XIV, a. 305, l. 219 [L. VI, LXXXVI]. Mk.

I. Eiusdem, *de remediis utriusque fortunae libri duo,* f. 1-223.

II. —— *de sui ipsius et multorum ignorantia, ad Donatum Apenninigenam grammaticum,* f. 224-243.

III. M. Tullii Ciceronis, *de senectute,* f. 244-257.

Cuiusque operis tituli picturis et auro conspicui referunt in littera initiali imagines Petrarchae et Ciceronis affabre elaboratas.

Praeit fragmentum *de Africa,* quoad vulnus et mortem Magonis fratris Annibalis.

Cod. 241 chart., saec. XV, a. 370, l. 278 [L. XI, XVII]. Mk.

Francisci Petrarchae, *rerum senilium, libri septendecim, nimirum epistolae.*

Generatim eaedem sunt ac editae, meliori certe lectione, quod primus adnotavit Baldelli (1). Quaedam, post editiones venetas et basileensem anecdota, occurrunt in recentioribus. Admonendum censeo fol. 34 inscriptam epistolam seu orationem: *de avaritia vitanda ;* 74 epistolam : *Quid mihi de hac vita ;* 91 epistolam : *Habes en amice ;* 96 tractatum *de republica bene administranda ;* 108 epist. : *Magnam tuis uberemque materiam ;* 125 epist. Librum tuum, seu versionem *novellae* Boccacii *de obedientia ac fide uxoria.*

Codex, folior. 129, valde commendandus, quod tractatus eo ordine distribuantur, quo ab auctore descripti sunt: varium prorsus offert editio basileensis.

(1) « Ottimo per correggere le *senili* potrebbe essere il manoscritto del » decimoquarto [XV] secolo, che esiste nella biblioteca veneta di s. Marco. » ivi passato dalla biblioteca di san Giovanni e Paolo ». *Del Petrarca,* Firenze, 1797, p. 216.

Cod. 242 membr., saec. XV, a. 263, l. 187 [L. II, XL].

1. Excerpta ex epistolis s. Hieronymi, aliisque sanctorum patrum operibus, maxime ex *Seneca ad Lucillum, Sidonio Apollinari, Ennodio* et *Q. Curtio,* quibus placita ad mores iure informandos exhibentur, f. 1-19.

2. *Francisci Petrarche poete excellentissimi versus super morte Magonis Hamilcaris filii et fratris Annibalis.* Fragmentum extremum libri sexti poematis *Africa* inc.: « Hic postquam me» dio vivens stetit aequore Penus... », f. 19-20.

3. Disticha de consectariis *divitiarum, superbiae, belli, paupertatis, humilitatis, pacis,* f. 20.

Cod. 243 chart., saec. XV, a. 205, l. 150 [L. VI, CXXXIX]. Ma.

I. Guarini Veronensis, *de liberis educandis ex Plutarcho liber.* Dedicatio Angelo Corbinello, civi florentino, discipulo: « Maiores » nostros, Angele mi suavissime, non admirari et maximis prose» qui laudibus... »; textus autem: « Quidnam est quod de in» genuorum liberorum educatione dicere... », f. 1-19.

Pluries edita opella, de qua idem Guarinus, in epistola Bartholomaeo de Montepoliciano [Montepulciano]: « Ex Plutarcho » traduxi aliud opus de liberis educandis, meo quidem iudicio » elegans ».

II. M. T. Ciceronis, *de senectute,* f. 21-50.

Sub fine lego: *Petrus Pegolotus scripsit die* 28 *iunii,* 1435.

III. Guarini Veronensis, *epistola praetoria.* « Etsi non du» bitabam quin hanc epistolam multi nuncii fama denique esset » ipsam sua celeritate superatura... », f. 53-69.

Hanc dedit auctor contubernali Ioanni Nicolao Salerno, praetori bononiensi [1419], vel florentino, cui Guarinus de munere ei delato gratulatur...... « Idcirco et tua longissima quaque epi» stola maxime delector, et ipse in scribendo sum saepe longior ».

IV. Xenophontis, *liber de tyranno, Leonardo Aretino interprete.* Dedicatio Nicolao Nicoli amico inc.: « Xenophontis philo» sophi quendam libellum, quem ego, ingenii exercendi gratia,

» graeco sermone in latinum converti ... » ; textus vero : « Cum » ad Hieronem tyrannum Simonides poeta aliquando venisset... », f. 75-96.

Opus non una tantum vice editum.

V. Guarini Veronensis, *tractatus de diphtongis.* « Non sine » causa factum esse certe scio, quod diphtoganda vocabula... », f. 99-104.

Quae opella [iamdiu edita] in codice nostro Florio Valerio, in aliis Ludovico Gonzagae nuncupata est.

Quem sibi Patavii a. 1440 coemit Ioannes Marchanova [cuius insignia, sub fine, diagrammate expressa], dono obtulit anno 1467, coenobio s. Ioannis in Viridario.

Cod. 244 chart., saec. XV, a. 224, l. 158 [Z. L. CCCCXCVIII]. E.

I. Guarini Veronensis, *de liberis educandis, ex Plutarcho,* f. 2-14.

Sub fine : « Explicit feliciter, amen. Die 10 aprilis 1424 ».

II. *Luciani oratio in calumniam, e graeco in latinum versa,* a Guarino Veronensi titulo *ne facile credenda calumnia,* ad Ioannem Quirinum *venetum, ordinis patritii.* Prooemium inc. : « Animadverti saepe mecum, Quirine pater, et magna quidem mentis » consternatione ... » ; textus vero : « Gravis profecto res ignorantia est, quae multorum malorum hominibus causa ..... », f. 15-22.

Folio 22 : « Explicit calumnia die 17 aprilis, 1424 Patavii » per me Anton. Gurceensem, civem brixiensem, emenduta deinde » Montorii, audiente Guarino, die X.° kal. maij, MCCCCXXVII ».

Auctor opellam, puto anecdotam, Quirino nuncupavit, ut hunc de contumeliis, fraudibus, maledictis a delatoribus inlatis recreet. De ea sic auctor in epistola Bartholomaeo de Montepolitiano : « Calumniam Luciani, grave sane opusculum, in quo » prima posui tyrocinia, latinam feci ».

III. Petri Pauli Vergerii, histri, *ad Ubertinum Carrariensem, de ingenuis moribus et liberalibus studiis liber,* f. 25-46.

Finem subit inscriptio : « Patavii, die 17 aprilis, 1425 scri- » ptum fuit praesens opusculum per me Anton. G. brixiensem ».

IV. Luciani, *opusculum latinum per Rinucium factum. Necricus. Dialogus Charonis Mercuriique.* Auctor Bonaccursio [Francisco] nuncupat: « Saepe et multum ea mecum cogitavi quae » hac temporis clade . . . » ; textus: « Audite quo quidem pacto » nostra se negotia habeant. Parva enim, ut videtis . . . . . », f. 46-48.

Opellam, bis, sine anni et loci notitia, denuo Basileae a. 1518 editam, quidam Alamanno Rinuccino tribuerunt, ut in huius vita Ferdinandus Fossius [Florentiae, 1791, 4.°, p. 153] testatus est. Germanus interpres est Rinucius e Castellione, oppido agri aretini, qui Rinucius Thessalus appellari consuevit, et Æsopi fabulas ex graeco traustulit, iam editas, et alia. Attamen advertendum censeo, in impressionibus opus cardinali Moriensi dicatum, non Bonaccursio.

V. *Syllabus quarundam epistolarum Bruti cum responsivis, latine per Rinucium,* f. 48.

VI. Maphaei Vegii, *supplementum libri XII Æneidos Virgilianae.*

« Turnus ut extremo devictus Marte profudit
» Effugientem animam, medioque sub agmine victor... »,

f. 49-57. Frequenter editum, loco tamen argumenti:

« Turnus ut extremo vitam sub Marte profudit,
» Subdunt se Rutuli, Æneae troiana sequentes ec. ».

Nuncupat auctor *supplementum* Francisco Barbavario maecenati, epigrammate insequenti, quod anecdotum praelo committo.

« Si te forte sinunt, Micenas, otia, si te
» Nostra iuvant, placido pectore scripta lege.
» Connubia Æneae dicam lectosque hymeneos
» Inmissumque astris indigetem superis.
» Inscribere meo, Micenas magne, libello
» Æternoque tuum tempore nomen erit.
» Scilicet anguigero sub Caesare, quem mea claris
» Laudibus et sancto carmine musa feret.
» Ipse Anchisiadam pietate aequavit et armis,
» Æquavit phrygium religione ducem.
» At nostris non aptum humeris, nec viribus aequum
» Molior, et vasti gurgitis instar opus

» Scribo, sed invitus, nam me observata Catonis
» Quem nollem Æneam scribere iussa volunt.
» Illum tu pocius nimium, si tu forsitan ausim
» Incussa et facti sit reus ipse mei ».

VII. —— *de metrorum pedibus.*

« Spondeum faciet dissylaba, dictio longa
» Si fuerit, sed pirichius contrarius huic est... », f. 57-58.

VIII. —— *de musarum nominibus.*

« Nomina musarum doctrinarumque suarum
» Nunc explorabo, brevibus verbis reserabo . . . », f. 58.

Utrumque anecdotum puto.

Maphaeus Vegius ex Laude Pompeia, Martini V pp. datarius, obiit Romae, a. 1458, operibus pluribus tum prosa, tum ligata oratione clarus.

Codex folio primo serius inscriptus: « Sancti Barnabae Bri- » xiae, ad usum fratris Seraphim de Luzago — Frater Paulus de » Pergamo ».

Cod. 245 chart., saec. XIV, a. 300, l. 221 [L. VI, C]. Ma.

Ieremiae iudicis de Montagnone, *compendium moralium notabilium.* Partes tres in libros digestae. « Utilimum et quasi ne- » cessarium foret existimandum tam ad moralium notabilium » scientiam atque memoriam facilius obeundam . . . ».

Typis editum opus est Venetiis, anno 1505, curante Petro Albiniano Trecio, a quo *epytoma sapientiae* fuit inscriptum ; fere omnimoda ceteroquin inter codicem hunc ac textum impressum consensione. Constat liber totus fragmentis veterum ac mediae aetatis scriptorum, ad litteram excerptis, ac in certa quaedam capita redactis. Ex hiis non pauca ad scriptores antiquos recensendos, Frontinum praesertim, Vegetium, Valerium Maximum, Cassiodorum, prodesse possunt ; multa vero ad medii aevi scriptores vel ineditos, vel parum cognitos internoscendos omnino faciunt. Inter hos namque occurrunt *chronica de nugis philosophorum,* eadem fortasse quam sub Caecilii Balbi nomine adducit Michael Scotus in *mensa philosophica,* Theophrastus Aureolus in *tractatu de nuptiis,* Andreas capellanus Innocentii papae IV, in

libro *de dissuasione uxoris,* idem, ni fallor, qui et Andreas ad Gualterium *de amore* appellatur, auctor nimirum operis iam typis editi, de quo Fridericus Otto Menckenius disserit in *miscellaneis lipsiensibus novis,* t. VIII, p. 550: hi quidem scriptores prosaici. Inter eos qui carmine scripsere sunt auctor *rudium doctrinae,* Baldo in *fabulis,* Iacobus Beneventanus, Richardus iudex » venusinus in libro *de pertractatione nuptiarum,* auctor libelli *de moribus medicorum,* auctor libelli qui incipit *Astrolabi,* Bellinus doctor grammaticae [Bixolus nempe mediolanensis, cuius sunt opera *speculum morale, leges morales*], Montanarius Paduanus [quem Ieremiam ipsum Montagnonium Reinesius putat in *epistola LXXXI ad Daumium*] in *luna cleri,* Matthaeus Vindocinensis in *poetria,* Urso Ianuensis ac Vilichinus [qui et Quilichinus spoletanus, auctor poematis *De Alexandro Magno,* a. 1236 conscripti]: ex duobus tamen hisce postremis poetis nullum in opere toto carmen allatum video, quanquam in auctorum indice nomina quoque eorum sint. Proverbia itidem tum latina, tum italica passim reperire est; de quibus omnibus aliunde fortasse minime constat. Neque a scriptoribus graecis auctor abstinet, latinis interpretationibus usus; immo quosdam etiam in medium adducit, non sane multis tunc adhibitos.

Ieremias de Montagnone, civis patavinus, saeculo XIV ineunte potissimum floruit: neque enim circa annum 1300 obiit, quod Scardeonius tradit [p. 235], cum anno 1318 *gastaldionem* collegii iudicum patavini fuisse, ex tabulis collegii ipsius plane constet. Hinc Portenario fides adhibenda videtur, qui ab anno 1275 inter iudices patavinos eum refert [p. 279]. Quo ego tempore cum Ieremiam vixisse reputo, in eam venio suspicionem, ut opus Ioannis de Gropanis, alias de Carpanis, mediolanensis, in bibliotheca Ambrosiana manuscriptum, cui titulus *liber virtutum et allegationum auctorum,* ex hoc ipso sumptum fuisse putem. Mediolanensis namque scriptoris opus dum Muratorius describit [*Antiq. ital. med. aevi,* III, p. 914], hoc ipsum Montagnonii compendium describere videtur: tanta est operis utriusque, nedum in rebus, sed in verbis quoque convenientia. Fuit vero mediolanensis patavino aetate posterior, utpote qui ex allatis a Muratorio, tunc scripsit cum Mediolani princeps ducis appellatione gaudebat, at-

que adeo post annum 1399 Ieremiae Montagnonio opus aliud *de autoribus scientiarum et libris eorundem* Simlerus aliique tribuunt; qui tamen eo nomine huius ipsius operis partem ex titulo capitis II, libri III, partis III, indicasse mihi plane videntur.

Codicem, folior. 89, *propria compositoris manu,* Ioann. Marchanova, qui Patavii coemit a. 1437, legavit coenobio s. Ioannis in Viridario, a. 1467.

Cod. 246 chart., 1492, a. 210, l. 148 [L. VI, XXXIV]. N.

Fratris Laurentii Guilielmi de Traversagnis, ordinis Minorum sacrae paginae professoris, *in libros septem dialogorum,* sive *directorium vitae humanae,* seu *directorium humanae mentis in Deum.* Prooemium inc.: « Quum plures nationes, provincias at- » que academias ab adolescentia mea usque ad senectam perlu- » strarem ... »; textus vero: « Paradoxus. Clarum ne tibi satis » atque perspectum Laurentium nostrum italas repetisse partes... ».

Auctor dialogos istos septem libris distributos, *aetate florida incaepit,* ut innuit in prooemio, *tamen in aetate occidua post annos triginta intermissi absolutionem incaepi.* In his colloquentes inducit Apollinem, Paradoxum, Lucam, Marcum, Laurentium [auctorem], Othonielem, Hazeb, Labaoth, Matthiam, Teziliam, Arebiam, Mederum, Antipaterem, Possidonium, Haserum, Antipham. Operis finem excipit *hymnus et gratiarum actio et auxilii imploratio,* incip.: « Grates immensas, Deus alme pater — » Agimus tibi, servuli devoti — Atque precamur subeant ut au- » res — Benignitatis ». Subest: « Explicit directorium ...... » compilatum a rev. fratre .... oriundo ex Saona, subtili ar- » tificio ab imis ad summa perducens, completum Saonae, M.° » CCCC.LXXXXII, die tertia febr., scriptum postea eodem anno, » XXIIII die oct. in eadem urbe ». Fol. 374-395 occurrunt tabulae binae, librorum et capitulorum, ac rerum ordine alphabetico.

Idem Vigerii et Sixti papae IV discipulus in saonensi coenobio quo octogenarius decessit, poeta, philosophus, theologus, legit Oxonii et Parisiis. Plura ab eo exarata nuntiat in prooemio dialogorum.

Codicem ornant litterae librorum initiales pictae.

Cod. 247 chart., saec. XVII, a. 210, l. 149 [L. VI, CCXLI]. Z.

Iacobi primi, Angliae, Scotiae, Franciae et Hiberniae regis, fidei defensoris ec. ΒΑΣΙΛΙΚΟΝ ΔΩΡΟΝ, *sive regia institutio, ad Henricum principem primogenitum filium suum et haeredem proximum.*

Codex, folior. 136, ex editione londinensi a. 1604 exscriptus.

Cod. 248 chart., saec. XVI, a. 212, l. 152 [Z. L. CCCCLXXXII]. D.

Alexandri Marantae, *paedagogia hominis patricii.* « Homo » qui naturae legibus, universi orbis civis est, quoniam ex bruta » animae parte . . . », f. 78.

Auctor, venetus artium et sacrae theologiae doctor, saeculo decimosexto, aphorismis disciplinarum liberalium triginta, hominem patricium esse erudiendum evincit.

Cod. 249 membr., saec. XV, a. 212, l. 150 [L. VI, CCLXVIII]. D.

I. P. P. Vergerii senioris, *de ingenuis moribus,* f. 1-23. « Francisce, serior avus tuus, cuius et exstant plurimae res magnifice » gestae . . . ».

In fine legitur: « Petri Pauli Vergerii, viri eruditissimi, liber » explicit, ad generosum adolescentem, Ubertinum de Carraria, » de ingenuis moribus et liberalibus adolescentiae studiis, quem » ego Petrus Delphinus Georgii filius transcripsi a quodam li- » bello ingenui adolescentis Petri Delphini Victoris filii, ab eo » propria manu transcripto anno Christi optimi 1462, V kal. no- » vembris, ducante Cri. Mauro Venetiis ».

Tituli sunt: *Signa liberalis ingenii — Iuvenum mores — Studia liberalia in genere — Studium armorum ac litterarum — Corporis exercitium et armorum studium — Otium et vacatio — Cultus corporis exterior.*

Opella pluries typis commissa, quod vix in lucem edita, iuvenibus instituendis in scholis traderetur: eapropter in nostris codicibus frequens.

Petrus Paulus Vergerius, senior, doctoris lauream a. 1404 Patavii consecutus, ad excidium usque familiae carrariensis, cuius scripsit historiam [a Muratorio, tom. XVI, *Scriptt. itall.*, editam], in eius famulatu perseveravit. Tempore concilii basileensis in Hungaria obiit.

II. Phalaridis, *epistolas, magno principi Malateste novello, scribit Franciscus Aretinus* [*interpres*] *rhetor*. Prooemium inc.: « Vellem, Malatesta novelle princeps illustris, tantam mihi di» cendi facultatem... »; epistolae: « Phalaris Alciboo. Policle» tus Messenius, quem proditionis apud cives tuos insimulas... », f. 24-58.

Pluries edita versio saec. XV. Desunt in codice epistolae quatuor extremae, quas in alio libello Aretinus se invenisse profitetur.

III. *Epigramma repertum in agro Polae in saxo vetusto*. « D. » M. S. Viatores optimi, cives vel advenae, sive singuli, sive bini, » sive catervatim... », f. 58.

Commentitia inscriptio generis lepidioris.

Postillae passim marginibus appositae, quas inter, loco quo Vergerius libros vigilanter custodiendos urget, fol. 11, haec: « Nunc autem Veneti, Petro Mocenico duce [1474-1476], Ioanne » Gradonico procuratore curante, ingentem in palatio novi domi» nii, publico aere, bibliothecam struunt. Icc.[lis] voluminibus et » inde supra tam graecis quam latinis, Bisarion cardinalis tuscu» lanus nicenus rempublicam donavit, in quo etiam multi unde» quaque libros preciosos legaverunt, ut sibi memoriam relinque» rent ». Quod opus a. 1515 tantum aggressi Veneti sunt.

Codicem universum sua manu scripsit Petrus Delphinus, qui supra, auctor chronici [cronaca Dolfina].

Cod. 250 membr., saec. XV, a. 212, l. 149 [L. XIV, CXXVI]. Mg.

I. Petri Pauli Vergerii, *de Iustinopoli, ad generosum adolescentem Albertinum de Carraria, de ingenuis moribus, de liberalibus studiis adolescentiae liber*, f. 1-29.

Sub fine: « Vivat in cellis hieronimus de sandellis
» Anno Domini MCCCCXLIIII, die ultimo octo» bris. Pirani ».

Amanuensis qui hanc tantum codicis partem exscripsit, gente veneta, fuit frater Francisco de Sandellis, camaldulensi, abbati s. Mariae de Carceribus in territorio patavino, ad quem exstant complures Ambrosii Camaldulensis epistolae.

Ad calcem folii primi misitur stemma leonis erecti super pedes cum litteris G. S. [Girolamo Sandelli], ad oram autem lateralem MCCCCLX. In initiali vero littera apparet Vergerius capite obvoluto cum caputio albo, barba promissa, veste purpurea indutus, manu librum tenens.

II. Ambrosii Michete, dalmate, *oratio gratulatoria pro civitate sibinicensi ad Pasqualem Maripetrum, ducem Venetiarum, acta in ducali palatio, die Mercurii, primo febr. MCCCCLVIII, indictione VI.* « Non admiretur celsitudo tua, ill. pr., nos qui » longis et maritimis navigationibus ab huiusmodi officio et mu- » nere legationis excusamur » (1), f. 30-33.

In ipsa oratione versus finem nominatur *generosus equestris ordinis Marcus Zeno, praetor noster* [sibinicensis] et *Urbanus Vignate non minoris dignitatis quam auctoritatis vir, pontifex sibinicensis*.

III. Laelii Iusti, *oratio gratulatoria pro civitate Veronae ad Pasqualem Maripetrum, ducem Venetiarum, acta XIIII kal. ianuar.* 1458. « Difficillimum semper existimavi, princeps seren., » eum me hominem exhibere, qui viros illustres et tui similes... », f. 34-36.

Sub fine auctor dicitur *magnificus eques, iurisconsultus optimus, et reipublicae veronensis orator.*

Quomodo codex, bis inscriptus *Cartusae venetae, Cartusiae Venetiarum,* serius bibliothecae Camaldulensium s. Michaelis prope Murianum accesserit, paucis Mittarellius exponit : « Exscri- » psimus hanc Michetae orationem una cum alia Laelii Iusti ora- » toris veronensis ad eundem ducem ex codice saeculi XV biblio- » thecae Cartusianorum s. Andreae in litore Venetiarum, sed his » diebus eamdem Michetae et orationem alteram Laelii Iusti com- » pactas cum opusculo Vergerii *de ingenuis moribus,* libenter con- » cedentibus monachis Cartusianis suum veterem codicem, trans-

(1) Maripetrus anno 1457 dux renuntiatus est.

» tulimus in bibliothecam nostram codd. mss. et reposuimus sub
» numero 986 (1).

Cod. 251 chart., 1451, a. 194, l. 144 [L. VI, CXXXI]. F.

Petri Pauli Vergerii, iustinopolitani, *de ingenuis moribus et liberalibus adolescentiae studiis, ad Ubertinum de Carraria, liber.*

Sub fine : « Expletum per me Guasparem Tyburtinum, in » gabella Tyberis, anno 1451 ».

Codex, foliorum 39, editionibus congruit.

Cod. 252 membr., saec. XV, a. 192, l. 121 [L. VI, CXXX]. Ye.

Eiusdem, histri, *de ingenuis moribus.*

Codicem, folior. 144, ut et proxime insequentem dono dedit Iacobus Zabarella Octavio Ferrario, bibliothecae patavinae praefecto.

Cod. 253 membr., saec. XV, a. 160, l. 115 [L. VI, CXXIX]. Ye.

Eiusdem, *idem opus.*

Codex habet folia 35.

Cod. 254 membr., saec. XV, a. 158, l. 106 [L. VI, CCCCLXXX].

Bartholomaei Facii, *de vitae felicitate liber, ad Alphonsum regem gloriosum.* Prooemium inc.: « Humanae vitae conditionem » saepius reputanti mihi ... » ; liber : « Cum Antonius Panor» mita, clarus et singularis poeta iurisque consultus ... ».

Est dialogus inter Antonium Panormitam, Guarinum Veronensem et Ioannem Lamolam *de vitae felicitate ac praestantia hominis,* seu *de summi boni fruitione,* iam editus.

Auctor e Spedia, genuensis ditionis, pluribus operibus clarus,

(1) *Bibliotheca codicum manuscriptorum monasterii s. Michaelis Venetiarum.* Venet., 1779, p. 781.

Neapoli a. 1457 obiit. Opus habent quoque codices Marciani L. XI, 80; XIV, 264.

Codicem, folior. 83, exornat littera tituli auropicta.

Cod. 255 chart., saec. XV, a. 218, l. 145 [L. VI, CCVIII]. O.

I. Francisci Barbari veneti, *ad insignem Laurentium de Medicis florentinum, de re uxoria.* Prologus inc.: « Maiores nostri, » Laurenti carissime, benevolentia vel necessitudine sibi convin» ctos ... »; opus de coniugio: « Antequam de delectu uxoris et » officio dicere incipiam, de ipso coniugio ... », f. 1-54.

Auctor, de quo vide Ioann. degli Agostini in *Istoria degli scrittori veneziani* [Ven., 1754, II, p. 28-134], consulto exscripsit ob nuptias Laurentii de Medicis cum Genevera Cavalcanti.

Frequentissime manu descripta ac saepe typis edita est opella libro duplici quod plurimi eam semper et ubique homines literati fecerint. Re quidem vera tantam doctrinae vim in ea Barbarus noster effudit, scriptoribus ut antiquis, quos posteritas tota suspexit, eandem propterea nonnulli accensuerint. Illud attamen dolendum, libellum, stilo quoque politissimo conscriptum, in editionibus passim fuisse maculatum; cuiuscemodi incommodo tollendo codex adiumento esse potest.

Ad finem: « Ego Iulianus Francisci de *Burgo Sancti sepul*» *chri,* exegi hoc opus 3.° idus novembris, die sancti Martini, hora » tertia noctis, fuitque Lucae ».

II. Epistola duplex ex Constantia, ea Poggii Florentini Guarino veronensi [pridie kal. ian.], haec Pauli Vergerii [senioris], Nicolao Leoni physico [tertio nonas aprilis] in laudem opellae praecedentis, p. 54-56; ut in editionibus plerumque.

III. Pauli Vergerii [senioris], *oratio in funere illustr. principis et domini domini Francisci senioris de Carraria,* f. 56-61.

IV. L. Catilinae, *in M. Tullium Ciceronem oratio luculenta in senatu habita.* « Omnes homines, p. c., qui in maximis princi» patibus vitam agunt ... », f. 61-69.

Tribui solet *Bonaccursio de Montemagno* iuniori, cuius inter opera anno 1718 Florentiae prodiit.

Cod. 256 membr., saec. XV, a. 207, l. 134 [Z. L. CCCCLXXIII].

Francisci Barbari veneti, ad insignem virum Laurentium de Medicis, civem florentinum, *de re uxoria libri duo.*

Adduntur epistolae Poggii Florentini et P. P. Vergerii, ut in codice praecedenti.

Codex, foliorum 68, cum littera primi libri initiali aurea belle picta, annotatur a principio : *N.* 1117. *Est Marini Sanuti Leonardi filii.*

Cod. 257 membr., saec. XV, a. 194, l. 126 [L. VI, LXXXIX]. N.

Eiusdem, *de re uxoria commentaria.*

Codicem, foliorum 78, commendat littera initialis libri aurea, egregia depicta.

Cod. 258 membr., saec. XV, a. 183, l. 131 [L. VI, LXXXIV]. F.

I. Eiusdem, *de re uxoria,* f. 1-35.

II. Plutarchi, *de liberis educandis opusculum, a Guarino Veronensi e graeco in latinum, ac Angelo Corbinellio florentino dicatum,* f. 36-48.

III. P. P. Vergerii iustinopolitani, *ad Ubertinum Carrariensem, de ingenuis moribus et liberalibus disciplinis.* f. 48-66.

Cod. 259 chart., 1500, a. 210, l. 140 [L. VI, CCXXXIII].

Ioannis Ioviani Pontani, *libri tres de fortuna, ad Antonium Gevaram.* Praefatio incip. : « Permulta quidem, Antoni Gevara, » fortasse et quamplurima . . . » ; liber autem primus : « Fortu- » nae nomen apud omnes gentes divulgatum est adeo ut dicti » etiam viri . . . ».

Sub fine legitur : *Anno salutis millesimo quingentesimo* . . . . *Venetiis, anno salutis* 1510, *pridie idus iulii.*

Auctor, Caerete a. 1426 natus, Ferdinandi I regis Neapoli, et Alphonsi II filii a secretis, obiit a. 1503.

Codicem, foliorum 110, esse autographum Petri Bembo, scimus, et collatione cum aliis codicibus instituta, et quod Tomasinus inter libros Laurentii Pignorii patavini annumeret in eius: *Bibliotheca et Musaeum*. Venet., 1632, p. 27, et in *Biblioth. patav. ms. publ. et priv*. Utini, 1639, p. 86. Idem codex cum aliis, ex testamento Pignorii, in Dominici Molini senatoris veneti bibliothecam inlatus est.

Cod. 260 chart., saec. XV, a. 290, l. 216 [L. VI, CXLI]. Ma.

Poggii Florentini, *de varietate fortunae libri quatuor*. Prologus inc.: « Multa quondam pace ac bello praeclara ante Ninum » Assyriorum regem fuisse . . . ».

Liber primus inscriptus: *ad pontif. max. Nicolaum IIII* qui inc.: « Nuper quum pont. Martinus, paulo ante quam diem suum » obiret, ab urbe in agrum tusculanum seccessisset . . . » ; agit *de strage imperii urbisque Romae;* alter et tertius *describit exempla multorum quos fortunae varietas hac aetate nostra adflixit;* quartus *continet elegantem totius Indiae finitimorumque in ea regione populorum descriptionem, quam a Nicolao de Comitibus, veneto, qui tum ex iis oris venerat, Florentiae hausit:* hic nomine *Indiae recognitae* anno circiter 1492 prodiit.

Dominicus Georgius in praefatione operis, curis Ioannis Olivae Parisiis a. 1733 editi, haec de titulo et aetate: « Cum Poggius prospexisset instabiles et caducas esse res humanas, idque » multis diversorum temporum exemplis evinceret, merito eidem » titulorum *de varietate fortunae* apposuit, et iusti voluminis historiam de hoc argumenti genere conscripsit et circa annum » 1450 absolvit ». Nescio cur doctus de Sallengre, post editionem parisiensem, primae tantum partis fragmentum dederit in: *Novus thesaur. antiquit. roman.* Venetiis, 1735, I, 407-508. — Auctoris vitam dedit Recanatus in eius *Historia florentina*. Ven., 1715, p. I-XLVI.

Codicem, folior. 60, lectione potiori ac in editione parisina, Ioannes Marchanova legavit coenobio s. Io. in Viridario a. 1467.

Cod. 261 chart., saec. XV, a. 280, l. 200 [L. VI, CLVII]. N.

Eiusdem, *de varietate fortunae libri quatuor*, f. 19.

Cod. 262 chart., saec. XV, a. 248, l. 170 [L. XIV, LV]. F.

I. Eiusdem, *de varietate fortunae*, f. 1-85.

II. —— *in avaritiam liber, ad Franciscum Barbarum, optimum civem venetum*. Dedicatio inc.: « Quoniam plures mor» talium, mi Francisce, non vivunt, sed vitam agunt... »; textus: « Cum caenarent Antonius Luscus, Cincius romanus, non» nullique alii expontificis secretarii... », f. 86-117.

Opus non una tantum vice editum.

III. —— *de vera nobilitate, ad rev. patrem et dom. Gherardum de Landriana, cardinalem Cumanum*, f. 117-138.

Dialogi num. II, III publici iuris facti sunt cum aliis eiusdem operibus, Basileae, a. 1538.

Folio primo legitur: «Hic liber est Dominici Mariae Manni».

Cod. 263 chart., saec. XV, a. 217, l. 145 [L. XIV, CCLXI]. D.

I. Eiusdem, *de nobilitate liber, ad insignem omnique laude praestantissimum virum Gherardum cardinalem Cumanum*. « Non » dubito, praestantissime pater, nonnullos esse futuros qui hunc » meum laborem... », f. 1-26.

Opella et seorsim et cum aliis eiusdem pluries edita est.

II. Caroli Aretini, *ad Poggium virum eruditissimum, de nobilitate carmen*.

« Quid sit nobilitas scribere liberis
» Temptas, quod pedibus tollere dum cupis
» Errores hominum..... », f. 27-29.

Ineditum puto. V. Mazzuchelli, *Scrittori italiani*, v. I, p. II, p. 1005.

III. Poggii Florentini, *epistola ad virum insignem Gregorium Corrarium, sedis apostol. protonotarium*. « Optarem, mi Gre-

» gori amantissime, ut libellus quem de nobilitate composui an-
» teaquam a me esset editus . . . », f. 29-32.

Edita est in *Poggii operibus*. Basileae, 1538, p. 325.

Cod. 264 chart., saec. XVI, a. 274, l. 152 [Z. L. DI]. P.

I. Eiusdem, *de infelicitate principum, ad doctissimum et clarum virum Thomam de Serezano.* « Rem minime probatam vulgo, » et quae haud persuadere nisi ad modum paucis queat... », f. 3-35.

Edita opella.

II. Petri Pauli Vergerii [senioris], *de ingenuis moribus et liberalibus studiis, ad Ubertinum Carrariensem.* « Franciscus se- » nior avus tuus, cuius ut exstant plurimae res magnifice ge- » stae . . . », f. 35-63.

III. Xenophontis, philosophi, *de tyrannica et privata vita libellus.* Dedicatio Nicolao inc.: « Xenophontis philosophi quemdam » libellum, quem ego ingenii exercendi gratia . . . . . » ; opella : « Cum ad Hieronem tyrannum Simonides poeta aliquando venis- » set . . . », f. 65-76.

A Leonardo Aretino latine versa ac Nicolao Nicoli dicata, nondum paruit opella, frequentius *Hieron* appellata.

IV. Magni Basilii, *de litteris et studiis ad iuventutem, per Leonardum Aretinum, ad Coluccium Salutatum, e graeco traductus libellus.* Dedicatio: « Ego tibi hunc librum, Colucci, e media, » ut aiunt, Graecia delegi, ubi huiuscemodi verum . . . » ; textus: « Multa sunt, filii, quae hortantur me ad ea vobis consulenda... », f. 77-81.

Interpretatio orationis, qua d. Basilius docet iuvenes *quomodo cum fructu legere possint antiquorum libros,* publici iuris facta est Bononiae, a. 1497, Lipsiae, a. 1600.

V. Isocratis, *Nicocles, seu Simmacus. Oratio.* « Plerique sunt » qui graves in eloquentiam animos habent, et eos qui bonarum » artium studiis tenentur . . . », f. 88-96.

Est oratio ad Nicoclem regem, de gubernando regno : quibus melior evasurus sit princeps, atque adeo omnes qui publicis funguntur muneribus. Interpretationem, in codice Leonardo Aretino tributam, anecdotam puto.

ad insignem oratorem ... cardinalem Cu...

... nobilitate carmen.

... ad Gregorium Corrar...

... a Leonardo Aretino in ...

... sunt interdum ...

... ; liber ...

... fferunt, non solum ...

... f. 126-131.

... interpretatio publici iuris facta ...

... ad Petrum Salvum, ...

... Leonardi Aretini, ad Petrum Salvum, ...

... dialogi duo de disputationis exercitatione ...

... Dedicatio: « Vetus est ...

... hoc vel in primis ...

... « Cum solemniter cele...

... Iesu Christi festi ...

... Basileae a. 1536, Petro Histrio ...

p.

rium

Cod. 265 chart., saec. XV, a. 219, l. 148 [L. XIV, LXIX]. Ma.

I. Valerii episcopi, *dissuasio ad Rufinum ne ducat uxorem.* « Loqui prohibeor, tacere non possum, graves odi et vocem ulu» lae, bubonem ... ». Sub fine : « Haec fuit scripta per me .... » .... de .... anno dominicae incarnationis Iesu 1425, » quarta indictione, XVIII die et hora tercia aprilis .... Facto » fine, pia laudetur virgo Maria », f. 1-6.

Exstat inter opera s. Hieronymi, t. V, p. 337, editionis Martianaei, et t. X, p. 420, editionis Vallarsii.

II. Magistri Alexandri, *epistola contra Henricum claudicantem.* « Universis ad quos est harum comprehensio perventura, » praesertim Sicanidis, praesentius Messanitis Lucas de Bonsi» gnore votificam sospitatem, tam honoris, quam puerperam com» modorum ... », f. 7-15.

Expositio accedit interlinearis.

Epistola bene longa est, stilo perobscuro conscripta, de nequitia Galupini cuiusdam saraceni, quem Henrici nomen sibi absumpsisse ac Siciliam magnopere vexasse auctor declarat.

III. Senecae, *de Demetrio.* « Inter multa et magnifica De» metrii nostri, haec vox est a qua recens adhuc et vibrat in au» ribus meis ... », f. 16.

IV. *Dictum Platonis notabile.* « Omnino qui rei publicae » praefecturi sunt, duo Platonis praecepta teneant ... », f. 16.

V. Ioannis de Ansalon, *epistola ad Antonium de Agelo, monachum, qua vitam ab eo susceptam improbat.* « Antoni fili. Aiunt » te novum habitum suscepisse et in alterius vitae spem tran» sivisse ... », f. 17.

VI. Francisci de Esculo et florenorum, *epistolae mutuae duae*, f. 17-18.

Litterae iocosae sunt ac ad celebrem illum Ciccum, seu Franciscum Stabilem asculanum forte spectant. Prioris initium : « Do» minabilibus eius amicis denariis et florenis Franciscus de Es» culo salutem cum recommendatione ut ipsum litteris praesen» tibus cognoscatis. Quod vos temporibus retroactis ... » ; po-

sterioris: « Dilecto sibi Francisco de Esculis floreni salutem, » et parati ad beneplacita et voluntatem. Beati omnes qui aurum » tenent... ».

Infra: « Iuxta illud aures intentae fiunt, locuplete loquente, » Nummus adoratur: sine nummo nullus amatur ».

VII. *Epistola fortunae.* « Fortunae saevientis atrocitas tunc, » proh dolor! miseros impie diruit prostratosque recalcitrat... », f. 18-19.

VIII. *Quaedam de prudentia.* « Spectant dii magnos viros » colluctantes cum aliqua calamitate... », f. 19.

IX. Francisci Petrarchae, *epistola ad Nicolaum Acciaiolum, regis Siciliae senescallum.* « Iam tandem, vir clarissime, perfidiam » fides, avaritiam largitas, superbiam vincit humilitas ..... », f. 20-25.

Est inter opera Petrarchae, p. 1015 edit. basileesis, a. 1581.

X. Anonymi siculi, *epistola G. Raymundo marchioni regis Friderici P.* « Iam tandem, vir clarissime, in potentia brachii » tui pestiferum animal virus, quod tam diu conceptum undique » nobis evomerat, recollectum inglutit... », f. 26-27.

Idem habet argumentum cum epistola praecedenti.

XI. Ioannis de Ansalon, *epistola ad anonymum, de amicitiae laudibus.* « Semper tuis amicitiae laqueis vinctus, tuisque litteris » delectatus sum... », f. 27-28.

XII. Blasii N., *epistola de nece fratris sui.* « Lacrymabile » mihi, quantisper vixero, funus intempestivum quondam dimidii » animae meae littera tua repentine nunciavit... », f. 29-31.

XIII. Anonymi, *epistola ad Petrum Avellinum.* « Arbitrari » nequeo, Petre suavium meum, quo pacto pecunias tuas habiturus sis. Ille enim Laslaus Cachineus non modo auri... »; finit: « Patavii, XI kal. martii. 1430 », f. 32-33.

XIV. Publii Lentuli, in Iudaea praesulis, *epistola senatui populoque romano, de Christo.* « Apparuit temporibus nostris et » adhuc est homo magnae virtutis, cuius nomen est Iesus... », f. 35.

Sub fine annotat amanuensis: « Haec sola in annalibus Romanorum comperta est ».

Liquet epistolam sinceris minime tribuendam.

XV. *Iubilus* [rhythmicus] *Bernardi super nomine Iesu.*

« Iesu, dulcis memoria,
» Dans vera cordis gaudia,
» Sed super mel et omnia
» Eius dulcis praesencia », f. 36-37.

Si cum edito conferas, plures sunt nec praetereundae variantes lectiones.

XVI. Petri Damiani, *de vita solitaria.* « Solitaria sane vita » caelestis doctrinae scola est ad divinarum arcium disciplina... », f. 38-39.

Nihil simile in Petri Damiani operibus [Parisiis, 1733, IV, f.°] occurrit.

XVII. *Liber Ecclesiastis.* « Verba Ecclesiastes, filii David » regis Ierusalem . . . », f. 40-45.

XVIII. L. Ann. Senecae, *epistolae sex ad Lucilium,* f. 46-52.

XIX. —— *de remediis fortuitorum,* f. 52-55.

Sub fine : « Hoc opusculum quod ego . . . . » scripsi Messanae, anno domin. incarnacionis MCCCCXXVI, IIII » indict. die XVIIII aprilis, hora quarta noctis, composuit Seneca » ad Gallionem quendam . . . ».

XX. —— *de quatuor virtutibus,* f. 55-58.

XXI. —— *de moribus,* f. 58-61.

XXII. —— *de beata vita,* f. 61-63.

XXIII. M. Tullii Ciceronis, *de senectute,* f. 85-94.

XXIV. *Quaedam ex arte rhetorica.* « Nota quod rhetorica est » ars apposita, seu inventa ad persuadendum . . . », f. 101-108.

XXV. *Colores Tullii glossati.* « *In mediocri figura ec.* Pro» ponens exemplum in medio cum figura, praemittit primo quid » sit observandum . . . », f. 111-116.

Opella de coloribus rhetoricis agit.

Volumen Ioannes Marchanova emit Patavii a. 1444, legavit a. 1867 coenobio s. Ioannis in Viridario.

Cod. 266 membr., saec. XV, a. 240, l. 170 [L. VI, CIX]. Ma.

Coluccii Pierii Salutati, *de fato et fortuna liber incipit, ad Felicem abbatem sancti Salvatoris de Septimo, ordinis cisterciensis.*

Prooemium inc.: « Quotidianum esse videmus et communiter ab » omnibus usurpatum, sicut divus Aurelius testis ... »; textus vero: « Instituenti mihi tractatum et sermonem de fato, casu at- » que fortuna ... ».

De auctore qui, Felice abbate impellente, tractatu tripli- ci, de ordine causarum, de fato, de fortuna exaravit, haec sub fine: « Millesimo quatuorcentesimo sexto, die quarta maii, hora » prima noctis, Florentiae, apud plateam Peruciorum, dominus » Coluccius diem clausit extremum, quintaque eiusdem mensis » fuit laureatus poeta in morte a communitate Florentinorum, » et in cathedrali ecclesia eorum sepultus, et magnifice honora- » tus, cum magna gratia et benivolentia totius florentinae ci- » vitatis ».

B. Ioannes Dominici, ordinis Praedicatorum, a. 1419 vita functus, opposuit operi lucubrationem nomine *Lucula noctis, in quo libello Christicolas contra invehit de divino cultu neglecto et studio immodico litterarum gentilium, ita ut pene contemnant di- vina oracula et ecclesiasticos libros,* re autem vera contra Coluc- cium, quod non satis probe de fide sentire videretur.

Codex, folior. 75, coenobio s. Ioannis in Viridario a Petro Montagnana a. 1478 dono datus, habet a principio Coluccii epi- taphium.

« Invida fata deum tuque, o invidiosa vetustas ».

Cod. 267 membr., saec. XV, a. 178, l. 118 [L. VI, XC]. N.

I. Matthaei Bossii veronensis, canonici regularis, ad Timo- theum Veronens., canon. regul., praeconem Dei summum, *de sa- lutaribus animi gaudiis.* Dedicatio inc.: « Quis est, uti sapientem » ac christianum virum oportet, quis vel de sua vel de communi » hominum vita cogitet .... »; dialogus vero inter Matthaeum Veronensem et Matthaeum Patavum canonicos regulares: « Ma. » Quid causae est quod tam festivus ad nos venis, mi suavissime » Seraphim ... », f. 1-82.

Auctor, qui Paduae occubuit a. 1502, demonstrandum insu- mit errorum causam in salutaribus animi graudiis adipiscendis esse *favorabilem multitudinem.* Dialogum tridua disputatione,

pluries editum, ornant a cuiusque principio litterae auratae, diagrammatibus pictis.

Timothaeus Maphaeius, aeque veronensis ac canonicus regularis, saeculo XV natus, in cuius honorem Matthaeus Pasti numisma flandum curavit, ter sui ordinis generalis renunciatus est.

II. Celsi, canon. regul. lateranensis, *epistola Matthaeo Bossio.* « Legi, Matthaee carissime, praeclarum illud et laude dignum » opusculum tuum . . . », f. 82-84.

Celsus Maphaeius, eiusdem patriae et ordinis ac Bossius, huius praeconium carmine concludit, cuius do specimen.

« Iam novus ecce Plato Latii consurgit ab oris,
» Bossius : ecce iterum alter Apollo redit ».

III. Matthaei Bossii, *responsum.* « Essem profecto fortuna- » tissimus omnium ac perbeatus . . . », f. 85-86.

Cod. 268 chart., saec. XVIII, a. 209, l. 142 [L. XIV, CCXXVI]. N.

Antonii Longi, *Sanutus, de dolore et aegritudine patienti animo ferendis, ad Aloysium Bragadenum.* Dialogus inter auctorem et Petrum Sanutum. Dedicatio incip. : « Nulla res unquam » fuit, Aloisi, quae potuerit mihi . . . . . » ; dialogi textus : « Diu » expectate amicorum amicissime advenisti . . . ».

Petrus Sanutus Antonium Longum amicum diuturno morbo laborantem adeo curis recreavit, ut hic grati animi memor de ea re dialogum confecerit, ac Aloysio Bragadeno nuncupaverit, quem *ingenioli nostri primitias* appellat.

Cod. 269 membr., saec. XV, a. 210, l. 152 [L. VI, CCLXXXI]. Mh.

Ioannis Antonii Campani, *de ingratitudine fugienda libri tres, ad Pandolphum Balionum.* Prooemium incip. : « Saepe me » Pandolphe, hortatus es et ut quae ipse de ingratitudine senti- » rem . . . » ; liber autem primus : « Sed antequam de re dicere » incipiamus, non videtur illud . . . ».

Ter, quod scio, editum opus, bis saeculo decimoquinto.

Auctor, episcopus interamnensis sive aprutinus, doctrina

illustris, exul obiit Senis a. 1477, paulo maior quinquagenario. Plura eius opera, non una tantum vice edita, ut et vita a pluribus enarrata.

Codicem, fol. 116, extremo notatum: *undecimo kal. martias* 1457, exornant litterae initiales inauratae, diagrammatibus additis.

Cod. 270 chart., saec. XV, a. 218, l. 140 [L. VI, CXXXII]. F.

I. Philippi Ariminaei, *de paupertate symposium, Francisco nuncupatum*. Prooemium inc.: « Si me ad illustres rerum scripto» res modo aliquo retulissem ..... » ; dialogus vero : « Conviva » quum haberet Areophilus clara illa duo lumina litterarum ... », f. 4-18.

Opella, cuidam Francisco [*Barbaro* fortasse] nuncupata, loquentes inducit Ioannem Caldera medicum et Andream Contrarium, scriptores venetos, de quibus Ioannes degli Agostini, in *Istoria degli scrittori veneziani*, II, p. 411-432.

Hac codicis parte scriptura, situs udore, evanuit.

II. —— *epigramma ad Sigismundum Malatestam*, ut in sequenti, f. 19.

III. —— *carmen de laudibus Venetiarum*, f. 19-20.

« Urbis ego sum Venetum pelagi regina sonori
» Quae Danaum vires domui, quae iura latinis
» Edixi ...... ».

IV. *Epitaphia varia Romae*, f. 20-23.

Cod. 271 membr., saec. XV, a. 140, l. 90 [L. VI, CCXLII]. Z.

I. Philippi Ariminaei, *de paupertate symposium*, f. 1-25.

II. —— *epigramma in illustrem principem et excelsum Sigismundum Malatestam, ineuntem militiae venetae imperium*.

« Ecce capis caelsi praelustria signa leonis ... », f. 27.

De auctore sic Apostolus Zeno sua manu folio eodem: « Ari» minaeorum familia connumeratur inter nobiles tervisinos, ex qua » Philippus huius operis auctor suam profecto originem deduxit ».

Idem in epistola fratri Petro Catherino [Vienna, 19 genn., 1726]. « Egli addi 22 aprile 1563 fu ballotato ed eletto per maestro di » umanità nella cancelleria ducale, in luogo di Pietro Parleone, » romano, poco prima defunto... Se la memoria non m'inganna » notai anche in qualche luogo che il detto Filippo era o cancel- » liere patriarcale, o avea qualche officio nel patriarcato di Vene- » zia. Scrisse altre cose, e l'ho veduto più volte commendato dai » letterati del suo tempo ». *Lettere*. Venezia, 1785, IV, p. 91-92.

Folio 25 lego: « Libellus hic de paupertate est mei Bapti- » stae de Fregona, tabellionis tarvisini »; 26 vero manu Apost. Zeno: « Burchelatus in suis commentariis refert p. 396 inscri- » ptionem cuiusdam Nicolai Fregonae G. F., qui obiit a. 1535 ».

Cod. 272 membr., saec. XIV, a. 280, l. 198 [L. VI, CLXVII]. Mk.

Ubaldi Bastiani de Eugubio, *de theleuthelogio libri tres*. Opus partim prosa oratione, partim versu conscriptum, *illustri heroi domino Karolo duci Calabriae, primogenito serenissimi principis dom. Roberti Ierusalem et Siciliae incliti regis* nuncupatum, inc.:

« Lumine cuncta regens verbis, pater optime mundi,
» Disponis placida singula mente tua ».

Auctor, *iuris utriusque fluentis paululum madidus*, in epistola nuncupatoria [a Berardellio in *Nuova raccolta Calogerà*, t. XXXVIII, p. 153, edita] altera Francisco II Silvestri cingulitano, episcopo florentino, operis oeconomiam sic aperit: « Grae- » cum theleuthelogii vocabulum suscipiatis explicitum, est enim » graece *theleuthon* latine *mors*, logos *sermo*, quasi liber de ser- » mone mortis, in quo multa maiorum dicta tam poetica quam » philosophica, historiographa atque iuridica aridus ager mei » animi conglobavit; paternitati vestrae devotissime supplicans » quatenus, inspectis cum diligentia singulis, ultimam partem, » collationem octavam [de inobedientia et de mortis remediis] vi- » delicet cum mentis assiduitate conspiciat vestra paternitas re- » verenda ». Conspectum operis, quo dialogus inter auctorem et mortem continetur, ex codice Laurentiano Bandinius dedit [*Catal. mss. Laur.*, I, p. 62]; auctorem tamen Sebastianum Eugubinum cum aliis perperam putavit, cum is Ubaldus Sebastiani filius fue-

rit. Dante Aligherio et Ioanne Andrea Bononiensi praeceptoribus usum se ipse prodit, scripsisse vero a. 1326, ex postremis versibus, qui in codice Laurentiano imperfecto desunt, colligitur; quibus nimirum, post iniectam mentionem accessus Florentiam Ioannis Caietani de Ursinis, cardinalis legati apostolici, et Caroli ducis Calabriae, ita finem imponit:

« Illis Ubaldum me mater dulcis alebat
» Temporibus, mihi sacra patrum decreta ministrans.
» Murmura qui vici parcarum, te duce nacto
» Lumine cuncta regens verbis, pater optime, mundi ».

Codicem, fol. 41, egregie scriptum, cum picturis in titulo eundem esse iudico quem auctor episcopo florentino obtulit.

Cod. 273 membr., saec. XV, a. 213, l. 138 [L. XIV, CXXV]. Mg.

Poggii Florentini, *facetiae*. « Multos futuros esse arbitror » qui has nostras confabulationes, tum ut res leves et viro gravi » indignas ... ».

Quare apud multos exinde male audierit auctor, quantumque bonis officerit moribus, idem in ***invectiva secunda*** in Laurentium Vallam enarrat: « Invehit in meas confabulationes, ut spur- » cas et bono viro indignas, homo austerus et severus nimis ... » Sed quid mirum facetias meas, ex quibus liber constat, non » placere homini inhumano .... At ab reliquis, aliquanto » quam tu, doctioribus probantur, leguntur et in ore et manibus » habentur .... ».

Opella, quaquaversus obscaenitate conspersa, ideo edita pluries est.

Codicem, pagin. 150, cum littera initiali et insigniis episcopalibus gentis venetae Barociae, auro pictis, possederat Petrus Gradonicus. Liber erratis scatet sexcentis, praesertim in litteris rubricatis.

Cod. 274 chart., saec. XV, a. 218, l. 142 [L. XIV, LVI].

Eiusdem, *facetiae*.
Varius distributionis ordo.

Folia aliquot a principio avulsa sunt, quibus facetiae 2-26 inscriptae: nihilominus minor reliquarum facetiarum numerus est, quam in editionibus mediolanensi a. 1477, veneta a. 1500 aliisque.

Elegans codex, folior. 60, multo emendatior ac praecedens, finit: « Gravissimi oratoris Poggii Florentini facetiae expliciunt ».

Cod. 275 chart., saec. XVII, a. 307, l. 213 [L. III, CXXXII].

Hippolyti Obicii, *epistolarum et disquisitionum sacrarum.*

Hippolytus Obicius ferrariensis, eques auratus, medicus primarius Belluni, dat annis 1612-1619 litteras latinas libris duodecim, quorum duo primi *ad gentes extra primam legem, ad Turcas, ad haereticorum sectas,* ad medicos extra ecclesiae gremium degentes [f. 1-47]. Octavus usque decimum [f. 48-210] habet litteras datas Henricò Catharino Davila, gubernatori militiae cadubriensis, bellunensis et feltrensis, octo; Laurentio Ragozae, medico bellunensi, quatuor; Fortunio vel Fortunato Liceto tres; Matthaeo Palatino tres; Danieli Carmenio, medico et philosopho, duas; Aloysio Lollino, episcopo bellunensi, item duas; Leonardo Milliario totidem; totidem Nicolao Cantilenae; Bernardo Colle; Ioanni Colle, ducis Urbini archiatro; Andreae Campanae, medico bellunensi; Petro Borichio philosopho; Hippolyto filio et Plinio Hippolyto, monachis carthusianis; Augustino Perusino haeremitarum, Asoli musices praefecto; Dionisio adolescenti carthusianam religionem ingressuro; Laurentio Soranzo, Tarvisii praetori; Georgio Georgio, Zumellarum comiti; Hortensio Persicino; Ioanni Stephani; Aloysio Triverio; Andreae Excellentino, Iosepho Crepadonio; de tuberibus, malabatro, hominibus nigris, semine hominis, piscium vescica, aeris condensatione, aqua Spa, militibus verberandis, num foemina interfici possit, essentia morbi histerici eiusque remediis, usu balnei, cucurbitalis, musice. Libri undecimus et duodecimus [f. 211-244] ille epistolarum sexdecim, hic septem Andreae Excellentino; Laurentio Ragozae; Matthaeo Palatino; Hieronymo Doiono, theologo bellunensi, habent medicas consultationes scriptotenus datas. Fere omnium hic nominatorum insunt epistolae Obicio.

Cod. 276 chart., saec. XVII, a. 190, l. 124 [L. VI, LXXV.[a]].

Chrysippi Hollandii, *satyricon, sereniss. Ferdinando II magnae Ætruriae duci IV* [1621-1670]. Partes duae. Dedicatio inc.: « Si virtutem tuam, invictissime princeps, falsis adulantium fucis » illitam... »; textus vero: « Etiam ne me cernitis? Chrysippus » sum, et, ni forte Protheus evaserim ... », pag. 348.

Autographum primum revelant frequentiores liturae ac emendationes, presertim in parte prima. Pars altera deest codici sequenti quem, purioris lectionis gratia, excutiam.

Cod. 277 chart., saec. XVII, a. 190, l. 128 [L. VI, LXXV.[b]]. F.

Chrysippi Lydii, *satyricon bipartitum, ad sereniss. Ferdinandum ec.,* pag. 216.

Pars prima tantum operis manus eiusdem, cum lituris et additamentis, a. 1637 exarati, quo homines morum generatim corripiuntur. Auctor *satyricon Euphormionis* a Ioanne Barclaio ita imitatus est ut pag. 23 Euphormionem ea enarrantem indicat quae Barclaius, verbis interdum et nominibus iisdem. Idem Hollandia [unde in primo codice *Hollandus* dictus] Delphum, scilicet Pisas, advenit, ubi academiam *Svogliatorum* nuper institutam, pag. 160 memorat. Æque pag. 161 mentionem ingerit de Iacobo Gaddi florentino ac de Baccetto quodam, *qui ex suavissimis historiarum floribus mel collegit, quo Lydiorum res et facta totis numeris sapidissime condiderit;* itemque de generoso viro *Taurinio* [verosimilius Ferdinando II magno duce] ei torquem auratum donante.

Cod. 278 chart., saec. XVIII, a. 260, l. 200 [L. VI, CCIX]. O.

Gasparis Scioppii, comitis a Clara Valle, *machiavellica,* seu *enumeratio utilitatum quas examen doctrinae Macchiavelli, et causarum quae ecclesiam ad vetandos eius libros impulerunt, reipublicae christianae, in primisque societati Iesuiticae pollicetur.*

« Duo sunt quae in Nicolai Machiavelli causa praestare constitui.
» Unum ut sacrae romanae ecclesiae . . . », pag. 430.

Quae ad hunc et ad codices qui sequuntur illustrandos faciunt ex Morellio (1) eo libentius do, quod operis historiam quaquaversus perficiant.

Hoc primum scripto Scioppius in Machiavellio vindicandum ingenium exercuit: haec namque ipsemet adiecit: « scripsi Me-
» diolani mense aprili anni 1615, apud virum non minus ingenii
» cultu, quam vitae sanctimonia spectatum, Matthaeum Valerium
» carthusiens. familiae sacerdotem, in contubernio et convictu Ale-
» xandri Ludovisii cardin. et legati pontificii ». Opus quadriennio post retractavit, et aptiori hoc titulo inscripsit: « Machiavellica,
» hoc est apologia duplex, quarum priore sacrae romanae eccle-
» siae de Nicolai Machiavelli libris decreta defenduntur; posteriore
» eiusdem Machiavelli innocentia adversus Calvinistas, praecipue
» italici nominis hostes, propugnatur: in utraque vero pseudo-
» politicorum Machiavelli doctrina ad propriam utilitatem, nullo
» honesti turpisque discrimine, conficiendam, abutentium impro-
» bitas, ipsius Machiavelli praeceptis confutatur »: quo quidem titulo annotatum Florentiae apud comites Pieriutios autographum superesse, Bandinius prodidit [*Vit. Io. Bapt. Doni,* p. 36]. Scripsit deinde *paediam politices,* anno 1623 Romae vulgatam, et proximo Mediolani recusam; in qua quum de philosophia civili generatim pertractat, tum praecipue ad Machiavellium purgandum eadem, quae in machiavellicis statuerat, adducit; eius tamen suppresso nomine, nec his contentus, aliam se apologiam editurum receperat anno 1639, cui titulum hunc imposuerat: *Clementis papae VII, censura de politicis Machiavelli libris ab imposturis sycophantarum et imperitorum calumniis vindicata; idest apologia Machiavelli* [*Monum. select. hist., ed. francof.,* 1725, p. 425]. Hanc attamen nequaquam emisit; sed, Bandinio teste, cum alia inscripta: *Caussae dictio pro honore Machiavelli, et Florentinorum,* apud Pieriutios in autographo est.

Quod opus in codice nostro exstat, sumptum est, praefatione

(1) *Codices mss. latini bibl. Nanianae,* p. 47-49.

tamen omissa, ex autographo, quod Guillelmus de Campo Sancti Petri bibliothecae Patavinae praefectus habebat. Nonnulla de eo Zenus ad bibliothecam Fontaninii italicam scripsit [t. I, p. 207]: alia, quo lectoribus opus ineditum commonstrem, proferam ego: « duo, Scioppius ait, sunt quae in Nicolai Machiavelli caussa » praestare constitui. Unum ut sacrae romanae ecclesiae de li- » bris eius decreta atque leges tuear ac defendam: alterum ut » Machiavellum, impia, nefaria, ac rebus publicis et statibus » exitiosa illa praecepta, quae illi a Galliae Calvinistis, ad con- » flandam Italis, praecipueque Medicae domui invidiam, et a » catholicis nonnullis impinguntur, nequaquam tradidisse; ac » potius ea, quae reges, principes, ac respublicas scire, et in im- » periis observare plurimum humani generis intersit, docuisse » vincam ». Ad ecclesiae romanae decreta accedens, duo inter se, suo quidem iudicio, pugnantia profert; quae postea componit. Alterum in eo diplomate agnoscit, quo Clemens pontifex VII, anno 1531 Antonio Volado typographo romano Machivelli *historiam florentinam, librum de principe*, et *dissertationes* sive *discursus* imprimendi facultatem fecit: alterum vero a Clemente VIII prodiisse ait, quo omnia Machiavelli scripta inter prohibita relata sunt; neque enim id antea factum ipse noverat, quum tamen ab anno saltem 1559 in indice librorum prohibitorum, qui Romae ac Venetiis vulgatus est, Machiavellus inter auctores *primae classis*, ut aiunt, appareat. Tria deinde ostendere conatur: primum, *recte atque ordine ecclesiam facere, si pro caussarum temporumque diversitate idem alias probet ac permittat, alias reiiciat ac prohibeat:* et re quidem vera hoc de iis tantummodo, quae ad exteriorem ecclesiae disciplinam spectant, satis evincit. Alterum est, *graves esse caussas cur hodie Machiavelli libros, nisi a piis ac prudentibus viris prius correctos, ecclesia legi vetet:* caussas autem non inde derivat, quod Machiavelli libris *non pauca contineantur, quae fato aut ethnicae fortunae humani arbitrii libertatem subiiciunt, alia paganismum redolent, alia famae ecclesiasticorum detrahunt, alia denique tyrranidem fovent, et falsam illam status rationem inducunt; quod nonnulli, verbis eius in medium allatis, probare satagunt; sed quod iisdem nonnulla continentur, quae ad universitatum iniu-*

riam pertinent, quaeque bono quamvis animo et vere scripta, tamen cleri contemptum possunt efficere, aut bene quidem dicta male a multis intelligi, et occasionem malitiae multis praebere, rerum usus sive experientia comprobat. Postremum vero est, *ecclesiam iustas habuisse cur anno* 1531 *Machiavelli libros probaret, Romaeque edendos curaret:* quod Scioppius dum ait, falsum pro vero supponit; quum aliud omnino esse constet iudicium dogmaticum, quo de libro, examine ad hoc instituto, aliquid ecclesia decernit; aliud facultatem a pontifice romano typographo cuidam factam eundem in sua ditione imprimendi et evulgandi. *Quidni,* inquit, *Machiavelli scripta probarentur? Is in politice tradenda maximorum philosophorum vestigiis inhaeret; rempublicam* scilicet, *et principatum, primum speciebus sive formis suis, tum singularum caussis efficientibus et conservantibus, post adiunctis, ad extremum repugnantibus explicat.* De vitiosis ac deterioribus imperiorum formis, et ipsa tyrannide, deque modis, quibus haec instituti et conservari possit, equidem disserit. Verum hoc, inquit, haud illi est vitio vertendum; quum vel Aristoteles, eiusque interpretes, ne christianis quidem exceptis, de civili philosophia disputantes, muneri suo tum demum se satis facturos arbitrati sunt, si de iis omnibus pertractarent; idque adductis testimoniis, in *paediam politices* [pag. 42 et seq., edit. mediol.] iam translatis, ostendere conatur: nec praeterea Machiavellus, nisi hypothetice, de tyrannide disserat, ut qui eandem se probare haudquaquam significet. Scriptores autem politicos nullo modo hominum generi nocere ait, dum de tyrannide tractant; quin de eo insigniter benemereri vult; quod vel tyrannidem impediant, quum artes, quibus paratur et augetur, populis demonstrant, ac ne per simplicitatem subiugari patiantur, suadent; vel emendent, quum principes eandem remittere, et ad boni imperii similitudinem conformare docent. Ecclesia itaque, concludit, recte anno 1531 Machiavelli libros probavit; quum eius quoque consilium tunc esse putaretur, tyrannidem in bonum principatum mutare, vel impedire, vel emendare; idque colligendum videbatur ex indole auctoris, hominis videlicet in republica nati, educati, publicisque muneribus functi, et ex pluribus ipsorumet librorum locis, quae libertatis amorem, ac tyrannidis odium praeseferunt,

ut ex libro I, cap. 10 et 25 *Livianarum disputationum.* Iudicium deinde idem ecclesiae tuere pergit, eaque tunc non apparuisse statuit in Machiavelli scriptis vitia, quae postea experientia animadversa, ut libris prohibitis eadem adnumerarentur, in caussa fuere. Priorem demum libri partem absolvit, Machiavellum affirmans non ad tyrannicam regni tuendi rationem suadendam, sed ad invidiam in magnum quemdam illius aetatis principem conflandam, ipsamque tyrannidem impediendam, libri *de principe* capita XV et XVIII, de quibus potissimum accusatur, conscripsisse.

Pars operis posterior Machiavelli defensionem continet praecipue adversus Franciscum alias Innocentium Gentiletium, Antonium Possevinum, Thomam Bozium, Petrum Ribadenerium et Iesuitas ingolstadienses, qui carmine tragico Machiavelli dogmata, quo exsecrarentur, populo exhibuerant, eiusque imaginem anno 1615 in concione frequentissima concremaverant, titulo apposito : *Quoniam fuerit homo vafer et subdolus, diabolicarum artium faber, optimus cacodaemonis auxiliator.* Quae in Machiavello scriptores illi damnent, ex editis iam fere omnium libris patet: quae Scioppius reponat, haud operae pretium est demonstrare, quum levia et infirma, vel etiam falsa eadem plerumque sint, haud secus ac ea, quae antea produxerant. Gentiletio ea tantum apponit, quae Albericus Gentilis libro de legationibus tertio, capite nono ad rem habet. De Possevino vero inquit : *Possevinum omnia illa pestiferae doctrinae capita, quae Machiavello tribuit, eodem, quo Gentiletius, ordine, ac prope iisdem verbis videmus recitare ; ut facile intelligamus eum libros Machiavelli, in quem tam maledice invehebatur, nequaquam legisse : quod in Possevino nemini novum aut mirum videbitur, qui sciat quae Iacobi Gretseri emeriti Iesuitae de ipso sit sententia. Censet ille [quemadmodum sanctae et immortalis memoriae vir Marcus Velserus, Germaniae suae phoenix, ex ipso se audiisse non semel mihi confirmavit] vix ullum folium in Volusianis annalibus, idest in crassis et ingentibus Possevini voluminibus, notabili aliquo sphalmate, aut errore vacuum inveniri : quae res eum aut alienis oculis libros legisse, aut luscitiosum, lippumve, aut alioqui oculis minime sincere usum fuisse arguit.*

Haec summa operis a Scioppio ad Machiavellium, si Diis placet, vindicandum conscripti. Vapulat idem pro meritis, ob praestitum Machiavello patrocinium, Henrici Wagnerechii, et Alberti Albertii Iesuitarum libris : *vindiciis* nempe *politicis* anno 1636 Dilingae a priore editis ; et *lapide lydio ingenii spiritus ac morum Gasparis Scioppii* a. 1649 a posteriore Monachii vulgato.

Cod. 279 chart., saec. XVII, a. 212, l. 157 [L. VI, CCLXXV]. D.

I. Eiusdem, *methodus de scriptoribus politicis, ac proprie de Nicolai Machiavelli libris iudicandi: item synopsis libri* de principe, *eiusdem Machiavelli, romanorum censorum iudicio probata, cum pontificio, caesareo et regio privilegio.* « Tum qui sine errore » de scriptis politicis iudicare velit . . . », f. 1-26.

Tractatum, qua ad septimum paediae Scioppianae genus pertinentem, in eius operum indice nuntiavit ineditum editor libri *de paedia* [Amstelodami, 1666, p. 18].

Praeeunt : **a.** *P. Nicolai Riccardii, clarissimi ex Praedicatorum ordine theologi, censura prior in Gasparis Scioppii suppetias logicas politicis scriptoribus latas, sive paediam politicae ;* **b.** *G. Scioppii responsio ad P. Riccardii censuram de paedia et apaedeusia.*

Riccardius, Ianuae 1585 natus, sapientiae ergo *il padre Mostro* appellatus, in Hispania primum, dein Romae in gymnasio s. Thomae Minervaeo theologiam docuit, ubi mortuus est a. 1639.

II. —— *presente a tutti i re e principi cattolici, cioè compendio dell' arte di salvar le anime e gli stati loro.* « Dice lo » spirito di Dio nella sacra scrittura. Prov. 25. *Gloria regum...* », f. 32-55.

Tractatus neutrius habet notitiam Niceron in ampliori Scioppii operum ultra centum indice (1).

Caspar Schopp, latine *Scioppius,* Novi fori [Neumarkt] in Palatinatu an. 1576 natus, Ambergae, Eidelbergae, Ingolstadii, studia poeseos, philosophiae, medicinae, iuris professus est. Italia

(1) *Memoires pour servir a l' histoire des hommes illustres.* Paris, 1736, t. XXXV, p. 165-230.

universa peregrinatus, demum Patavii, ubi anno 1649 obiit, tenuit domicilium. Vere de eo Limneus: « Multa scripsit Scioppius » docte et laboriose, sed pleraque eo animo et stylo ut ad scom- » mata et convicia factus videretur ».

III. *Discorso della scienza civile, del S. B.* « La cognitione » civile versa intorno un soggetto, che più di tutti gli altri è » immerso nella materia . . . », f. 56-79.

IV. *De utilitate historiarum exornatio.* « Magnam esse et » pene incredibilem eloquentiae praestantiam, cum ex sapientis- » simis viris . . . », f. 80-88.

Auctor venetus, a laudibus historicorum antiquorum orsus, venetos effert praeconio Petrum Bembum, Bernardum Iustinianum, Iacobum Zenum, Petrum Marcellum, Bertacium Venerium, Paulum Parutam, Paulum Ramusium, Caelium Magnum, Iacobum Barbarum.

V. *Discorso di Flavio Querenghi, conte di Poiago et canonico di Padova, alla serenissima repubblica di Venetia.* « Io vorrei » esser habile a servir la serenità vostra, conforme al suo merito » sublime . . . . Di Padova, a' 12 di febbraio, 1639 ».

Auctor, illustri genere natus Patavii, ethicam Aristotelis in patrio gymnasio tradidit; vivens a. 1639 bibliothecam fratribus ordinis Praedicatorum dono dedit suam; mortuus est a. 1647.

Cod. 280 chart., saec. XVII, a. 313, l. 215 [L. VI, CCLIII].

Eadem quae codice antecedenti.

Codex habet folia 124 cum nota auctoris sub fine, serius alia manu exscripta: « Scripsi Mediolani, mense aprili, anni MDXV, » apud virum non minus ingenii cultu, quam vitae sanctimonia » spectatum, Matthaeum Valerium carthusiensis familiae sacer- » dotem, in contubernio et convictu Alexandri Ludovisii, cardi- » nalis et legati pontificii ».

Cod. 281 chart., saec. XVIII, a. 290, l. 212 [L. VI, CLXXI]. X.

Eadem quae supra.

Codex paginarum 236, cum solita nota in fine.

CLASSIS XI.

MATHESIS, ASTRONOMIA, ASTROLOGIA.

Cod. I chart., saec. XV, a. 290, l. 200 [Z. L. CCCXXVII]. B.

Archimedis syracusani, *opera varia,* sine interpretis nomine.

a. Eutocii Ascalonitae, *commentarii in libros duos Archimedis de sphaera et cylindro expositione discursa Milesio mechanico Isidoro nostro praeceptori.* « Cum in Archimedis libro, quem » de sphaera et cylindro confecit eorum qui nos praecesserunt... », f. 2-48.

b. —— *commentarii in circuli mensurationem Archimedis.* « Consequens utique fuerit mihi intentum meum » prosequenti . . . », f. 48-53.

c. —— *commentarii in duos de aequiponderantibus seu de planorum aequilibriis, sive eorundem gravitate, Archimedis.* « Momentum ipsum, o generosissime Petre, commune » gravitatis et levitatis est genus . . . », f. 53-63.

Trino opere exstant tantum commenta Eutocii, Ascalonae in Palaestina nati, quae graece scripta versionem latinam referunt, aliam ab ea quam dat Torellius in editione graeco-latina Archimedis. Oxonii, 1792.

d. Archimedis, *de sphaera et cylindro.* « Archimedes Dosyteo » salutem. Prius quidem ad te misi quae a nobis inspecta essent » conscribentes . . . », f. 63-106.

Habes textum tantummodo.

e. —— *circuli dimensio.* « Quilibet circulus triangulo rectangulo aequalis est, illi videlicet cuius latus . . . . . », f. 106-108.

f. Archimedis, *de conoidalibus et speroidibus figuris inventa.* « Archimedes Dosyteo recte agere. Reliquorum theorematum » demonstrationes, quas in his quae superius . . . », f. 109-145.

g. —— *inventa circa elicas, hoc est spirales lineas et spacia dictis lineis contenta.* « Arch. Dosyteo salutem. Eorum » quae ad Cononem missa fuerant theorematum, quorum assidue » a me flagitas . . . », f. 145-168.

h. —— *planorum aequiponderantium inventa vel centra gravitatis planorum, vel de his quae aequali pondere aptantur, libri duo.* « Petimus gravia aequalia aequali distantia posita in» ter se aequaliter ponderare . . . », f. 169-183.

i. —— *quadratura parabolae, idest portionis contentae a linea recta et sectione rectanguli coni.* « Arch. Dos. recte » agere. Cum audissem Cononem mortuum esse, qui nobis adhuc » in amicitia residebat . . . », f. 184-193.

k. —— *tractatus de arenae numero, sive ratio de arenae dimensione.* « Existimant quidam, rex Gelon, arenam esse » multitudinem infinitam. Ego autem dico . . . », f. 193-202.

Non eadem est versio quae in editione oxoniensi.

Cod. 2 chart., saec. XVI, a. 344, l. 242 [Z. L. CCCXXXI]. E.

Pappi Alexandrini, *mathematicarum collectionum liber octavus.* « Cum mechanica contemplatio, fili Hermodore, multis et » magnis vitae nostrae rationibus conducat . . . ».

Libros omnes [exceptis primo et secundo deperditis] e graeco vertit et commentario illustravit Fridericus Commandinus. Hic octavus respondet ex ungue textui pluries edito, usque a primo posthumo pisaurensi, anni 1588; etiam qua parte diagrammata offert. Ea quae in codice, de Pappi, rei mathematicae insigniter studioso, saeculo IV florenti, Ioannes Baptista Raimundus offert, libenter exscribo: « . . . . . essendo detta opera di Pappo non al» tro che collezioni di molte cose, è difficile a raccoglierne un » soggetto solo, sì di tutta l'opera come di libro per libro, eccetto » di alcuni, come del quinto, nel quale Pappo tratta solamente » d' una materia, cioè dei *soperimetris planis et solidis,* et del » testo nel quale tratta *de solutionibus rerum inexplicabilium per-*

» *tinentium ad astronomiam,* et dell'ottavo, nel quale tratta delle » meccaniche, servendosi degli elementi di Archimede; nel terzo » et quarto tratta di molte cose, ma principalmente *de redupli-* » *catione cubi et de inventione duarum mediarum proportionalium* » γεωμετρικῶς καὶ ὀργανικῶς, nel settimo ancora di molte cose, et » fra l' altre dimostra molti lemmi necessarj a molti libri, sì suoi » come d' altri autori, come nelli libri *de inclinationibus,* nelli » libri *de contactibus, de locis planis, de corollariis,* et nelli 8 li- » bri *de conis* d'Apollonio, nel primo poi et secondo io non so » che si tratti, non avendo mai visto detti libri, nè avendo ritro- » vato epilogo di loro che mi ricordi nelli libri seguenti ».

Cod. 3 chart., saec. XVI, a. 350, l. 253 [Z. L. CCCXXX]. E.

Eiusdem, *mathematicarum collectionum liber octavus.*

Exemplum a superiori sumptum, eo teste qui fol. 19 scripsit in margine: « In questo libro nell' autentico resta carta bianca » senza scriver per righe 8, et poi comincia *Erunt quinque* »; 21 vero: « Ubi est linea in altero codice manuscripto sunt tantum » puncta loco lineae et loco verborum ». Utrumque obtinet in antecedenti.

Cod. 4 membr., saec. XIV, a. 308, l. 230 [L. VIII, XXXIX]. O.

Euclidis, *geometriae libri XV, cum commentariis.* Sub fine: « Explicit liber geometriae magistri C [ampani] ».

Vulgatissima Campani novariensis, qui medio saeculo XIII floruit, [Campanus, *de sphaera,* cap. 14] interpretatio est. In postremo folio, qui hunc olim codicem possedit [ut ex folio ante primum coniicio] Leo Baptista Albertus, manu sua notas apposuit, quibus ad assis et unciae partes indicandas veteres usos novit. Ex iis nonnullae sunt in Bedae fragmento de temporum ratione ab Elia Vineto recensito: reliquae apud scriptores de notis Romanorum praecipuos, vel aliter, vel nullo modo apparent. Ante Albertum pertinuit codex Iac. Cochi de Aretio, qui a. *MCCCXL VI, die quarta mensis decembris, pignoravit hanc geometriam, cum octoginta aliis libris Grimoaldo pro octoginta libris.* Qui ante Na-

nium possedit codicem is est qui interiori operculi parti inscripsit: Δῶρον Ῥȣδεσίνδȣ Κατηνίȣ κβ Ἰȣν. αψνϛ [Donum Rudesindi Catenii, 22 iun., 1756].

Codex tabulis ligneis corio vitulino coopertis antiquitus compactus, clavis et fibulis ex oricalco, folia habet 135.

Cod. 5 chart., saec. XV, a. 290, l. 218 [Z. L. CCCXXIX]. B.

I. *Propositiones excerptae, manu Bessarionis cardinalis, ex elementorum geometriae Euclidis libris quindecim,* f. 11-34.

II. *Epitome Almagesti Ptolemaei,* f. 39-213.

Initio aliquantulum mutila est.

III. Menelai, *de figuris sphaericis, libri tres,* f. 219-283.

IV. *Index capitulorum librorum singulorum compendii Almagesti,* cum versione graeca e regione, f. 292-296.

V. *Quaedam graece ex Ptolemaeo,* sine ordine, f. 300-331.

Cod. 6 membr., saec. XIII, a. 310, l. 197 [Z. L. CCCXXXII]. B.

I. A. Manlii Sev. Boethii, *arithmeticae libri duo, ad patricium Symmachum.* Prooemium inc.: « In dandis accipiendisque » muneribus, ita recte officia . . . »; textus: « Inter omnes pri- » scae auctoritatis viros . . . », f. 1-35.

II. Iordani de Nemore, alemanni, *de elementis arithmeticae artis libri decem.* Definitiones incip.: « Unitas est esse rei per se » discrecio . . . », f. 40-85.

Plura desunt in editione parisina a. 1496 oblata. Postillae marginales abundant.

Auctor, *Nemorarius* quoque appellatus, clari nominis mathematicus, floruit a. 1235.

III. Euclydis, *geometriae libri quindecim.* Prooemium inc.: « Geometria sicut et reliquae disciplinae, prius processit in usu » quam in arte . . . . . »; textus: « Punctus est cuius pars non » est . . . », f. 86-233.

Opus *elementa matheseos purae* quoque appellatur. Liber extremus non est absolutus. Cui prooemium et versionem adiudicem sum nescius. Euclidis geometriam ex arabico latine ver-

sam scimus ab Adelardo Gotho Bathoniensi, monacho, verosimiliter ex nota sequenti tribuo. Accedit in margine commentarium [non ultra librum decimum] inscriptum : « Boethius et Alfredus » commentantur usque in quartum. Quartus liber et tertius ha» bent commenta, videlicet Boethii, Alfredi et Adelhardi; et simi» liter Boethius et Adelhardus commentant in finem ». Alfredus [*Ælfredus, Alphredus, Ealfridus, Alvredus*] Magnus, Ethelwolphii occidentalium Saxonum regis filius, eruditione admirabilis, obiit a. 900. Plura ex latinis vertit saxonice, Boethium quoque *de consolatione philosophiae.*

IV. *Propositiones de continuatione libri de speculis.* « In pla» nis speculis a pluribus oculis res apparebit unica ...... », f. 233-234.

V. *De quantitatibus proportionalibus.* « Quantitates propor» tionales sunt, quarum prima ad secundam et tertia ad quar» tam ... », f. 235-236.

VI. *Quaedam geometrica de altitudinibus, planimetria, trigonometria.* Tractatus mutilus incip.: « Geometriae duae sunt » partes principales, theorica et practica ... », f 236-240.

VII. *De visu.* « Ponatur ab oculo eductas rectas lineas ter» minari spatio magnitudinum immensarum ... », f. 242-251.

VIII. *Liber de speculis.* « Rectum visum esse cuius media » terminos recte continuant ... », f. 252-257.

Habes figuras geometricas egregie ductas et commentationes plures in marginibus.

IX. Iordanis Nemorarii, *de ponderibus.* « Omnis ponderosi » motum esse ad medium, idest ad centrum ... », f. 257-259.

Differt toto caelo ab opusculo edito Venetiis, a. 1565, *studio Nicolai Tartaleae correcto.*

X. *Liber de canonio.* « Si fuerit canonium simetrum magni» tudine et substantiae eiusdem ... », f. 259-260.

XI. Theodosii, *de speris libri tres.* « Spera est figura corpo» rea, una quidem superficie contenta ... », f. 261-289.

Theodosius Tripolites, Pompeii Magni temporibus, ut creditur, florens, opuscula varia mathematica graece scripsit. Versio differt omnino a Ioannis Penae, et Christophori Clavii, quas in editionibus legimus, quod melius textui respondeat. Non est prae

nium posse
psit: Δωρο
di Catenii,
Code
pactus, cl

Cod. 5 c

I.
elemento
II.
In
II
I
gesti,

Cod.

ciu
» I
»

a
»

teris initialibus auropictis, praesertim grandioribus
ı modum.

art., saec. XV, a. 300, l. 210 [L. VI, CLXXII]. Ma.

ınnis Wiclefi, *tractatus de tempore*. Prooemium incip.: upponendo tempus esse declarat quod omnis duratio ısibilis . . . »; textus vero: « In tractando de tempore qua ex dictis superius recapienda . . . », f. 1-26.

tat capitulis undecim, loco tredecim, quem numerum in *Codd. mss. theol. biblioth. vindobon.*, vol. I, col. 1513- erque finit: *subtrahendo ab eo orationis suffragium:* ad- rciano: « Explicit tractatus de tempore, magistri Iohan- yclif ». Tractationis initium cum praecedenti quadam ndicat, ea fortassis quam Balaeus et Tannerus *de temporis e* inscribunt. De opere praevio codex admonet noster, quod tio foliorum antiqua a trigesimo sexto incipiat.

— — *libellus de universalibus, continens capi- uindecim*. Praeit elenchus titulorum cuiusque capituli, f. . Tractatus inc.: « In purgando errores circa universalia t tria introductoria praemittenda . . . », f. 29-79.

Sub fine: « De universalibus explicit tractatus magistri nnis Wiclif, doctoris pestiferi anglici ». Opellam habent co- es vindobonenses de quibus Denis in *Codd. mss. lat. biblioth. 'obon.*, vol. I, col. 1472, 1512.

Auctor Vicliffe, in comitatu eboracensi a. 1324 natus, obiit ı384, nominis famam operibus editis ac haeresi adeptus.

Potiora profero quibus amanuensis de retributione sibi par- n negata conqueritur: « Hunc tractatum scripsit Michael Theo- thonicus de Prusia, qui quampluries vocatus per magistrum Nicolaum, dominum suum metuendum ad secus standum pro scriptione, venit 27.ª die mensis iulii, et in faciendo pactum sic ait: Magister Nicolae, ego venio stare vobiscum . . . .
» qui respondit: Michael magister: Aldovrandinus et ego, nolu-
» mus aliquid de tuis . . . . . . In fide autem dictorum sermonum
» stetit cum predicto domino et altero suo domino magistro Al-
» dovrandino plus sibi metuendo, a die supradicto usque ad 10.am

» diem decembris .... Neglectus per predictos suos dominos » cogitur propter inopiam nunc conscribere ..... ». Post descripta viliora famulatus officia a se praestita, scribit : « Etiam pre» dictus Michael omne vinum quod habuerunt sepedicti sui domini, » hoc anno in suis, cum socio, portavit scapulis de tynis usque » ad canapam implentes vasa .... vasa lavit, porcos mun» davit, aquam de puteo extraxit, domum purgavit .... » Quid hic facere debuit et non fecit usque ad diem 10.^{am} decem» bris .... ». Finit : « Omnis mercenarius dignus est mercede — » Clamitat in celum vox sanguinis et miserorum — Vox depres» sorum merces detenta laborum ».

Codicem legavit Ioannes de Marchanova coenobio s. Ioannis in Viridario a. 1467.

Cod. 10 membr., saec. XIV, a. 347, l. 237 [L. VI, CXXXIII].

I. *Tractatus de generatione specierum.* « Primum ergo capi» tulum circa influentiam agentis habet tres veritates seu con» clusiones ... », f. 1-21.

II. *Tractatus de perspectiva.* « Cupiens te et alios sapientia » dignos excitare et disponere ad scientiam perspective, scias » auctores multos tractare de hac scientia ... », f. 21-50.

Passim figurae geometricae effictae et spatia aliis inserendis relicta.

Auctor, quisque ille sit, et opus praecedens exaravit. Sic enim in dedicationis epistola : « Nunc, ad instantiam tuam, quaedam » medullaria sub compendio ex omnibus auctoribus cupio con» gregare ; sed semper habendus est prae manibus tractatus meus » de generatione specierum, et multiplicatione et accessione et » corruptione earum, sine quo nihil dignum potest intelligi de » spectantia ».

III. *Tractatus de velocitate motuum.* « Omnis racionabilis » opinio de velocitate motuum potest sequi aliquam proportio» nem ... », f. 50-72.

Tractatus bini, quorum *primus proprie dicitur algorismus proportionum,* alter, mutilus in fine, *de quibusdam subtilibus inferioribus ex praedictis.*

Foliis primis duobus, quibus compactum est volumen, occurrunt fragmenta actorum municipalium, cum subscriptionibus notariorum aquileiensium Zamboneti de Carturio, et Dominici, ex saec. XIV. Sub fine: *pretii ducatorum III.*

Cod. 11 membr.-chart., saec. XV, a. 298, l. 213 [L. VI, CCXXVI]. Ma.

Suisethi, *calculationes.* « Penes quid habeant intensio et re-
» missio qualitatis attendi, plures sunt opiniones . . . ».

Richardi Suyset, *sublimissimi doctoris anglici,* calculationes [plus una vice editae] ita aestimatae sunt ut *opus aureum calculationum* appellarentur.

Cod. 12 membr., saec. XIV, a. 210, l. 142 [Z. L. CCCI]. B.

I. Anonymi, *quaestiones decem de obligationibus in dialectica.* « Quaeritur primo utrum principia artis obligatoriae in dispu-
» tatione dialectica sint necessaria; arguitur quod non... », f. 1-18.

II. *Quaestiones quinque super insolubilibus a Iohanne de Vesalia Parisiis disputatae.* « Quaeritur primo utrum in insolubi-
» libus sit . . . », f. 18-25.

III. Magistri Thomae Bradvardini de Anglia, *insolubilia, capitibus quatuordecim.* « Solvere non est ignorantum vinculum.
» 3.° metaphysicae ca. p.° Qui ergo insolubilium vinculo sunt
» ignari, nodum ipsorum ambiguum nequeunt aperire . . . . . », f. 27-37. V. p. 164.

IV. *Brevia insolubilia et utilia, secundum usum Esoniensem.* Capitula octo. « In disputatione dialectica sunt duae partes, sci-
» licet opponens et respondens . . . », f. 37-41.

V. *Tractatus obligationum Suiseyt de Anglia.* « Cum in sin-
» gulis scientiis, secundum magnitudinem subiecti, sit certitudo
» quaerenda, primo ethicorum . . . », f. 41-44.

VI. *Tractatulus de sensu composito et diviso, trifariam partitus.* « In principio uniuscuiusque operis, Domini nomen est
» praemittendum, nam appetitum humanum solum divina bonitas
» replet . . . », f. 44-47.

VII. Burlaei, *obligationes.* « In disputatione dialectica duae » sunt partes, scilicet opponens et respondens . . . », f. 47-57.

Idem principium ac numero IV. Ceterum differt ab initio eiusdem operis in cod. [Z. L. CCCII], praesertim brevitate.

VIII. Anonymi, *de obligationibus.* « Nunc restat tractare de » obligationibus et praeponendae sunt aliquae descriptiones quo- » rundam theorematum spectantium ad artem . . . », f. 57-58.

Tractatus in fine mutilus.

In codice universo res adeo sine ordine tractatae sunt; verba ita per nexus breviores intellectu difficilia, ut Bessario, qui manu propria singulos operum auctores in propriis codicibus annotat, hunc inscripserit *logicalia.* Plura sunt folia rescripta aevi eiusdem, ut et in fine folium referens fragmentum evangelii ex saeculo XII; quo serius inscriptum: *MCCCLXXXXVIIII, die XIII mensis octubris.*

Cod. 13 chart., saec. XIV, a. 220, l. 145 [Z. L. CCLXXVII]. B.

I. Eiusdem, *tractatus de sensu composito et diviso.* « Termi- » nus est in quem resolvitur et dividitur propositio... », f. 2-16.

II. —— *tractatus de maximo et minimo.* « Volens parum » dicere de terminis priorum . . . », f. 17-22.

Sub fine lego: « Explicit tractatus *de maximo et minimo* di- » ctus, scriptus Paduae anno Dom. MCCCLXXXX9 ante kal. per » fratrem Bartholomaeum de Grīmis provinciae Saxoniae, ibidem » pro tunc studentem ».

III. Entisberi, *tractatus de scire et dubitare.* « Iuxta hunc » textum tactum in libro peri yermenias [sic], de quolibet dici- » tur affirmatio . . . », f. 23-39.

In fine subscriptio: « Laus et gloria Deo omnipotenti e a » fra Pyero dalle chasele e a fra Rigo e al cogo maistro avanço ».

De Entisbero v. p. 148.

IV. *Tractatus de relatis.* « Nota quod omne relativum signi- » ficat quod suum . . . », f. 40-42.

V. *De velocitate motus.* « Una propositio, quae non est plu- » res propositiones, est quaelibet propositio quam sor desinit sci- » re . . . », f. 43-46.

Scientiae potius barbariem quam sibyllinos sensus accuso.

Codici compingendo documentum membraneum sincerum adhibitum, quo die 26 maii, a. 1383 sorores virgines s. Clarae de Forlivio, numero 37 nominatae, *coadunato capitulo in ecclesia sua ad gradam seu fenestram ferratam, ordinant Guillelmum Iacobi, ortulanum de Forlivio,* sindicum et procuratorem specialem ad comparendum coram fratre Ubertino, ordinis Minor., provinciae bononiensis ministro, et praesentandam electionem ab eis factam sororis Clarae ser Io. Pachaterre in abbatissam dicti monasterii.

Cod. 14 chart., 1391, a. 302, l. 212 [L. VIII, XXXVIII].

I. Thomae Bradwardini, *de proportionibus velocitatum in motibus, tractatus,* f. 1-8.

Amanuensis subscripsit: « Expliciunt proportiones datae a » magistro Thoma de Braduardino, anglico, sacrae paginae pro- » fessore, scriptae primum et completae per me Andream de Ca- » stello, MCCCLXXXXI, die XX mensis martii, inter vigesimam » secundam et tertiam horam, amen ».

II. *Quaestiones* [duodecim] *super istis proportionibus, secundum mag. Blasium, artium venerabilem doctorem.* « Quaeritur cir- » ca proportiones, utrum contingat omnem motum alteri in ve- » locitate et tarditate proportionari . . . », f. 8-37.

Folio extremo fere eadem inscriptio : « . . . per me Andream » de Castello Bononiae, sub anno D. MCCCLXXXXI, secunda die » mensis iulii, Deo gratias, amen ».

III. Guillelmi Hennesti conclusiones, scilicet :

a. *De scire et dubitare, una supra viginti.* « Est scitum a » te et idem a. est tibi dubium. Primum pono quod a. sit altera » illarum . . . », f. 40-42.

b. *De relatis, septem.* « Infinitae sunt partes sibi aequales » non communicantes et tamen nulla istarum est pars sibi ae- » qualis non communicans . . . », f. 42-43.

c. *De incipit et desinit, octodecim.* « Una propositio quae » non est plures propositiones est quaelibet propositio quae s. de- » sinit scire et tamen scit . . . », f. 43-45.

d. *De activa potentia et passiva, trigintaocto.* « Quod non

» est maximum quod s. sufficit portare ; probatur quia si sic sit, » illud a. . . . », f. 45-49.

Sunt conclusiones, appellatae quoque *de maximo et minimo.*

e. *De motu locali, septemdecim.* « Aliquis est motus, uni» formis quoad primum et difformis quoad secundum . . . . », f. 49-51.

f. *De augmentatione, octo.* « Augmentatio dicitur dupliciter, » scilicet communiter et proprie : communiter dicitur ad aug» menti . . . », f. 51-53.

g. *De alteratione, duodecim.* « Alteratio est actio qualitatis » sui motus, in qualitate velocitas . . . », f. 53-54.

IV. Roseti, *tractatus de maximo et minimo.* « Circa primum » articulum sic est procedendum : primo dicendum est circa ma» ximum talium divisionum : secundo ponendae sunt aliquae con» clusiones . . . », f. 55-66.

Amanuensis qui supra scripsit : « Explicit tractatus quidam » parvus et multum utilis de maximo et minimo, completus et » scriptus per Andream de Castello ec., MCCCLXXXXI, die XXIV » mensis ianuarii, amen ».

V. Esberi, *tractatus trium praedicamentorum.* « Tria sunt » praedicamenta vel genera, in quorum quolibet continetur mo» tus . . . », f. 66-72.

Idem amanuensis : « Explicit tractatus Esberi de tribus » praedicamentis, bonus et utilis, atque principium et introitus » multorum philosophiae librorum, scriptus per me Andream de » Castello, completus 1391, die X.ª mensis iulii vel prope, et eius » est possessor et haeres ».

Codicem, sibi emptum Patavii a. 1450, legavit Ioannes Marchanova a. 1467 coenobio s. Ioannis in Viridario.

Cod. 15 chart., saec. XV, a. 333, l. 240 [L. VII, VII]. Ma.

I. Iacobi Foroliviensis, *de intensione et remissione formarum, partes tres.* « Quaestio est utrum intensio formae fiat per addi» tionem partis formalis ad partem formalem, utraque imma» nente . . . », f. 1-45.

Glossae marginales f. 1-6 ad oppositiones Burlaei referuntur.

Iacobum a Turre, *Foroliviensem* e patria appellatum, medicinae operibus scriptis clarum, anno 1407 respublica veneta ad philosophiam in gymnasio patavino [quo medicinam sub Carrariensibus profitebatur] tradendam revocavit. Obiit ille anno 1414 ac sepultus est ibi apud Eremitanos, nomine errato *Forlivias*. Ad anni anteacti finem, recensetur inter promotores collegii medici.

II. Angeli de Fossombruno [Forosempronii], *de motu locali*, f. 55-80.

Opus, titulo eodem, editum est Venetiis, anno 1494. Codice autem [CCXVIII, class. X, p. 161] venit nomine *super de tribus praedicamentis Hentisberi*, quod obtinet et in indice huius codicis.

Quem Patavii, a. 1435 emit Ioannes Marchanova, moriens coenobio s. Ioannis in Viridario a. 1467 legavit.

Cod. 16 chart., 1424, a. 295, l. 214 [L. VI, CXXVIII]. Ma.

I. Petri de Mantua, *logica*, sive *opus de suppositionibus*. « Di» cemus prius quod suppositio est statio termini in oratione con» nexi pro supposito vel suppositis . . . », f. 1-80.

Opus, nomine *logicae*, Venetiis impressum est, per Simonem alias Bevilacqua papiensem, a. 1492.

II. —— *de instanti tractatus*. « Dicemus prius » naturaliter loquentes quod solum forma secundum se et quam» libet sui partem potest . . . ». Folio extremo: « Explicit tra» ctatus de instanti, magistri Petri de Mantua feliciter amen, in » vicesima secunda hora mensis augusti, in die lunae, 28 eiusdem » mensis 1424 . . . », f. 81-93.

In opellam insurgit Apollinaris Offredus, cremonensis, opere *de primo et ultimo instanti in defensionem communis opinionis adversus Petrum Mantuanum*. Venetiis edito a. 1492.

Quem codicem *sua pecunia emit* Patavii a. 1440, legavit Ioannes Marchanova coenobio s. Ioannis in Viridario.

Cod. 17 chart., saec. XV, a. 437, l. 290 [L. VI, XCVI].

I. Hugonis Senensis, *quaestiones quatuor*, in eius editis operibus *extraordinariae* appellatae.

a. *De putrefactione corporis humani.* « Utrum putrefactio » possit accidere in corpore humano, ex indebito regimine cibi » et potus .... » ; finit : « Et haec de quaestione edita per me » Hugonem de Senis, anno Dom. 1425, duodecima ianuarii in » Parma », f. 1-4.

b. *De aetate consistendi.* « Quaeritur utrum sit aliqua aetas » consistendi. Negative arguitur. Homines continue usque ad se» nectutem possunt augeri ... », f. 4-9.

c. *De modo augmentationis.* « Quaeritur utrum in vero aug» mento quaelibet pars corporis quando augetur, vere augea» tur ... », f. 9-12.

d. *De aequali ad pondus.* « Utrum possit esse aequale ad » pondus. Ad partem affirmativam arguitur sic : summe calidum » potest successive transmutari ... », f. 12-16.

Prima excepta, ceterae editae sunt in *Ugonis Senensis nonnullae quaestiones extravagantes, nunc primum in lucem editae,* post *interpretationem in primam quarti canonis principis de febribus.* Venetiis, per Georgium Arrivabene, a. 1515, 4.°

Auctor gente Bentia, *famosissimus artium et medicinae doctor,* docuit Ferrariae et Parmae, obiit Romae a. 1448. Eius opera iunctim edita sunt Venetiis, a. 1518, duobus volum. in f.°

II. **a.** Magistri Marsilii de Sanctasophia, *quaestio de elementis.* Articuli duodecim. « Quaestio est utrum definitio elemento» rum sit bona, dicens : elementa sunt corpora ... », f. 16-37.

b. —— *de sensatione.* « Dubitabitur utrum ad sen» sationem requiratur productio specierum sensibilium ab obie» cto ... », f. 37-45.

c. —— *de melancolia.* « Quaeritur utrum homo me» lanconicus magis appropinquet aequalitati ponderis quam homo » temperatus ... », f. 45-57.

Sic de eo Facciolatus in *fastor. gymnasii patav.*, parte I, pag.

XLVI: « Praestantior tamen [ceteris ex gente Sanctasophia] » Marsilius habitus est, qui cum Patavii docere caepisset, postea » Papiam concessit, Ioannis Galeacii, mediolanensis ducis, Car» rariensium hostis partes secutus. Inde, cum rediisset pace com» posita [1392], paulo post ad bononiensem migravit academiam, » ibique docendo consenuit, et mortuus est... », anno 1405.

III. Sigismundi de Polcastris, *quaestio de actuatione medicinarum*. Dedicatio inc.: « Cum saepe me exhortatus et deprecatus fueris, suavissime Laurenti Roverella, doctor subtilissi» me... »; quaestio autem: « Quaeritur utrum medicinae di» ctae tales impotentia a dominis medicis, reducantur ad actum » a calore nostri corporis... »; finit vero: « Expleta et formata » est quaestio de actuatione medicinarum..... ad contemplatio» nem dilectissimi Laurentii Roverella, per Sigismundum de Pol» castris patavum, in studio paduano, currente anno Domini » 1444 », f. 57-81.

Auctor, philosophiae et medicinae in archigymnasio patavino antecessor 1419-1458, obiit a 1473.

IV. Ioannis de Casali, *quaestio de motu*, conclusionibus et argumentis absoluta. « Quaeritur utrum in moventibus ad qua» litatem illud semper velocius moveatur quod in aequali tem» pore.... ». Sub fine legitur: « Expleta est quaestio fratris » Ioannis de Casali, de ordine fratrum Minorum 1458, die 16 » mensis ianuarii, per me Petrum Franconis almanum bassum » Zelaundrindrinum, patria de Brielis oppido oriundum ». — Sequitur: « Deo gratias, scriptori da vas..... Cum Deo grates » retuleris, et scriptori dare vas neglexeris, minus bene egeris ». *Vas* idem est ac *vas vino repletum*. Vide in aliis codicibus: *Da mihi vinum, da mihi potum, da bibere.*

Gregorius in Sacramentario — *dentur cantori duo digiti de clareto.*

Cod. 18 chart., saec. XV, a. 290, l. 197 [L. VI, CLV].

I. Roseti, *de maximo et minimo* « Utrum aliquis in casu » possit obligari ex praecepto ad aliquid quod est contra con» scientiam suam... », f. 1-17.

II. Angeli de Fossombruno, *insolubilia*. Capitula octo. « Una » communis opinio in materia insolubilis, ad quam communiter » habent respondentes refugium . . . », f. 18-31.

III. —— *quaestiones de maximo et minimo, seu de inductione formarum*. « Quaeritur utrum detur minima materia, de cuius epo . . . . possit per se fama substantialis » introduci . . . », f. 32-42.

Prima quaestionis parte absoluta, legitur : « Et sic huius » magni dubii finitur prima opinio, quam in disputatione generali, ubi fuit magnorum doctorum congregatio, probabiliter » substentavi ego Bartholemaeus de Rido paduanus, sub famoso » arcium doctore magistro Angelo de Fossombruno, huius quaestionis auctore, Pataviique tunc naturalem physicam legente, » anno a nativ. Christi MCCCC, 2 die mense ianuarii ». Sub fine vero quaestionis legitur: « Finitur hic quaestio *de inductione formarum*, quam, dum Patavii physicam legeret, determinavit vir » insignis magister Angelus de Fossambronio.

IV. Ioannis de Hollandia, *tractatus de instanti*. Capitula quatuor. « Philosophus in octavo physicorum ponit aliquas regulas » de primo instanti . . . », f. 43-64.

V. Anonymi, *de uno calido per totum, tractatus*. « A. est » unun calidum per totum, quod per horam continue alterabi- » tur . . . », f. 65-82.

VI. Nicolai Horem, *de latitudine formarum*. « Quia formarum latitudines multipliciter variantur, quia multiplicitas diffi- » culter discernitur . . . . », f. 83-87.

VII. —— *de latitudine formarum, tractatus*. « Utrum » cuiuslibet formae latitudo sit uniformis vel difformis : arguitur » quod non . . . », f. 87-92.

VIII. Thomae Bradwardini, *tractatus de proportionibus motuum, seu de : in omnem motum successivum*, f. 92-105. V. pag. 164, 225.

IX. Blasii de Pelacanibus de Parma, *quaestio : utrum duo corpora dura vel plana possint se tangere*. « Dubitatur utrum duo » corpora dura vel plana possint se tangere et ab invicem aequa- » liter aeque distantes elevari . . . », f. 105-112.

Sub fine legitur: « Nunc sequitur quintus articulus, in quo

» restat respondere ad rationes principales, quae videntur concludere quod duo corpora dura non possunt se tangere ec. Quas » rationes reddat ingeniosus per se, et sic patet de ista quaestio» ne de corporibus terminata, secundum magistrum Blasium de » Parma, qui inter philosophos ita est sicut sol inter astra ec. ».

X. *De velocitate motuum, tractatus,* f. 112-123, cum appendice f. 134-148.

Tractatus finitus et completus est anno Dom. MCCCCXVI, tertia die mensis februarii.

XI. Iacobi de Forlivio, *de intensione et remissione formarum.* « Consequenter, iuxta ordinem in principio huius tractatus prae» missum, sequitur perscrutari tertiam potenciam, quam inter » ceteras reputo sustinendam . . . », f. 149-156.

Desinit : « Explicit tractatus de intensione et remissione » formarum, secundum famosissimum artium et medicinae docto» rem monarcham Iacobum de Forlivio, qui MCCCC, 14.º die » duodecima februarii ab hac vita ad superiora migravit, cuius » anima requiescat in pace ».

Est tertia pars tractatus, quem absolutum dat codex 15, pag. 226.

XII. Angeli de Forosempronii, *recollectae super Hentisberum, de tribus praedicamentis.* « In omni praedicamento potest esse » mutacio, quoniam in quolibet, ut dicit commentator, reperitur » potentia . . . », f. 156-178.

Codex litteris pluribus initialibus pictis, inscriptus a principio : *pretii ducatorum quatuor* -- 1421, *die* 2 *octobris. Baptista Fani* [notarius] *scripsit ;* a. 1467 legatus est coenobio s. Ioannis in Viridario a Io. Marchanova qui a. 1438 eundem Patavii coemerat.

Cod. 19 membr., saec. XV, a. 304, l. 222 [L. VIII, XIX]. Ma.

I. Ioannis de Hollandia, *tractatus de motu.* « Motuum loca» lium quidam est uniformis, quidam difformis . . . » ; finit : « Et » est finis quartae quaestionis quae est de proportione velocita» tum in motu locali ec. et est finis operum : mercedem posco » laborum . . . », f. 1-144.

Tres ceterae quaestiones sunt **a.** *de motu locali;* **b.** *de velocitate motus augmentationis;* **c.** *de velocitate motus alteracionis.* Fol. 65-144 sexdecim quaestiones propositae et agitatae sunt, quae extremo *tituli sex inconvenientium* appellantur.

II. Magistri Rogerii Thomae ordinis Minorum, *tractatus de proportionibus.* « Naturalis philosophiae completa cognicio absque motu et eorum quae motum sequuntur notitia . . . », f. 144-164.

Quibusdam a principio propositis, quaestiones quinque adduntur de rarefactione, velocitate in motu, de motu locali velocitatis, de motu uniformiter difformi, nam res videatur tanta quanta est.

III. Anonymi, *de uno calido per totum.* Capitula 58. « A. est » unum calidum quod per horam alterabitur cum gradu unifor- » miter . . . », f. 164-193.

IV. —— *de variatione alterationis uniformis.* Partes quatuor. « Uniformiter continue variabitur alteracio uniformis, » ad quod sophisma arguitur sic . . . », f. 193-211.

V. —— *de rarefactione.* « Quaeritur utrum possit ali- » quod rarefieri. Probatio quod non, quia tunc sequerentur . . . », f. 211-213.

VI. —— *de velocitate in motibus penes latitudinem.* « Quaeritur, utrum velocitas in motibus sit attendenda penes la- » titudinem . . . », f. 213-219.

VII. —— *de velocitate motus localis.* Responsiones quindecim et ad opposita sexdecim. « Quaeritur, utrum cuiuslibet » motus localis velocitas penes maximum spatium lineale ab ali- » quo puncto sui meti descriptum sit attendenda... », f, 219-230.

VIII. —— *de motu uniformiter difformi.* « Utrum omnis » motus uniformiter difformis correspondeat suo gradui medio... », f. 230-234.

IX. —— *de rei apparentia.* « Utrum aliqua res videa- » tur tanta quanta est. Primo arguitur hinc inde... », f. 234-242.

Quem *sua pecunia* emit a. 1438 Ioannes Marchanova, dono dedit a. 1467 coenobio s. Ioannis in Viridario.

Cod. 20 chart., saec. XV, a. 292, l. 212 [L. VI, LXII]. Ma.

I. Blasii de Pelacanibus de Parma, *de intensione et remissione*. « Circa materiam de intensione et remissione formarum, » ego quaero utrum possibile sit . . . », f. 1-18.

Quaestio scripta est manu Francisci, auctoris filii.

II. Bartholomaei de Mantua, *quaestio de instanti et tempore*. « Est quaestio : utrum cuiuslibet rei permanentis detur primum » instans sui esse et ultimum . . . », f. 19-29.

Quaestio articulis quatuor *determinata est per reverendum arcium et medicinae doctorem magistrum Bartholomaeum de Mantua*.

III. Ioannis de Casali, *quaestio de motu*, f. 31-60.

IV. *Quaestio utrum omnis forma habeat latitudinem nobis praesentabilem per figuras geometricas*. « Haec quaestio praesupo- » nit unum et aliud-quaerit ; seu duo quaesita includuntur . . . », f. 63-68. V. pag. 229.

V. *Tractatus regularum de motu*. « Motuum localium qui- » dam est uniformis, quidam difformis . . . », f. 74-76.

VI. M. Ioannis de Hollandia, *tractatus de instanti*, f. 80-98. V. pag. 230.

VII. *Tractatus de proportionibus et proportione velocitatum in motibus, secundum Thomam Bradualdum* [Bradwardinum] *anglicum*, f. 99-111. V. pag. 164, 225, 230.

VIII. Alberti de Saxonia, *tractatus proportionum*. « Propor- » tio communiter accepta est duorum comparabilium in actu » unico ad invicem habitudo . . . . . . », f. 111-117. In fine *Bru. Donz.*

Impressus est Paduae, a. 1484, per Matthaeum Cerdonem de Windischgrecz, fol. 10, in 4.° Auctor, ordinis fratrum Eremitarum s. Augustini, episcopus halberstadiensis dioeceseos in Saxonia, floruit sub initio saeculi XIV.

IX. Roseti, *tractatus de maximo et minimo*, f. 121-138. V. pag. 229.

Tractatum scripsit Franciscus de Ronculis de Mantua.

X. Nicolai Horem, *tractatus latitudinum formarum.* « Quia » formarum latitudines multipliciter variantur, quia multiplicitas » difficulter discernitur . . . », f. 139-142.

Tractatum *magistri Nicolai Horem, arcium doctoris valentissimi* impressit Paduae Matthaeus Cerdo de Windischgrecz, a. 1486 ; Venetiis, Bonatus Locatelus, a. 1505.

Codicem ab Ioanne Marchanova Patavii emptum a. 1440, ab eoque, coenobio s. Ioannis in Viridario a. 1467 legatum reddunt conspicuum littera initialis prima qua Blasius de Pelacanibus discipulis disserens, ac insignia familiae, quibus equus monti tricipiti insistens, exprimuntur.

Cod. 21 chart., saec. XV, a. 293, l. 210 [L. VI, CCXXV]. Ma.

Magistri Messini, *artium et medicinae doctoris eximii, quaestiones editae super quaestione Ioannis de Casali.* « Quaeritur » utrum bene distribuatur hic titulus *latitudo uniformiter dif-* » *formis* ».

Quaestio Ioannis de Casali est *de latitudine formarum.* Magister Messinus qui sit prorsus ignoro.

Codex, duabus columnis pro unaquaque pagina, habet fol. 76.

Cod. 22 chart., 1473, a. 213, l. 141 [L. VIII, XLV]. O.

I. Alberti de Saxonia, *tractatus de proportione et motu vario,* f. 1-15. V. pag. 233.

II. *Quaestiones tres de logica et metaphysica.* « Quaeritur utrum aliqua proportio componatur ex rebus . . . », f. 15-48.

Auctor Benedicto, ut infra, de propositis quaestionibus sciscitanti, respondet. Haec extremo folio adscripta : « Expliciunt tres » quaestiones subtilissimae et utillimae, editae a rev. sacrae theo- » logiae famoso magistro Ioanne Veneto, ordinis fratrum Dei ge- » netricis Mariae de monte Charmelo, dum in almo senensi studio » a Senensibus conductus publice logicam et physicam publice le- » geret anno Domini 1472, et per me Franciscum Siculum trapa- » nitanum eiusdem ordinis, ad complacentiam fratris Benedicti » de Bambucinis, florentini praefati ordinis, studentis in artibus.

» transcriptae anno Dom. 1473, die vero 14.ª augusti, *in vigilia* » *Assumptionis beatae Mariae,* patronae nostrae ».

Quaestiones in libello exaratas, qua anecdotas, nec Franciscus Bocchius, nec Iulius Niger, nec Mazzuchellius, nec auctores *Bibliothecae* Carmelitarum noverunt, quamquam auctoris gesta enuntient.

Cod. 23 chart., saec. XV, a. 290, l. 214 [L. VI, CXLIX].

I. *Quaestio subtilis de motu ad qualitates.* « Utrum in mo- » ventibus ad qualitates, illud semper velocius moveatur, quod » in aequali tempore acquirat maiorem latitudinem qualitatis... », f. 1-19.

II. Alberti de Saxonia, *tractatus proportionum,* f. 20-24. V. pag. 233.

Plures hucusque in codice occurrunt notae marginales.

III. Nicolai Horem, *de latitudinibus formarum,* f. 24-27. V. pag. 234.

IV. *De venenis eorumque antidotis.* « Si comedatur venenum » a nobis, transire facit nostrum corpus in venenum, quoniam » omne agens praestantius est passo . . . », f. 27.

V. Gentilis de Fulgineo, *tractatus de ydropisi, ulceribus pulmonum ac de ulceribus renum et vesicae.* « In cura ydropisis . . . » a causa calida absque apostemate epatis . . . », f. 27-28.

Gentilis Gentili, latine *de Gentilibus,* patria *de Fulgineo* appellatus, *Fulginas* quoque, medicus, a. 1310 commentator Avicennae praestans, obiit Bononiae, a. 1310.

VI. *Recollectae super calculationes, sub magistro Christophoro de Recaneto, huius artis principe, die sabbati mensis novembris,* 1469, *in festo sanctae Catharinae.* Lectiones triginta duae. « Cir- » ca primam lectionem sciendum primo quod iste liber sua pri- » maria . . . », f. 31-49.

Christophorus Recinetensis, decreto veneti senatus, *summus Italiae philosophus,* docuit philosophiam in archigymnasio patavino annis 1460-1465 ; a. 1467 vero medicinam, unde recessit a. 1488.

VII. *Collectanea eximii et medicinae doctoris, de motu super-*

ficiali, magistri Antonii Trispignaga assilensis Patavii. « Circa » materiam de motu primo quaeritur utrum motus sit realiter » distinctus a re mota . . . », f. 50-62.

Sub fine legitur: « Frater Bartholomaeus, Eremitanus de » Hallis, scripsit Paduae 1469, 6 die mensis iulii et complevit » hodie . . . ».

VIII. Alexandri Sermonetae, *quaestiones septem philosophicae generatim, specialiter de medicina.* Prima inc.: « Quaestio est » utrum corpus humanum sanabile sit medicinae subiectum... », f. 66-83.

Auctor quaestione secunda respondet Petro Tinello, tertia amico Iacobo, die 15 decembris, 1456; quarta Guidoni de Capranica, die 5 augusti, a. 1450; quinta Nicolao ser Antonii, die 17 februarii, a. 1463; sexta Sigismundo, die 17 iulii, 1462. Eum, senensem, medicinae professorem in pisana academia, Facciolatus *fastis gymnasii patavini,* p. II, pag. 132 asserit anno 1479 accitum fuisse Patavium ad regendam theoricae ordinariae scholam, a. 1484 exinde discessisse.

IX. *Quaestio excellentissimi Nicoleti Teatini, praeceptoris mei* (1) *Paduae publice ordinariam philosophiae legentis.* « *Quaestio est an caelum sit animatum* Ista quaestio difficilis est multum propter diversitatem principiorum . . . », f. 83-84.

Nicolaus, vulgo Nicolettus, Vernias Theatinus [*Vernias Thienaeus* apud Papadopulum] ad philosophiam ordinariam in archigymnasio patavino a. 1466 conductus est. Magna doctrinae fama sibi comparata, anno 1471 ab annuali universitatis iudicio exemptus est; anno 1482 sine antagonista docuit, mortuus est an. 1499.

X. *Quaestio incompleta de privatione.* « Quaestio est utrum » privatio distinguatur realiter a materia, pro cuius decisione iste » ordo servabitur . . . », f. 86.

XI. *Logicalia varia, quibus opiniones expenduntur magistri Burlaei,* f. 88-101.

(1) Etsi manus scribentis eadem sit quae in quaestionibus Sermonetae. non putarim hunc esse discipulum Nicoleti, quod uterque coaevus sit.

Membrana saeculi XIII qua liber compactus refert poemation, cuius do specimen.

« Hoc quicumque velis carmen cognoscere, lector
» Haec praecepta feras, quae sunt gratissima vitae.
» Instrue praeceptis animum : ne discere cesses,
» Nam sine doctrina vita est quasi mortis imago.
» Commoda multa ferens ; sin autem spreveris illud,
» Non me scriptorem, sed te neglexeris ipse.
» Cum recte vivas, ne cures verba malorum . . . ».

Codd. 24-25 chart., saec. XVIII, a. 310, l. 217 [L. VIII, XCVI-XCVII].

Guidonis Grandis, *opera mathematica,* in duas partes distributa.

Volumine primo comprehenduntur: **a.** *geometriae elementa et institutiones ;* **b.** *trigometria ;* **c.** *arithmetica* [itale] ; **d.** *algebra,* sive *analiticae elementa.*

Volumen alterum continet : **a.** *institutiones mechanicae ;* **b.** *institutionum astronomicarum libros quatuor ;* **c.** *logometriam musicam,* sive *de musicorum intervallorum proportionibus ;* **d.** *opticae partes tres.*

Codd. 26-40 chart., 1715-1717, a. 179, l. 120 [L. VIII, XLVII-LXI]. G.

Andreae Musali, *mathematicae elementaris libri primus et tertius, in quibus Euclidis, Archimedis et Apollonii propositiones, aliorumque geometrarum selectae circa quantitatem continuam, linearem, planam ac solidam, nova methodo et ordine exponuntur.*

Liber primus, capitulis undecim digestus, occurrit codicibus 1-9 :

Cap. I. *De magnitudinibus proportionalibus in communi.*
— II. *De lineis rectis, angulis, lineis parallelis.*
— III. *De triangulorum altitudine, lateribus et angulis ; triangulis similibus et aequalibus, triangulorum proportione.*

Cap. IV. *De figuris quadrilateris.*
— V. *De figuris multilateris, irregularibus et regularibus.*
— VI. *De linearum potentia proportionalium.*
— VII. *De laterum potentia in triangulis.*
— VIII. *De circulo.*
— IX. *De solidorum superficie.*
— X. *De corporum soliditate.*
— XI. *De problematibus Euclidis.*

Liber tertius, codicibus 10-15:

Cap. I. *Dell' uso del compasso ordinario* [omnia itale].
— II. *De trigonometria rectilinea.*
— III. *De usu quadrati et quadrantis in trigonometria.*
— IV. *De circini proportionis usu in trigonometria.*
— V. *De nonnullis praxibus, quae exercentur in solo.*
— VI. *De longimetria cum instrumentis et sine instrumentis.*
— VII. *De altimetria cum instrumentis et sine instrumentis.*
— VIII. *De planimetria.*
— IX. *De ichnographia.*
— X. *De chorographia.*
— XI. *De geodesia.*
— XII. *De stereometria.*
— XIII. *De usu circini proportionis.*

Seriem universam concinne exscripsit, cum figuris affabre elaboratis, Ioannes Filippini Venetiis.

Cod. 41 chart., saec. XVII, a. 278, l. 180 [L. VIII, III]. Ye.

Bartholomaei Cristini, *logistica sive arithmetica practica in duos libros digesta.* Dedicatio Carolo Emmanueli Sabaudiae ducis inc.: « Magno principi, magna semper meditanti, quid maius » arithmetica... »; epistola ad lectorem: « In scientia vel arte » quam quisque callet, ea potissimum investigare..... ». Haec excipit index capitulorum utriusque libri.

Liber primus, sex actus simplices omnium generum numero-

rum et regulas tam negotiationum quam algebrae et quaedam ludicra complectens. « Arithmetica est scientia quantitatem discre- » tam sive numerum secundum se considerans... », f. 1-114.

Liber secundus de progressionibus arithmeticis ac combinationibus. « Progressionem, actum, passionem, partem vel speciem » algorithmi [ut aiunt]... », f. 115-226.

Bartholomaeus Cristini, iam ab annis octodecim vel privatus in augusto praetorio, vel publicus in archigymnasio taurinensi matheseos professor, dicat anno 1611 Carolo Emmanueli II, Sabaudiae duci opus, cuius oeconomiam quasi per anatomen, in prooemio lectori auctor aperit.

Volumen, fol. 226, impressioni paratum coniicio ex ecclesiastici censoris nota: *Frater Camillus, inquisitor taurinensis.*

Cod. 42 chart., saec. XVIII, a. 292, l. 210 [L. VIII, LXXI]. R.

Varia tum typis impressa, tum calamo exarata, *de aequationibus.*

a. Iosephi Suzzi, in gymnasio patavino philosophi p., *solutio generalis aequationum tertii gradus, academiis parisiensi et londinensi exhibita.* Patavii, typis Seminarii, 1747, pag. XXI, 4.°

b. *Lettera di un matematico italiano* [Gaetano Marzagaglia, vicentino], *scritta al ch. sig. marchese Scipione Maffei, intorno al libro del signor abbate Suzzi, stampato in Padova sopra le equazioni algebraiche del terzo grado.* Verona, MDCCXLVIII, p. XII. 4.°

c. Epistolae itale quinque Petri Urseoli da Ponte [ex sancto Michaele apud Murianum, 20 decembris, 1747]; binae Iosephi Suzzi [Patavii, 12, 23 decembris, 1747]; G. M. Ortes [Patavii, mense decembri, 1747]; Ioannis Baptistae Pasquali [Venetiis, 20 decembr., 1747; Octaviani Cametti Claudio Fromond [Pisis, 13 ian., 1748], quibus opella Ioannis Suzzi excutitur, f. 1-10.

Ioseph de Suzzis, foroiuliensis, cum famam sibi re mathematica et hydraulica peperisset, primae philosophiae ordinariae scholae gymnasii patavini professor electus est a. 1744, stipendio illi aucto a. 1751.

Cod. 43 chart., saec. XV, a. 280, l. 200 [L. VIII, LXV]. Mr.

Geometria practica. « Artem metricam seu mensurativam » occasione quadam prospiciens, cum a multis viderim exposi- » tam . . . ».

Codex, foliorum 52, quorum quibusdam sub initio et in fine plura inscripta sunt sine ordine, de aedificiis, mensuris, compositione auri.

Cod. 44 chart., saec. XVII, a. 210, l. 158 [L. VIII, XV]. Ye.

Geometriae planae et conicae, libri quinque. « Si in circulo » duo arcus sumantur, quorum unus alterius sit duplus . . . ».

Praelectionum series in scholae usum, cum additamentis.

Codex, cum figuris bene delineatis, habet folia 132.

Cod. 45 chart., saec. XVII, a. 200, l. 147 [L. VIII, XLIII]. O.

Superficierum et solidorum mensura nova methodo demonstrata a N. de Voisins. Dedicatio inc.: « Eo opinionis propriae » non perveni ut credam quod opusculum istud . . . » ; textus: « Scientia mensurandi superficies, nominatur planimetria . . . ».

Opusculum in duos libros partitum inscripsit auctor *illustrissimo domino d. marchesio del Borro, artilleriae seren. magni ducis Etruriae generali, gubernatori Liburni, locorum dependentium* ec., quem, Marcum Alexandrum Borrium, Alexandri, viri militiae gloria clarissimi, filium putaverim. Sane de illo refert Eugenius Gammurinius, dum Borriam familiam apud Aretinos nobilissimam describit (1), mechanicae disciplinae [quam a Iulio Parisio florentino, architecto praestantissimo, acceperat] et belli studiis clarum, a Cosmo III magnae Etruriae duce, cui valde probabatur, Liburno praefectum fuisse. Eundem Voisinius laudat a geometriae, totiusque rei militaris peritia ; de suo vero libello: « Continet, inquit, essentiam doctrinae Archimedis de mensura

(1) *Delle famiglie nobili toscane ed umbre*, t. III, p. 281.

» corporum, sed modo differenti demonstrata in multis locis. Sub-» iungo problematis deliaci resolutionem per duas medias propor-» tionales inventas per instrumentum, cuius fabrica desumpta » est ex Cartesio ». Lemmata tria ab eo allata Antonius Rocchius, vir mathematicis artibus instructissimus [cui libellum expendendum tradidit Iacobus Morellius], in Tacqueti theorematibus ex Archimede selectis ad litteram esse animadvertit, ad prop. XIV, XVI et XVIII quae in Voisinii opella exstant lib. I, lem. ad probl. XIII et lem. I et II ad probl. XIV. Ex Tacqueto haec facile mutuata : is enim Antuerpiae anno 1654 de geometriae elementis opus, cum selectis ex Archimedis theorematibus edidit (1); nec Voisinius, si bene coniicio, nisi post aliquot annos *novam mensuram* suam, iis Tacqueti lemmatibus praecipue innixam, conscripsit. De libelli editione nih mihi constat.

Cod. 46 chart., saec. XVII, a. 272, l. 180 [L. VIII, IV]. Ye.

Bartholomaei Cristini, *trigonometria linearis et discreta*. « Duo anguli cuiuslibet anguli sphaerici sunt aequisinu reliquio » maiores... ».

Praeponuntur, fol. 1-3, *theoremata Clavii de triangulis rectilineis et sphaericis*.

Codex, cum figuris et tabulis sinuum et secantium, habet folia 146.

Cod. 47 chart., saec. XVI, a. 292, l. 210 [L. VIII, LXXXIII]. N.

Hieronymi Pici, *de motu gravium et levium, utrum scilicet postquam sortita sunt formam specificam a seipsis vel ab extrinseco moveantur*. « In hac materia inter omnes physicas difficul-» tates subtilissimas, servabo ordinem ... », folia 40.

Auctor, presbyter beneficiatus ecclesiae d. Marci Venetiarum, nuncupat opus Leonardo Lauredano duci Venetiar. epistola quae inc.: « Quum, princeps serenissime, Mercurii illud legerem : » magnum, Asclepi, miraculum est homo... ». Hoc idem dedica-

(1) *Biblioth. scriptt. societ. Iesu*, p 59.

tionis exemplar habet folio 4 titulum ornatum picturis ac insignis gentis Lauredanae.

Cod. 48 chart., saec. XVIII, a. 193, l. 130 [L. VIII, CXV]. V.

Simonis Stratico, *additamenta autographa* ad opus impressum: *Clarissimi viri d. De la Caille lectiones elementares mechanicae seu brevis tractatus de motu et aequilibrio.* Venetiis, 1774, p. XII, 212, 8.°, cum figuris. Foliis vacuis insertis annotationes plures sua manu addidit Stratico, praesertim anno 1784.

Cod. 49 chart., saec. XVIII, a. 233, l. 157 [L. VIII, CXVII]. V.

Eiusdem, *series propositionum quas demonstrabit hoc anno litterario* [1772-1773] *in patavino gymnasio publicus professor ad mathesim et nauticae theoriam. Continet elementa mechanicae et staticae, earumque varias applicationes, ac praesertim ad theoriam architecturae civilis et nauticae.* Patavii, 1772, pag. LVI, 8.°, cum tabula aere sculpta. Auctor chartis operi insertis addidit manu propria notas et figuras.

Cod. 50 chart., saec. XVIII, a. 230, l. 150 [L. VIII, CXVI]. V.

Eiusdem, in patavino gymnasio ad mathesim et nauticae theoriam professoris, *praelectiones habitae ann.* 1772-1773, *de statica ac mechanica, iuxta seriem propositionum typis evulgatam anno* 1772 [ut codice antecedenti].

Eas autographas, nitidioribus characteribus, nullis appositis notis, cum figuris, auctor sua manu conscriptas edendas paraverat.

Cod. 51 chart., saec. XVIII, a. 230, l. 145 [L. VIII, CXVIII]. V.

Eiusdem, *praelectiones autographae triginta novem, habitae ann.* 1773-1774, *iuxta syllogen propositionum italice conscriptam, eodemque anno typis editam de hydrostatica et hydraulica.*

Cod. 52 chart., saec. XVIII, a. 217, l. 150 [L. VIII, CXIX]. V.

Eiusdem, *praelectiones autographae numero viginti novem habitae anno* 1776-1777, *de hydraulica et hydrostatica, iuxta Bossut.*

Codd. 53-54 chart., saec. XVIII, a. 197, l. 125 [L. VIII, CXX-CXXI]. V.

Eiusdem, *additamenta,* duplici exemplo inserta, operis impressi: *Clarissimi viri De la Caille, lectiones elementares opticae, ex editione parisina anni* 1756 *in latinum traductae.* Venetiis, 1733, p. 207, 8.°, eo pacto ut appendicem operi pararet, veluti ab initio codicis primi ipse Stratico nuntiat.

Cod. 55 chart., saec. XVIII, a. 290, l. 208 [L. VIII, LXII[a]]. G.

Andreae Musali, *perspectiva. Liber quintus in quo continentur quatuor capita :* 1. *theorica perspectivae ;* 2. *praxis perspectivae ;* 3. *perspectiva militaris quae vulgo* cavaliera ; 4. *corporum reflexus.*

Codicem, folior. 73, cum figuris geometricis concinne exscripsit Ioannes Filippini.

Cod. 56 chart., saec. XVIII, a. 202, l. 135 [L. VIII, LXXXVIII]. N.

Perspectiva practica. « Perspectiva practica est ars quae do-
» cet modum quo describuntur ita corpora in superficie, ut ocu-
» lus . . . ».

Auctor, *necessaria tantum et quae sparsim in aliis reperiuntur, in compendium redigens,* trifariam tractatum partitus est : 1. de superficie, puncto, linea, angulis et reliquis elementis mathematicae; 2. quaedam ad opticam, *ut melius ea quae de perspectiva practica docemus, intelligantur ;* 3. de modo facili et practico obiecta corporea describendi.

Codicem, fol. 98, ornant diagrammata vària tum ex geometria, tum ex physica sumpta.

Cod. 57 chart., 1399, a. 298, l. 210 [Z. L. CCCXXXV]. E.

Mag. Blasii de Parma, *super perspectiva communi dubitationes*. « Quaeritur utrum pro visione causanda necessarium sit po- » nere species diffusas ab obiecto in oculum . . . ».

Auctor [de quo pag. 153] rem mathematicam potius quam physicam in tractatione consultius attingit. Opus bibliothecis Vaticana Ambrosiana, Laurentiana, Barberina occurrens, egregie descripsit Angelus Bandinius (1).

Codex, una manu foliis 97 exscriptus, finit: « Expliciunt » quaestiones super perspectiva, scriptae anno Domini 1399.

Cod. 58 chart., saec. XVII, a. 213, l. 151 [L. VIII, XII]. Ye.

De fluidorum doctrina. « Sit syphon multipliciter tortuosus. » Constat ex dictis 119 et 120 primi spiritalium nostrorum... ».

Appendices et supplementa ad opus nobis desideratum.

Quod in codice fol. 103, manu eiusdem ac proxime antecedens, animadvertendum occurrit, id est: volumen Taurini conscriptum a die 24 maii 1616 ad 18 iulii 1622, ab intercalaribus indiciis metheorologicis et notis historico-politicis deprehendo. Modo, si codicem cum antecedenti aliisque Bartholomaei Soveri in Marcia exstantibus confero, scripturam eandem considero, locum quo eius codices mss. delitescebant expendo, Romae incolatum [de quo codice L. VIII, VI] in mentem reduco, omnes ab auctore eodem profectos censeo.

Cod. 59 chart., saec. XVII, a. 266, l. 183 [L. VIII, XLVI]. O.

Bernardi Benvenuti, empolitani, *adversaria*, f. 140.

Ea de veterum ponderibus et mensuris ex antiquis novisque

(1) *Catal. codd. mss. biblioth. Laurent.*, t. II, col. 36.

scriptoribus in hoc volumen Benvenutius congessit, quae ad integrum ipsa de re tractatum efformandum pene sufficiunt. Quaenam aetate sua, quaeque olim eorum apud Florentinos ratio fuerit, passim adscribit: eoque in argumento de Luitprandi pede, mensurae genere iampridem Florentinis, dehinc Insubribus usitato, multa eademque exquisita profert, quae se Mabillonio anno 1686 Florentiam perlustranti dedisse, ut mitteret ad Cangium, annotavit. Ac reapse Mabillonius, a quo horum *adversariorum* auctorem cognovi, in *itinere italico* [p. 177] ea de mensura cum Benvenutio se collucutum fatetur, et eorum, quae is in *adversaria* refert, summam exponit. Ob hunc ipsum Luitprandi pedem praecipue illustratum, auctor innotuerat in *historia principum Etruriae* a Cosmo ab Arena descripta (*Addiz.*, p. XIII), qui, ut Dominicus Mannius, hac de re conscriptam ab eo dissertationem dum affirmat, ea quae codex noster habet, ac ex ipso in opuscula Calogeriana [tom. X, p. 149] translata sunt, prorsus indigitat. Plura deinde ad rem Florentinorum nummariam spectantia adducit, ex eorum praesertim tabulariis petita, quae ad leges de ea latas, monetasque cognoscendas egregie faciunt, quantique hae valerent, demonstrat: quae sane a scriptoribus novissimis evulgata fere omnia fuere; immo ex his ipsis *adversariis* partim sumpta: quod Antonius Graffionius apud Argelatium *de monetis Italiae* [t. IV, p. 149] probe affirmat. De vectigalibus itidem et dotibus apud Florentinos, nec non de ponderibus, mensuris et monetis Mediolani, Romae, Venetiis ac Ianuae, aetate sua receptis non pauca adiungit, opus namque de iis fere omnibus absolutum vir eruditissimus moliebatur, Boissinio si fides, qui apud Argelatium idipsum tradit [lib. cit., p. 98]. De Benvenutio fuse Mazzuchellius disserit in historia scriptorum Italiae.

Cod. 60 membr., saec. XIV, a. 355, l. 240 [L. VIII, XIV]. Ma.

I. ***Reprobationes Geber super almagesti Ptolemaei de Alfiladelfia, in quibus noscitur abbreviatio artis.*** « Scientia species habet, qua» rum melior, post scientiam fidei, est cuius scita sunt fixa..», f. 1-47.

Extremo folio: « Finis noni libri et est ultimus librorum com» menti Geber super almagesto Ptolemaei . . . ».

Opus, a Gerardo Cremonensi latine redditum est, et a. 1533 Norimbergae impressum, cum instrumento primi mobilis Petri Aponi. Sitne in codice hoc interpretatio Cremonensis haud scio, cum basileensem editionem Marcia desideret.

Auctor *Geber* [et *Giaber, Geberus, Gebyr, Grebus*] Ben Haianus, aliis filius Affla, hispalensis, artis chemicae peritissimus fuit. Qua aetate vixerit incertum, dum Petrus Hispanus saeculo XVI opus laudaverit *ante aliquot saecula arabice scriptum*.

II. Albategni, *liber in numeris stellarum et in locis motuum earum experimenti ratione conceptorum, latine redditus a Platone Tiburtino*. Capitula 57. « Liber Machometi, filii Gebyr, qui vo- » catur Albategnus, in numeris stellarum . . . », f. 47-85.

Mohamad Ben Giaber Ben Senan Abu Abdalla, assyrius harranita, vulgo Albategnus, ex oppido Ban, fuit astronomus celebris, de quo *arabica philosophor. bibliotheca*, I, p. 343.

Ex hac ipsa interpretatione opus anno 1357 Norimbergae impressum fuisse, Heilbronnerus tradit in *historia matheseos*, p. 630, de quo penes ipsum esto fides. Bononiae impressum a. 1645, curante Bernardino Ugolotto, ego vidi, qui Platonis interpretationem, cum scholiis Ioannis Regiomontani, de bibliotheca Vaticana evulgare se profitebatur.

Platonis Tiburtini nomen satis obscurum est, ut proinde eum saeculo XVI floruisse vir quidam ex historiae peritissimis putaverit (1), cum ceteroquin saeculis tribus antiquior plane fuerit. Exstat in bibliotheca Riccardiana (2), quae Florentiae est, *iudiciorum Almansoris* interpretatio, ex arabico textu a Platone peracta in civitate *Barchinia*, eadem quae cum *Hermetis aphorismis centum* de secretis astrologiae, Venetiis a. 1492 impressis, prodiit, itidemque *quadripartito Ptolemaei* Venetiis, an. 1519. *Theodosii Tripolitae sphaerica* et Æneae librum *de pulsibus et urinis* ex arabico quoque reddidisse constat; iamque Theodosiani operis interpretatio, aliis additis, aliis mutatis, a. 1508 Venetiis edita est. In bibliotheca vero fratrum Praedicatorum s. Marci florentina, servari r. Asavasordae *librum Embudorum* seu *de planimetria* a Platone ex

(1) Tiraboschi. *Storia della letteratura italiana*, t. VII, p. I, p. 410.
(2) Lami. *Catalog. mss. biblioth. Riccard.*, p. 9.

hebraico latine redditum, anno Arabum 600, Christi 1252, Franciscus Antonius Zacharias in *itinere italico* annotavit, p. 168.

Cod. 61 chart., 1449-1450, a. 290, l. 216 [L. VIII, XVI]. F.

Expositio Haly Heberodoam super quadripartitum Ptolemaei. Prologus inc.: « Dixit Ægidius Parmensis de Tebaldis, lombar» dus, de civitate parmensi: scire et intelligere gloriosum est... »; tractatus primus: « Verba quae dixit sapiens Ptolemaeus in arte » iuditiorum astronomiae super hiis . . . », f. 1-101.

Opus, libris quatuor, venit quoque nominibus *de apotelesmatibus — quadripartitae constructionis -- de astronomiae iudiciis.* Sub fine: « Explicit commentum Haly super libro quatuor tracta» tuum Ptolemaei Phelusiani, scriptum Venetiis, a. 1449, et fini» tum die 8 octobris per me Andream Bonum, physicum, artium » et medicinae doctorem ».

E prologo discimus, auctoris Ali Ben Redhvan commentum arabice exaratum fuisse (1), quod postea, iussu Alphonsi regis Castellae, hispanice versum, demum Ægidius de Parma latine reddidit.

Commentator, medicus aegyptius, quinto aegyrae saec. [aerae nostrae undecimo] nobilis, plura edidit de medicina et astronomia.

II. Eiusdem, *exempla nativitatum,* astrologice, f. 101-105.

Auctor ita de se praeludit: « Volo in hoc capitulo tibi dare » exemplum nativitatum, ut melius intendas quidquid locuti fui» mus in eis. Prima nativitas est mea. Ego natus fui in terra Æ» gypti, in loco in quo divisit Ptolemaus terram Ægypti in dua» bus partibus, quando locutus fuit de figura terrae, et latitudo » illius loci est 30 graduum, et fuit in 356 annis here Regem» daguet . . . ».

III. Ptolemaei, *liber centiloquii, cum commento Haly.* Textus inc.: « Dixit Ptolemaeus. Iam scripsi tibi, Yesure, de hoc quod » operantur stellae in hoc saeculo... »; commentum: « Scientia » stellarum ex te et illis est. Astrologus enim debet rem spiri-

(1) Id confirmat exemplum codicis nongentesimi octavi escurialensis. V. Casiri. *Biblioth.*, I, p. 347.

» tualiter . . . » ; finit vero : « Et ego Deum precor ut te diligat, » quoniam perfecta est huius libri translatio 17 die mensis mar» tii, 12 die mensis gumedi secundi, anno Arabum 530 », f. 105-116.

Infra : 1450, *die 26 maii, hora noctis prima.*

Centiloquium idem est ac *aphorismi astrologici — centum aphorismi — centum sententiae ad Syrum fratrem.*

Codicem possederat primum anno 1473 Benedictus Longo quondam Laurentii, anno 1572 Antonius Querengus canonicus patavinus, cuius nomen legitur foliis primo et extremo. Hunc eundem notat Tomasinus in bibliotheca canonici Flavii Querengi, philosophiae moralis in gymnasio patavino professoris, asservari (1).

Cod. 62 membr., saec. XIII, a. 310, l. 217 [L. VIII, X]. Ma.

Cl. Ptolemaei, *almagestum.* « Liber iste, praecepto Maimo» nis, regis Arabum, qui regnavit in Baldach, ab Alahazez filio » Ioseph, filii Maire Arismetici et Iergie filio filie Elbe christiano » in XII.° et CC.° sectae Saracenorum translatus est ; qui qui» dem liber est magnus dictus *almagesti,* quem Ptolemaeus Phe» leudensis, de scientia stellarum et motuum qui sunt in caelo, » conscripsit . . . ». Quae quidem verba usque *translatus est, in vetustissimo almagesto latino ita me memini legere,* inquit Iosephus Scaliger, *de emendatione temporum,* lib. V, p. 394 editionis genevensis 1629 ; nisi quod pro *Alahazez* legit *Alhazer,* pro *Iergie Serigo* [codex serius emendatus *Sergio*], *filio* pro *filio filiae.*

De interpretatione arabica, uti quidem videtur, hic sermo est, Alhagiagi Ben Mathari, quam commemorat *bibliotheca philosophorum arabica* apud Casirium (2), et anno aegirae 212, Christi 827, iussu Mamonis seu Almamonis Mussulmanorum califi, factam Ricciolius in *chronologia mathem.,* p. XLIII, Vossius *de scientiis mathematicis,* cap. 35, § 2 et alii statuunt.

Opus inc. : « Bonum, Domine, fuit quod sapientibus non de-

(1) *Biblioth. ms. patavina,* p. 88.
(2) *Biblioth. arabica matritens.,* t. I, p. 349.

» viantibus visum est, cum partem speculationis a parte operatio-» nis diviserunt, quae sunt duae sapientiae partes... »; desinit: « honestum est ut ponamus hic finem libri ». Ex iis interpretationem a Gerardo Cremonensi (1) prodiisse deprehendere licet; in codice siquidem Laurentiano qui huic respondet a Bandinio relato, t. III, p. 312, haec ad calcem sunt: « Finit liber Ptole-» maei Pheludensis, qui graece *megaliti* [Μεγάλη σύνταξις], ara-» bice *almagesti*, latine vocatur *vigil*, cura magistri Thaddaei » Ungari, anno Domini millesimo CLXXV Toleti consumatus, » anno autem Arabum quingentesimo LXX mensis octavi XI » die, translatus a magistro Girardo Cremonensi de arabico in » latinum ». De almagesti vero interpretatione a Gerardo Cremonensi facta testis idoneus adest Franciscus Pipinus in chronico a Muratorio edito (2). At vero eadem anno 1515 Venetiis, per Petrum Liechtenstein, in folio typis edita quoque est. Interpretationem aliam ex arabico idiomate latine factam fuisse, iussu Friderici II imperatoris, Blanchunus (3), Vossius (4), Milliet de Chales (5), Bullialdus (6) aliique affirmant. Eadem fortasse est, quam veluti anno 1230 elaboratam codex Oxionensis habet, a Fabricio allatus (7).

Codex eleganter, etsi non satis accurate, exaratus, figuras atque tabulas habet suas; quin etiam in marginibus varias lectiones et additamenta de alio exemplari saeculo XIV sumpta, per totum opus offert: in calce folii primi legitur notarii subscriptio: 1399, 18 *iulii. Contardus vidit.*

Cod. 63 membr., saec. XV, a. 340, l. 232 [Z. L. CCCXXVIII]. B.

I. *Epitome almagesti Ptolemaei, libris tredecim.* Dedicatio inc.: « Admiranti mihi saepenumero vel potius graviter et ini-

(1) Vide Boncompagni Baldassare. *Della vita e delle opere di Gherardo Cremonese, traduttore del secolo duodecimo.* Roma, 1851, 4.°

(2) *Scriptt. rerum ital.*, t. VII, p. 662.

(3) *Chronol. mathem.*, p. 58.

(4) *Scientia mathem.*, c. 35, § 28.

(5) *Cursus mathemat.*, t. I, tractat. prooem., p. 83.

(6) *Prolegom. ad astronomiam philolaicam.*

(7) *Biblioth. graeca*, t. IV, p. 213.

» que ferenti tam raros esse aetate nostra... » ; textus : « Recte » profecto meo iudicio, nobiliores philosophi, o Syre... », f. 1-117.

Magister Georgius de Feuerbach, ***Bessarionis optimi et gratissimi principis desiderio satisfacturus, Ptolemaei almagestum*** seu ***magnae constructionis*** in compendium redegit. Moriens, an. 1461, perficiendum reliquit magistro Ioanni de Kunigsperg, qui epitomen a praeceptore incaeptam, animum Bessarione confirmante, absolvit, huicque dicavit. Idem dedicationis exemplar, puto, quod a perito amanuensi exscriptum, littera inaurata et Bessarionis insignibus a principio ornetur.

Opus sub nomine ***Ioannis de Regiomonte*** ter editum est, nempe Venetiis a. 1496, ***arte impressionis mirifica*** Ioannis Hamman de Landoja. — Basileae, per Henrichum Petrum, a 1543 — Norimbergae, apud Ioannem Montanum et Ulricum Neuberum, a. 1550.

Georgius de Feuerbach, vulgo ***Peuierbach,*** noricus, a. circiter 1445 docuit primum Bononiae, dein astrologiam in archigymnasio patavino tradidit. Cito ad viennensem academiam contendit, ubi scholam astronomiae instituit, quam disciplinae instaurator habitus, ad extremum vitae diem tenuit. V. ***Gassendi Petri,*** opera. Lugduni, 1658, V, p. 519-522.

Ioannes Mullerus, ex Regiomonte Franconiae alemannice ***Kunigsperg*** [*Königsberg*], latine ***de Monte regio, de Regiomonte, Regiomontanus*** quoque appellatus, Patavium sub fine a. 1463 accessit. Bessarione cardinali commendante, in album professorum archigymnasii patavini cooptatus, Alphraganum exposuit, qui liber Norimbergae, cum aliis, praelo commissus est. Romam ad corrigendum calendarium accitus, ibi a. 1476 obiit. Eius vitam fuse conscripsit Petrus Gassendus loco c., p. 522-534.

II. Menaelai Alexandrini, ***sphaericorum libri tres,*** f. 120-257.

Sub fine legitur : « Finit Menaclaus de sphaeralibus figuris ». Animadvertendum est non parum ab editione messanensi codicem discrepare.

« Menaelaus, qui et Mileus, geometra praestantissimus per » annos ferme centum ante Ptolemaeum, stellas Romae ac Rhodi » observasse narratur in ipsis ***magnae constructionis*** libris, ubi » Ptolemaeus suas cum illius observationibus confert ». Sic in

Theodosii, sphaericorum elementorum libri III ec. *Menaelai sphaericorum libri tres.* Messanae 1558, f."

Cod. 64 chart., saec. XV, a. 290, l. 208 [L. VIII, LXVI]. Mg.

Eiusdem, *liber primus commentationum in centum sententias Ptolemaei.*

Libro primo quinquaginta tantum commentationes offeruntur.

Codex, folio extremo 78, anno MCCCCLXXVII notatus, pluribus scatet mendis. Folio primo delineata occurrunt insignia familiae venetae Barbaro.

Cod. 65 chart., saec. XV, a. 284, l. 196 [L. VIII, LXVII]. Mg.

Ioannis Ioviani Pontani, *libri duo commentationum in centum sententias Ptolemaei, ad ill. principem Federicum, ducem Urbini.* Dedicationis littera inc.: « Tametsi publicarum rerum ad» ministratio, bellique gerendi cura, deterrere me iure possent... »; textus vero: « Nec medici, nec moralis philosophi sola est cogni» tio, sed quaedam etiam operatio . . . ». Folia 150.

Opus excuderunt haeredes Philippi Iunctae, Florentiae an. 1520, et Basileae Andreas Cratander, mense septembri, a. 1531.

Auctor, caeretanus ex agro spoletano, a. 1426 natus, apud Ferdinandum I regem Neapolis et filium Alphonsum II gratia valens, obiit a. 1503.

Cod. 66 chart., saec. XVII, a. 194, l. 150 [L. VIII, VI].

Bartholomaei Soveri, *geometrica et astronomica varia.*

a. *De refractione,* f. 2-34.

b. *De epicyclis,* f. 34-51.

c. *Nonnulla ad theoricam planetarum pertinentia,* f. 52-64.

d. *Theorica solis,* f. 64-97.

e. *De logarithmis,* f. 97-109, 110-122.

f. *De paralaxi astronomica,* f. 109-110.

g. *De sectionibus conicis nonnulla,* f. 122-157.

Auctor, Corberiae Friburgi apud Helvetos natus, a prima aetate fratrum societatis Iesu contubernio usus est. Grandior factus, cum in Sabaudiam secessisset, duorum virorum nobilium praefuit studiis. Hinc Romam visendi causa profectus, proprium sua manu descripsit iter a die 5 februarii ad 5 maii, anno 1621 [quod nostro codice quarto, classis sextae italorum insertum est]. Bibliothecae ducis Sabaudiae praefectus, Mauritii principis [serius cardinalis] a liberalibus studiis, Romam reversus a. 1623, tandem a. 1624, geometriae et mechanicae in archigymnasio patav. tradendae, conductus est, loco Io. Camilli Gloriosi Neapolim revertentis. Lenta febre contabescens, mortuus est die 23 iulii, anno 1629. Eius opus posthumum *de recti et curvi proportione* praelo commisit Patavii, a. 1630, amicissimus Guillelmus Soverus.

Codex autographus, cum duobus consequentibus ac italo, de quo supra, confirmat a Philippo Tomasino nunciata : « Opera » eius inchoata in bibliotheca publica Patavii asservantur » (1).

Cod. 67 chart., saec. XVII, a. 186, l. 126 [L. VIII, VIII]. Ye.

Eiusdem, *geometrica, physica et astronomica,* videlicet :

a. *De refractione,* f. 1-4.

b. *Nonnulla ex libro Iordani de Nemore et incerto auctore de ponderibus,* f. 5-7.

c. *Philotaei, propositio de trianguli area,* f. 7-9.

d. *Observationes circa perspicilla batava,* f. 10-17.

e. *Epistola gallice commendatori Amelot Neapolim. Romae,* 1521, 5 *maii,* f. 20-22.

f. *Ex novo organo Franc. Verulamii,* f. 22-24.

g. *Aphorismata philosophiae,* f. 24-44.

h. *Observationes circa cometen anni* 1618, f. 49-50.

i. *Observationes ingolstadienses p. Ioannis Cyssati,* f. 50-59.

k. *Quaestio geometrica Sovero proposita Patavii a Iacobo Romano, filio Adriani Romani, belga, a.* 1625, *ian.* 14, f. 60-62.

l. *Invenire radicem quadratam fractionis,* f. 63-65.

(1) *Elogia.* Patavii, 1644, p. 271.

Cod. 68 chart., saec. XVII, a. 170, l. 129 [L. VIII, VII].

Eiusdem, *astronomica varia*, scilicet:

a. *De ephemeridibus, epochis, annis, mensibus, diebus, domibus*, f. 1-25.

b. *De prognosticis*, f. 27.

c. *De motibus caelestibus*, f. 28-37.

d. *De eclipsibus*, f. 39-40.

e. *De zonis*, f. 53-61.

f. *De antipodibus*, f. 62-67.

g. *De climate*, f. 68-69.

Cod. 69 chart., saec. XVII, a. 316, l. 216 [L. VIII, CXXIII].

Cornelii Malvasiae, *exempla epistolarum de re astronomica ad varios et variorum ad ipsum*, annis 1663-1666, latine et itale.

Harum sexdecim auctor, senator bononiensis [a. 1628], armorum dux, astronomiae studiis praestans, dedit Laurentio Grimaldo, bonon. legationis Romae a secretis; Ioanni Dominico Cassini, matheseos ac astronomiae in bonon. archigymnasio professori; Francisco Levera; Io. Bapt. Ricciolio, soc. Iesu, theol., astronomo ac philosopho; Hilario a Lunevilla, cappucino, provinciae Lotharingiae provinciali; Petro Petito monluciano, arcium Galliae praefecto; Hieronymo de Silentiis; Leopoldo Etruriae principi; Michaeli Angelo Ricci. Reliquas undecim dederunt Malvasiae Io. Domin. Cassini, Io. Bapt. Ricciolius, Franciscus Levera, Petrus Petitus, Hieronymus de Silentiis, Carolus Moschenus; quibus additae binae Geminiani Montanarii Thomae Cornelio, in universitate Neapolis matheseos professori, et Carolo Rinaldini. Epistolas anecdotas puto, quippe a diligentissimo Fantuzzi omnino praetermissas (1).

1) *Degli scrittori bolognesi*. Bologna, 1786, V, p. 158-162.

Cod. 70 chart., 1544, a. 229, l. 168 [L. VIII, LXXVIII].

Nicolai de Comitibus, *tractatus astronomiae*. Praefatio inc.: « Astrorum sapientes de pluviis, nec non de ceteris similibus » aeris alterationibus . . . »; textus: « Dico itaque quod signa » caeli sunt duodecim, scilicet aries, taurus ec. . . . ».

Auctor patavinus, comes et eques, filio suo Nuymerio nuncupat tractatum, octo capitulis in particulas distributum, quem passim a. 1466 se exarasse fatetur: « Cum te ab ineunte aetate, » fili carissime, in nobili astronomiae scientia exercueris . . . ». Non eundem puto qui iuvenis Oriente, annorum 25 spatio, peregri» natus, itineris sui notitiam Poggio obtulit, serius itale a Ra» musio in *Navigazioni e viaggi,* prolatam.

Codex, fol. 96, finit: « Transcriptus Patavii, anno Domini » currente MDXLIIII ».

Cod. 71 chart., saec. XVI, a. 218, l. 151 [Z. L. CCCXXXVII]. E.

Alberti Magni, *astronomiae speculum.* « Quoniam quidam » libri apud quos non est radix scientiae, cum inimici verae sa» pientiae . . . », folia 19.

Auctor, philosophiae et germanae religionis momentis insistens, plura tradit de astrologiae libris licitis et illicitis.

Opus Rogero Baconi male tributum, recte sub Alberti Magni nomine pluries editum est.

Cod. 72 chart., saec. XVI, a. 210, l. 142 [L. VIII, XXVIII]. Mk.

Raymundi Lullii, *tractatus de astronomia.* « Deus, cum vir» tute tua et ad honorem tuum, incipit iste novus tractatus astro» nomiae. Cum plures sint homines qui scire desiderant verita» tem naturarum . . . . ideo ego Raymundus . . . ».

Tractatus bifariam divisus, finit folio 81: *Anno Domini MCCXLVII, mense octobris.* — Folium primum inscriptum: *Liber d. Grimani, cardinalis s. Marci.*

Cod. 73 membr., saec. XV, a. 247, l. 170 [L. VIII, XXII]. F.

I. *Liber de astronomia.* « Spera celi quater senis horis dum » revolvitur . . . », f. 1-36.

Dialogus est inter Nemroch discipulum et Ioannanconem magistrum, de rebus astronomicis disputantes, auctore anonymo, quem ex arabibus scriptoribus putarim. Figuris geometricis accedunt figurae virorum ac belluarum, rudiori penicillo effictae.

II. *Doctrina compoli.* « Quoniam, ut Platonis sonat senten- » tia, non solum nobis nati sumus, sed toti mundo... », f. 37-41.

Cod. 74 chart., saec. XVII, a. 144, l. 100 [L. VIII, XXV].

I. *Observationes astronomicae,* comparatione perpetua instituta calendarii Gregoriani cum Iuliano, ab anno ante natum Christum 141 ad 1700 aerae nostrae. Frequentiores occurrunt saeculo XVII, f. 1-190.

II. Annales politici Galliae, gallice compendio oblati, pro annis 1650-1682, methodo calendarii eadem, f. 193-224.

Cod. 75 membr., saec. XIV, a. 309, l. 210 [L. VI, XXIX].

Alphonsi, regis Castellae et Legionis, *tabulae astronomicae,* exinde dictae *Alphonsinae.*

Praeeunt canones isagogici, f. 1-16, tabulis numero 144, f. 17-89.

Serior manus inscripsit folio extremo horas ann. 1396-1412.

Cod. 76 membr., saec. XV, a. 337, l. 240 [Z. L. CCCXLI]. B.

Ioannis de Blanchinis, *tabulae astronomicae.*

Dedicatio Leonello, marchioni estensi, inc.: « Consideranti » mihi, dux Leonelle, et principatum tuum intentissima cogita- » tione contemplanti . . . »; textus vero: « Ptolemaeus qui in » suo libro almagesti tabulas composuit . . . ».

Textus, fol. 2-18, praeit tabulis [impressis a. 1493], f. 23-141.

Cod. 77 membr., saec. XV, a. 338, l. 240 [L. VIII, LXX]. Mm.

Eiusdem, *tabulae astronomicae.*

Folio 97 exstat *constructio tabulae Ioannis de Blanchinis, in aspectibus et proiectionibus radiorum.*

Foliiis quadraginta avulsis a principio, opellae inerant: *Primum mobile — spherae tres,* unde volumen incipit folio 41. Extremum 101.^{m} inscriptum est : *Loci Venetiarum Cappucinorum.*

Opercula ab extra insculpta : *Blanchini primum mobile ac spherae tres — Directiones in tribus sphaeris et schema — Thomas Ravennas,* evincunt codicem Thomae Rangonio, a studiis et urbe natali *philologo ravennati* dicto pertinuisse, qui medicus illustris reipublicae venetae, saeculo XV Venetiis occubuit.

Codicem hunc in indice bibliothecae Thomae Rangonii [L. XIV, 282], ad bibliothecam Cappucinorum Iudaicae translatae, sic descriptum lego : « Tabulae Blanchini, primi mobilis trium-
» que sphaerarum schematum directionum, ad Leonellum Ferra-
» riae marchionem, in pergameno manuscriptae, transmissae in
» folio a Meniate Corio Tyaneo, aur., fil., ac litteris ». Quod satis indicat, folia avulsa quadraginta et opus nunciatum et dedicationem complexa fuisse.

Cod. 78 chart., saec. XV, a. 298, l. 215 [L. VIII, XXXI]. B.

Tabulae astronomicae.

Ex tabulis persicis, quae cum isagoge, fortasse Isaaci Argyri, graece in codd. Marcianis CCCXIII, CCCXXVIII, CCCXXXIII et alibi exstant, excerptae sunt : explicationes quoque ex eadem isagoge huc translatae. Praefatio textui graeco ad initium hisce verbis respondet : « Persidarum regularum consistentia facta est
» a sapientibus ibidem existentibus primo anno Iasdagerdi Sa-
» riam regis Persarum, persicis utentibus annis ec. », f. 6-7.

Anno circiter 1424 opus totum compositum fuisse videtur. Inter tabulas persicis adiectas hae sunt : *Tabula ad inveniendum ferias kalendarum mensium Latinorum sive Graecorum,* f. 2 —

Regula diversitatum solis, secundum clima Rhodi hor. meridianae 14 $^1/_2$, *gr.* 36, *m. o.*, f. 55 — *Regula diversitatis latitudinis* ec., f. 56 — *Regula ascensionum secundum clima Rhodi horarum meridianarum* 14 $^1/_2$, *graduum* 36, *minutorum o. secundum Graecum*, f. 57 — *Regula rectae sperae medii caeli continens ubique secundum Graecum*, f. 58 — *Regula prima annorum incarnationis Domini et annorum mundi creationis, secundum Graecos, et annorum mundi creationis, secundum Hebraeos*, f. 63. Haec incipit ab anno Christi 1408, desinit in a. 1424.

Cod. 79 membr., saec. XIV, a. 316, l. 232 [L. VIII, LXXVII]. Yd.

I. Thomae Bradwardini, *de proportionibus velocitatum in motu*, f. 1-14.

Opella, mutila in principio, finit: « Ista ergo sufficiant pro » sententia arithmeticae Brabornardini ».

Prodiit Londini, 1495; Venetiis, 1505.

II. *Tractatus quadrantis.* « Geometriae duae sunt partes, » scilicet theorica et practica; theorica est quae sola mentis... », f. 14-17.

Pars duplex, scilicet *de compositione quadrantis*, et *practica quadrantis novi.*

III. *Nomina instrumentorum astrolabii.* « Nomina instru» mentorum astrolabii sunt haec: primum est armilla suspenso» ria ad capiendum ... », f. 18-19.

Habet opella auctorem Ioannem a Nemore.

IV. *Euclidis,* elementa geometriae, cum commentariis, f. 20-98.

Folia desunt a principio. Sub fine legitur: « Ista geometria » et arithmetica sequens est mei M. Nicolai Pierviviani de Casal» morio Salerni, Parisiis morantis, currente anno Domini nostri » Iesu Christi 1406 ». V. pag. 218.

V. *Tractatus quadrantis novi, compositus a magistro Prefacio hebraeo.* « Ars est operatio novi quadrantis editi a magistro » Prefacio marciliensi, operis utilitate, factionis facilitate, omnia » astronomiae mysteria ... », f. 131-136, 125.

Tractatus diligenter correctus a Petro de Sancto Amando Parisiis, differt a tractatu eiusdem auctoris, fol. 42-57 codicis [L. VIII, 63].

Prefacius, nomine quoque *Profacius, Profaças, Prophiat, Peripoth, Peripet, Prifot, Prevôt, Propheta,* de Marsilia, hebraice dedit tractatum, quem latine transtulit magister Hermengardus Blasin. V. Steinschneider. *Catal. libr. hebr. in biblioth. Bodleiana.* Berolini, 1852-1860, verbo *Prophiat.*

VI. Gerardi Cremonensis, *theorica planetarum,* f. 126-130. Finit: « Explicit theorica planetarum scripta per me Guidonem » Barboti ».

Non est opus Georgii Feuerbachii, vel Peuerbachii, quod in catalogo domestico antecessor meus Petrus Bettio testatus est.

Cod. 80 chart., saec. XVI, a. 200, l. 145 [L. VIII, XXXIV]. Ye.

I. *Theorica solis et lunae.* « Cum antiqui saeculi homines » viderent stellas maxime numero erraticas vario incedere mo- » tu . . . », f. 1-51.

II. *Astrolabium.* « Astronomia propter arduas quas an- » nexas habet difficultates, et ob multitudinem rerum . . . . », f. 53-77.

III. *In computum ecclesiasticum regulae brevissimae.* « Annis » Domini propositis adde 12 [quia iuxta nostrum modum sup- » putandi, Christus natus est] . . . », f. 78-81.

IV. *De inventione laterum ex angulis et angulorum ex lateribus in triangulis rectilineis.* Propositiones quatuor. « In defini- » tione sexta libelli de triangulis sphaericis docuimus arcum an- » guli sphaerici . . . », f. 83-86.

V. *Canones in tabulas Alphonsi.* « Ad diem propositum, » quando modus supputandi subest, quaeratur locus solis vel ex » ephemeridibus, vel ex astrolabio . . . », f. 90-94.

VI. *Compendium libri Archimedis, de arenae numero.* « Tem- » pore Archimedis, ut ipsemet refert, arbitrabantur nonnulli nu- » merum arenae . . . », f. 98-99.

Tractatum integrum, Geloni regi nuncupatum, leges in editione oxoniensi a. 1792.

VII. *Scientia sinuum.* Propositiones quindecim. « Dici vix » potest quantam habeat utilitatem et in rebus astronomicis et geometricis tractatio de sinubus . . . », f. 100-110.

VIII. *Propositiones quatuor ex praehabitis astronomiae applicatae.* « Sole existente in aequinoxiali circulo, reperire circum» ferentiam . . . », f. 110-114.

IX. *Opusculum continens varios modos inveniendi duas lineas medias proportionales inter quascumque duas lineas ; unde facile postea cubus quilibet duplicari poterit.* « Eratosthenes regi Ptole» maeo salutem. Tragicus quidam vetustissimus introduxit Minoa » creticum regem . . . », f. 115-121.

Excutiuntur modi varii Eratosthenis, Platonis, Heronis in mechanicis, Philonis Bysanthii, Philoponi, Dioclis, Pappi Alexandrini, Spori, Menechmi, Architae Tarentini, Nicomedis, Ioannis Buteonis. Scriptor addidit a principio : « Descripta sunt autem » fere haec omnia ex comentariis Eutocii Ascalonitae, in secundo » libro Archimedis de sphaera et cylindro ».

X. *De extractione radicum.* « Extractio radicum est inventio » numeri ex proposito numero, qui multiplicatur... », f. 124-131.

XI. *Algebra.* « Scopus huius artis, quam algebram dicunt, » est quantitates ignotas a qualitate aliqua sive aequatione in» venta manifestare . . . », f. 132-151.

Cod. 81 membr., saec. XIII, a. 135, l. 90 [L. VIII, I]. P.

I. *Algorismus.* « Omnia quae a primaeva rerum origine pro» cesserunt ratione numerorum formata sunt . . . », f. 1-13.

Auctor est *Ioan. de Sacrobusco,* ex Balaeo, *de scriptoribus anglicis,* cent. VI, n. 93, ac Trithemio, *de scriptoribus ecclesiasticis.* Sine auctoris nomine, *algorismus* [praxis arithmetica] prodiit cum *arithmet.* Boethii, a Iacobo Fabro explicata, Parisiis, 1503 et 1522.

II. *Tractatus de spera.* « Tractatum de spera 4 capitulis di» stinguimus, dicentes primo quid sit spera . . . », f. 14-37.

Hic tractatus Ioannis de Sacrobusco pluries, cum commentariis variorum, editus est.

III. Ioannis de Sacrobusco, *compotus.* « Compotus est scien- » tia considerans tempora ex solis et lunae motibus . . . » ; finit: « Explicit compotus magistri Ioannis de Sacro bosco, scriptus » hic anno Domini M.CC.LX.V amen », f. 38-76.

Exstat, cum superiore libello *de spera,* in editione parisiensi 1500 et antuerpiensi 1566. Tabulae chronologicae decem [fol. 77-81] accedunt, in quibus *tabula Dionysii sive Gerlandi, tabula Bedae, tabula de annis Arabum, tabula in qua anni Arabum et anni Domini collecti, nec non menses Arabum,* demum *tabula prima de compoto episcopi lincolniensis.*

IV. *Calendarium,* f. 82-87.

Hoc ad usum ecclesiae anglicanae exaratum fuisse liquet ex festis quibusdam Sanctorum, quae rubro charactere designata sunt, nimirum : die 20 martii, *s. Cuthberti episcopi ;* die 7 iulii, *translatio s. Thomae archiepiscopi ;* die 20 novembris, *s. Eadmundi regis ;* die 29 decembris, *s. Thomae martyris.*

V. A. M. Sev. Boethii, *de disciplina scholarium, libri tres.* « Vestra novit, Marciane, intencio de scolarium disciplina com- » pendiosum postulare tractatum . . . », f. 88-108.

Glossae nonnullae accedunt.

VI. *Quaestiones variae de Deo, angelis, visu triplici, cometis, fluxu et refluxu, gustus malignitate, nivis prolixitate, pluviae dulcedine, cum earum solutionibus,* f. 109-115.

VII. *Exempla algorismi.* « Tres fuerunt fratres quorum unus- » quisque duplavit domini alterius ad maritandum sororem suam..», f. 118-119.

VIII. *Normae variae de musice, cum notis musicis quadratis,* f. 119-120.

IX. *Tabula pythagorica dicta,* f. 121.

X. *Definitiones Ysidori.* « Deus est immortalis mens, incon- » templabilis celsitudo, forma multiformis, multiplex spiritus... », f. 122-123.

Non certe Isidori Hispalensis sanctimoniam et severitatem sapiunt quae de muliere auctor effutit : « Quid est mulier? Ho- » minis confusio, insaturabilis bestia, continua sollicitudo, inde- » ficiens pugna, cotidianum dapmnum, domus tempestas, solli- » citudinis impedimentum, viri incontinentis naufragium, adul-

» terinum vas, perpetuum praclium, animal pessimum, pondus » gravissimum, alpis insaciabilis, humanum mancipium ». Eadem habes per compendium cod. 179 [p. 129], tributa Secundo philosopho.

Cod. 82 chart., saec. XVI, a. 277, l. 212 [L. VIII, LXXIII]. Z.

Matthaei Guarimberti, parmensis, *de radiis et aspectibus planetarum, opusculum.* Capitula octo. Prooemium inc.: « Per » aspectus et radios planetarum et stellarum, sciuntur acciden» tia et qualitates eorum... »; capitulum primum: « Primo videa» mus quid sit directio et quid sit dirigere, et quid aspectus... »; folia 46.

Editum opus Nurembergae, cum *quadripartito Ptolemaei*, a. 1535, titulo: « Hoc in libro nunquam ante typis aeneis in lucem » edita haec insunt ».

Auctor, Patavii studiis philosophicis et medicis institutus, in eo gymnasio artium doctor renunciatus est a. 1370. Canonicus parmensis, ac archidiaconus a. circiter 1377 electus, ad annum usque 1401 in actis eius ecclesiae occurrit.

Cod. 83 chart., saec. XV, a. 208, l. 153 [L. VIII, XIII]. F.

Gerardi Cremonensis, viri clarissimi, *theorica planetarum.* « Circulus eccentricus vel egressae cuspidis vel egredients centri, » est qui non habet centrum suum . . . », folia 21.

De opere frequenter praelo commisso disserit copiose Balthassar Boncompagni in: *Della vita e delle opere di Gherardo Cremonese* ec. Roma, 1851, 4.°

Cod. 84 membr., saec. XV, a. 288, l. 205 [Z. L. CCCXL]. P.

Magistri Thaddaei de Parma, *expositio super theorica planetarum, edita a magistro Gerardo de Cremona.* « Est enim sapien» tia rerum quae sunt, suique immutabilem substantiam sortiun» tur certa apprehensio veritatis . . . ».

Sub fine: « Expliciunt textus, videlicet theoriae planetarum,

» editus a magistro Gerardo Cremonensi; simul et expositio eius-
» dem, edita a magistro Thaddaeo de Parma, anno dominicae in-
» carnationis millesimo trecentesimo decimo octavo, duodecimo
» mensis iulii, ad communem utilitatem scolarium Bononiae stu-
» dentium in medicina — Hermanus de Mundo scripsit ».

Idem opus habet codex I, 90 bibliothecae Ambrosianae mediolanensis, scriptum *per Iacobum Schonloip de Prussia, anno Dom.* 1441.

Ludov. Muratorius in *Dissertaz. sopra le antichità d' Italia*, t. III, dissert. XLIV, tractatum ideo exaratum putat ut Gerardi de Cremona *theoricam* explanaret; additque Nicolai Antonii, asserentis auctorem carmonensem ex Hispania, opinionem esse refutandam.

Codicis, fol. 80 eleganter exscripti, cum initialibus auro pictis, dedi ipse exemplum a. 1851 Angelo Pezzana, bibliothecae Palatinae parmensis praefecto.

Cod. 85 membr., saec XIV, a. 440, l. 278 [L. VIII, XVII].

Ioannis Dondi, *planetarium*. Partes tres, folia 43.

Opus anecdotum, *astrarium* quoque appellatum, summa arte construxit Io. Dondus patavinus, saec. XIV; ac in codice descripsit et apparatu instrumentorum per diagrammata ornavit. De eo amplius erudiri cupidus, adeat opus Francisci Mariae Colle: *Storia scientifico-letteraria dello studio di Padova*, vol. III, pag. 186-190.

Cod. 86 chart., saec. XV, a. 239, l. 165 [L. VIII, LXIX]. Mm.

I. *Introductorium astronomicum*. « Sphaera, secundum Isido-
» rum, est species quaedam in rotundum formata ab eodem... »,
f. 1-10.

Differt ab introductorio Abdilazis vel Alcabiçi in codice [L. VIII, 33; Z. L. 444].

II. Thebit filii Chorae, *de imaginatione communi sphaerae*.
« Nos iuxta rectam imaginem inchoantes astrologiam intelliga-
» mus mundum esse... », f. 11-14.

III. Thebit filii Chorae, *in expositione almagesti.* « Æquator » diei est circulus maior qui describitur super duos polos orbis... », f. 14-21.

IV. —— *de motu octavae sphaerae.* « Imagina- » bor sphaeram aequatoris diei, et tres circulos in ea significa- » tos . . . », f. 22-26.

V. Campani Novariensis, *sphaera.* « Cunctus motus descri- » bit lineam, cum habeat situm in magnitudine, et nullam ha- » beat partem . . . », f. 27-64.

VI. —— *aequatorium planetarum.* Tractatus quatuor in capitula divisi. « Clementi patri et piissimo domi- » no, unico mundanae pressurae solatio, dom. Urbano quarto . . . », f. 87-169.

VII. Blasii Parmensis, *demonstrationes.* « Nuper theorica pla- » netarum aliquas demonstrationes et dubia circa materiam . . . », f. 175-216.

Observata in Campani Novariensis systema.

VII. *Incipit quod collegi expositione Thaddaei de Parma super theorica planetarum Girardi Cremonensis.* « **Circulus ec- » centricus.** Notandum quod iste liber exponit ea quae sub- » ponuntur in tractatu ad habendos veros motus planetarum... », f. 217-245.

Sub fine: « Explicit expositio theoriae planetarum secun- » dum Thaddaeum de Parma, scripta per Nicolaum Finum de » Concordia, anno Domini 1488, 24 die mensis ianuarii . . . ».

Differt in pluribus a textu codicis 84, pag. 261.

IX. *Tractatus de compositione chilindri et de usu eius.* « In » consideratione chilindri duo considerantur: compositio et u- » sus . . . », f. 245-246.

Folium extremum inscriptum: *Loci Venetiar. Cappucinorum.*

Cod. 87 chart., saec. XVII, a. 338, l. 244 [L. VIII, XXXVI].

Tychonis Brahe, *stellarum octavi orbis inerrantium accurata restitutio,* folia 27.

Dedicatio Rodulpho II imperatori data Wandesburgo, 2 ianuarii 1598, incip.: « Inerrantes stellae quod uniformiter semper

» distantes uniformi etiam cieantur motu ... » ; textus titulum praefert : *Tychonis Brahe, stellarum inerrantium, quotquot visui utcumque patent, numero millenarum, ex accuratissimis intra annos XX praeteritos maximis et nulli fallaciae obnoxiis organis, in ipso minuto tam quoad longitudinem quam latitudinem caelitus summa diligentia deductis observationibus, canonica expositio ad annum Christi CIↃIↃC completum accommodata.*

Exemplum, belle exscriptum cum indicatione in titulo *Wandesburgii anno CIↃIↃIIↃ,* fortasse ex impresso sumptum, quod caeterum haud mihi constat, auctor dono dedit inscriptum : *Inclytae atque illustrissimae Venetarum reipublicae submisse dono mittit Tycho Brahe manu pp.*[a] Idem cum codice compingi curavit opus *Tychonis Brahe astronomiae instauratae mechanica.* Wandesburgi, anno CIↃIↃIIC, f.°; nec non tegmen viridi serico ornari, quo auro impressae sunt religio et iustitia, monogrammate subscripto MH.

Cod. 88 chart., saec. XVI, a. 200, l. 148 [L. VI, CCII]. O.

Marcelli Squarcialupi, *responsio ad epistolam Thomae Erasti ad Andream Duditium.* « Annus iam est cum vir illustris Duditius ex Moravia, clarissimus autem orator Brutus ex Polonia » mihi scripserunt ... ».

Cum anno 1577 cometes effulsisset, rogatus a quopiam Erastus fuit, num revera, uti multorum tunc opinio ferebat, malum quid inde ominari liceret. Iudicium de cometarum significationibus ipse scripsit, annoque proximo vulgavit, quo opinionis illius vanitatem plane ostendit. Eandem cum Erasmo sententiam Squarcialupus, haud incelebris ea aetate philosophus, tenebat : hinc libello apud Rhaetos conscripto ad Andream Duditium virum clarissimum, de cometa in universum, atque de illo praesertim, qui anno 1577 visus est, in vulgi errorem cum paucis certavit. Magnam itaque a Duditio laudem tulit, eosque inter est habitus, qui philosophorum dogmata ingenio perpendere suo, iisque renunciare, ubi falsa cognovissent, auderent. Quum tamen de insito terrae calore nonnihil in Erasti iudicio Marcello displicuisset; *non modo* scilicet *a caelo, sed ab insito terrae calore ventos et fu-*

mos gigni, ac praeterea halitus a terrae calore, potius quam a stellis esse; qui calor in terrae visceribus omnia mutat, coquit, perficit, ut animalium calor; in hanc Erasti doctrinam pauca eo in libello ad Duditium ipse protulit. Ut legit Erastus, definitionem in Marcellum scripsit, tribus ad Duditium epistolis anno 1578 datis: quae quidem omnia cum Simonis Grinaei de cometa libellis anno 1580, basileensibus typis prodiere. Erasti defensionem hac ipsa responsione Marcellus oppugnat, quae sua ipsius manu in codice nostro est exarata, nunquam vero typis commissa. In tres eam partes tribuit, quarum prima a siderum calore et solis praesertim, magis quam a terreno, exhalationes proficisci, quum ratione, tum auctoritate demonstrat; altera Erastum in se futilia scripsisse contendit; postrema de cometis alia ab eo perperam tradita fuisse probat; in quibus pertractandis doctus et elegans auctor omnino est.

Is Plumbini, nobili Etruriae civitate, ortus, philosophiae et medicinae studiis apud nostrates, iuxta ac exteros inclaruit. Rhaetiam, Bohemiam, Hungariam, Poloniam peragravit, exul a patria, religionis causa. A Duditio Ioanne Michaele Bruto, aliisque doctis viris magno in pretio est habitus: non item ab Erasto, neque a Simone Simonio lucensi, a quo, Bruckero teste [*Histor. philos.*, IV, p. 288] libello anno 1585 Cracoviae edito, petitus est. Quae scripserit Simlerus indicat: iis attamen, praeter responsum ad Erastum, addenda epistola ad Faustum Socinum in *bibliotheca fratrum polonorum edita* [I, p. 329], et opusculum inscriptum: *Difesa contro la peste,* Mediolani, a. 1565 vulgatum.

Codex mutilus habet folia 111.

Cod. 89 membr., saec. XV, a. 290, l. 215 [Z. L. CCCXLII]. B.

Georgii de Peuerbach, *tabulae eclypsis solis et lunae.* « Tem-» pus coniunctionis vel opposicionis mediae luminarium . . . ».

Textum, anno 1460 exaratum, foliis 1-8 ab auctore exscriptum, excipiunt tabulae, fol. 10-59 belle coloribus nigro et rubro delineatae. Eas *waradienses* appellarunt, quod Ioannes de Monteregio episcopo waradiensi eas dedicasset.

Opus cum *tabulis primi mobilis Joannis de Monteregio* edi-

dit Vindobonae, primum, a. 1514, canonicus cathedralis viennensis Georgius Tanusteter Collimitius Lycoripensis, artium et medic. doctor, studiique viennensis in astronòmia professor, ex copia exemplari bibliothecae eiusdem facultatis.

Bessario sua manu scripsit sub initio: « Tabulae eclypsium » solis et lunae, noviter compositae per non minus philosophum » quam doctum, doctissimum tamen virum Georgium de Peuer- » bach, quas mihi legavit dum migraret ad caelos, cuius anima » requiescat in pace, anno 1461, mense aprilis ».

Cod. 90 membr., saec. XIV, a. 254, l. 195 [L. VIII, XXXII]. Mk.

I. Theodosii, *de speris libri tres, Campano interprete,* f. 1-35.

II. Milaei, *de arcubus* [figuris sphaericis], *libri tres,* cum expositione anonymi, f. 35-84. V. cod. 63 [pag. 249].

III. *Planispherium,* cum expositione anonymi. « Primum in » plano describere est singula puncta eius in plano quolibet or- » dinare, secundum similitudinem . . . », f. 84-90.

Edita opella habet auctorem Iordanum a Nemore.

IV. *Liber de speculis comburentibus.* « De sublimiori quod » geometrae adinvenerunt et in quo antiqui solliciti fuerunt.... », f. 90-96.

Opella in *Archimede* Maurolyci, Ptolemaeo tribuitur; ex arabico latine translata ab Antonio Gongana [Lovanii, 1548, 4.°] Archimedi; huius suppositum nomen videtur, ex sententia Gabrielis Naudaei [*Syntagma de studio militari*]; *liber de speculis comburentibus* ab editione oxoniensi absolutissima [1792] expunctus est.

Margines figuris geometricis diligentius expressis ornantur.

Cod. 91 membr., saec. XIV, a. 242, l. 174 [Z. L. CCCXXXVIII]. B.

Ioannis de Sacrobusco, *tractatus sphaerae.* « Tractatum de » spera quatuor capitulis distinguimus, primo quid sit spera, quid » eius centrum, quid axis spere, quid sit polus mundi . . . ».

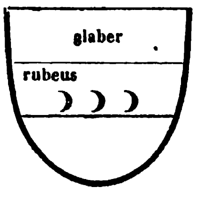
Codex, cum postillis aevi recentioris, numerat folia 8.

Cod. 92 chart., 1448, a. 303, l. 210 [L. VIII, XXVII]. Mk.

Scriptum clarissimi physici magistri Prosdocimi de Beldemandis, super tractatu sphaerae magistri Ioannis de Sacrobusco. Prooemium inc.: « Bonum enim quanto communius tanto melius. » Haec namque, mi care atque honorande frater .... » ; textus sphaerae: « Tractatum de sphaera quatuor capitulis... » ; commentum : « Quibusdam prolixitatibus in principiis librorum commu- » niter queri solitis praetermissis ... ».

Commentarium universum, belle scriptum fol. 113 cum figuris, quod nuncupat auctor Ioanni de sancta Sophia, medicinam et philosophiam in gymnasio patavino professo; editum est Venetiis anno 1531.

Sub fine legitur: « Et sic sit finis huius operis, per Prosdo- » cimum de Beldemando de Padua compilati, transcripti per » manus Iacobi Stripel, ad instantiam spectabilis Honofrii de » Strozis in castro Montesilicis, anno Dom. MCCCCXLVIII, XX » octobris ». Primo folio occurrunt insignia

Prosdocimus de Beldimando in gymnasio patavino astrologiae professor anno 1422, quaedam protulit geometrica, astronomica, arithmetica.

Cod. 93 chart., saec. XV, a. 300, l. 222 [L. VIII, LXXII]. Z.

I. *Tractatus de spera optimus et utilis valde,* f. 1-9, 11-25. Est Ioannis de Sacrobusco. V. pag. 259.

II. Gerardi Cremonensis, *theorica planetarum,* f. 26-37.

III. Ioannis Calderiae, *liber canonum astrologiae, ac totius orbis descriptio, ad Alphonsum inclytum regem Aragonum.* Dedicatio inc.: « Quamvis praeclare multa tum a philosophantibus tum etiam ab astrologis... »; textus: « Postquam naturalium rerum » omnes causae a philosophantibus vere ac subtiliter..... », f. 41-129.

Auctor, venetus, *physicorum monarcha* appellatus, medicus, physicae extraordinariae in archigymnasio patavino a. 1422 professor; ibì artistarum rector electus, eius studii promotoribus ad annum 1430 adnumeratur.

Operis, in decem libros divisi, quatuor tantum primi in codice occurrunt, quorum extremus finit: « unde refrenatio illa causatur » propter retrogradationem illam, et sic annullatum est ».

Alphonsus V, rex Aragonum et Neapolis, nomine *sapientis* et *magnanimi* regnavit ad annum 1458.

Cod. 94 membr., saec. XIV, a. 230, l. 170 [L. VIII, LXVIII]. Mo.

I. *Algorismus.* « Omnia quae a primaeva... », f. 1-8.

Auctor Ioannes de Sacrobusco.

II. *Novus quadrans multum utilis, correctus a magistro Petro de sancto Andomaro, anno Dom.* 1309. « Quoniam concedi» tur opus huius instrumenti ope astrolabii praevalere... », f. 9-32.

III. *Tractatus novi quadrantis compositus a magistro Prefacio hebraeo, anno domin. incarnacionis* 1288, *et correctus ab eodem anno Dom. millesimo trecentesimo primo.* « Cum stellarum » fixarum scientia sine instrumentis congruis minime complea» tur... », f. 32-57.

Folio extremo offeruntur gradus longitudinis et latitudinis civitatis Wratislaviae.

Differt ab opere tituli eiusdem, pag. 257.

Cod. 95 chart., saec. XV, a. 214, l. 154 [L. VIII, LXXXVI]. N.

I. Roberti Anglici, viri astrologia praestantissimi, *de astrolabio canones,* f. 1-37.

Praeit epigramma;

« Divinas artes et conscia sidera rerum
» Ætereosque orbes hoc breve pandit opus,
» Quo varios poteris caeli bene noscere cursus,
» Quaeque brevis fuerit, maxima quaeque dies.
» Omnia mensurat, complectitur omnia solus
» Hic liber, ad superos qui tibi monstrat iter.
» Vis fieri astronomus? Potes hoc, sed tempore parvo
» Hunc comitem exiguo qui tibi constat habe ».

« Cum plurimi ob nimiam quamque accurationem et magnam » scriptorum sententiam, canones astrolabii . . . ».

Cui, ex pluribus anglicis, Roberto tribuendum sit opus, res est in incerto: ego Roberto Conton vel Cothon, de quo in *Bibl. ms.*, II, p. 127.

II. *De stellis fixis ponendis in astrolabio, duobus modis* [itale]. « Quantuncumque che supra sia ditto a che modo se debbano » mettere le stelle fixe . . . », f. 37-41.

III. *Canon tabulae aequationis dierum.* « Nota. Si volueris » aequare dies intra tabulam aequationis dierum . . . », f. 44-48.

IV. *Plura, sine ordine, de motibus planetarum, cum tabulis*, f. 48-55.

V. *Tabula stellarum fixarum per magnif. dom. Marcum Sanuto, patricium venetum, de anno* 1501, *verificatarum per multas tabulas et per armillas accuratissimas, pro omnibus partibus in fronte tabulae descriptis, et est melioris ceteris aliis*, f. 55-60.

Cod. 96 chart., saec. XV, a. 210, l. 157 [L. VIII, LXIII].

I. Andali de Nigro, genuensis, *astrolabium*. « Si astrolabium » facere volueris, primo et ante omnia fac tabulam illius magni» tudinis . . . », f. 1-41.

Sub fine exscribitur: 1300, *die* 14 *iunii*.

Prodiit Ferrariae, a. 1475.

II. Profatii, iudaei de Montepessulano, *tractatus quadrantis*. « Quoniam scientia astronomiae non completur absque instru» mentis, fuit necessarium sapientibus . . . », f. 42-57.

Hic tractatus ineditus differt a tractatibus aeque ineditis *quadrantis novi*, occurrentibus codic. 79 [p. 257], 94 [p. 268], quod con-

firmant verba sub fine: « . . . . . et multae aliae quaestiones quae » omnes patere possunt tibi in hoc quadrante, sicut declaravi tibi » in circulo integro sive in astrolabio ».

Cod. 97 chart., saec. XVIII, a. 291, l. 215 [L. VIII, LXII.[b]]. G.

Andreae Musali, *introductio brevissima ad astronomiam et geographiam per triplum globum* seu *sphaeram*. « Partes tres in capita distributae, nempe de 1. *sphaera armillari;* 2. *sphaera geographica;* 3. *sphaera astronomica*. Sub fine appositae sunt figurae geometricae.

Codicem, fol. 69, belle exscripsit Ioannes Filippini.

Cod. 98 chart., saec. XIV et 1654, a. 202, l. 142 [L. XIV, CXC]. Z.

I. *Algorismus proscriptus de integritate, magistri Ioannis de Sacrobusco*. « Omnia quae a primaeva . . . », f. 1-8. V. codd. 81, 94 [pag. 259, 268].

Opus Ioanni de Sacrobusco minime tribuendum censeo, ex aliis codicibus, immo anonymi commentarium, quod exstat quoque in bibliotheca Bodleiana (1). Adde propositionum principia inesse, quibus addita expositio.

II. *Computus ecclesiasticus*. Capitula sex. Quum saepenumero » mecum ipse repeterem quonam pacto bonorum artium studiosis » scholaribus computisticam artem . . . », f. 10-17.

Quaedam compendio sumpta sunt ex *libello de anni ratione, computo ecclesiastico Ioannis de Sacrobusco*.

Opus utrumque saeculo decimoquarto exscriptum, cum litteris initialibus minio obductis.

III. *Il glorioso certame del trionfal martirio de' sacrosanti dieci Cretensi, descritto da d. Francesco Zen, canonico preposto nella cathedrale archiepiscopale di Candia, consecrato all' immortalità dell' ill. et eccell. sig. Marco Molin, proveditor general dell' armi in regno*. 1654, 10 *luglio*. « Stabilita ch' ebbe l' eterno » padre con sodi fondamenti la vera legge . . . », f. 23-42.

(1) Coxe: *Catalog. codd. mss. bibl. Bodl.* Oxonii, 1854, p. III, col. 533.

Auctor, avus Apostoli Zeni, serius iustinopolitanus episcopus electus est.

Cod. 99 membr., saec. XII, a. 258, l. 182 [L. VIII, LXXIX]. N.

Anonymi, *de computo ecclesiastico.*

Folio primo occurrit sistema planetarium cum figura solis in medio circulorum, inscripti: « Sol in medio planetarum totum » mundum calefacere et vivificare incunctanter videtur ». Praeit rhythmo ventorum descriptio:

« Quatuor a quadro consurgunt limite venti.
» Hos circum gemini dextra laevaque iunguntur,
» Atque ita bis seno circundant flamine mundum.
» Ex Oriente venis qui subsolanus haberis:
» Est tibi Vulturnus dessicans frigora iunctus.
» Eurus adest ingens, Orientem nubibus implens.
» Fulminis ecce faber, pluviis latissimus Auster.
» Euro Auster calidus decurrit frugibus aptus.
» Hinc sedet Euro Nothus, tepido spiramine comptus.
» Producit flores Zephirus, laxatque rigores.
» Africus ut graditur, nubes collidere fertur.
» Scit chorus hic mirum ventorum volvere girum
» Frigoribus densus. Rigat hic Septemtrio ventus.
» Circius hinc gelidus, nivibus seu grandine fretus.
» Inde carens pluviis Aquilo, canusque pruinis ».

Fol. tertio sunt aphorismi ex libro *Sapientiae.*

Fol. 14-20 habetur calendarium cum diebus festis, indiciis astronomicis, rhythmis astrologicis et agrariis, tabulis, diagrammatibus variis. Ex caelitum nominibus, annorumque seriebus, arguo calendarium in Gallia annis 1100-1158 exaratum.

Cod. 100 membr., saec. XVI, a. 312, l. 218 [L. VIII, XXVI]. Mk.

Peregrini Prisciani, *ortopascha.* Dedicatio pontifici inc.: « Di» nocratem architectum, cogitationibus et solertia fretum ac regiae » cupidum commendationis... »; textus: « Apud primos patres » illos et seniores hebraeos, temporibus etiam Moysis et Aaron... ».

Auctor, ferrariensis, philosophus, historicus et poeta, in lycaeo patrio, astrologiae professor; qua iurium Estensium principum et Ferrariae conservator, novem rerum ferrarensium volumina latine conscripserat. Post annum 1513 offert librum, obit a. 1525. Eius vitae declarandae et operis intentioni revelandae conferunt quae in operis nuncupatione Leoni papae X scripsit: « Mihi itaque, beat. pater, etsi natura ipsa staturam eam [Dino-
» cratis] non tribuit: faciem aetas non iam grandior deformavit:
» adversae valetudines crebrae vires satis detraxerunt. Etsi ab his
» sim iam defectus praesidiis, non sum veritus tamen, commen-
» dationis etiam pontificiae cupidus, ex Ferraria Romam ad san-
» ctitatem tuam in praesentiarum ire, non urbis unius formam,
» sed reformationem civitatis et reipublicae christianae totius
» necessariam quandam afferens. Pudet etenim nimium et maxi-
» ma ac nimis pudenda est contumelia, quam sacrosanctae reli-
» gioni christianae et nobis ovibus tuis, ignarum hebraicae duri-
» ciei pectus inferre non erubescit quotidie .... Sanctitas
» tua cognoscit pro sapientia sua quantum universa civitas et
» respublica christiana, pro honore etiam orthodoxae religionis
» suae, adversus tantas Hebraeorum et quotidianas in nos contu-
» melias cura, studio et opera tua indigent et opem in hoc a te
» supplex petat .... Munus hoc dignum te tanto duce ample-
» ctere. Corrige iam tantos errorres, et novum opus castigatum-
» ve, Deo etiam omnipotenti gratissimum, institue, ***suamque fa-***
» ***mam antiquo illi restitue computo Dionysiaco, et venerabili***
» ***etiam Bedae*** ».

Codex, fol. 15, picturis tenuioris formae est conspicuus, quarum quae binae in titulo referunt auctorem genibus flexis ante pontificem librum offerentem, ac Herculem laeva civitatem tenentem in castris coram Hercule Estensi [quod ad historiam Ferrariae se refert]. Tegumento, corio vitulino signato obducto, auro inscripta leguntur: *Ortopascha Prisciani Leoni Pontifici Maximo Thomas Ravennas ;* quod innuit volumen unum ex iis esse quae Thomas Rangonus ravennas Cappucinorum bibliothecae in Iudaica Venetiar., dono obtulit.

Cod. 101 chart., saec. XVI, a. 332, l. 232 [L. VIII, XXI]. F.

I. *Liber computi et kalendarii, et pertinentium ad illa; pulcherrimus enim liber est et clericis et laicis, discretis et virtuosis, et cupientibus honorem habere, utilis et valde necessarius.* Tractatus duplex. « Quoniam, sicut ait beatus Augustinus, sacerdotes » computum scire tenentur . . . », f. 1-18.

Est liber octavus operis Willelmi Durandi, episcopi mendensis: *Rationale divinorum officiorum,* frequentius editi, cum figuris lineari pictura expressis. Studium computi, seu artis inveniendi tempus paschale, numerum aureum, epactam, annos bissextos, motum lunae, quatuor tempora, aliaque eiusmodi statuta ecclesiastica clericis omnino praecipiebant, unde adeo frequens in codicibus mss. computorum numerus.

b. *Kalendarium stellarum et festivitatum duodecim mensium anni.* « Circumcisio Domini — Sancti Blasii episcopi et » confessoris . . . », f. 19-20.

c. *Tractatus de arbore divini amoris.* Distinctiones septem, f. 21-23.

Quaedam desunt a principio.

d. *De septem planetis.* Tractatus a principio mutilus, f. 24-32.

II. *De septem climatibus mundi, tractatus.* « Primum clima » dicitur Diamoreos, a *dia* quod est *de* et *mauros* i. *etiops* . . . », f. 32-35.

III. *De praelaturis provinciarum mundi.* « In civitate Ro- » mae sunt infrascriptae ecclesiae, quae patriarchales dicun- » tur . . . », f. 35-41.

Habentur tantum nomina praelaturarum, non praelatorum, Italiae; Dalmatiae; Albaniae; Hungariae; Apolloniae; Allemaniae; Provinciae; Burgundiae; Franciae; Normandiae; Aquitaniae; Guasconiae; Scotiae; Cataluniae; Hispaniae; Angliae; Daciae; Norvegiae; Svetiarum; Scotiae; Hiberniae; Sardiniae; patriarcharum, archiepiscoporum, et episcoporum ultramare; Antiochiae; Cypri; Bulgariae; Graeciae; Achajae; Cretae; Rhodi. Sub fine: « Et haec de praelaturis ecclesiarum subiectarum sum-

» mo pontifici romano dicta sufficiant ». Adduntur nomina dignitatum imperatorum christianorum, regum christianorum et Hiberniae.

IV. *De septem aetatibus mundi, incipiendo a creatione Adae et Evae usque ad divisionem imperii Romanorum, in duas partes, scilicet in imperium romanum et in imperium constantinopolitanum, per Constantinum imperatorem.* « Hic intendo originaliter et » succincte, tamen conclusive, describere singulas aetates . . . », f. 41-49.

Sub fine: « De illustrissima civitate Venetiarum in hoc li- » bro nihil est scriptum, quia volendo scribere gesta magnifica » civitatis praefatae, ab ipsius fundatione usque modo, et maior » liber et maior labor non foret sufficiens ad capiendum et de- » scribendum ipsius illustrissimae civitatis magnifica gesta, quae » per mare et terras, ab ipsius aedificatione usque nunc acta fue- » runt et aguntur in dies per illustres et sapientissimos viros, qui » ipsam illustrissimam civitatem rexerunt et regunt ad praesens, » mediante divino auxilio et intercessione beatissimi Evangeli- » stae sancti Marci . . . ».

V. *Conclusio huius operis tractantis de septem aetatibus mundi, incaeptis ab Adam usque ad tempus praescriptum.* « Sic ergo » viso discursu principatus mundi, apparet . . . », f. 49-51.

Compendium narrationis praecedentis, cum descriptione et diagrammatibus candelabri septem brachiorum, et Adam et Evae in paradiso terrestri.

VI. *Post haec, auctor fusius de historia ab Adam ad Christum, per quinque aetates distributa.* « Considerans historiae sa- » crae prolixitatem, verum etiam difficultatem scholarium . . . », f. 51-69.

VII. *Lunarium in quo reperiuntur coniunctiones et oppositiones lunae, et eclypses solis et lunae per anni circulum, festa mobilia, aureus numerus, et littera dominicalis.* « Incipit tracta- » tus multum utilis ex nobilissima arte astrologiae extractus... », f. 70-96.

Cum tabulae ab anno 1503 ad 1550 procedant, infero hanc codicis partem anno illo exscriptam.

VIII. *Narratio actorum* [*diebus* 7-15 *ianuarii,* 1538], *post*

obitum Andreae Gritti ducis Venetiarum, ad successorem eligendum, f. 97-99.

Cod. 102 membr., saec. XIV, a. 250, l. 165 [Z. L. CCCXLIII]. P.

I. *Practica astrolabii, secundum rememoratum* [Iordanum a Nemore]. Deficiunt tres regulae, f. 1-6. V.' pag. 257.

II. Prefacii, *almanach*. Prooemium inc.: « Quia omnes ho» mines naturaliter scire desiderant et magis res occultas supre» mas ... »; textus vero: « Ad notitiam dictorum canonum et » expositionem tabularum sequencium, praenoscendum est quod » istud almanach Prefacii iudaei ordinatum est et factum super » villa Montis pessulani ad meridiem illius diei ... », f. 6-9.

Auctor testatur tabulas [quae in codice deficiunt] de novo edidisse, sumens *computationis exordium ab anno Christi* 1300 *a prima die marcii*. De opere nihil in Steinschneider, voce *Prophiat*.

III. *Additamenta opellae* [mutila in fine]. « Quando per is» tud almanach volueris scire planetarum superiorum loca, sub» trahe ab annis Christi 1200 ... ». f. 9.

IV. *Calendarium saeculi XIV, charactere nigro et rubro, cum enumeratione dierum mensis a* 19° *ad* 0 *et a* 0 *ad* 19°, *quos dicunt intrantes et exeuntes*, f. 10-15.

Serius ac catalogus exscriptus, annotata sunt folio 10: 1414 *die* 26 *decembris, qui fuit dies Mercurii de sero, fuit eclypsis lunae*; folio 12: 1410 *currit* 0 *in quarta luna* — 1416, *restant* 48 *et restant X*; folio 13: 1443, *currit* 5 *in quarta luna et restant* 18; folio 14: .... *die* 22 *optubris, hora* 18 *matutina est domina Iohanna de Branchabus, et fuit dies Martis .... in aeterna pace requiescat, et currebat* 5.

V. *Tabulae binae ad inveniendum locum lunae, et principalis quae Gerlandi vocatur*, f. 16.

VI. *Liber Geafar astrologi, qui appellatus Albumassar, introductorius ad scientiam iudiciorum astrorum, interpretatus a Iohanne Yspalensi*. « Laus Deo qui creavit .... Hic est liber quem » edidit Geafar qui dictus est Albumassar astrologus Albalghi... », f. 17-95.

Sub fine legitur: « Perfectus est liber introductorii maioris

» in magisterio scientiae astrorum, editione Albumassar, et in-
» terpretatione Ioannis Hispalensis ex arabico in latinum, sub
» laude Dei et eius auxilio ».

Albumasar seu *Abulmasar*, qui et *Abi Maschar*, et *Geafar*, et *Giaphar ben Mohamad ben Omar*, persa balkhensis, praestantissimus de astronomia et astrologia iudiciaria scriptor. Etsi vini assiduus potor, obiit in urbe Vasetha, centenario maior, a. egirae 272. Opera eius plura Casirus in *bibliotheca arabico-hispana Escurialensi* passim nuntiat, quorum verosimiliter nostro respondet tractatus de astrologia apotelesmatica, nomine: *Simulacra caelestia, eorumque in corpora sublunaria influxus.*

Plures nomine *Ioannis Hispalensis* fuere, ex quibus qui fuerit interpres incertum est. Opinio est floruisse saeculo duodecimo. Opera astrologica et conscripsit et interpretatus et commentatus est. Vide Nicol. Antonii, *Bibliotheca hispana vetus*, t. II, p. 370-371.

VII. Aali, filii Achemeth, *in electionibus bonorum*. « Dixit
» Aali filius Achemet. Enibrani, rogasti me ut tibi librum de
» horis eligendis componerem, secundum electiones astrologorum,
» in omni inicio operum . . . », f. 96-106.

Duplex tractatus, primus *in utilitatibus electionum horarum*, alter *in electionibus particularibus*.

VIII. Io. Hispalensis, *epitome artis astrologicae*, f. 107-131.

IX. Libri Aomar filii Alfragani, *de nativitatibus libri tres*.
« Dixit Aomar ben Alfragani. Scito quod distinctiones nativita-
» tum in nutritione sunt quatuor, una scilicet eorum qui non gu-
» stant cibum, et non est vita animabus eorum ; secunda eorum
» qui gustant cibum et non nutriuntur; tertia eorum qui gustant
» et nutriuntur sed non perveniunt ad longiquam vitam ; quarta
» vero eorum qui nutriuntur et perveniunt ad longinquam vitam
» i. e. senectutem . . . », f. 131-148.

X. *Libellus interpretationum, quem puto esse Messeallach, inveni enim extractum de libro sub interrogationibus*. Partes tres.
« Scito quod caespicicans in astrologia poterit errare quatuor mo-
» dis, primo cum fuerit astrolabium falsum vel acceperit um-
» bram in loco inaequali . . . », p. 148-150.

Auctoris nomen varie exscriptum: *Maschallah*, *Maschahal-*

lah, Massahala, Massala, Messahalac, Messalahac, Messeallac. Patria aegyptius, professione astrologus, in rebus abditis eruendis sagacissimus, saeculo undecimo floruit. Opella, quoque *de receptione planetarum* et *de interrogationibus,* edita est annis 1493 et 1549.

XI. Thebit ben Chorab, *de astrologia.* Partes tres. « Dixit » Thebit ben Chorab. Dixit Aristoteles: qui philosophiam omnem» que legerit scientiam et ab astronomia vacuus fuerit, erit oc» cupatus et vacuus . . . », f. 150-153.

Sub fine legitur: « Finit liber O. Thebith ben Chorah, trans» latus a Ioanne Hispalensi atque luniensi in Lunia, ex arabico » in latinum ».

XII. *De pluviis, relate ad mansiones et conversiones lunae, ac de planetis.* « Sapientes mundi de pluviis iudicant secundum lu» nam, considerantes ipsius mansiones et conversiones, vel aspe» ctus planetarum ad ipsam . . . », f. 153-157.

Cod. 103 membr., saec. XIV, a. 224, l. 152 [L. VIII, IX]. Ma.

I. Fratris Bernardi de Trilia, *quaestiones super tractatu sphaerae antiquae.* « Tractaturus de sphaera, ad evidenciam eorum quae » tanguntur naturaliter, possum quaerere de tribus.... », f. 1-42.

Titulus anno 1439, *XI novembris,* adscriptus est in folio quod opus praecedit.

De auctore nemausensi, appellato *de Trillia,* aut *de Trilha,* vel *de Trilia,* magistro *parisiensi* quoque, quod legerit Parisiis *sententias* a. 1282, disserit Echardus (1), nulla tamen facta huius operis mentione.

II. *Liber Mesalach de receptionibus, interpretatus a Ioanne Hispalense, de arabico in latinum.* « Invenit quidam vir ex sa» pientibus librum ex libris secretorum astrorum, de illis quos » thesaurizant reges . . . », f. 43-59.

De Ioanne Hispalensi vide pag. 276.

III. *Quadraginta aphorismi Zahelis,* « Scito quod signatrix

(1) *Biblioth. hispana antiqua,* t. I, p. 536; t. II, p. 267.

» luna, cuius circulus est omni planetarum circulis propior ter-
» rae... », f. 59-61.

Sahl ben Baschar [rectius *Bischr*] *ben Habib ben Hari, Abu Othman, Al Monagg' im,* diminutive *Soheil, Çahel, Zael, Zaël, Zel Bembiç, Benbriç, Benbris, Bebris, Bebia,* genere hebraeus, saeculo decimo clarus, scripsit plura de astrologia iudiciaria. *De aphorismis* nihil habet Steinschneider in *catal. libror. biblioth. Bodlaeiane.* Berolini, 1852-1860, col. 2258-2263.

Codicem, sibi anno 1438 Patavii emptum, Ioannes Marchanova a. 1467 monasterio s. Io. in Viridario legavit.

Cod. 104 membr., saec. XIV, a. 260, l. 170 [Z. L. CCCXLIV]. P.

I. Io. Hispalensis, *epitome artis astrologicae.* « Zodiacus divi-
» ditur in duodecim signa principaliter. Signum in b... », f. 1-30.

Isagogen, f. 1-6, excipiunt quatuor partes artis, quarum extrema finit: « Hoc tempore 1192 ».

Opus edidit Ioachimus Hellerus Leuco-petraeus Norimbergae anno 1548, cum variantibus lectionibus quamplurimis.

II. Zahelis arabis, *de electionibus.* « Omnes concordati sunt
» quod electiones sunt debiles nisi in divitibus ... », f. 51-58.

Sunt capita duodecim quae ad domum duodecimam tantum pergunt, a Ioanne Servagio, Basileae, a. 1551, p. 112-124 edita. In aliis editionibus iunguntur edita a Messeallach et Ptolemaeo.

III. *Extractum de opere philosophorum de luna in signis omnibus.* « Luna manente, sive quaestio procedat, sive potius fiat
» electio radendo capiti, contradicit... », f. 59-64.

Accedunt f. 67-68 tabulae tres de coniunctionibus lunae.

IV. *De significationibus planetarum in suis domibus et extraneis in nativitatibus.* « Quando fuerunt planetae in extraneis do-
» mibus fortunae, abundant in bono, in fortuna, in malo... »,
f. 69-76.

V. *De electione boni et mali in operibus incipiendis.* « Inci-
» pit opus philosophorum ad eligendum bonum a malo in incae-
» ptione operum... », f. 76-78.

Folio 59, legitur manu recentiori: « Insigne hoc opus usque
» ad pag. 79 non est editum ».

VI. *Introductorium Alcabitii ad iudicia astrorum, interpretatum a Iohanne Hispalensi.* « Postulata a Domino prolixitate » vitae Ceyphaddala et durabilitate sui honoris ... », f. 79-102.

Finit: « Perfectus est introductorius Abdilaçiae, i. servi » gloriosi seu Dei, qui dicitur Alcobiçi ec. ».

Isagogen hanc ex interpretatione Ioannis Hispalensis editam Nicolaus Antonius in *Biblioth. hisp. vet.*, t. II, pag. 267, testatur. Edidit certe Simeon Collinaeus Parisiis, a. 1521.

VII. *Liber quem collegit Albumasar de floribus eorum quae significant res superiores in rebus inferioribus, et quid sit in revolutione annorum.* « Dicit Albumasar: oportet te primum scire » dominum anni, et scientia huius rei ... », f. 103-114.

Opus et codice 913 bibliothecae Escorialensis obvium, cum figuris, impressum est Augustae Vindelicorum a. 1488, ac Venetiis, a. 1515.

VIII. Zahelis, *liber iudiciorum.* « Scito quod signa sunt duo- » decim, et ex eis sex masculina et sex feminina. Aries ergo est » signum ... », f. 117-154.

Opus nomine *introductorium de principiis iudiciorum*, editum est Venetiis, a. 1493 ad calcem *quadripartiti Ptolemáei.*

IX. Ptolemaei, *centiloquium cum commentis.* « Dixit Ptole- » maeus et Hermes quod locus lunae in hora in qua infunditur » sperma, est gradus ascendentis nativitatis ... » ; finit: « Per- » fecta est huius libri translatio 17 die mensis marcii, 12 die » mensis Guinedi, anno Arabum 5302 », f. 155-173.

Opus, pluries editum, sine commentis.

X. *Alfraganus, ubi de annis Arabum.* Praeeunt capitula triginta nomine *differentiae.* « Numerus mensium anni Ara- » bum et Latinorum omnium aliorum est duodenus...... », f. 175-197.

Figuris deficientibus spatium paratum, ut et in sequentibus. Opus Ferrariae praelo commissum est per Andream Gallum, a. 1493, sub titulo: *Brevis ac perutilis compilatio Alfragani astronomorum peritissimi, totum id continens quod ad rudimenta astronomica est opportunum.* Titulo autem: *Muhammedis Alfergani elementa astronomica* edidit cum commentis Iacobus Golius, Amstelodumi, a. 1669.

Auctor a patria Fergana, urbe et provincia in Sogdianis, *Ferganensis, Alferganus, Alfraganus* quoque dictus, re mathematica praestans, floruit saeculo nono.

XI. *De motibus corporum caelestium.* Partes tres. « Quoniam » cuiusque actionis quantitatem temporis metitur spatium ... », f. 199-218.

XII. *Canones de cognitione eclypsis solis et lunae.* « Nota » quod quamvis convinctionem vel praeventionem sine eclypsi non » oportet aequare ... », f. 218-223.

XIII. Georgii de Peuerbach, *theorica planetarum.* « Movetur » sol sub circulo signorum, qui dicitur zodiacus, sub ipso medio » latitudinis zodiaci ... », f. 224-233.

Opus frequenter editum.

Cod. 105 chart., saec. XIV, a. 210, l. 148 [L. VIII, XLIV]. O.

I. *Introductorium ad magisterium iudiciorum astrorum Abdilazis, idest servi gloriosi, s. Dei, interpretatum ab Ioanne Hispalensi,* f. 2-30. V. pag. 278-279.

II. Ptolemaei, *doctrina data filio suo.* « Signorum alia sunt » masculini generis, alia feminini: masculini sunt ista: aries, » gemini, leo, libra ... », f. 31-45.

A libro iudiciorum Zahelis toto caelo differt.

III. *Pars capituli* 19 *et capitulum* 20, *de numero stellarum fixarum et esse stellarum quae vocantur mansiones.* « Omnes quidem stellae quae per considerationem sunt comprehensae, sunt » 1022, sicut probaverunt sapientes per experientiam, quae fuit » possibilis ... », f. 46-47.

IV. *Capitulum de libro imbrium Iafar astrologi.* « Luna Saturno applicans molles pluvias et quietas et suaves ostendit, » et nebulas nigras et obscuras ... », f. 47.

V. *De fortitudine planetarum.* « Sit planeta in bono loco ab » ascendente, idest in angulis et succedentibus angulorum ... », f. 47-53.

VI. *Cyromancia.* « Cyromancia est ars demonstrans mores » et inclinationes naturales hominis per signa sensibilia manuum ... », f. 54-61.

Eadem fortasse cum *chiromantia Ioannis Hispalensis*, quam inter codices manuscriptos Ioannis Francisci Lauredani Tomasinus refert (1).

VII. *Compilatio magistri Ioannis de Muris in artis geomantiae.* « Sicut dicit Boethius in arithmetica sua; omnia quae a » primaeva rerum origine processerunt... », f. 64-99.

Auctor, anglus, praestiterat circa a. 1330 et mathesi et astronomia et musice. Operibus eius a Fabricio in *Bibl. mediae et inf. latinit.* hoc addendum.

VIII. Magistri Gerardi de Cremona, *geomantia compilata secundum iudicia astrorum astronomiae, a qua veritatem assumit et per certa signorum indicia, quaerentem de re dubia ad vera deducit iudicia.* « Si quis per artem astronomicam geomanticam de » praeteritis, praesentibus seu futuris veraciter discutere voluerit... », f. 103-157.

Operis exemplum dedi anno 1852 romano principi Balthassari Boncompagni, valde rei mathematicae merito. Aliud Cremonensis opusculum hoc ipso titulo est inter opera Henrici Cornelii Agrippae [t. I, pag. 559].

Folio extremo occurrit narratio vitae fratris Nicolai Augusta, quae ab Echardo prolatae emendandae egregie confert. Ille die 14 iunii 1391 Venetiis natus, ordinem Praedicatorum ingressus est in domo ss. Ioannis et Pauli, die 2 febr. a. 1405; insignia doctoratus die 8 ianuarii 1425 suscepit; dein studentium magister in archigymnasio bononiensi, legit *sententias* et *biblia*; an. 1426 lector in monasterio ss. Io. et Pauli Venetiis; a. 1427 prior in eadem domo et concionator quadragesimalis; ibique a. 1429 vicarius, 1430 provincialis renuntiatus est.

Cod. 106 chart., saec. XV, a. 346, l. 240 [L. VIII, XXXIII]. Mk.

I. *Tractatus de iudiciis astrorum.* « Revolutio anni mundi » est introitus solis in capud arietis... », f. 1-2.

II. *Tractatus de cometis.* « Cometa est vapor terreus, habens » partes grossas fortiter adiacentes et ascendentes... », f. 2-4.

(1) *Biblioth. veneta ms.*, p. 96.

III. *Tractatus de divisione signorum.* « Ex ipsis duodecim » signis, ut astrologorum testatur auctoritas . . . », f. 4.

IV. *Tractatus de triplicitate signorum.* « Quaedam tripli- » citas ex his duodecim signis, et prima dicitur ignea . . . . », f. 4-5.

V. *Tractatus de proprietatibus et complexionibus planetarum.* « Huc usque de duodecim signis praesentibus compendiose tra- » ctatum ordinavi . . . », f. 5-6.

VI. *Tractatus de signis, cum luna fuerit in eis quid significat.* « Nota quod quando luna est in signo arietis, capud non la- » ves nec radas . . . », f. 6-7.

VII. *Quae sunt significationes lunae a prima usque ad trigesimam.* « Luna prima Adam factus est, illa die propter iussa » opera . . . », f. 7-8.

VIII. *Liber somnialis Danielis prophetae, quem fecit in Babilonia in diebus Nabucodonosor regis.* « Arbores ascendere hono- » rem significat — Arbores aridas videre, negotium deceptionis » significat . . . », f. 8-11.

Index, alphabeti ordine, significationum eorum quae in somniis visa sunt. De scripto apocrypho vide Fabricium in *codice pseudoepigrapho vet. testam.*, t. I, p. 1130.

IX. Alcabiçi, *introductorius ad iudicia astrorum, interpretatus a Ioanne Hispalensi,* f. 12-28. V. pag. 278-280.

X. *Tractatus theoricae planetarum, secundum magistrum Ioannem de Fundis.* « Theorica speculativa dicitur scientia moti- » va planetarum in suis circulis . . . », f. 29-33, 49-60.

Duplex exemplum, quorum primum parte potiori mutilum.

XI. Ioannis Laurentii de Fundis, *tractatus de sphaera.* Capitula septem. « Cum nostra versetur cognitio, ut mentio facta est, » de universo mundi globo . . . », f. 34-44.

VII. *De circulis et motibus lunae.* « De circulis et motibus » lunae dicendum. Quilibet planeta, praeter solem, tres habet cir- » culos . . . », f. 45-48.

XIII. *Sphaera composita a magistro Ioanne de Sacrobusco, peritissimo astrologorum,* f. 61-68. V. pag. 259, 266, 267.

XIV. *Theorica planetarum, secundum magistrum Ioannem de Sacrobusco.* « Circulus eccentricus . . . . », f. 69-72.

Est Gerardi Cremonensis.

XV. *Ars numerandi, secundum eundem magistrum.*

Non Ioanni de Sacrobusco, sed Gerardo Cremonensi tribuenda opella.

XVI. *Ars numerandi, secundum Ioannem de Sacrobusco,* f. 73-76.

Idem est ac *algorismus,* ut pag. 259, 268, 270.

XVII. *Theorica seu practica geometriae,* f. 77-79.

Venit quoque nomine *tractatus quadrantis* ut in cod. 79 [pag. 257].

XVIII. *De mensuratione rerum altitudinum.* « Si vis scire » altitudinem alicuius rei accessibilis, respice altitudinem per » ambo foramina uno oculorum . . . », f. 79-80.

XIX. *De compoto astronomico,* f. 80-92.

Est Ioannis de Sacrobusco. V. pag. 260.

XX. Ioannis de Sacrobusco, *tractatus astrolabii.* « Scito » quod astrolabium est nomen graecum, cuius interpretatio est » acceptio stellarum . . . », f. 92-96.

XXI. *Ymaginatio proiectionis sphaerae in planum per visum.* « Concussio sive extensio, immo verius proiectio sphaerae in pla» num per visum fit hoc modo . . . », f. 96-97.

XXII. Iordani a Nemore, *de nominibus instrumentorum astrolabii,* f. 98-99. V. pag. 257, 275.

XXIII. Messehalach, *astrolabium,* f. 100-117.

Sub fine nota astronomica occurrit a. 1467.

Tractatus idem fere est ac num. XX, nisi quod hic absolutior et cum apparatu figurarum, quae in illo [Sacrobusco prorsus abiudicando] desiderantur.

XXIV. *Abecedarius. Tractatus Danielis discussus.* « Ars » haec Danielis discussa . . . . Huius itaque artis notitia in » litterarum significatione consistit . . . », f. 118-124.

XXV. *Ars ad componendum astrolabium.* « Nota. Si vis scire » compositionem astrolabii, accipe primo tabulam vel chartam... », f. 132-133.

XXVI. *Modus accipiendi motus solis in omnibus signis.* 1464, *primo ianuarii. Tabula.* Tabula numer., f. 133.

XXVII. *Signa in quibus creaturae nascuntur et mensibus.*

« Mensis ianuarii. Est signum in aquario et quo Ioannes Bapti- » sta baptizavit Salvatorem . . . », f. 134-137.

Finit : « Sub anno Domini 1473, die 9 mensis octobris ».

XXVIII. Leonardi Lauredani, ducis Venetiarum, *ad quodam monitorium sanct. d n. Iulii pp. II, humilis et pia responsio. Die* 26 *ianuarii,* 1510. « Lectitanti mihi monitorium tuum, pater » sancte, contra nos decretum, venit in mentem illa d. Augustini » sententia . . . », f. 138-145.

Auctor Petrus Albinianus Trecius responsum scripsit, de mandato ducis Venetiarum, ut ipse in codice testatur. Autographum est, quod liturae et emendationes nunciant frequentiores.

Monitorium pontificis in Venetos, ob Ravennam, Cerviam, Ariminum, Faventiam, Sarsinam ab iis occupatas, datum kalend. maii, a. 1509, editum legimus in *Raynal. annal. eccles.* a. 1509; non item responsum, puto anecdotum, quo stilo vividiori Venetos censuris minime alligatos dux arbritratur, interrogatione intercalari ad fastidium repetita : *Pontifex maximus, quid feci tibi, aut in quo contristavi te, responde mihi.*

Cod. 107 chart., saec. XV, a. 218, l. 147 [L. VIII, LXXIV]. Z.

I. *Quaestiones variae de geometria et physica.* « Quaeritur » utrum definitio puncti data ab Euclide . . . », f. 1-8.

II. *Liber moralium de regimine dominorum et alio nomine dicitur secretum secretorum, editus ab Aristotele ad Alexandrum regem et discipulum dicti Aristotelis, qui liber translatus fuit de lingua arabica in latinam.*

Opus *domino suo excellentissimo et in cultu christianae religionis strenuissimo G. de Valentia, civitatis Tripolis glorioso pontifici, Philippus suorum minimus clericorum* dicat : « Quantum » luna ceteris stellis lucidior est, et solis radius luciditate lunae » fulgentior . . . ». Interpres idem eidem : « Cum ergo vobiscum » essem apud Antiochiam, reperta haec pretiosa philosophiae » margarita . . . », f. 13-39.

III. *Liber capitulorum sive propositionum Almansoris.* « Signorum dispositio cum, ut dicam, ab ariete sit initium, unum » signum est diurnum, alterum nocturnum . . . », f. 42-48.

Almansoris astrologi centumquinquaginta iudicia seu propositiones, ad Saracenorum regem, ex interpretatione latina Platonis Tyburtini, publici iuris factae sunt, cum aliorum operibus, ann. 1516, 1551.

Qui fuerit Almansor iste arduum est definire, cum plures variis nominibus, communi *Almansoris*, occurrant.

IV. *Epistola Mesaalach in rebus eclypsis lunae et in coniunctionibus planetarum ac revolucionibus annorum, breviter elucidata, et sunt in ea duodecim capitula.* « Dixit Mesaalach quod Domi- » nus altissimus fecit terram ad similitudinem . . . », f. 49-52.

Sub fine legitur : « Perfectus est liber Messahalah, transla- » tus a Ioanne Yspalensi in Limia, ex arabico in latinum, sub lau- » de Dei et eius auxilio ».

V. Iafar, *libellus de pluviis.* « Cum multa et varia de nu- » bium cognitione praecepta Indorum tractaret auctoritas, ea » summatim transcurrere . . . », f. 53-56.

Puto operis compendium, si cum eiusdem auctoris *libro imbrium* cod. 105 [pag. 280] confero.

Qui opellae finis impositus est auctoris historiae lucem affundit : « Quia ergo, mi domine antistes Michael, non solum » compendiosa sed et certa te semper optare cognovi, hunc de » pluviis libellum ab antiquo Iudaeorum astrologo Iafar nomine » editum, deinceps quoque a Cillenio Mercurio, sub brevitatis or- » dine correctum, tuae offero dignitati, ut quod potissimum mo- » derni sibi deesse deflent astrologi, Gallorum posteritati tua » largiatur benignitas ».

VI. *Liber imbrium.* « Universa astronomiae iudicia, prout » Indorum assueverat antiquitas, a lunari ducatu potissimum » manare creduntur . . . », f. 56-62.

VII. Albumasar, *liber de floribus et secretis astrorum, extractus ex universis libris scientiae astronomiae, de domino anni,* f. 63-80. V. pag. 289.

VIII. *Liber electionum Hally filii Hameth Embrani. De electionibus horarum.* Prologus : « In nomine Domini dixit Hally » filius Hameth Embrani. Rogasti me, karissime, ut tibi librum » de eligendis horis componerem . . . . » ; textus : « Opera iudi- » ciorum astrorum certa esse a Ptolemaeo . . . », f. 81-107.

Constat tractatibus quinque: 1. *de electionum utilitate ;* 2. *de electionum incaeptione ;* 3. *de electionibus hominum, quorum nativitates notae sunt ;* 4 *de electione per factam interrogationem ;* 5. *an id quod incaeptum fuit perficiatur.* Non parum differt a libro allato, pag. 276.

IX. *Liber mutationum temporum, idest ad quot annos vel menses, vel dies, seu horas evenit vel perficitur res post factam interrogationem.* « Et scito quod tempora contingunt ex motibus, » ergo omni incipienti erit motus in circulo, donec finiatur tem- » pus . . . », f. 108-113.

Tractatus astrologicus *Zaelis, de temporum significatione* quoque appellatus, editus est cum aliis Venetiis, a. 1493.

X. *De indiciis signorum zodiacalium, relate ad infirmitates.* « Aries est forma recta sine lingua, et proprietas eius est ad » omnes infirmitates . . . », f. 115-117.

XI. *Tractatus de cognitione infirmitatis ex praesentia lunae in signis duodecim, secundum Hyppocratem.* « Dixit Ypocras qui » fuit medicus et magister optimus et sublimis. . . », f. 117–121.

XII. *Algorismus,* f. 122-129. V. pag. 259, 268, 270.

XIII. *Principium operis de nativitatibus, auctore Omar ben Alfagrani.* « Scito quod definitiones nativitatum in nutricione » sunt quatuor, una scilicet eorum qui non gustant cibum . . . », f. 129.

Codex 102 [pag. 275] habet *Aomar* loco Omar.

Cod. 108 membr., saec. XV, a. 172, l. 107 [L. VIII, LXXVI]. Z.

I. Laurentii Bonincontri, *de revolutionibus nativitatum libri duo.* « Multos esse cognovi, princeps illustris Ioannes Sfortia, qui » existiment, non aspectis revolutionibus, posse de futuris contin- » gentibus . . . », f. 1-62.

Codex idem nuncupatorius ab initio inscriptus: « Opus exi- » mium celeberrimi astronomi domini Laurentii Bonincontri mi- » niatensis, ad inclytum Ioannem Sforziam, Pisauri principem, » *de revolutionibus* » ; fol. autem 62: « Liber secundus et ulti- » mus . . . . quem perfeci Romae, ultima iulii 1491, annum » agens secundum et octogesimum supra millesimum ».

II. Laur. Bonincontri, ***institutiones astronomiae ad exprimendam nativitatem et aliarum astrologiae partium substantiam.*** « Exi- » git, vir amplissime, ut plus ad exprimendam ... », f. 64-79.

Quaestiones astronomiae, principi eidem aeque nuncupatae, aphorismis [eas semper auctor appellat *amforismos* seu *anforismos*] 99.

III. *Capitulum continens anforismos ad interrogationes subtilissimas Laurentii Bonincontri miniatensis, ad ill. c. Sfortiam libellus.* Sunt capitula tredecim. « Nostrae institutionis ordo ex- » poscebat per praemissas ... », f. 79-100.

IV. Laur. Bonincontri, *electionum liber,* ad ill. C. S. « Solent » plerique per interrogationem factam consulere astrologum, quae » sit dies ... », f. 100-111.

Excerpta ex eius astrologico tractatu, eodem nomine, capitulis duodecim in aphorismos distributis.

Cod. 109 chart., 1393, a. 303, l. 200 [L. VIII, XXX].

Scriptum super Alcabitio, de iudiciis astrorum. « *Postulata.* » Obmissis multis consuetis declarari in principiis huius libri » communibus, et aliorum librorum principiis... ». V. p. 278-280.

Uberrimi commentarii auctor ignotas glossas quoque in Alfraganum se scripsisse prodit. Ex Arabum scriptis, itidemque ex Roberti Capitonis, episcopi lincolniensis, tractatu *de temperie aeris,* ex introductorio Guidonis Bonati, summa iudiciali Ioannis de Eschenden, et alio in Alcabitium commentario, Ioannis nimirum de Saxonia, multa exscripsit. In fine, manu eadem qua opus universum, est: « Complevi 1393, die dominica, 21 septembris, » ante horam vigesimam ».

Codicem autographum, fol. 300, annotavit principio Ioannes Marchanova *propria compositoris manu* scriptum, coemisse sibi a. 1440 : a. 1467 eius voluntate, coenobio s. Ioannis in Viridario Patavii accessit. In calce libri haec manu recentiori exscripta lege: « Nomen auctoris neque investigare certa spe veri possu- » mus, neque ipse Io. Marchanova fortasse potuit; at si divinare » licet, esse Nicolai de Comitibus, equitis atque, pro sui temporis » conditione, astrologi, philosophique eximii haud iniqua esset

» suspicio: referunt namque Scardeonius et Portinarius Nicolaum » de Comitibus absolutissimum astrologiae librum composuisse; » ni operis huius auctor testimonium temporis suo labori subscri- » psisset, ex quo annum 1393 indicante, satis illegitima subori- » retur assertio divinantis, cum, testibus iisdem Scardeonio et » Portinario, vita defunctum Nicolaum de Comitibus anno 1464 » habeamus. Nec sanae mentis quispiam suaderi poterit sibi Ni- » colaum septuaginta et uno anno tanto operi supervixisse ». Videant ergo eruditi cuiusnam sit.

Cod. 110 chart., saec. XV, a. 291, l. 214 [L. VI, CVIII]. Mk.

I. *De revolutionibus nativitatum liber, de graeco in latinum translatus.* Tractatus duo. « Sole nativitatis tempore in loco ali- » quo existente, moto siquidem in zodiaco et transeunte 360 » gradus ... »; finit: « Quando vero perveniet [luna] ad angu- » lum terrae, erit bona erga occultabilia, et consilia, et furta atque » incantationes vel veneficia et ad credentiam secretorum ec.... », f. 1-40.

II. *Incipit liber Abubetir. In nomine Dei pii et misericordio- sissimi bifan allahi alvaracmi alrame.* « Dixit Abubetir Maugmi » filius Alkassibbi Altirfi: primo quod pertinet, quod facere de- » bemus in nativitate est ... », f. 40-111.

Folio 110: « Completus est liber Alkassibi de nativitate, » cum laude Dei, translatus a magistro Salione, de arabico in » latinum, MCCVIII, tercio die exeunte [29] decembris, in bazrio » [forsan *bazaro*] Iudaeorum; adiuvante Dol, probo viro, philo- sopho iudaeo ». Folio autem 111, post tabulas Mercurii et Sa- turni, dominorum horae, legitur: « Completus est liber Saltarie » Albassarich, translatus a magistro Salione de hebraico in lati- » num, Toleti, secundo die exeunte [27] februario MCCXVIII.

III. *Plura de praxi nativitatum, ac de domibus a prima ad septimam,* f. 111-145.

Foliis 141-143 auctor narrat historiam propriae nativitatis, scilicet die lunae quadam mensis martii a. 1254 se natum a re- licta Ioannis de Petra senescallo, qui mortuus fuerat anno 1252.

Tituli initio legitur: *Liber d. Grimani, cardinalis s. Marci.*

Singuli codicis quaterni plurium amanuensium manu exscripti.

Cod. 111 chart., saec. XVI, a. 200, l. 134 [L. VI, CCLXI]. MI.

I. *Liber divinationum seu sortium*, f. 2-27.

Oblata litterarum et numerorum rota, cum hebdomadae diebus inscriptis, exhibet auctor *clavem huius et aliarum rotarum*, sic incipiens: « Post retroscriptam et alias sequentes rotas po- » teris veritatem scire de quacumque re volueris, hoc modo... »; sub cuius fine: « Submittas omnia Petro ».

Petitiones varias eorumque numeros excipiunt spherae avium, civitatum, bestiarum, arborum, hominum, mulierum, stellarum, ventorum, fructuum, spetierum, herbarum, florum, metallorum, lapidum, serpentum, scientiarum, fluminum, piscium, musicorum, montium. Succedunt: **a.** *tabula regum;* **b.** *due rotulae cruciatae, ex scriptis doctoris Petri de Nigris, physici et astronomiae professoris praestantissimi;* **c.** *rota Apollonii et Pythagorae;* **d.** *tabula epactarum et rerum currentium anni, ante et post correctionem Gregorii papae* 1582, sub cuius fine: « Fuit in hoc anno » 1582 in diebus octobris publicata correctio annorum a ss. d. n. » Gregorio XIII, ec. »; **e.** *rota Bedae presbyteri de divinatione mortis et vitae;* **f.** *alia sphaera Pythagorae.*

II. *Liber de numerorum potentia. Ars mirifica Pythagorae.* Opus de numeris, f. 28-39.

Tractatio universa itale insistit litteris trifariam distributis, scilicet *naturalibus, fatalibus* et *causalibus,* nec non numeris, exemplis adiectis ad asserta comprobanda.

Cod. 112 chart., saec. XVI, a. 221, l. 160 [L. VIII, LXXXIX]. N.

I. Antonii Gazii, *tractatus autograghi octo ad iudicia stellarum introductorii, ex dictis astrologorum collecti.*

a. *Tractatus primus.* « De recta nativitatis figura et per » animo .... prius et per casum seminis seu per conceptio- » nem ... », f. 1-22.

Finit: « Currente anno Christi 1511, die 4 nôvembris, Bu-

» dae consistens, praesenti divina cooperante gratia, libellum ad » astronomica iudicia introductorium perfeci... ».

Tractatus per alphabeti ordinem digestus est, *ut facilius, et ex quibus imbecillitas vel robur planetae colligendum sit.*

b. *Tractatus secundus.* « Astronomia est scientia qua duo- » rum luminarium et quinque planetarum figura... », f. 23-95.

c. *Tractatus tertius, de vitae significatoribus habendis.* « Pri- » mum inquirendum est an puer nutrietur vel non, quia de paulo » post morituris superfluum esset... », f. 100-148.

d. *Tractatus quartus. Dominus anni quomodo cognoscatur.* « Dominum anni sic poteris investigare. Vide quis planeta fuerit » in aliquo quatuor angulorum... », f. 149-180.

e. *Tractatus quintus, de effectuum temporibus.* « Erecta et » rectificata figura nativitatis. Primum consideratione dignum » est fortunam vel infortunium... », f. 181-228.

f. *Tractatus sextus.* « Cum figuram nativitatis vel alterius » cuiuscumque principii erigere volueris ad gradum ascenden- » tem... », f. 230-259.

g. *Tractatus septimus, de verificatione.* « In scientiam na- » tivitatum mortalium hominum introductorium.......... *per » magistrum Ioannem de Glogovia pro universitatis cracoviensis » maiestate et gloria, communique studentium profectu et studio, » anno* 1495 *feliciter recollèctum,* f. 261-290.

Textum universum Ioanni de Glogovia tribuendum censeo.

h. *Tractatus octavus. Modus rectificandi genituras.* « Ut iu- » nioribus in studio astrologiae incipientibus modus rectificandi » genituras... », f. 291-300.

Initium tantum Gazii manum revelat. Cetera, ut et proxime insequentia usque ad fol. 323, ab eo scripta sunt qui fol. 304 notavit: 1520, 1 *aug.;* fol. autem 307: « *Et sic est finis* 1520, » *Nurembergae, in die d. Bartholomaei* ».

Antonius Gazzus vel Gazius, Patavii natus a. 1461, medicinam in patria professus, non sine scientiarum sacrarum ac astrologicarum cultu, opera reliquit de hiis inedita, edita de medicina. Ab itineribus per Europam redux, obiit Patavii, a. 1528.

II. *Ordo et regula in iudicandis nativitatibus, magistri Petri de Aretio.* « Primo inspiciendus est... », f. 300-303.

III. *Tractatus iudiciorum nativitatum compendiosus et valde mirabilis,* f. 303-304.

IV. *Sequentia ad perfectionem tractatus de directionibus* [stellarum] *completi ut supra.* « Et secundum quod dicitur de dire- » ctionibus superiorum, ita dicitur ... », f. 304-308.

V. Abuhali, *de nativitatibus opusculum praeclarissimum.* « In » nomine dei amen. Dixit fidelis ille Abuhali astrologus: constitui » hunc librum ... », f. 308-316.

VI. *Iudicia nativitatum de his qui nascuntur dum ♉ est in aliquo ex signis.* « Qui natus fuerit ♉ exeunte in ♈, est mirabilis » cogitationis et fervidae ... », f. 316-317.

VII. *Tractatulus de duodecim domibus.* Ryn. Man. « In se- » quenti tractatu videbis, scies et cognosces per totam vitam » tuam ... », f. 317-320.

VIII. *Tractatulus Messahallach, de planetis in suis et aliorum domibus ac terminis.* « Cum fuerit ♈ in alicuius nativitate in do- » mo prima, sequitur quod opera eius erunt fortia... », f. 320-323.

IX. *De astrologia quatenus theologicis placitis non contradicit.* « Ut quibusdam quaestionibus tantisque approbatorum docto- » rum dictis respondeam ... », f. 330-333.

X. *Canones ex Albumassaris et Guidonis Donati sententia collectae.* « Dies infortunata cavenda est in omni opere et initio, » et nullum bonum est in ea ... », f. 333. V. pag. 276.

Serius Simon Gadius scripsit fol. 198 : « Anno ab incarna- » tione millesimo quingentesimo decimo quarto, in die assum- » ptionis b. M. virginis, hora XII, hoc est in meridie Viennae » Pannoniae, in domo ant. Wolffgang » ; fol. 199: « Currente » anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo, die septima » septembris, constitutus Nurembergae — Cracoviae. Canones ii in » plerisque deficiunt: quare nec fides omnimodo praestanda; nam » quaecumque in iis referuntur fragilia omnia sunt et quae re- » felli damnarique possint, 1516 ».

I.

INDEX PERSONARUM.

II.

INDEX RERUM.

III.

INDEX LOCORUM.